

میرزا به شید و شو شو را

منتقدین إقرأ الثقافي

للكتب (کردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

میردوی نه فشار

وه رگنډ

سه لاهه دوين ناشتی

میرزا رحید ئەدیو ششوعە را

میژووی ئە فشار

وەرگیر: سەلاحەدەدین ئاشتی

سکە زین

سڵیمانی ٢٠٠٨

پېړست

۱۷	سەردەق
۲۱	پېښه‌کی
۲۵	ما‌کە‌ی ناوی ورمی
۲۸	بە‌جە‌کە‌ی خێ‌لی ئە‌فشار
	کور‌تە‌باسیک سە‌بارت بە‌ جۆ‌نیه‌تی حکوومە‌ت و ناوی حاکمانی ورمی بە‌ر لاسە
۳۰	چوونی ئە‌فشاران
۳۳	باسی حکوومە‌تی یادگار سولتانی ئوسالوو
۳۴	خێ‌لی ئە‌فشار لە‌ سە‌ردە‌می فەرمان‌ڕە‌وایە‌تی شاعە‌بباسی گە‌ورمنا
۳۶	باسی شە‌ری قاسم سولتانی ئە‌فشار لە‌ گە‌ل ئە‌حمە‌د پاشای حوکمرانی بە‌غدا ..
۳۹	حکوومە‌تی ئە‌میر بە‌گ لە‌ ورمی و دانانی قە‌لای ناو بە‌دەر موه‌ی نە‌م
۴۶	شە‌ری نە‌م و چارە‌نووسی ئە‌میر خان
۵۲	حکوومە‌تی قە‌مباز خان و شە‌ری بووبارە‌ی نە‌م
	کە‌م‌تەر خە‌می قاسم سولتانی ئە‌فشاری ئیم‌سانلوو و غە‌زینی شاعە‌بباس بۆ
۵۵	ماو‌دیە‌ک لە‌ ئە‌فشاران
•	باسی بە‌سەر هاتی گە‌مارۆ‌ی بە‌غدا: نازایە‌تی یی وینە‌ی کە‌تالی‌خانی کوری
۶۱	قاسم‌خان و خۆ‌شە‌ویست‌بوونە‌وی خێ‌لی ئە‌فشار
۶۴	نرانی مە‌لبە‌ندی ورمی بە‌ ئە‌فشاران
	شە‌ری قە‌رمسوو: سە‌قام‌گیر بوونی کە‌تالی‌خان لە‌ ورمی و دابە‌شیینی زه‌وی‌وزار

- ۶۶ له نڼو بڼه ماله كان دا
- ۶۸ شهري نمنهه
- ۷۱ شهري سنجاره يېمېم و ناژاوه يېمېم
- هه لگيرسانه وه شهري نڼوان نڼران و عوسمانی و راسپيردرانی كه لبالی خانی
- ۷۵ نه فشار بڼو بهرنگاری
- ۷۸ حكومه تي گه نجالتي خان و شهري دووباره له گهل ناژاوه گيران
- ۸۰ حكومه تي محممه دعيساخان
- گه نجالتي خانی دووم و سازيووني دووبهري نڼوان تيره و تايغه کانی نه فشار
- ۸۱ و حكومه تي سيلسبوورخان
- ۸۲ نيمام ويريدي خان و هزلعلي خانی نه فشاری ثيمانلوو
- باسی حكومه تي سوبحان ويريدي خان: درهوشانه وهی خوداداديهگ و شهري
- ۸۳ ناوه گرم
- ۸۷ حكومه تي خودادادخان و رووداوه کانی سهرده می دهسه لاتی
- ۸۸ شهري هوزی بلباس و خوگوئی خودادادخان
- ۹۱ حكومه تي محممه دقاسم خان
- له شکرکيشانی يوسف پاشا بڼو سهري ورمي و کوشتنی محممه دقاسم خان
- ۹۷ درهوشانه وهی قارهمانی نيشتمان نادرقلی به گي نه فشار
- ۹۸ جوونی نادرقلی بهگ بڼو نازه ربايجان
- ۱۰۰ شهري جوارجاری يېمېم و چاره نووسی يوسف پاشا
- هيزشی علي پاشا بڼو سهري ورمي: گه مارؤدرانی په ررموخان و شهري جیسی
- ۱۰۲ شانازی قهره سندووق
- ۱۰۵ عاشوورخان
- نهباردنی حكومه تي ورمي به محممه دعيساخانی قاسملوو: داواکرائی

- عاشورخان: شهری سابلاغ و لیخرانی محمدمهدیساخان ۱۰۶
- راونانی ساممیرزای ساخته‌چی ۱۱۰
- کویرکرانی محمدمهدی‌کریم‌خانی ئەفشاری حوکمداری ورمی و مومین‌خانی ۱۱۴
- حاکمی ساین‌قه‌لا ۱۱۴
- فتح‌علی‌خانی ئەرمشلوو ۱۱۶
- مهدی‌خانی ئەفشاری قاسملوو ۱۱۷
- شهری ئەمیرئەسلان‌خان لەگەڵ مەهدی‌خانی حاکمی ورمی و گەمارۆدانی و ۱۱۹
- ناشتیوونەوێ مەهدی‌خان و فتح‌علی‌خان ۱۱۹
- شهری برایم‌خانی برازای نادر لەگەڵ ئەمیرئەسلان‌خان و بزووتنی بەپرتاوی ۱۲۶
- مهدی‌خانی حاکمی ورمی یۆ یارمەتیدانی برایم‌خان و پال دانەوێ لەسەر ۱۲۸
- تەختی دەسەلاتی ئازەربایجان ۱۳۱
- کوژرانی مەهدی‌خان و برانەوێ دەسەلاتی ۱۳۱
- نەقی ئەفشار ۱۳۶
- شهری نەقی‌خان لەگەڵ ئازادخانی ئەفغان و کوتایی دەسەلاتی ۱۳۹
- حکومەتی ئازادخان و کۆمەڵێک رووداوی سەپروسەمەرە و پرتکارەساتی کە ۱۴۱
- لەم سەردەمەدا قەومان ۱۴۲
- هێزینی ئازادخان یۆ سەر ئێرموان و تیکشکانی ۱۴۵
- راپەرینی ئەوریز و شهری ئازادخانی ئەفغان لەگەڵ خەلکی ئەم شارە ۱۴۹
- شهری ئازادخان لەگەڵ کەریم‌خانی زەند و ئەو رووداوانەی کە قەومان ۱۴۹
- شهری جوارجارەوی ئازادخان لەگەڵ کەریم‌خانی زەند ۱۵۱
- شهری پینج‌جارەوی ئازادخان و کەریم‌خان لە فارس ۱۵۳
- شهری شەش‌جارەوی ئازادخان و فتح‌علی‌خانی ئەفشار لەگەڵ کەریم‌خانی ۱۵۳
- زەند ۱۵۳

۱۵۹	چارەنووسی محەممەد مەوساخانی بە گەربەگی ئەفشار
۱۶۱	شەری محەممەد حەسەن خان لە گەڵ کەریم خان
۱۶۵	[جوونەوێ] فەتح عەلی خانی ئەفشاری ئەرمشلوو بۆ ئازەربایجان
۱۶۸	شەری فەتح عەلی خانی ئەفشار لە گەڵ ئازادخان
۱۷۱	شەری فەتح عەلی خان لە گەڵ پەناخانی جەوانشیر
۱۷۳	جوونی کەریم خانی زەند بەرمو ئازەربایجان
۱۷۶	گەڕانەوێ کەریم خان بۆ ئازەربایجان
	گەمارۆدرانی ورمی و خۆی بە دەستەوێدانی فەتح عەلی خان نوای تێبەرینی
۱۸۱	نۆمانگ بە سەر ئابلقەدرانی شارا
۱۸۹	نوابین شەری فەتح عەلی خانی ئەرمشلوو
۱۹۰	ناکووژانی چارەنووسی فەتح عەلی خانی سەردار
	سەربیزوی هۆزی بلباس لە ورمی و شالای رۆستەم خان بۆ
۱۹۳	بەرەنگاربوونەوێیان
۱۹۷	بڕانەوێ چارەنووسی رۆستەم خان
	راسپێردانی میرزا جەعفر بە مەبەستی جوونە شیراز و گەیاندنی راسپاردی
۲۰۲	مۆئەین خان بە دەمراستی مسکینان سەبارەت بە حاکی ورمی
۲۰۴	رەزا قوڵی خانی بە گەربەگ و رووداوێدانی سەردەمی دەسلاتی
۲۰۵	شەری رەزا قوڵی خان لە گەڵ سەربیزویان و نەمانی
۲۰۸	نێمەم قوڵی خانی بە گەربەگ
	کۆچی نوایی کەریم خانی زەند و کوژرانی جانگیرخان و رەشیدخانی کورانی
۲۱۴	فەتح عەلی خانی ئەرمشلوو
	کوژرانی حاجی عەلی محەممەدی حاکی مەراغە و یەکتەرگرتنەوێ لە گەڵ
۲۱۷	رووداوێدانی ورمی

- بوو له زړه ی به ناوېانګی ته ورړیږي و هاوار بردنی نه جف قولي خانی به ګلرېبګ بؤ
 ئیمام قولي خانی حاکمی ورمې به مه یستی به رېرېرچدانه وې خیلانی شاسه یوان
 ۲۲۳ و شوقای
- ۲۲۷ شهرې ئیمام قولي خان له ګل قهره دنی ناغا
- شهرې زده کی خانی زمند له ګل نه مانو لالا خانی والی سته و هانا بردنی ناوېراو
 ۲۳۰ بؤ ئیمام قولي خانی به ګلرېبګ
- هنرشې خیلې جه وانشیری قهره باغ بؤ سر خوی و سه لماس و هاوار بردنی
 ۲۳۳ نه حمه دخانی دونیولی حاکمی خوی بؤ ئیمام قولي خانی به ګلرېبګ
- په یمان شکاندنی نه جف قولي خانی حاکمی ته ورړیږي و جوونی ئیمام قولي خان بؤ
 ۲۳۷ کرتنی شاره ګه و لیدانی حوکران
- جوونی ئیمام قولي خانی سهردار بؤ شهر له ګل علی مراد خانی زه ند و
 ۲۴۱ ګه رانه وده کی کاتی بؤ ورمې
- چوونه وې ئیمام قولي خان بؤ شهر له ګل علی مراد خانی زه ند و برانه وې
 ۲۴۳ چاره نویسی
- رووداودګانی پاش نه مانی ئیمام قولي خان و ده لانی ته میر نه سلان خان و
 ۲۵۲ پې خوش کردن بؤ حکومتی محممه دقولي خانی کوری رمزا قولي خان
- ۲۵۵ محممه دقولي خانی به ګلرېبګ
- کؤچی دوايي علی مراد خانی زه ند، گوینز رانه وې ده سلات بؤ جه غه رخان،
 سهره لدانی خیلې هه کاری و راسپینر دانی برام خان بؤ داکو وژاندنی شم
 ۲۵۸ ئاژاوده و دهرکه موتنی ناغامحه ممه دخانی قاجار
- ۲۶۱ شهرې محممه دقولي خان له ګل سادق خانی شوقای به سهرکردایه تی برام خان
- ۲۶۳ شهرې محممه دقولي خان له ګل نه حمه دخانی موقه بددم
- نیچاندنی نه حمه دخانی دونیولی بؤ برام خانی نه فشار و کویزکردنی نه و

- ۲۶۵ سه‌کرده نازایه به دست محهمه‌دقولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ
- ۲۶۸ کوژرانی کاره‌ساتباری نه‌حمه‌دخانی دونبولی
- دژایه‌تی قهره‌نی‌ناغای [مامه‌ش] له‌گه‌ل بوداق‌خانی موکری حاکمی سابلاغ و
- ۲۷۱ بزووتنی محهمه‌دقولی‌خان به‌مه‌به‌ستی جزاندنی
- دژایه‌تی حوسین‌قولی‌خانی دونبولی له‌گه‌ل دانی پیتاک و هینرشی
- ۲۷۳ محهمه‌دقولی‌خان یو سه‌ر خوی
- ۲۷۷ کوژکرانی بوداق‌خانی حاکمی سابلاغ به‌دمستوری محهمه‌دقولی‌خان
- شه‌ر له‌گه‌ل عیلى هه‌رکی، تینچاندنی نه‌فراسیاب‌سولتان یو میرزا نه‌بولحه‌سه‌نی
- ۲۷۹ وه‌کیلی ورمی و عه‌سکه‌رخانی برای
- تیکه‌لچوونی دونه‌ولییه‌کان و عه‌سکه‌رخان له‌گه‌ل محهمه‌دقولی‌خان به
- ۲۸۳ مه‌به‌ستی بزگار کردنی میرزا نه‌بولحه‌سه‌نی وه‌کیل
- کوژرانی کاره‌ساتباری میرزا نه‌بولحه‌سه‌نی وه‌کیل به‌فرمانی
- محهمه‌دقولی‌خانی په‌یمان‌شکین له‌سه‌ر داوای خودادادخان و به‌فیتی
- ۲۹۰ نه‌فراسیاب‌سولتان
- شه‌ری دووباره‌ی جه‌عه‌ره‌قولی‌خانی دونبولی و نه‌سکه‌رخانی عه‌بدولعه‌لیکی
- ۲۹۲ نه‌فتار له‌گه‌ل محهمه‌دقولی‌خان
- برانه‌وه‌ی چاره‌نووسی خودادادیه‌گی به‌گه‌ربه‌گی [کورد] به‌دمست سابلق‌خانی
- ۲۹۵ شوقاقی و پته‌وکردنی دۆستایه‌تی له‌گه‌ل محهمه‌دقولی‌خان
- چوونی ئاغامحه‌مه‌دخانی قاجار یو ناوچه و مه‌لبنده‌گانی نازه‌ربایجان و نه‌و
- ۲۹۸ ئال‌وگۆره‌ بنه‌رتیپانه‌ی که له‌ره‌وتی میژوودا به‌دی هاتن
- قاسم‌خانی کوپی ره‌زاقولی‌خان و رووداوه‌گانی سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتی و
- ۳۰۲ پیزووبوونی محهمه‌دقولی‌خان
- ۳۰۶ لابرانی قاسم‌خان و حکومه‌تی دووباره‌ی محهمه‌دقولی‌خان

- داکووژانی چرای چاره‌نووسی لوتف‌علی‌خانی زهند و زال‌بوونی
 ۳۱۱ ناغامحه‌ممه‌دخانی قاجار به سهر تیگرای کاروباری گشتی و سیاسی ولاتا ...
- زولم و زۆره‌ملی محهممه‌دقولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ له ورمی و هاوار برینی
 ۳۱۵ خه‌لک بۆ لای شا
 فه‌رمانه‌دوایه‌تی فه‌تح‌علی‌شای قاجار و شه‌و پرووداوانه‌ی که له ورمی و
 ۳۲۳ نازده‌ربایجان قه‌ومان
 چوونی فه‌تح‌علی‌شای قاجار بۆ ورمی و گیران و به‌ری‌کرانی محهممه‌دقولی‌خان
 ۳۳۴ بۆ مازنده‌ران
 گه‌شه‌ی کاروباری حکوومه‌ت به‌دمستی حوسین‌قولی‌خان، شه‌ر له‌گه‌ل هۆز و
 عمشیره‌ته‌کانی سه‌رسنووران، چوونی عه‌سکه‌رخان بۆ تاران و کووژانه‌وه‌ی
 ۳۳۸ چرای چاره‌نووسی محهممه‌دقولی‌خان
 پاسپیزدانی برایم‌خه‌لیل‌خانی قاجار بۆ سه‌رکوتی سه‌ره‌لدانی
 ۳۴۱ جه‌غه‌رقولی‌خانی دوتبولی و به‌ده‌نگه‌وه‌چوونی حاکمانی ورمی و مه‌راغه
 چه‌ند پرووداویکی گرینگی میژوویی که له‌گه‌ل پمونی دیروکی ورمی و
 ۳۴۳ چاره‌نووسی مه‌زنه‌پیاوانی میژوویی ئهم مه‌لینه‌ده‌یه‌کتر ده‌گر نه‌وه
 سه‌ره‌لدانی عمشیره‌ته‌کان دوا و ن‌بوونی حوسین‌قولی‌خان له‌به‌رجاوان
 ۳۴۵ لابران و داندرا نه‌وه‌ی و شه‌ر له‌گه‌ل عیلاتی سه‌ربزیو
 شه‌ری حوسین‌قولی‌خان و نه‌حه‌مدخانی موقه‌دده‌می به‌گه‌ربه‌گی مه‌راغه
 ۳۴۹ له‌گه‌ل عیلاتی سه‌ربزیو
 گه‌رانه‌وه‌ی عه‌سکه‌رخان بۆ ورمی و کرانی به‌سه‌ره‌یزی شه‌رکه‌رانی شه‌شار به
 ۳۵۵ مه‌به‌ستی به‌ربه‌ره‌کانی له‌گه‌ل سپای رووس
 بزووتنی فه‌تح‌علی‌شا به‌ره‌و قو‌رخ‌بلاغی ئیره‌وان و بانگ‌کرانی حوسین
 ۳۵۷ قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ به‌مه‌به‌ستی به‌نداریوون له‌هرووژمه‌که‌دا

- ۳۶۲ غەزرىنى پاشا لە مەحمۇدخاننى كۆرى مۇئەينخان
- نۆزىدرانى عەسكەرخان بۇ تەنەر لەگەل تەسەتسىيانۇف و يارمەتيدانى
- ۳۶۴ ھەسەن قولى خانى حاكىمى بادكۈوبە
- نۆزىدرانى حوسەين قولى خانى بەگەربەگى ورمى بۇ يارمەتيدانى سەمەيلخاننى
- ۳۶۷ قاجار بە مەھەستى رىكۋېت كىردى كاروبارى گەنجە و تەپەس
- ۳۷۰ شەپ لەگەل گۇداۋىچى سەردارى رووس
- باسى راسپۇزدرانى عەسكەرخان بۇ پىن گىرتىن لە چوونى ئەو سەپايى كە
- ۳۷۴ ئازووخە و جەھەننى رووسى دەپىر بۇ گۇداۋىچ
- گېرانى مەھمەدخان و رەنجانى عەسكەرخان و دووبەردەكايەتنى نىوانيان لەگەل
- ۳۷۷ بەگەربەگ
- ۳۸۰ نۆزىدرانى عەسكەرخان وەكوو بالتۇز بۇ فەرانسە
- ۳۸۲ سەرھەتدەننى خىلاتى سەرسەنور و سكالى خەلگ لاي جىنشىنىمىر
- گەرانەۋدى عەسكەرخان لە پارىسەۋە و تىكاي ئازادكىردى ژماردەپەك لە كوران و
- ۳۸۴ كچانى بەگەربەگانى پىنشوو
- پەلامارى تۇرمۇسۇفى سەردارى رووس و سەركەۋەتنى شەركەرانى ئەفشارى
- ۳۸۶ ورمى
- ۳۸۸ شەپى لەنكەران و ئەسلاندووز
- ۳۹۱ شەپى دىلۋاكىنى لەنكەران
- نۆزىدرانى عەسكەرخان بۇ دەمەكتى خىلى شىروان و كوۋزاندەۋدى ئاگرى
- ۳۹۳ ئازادەي لاجان و دووبەردەكايەتنى لەگەل ئەھمەدخاننى موقەددەم
- ۳۹۷ چوونى جىنشىنىمىر بو خۇي و ورمى
- ۳۹۹ شەپى ھەيدەرى و نىعمەتنى لە ورمى كە شازادەي زور توۋرە و چراغىنى كىرد .
- شەپى قەلەي رەۋاندۇز ناسراۋ بە سىدەك لە سالى ۱۲۳۱ى كۆچى / ۱۸۱۵ -

- ۱۸۱۶ی زایینی دا ... ۴۰۱
- راسپیزیرانی ههسکهرخان بۆ میوانداری کردنی باتویزی پرووسیا ۴۰۴
- رهنجانی نه فشاران له بهر ههلسوکهوتی نالهباری مهحموودخانی قاسملوو و هاوار بردنیان بۆ لای جینشینیی میر و لایرین و تهمن کردنی یهک له دواى یهکی چه نه کسه له ژمیریاران ۴۰۵
- بۆایهتی سمایل ناڤای بشکوفتی سه رخێلی شکاک له گهل دمو لهت و کوژرانی به دهست عهبدو سه سه مه دڤان ۴۱۰
- شهر له گهل عینلاتی سه ربزیو له ناوچهی لاجان ۴۱۴
- شهر و بێگدادان و گیرانی مسته فاناڤای ههکاری حوکمرانی ئالباغ له سالی ۱۲۳۵ی کۆچی دا ۴۱۶
- ههلبێزیرانی حوسین قولی خانی به گه ره بهگ به مه زنه ودزیر و کۆچی نوایی له ناکاوی له سالی ۱۲۳۶ی کۆچی دا ۴۱۸
- گوپزانه وهی دهسه لات بۆ نه چه فقولی خانی کوپی حوسین قولی خان و پروودا وهکانی سه رده می حکومه ته که ی ۴۲۴
- شهری قه لای مووش ۴۲۷
- شهری ئیزان و عوسمانی له تۆپراق قه لا و شکانی سه ختی عوسمانیه کان ۴۳۱
- شینوانی کاروباری حکومه تی نه چه فقولی خانی به گه ره بهگ و نێزدانی میرزا محه مه ده ته قی قه وامود ده وهی ئاشتیانی بۆ پێدا چونه وهی به شتی دارایی و مردنی مهحموودخان ۴۳۵
- گه رانه وهی نه چه فقولی خان و به خشرانی شانازی حکومه تی ورمی به شانزاده مه لیک قاسم میرزا و مانه وهی خانی نه فشار له پله ی به گه ره به گایه تی دا ۴۳۷
- شهو پرووداوانه ی که له مه ودا ی سالی ۱۲۴۰ - ۱۲۴۱ی کۆچی / ۱۸۲۴ - ۱۸۲۵ی زایینی دا قه ومان ۴۳۹

- گيراني قهلاي گهنجه و كوژراني نه ميرخاني سهردار
 ۴۴۲ شهري دووبارهي جيتشيني مير له گهڼ هيزه كاني مه ده دق و ناكامي
 ۴۴۴ تيكه له جوونه كه و دهوري نه فشاراني ورمي
 جووني جيتشيني مير بق ورمي گوزراني شرک و راسپاردهي شازاده
 مه ليك قاسم ميرزا و داگير ساني و توويزي ناشتي له نيوان نوينه راني نيران و
 ۴۴۸ رووسپادا
 شهو رووداوانهي كه له خولي دووهي حوكمرائيتي نه جه فقولتي خاني
 ۴۵۲ به گه ريه گدا قهومان
 هه لېژدراي برايم خاني سهردار بق حوكمرائيتي ورمي و ته نينه وهي
 ۴۵۵ نه خوشي تاغون
 مهرگي له ناكاي لو تفعه لي خاني سهرتېپي نه فشار به هوي رووداويكي كه
 ۴۵۶ قهوما
 ۴۵۸ شازاوه و قاتي و قري ورمي له سالي ۱۲۴۸ي كوجي / ۱۸۳۲ - ۱۸۳۳ي زاييندا ..
 لابراني برايم خاني سهردار و نيردراي جانگير ميرزا بق سهرؤكايه تي
 ۴۶۱ نه فشاران له ورمي
 ۴۶۴ كوجي دوايي عهسكه رخاني سهرداري ناوداري نه فشاري ورمي
 رووداوه كاني سالي ۱۲۴۹ي كوجي له سهردهي حوكماتي جانگير ميرزا و
 ۴۶۶ كوجي دوايي عهسباس ميرزا و كاردانه وهي له سهر بارو بوخي ورمي
 ۴۶۹ شهو رووداوانهي كه له سايهي زهبروزه نكي جانگير ميرزاوه له ورمي قهومان ..
 چووني جانگيرخان بۇ تاران و بردني ديارى له لايهن نه جه فقولتي خانه وه بق
 ۴۷۲ محممه بشاي قاجار
 گه رانه وهي دمسه لات بق شازاده مه ليك قاسم ميرزا و شهو رووداوانهي كه شهو
 ۴۷۴ چاخندا قهومان

- نەو رووداوانەى. كە بوونە هۆى لەسەر كار لادرا نەو هۆى شازادە مەلىك قاسم میرزا.
- خەلات بەخشینەو هۆى یەحیاخان و شەركردنى لەگەڵ عیلاتى سەریزیو و
- رووخاندنى قەلاكانى كانى مێش و بەردەمەش ٤٨١
- كوچى دواىى محەممەدشا: تاج لە سەرنانى ناسرەددینشا: باربووكرانەو هۆى
- حوكماتى ورمى بە نەجەف قولى خانى بەگەربەگ بۆ جارى چوارەم و
- پێنەلاجوونى پەلى مەلىك قاسم میرزا بۆ فەرمانفەرمايەتى نازەربایجان ٤٨٣
- نەو رووداوانەى كە لە خولى تازهى حوكماتى نەجەف قولى خانى بەگەربەگدا
- لە ورمى قەومان ٤٨٥
- پێنەلاجوونى پایەى عەسكەر خانى كورى لوتفەلى خان بۆ پەلى سەرتیپایەتى
- لقى حەوت و هەشتى ورمى و هیۆربوونەو هۆى سنوورەكان لەبەر هەلسووړانى
- نەم فەرماندەپە ٤٨٨
- راگوێزرانى حكوومەتى ورمى بۆ محەممەدەرەحیم میرزای زیانیو دەرەو لە كورى
- عەبباس میرزا ٤٩٠
- راگوێزرانى حكوومەتى ئەفشارى ورمى بۆ مستەفا قولى میرزا ٤٩٢
- داندانى لقیكى تازهى شەركەرەانى ئەفشارى بە سەركردایەتى یوسف خانى بۆ
- عەسكەر خان: لێخرانى ئەمیركەبیر و مستەفا قولى میرزا و كوچى دواپى
- عەبدووسەمەدخان ٤٩٤
- رووداوەكانى سالى ١٢٦٩ى كوچى و بلاو بوونەو هۆى نەخۆشیی چاوقولكە لە
- ورمى و پێكهاڤانى لقیكى لەشكرى لە لاوانى ناشۆرى و ئەرەمەنى ٤٩٧
- راگوێزرانى جەلەوى حكوومەتى ورمى بۆ دەست ئەكبەر میرزای كورى
- قارەمان میرزا كورى جێنشینی میر لە سالى ١٢٧٢ى كوچى: ١٨٥٥-١٨٥٦ى
- زاینى دا ٤٩٩
- بەرەبەرەكانى عەسكەر خان لەگەڵ سەریزیوانى سنووران و گیرانى قەلای

- ٥٠٢ بهر دمسوور و پښتوازي علي نه قی خانی نه فشار له بالتویزی پروسیا . . .
- شهری قه لای هیرات و پرو دیواوه کانی نهو سهر دمه نا شویښکی که به میژووی
- ٥٠٥ نه فشاری ورمینوه گاوکراون
- چهند ههنگاو ټک بؤ نوژن کردنه ووی بووکان و بازاری ورمی و سازبوونی
- ٥١٢ دووبه رگایه تی
- ٥١٥ دزیږی شهری هیرات و ناکامی پرانه ووی
- ٥١٨ راپه پینی میرسولتانی بناری و شهیدبوونی عسکه رخانه سهر تیپ
- نیزدانی چهغه رخانه سهرلک بؤ ریکخستنی کاروباری ناوچهی مهرگه وهر و
- قه لای بنار و ناکوکی نیوان سنووردانی ئیران و عوسمانی له سهر ملکایه تی
- ٥٢٤ نهو قه لایه
- نهو پرو دیواوه تی که سالی ١٢٧٤ی کؤچی ١٨٥٧ - ١٨٥٨ی زایینی قه ومان و
- ٥٢٨ گهرانه ووی یوسف خانی سهرلق له سهره تای سالی ١٢٧٥دا
- شهر له گهل تورکمانان و نهو دهوره گرینگی که سهرکرده کان و جهنگاوه رانی
- ٥٣٠ نه فشاری ورمی لم ټیکه له جوونه دا گڼر ایان
- گرده لوولی شهر و به زینی حیشمه توده وله و ئه سیر کرانی یوسف خانی
- ٥٤٠ سهر تیپ به چنگ تورکمانان
- ٥٤٢ یوسف خانی سهر تیپی نه فشاری ورمی له زیندانی تورکماناندا
- دهی به لام با بزاین له ورمی چ راده بری، کؤچی دواپی نه جهف قولی خانی
- ٥٤٤ به گهر به گ
- ٥٤٥ حوکمرانیتی نه سرو للامیرزای کوری حاجی محه مده وولی میرزا
- درانی جله ووی ده سلهاتی ورمی به مه لیک مه نسوور میرزای کوری فه تح علی شای
- ٥٤٦ قساجار
- ٥٤٨ نازاد بوونی یوسف خانی سهر تیپی نه فشار له زیندانی تورکمانان

- نارمزه ندى هیزه کانی مه راغه له ناغاخانی میرپینجی سه رکړدیان و
- ٥٥٢ به خشرانی نغم سه رکړدایه تیبه به یوسف خانی سه رتیب به کم
- لادرانی مه لیک مه نسوور میرزا له سه رکړدایه ورمی و راگو یزانی دمسه لات بق
- ٥٥٤ نه حمه میرزا مو عینودده وله و کینه کانی له گه ل شو جا عودده وله
- شهری نیوان بلباس و قهرمه باغ و راسپیترانی شو جا عودده وله بق جوونه
- ٥٥٨ لاجان
- نیربرانی میرزا سادقی قایم مقام بق ته ور یز و پته لاجوونی هه تا پله ی
- پیشکاری موزه فخرمدین میرزا: بانگ کرانی شو جا عودده وله بق ته ور یز و
- ٥٦٠ راسپیترانی لقی حوت بق مانه وه له وی
- هاتی میخانیلی جینشین خونکاری رووسیا بق ئیران و راسپیترانی
- ٥٦٢ شو جا عودده وله بق پیشوازی و به خیر هینانی
- نه سپیترانی کورسی دمسه لاتی مه لبه ندى سى کوچکى ورمی و خوی و
- سه لماس به یوسف خانی شو جا عودده وله و هه لیزیرانه وهی دووباره ی
- ٥٦٦ مو عینودده وله و مگوو حو کمداری ورمی
- نه و رووداوانی که له سه رده ی دمسه لاتی مو عینودده وله و له جه غزی
- ٥٦٨ په یوه ندیبه کانی له گه ل خه لکی ورمی قومان
- ٥٧٦ کؤچی دواپی مه لیک مه نسوور میرزا و چؤنیه تی رووداوه کان
- ٥٧٨ نیربرانی خه لاتی تایبه تی خونکاری رووسیا بق یوسف خانی شو جا عودده وله
- ٥٧٩ لیزگه ی ناوی که سان
- ٥٩٣ لیزگه ی ناوی شو ینه کان
- ٦٠٥ لیزگه ی ناوی نه ته وه و هؤز و خیل و خانه دانان

سەردەق

بەداخەۋە زۇر كەم ھەلدەكەۋى ئەۋ كىتپانەنى كە سەبارەت بە مېژۋى
ئىران و تووران نووسراون و كوردىشيان گىرتۇتەۋە، پارسەنگيان تىدا
پارىزرايى و بەرەنگارى و بەرخۇدان و بەرەركانىي مانەۋى ئەم گەلەيان بە
كەلەۋەكىشى و ملانە و ئاۋاۋەگىرى نەقەبلاندىن. كەچى ھەر لە پروى ئەۋ
سەرچاۋانەۋە دەردەكەۋى ئەۋانەنى كە ھاتۋونە خاكى كوردستان تىنەفكرىون و
تىنەپۇھاتۋون و ھەرچى كىرەۋىيەنە بە ھەلەل و زەلەلبان زانىۋە و تەنانەت
تۆۋرەنەۋى كوردىيان بە ئەركى دىنى و شەرى پېرۇز دانائەۋە. ۋا ديارە
خەنیمەكانى ھەتا پىر لە سەر زگى ھەلبەزىون، زىاتريان تەنگەتاۋ كىرەۋە و
پىداپىدا لە پىدەشتانەۋە بەرەۋى بىنار و كۇساران چىۋەختەيان داۋە. پاشان بە
تىرادىۋى لىنىۋونە ئاغا و كۆيخا و چۇنى دلىان پىگەشاپىتەۋە ۋەلۋمەرچى
پىۋىست رەخسابى ئاۋاى لەگەل تىكەۋتۋون. لە ھەمۋە ئاشىك لىنىۋونە
بەرداش و بۇ خۋاردن و لىنىدانى ھەر بەرەمەم و دەسكەۋەت و داھاتىك سەرپىشكى
يەكەم پوۋن و لىزەدا «سەرگۈل پۇم، بەرماۋ پۇتۇ» چاكى رەنگىداۋەتەۋە. بەلام
دەپنە لە بىرمان پى كە نوۋسەرەكان جارى ۋاىە كەمتر ئەۋ دىۋى كاگل و
نىۋمۇرۇكى نوۋسىنەكانى خۇيان ۋەبەرچاۋ گىرئەۋە و پىر بە پروكار و
پىدەھەلدانەۋە نوۋساۋن ھەتا لىكدانەۋەيەكى ورد و زانايانە ۋە ھىچكامىشيان
سەلبان لە درۋەلبەستەن نەكرۇتەۋە. ھەلبەت نابى ئاستى خۇندەۋارى و
ورىايى قەلەمداران و چۇنەتەنى سەردەمى ۋيان و ئەركى سەر شانيان پەرۋىنى
لىكىرى.

میرزا رهشیدی ئەفشاریش که ئەم کتێبه‌ی نووسیوه نەیتوانیوه لەم بازەنە دەربازەیی. بەلام سەرەرای هەموو کەمایەسییەکانی زۆر بە روونی مەبەستی گریزگی وای درکاندوون که بەلگەی قورس و پتەون لەسەر خاک و سنووری بەشیک لە نیشتمانی کوردان. سەرخان و ژێرخانی گەلیک ڕووداوی بریوونەوه سەر یەکنەر که وەک گەنجی سەر بەمۆر وان. هیچ بە پێویستی نازانم لێرەدا دەست بکەم بە گێڕانەوه‌یان. ئەوەندەم لە سەرە دەغای بە خێری بۆ بکەم و بێم بەشی خۆم لەو جێنەوانە‌ی که دواوەتی و دەمگرتەوه. گەرنی خۆی و باب و باپیریشی نازا بێ.

وێکۆو دیارە خوابەخشیوان مەحمود ڕامیان و پەرویز شەه‌ریار ئەفشار سالی ١٩٦٧ ئەم کتێبه‌یان چاپ کردووه که ئەو دەم سەد سالتیک بە سەر نووسرانی دوایین بەشی‌دا تێپەریوه و لایان‌واپە لەپەر براوئەوه و ڕەنگە نووسەر درێژە‌ی دابی، بەلام وەجنگ ئەوان نەکەوتووه. هەرچۆنیک بووبێ نووسینە‌کە‌ی میرزا رهشید لەو چاخەوه که خۆی شارە‌ی بۆ دان‌اوه و دەستی کردووه بە گێڕانەوه‌ی هەتا ئەو شوینە‌ی که چاپ کراوه بە‌پاڵەت گری و قورتنکی وای وەه‌رنایا. ئەنبا لەو جێنەوانە هەستی پێدە‌کرت؟ که «ڕامیان» و «شەه‌ریار ئەفشار» خۆیان پێیان لێ‌ناوه و گوتوویانە چونکە لە ڕەوگە‌ی سەرەکی لای داوه که میژووی ئەفشارە، لێیان هەل‌فراندووه. لە پێش‌وتاری کتێبه‌کە‌دا نووسیویانە: «ئێمە و یستوومانە که ڕەسە‌نایەتی دە‌قە‌کە ئەواو وێکۆو خۆی بێ‌نێتەوه، بەلام - هێندیک شوین ناچار بووین هە‌لیبەر‌تێوین هەتا لە کورتی ب‌رابێتەوه. هەولمان داوه ڕووداوه‌کانی میژوویی بە سەر کەم‌و‌کوو‌ری‌دا نە‌کەون و نە‌مان‌پێشتووه هە‌ودا‌کان لێک‌داب‌ڕین...»

بەلام بە‌راستی هەتا ڕۆژ‌ایە‌کی که دە‌قی سەرەکی وە‌دەر‌نە‌کە‌وێ چۆن‌ە‌تی بانگە‌شە‌ی ئەوان ڕوون نابێتەوه. بۆ ئەوه‌ی سوک‌ناییم بە‌ دەر‌وون‌سی‌دا گە‌رابین ماوه‌یه‌ک هە‌لسوو‌رام، کە‌چی هیچ دە‌ست نە‌کە‌وت. بە‌ ڕوای من وێدە‌جێ لە‌بەر

بەرژموهندی سەر دهم مەبەستی و اشیان دەر هاویشتی بێ که نه گەڕێته وه سەر باری
درێژداری و به ههوانته یان دانایی

ئەو بەرێزانه لەو جێیە و کتێبە کە میرزا رەشید پراوه ته وه به
نووسینی تێبینییە ک گوتوو یانە بۆ ئەوێ که مەودای سالانی ١٢٩٠ - ١٢٩٩ ی
کۆچی / ١٨٧٣ - ١٨٨١ ی زایینی به تاریکی نەمیشتە وه و میژووی ئەفشارانی ورمێ
به سەر به تالایی دا نه که وێ پاشکۆیه کێان رەگەڵ خستوه. ئهم دهنوسه که
بەرهمی قەلەمی عەلی کوری گۆنه خانی ئەفشاره. له ژیر سەردیتری
«سەربزێوی شیخ عوبەیدیللا» دا خراوه ته روو.

پامیان و شەهریان ئەفشار نووسەری پاشکۆیان به پیاویکی رەمەکی و
کۆله میرزا داناوه و گوتوو یانە نووسینه کە گەلێکی هەله و پەلە ی پێزمانی و
پێنووسی تێدا بووه که هەموومان بۆ راست کربۆته وه و پاشان له بێژینگەمان
داوه و جۆن جوانه و تێگەیشتی هاسانه ئاوامان به سەر هێناوه. وا دیاره ئەرکی
دووباره نووسینه وه ئهم بەشه کهوتۆته سەر ئەستۆی پەرویز شەهریان
ئەفشار و وەک دەرکه وتوه بەراستی رەسەنایەتی ده که کە نه پارس تووه و
چۆنی ویستوو یەتی و تێی گە یوه ئاوی نووسیوه ته وه و بەرگی بابەخی دیرۆکی
له بەر دادیوه.

سالی ٢٠٠٠ نووسەری بەرێز کاک محەممەد حەمە باقی ئهم پاشکۆ
ناپوخته ی به ته وای کربۆته کوردی و له کتێبی «شۆرشێ شیخ عوبەیدوللای
نەهری (١٨٨٠) له به لگه نامه کانی قاجاری دا» خستوو یه ته بهرچاوان. بەراستی
کاری راست بێ که ئەو کاره چه وت و ناله باره ی له ئەستۆی دارنیوم. پێشتر
ئاماژم بیکرد که رەسەنایەتی ده ی پاشکۆ نه پاریزراوه و ئهم مەبەسته شەم
کاتێک بۆ روون بۆوه که توێژەر و نووسەری هێژا کاک ئەنۆر سولتانی ده یکی
دەسنووسی ئهم کتێبە ی له لەندەن دۆزیوه ته وه و ناردوو یه بۆ برادرانی بنگه ی
ژین له سوله یمانی هەتا یه کتیک بیکاته کوردی. ئەوانیش داویانه به کاک

مهمه ده مه باقی و نهویش بۇ جاری دووم و مرگپراوه، به لام نه مجاره یان ده قیکی ته او. شم کتتبه سالی ۲۰۰۷ کۆری ژانباری کورستان چاپی کردوه و وا دیاره نوای چندرانی بیته کانی که س پنی دانه چوته وه و وهک خیز و خۆل هه لهی رینووسی تیدیه. به باری ریزمانی و مرگپرانیش دا نه و نه ده شل و شاشه که لیم سووره دارشته وهی تازهی دهوئ.

ده لئین پیاو نه گهر زۆری گوت، چاکیش ده لئ و خراپیش ده لئ به لام هیندم قهراخ لئ کیشا که سه ره نوای قسه کانی خۆشم لئ ون بوو. جا با لیره دا بگه ریمه وه سه ره دهی میژووی نه فشار و بلیم بیجکه له و په راوێزانهی که به دوو بیته «م.پ» داکووژاون و بۇ نیشانهی نوای مه محمود رامیان و په روێز شه هریار نه فشار داندراون، نهوانی دیکه خۆم نووسیومن. ته وای وشه و رسته کانی نیو که وان و قولا پشیم زیاد کردون. ههروه ها کتتبه که لیزگی ناوه کانی تیدا نیه و نهویشم بۇ ریکخستوه و به رامبه ری ساله کانی کۆچی، سالی زایینم داناوه. نووسه ر و مرگپری کارجوان کاک سه ید عه ولا سه مه دی له دوازه جیپان پۆ و مانگ و ساله کانی به زایینی بۇ بریوومه وه سه ره به کتر و مالی ناوه دان بی. سپاس بۇ نووسه ر و مرگپری خۆشه و یست دیکتۆر عه بدوللا مه ربووخ که شم کتتبهی پیناساندم و دهی دام بۇ وه رگپرانی. ما که ی سه ره کی شم کتتبه که فارسییه. وه رگپری ئازیز کاک سمایل به ختیارای نایه به ره ده ستم و چاکه ی له چاوم دایه. خۆم به نه مه گداری پای په روین پیره بابی ده زانم که زۆر به دل و داو ساری بیت چینی شم به ره مه ی راپه راند.

سه لاهه ددین ناشتی

۱۳۷۸/۲/۱۸ ی هه تاوی - ۲۰۰۸/۵/۷ ی زایینی

پيشه‌كى

بە ناوى خوداۋەندى دەھندەى دلۇقان

رازىنەۋەى سەردەقى وتار و شەمى پووناكىدەرى خانوۋچكەى ئاۋات و ئامانچ ، سىياس و پېزانىنى بىن پسانەۋەىيە بۇ مەزىنەمىرىكى فرەزانى خاۋەن شىكۆ كە رووبارى بەخشىنى ھىچ كەس ۋەدوا نانا.

بەزدان بە مەبەستى رېڭخستنى رېۋشۋىنى دىن و دەۋلەت و ھەلەدان و گەشەى گەل و نىشتان كۆمەلىك پېغەمبەرى ۋىرەبىن و پىۋاچاكىنى بەدىن و پادشاھانى دادپەرۋەر و مىرانى خۇشەپرى زەنگىنى لە ھەشارگەى غەيبەۋە دىرخستۋون. ئىنچا ھەۋسارى پاپەراندى كاروبارى گرېنگى خەلكى داۋنە دەستى ھەتا بگەۋنە ۋەشاندى گەۋھەرى ژىرى و زۇرزانى و پەرەپىدانى بەستىنى دادەۋانى و راگرتى پارىسەنگى نىۋان كۆمەلانى خەلك و ۋلاتان كە تىكراپان داھىنانى تازە و بە ئامانەت دانداۋى تواست و دەسەلاتى ئەۋن.

پەرۋەردگار ۋاى داناۋە كە پۇلى پېشەنگان بۇ ئاۋەدانى و پېشكەۋى ۋلاتان ھەنگاۋ باۋىن و پى خۇش بگەن بۇ تىر و تەسەلىى مۇۋقان و راياننىن كە تۈشەبەرمى بەرپىچۈۋ و ھەمبەنى پۇزى راپۋونەۋە و بەسەرچۈۋن بىاخىن.

خواوه ند له هر چاخ و خولیکا مل به توخم و توره می ئاده می ده چه مینن و دهیخته ژیر نیری دهسه لاتی پادشایهک و ئیدی له وهی نابرسی کن له سهره و کن له ژیره و کامه دارایه و کامه نه داره. چونکه هه رمانه روا حوکمی بی سئووی چه شنی رووخی رهوانه که ژیان دهه ژینن و جۆمه ل و جۆباری دادپهروهی و سه رپاستی له دهریای مه زنایه تی و جوامیزی نه ورا بهرمو هه موو لایهک بهل ده کو تن.

ئیمه له رووی میژووی کۆن و کهواراوه و امان بۆ دهرده کهوئ که له سه رده می که یوو مه رسی پێشدادی را هه تا نه مرڤ پۆل پۆل سو لقا نی گه و ره هاتوون و تاجی دهسه لات و شه و که تیان گه یه ته نه ستیره ی گو ته ندی چه رخی گه ردوون و گه لیک سال له سه ر ته ختی حوکمات پالیا ن داوه ته وه. به لام سه ره نجام که وتوونه شو یز پیتی شایه تی «هه موو که سیک تامی مردنی ده چه ژئ»^۱ و ده ستیا ن له داوینی دنیای نه مین و روو خه کی سه رانه سه ر پر کو یزه وه ری به ردا وه و وه کوو خه ژینه گه بان کراون و هه ست و خو ستیا ن لی به را وه و خه رپ خه وتوون.

له مه ودا ی رۆژگاران دا به پیتی چاره نووسی یه زدانی ره وت و پیتازی دهسه لاتی خان خانی بۆ ته باو و هه ر سنووره ی سنووداریک و هه ر مه له به ندی حا کمیک و هه ر شاره ی میریکی ناو به دهره وه لیتی بوونه خا وه ن و ما وه یه ک به سه ری را گه یشتوون و ئالای به رشت و دهسه لاتیان لی هه لدا وه. ئهم حا کمانه له چه وه مال و نامووسی خه زم و خه لیا ن پارا ستو وه، به لام چونکه له گه ل شینوا ز و چه شکه ی میژوونوو سانی ره وانی بیژ یه کتری نه گرتۆ ته وه و هانی نه داون به چن خۆ به و کار وردانه وه خه ریک به کن، ژۆر به ی هه ره زۆری ئهم رو ودا وه به رش و یلا وانه له قه لعم که وتوون. بۆ وینه چۆ نیه تی به سه رهاتی حوکمرا نا ن و به گه رانی

۱ - « كل نفس ذائقة الموت » قورئانی پیرۆز، سووره ی نالی عیمران. نایه ی ۱۸۵، لاپه رد ۷۴. وه رگێراوی مامۆستا هه ژار، چاپی یه که م، سا لی ۱۳۷۹ ی هه تاوی (۲۰۰۰ ی زایی نی)، تارا ن. چاپه مه نی «نیحسان» و «تازه نیگا»

گه‌وره و به‌شهره‌فی نه‌فشاری ورمی باسی نه‌کراوه که له پوژگارانێ پێشبوو دا به‌یдахی به‌ختیان گه‌یوه‌ته‌ لووتکه‌ی به‌رزی دره‌وشانه‌وه و ته‌واوی سه‌ربزێوانی که‌وشه‌ن و که‌له‌وه‌کێشانی ناوچه‌کانی ئازمه‌ربایجان و ئهم هه‌رێمه‌یان کردۆته‌ میو و پۆن و سه‌ریان پێ‌به‌رداوه‌وه.

ماوه‌یه‌ک لی‌ره‌وه‌به‌ر واته‌ سالی ۱۲۵۰ی کۆچی/ ۱۸۳۴ی زایینی، له‌ سه‌رده‌می ده‌سه‌لات و پاشایه‌تی محمه‌مه‌دشای خه‌زاکه‌ری کو‌ری عه‌یباس‌میرزای جێنشینی‌میردا، یه‌کێک له‌ ئامۆزاکانی دایکی منی چوو‌که و به‌رم‌ژێری جه‌ماوم به‌ ناوی مه‌ولا مه‌حمود له‌سه‌ر پاسپارده‌ی نه‌جه‌ف‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گی نه‌فشاری قاسملوو، کتێبێکی سه‌باره‌ت به‌ سه‌ربوردی نه‌فشاره‌کانی ورمی نووسیوه و به‌ یادگار به‌جێ هێشتووه. به‌لام چونکه‌ له‌گه‌ل به‌لگه‌نامه‌ راست و دروسته‌کان یه‌کتری نه‌ده‌خوێندوه و گه‌لێک وشه‌ی په‌قووته‌ق و دژێو خۆیان تێدا ده‌نواند، وه‌به‌رداتی که‌سانی ورد و باریک نه‌ده‌که‌وت و هه‌موو لایه‌ک ئهو کۆمه‌له‌ شه‌ربه‌یان وه‌به‌رجاو نه‌دێنا و هه‌یج وازیان لێ‌نه‌بوو بخوێننه‌وه. هه‌تا وای لێ‌ها‌ت که‌ شوکر بۆ خوا لهم سه‌رده‌مه‌دا شابالی به‌ختی پێ‌روزی په‌رده‌ری دینی یه‌زدان، ناسه‌ددین‌شای قاجار ترووسکایه‌وه...

... منی هه‌ژاری شه‌رمه‌نده‌ی بێ‌ده‌سه‌لات و که‌م‌په‌ست عه‌بدوپه‌ره‌شیدی کو‌ری محمه‌مه‌دشاهیعی نه‌فشاری مه‌حمود‌لولوی ئوروومی به‌پێی ئاماره‌ و فه‌رمانی مزگێندهری چرای خا‌نه‌دانی هه‌تا‌هه‌تا‌می قاسملوو، شو‌جا‌عه‌ودمه‌وله یۆسف‌خان کو‌ری لوتف‌علی‌خانی سه‌رتیپ کو‌ری ئیمام‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گی نه‌فشار کو‌ری په‌م‌زقولی‌خان، تاسه‌م بزووت و دنه‌ درام و که‌وتسه‌ شوێن ئهم به‌خته‌وه‌رییه‌، جا ئه‌گه‌ر بێتوو شله‌ی نه‌ده‌می و سه‌رکه‌وتنه‌م به‌ ده‌سته‌وه‌ بێ و ته‌مه‌ن با‌لم بگه‌ڕێ، لێ‌به‌راوم که‌ به‌سه‌ره‌اتی ئهم خێله‌ و سه‌رکرده‌کانی بنووسمه‌وه و هه‌ر کتێب و سه‌رجاوه‌یه‌کی باسی ئه‌وانی تێدا‌یه وه‌پاشی نه‌دم و لێ‌خورد بېمه‌وه و به‌ره‌مێک بکه‌مه‌ یادگاری ده‌وران.

وهره گوځ بگره شينعرم خاوهنى بږ
نه گمر چهنډ روژي به ختم لارى دينا
به لام شوكرانه بځ خوا رهوتى گوري
به لى وايه زمانه خوي ده زاننى
ئموا عومرم له قهرنئ تپپه رپوه
كه دهستم كرد به هه لدان گه وره كانم
زماننى قووى شينعري هات و چانم
هه تا سره نابي بږ كړپار وتي جوان
نه وانه ئاقل و زانان به جاري
قسه من رووى له خاوهنډى دلانه
نه تو پيت وايه كيپه ئيسته كړپار
ئهميرى به ختيازي به رزمشانه
ئموه ناقانه به خشنډى
زمانه.....
به پشتموانى خوا پشتم ده بستم

به وردی تیکهوه ئی زیرهکی ژ؛
 شهوا گهروونی لاری خواری دیز
 نهما گرژی، فری دا داو و تو
 له کوئ تالو و شهکراو بیت و را
 مهلی بهختم بهرمو بهرزی فر؛
 هه موو وتیان رمشیدم باش بز
 له خه لکی دیکه یان زور تیپه راند
 که وهک گه وهه ربیارتین له لیو
 هونه ر دهکرن، له دهستان زی
 ده

له کوئ بق گیرمشوینی نه زان
 شهوی نرخم ده زانی داویه بر،
 به جوامیری له بانی ناسماز
 به ناو و دهنگه یوسف میر و خا

کتبتیکی به ناوبانگ هه لده ستم

۱ - به‌یمنی هیندیک بۆجۈن قەرنیک ۱۰۰ یان ۳۰ ساله . به‌لام نووسەر لم کتیبده به ۳۶ سالی داناه و ددیی تیۆد سووپاته‌وی مانگی محەررم به دوری خۇ‌دا به قەرنیک حیساب کرابن یان به کوردی رەمەزان گەرابته‌وه سەر جینی ۳۶ سال پیستتری و هەموو سالی دە رۆژ به‌ره‌وینش جووی و ماوه‌ی ۳۶۰ رۆژی برینی

ماكهى ناوى ورمى

شەۋەي زۇر باۋە و لەسەر زار و زمانان دئ و دەچئ، دەلتئ ئىم شارە بە دەستئ يەكئىك لە كورانئ توركى^۱ كورئ يافس كورئ ھەزرىتى نووح - سەلامى خۇداي لەسەر بئ - بىناغەي دانداۋە. بەلام لە پرووى توتۇپنەۋە و بەلگەۋە ناوى بىناغەدانەر و مېژووى سەردەمى سازكرانئ ديار نىيە و ئەگەر ھەشېئ و بەرچاۋى مئى رەشكەر مەۋەي ئىم لاپەرانە نەھاتوۋە. كەچئ لە پرووى سەرچاۋەكانئ مېژووىي ئېرانەۋە كە لە پۇژگارى مىرانئ گوورەكانئ و پادشاكانى سەفەۋىدا نووسراون و تۆمار كراون و بە دەستەۋەن، قەلا كۆنەكانئ ورمى واتە «بىم»^۲ و «گەۋمىچىن قەلا»^۳ ئىستا و «بانىي سۇما»^۴ و چەند قەلاتىكى ئېكرووخواي دىكەي ناۋچەكە ھەر ھەبوون. لەم شوپانە تېرە و تۆرەمەي كوردان و رەگەزى تىرىش خەرىكى ھۆكمرانئ و سەرقاتئ كەۋشەندارى بوون، ھەتا ۋاھات كە شاعەبباسى خواپەخشىۋ لە سەردەمى فەرمان مەۋاپەتئ خۇي دا كۆمەلتىكى

۱ - بە گوتەي شاقمىك لە رەگەزنامە نووسان. يەكئىك لە فرزندانى يافسى كورئ نوۋحە و باپىرەگەۋرەي نەتەۋەكانئ تورانىيە و واديارە دوو پىۋا بە ناوى مەغول و تاتار كە ھەركام ھۆزىڭيان بىم ناۋەي خۇيانەۋەد لىكەۋتۇتەۋە. تۆرەمەي ئەۋن، بەلام ئىم گوتەيە جىي رامانە و بەكورئى بىنەمايە (ۋشەدانئ دىنخۇدا، چاپئ دوۋەمى خۇلى نۆي، ب. ۵، لاپەرە ۶۶۵، سالى ۱۳۷۷ى ھەتاۋى/۱۹۹۸ى زاپىنى. تاران)

2 - نووسەر نوۋسويەتئ دۇم دۇم

3 - بە «سۇماي» نووسراود بئ گومان دەبئ ھەر «بانئ» بئ كە گوندىكە لە ناۋچەي سۇما.

زور و زموهندی راسپاروون بؤ حکومت و پاراستنی شم شار و ناوچه یه و نه وانیش داوهریون و هاتوون.

خودا یار بئ له جینی خوی دا باسی ده کری که هر له سهره تاوه تاقمیک له کوردانی سهرسنوور کومه له یان به ست و به مهبهستی گیرانه وه و به ره که لیگرتن سهره پتیا ب م خیله دمو له تخوازه گرت، به لام له دمو روبه ری گوندی «خان ته ختی» وه ها به زین و شیرزه کران که همیشه له بیرى توله و تپه له ئیخانه وه دا بوون ...

که تبالى خانى^۱ نه فشاری ئیماظوو ناسراو به شیرشکار که نه و چاخى سهرزنجیره ی نه فشار و له لایه ن شاعه بباسه وه کرابوو یه حوکمرانى شم مه له بنده، له پیش دا «توبراق قه لایى بالی باکووری ورمی بؤ ناوه ندی دمه سلات هه له بژارد و دیواریکى قایمی به دمو ره دا کیشا که هه مووی ۱۵۰۰ هه نگاویک له شاره وه دوور بوو. پاش ماوه یه ک چهند وه ستاکار و نه ندازیاری شاره زای کۆکرده وه و شووره یه کی پته ویا ن له دمو ره ی شم باژیره هالاند. نه گهرجی له و ده می را هه تا ئیستا چهند جاریک خره می کربوو و داته پیوه و سه ره له نوچ چاکیان کربو ته، دیسانیش هر ناگاته وه سه ر بؤخی جارانی و شکومه ندی شوینه واری جئ جئ به جیماوی پیشووی ناگریته وه.

هه رجی بئ و هر جۆنیک بئ شاری شادی هینی ورمی^۲ که وتۆته هه ری می چوارم^۳ و مه له بنده ئازهر بابجان و پالی و مپالی که ژ و چپاکانی شان به مشانی خاکی پۆم داوه. له سئ فرسه خ نه ولاتری قۆلی پۆژه ه لاتی شاره وه زیرباریک خۆی ده نوینئ که به به خری خوییه و شاهى ناسراوه.

۱ - که له بعه لی خان

۲ ورمی به «دارالفشاه» ناسراوه

۳ - ولات و نیشتمان و مه له بنده .. به شیک له گۆی زهوی خاکی ئیران. (وتسه دانی دینه خوا ده. پ ۲. ل ۳۱۲۷-۳۱۲۸)

به راستی دهر و دهشتی ثم مه لېنده عهستېز وینه و خاکی گولاوېږینه و
کهش و هه وای روح لاوینه و بون و بهرامه ی هه ناسه و پشووی ده لینی له
به هه شته وه دئ و ناوکه ی سارد و سوژک و به گیان خوشه و جهشنی کانیای
سه لسه بېله و شنه ی فینکی خوینستانه کانی، تانه داوینته داوینتی جیای نه لوه ند و
باخ و میستانانی گهشی بۆته جینی نیردیی به هارخانه ی سه مه رفه ند. چه لکه که ی
مه شرف خوش و غریبگر و گهر جوگون.

ثم مه لېنده به یاری پاناییدا له لیتواری به حرؤکه ی شاهي
، گۆلی ورمی، را هتا جیرمی و بیدکار و شهیدان حموت فرسه خیک دهیی و به
بازی نریژایی دا به رووباری قهره سووی سه لسه مه هتا خان تاوسی سئووس^۱
نۆزده یان بیست فرسه خه. تاکوو سهرده می حکومته ی قاجاران سئووس و
«سابلای» موکری و مرحه مه ت تابیدی مه راغه هتا سه فاخانه، ساین قه لا
به شېکی دانه برای ژیر ده سه لات، ورمی بوون، به لام بوای نه مانی
خودا لیخوشوو علی خانی به گه به گی نه فشاری قاسملوو له ورمی داپاون.

- 1 - دوو دینی کوردانن که به که میان هه لایه کی سه ختی لسیوو و هیشیتاش ههرمس و کاوله کانی ههر دیارن. م پ
- 2 - به پینی ده که سۆلدووژ
- 3 - به گۆیرمی ده که «ساوجبلاغ». و شهیه کی تورکییه و له راستی دا «ساوخ بلاغ» و یانی «سارده کانی». به «ساوجبلاق» و «سابلای» یش هاتوو که ده پینته «مه هابادی» نیستا.

بەنچەكەي خېلى ئەفشار

ھەروەك ديارە بەپىنى ئەو لىكۆلىنەوانەنى نووسراون، توخم و تۆرمەنى
خېلى ئەفشار پىشتاوپىشت دەگەنەو سەر ئەوشارى كۆرى يۆلدوزخان كۆپى...
كۆپى قەرەخان و ئىلخانى خواپەرست... لەوېشەو بە چەند پىشتان دەچنەو
سەر توركى كۆپى يافىس كۆپى نووح. ئەم غىلە ئە ھەرىمەكانى خوراسان،
ھارس، ئازەربايجان و ئاران بەگر بوون....

بەگىشتى مېرانی ئەفشار... وئىراي خېل و جەماوەرى تۆرمەنى خۇيان بە
دەروەستى جوولانەو و گەلىك خزمەتى بەرجاويان خىستەنەرۆو. وەختايەك
سەرەنى ھەرمائەواپەتى پائىشايانى سەفەوى ھات و ئاوبانگيان لە ئىران دەنگى
داپەو، لە ساپەسەرى مبارەكى ئەو خانەدانە ھەلەوئەئادەو^۱ - كە يارمى
خودا بەلگەى پاكانەيان بخاتە سەر زمانى - باخجۆلەى ھكۆمەت و مېرگۆلەى
دەن خوناوئەى گەشە و نەشەيان بە پرووىدا بارى و كەوتنە ئەوپەرى
دەروشانەو. گەورەپپاوانى دەرووبەران و سەربزىوانى ئەوپەرەوپەران ئۇبالبان
بۇ كېشان و سەريان وەبەرھىتان. لە خېلى ئەفشارىش كۆمەلەى زۆر چووبوونە
رېزى غولامانى بارگای ئەو سولتانە مەزانە و لەبەر ئۆكەرچاكى و نيازپاكى
گەپپوونە پەلى بەرز و دەولەمەندى. بۆيۈنە ئەمىرئەسلان سولتانى سەرۆكى
تېرەى ئەرمەشلوو^۲ كە دەھزار مائىك لە ئېر دەسلەتىدا دەئيان و لە سەردەمى
شائەھماسىبى يەكەمدا بېو بە ئەتابەكى^۳ سولتان ئەھمەدمىرزاي ئۆھەم كۆپى

۱ - ئەوانەى بە رەسەن دەچنەو سەر ئىمامى ەلى كۆرى ئەبووتالب مەبەستى بەنەرەنى
لېزەدا «شىعە» بوونە

۲ - تېرەپەكى خېلى ئەفشار م پ

۳ - دەمراست و نىگادىزى شازادە.

ئەو پادشا پایە بۆلیندە. ھەروەھا ئەللاقولی خانی قاسملو^۱ بېوو بە قۇرچی باشی^۲ دەربار و حوکمرانی کرمان و یوسف خانی کورێ لە ویتەدمرێ وەک بریکار کاروباری حکوومەتی رادەپەراند. مەحمود سولتانی قاسملووش لە ھەرەتی ھەرمانزەوایەتی شاسمایلی دوومدا چلەوی دەسلەتانی کرمانی درایە دەستی. خەلیل خانی گۆندوزلوو لە کۆھگیلۇیەیی فارس ئالای حوکماتی دەشەکایەو. ھەروابیتەو تۆماس سولتانی^۳ ئیمانلوو و قاسم سولتانی کورێ کە لە پوژگاری شاھەباسی^۴ یەکەمدا نازناوی خانی باربوو کرا و پاراستن و حکوومەتی مووسل و قەلەمرەوی «عەلیشکور»ی بە دەستەو بوو. ھەتیەت بە ئومیدی خودای گەورە لە جێی خۆی دا باسی ئەوانی دیکەش دەخەیتەروو.

ئێستا بەر لە پزووتن بەرەو ئامانج، سەرەتای ھاتن و داوەرینی جەماوەریکی زۆر و زومەندی خێلی ئەفشار بۆ ئەم ناوچەیە دەکەمە قەلەمندانە کە دەبێتە ساتی ۱۰۳۶ی کۆچی/۱۶۲۶ی زایینی. پاشان لێرمووە سەری ئەسپی خۆشاژۆی قەلەم بۆ نووسینەوێ پووداوەکان و گێژانەوێ بەسەرھاتی ھێندیک لە خێلاتی سەردەسلەتانی ئەم ھەریمە، و مردەسوورینم و تاوی دەدم.

۱ - تیرەدیەکی خێلی ئەفشار. م پ

۲ - قۆلجی ھەرماندە ھیز سەرھیز.

۳ - لە زمانی کوردی دا ئەھماسپ بۆتە تۆماسپ و سواوە.

۴ - کورد «عەباس»یان کردووە ھەباس و ساکاریان کردووەو و لەسەر زمان سوکتر و خوشترە و بە ھەردک شیوەکە دروستە.

کورته باسیک سه بارهت به چۆنیهتی حکومت و ناوی حاکمانی ورمی بهر له چوونی ئە فشاران

میر تەیمووری کوورەکان (کوورەگان) بهر له هێرشى حەوت سالى بۆ
سەر نێزان، وەختایەك به مەبەستى گرتنى ولاتى رۆم لەشكرى دەنگ دا،
شەرتكى سەخت و خویناوى لەگەڵ ئیلدروم بايەزیدخانى سولتانى عوسمانى
هەلگیرساند و لەم هەرا و هەللايه دا... سولتان ئیلدروم بايەزید گيرى و بەرەو
جەھەندەم رادرا.^۱ هەروەك به نوور و درۆزى له زەفرنامەى شەرفەبەدين عەلى
بەزى و بەرگى شەشەمى رەوزەتوسەفای خاوەندى دا هاتوو، كاتێك میرى
بايەبەرز گەرايەو و ئاپۇراى شكۆمەندى قوشەنى گەيشە ناوچەى ئێردەوێل
ببەستى كە تاكمێك له كوردان و عێلانى گێجەلبازى دەورانەشتى ورمى شوويان
لێنەكێشاو و دانامەزێن و كەوتوو نە تالان و بڕوى مال و سامانى جەماوەرى
مەسكێن و بێدەرەتان... بۆيە مير بەپێى پێشنیاری پیاوانى باومرپێكراوى
حكومت، گورگین بەگى عێلى ئوسالوو^۲ كە ئەو كاتە له رێكخى دا دەبزووت و
شوینەوارى لێوەشاو بۆ بە نێوجا و نیهو و بار بوو، كردى بە حوكمدارى
ورمى و ئەركى سەركوێتى ئازادەگێڕانى بێئەسپارد. ئەويش بەگۆيرەى فەرمانى
میر سالى ۸۰۲ى كۆچى/۱۴۹۹ى زايبى روى كردە ورمى و له تۆپراقە لا بنەى
داكە تا كە شوپىنكى يەكجار قايم و پتەو و حاكم نەشين بوو. ئەم گوندە ئێستا

۱ - ئیلدروم بايەزید (۱۳۴۷-۱۴۰۳ى زايبى). سالى ۱۴۰۲ بە دەستى تەيموورى
كوورەكانى (۷۳۶-۸۰۷ى كۆچى) بە ديل دەگيرى و لەركەى ئاسنى دەپەستيو و سالى
۱۴۰۳ى زايبى دواى هەشت مانگ گيران دەمرى ئیلدروم يانى هەورەبرووسكە. بریسكە.
رەيخودا. پ. ۳، ل. ۴۳۳.

۲ - دەبى مەبەستى خێلى ئوسالوو (أصالتو) بى كە لە دەوروپەرى ئاران، زەردەند.
ساو و قەزوین دەژيان و دەورانەشێن بوون. (رەيخودا. پ. ۲، ل. ۲۶۹۲)

کەوتۆنە بالی باکووری قەلای ورمی و ١٥٠٠ هەنگاوێکیان مەودایە. هێندە ی
پێنەچوو کە حاکم بە هیزی دەست و مەجەکی قۆشەنی ورمی، لە [کوردان] و
گەربازانی ناوچەکە وەخۆکەوت و وای تەزاندن کە هەتا ئەو رۆژە جێموی
حوکماتی بە چنگەو بوو، مەلبەندەکە وای هێور بۆوە کە خەلک ماوەیەک
حەسانەو و بە ئاسوودەیی پاتیان داو. بەلام دوو سال و هیندیک پتر پێنەچوو
کە مەرگ گرنەمی پێگرت و بارگە و بنەمی ژیانی پێ کۆکردمو و بەرەو دنیای
پاشینی برد.

پاش کۆچی یوایی گورگین بەگ، ئۆلامەسولتانی کورە گەورە ی جینی
گرتەو. بەپێی حوکمی کاربەدەستانی حکومەتی تەیمووری بۆ ماوەی سێ
سالان باج و پێناکی لەسەر خەلکی ناوچە ی ورمی هەلگرت و ئەوەندە ی توانی
دلی جەماوەری وەدەس هێنا و مەودای ژیانیکی لەباری بۆ رەخساندن. راست لەو
پوژگاردا فەرمانڕەوای خاوەن شۆق تەیمووری گورەکان لە شاری ئەنزار
(ئۆتران) ی سەمەرقەند کە زێد و پایتەختی بوو، بەرەو بانگوازی یەزدان
هەنگاوی نا و دنیا و تاج و تەختی بەجێهێشت. دەرە پاراوانی ئەو سەردەمە
ئاوایان سالی لەداپکبوون و ئەمانی هۆنیوەتەو.

تەیموور شایەک بوو نەیدیو و دەوران
حەوسەد و سی و شەش پێی نایە ژیان
حەوسەد و حەفتا و یەک بوو بە پاشا
هەشەد و حەوت رۆی بەرەو ئەمان

کاتێک هەوالی سامناکی ئەمانی ئەو میرە جیهانگیرە بیروبەوێدا بلاو
بۆوە، بۆشایی دەسلەت و ئاژاوە و شێوازی تەواوی هەریمەکانی ئێران ی

گرتهوه و ههمنایهتی نهما و بوو به پاشاگهردانی و زولم و زۆرهملی بالی
نهنگاوت....

به ناچار ئۆلامه سولتان كهوته داکووژاندنهوهی ئاگری شهڕ و گهری
شهرفروشانى كۆی و دهستهیهكى ریکخست و چالاكانه لییان وهدهس هات. دواى
تیکهه لچوونی هیزهكان شهڕیکى قورس قهوما و له گهرمهى بگره و بهردهدا به
ههشهكێك لافى ئهم پیاوه نازابه نهنگوا و برینیکى قووتى ههنا. بهلام دیسانیش
کۆلى نهدا و بۆ بهرنگاری پنی چهقاند و به پشتیوانی خودا شهرفروشانى
بهزاند و دهسکهوتیکى زۆرى ومچنگ ههنا و به سهركهوتووپی گهراپهوه ناوهندی
دهسهلاتی و باش چهند سالان ههوش كهوته شوین کاروانی رابردوان.

باسی حکومەتی یادگار سولتانی ئوسالوو

بەپیتی بەرژمەندی و ڕاویژی کە یخودا کانی عیڵ و ئامۆزی کاربە دەستانی ئازەربایجان، ھوای ئۆلامە سولتان، یادگار سولتانی برا چوو کە ی جێی گرتە وە و بوو بە ھۆکمداری ورمی. یادگار سولتان لەسەر پێشویینی ھاوک و برای کەوتە ڕاپەراندنی کاروباری خەلک و ھەزار و دەوڵەمەندی وەدا نەدەدا و ھوچاوەکی نەدەکرد و قەت لانی دادپەرورە و پارسەنگی کارانی بەرنەدەدا و تیکرای جەماوەر شوکرانەیان دەبۆارد و لەم بار و یواردا دلتیا بوون. ھوای چەند سالان یادگار سولتانیش دەستی لە داوینی ژیانی ئامانەتی بەردا و ناوچاکی بە یادگار لە پاش بەجێما. ماوەی ھۆکومەت و ڕێکھوتی مردنی وەبەرچاوا نایا و نەئووسراوە. بە کورتی ھوای ئەو ھۆکومەتی ورمی دراوەتە دەس ئاغزیو ئۆرخانی بێگدلی و چراغ سولتانی شاملوو و چەند کەسیکی تر کە بە ریز باسی ھەموویان دەکری.

لە سەر دەمی ھەمان ڕەواپەتی شاسمایلی^۱ سەفەوی دا ئەم سەرکردانە ھۆکمداری ورمی بوون: ھەلی سولتانی زولقەدر، گۆگجە سولتانی قاچار، بوذاق سولتانی مافی، ھەلی سولتانی مافی و بەکر بەگی موکری. پاشان لە جەنگی پادشایەتی شاتۆ ماسبی خوا بەخشیدا حاکمەکانی بریتی بوون لە: بوذاق سولتانی مافی، ھوسین خانی مافی، شاباز سولتانی زەنگەنە، جانی خانی شاملوو، محەممەد عیسا خانی شاملوو، محەممەد خانی نەسەقچی باشی، ھەرەجوللا خانی شاملوو، مەردەعی خانی ئەفشار و سوپحان و پیردی خان.

خېټلى ئەفشار لە سەردەمى فەرمانرەوايەتى

شاعەبباسى گەورەدا

شاعەبباس لە سەردەمى ژيانى شاسولتان محەممەدى باوكىدا، لە ھىراتەو ڤووى كرده قەزوین و تاجى پادشايەتى كرده سەرى. پاش سەقامگىر بوونى دەسلەسەلەستى كرده دابەشىنى پە و پایەى حكومەتى. بۆۆینه عىلى ئەفشارى خويندەو كە ھەمیشە لە پكئى باب و پاپىرانىدا سەرمەراى ئازايەتى گەلىكیان خزمەتى شىاو ئەنجام دابوو. شاهەباس بە سىلەچاوى مىرانە بەسەرى كردهو و بىم چەشنە بەشك لە ئەرک و پەكەنى حكومەتى بە سەر سەرۆكانى ئەفشارا دابەشى:

ئەسكەندەر خانى ئىمانلوو دەسلەسەلەستى قەزوینی پایتەختى خەلات كرا. مەحمود سولتانى گۆندوزلوو بوو بە دەسلەسەلەستى «قوم»ى خانەى ئىمانداران و ساو. كۆھگىلۆیە كە جاران لە بەردەستى خەلىل خاندا بوو، بەخشرا بە ھەسەن خانى ئەفشار. یوسف خانى قاسملووى كورپى ئەللاقولسى خانى قۇرچىباشى كە باوكى لە بارگای مىرىدا گەلىك خزمەتى بەرچاوى پاپەراندبوو و ئەو سەردەمە وەك باتويز لە خاكى پۆم دەژیا. دەسلەسەلەستى ئەبەر قوو و ئەو مەلەبەندەى دراپە. قاسم سولتانى ئىمانلووى كورپى تەھماسپ سولتان كە بۆ چاوەترسى و وریایی و کارزانی بەناوبانگ بوو، كراپە سەرۆكى پاراستنى قەلەمەوى عەلىشكورى نیوان مووسل و دیاربەكر. ھەشتسەد سوارەى ئەفشار و شەركەرانى ناودارى خراپە ژیرپكئى ھەتا ئەگەر ھاتوو

حکومەتی رۆم و هیزەکانی ناوچەکە پێیان بە خواری دانا، وێرای هەسەن خانی
حاکمی لورستان بکەوتە بەرەنگاری و بەرخۆدان.

ئەبومەرد و نیسای سەر بە خوراسان کە هەوارگە و جێ خێلی لەمیزینی
ئەفشارەکانی قۆرقلوویە ئەسپاردە، مەحمود خانی قۆرقلوو کرا. ئەمیر خانی
قۆرقلوو کرایە سەاسالاری هیزەکانی عێراق و سەری پێی بەرز کرایەو.
عەلی مەردان خانی قاسملوو نێردرایە ورمێ و کرایە حوکمدار. بەکتاش خانی کۆری
وەلی خانی ئەرهشلوو کە هەتا ئەو دیم حوکمرانی یەزد بوو، لەبری باوکی چوو
کرمان و جەلەوی دەسلەتی بە دەستەووە گرت. ئەمیر خانی ئەفشار کە لە جێی
ئەتلاقولی خانی قۆرچی باشی، ئەم ئەرکە لە ئەستۆ بوو کرایە حاکمی
ئەستەراباد و پلە بەرزی قۆرچی باشیتی درایە وەلی خانی حاکمی کرمان کە
بیاویکی لێویشاوە بوو. پاشان وەختایەک میر بە مەبەستی سەرکوتنی ئۆزبەکان
کە لە خوراسان دەسلەتیان تەنبیوویەو هەنگاوی نا، دەستووری فەرموو کە
کۆمەڵەچە کداریکی خێلی ئەفشاریش لە ڕکێفی دا ببزوون و مەهدی قولی خان بەگی
ئەفشار کرایە سەرھیزی سوارانی عێل.

باسى شەھرى قاسم سولتانى ئەفشار لەگەل ئەحمەد پاشاى ھۆكمرانى بەغدا

ھەرەك پىشتىر باسى كرا قاسم سولتانى ئەفشارى ئىمانلوو كۆرى
تەھماسب سولتان بە خۇى و ھەشەسەد سوارى ئەفشار و چەكدارى دىكەوۋە بە
فەرمانى شاھەباسى يەكەم كرابوويە سەركردە و پارىزەرى مەلبەندى
علېشكورى ھەمەدان^۱. لەم چاخەدا كە لوونى ئىل (سالى نەھەنگى توركان)
رېك بوو لەگەل ۱۰۱۲ى كۆچى/۱۶۰۳ى زايىنى، ھەژدە سال بە سەر ھاتنە
سەردەسەلانى شاھەباسى يەكەمدا تىدەپەرى و كاروانى كەژاۋەى ئىم
فەرمانە ۋاپە ئەو كاتى لە قۇرخ بىلاخ لەنگەرى خىستىبوو. ئەحمەد پاشاى
ھۆكمرانى بەغدا كە پارەكە ھەلىكوتابوويە سەر ئىران و زەبرى توندى
لى و مەشاپوو، كاتىك بېستى ھەسەن خانى ھۆكمرانى ھەرىمەكە بانگەشتىنى
ھۇرئووى پىرۋىزى مېر كراۋە و ئەو سەرھەدە چۆلە، ھەلەكەى بە لەبار زانى و
ويستى ھىزەكانى بەغدا بەرمە ھەمەدان بالوئى و ئەۋەندەى بۇى دەرگى دەستى
لە كوشت و كوشتار و تالان نەپارىزى، ھەتا بىم شىۋەپە ھىم تۆلەى لە
قزلباشان كەربىتەۋە و ھىم دەنگ و ئاۋازەى قۇشەنى عىراقى غەرب بىتوانى
..رسووران لە گرتنى قەلاكانى ئازەربايجان كە ئەو كاتى پىيەۋە سەرقال
بوون، پەشيمان بىكەتەۋە و پوويان پى بەرەۋ عىراقى غەرب وەرسوورنىق و ئىم
كارەى ۋەكۋو خزمەتتىكى گەرە بىخاتە بەرچاۋى دەسەلاندارانى عوسمانى.
ھەربۇپە مەھمەد پاشاى كۆرى لە جىي خۇى دانا و وىراى دەھەزار كەسىك لە

۱ - پىشتىر علېشكورى خىستوتە نىۋان مووسل و دىاربەكر و دەبن مەبەستى ھەرىمەكان
بىز نەك شارەكان

هیزه‌کانی به‌غدا و سواره و پیاوه‌ی لوران و کوردان که به ته‌مای هینانی ئالان
 په‌گه‌لی کهوتیوون، به‌رمو هه‌مه‌یان بزووت.

قاسم‌سولتانی ئەفشاری ئیمانیلو و شاقولی‌سولتانی خودابه‌نده‌لوو
 له‌سه‌ر سنووران به‌هاتنی ئەحمه‌پاشا و قۆشه‌نیان زانی. قاسم‌سولتان پیاوی
 ئارده‌ لای حوسین‌خانی حاکمی لورستان و تێی‌گه‌یاند و ئەویش به‌هه‌زار سواری
 لوهمه‌ تێژ به‌رمو ئەو باله‌ فری. له‌ ماوه‌یه‌کی کورتا سێ‌هه‌زار چه‌کداری لوپ و
 ئەفشار و هیزه‌ نه‌به‌زه‌کان خێرا یه‌کتریان گرتوه‌ و به‌رمو ماهیدمشت که
 په‌وه‌گی له‌شکری پۆمیه‌کان بوو، بزووتن. له‌ شه‌رکه‌ی زه‌هاوی سه‌ر سنوور
 هیزه‌کانی دوو حکومه‌تی گه‌وره‌ی ئێران و عوسمانی تێکه‌له‌نگووتن. وه‌ختابه‌ک
 قاسم‌سولتانی ئەفشار و حوسین‌خان به‌ سیلاوی له‌شکری دوژمنیان زانی،
 لێ‌بران به‌ره‌وه‌ی قۆشه‌نی پۆم به‌ که‌میوونی هیزی سه‌رسووران بزانی، له‌ریوه
 هه‌لکه‌نه‌ سه‌ریان و به‌لکوو هاتوو گرتی و شکستیان به‌ملی‌دا هات و به‌ حوکه‌ی
 چاره‌نووس گۆی مرادیان فراند. بۆ ئهم مه‌به‌سته‌ هیزه‌کانی خۆیان کرده
 دووبه‌ش و قزلباش و ئەفشار به‌ سه‌رکردایه‌تی قاسم‌سولتان که‌وتنه‌ لایه‌ک و
 شاقولی‌سولتان وه‌ک سه‌رپێشه‌نگ له‌گه‌لیان دامه‌زرا و کۆمه‌لی لوران به‌
 سه‌رۆکایه‌تی حوسین‌خان وه‌لا که‌وتن و وا داندرا له‌ناکاوه‌ پهلما‌ری خه‌نیمان
 بده‌ن. له‌و لاشه‌وه‌ ئەحمه‌پاشای به‌غدا به‌ خۆی و تهنه‌گی و که‌واندارانی له‌
 هۆردووبه‌ز هاتبووه‌دەر و له‌شکرچی پێژ کردبوون و ته‌یار بوو بۆ شه‌ر و لێ‌کدان.
 کاتێک چه‌کدارانی قزلباش و لوپ و ئەفشار وێکرا ئەسپیان ئاودا و
 هه‌لیانکرده‌ سه‌ر سپای دوژمن... له‌ یه‌که‌م په‌لاماردا هیزه‌کانی عوسمانی تۆقین و
 له‌برزه‌یان که‌وته‌ ئەندامی و په‌وین. ئەحمه‌پاشا ماوه‌یه‌ک خۆی راگرت و
 نه‌یه‌شت هیزه‌کانی هه‌لێن، به‌لام هیچی بۆ نه‌کرا و له‌به‌روه‌ی خۆی پیاویکی
 که‌له‌گه‌ت و که‌ته‌ و قه‌له‌و بوو، نه‌یتوانی ببزوێ و به‌ناچار گیرا و که‌وته‌ چنگ
 سپای سه‌رکه‌وته. له‌م گرمه‌ و هه‌رایه‌دا نیزیکه‌ی دووه‌زار پیاوی له‌شکری

عوسمانى يان گىران يان كەۋتە بەر مەۋدەي لەپەشىران. لە كاتى راكردنا پۇمى بە سەر لوراندا كەۋتن و ئەۋانېش ئەۋەندەي بۇيان كرا دەستيان لىنە پاراستن و رووتيان كرىن و ھىزى ئەفشارىش زۇر ئازايانە دەستيان و مەشاند.

پاش ئىم سەر كەۋتە ديار و بەرچاۋە قاسم سولتان و ھوسىن خان، ئەھمەد پاشايان بە زىندوۋىي و پىراي كەللە سەرى سەر كەردە كوژراۋە كانى عوسمانى و دىلان و دەسكەۋىتىكى زۇر بەر كەردە ژىر پىچكەي تەختى بەرزى پادشايەتى و لە قورخ بىلاخ مېرى بەرزەشان جاۋى پىيان كەۋت. پاشا بە توۋرەيى لە ئەھمەد پاشاى راخوۋى و بە سەرى پۇيى، بەلام لەبەرۋەي ئەھمەد پاشا پىي لە تاۋانە كانى نا و بە روۋراستى پەشىمان بۆۋە و بەلىنى خىزمەت و كارى چاكى دا، كەۋتە بەر بەزەيى مېرانە و بەخشرا و خەلاتى زۇر باشى دراىە و پاشان فەرمان درا كە پياۋە كانى حاكىمى عەلىشكور بەر پىي بىكەۋنەۋە و بېپارىژىن. قاسم سولتان و ھوسىن خانىش چۇن چاكە ئاۋا خەلات كران و ھوكىيان بۇ نوۋسرا و لاۋىندرانەۋە. قاسم سولتان پاشناۋى خانى باربوو كرا و كەتباتى بەگى كوپە گەۋرەي گەيشتە پلەي سولتانى. دىسانىش فەرمان درا كە قاسم خان بە خۇي و ھىزى ئەفشار و چەكدارانىيەۋە ئەۋ سىنۋرە بېپارىژى.

لە ھىندىك سەرچاۋەي مىژوۋىيىدا ئەھمەد پاشايان بە ئوۋزۋون ھەسەن پاشا نوۋسيۋە و ئىم سەر كەۋتە بەرچاۋەيان داۋەتە پال سەر كەداپەتى ئەللاۋىردى خان.

حکومەتی ئەمیر بەگ لە ورمی و دانانی

قەلای ناوبەدەرەووی نەجم

بوختەیی بەسەر هات و پرویادەکان بەپێی کتییی عالم ئارای عەبباسی ئاوا
دەخزێتە بەرچاوان:

ئەمیر بەگی کورد لە عەشیرەتی سۆمای برادۆستی^۱ کورد لە پێشدا
بۆرەپیاویکی کەس نەناس بوو. لە سەر دەمی فەرمانڕەوایەتی
شاسولتان محەممەدی کورێ شاتۆماسبی یەکمدا کە رۆمی مرخیان لە
نازەربایجان خۆش کرد، لەشکریان دەنگ دا و توانیان خۆی و سەلماس و ورمی
لە چنگ کار بە دەستانی حکومەتی ئێران دەرکێشن. «شامحەممەد بەگ» ناویک لە
میرزادەکانی سۆما و برادۆست^۲ بە فەرمانی خۆندکاری رۆم کرا بە مەزن و خاوەن
دەسلەلانی ناوچەی بەرباس.

ئەمیر بەگ سەری بۆ شامحەممەد بەگ دانەنواند و ملی بۆ رانەکێشا.
ماوەیەک لە لای «عومەر بەگ» ناویکی مێهرانی (سۆزانی) کە حوکمرانی دەشت و
تەرگەرەو، بوو گیرسایەو. لە شەریکی کە عومەر بەگ ئەو دەمی لە گەل
رۆمییەکان کردی، ئەمیر بەگ گەلیکی نازاییەتی نواند و چاوی لە کەس
نەدەترسا. بەلام لە جەنگی هەراکەدا دەستیکی لە شانیشکەرەو بە زەبری شیری
شەڕکەریکی عوسمانی پەری و ناوبانگی بە ئەمیر بەگی چۆلاق^۳ پۆشت.

لەو سەلەدا کە ئالای بەرزێ شاهەباسی یەکم دەشەکایەو و بۆ
ناگیرکردنی ئێرەوان و نەخجەوان دەپاژاوا، ناوبراوا هاتە نێو هۆردووی میری و

۱ - نووسەر نووسیویەتی عەشیرەتی سۆمای برادۆست. بەلام دروستەکی عەشیرەتی
برادۆستە.

۲ - بیرواننە پەراوێزی ژمارە ۱.

۳ - وشەیهکی تورکییە ئەو کەسە دەست یان پای نەقوستان بی هەر کەس دەست و
لاقێکی لە کاردا نەبی یان کۆل و گیر و گەوال بووبی.

خۆی به شاهپرست نیشان دا. له بهر بویری و میزخاسی و مهردازیی له شه‌ری بهرنگار بوونه‌وی رۆمییه‌کان دا و په‌رینی ده‌ستیکی، خاوه‌ن‌شکۆ شاورى رهمه‌تی لى‌داوه و کردی به میر و مه‌زنى عیلى و عاشیره‌ته‌کانى ده‌شتى ته‌رگه‌وه‌ و مه‌رگه‌وه‌ و نازناوى خانى پى‌به‌خشى. له راستى دا ده‌سه‌لاتى ورمى و شى‌وشى باربوو کرا. له سه‌ر فه‌رمانى شا، و مستا زى‌رینگه‌ره‌کان ده‌ستى‌کیان له زى‌رى سوور بۆ دروست کرد و به گه‌وه‌ر و مروارى گرانبايى راژاندىانه‌وه و له باسکیان به‌ست. پاشا ئه‌وه‌نده‌ی چاکه له‌گه‌ل کرد و خويندپیه‌وه که ئه‌میرخان پۆپه‌ی شانازى گه‌يشته ئه‌ستىران. بۆیه ماوه‌یه‌ک ده‌ستى خزمه‌تکارىی له‌سه‌ر سینه‌ی پرکینه‌ی دانا و به لاشىپانه‌ی به‌رزى بارگایه‌وه راوه‌ستا. پاشا مه‌ره‌خه‌ست کرانى له ده‌ربار پى‌نايه شارى ورمى. له به‌ر تيشکه و ترووسکه‌ی میرى سینه‌رى خودا که ئه‌و کابرا پووجه‌که‌ی گرتبۆوه، رۆژ به رۆژ به په‌یژه‌ی مه‌زنايه‌تى دا سه‌رکه‌وت و له هه‌موو هاوشانه‌کانى خۆی ئىپه‌راند. چه‌ند ناوچه و مه‌ليه‌ندى له ئه‌مبه‌ره‌کانى کوردی سه‌ر به رۆم ئه‌ستاندوه و و سه‌ر ده‌سه‌لاتى خۆی گى‌زان و به‌مجۆره له نێو ئه‌میرانى کوردا به پایه‌به‌رزى و له‌شکرزۆرى ناوبانگى ده‌رکرد.

هێنده‌ی پێنه‌جوو فیز و هه‌وا له سه‌رى دا و که‌لکه‌له‌ی سه‌ربادان و دژايه‌تى له کاژه‌لاکى می‌شکى دا گه‌رای دانا. سالى ۱۰۱۳ى کۆچى/ ۱۶۰۴ى زایینى، وه‌ختایه‌ک جو‌غال ئۇغلى که یه‌کێک بوو له گه‌وره سه‌رکرده‌کانى عوسمانى به مه‌به‌ستى گرتنى ئازمه‌ربایجان له‌شکرى کیشا و له ده‌موره‌به‌رى ته‌وریز هیزه‌کانى ئىزان به سه‌رکرده‌یه‌تى ئه‌للاوێردى خان به‌ره‌مه‌رووى بوونه‌وه، ئه‌میرخان ئه‌گه‌رچى کاخه‌زى لى‌نووسرا بچى و زۆرىش له شه‌رگه نيزیک بوو، گوێی نه‌دايه و خۆی بوارد. پاشا شکاندن و تاراندنى جو‌غال ئۇغلى، له‌شکرى سه‌رکه‌وته له جیه‌مى نه‌دۆشه‌کى سه‌لماس خستى. ئه‌ویش به دى‌روانه‌وه ها‌ته باره‌گا و ده‌ستى کرد به هێتانه‌وه‌ی بېروبانووى بى‌جى و دیسانیش لاویندرايه‌وه و بۆ ئه‌وه‌ی میرانى

دیکه کورد دلیان گهردی لښته نیشته به بیانووی راپه پاندنی ښه رک و راسپارده یهک ټیزن درا بگه رښته وه ولاتی خوی.

دوای ماوه یهک ورمورده مه یلی سهر به خوی و سهره پوی ښه میرخانی دووړو خوی نواند و کهو ته ښاودان کړدنه وهی قه لایه کی رږد و هه له مووت و قایمی سر دوندی چپایه کی ورمی. به فیل و فرنان به باره گای دمو له تی راگه پاند که قه لای ورمی بنکول بووه، هه رمسی هیناوه و خوراناگرئ و بډ ښه ناسی پشته پی به سترئ. ښه گهر ټیزن به رمون پناخی چوار دیواریک له شوینکی له بار باده پږم. له بهرو هی داواکه ی به پو له ت خیری پتوه بوو، میری مه زن ټیزنی دا. به لام ښه میرخان بهر له گه رانه وهی ښه که پخوا به ی ناریدو یه باره گای میری، له سس فرسه خی شاری ورمی به باتی باشووری دهری قاسملو دا، له سهر کیوکی هه به رزی سهر به ناوچه ی مه رگه ورمی گه لای قه لایکی سهخت و به رزی دارشت و لپی وه کار کهوت.

له ښو خه لکدا وا باوه و ده لټن بهر له ښه سلام هه له شوینه بوو قه له هه بوون که کورد پټیان گوټوون «نیم» و «جم جم»^۱ و دسدریژی رږدگار خاپوور و ویرانی کړدوون. کانتیک هوالی ساز کرانه وهی قه لای نیم کهو ته سهر زار و زمانان، پیر یو دا قحانی ښه میری ښه میرانی ښه میرایجان که پیاوکی به ښه رمون و وشپار و کارامه بوو، له جوولانه وهی ښه منانه ی ښه میرخان دا نیشانه ی که له وه کښی و مله پوی به دی کړد. بډیه به باره گای پیرویزی راگه پاند که ښه میرخان له رښکای راستی لادوه و هه وای سهر پیچی و لاساری که و تته سهر و پناخی ښه قه لای به رز و قایمه ی بډیه دارشتووه که له رږی پیویستا به کاری بی. ښه غولامه دروست کړدنی قه لایه کی ښاوا هیچ به قازانجی دمو له ت نازانم.

که وره پیاوونی دمو له ت لټیان راسپارده وه و گوټیان که یفی خوته و چما به قازانجی دمو له تی نازانی پتی ښی بگره. پیر یو دا قحان به پتی هه رمان بوو پیاوی

باومرپیکراوی زمان لووسی نارده کن ئەمیرخان و پنی راگه یاند ئەو له ریزی مه زنه میرانی دهوله تخوای شم حکومه ته دا حساب ده کړی. یۆیه به بروای من بم قه لادانانه له هه موو لایه که وه زمانی زمانی پيسان له خۆی ده کاته وه. خه نیمانی وردبین و کهسانی دووراز هه می شه گوئیان له کلای دمر په راندو وه. ئەگەر ئەو قه لایه ی به مه به سنی پاراستنی خێل و مال و پاراستنی ناو و نامووسه له چنگ سه ره له دانی بوژمانی یان چا له ترسی په لاماری پۆمییان ساری ده کا، ئەوان هه تا قه لای قایم و گه وهی ئێره وان و ته وریز له نێودا بی، پوو له قه لاتی وا ناکن. بێتوو هه ر شتیک بقه ومی ئیمه که پاراستنی ئەو هه ریمه مان له ئەستۆیه، به هیزی خۆمان پۆیده مرکینین و نه یاران ده ته زینین و شوکرانه ی خواداش ده بۆزین که پادشاهان به ختی بلینده.

پیاوه کانی په ربوداق خان راسپارده و نامۆگاری زه ره کانه ی سه ر شانی خۆیان راگه یاند و هه ولتیا ن دا ئەو خه یالاته په روپو و چانه له مێشکی هه لفرین، به لام نه ک هه ر گوئی بۆ شل نه کړین، به لکوو فه رمانی کوشتنی دان و کوردانی برابو سنی پشوویان لی بړین، که دیاره هیچ دینیک نه وه ی ناسه لمینن.

ئهمیرخان له ماوه یه کی که ما قه لایه کی په کجار پته ی ساز کرد و به بالی پۆه ه لانا دمو وازه یه کی تیکرد و چه ند کلان و چه یه کی لی هه لخت که له جیی خۆی دا گورگه ناو پیکیان لی ده بریته وه. پاشان نازووخه و چه ک و چۆلی کێشاوه نێو قه لاکه وه و له ورمێ را رایگو یزت بۆ وینده ری. له راستی دا هۆی چاره رشی و لێقه ومانی خۆی زیاتر پیکدینا که به هیچ باریک له گه ل پاک و په کړه نگی -حیان نه ده گرتوه و به چاکه ی ساپه چه وری خۆی نه ده زانی و که وتیوو سه ر باری خواری و ملانه.

له و پۆگاره دا وختایه ک ده نگ و ناوازه ی سه ربزیوی ئهمیرخان و پته ی قه لای نهم و خه یالی خۆراگری ده گه بشته دوور و نیزیکان. سه ربزیوانی ئێران و عوسمانی که پێمل نه دمیوون و له گۆشه و که ناران به شوین هه لیکدا ده گه ران تا له بړی بین به کوړی، بی پسانه وه روویان ده کړده ئهمیرخان و قه لاکه یان به

په نایه کی باش دمرزانی. بۇ نمونه خان نه بدالی موکری سابلایغی برای شینخ
 حیدمیری ناوبه دمره وی عیلى موکری که له دمولت هه لکه راپووه و له ترسی
 هیزه بالادسته کان کۆنه لانی خۆی به سر نه ده کرده وه و چواشه و راکربوو
 ده خولایه وه. به خۆی و چند کهس له دست و پیوه نده کانییه وه په نای برده
 قه لای بدم و نه میرخانیش وه ژیر باتی دا و کردی به هاو دم و هاو نشین و
 هاو رازی. به لام به فیل و ریوی بازی پیاوه کانی خۆی ده ناره دمرگای عالم په نا و
 خۆی به فیدایی و په کره نگ نیشان ده دا.

وهک کتیبی «عالم نارا» باسی دهکا، لهم په پنه دا باس و خواسی داوه رینی
 چه لالییه کانی ژیر فرمانی چه سه ن خان و چه مه دپاشا بلاو بووه که ماوه یهک
 پیشتر له دموله تی عوسمانی هه لته زیبوونه وه و په نایان هینا بوویه بهر
 دموله تی ئیران. به پی هه واله که هیزی چه لالی که به سهر کردایه تی
 پیربوداق خان و بۇ مه بهستی گوئی بادیانی سه ربژوانی کوردستان گال درابوون.
 ترس و دلهره و که یه کی وایان له دموونی نه میرخان دا نایمه که خیرایه کی که وته
 پارانه وه و به پایه بهر زانی دمه لاتی راگه یاند که نیوانی ثم غولامه و
 پیربوداق خانی سیاسالاری نازمه رایجان خوش نه و له قسه ی دهغه زدارانه ی
 تۆقیوم. حاوانه وی من له نیو له شکر یکدا که نه و سهر کرده ی بی زور گران و
 نهسته مه.

له پایته خته وه ولامی درایه وه: نه وه له سهر داوا و له بهر دلی تو
 پیربوداق خان لادرا و چه سه ن خانی سهرۆک عیلى چه لالی له جیی داندرا که
 بیاویکی بن گری و گۆل و مه شرف خوشه. ده بن وه ختایهک هیزه بالادسته کان
 که یشتنه مه لبه ندی ئیوه به دهنگیانه وه بچن و نه گهر بۇ خوشت له بهر هه
 هۆیهک بۆت ناکری، بی و نه بن ده بن تهمرخانی^۱ کوپت و پرای چه ند ر دین سبی و
 بیاو ما قوول و سیسه د چواره د بیاویکی کارامه ی ره گه ل بخی. با یه کرهنگی و

۱ - له دهقه که ته میرخان نووسراوه که دیاره ده بن تهمرخان. تهمرخان یان
 تهیموورخان بن

سهر راستی تو بو هموو میران روون بیتوه و دمی نه مام و دوو زمانان گری درئ. نه میرخان سهر مرای نهو هموو نه رم کیشان و لاگیری کردنه ی دهوله تی پایه بهرز، دیسانیش هر له سهر لاساری و سهر یژیوی خوی رژیی. به کورتی کانتیک حهسه ن خان و گوره گموره کانی حکوومت له مهراغه گه پشته محهمه پاشا و جه لالییه کان و بهره واپه راندنی شرکی سهر شانیان کهوتنه ئی، به نه میرخانیان راگه یاند که به پنی فهرمانی خاوه ن شکو پیویسته خوی ساز بکا و ببیته پییشهنگی هیژه کان.

نه میرخان چهند په لپ و بیانووی هیثانه وه و گوئی خیتی جه لالی پشتمان پینابه سترئ و نایم. گموره میرانی دمو له شیز و ریوی هیثانه وه کانیان به دله وه نه نووسا و وایان به بهر ژم وه ند زانی ریگیان هه تته که ن و به هریمی ژیر دهسه لاتی نهودا بیزوون به لکوو بزیان دهسته مق بی. چونکه نه گهر بیتوو نه میرخان که له نیزیکانی دلموده زگای پادشابه ناوا لاساری بکا و به لاری دا برهوا، دهین چاوهر وانی چ بین له نه میرانی دیکمی کورد و کاروبار چۆن جی به جی دهین. بۆیه سهر له نوئی لییان راسپارد، خانه خوئی چا بی و چهند شهویکمان راگری و هر که چاو مان پیکهوت له سهره خۆ راویژی لیده که ی ن. نه میرخان هر جوابی نامه و راسپاردی حهسه ن خانی نه داوه و له سهر که له ره قی و که له وه کیشی خوی رژیی.

بۆ به یانی را که پییشهنگی له شکر گه پشته دهو روبه ری دم و ناوچه ی بهر حوکی خان، دهسته یهک له کورده کانی براندوست بهر هنگاری بوون و سه لپان کرده سهر پییشه رهوله کانی جه لالی و نوویان لی کوشتن و چهند که سیکی دیکه شیان بریندار کرد. حهسه ن خان و نه میره کان که بم رووداوه یان زانی پیاوه کانیان گپه رایه وه و شهر و کیشیه یان وه ستاند و له نیو فرسه خی قه لا هه لیاندا و له شکر یان خست. هر نهو شهوه کورده کان له قه لاوه هۆردو و گیان ومهر توپ و تفهنگان دا و دژاپه تی خویان بۆ گه وره پیاوانی سپا روون کرده وه. سهر کرده کان دیسانیش که یخودایان نارده وه لای نه میرخان و

هقوی ئهم هه لویست و ئاكاره ناله باره یان لڼ پرسي. هه رومك جاران ولايتكی دالخوشكهری نه دایه وه و ورده ورده دهمسته چيلهی ئاورى دوژمنایه تی چاكتر گری گرت و كار له كار ترازه.

نواى چه ند پوژان رووداویتكى سهیر قهوما و نيزيكه ی جوارسه د كهس بپاوى جه لالی كه له محهمه دپاشا برېښنگ و نارازی بوون و له چنگ براكه ی وه زاله ها تېوون، لڼی هه لگه رانه وه و چوونه نڅو قهلاى دهم و سهريان ومېهر شه میرخان هینا. حه سەن خان چۆنیه تی رووداوه كانی له شهردمویل به خزمهت خاومن شكۆ راگه یاند. حاتم بهگى ئۆردووبادی كه شهو كاته ئیعتیماوودمه وه [مه زنه وه زیر] ی ده ولهت بوو، به پیتی فه رمانی پاشا بهرمو ورمی كه وه ترئ هه تا به وردی له چۆنیه تی هه لویست و حالوبالی شه میرخان بگۆلښته وه و نه گهر هه سته كړد خان رووراست و بڼی گرتیه دلی بداته وه. شه گهرچی له كاكلی مه به سته كهش حالی نابڼ، به لام با ئهم جوارینه یه ی سه رتۆپی خوداناسان شه بووسه عید شه بولخیزی له زمانی موباره كی خاوه ن شكۆ وه بۆ پخوینښته وه:

دهی دهی ومروه، هه رچی شه گهر هه ی ومروه
گهر كافر ی، گه وری، بو ت پهره س، دهی ومروه
ئهم ده ركه ی شه مه كانی مرادانه خه سم
سه ت جارت شه گهر شكاهه تۆبه ی ومروه

به لام شه گهر زانی هه ر له سه ر به وه زمزی و دوژمنایه تی سه ووره، ده بڼ له پڼوه به شیر ی تیژی جه وه ره داری غه زاكه ران، ئاورى ئاواوه و شه ره رۆشنتی وه كووژینن و تۆزی لڼ به با بكا و هه لیدیرښته هه ریتى نه مان و پاشان حكومه ته كه ی بداته دهس جه لالیبه كانی رۆم و بگه رښته وه....

شهری نهم و چاره نووسی نه میرخان

بهرله وهی بهرمو نامانجی باسه که بکه و مهرئ، به پئویستی دزمان که
سهرتا هیندیک باسی شووره و دیواری قه لای نهم بکم که به حال و بو به لا
شوینه واری ههرسه کانی دیارن و ته نیا ناوی ماوه و نیوکی نه ماوه. بۆ نهم
مه بهسته دهجه سوئی نه سکه نده به گی موشی که میژووی «عالم ناری
عه عباسی» نووسیوه و لهو هه تلایه دا لهوئ بووه و پروداوه کانی به چاوی خۆی
دیتوون. لیزمدا دهمه وهی دهقی نووسراوه که وهکوو خۆی راگویزمه نیو نهم
ره شفوسه ئالۆزه وه و پاشان به پشتیوانی خودا بهرمو مه بهسته ههنگاو باوئم.
«نهم قه لایه له سهر دوندی کئوکی یه کجار بهرز دروست کراوه که
پارچه بهردیکی ریژووه کی ته سکه و وهک کلکی گا دمچئ. لای باکوور و باشووری
دۆلی زۆر قوولن که له ژیرلا بۆ سهرئ دهمئ به په یژهی خه یال بۆی بجی. له بهر
به رزی پئویستی به شووره نیه و عاشووریان بۆ نه کیشاوه. دوو لایه که یه دیکه ی
ده بیته پانایی قه لا که لای رۆژه لاتئ پالی وه به رزایی چیا داوه و وارشیکی زۆر
ته واوی بۆ کیشراوه و بورچی بلندی هه ن و دمر وازه یه کی ئیکراوه. لای رۆژاوی
که له گۆرایی نیزیکتره شووره یه کی به کجار قایمی هه یه و ده رگایه کیشی بهرمو
باشوور ده کړیته وه. له دمر وازه را بۆ عهرزی ریگایه ک به نیو به رده لان دا دمر واه
هینده ته نگه به ره به زحمهت سواریکی ئیوه دمچئ. سه نگر بردنه پیش له لای
رۆژه لات و رۆژاواوه نه بی ناکرئ. له لای رۆژه لات تیرهاو یژیکئ بۆ دمرکی قه لا
بمئنی. یه کپارچه بهردی سهخت و تهخت و ره قه. له بنه وه بوودری بۆ لینادری و
نه گه به رده که ده بړیته وه بورجیکی زۆر بهرز و قایمیان لئ دروست کړیوه که
بۆ خۆی قه لای بچه یه که. تا ئه و بورجه به رده مست نه کړئ سه نگر بردنه بن قه لا
محاله. ناوی قه لا له هه وزیکی گه وره وه دابین ده کړئ که به باران پر دهمئ. به لام

له لای باکوور له نیو گه‌لی‌دا نیزیکی قه‌لا کانییه‌ک هه‌یه و ئاوی زۆر که‌مه. ئەمیرخان جۆگه‌ی بۆ کێشاوه و رێی بۆ دادریوه و له‌ حه‌وزه‌که‌ی کربۆته‌وه. ئاوی ئەم کانییه‌ له‌ ئیوارمۆه تا به‌رمه‌یه‌انی حه‌وزه‌که‌ پڕ ده‌کا. ئاوه‌که‌ی به‌شی رۆژێکی قه‌لانیشینه‌کان ده‌کا. گومیه‌زێکیان له‌ رێکی عه‌رزێ له‌سه‌ر حه‌وزه‌که‌ هه‌لخستوه که‌ له‌ پێش‌چاوان ون بێ و پێی‌ده‌لێن «سوولق»^١. بۆ پاراستنی حه‌وزخانه‌که‌ بورجیکیان به‌ پال قه‌لاوه‌ هه‌لچنیوه. له‌ لای باشوورمۆه سه‌هۆلدانیکیان ساز کربووه که‌ زستانان به‌ به‌فر و سه‌هۆل داخندری. له‌ ته‌نیشته‌ وێ حه‌وزیک هه‌یه، هه‌تا ئەو به‌فر و سه‌هۆله‌ی له‌ گه‌رمای هاوین‌دا ده‌توێته‌وه و ده‌بێته‌ ئاو به‌فیرۆ نه‌روا و له‌وێ‌دا کۆبێته‌وه و له‌ کاتی که‌م‌ئاوی‌دا به‌ کار بێ. ئەو سه‌هۆلدانه‌ش قه‌لا‌ییجه‌یه‌کی له‌سه‌ر ئروست کراوه و پاسه‌وان و ته‌هنگی له‌سه‌ر داندراوه. به‌ ویش ده‌لێن «بووزلق»^٢ یا «قارلق»^٣: رێگای وێش وەک رێگای «سوولق» له‌ دهرمۆه‌را وه‌.

به‌کورتی ئەم قه‌لا‌یه‌ له‌ پێنج قه‌لا‌ پێکهاتوه. یه‌کیان قه‌لا‌کی سه‌ره‌کی، یه‌کیان قه‌لا‌ی خوارمۆه، یه‌ک «سوولق»، یه‌ک «بووزلق» و ئەوی دیکه‌یان بورجی گه‌وره‌ی دهرمۆی دهرگای رۆژه‌لات که‌ پێشتر باسمان کرد. هه‌ر پێنج ئەوه‌نده‌ به‌رز و قایم که‌ په‌یکی تیژپۆی بیر و میرووله‌ی خه‌یال رێیان تێنا‌با و وێیان هه‌لناگه‌ڕێ. هه‌تا ئێ‌ره‌ ده‌قاوده‌ق له‌ کتێبی «عالم‌نارای عه‌به‌باسی» وەرگیراوه.

به‌کورتی وەختایه‌ک [حاته‌م‌به‌گی] مه‌زنه‌وه‌زیر وێ‌رای پیرسوداق‌خانی حوکمرانی ئازمه‌ربایجان، به‌رخورداریه‌گی فه‌رمانه‌دی تۆپخانه، بۆ له‌ تۆپچی و ته‌هنگییه‌کانی ئیسه‌فه‌هانی، خوراسانی، بافقی و ته‌وریزی، هه‌روه‌ها

١ - سوولوق. خه‌زیناو، هه‌ماراو (تورکییه)

٢ بووزلوق سه‌هۆلدان. جی‌سه‌هۆل (تورکییه)

٣ - قارلوق جاله‌به‌فر به‌فردان (تورکییه)

خان نه میری کوری غازی به کی کوردی حاکمی سه لماس و نه ولیابه کی سه رۆکی نه نزهلی قهره باغلار و ناوجهی سؤما گه یشتنه ورمی. هه موویان چوونه پال له شکری دمورمی نیم. سه رها حاتم به گ بۆ دوایین جار پیای ناره قه لایه و رایته سپارد که وا باشه نه میرخان بیته خوارئ هه تا به پیی هه رمانی به رزی پادشا دلی بدریته وه و ناموژگاری دۆستانه و خیرخواپانه بتوانئ گورچووی بگری و دامه زئی. نه میرخان ملی دا و بۆ به یانی و پرای چهند که سیک به رمو داوین داگه را و هه رمو لا جاویان به یه کتر که وت و کوانووی قسانیان داگه رساند. دواي وتووئیکی دوور و دریژ له به روهی نه میرخان هیچ جاویکی سه رموختری پیته بو، به ناچار هه موو تاوانه کانی خسته نه ستوی جه لالیبه کان و گوتی جاوی ته مایان بریوه ته ملک و ماش و ده سه لاتم و له خۆوه ناویان زپاندووم و تۆمه تباریان کردووم و به نوژمنی دهوله تیان دانام. شه گینا من خۆ به غولام و خزمه تکار ده زانم و هه میشه ناماده ی راهه راندنی شه رک و هه رمانم. نیستاش تکام وایه و مزیری پایه به رز له خزمه ت خامن شکۆ عوزرم بۆ بخوازیته وه. لیم زستانه دا لیم گه رین بۆ خۆم نه بزووم. یه کیک له کوره کانم وهک بارمه ده نیرمه باره گای میری، جا که به هاری پادشا به ره و کویتستان هات، خۆم ده چمه خزمه تی و بن پرسمه ی ماچ ده کم.

[حاتم به کی] مه زنه وه زیر دلتیای کرد هه موو شتی لی قبول ده کری بهو مه رجی به لینی خۆی بینیته جی. وا بریار درا چونکه قه لاداری وی دهنگی داوه ته وه، بۆ شه وی خه لک بزائن شه و یاغی و سه رکیش نیه، به خۆی و کهس و کار و ده ست و پیوه ندیبه وه بیته نیو له شکر و له گه ل گه وره گه وره کان یه کتر ببینن و هیچ ترسی نه یی. رۆژیک شه و میوانی نیمه یی و رۆژیک نیمه ده یینه میوانی شه و له نیو قه لایه. هه تا ناوا دهنگ و باسی نیوان خۆشی و یه که تی شه وان له و سنووره بلاو بیتته وه. نه میرخان به روا له ت قسه که ی سه لماند و گه راه قه لا. به لام هه ر که گه یشته وه له ریوه ده رگای گاله دان و که وته وه لاساری.

به کورتی وه ختایهک بیرى چه به لى وه کوو رۆزى روونى دهمو چه شته نگاو
 بۆ هموو لایهک روون بۆوه، به جاریک تۆمارى ته مهنى راستى و دروستى
 بپنجایه وه. ههر به راستى هینده نهوى کیشان و خاوه خاوه له گه لى به قازانجى
 دمو له تى به شه و کهت نه بوو، به لکوو گنجهل و ناژاوهى گه وره لى نه ده که و ته وه.
 دیسانیش چونیه تى روو داوه کان به پپچکى ته ختى به رزى میرى راگه یه ندران و
 نامرازى پنیو یستى قه لاگیرى و گه مارۆ ساز و په رباخ کران. حه سه ن خان و پیرای
 میران و تغه نگدارانى نیسه هه لى له بالى رۆژه لایى قه لا دامه زران. قه لایى خوارى
 له قۆلى رۆژا نه سپارده ی پیر بو دا ق خان و تغه نگچی به کانى خوراسان کرا.
 مرادخان سولتان و خه لیل خان سولتانى سیل سپوور له گه ل چه کدارانى
 نازه مرابچانى له لای باشوور به ره مو رووى بوو زلق مه ته ریزیان گرت. چاوه دیرى
 ده روزه خرایه سه ر شانى گه نجالى خانى نیمانلوو. تغه نگدارانى ره شت به
 سه ر کردایه تى سه فه ر قۆلى به گ و چه کدارانى چگنى روویان کرده باکوورى قه لا و
 به شانى سوولقا دا به ره یان ته نى. دوو تۆپى گه وره و یه کى «بالمیز» یان
 دایه ست و تۆپى چو و کهش که له قه لایى «گۆرچین لق» ی «نه نه ل» موه به
 سواری لۆتکه به نۆو گۆلى ورمى دا هینا بوویان له مه ته ریزى حه سه ن خان و
 روو به رووى قو و چه قه لای ده رموه دایانمه زانده. له به ره وه زستان بوو به
 مه به ستى حاوانه وه ی هیزه کان ههر قۆله ی وارگه یه کى بۆ دیارى کرا و خپوت و
 ره شمالتیان هه لدا و پاشان که و تنه کارى به ره به کانى و قه لاگیرى. جا وه کوو
 «عالم ئارا» باسى ده کا له شکرچى بۆ گرتنى قه لای نجم که و تنه نه و په رى همول و
 هه ل سوورانى مه ردا نه و دواى شه ش مانگ و به قه ولێکى نۆ مانگ توانیان
 قه لایى ئاوا سه خت و هه لدیر و هه له مووت بگرن. وه به رنه گ که و تنى گیرانى
 نجم ده گه رپه ته وه سه ر قه ومانى چه ند کاره سات و روو داویک که به کورتى
 ده یانگیر مه وه:

روو داوى یه کهم: نه خۆش که و تن و پیمردنى محه مه به پاشای سه رۆک
 ختلى جه لا لیه کانى رۆم که دواى نه مانى نه و دوو به ره کى و ناژاوه له نۆویان دا

بالى نه نكاوت و دهسته په كيان چوونه وه رومي نيشتمانى سهره كى خويان و
تاقمېتكيان بېره و بهرې دا بلاو بوونه وه و نه مهش ترسيكى زورى وه بهر
قه لاگيران نا.

رووداوى دووم: داهاتنى وهرزى به هار و بارينى بارانېكى به غوږه مې
وه كوو گوزمې سهره وژير كه به روحمې خوداى مانگېكى بېنېوېر لېنې نه كرده وه و
خه زيناوه كان پر بوونه وه و قه لانښينان له كوسپ و گرفتې بېنېوېر خه له ستن.
چونكه له شكرچې له و ماوه يدا توانېبو ويان بورجې سولوق بگرن و قه لاډار
كه وټبوونه ټوړ و داوى تونوپايه تې و په نايان دهرېده بهر بؤگه ناوى بووزلق.

رووداوى سيپه هم: كؤچې دوايسې له ناكاوې حاتم به كې مهنه و مزير
(نيعتيمايو دده وله) كه نيومشه ويك به مهر كې موهاجا مرد. نهمانى و مزير كې ټاوا
بېوېنه و شاره زاي كارزان و پشت و په ناي له شكرداران، گيرانې قه لاي و مدوا دا.
پاش شم كارمه ساته ميرزا نه بوونالې كورې جېسې گرته وه و محه مېه به كې
بېنگدلى كه له تۆرمه مې خانه داني موقه دده مې مېراغه بوو كرايه سپاسلار و وېكړا
هاتن. سهرله نوې مهنه ميران و قوشه ن كه وټنه وه خق و ټاگرې شهريان
هه لكېرساند موه و له ماوه چې چند رؤژان دا به زهرې ټوې قه لاشكېن لايه كې
شورې قه لايان دارووخاند و سې كلاو و وچه يان گرتن و گه ليك له پاريزمران و
دانېشتوواني نېو جه غزې هه وشه يان كوشتن. ميره كوله و دختابه ك له شهش
لاوه دهره تاني لېږا و زاني دهرناچې، له فره كهوت و پياوې نارد و په ناي
خواست. پاشان خان نه بدالي موكرې وېړاې چند كه سېك له نيزيكاني نارد
جيوه تې ته لياس خه لېفه قهره داغلووې په كېك له گهوره پياواني حكومت.
خوشې له گهل تهرخاني كورې گهورې و نيزيكې سهد كېس له عه شيره تې
برادوست، هه موو زريوېش و تفهنگ به دست و تهيار و په رداخ پېي نايه مالى
محهمه به كې سهردار و دهسته په كېش بؤ پاراستنې قه لا ديارى كران. دواى چند
رؤژان ټاكامې نابه خېرى نډايه تې و بېنېه مې ته ستو و بهرؤكې نه و مال ويرانه ي
گرت. نه ميرخان و خان نه بدالي موكرې بهر له گيرانې قه لا پېكه وه دانېشتبوون و

دواى باس و تهگېبران گوتېوويان بېتو و بگيرېښ پاشاي قزلباش ليتمان خوڅ
 نابې و دهمانته ژنې. بويه وا باشه زور به پاريز و پرچهک بچين و له کورې
 سرکردهکاندا دمرهت بېنېن و دمستيان لي بومه شپېتن و چما مهرگ مومدامان بدا
 بوى دمرېاز بين و دونا پياوونه بکوژرېښ. له سهر شم پي وشوېنه سهره تا
 خان نه بدالي موکري زهېرى وشاند و له لياس خهليفه خان خويي خوى گوشت.
 لم کاته دا سرکردهکان له خهوى پي خه پېرى راپه رين و خان نه بدال و
 شه ميرخان و دمست و پيئومنده گانيان له توپهت کړن و ناريدانن بى دنياى نمان و
 دمستيان له کوشتار و تالانې قه لانشينان نه پاراست.^۱

پاش شم رووداونه شاعه بيا سي په کم که به خوى و له شکرپيه وه له
 [گاوبولي] مراغه و مه لېه ندې سا بلاخي موکري بوو. دمه لاني ناوچه و ورمي
 کرده باربووى قه بيان خاني موقه دمدم برآي محه مده بېکي بېگدلي و برى
 سي هزار تمه نيش زېرى نه غد له خه زېنه ي دارمالي بى پيداويستېبه کاني قه لاي
 دمدم و خه رچ و به رجي هيزه کاني شم که وشه نه ديارى کړا. شم رووداوه
 ده گه رپته وه بى ئيت ئيل (سالي سه کي نورکان) و ده کانه ۱۰۱۸ ي کؤچي/۱۶۰۹ ي
 زايېنى.

۱ - به گوزېرى گېرانه ودى خودى شه سکه نده رېگ. وه ختاپهک شه ميرخان ده چيته
 خيونه محه مده بېگ. حه سمن خان ده چي و بانگي ده کانه دمري و ده لي چؤن له نيو
 شه خه نيما نه دانېشتووى و خز متهيان ده کي، برى ليکيان هه لېره. له و بېنه و به رده دا
 دمبي که پياودکاني له لياس خه ليفه دېان نه وئ چهک له خان نه بدالي موکري و ياراني
 دامان بى حه سانه و ديان و شه وانېش و دمهس دين و شمر دقه و مې و شه ميرخان و
 هاوريانېشي که هه را که يان گوئ لي ددېن ده که ونه به رهنگاري. شه و د که داخوا ده بي
 شه ميرخان و خان نه بدال پي شتر بيلانېان دارشتېن تا جو و قه وار له سه روکاني قزلباش
 بېرن و نه گه کړا بوى دمرېاز بن. نو سهرى «عالم نارا» ش که له وى بووه لي سي سوور
 نيه و ده لي: «خودا بؤخوى ده زاني»

حکومەتی قەببان خان و شەپى نووبارەى نەم

وەختایەك بۆ دەسەڵاتەى محەممەد بەگى بێگدى، حكومەتى ورمى
باربووى قەببان خان كرا، ناوبراو بە پێى فەرمانى بێ سى و بووى خاوەن شكۆ
قەلاى نەمى كرده ناوەندى دەسەلاتى و بە قۆشەن و هێزى چەكدارى لە ناوچەى
«كاورد»^۱ هەتا سەلماس هەمووى خستە ژێر كێفى. و رە و رە كەوتە كەلتەى
دار و دیوارى دارووخاوى قەلاى نەم كە لە جەنگەى گەمارۆدا بە تۆپ و تفەنگى
خەزاكەران هەرسەیان بربوو. لە ماوەى شەش سالاى توانى تەواىك مەلەبەند و
سنوورەكانى ورمى بە رێك و پێكى بەرێوە بەرێ. بەلام كە ترەخمى و بێ تەگبیری و
چارەنووس وای كرد كە قەلاى كەى لە پیاوانى رەش و پووتى ئەمیرخان پاك
نەكردمەوه و پێى هات و چۆى لى نەگرتن و دیارە ئەم كارە بە پێچەوانەى پارێز و
دووربىنى بوو. «ئۇلۇغ بەگ»^۲ ناویكى^۳ خزمى ئەمیرخانى چۆلاق لە عەشیرەتى
برادۆست كە نوای گیرانى قەلا و برانەوى ئەمیرخان لە چنگ شاپازى مەرگ
دەرچوو بوو، چەشنى كۆندەبووى شوم لە كۆن و كاژێر و كاوشەكانى ئەو
ناوچە بە دزی هەلكور ما بوو.

پۆلىكى راپسپاردە یەكێك لە ژنانى ئەمیرخان [وانە پەریزادخاتون] كە
وێرەى كۆمەڵەى كەس نەناس لە نەمدا دەژيان و قەرارى لەگەڵ دانا پێویستە
وریا بێ و هەر وەختایەكى قەببان خان بۆ راپەراندنى كارێك یان بە مەبەستى

^۱ دروستەكەى «گادول»ى سەر بە مەراغەیه كە ناوەندى دەسەلاتى میرانى موكرى
بوو.

2 - مامۇستا جەمیل رۆژبەیانى لە بەراویزى لایەرە ۵۶ هە شەرفنامەى وەرگیراوى
مامۇستا هەژاردا نووسیبووەتى. ئۇلۇغ بەگ رەنگە كۆرى میر خدر كۆرى رۆستەم كۆرى
بابا عەمەر كۆرى سەیفەددینی موكرى بووبى.

چوونە راو وەدەرکەوت، بێئیراگەیهنئ. ژنە ھەر چاوەروان بوو ھەتا جبارئیکى قەببەنخان بۆ چەند رۆژمراوئ لە قەلا تەلاسابوو. خێزانئ ئەمیرخان بە ئۇلۇغبەگى راگەیانە و ئەمۆش شەوئ بە چەند پیاوئ تەردەستەو ھاتە سوئى قەلا و بورجئیکى سوولقبان کون کرد و وەژوور کەوتن و ھەموو پاسەوانانئ خاھلاوئ ئەم شۆئەنەیان کۆشت. پاشان بە ناوئ ئۇلۇغبەگەو ەلئیاندا لە دوونەبەلئى شادمانئ و کردیانە قریو و قەلاکەیان گرت. قزلباشئ قەلا بە بەم ھەرا و ھورپا بە تۆقین و داچلەکین و وایانزانئ کە کۆمەلئیکى زۆر پەلاماریان داو. سەریان لئشئو و یەکەبەک و دووئو خۆیان ھەلداشت و ھەلاتن و ھەتا بەرئبەیانئ قەلا کلاوسوورئیکى بۆ تۆوئ تئیدا نەما.

ئۇلۇغ بەگ دەستى بە سەر مال و سامانى قۇلباشاندا گرت و ئاردى كە لە دەورو بەرئەنەۋە يېنە يارىدەي. كاتىك قەبىبان خان لە جېنى راۋىي بىم كارەساتە ئاكاۋەي زانى. سەيىر سەرى سورما و بەناچار تەتەرىكى تىژپۇي ئارەدە لاي ئاغاسولتانی موقەددەمى حاكىمى مەراغە. لەۋيۋە پروي كرده لاي پېرىبۇداق خانى ئەمبىرى ئەمىرانى ئازەربايجان و ھاناي بۇ بىرد. ئاغاسولتان ئەۋەندەي بىلگىيە كۈيۈۋۇ خۇي گەياندە بىنارى قەلەي نىم. بەختيان چاكى ھىنا و سەد و پەنجا كەس سۈرەي كورد كە دەچۈنە يارىدەي ئۇلۇغ بەگ، بە سەر قۇشەنى ئاغاسولتان و پىاۋەكانى قەبىبان خاندا كەۋتن و شەپ قەۋما. ھەر بە تىككەلچۈۋىنك كوردەكان شكان و ئاقمىنكيان كوژران و ئەۋەي مان رەۋىن و بۇي دەرچۈۋن. لەۋ لاشەۋە پېرىبۇداق خان و شىرسولتانی موكرى سابلاخى ۋەكوۋ ھەۋرەبروۋسكە و شەئى شەمال باتيان گرت و خۇيان گەياندە پەنا شورەي قەلا و لە بىرى پەلاماردا بوۋن كە خۇدا ئاۋىكى رەحمەتى بە سەر ئىم ئاگرەدا كورد كوژاندىيەۋە. رۇژىكى كە ئۇلۇغ بەگ باروۋتى بە سەر تەنگىچىيەكانىدا بەش دەكا، لەپرى پرىشكىك ئاور دەپەرىتە نىۋ كۇگاي باروۋت و گرى لى بىلىند دەمى و ئۇلۇغ بەگ لايەكى روۋمەتى دەسوۋتى و چەند كەسپش بە سوۋتاۋى

دهكهنهوه و بۇ شهر و قەلادارى بهكيان دهكهوى. لهو لاشهوه ههوالى كوژران و راكردى نهو كوردانهى كه قهرار وابوو بچنه هانايان نهوهندهى ديكى داترووسكاندن. كوردهكان له جهرگى شهوىكى تاريكونووتهكدا ئۇلۇغبهكيان به مهفرهشبار هاويشته سهر پشتهى بارگينيك و له ناخاقل دهريهرين و به كوهرمرييان داتيانتهقاند. سهركردهكان پاشا ئاگاداربوونهوه پياويان وهبوا خستن، بهلام نهيانگهيشتنيتيه و تۇزيان نهشكاندن و گهرانهوه. جارتيكى ديكه قهلاى نجم كه پتر له دموازده رۇژان به دمست كوردانهوه نهبوو، كهوتهوه چنگ لهشكرى پادشا. به فهرمانى گهرهپياوانى دهولت، قهبيانخان له بهر كهترهخه مى و رهخساندى ههليكى ئاوا بۇ خهنيان لهسهر دسهلاتى ورمى وهلاخرا و ئاغاسولتاني موقهبدم له جتي داندا. پاشان برپار برا كه كۆمهليك چهكدارى خوراسانى و ئيسفههاني به مهبهستى پاراستنى نجم لهوى سهقامگير بن و خۇشى تۇپراققهلاى ورمى بكانه ناوهندى دسهلات.^۱

۱ - رووداوهكه سالى ۱۰۲۴ى كوچى ۱۶۱۵ى زاييىنى كه ۲ سال به سهر پادشابهتى شاعهباسدا تيهريرهو قهوماوه

نهوهندهى باسى لهميرخانى لهپزيرين و قهلاى نجمه. ميرزا رهشيد له روى كتيبى . سمنارا. نووسيوپهتى كه ماموستاي بههستهلان «هينم» وهختى خوى كردوويهته كوردى و له كتيبى «توحفهى موزهفهرييه» دا چاپ كراوه. دياره ميرزا رهشيد ككل و پوختهى مهبهستى به دستهوه داوه و زور جيگاي قرتاندوود يان به راهيزى خوى دايرشتوتهوه. منيش پيداگهرام و له هر شوينيك لهگهل ودرگيراودهكى ماموست هيمن يهكى دهگرتهود. هر نهوم دانا. گوت به نهو يادگار ههميشه له يادان بن

بو زانبارى زياتر سهبارت بهم رووداوه پروانسه راجر سنيقرى، ئيرانى سهرردمى سهفهوى، ودرگيرانى سهلاحهدين شاستى، بهشى باشكو، ل ۳۸۵-۴۱۵. بنگهى ژين. سولهيمانى. ۲۰۰۶.

که مته رخه می قاسم سولتانی ئەفشاری ئیمانتوو و غەزینی شاعە بباس بۆ ماوەیەک لە ئەفشاران

وەک پێشتر باسی کرا قاسم سولتانی ئەفشاری ئیمانتوو کۆری
ئەھمەد سولتان بە پێی فەرمانی شاعە بباسی خوا بە خشیو، دواى شەر لە گەل
ئەھمەد پاشا و بەزین و گهرانی ئەم حاکمە بە چنگ خەزاگەرەن، پاراستنی
ھەری ئێمە دیار بە کر و ناوچەى ماھیدەشتى پێ ئە سپێردرا و لەو سنوورە بە
خۆى و قۆشەن و پیاوانى خێلى ئەفشار مەو گەلێک خزمەتى بەرچاوى ئەنجام دا.
راست لەم سەرۆبەندەدا کە دەبێتە ساڵى ١٠٣٢ى کۆچى/ ١٦٢٢ - ١٦٢٣ى
زایینی عێراقى عەرەب وائە بەغدا نووبارە کەوتەو دەست هێزەکانى ئێران، وەک
چون پێشتر لە دەورانی شاسمايلى یەکمەدا گیرابوو. ھەر وەک لە سەرچاوەکانى
میژوویدا نووسراوە. ھەتا ساڵى ٩٤٠ى کۆچى/ ١٥٣٣ - ١٥٣٤ى زایینی حاکمى
شارى بەغدا لە لایەن حکومەتى ئێرانەو دیارى کراوە. بەلام ئەو ساڵە دەبێ
حاکمێک بە ناوى غازى خانى ئەکەلوو لەخۆوە سەرى و بەر دەولەتى عوسمانى
ھێنابى و ھەلگەرابێتەو. سولتان سولەیمان خانى عوسمانى دەھارووژى و دى و
بەغدا دەکەوێتە بەر چنگى عوسمانى. لەو ساوێ حوکمەدارانى بەغدا جاریک
سەریان و بەر حکومەتى عوسمانى دێنا و جاریک و بەر ئێران و بەکورتى
ئاورى نووبەرەگایەتى و ئاژاوەیان ھەتدەگیرساند. لەم پۆژگاردەدا «بەکر سوو»
[سووباشى بەکر] حاکمى بەغدا کە ھیچ دلى بە دەولەتى عوسمانییەو
نەدەنووسا و خۆشى نەدەویست، کاخەزێک لە شاھەبباسى خوا بە خشیو
دەنووسى و دنى گرتنى عێراقى عەرەبى دەدا و پەلکێشى دەکا و دواى ھەول و
ھەتسوورانیکى زۆر بەغدا دەگیرى. پاشان پادشا بە مەبەستى پاراستنى ژيان و

حالی و بالی هه‌زار و مسکین و ژێرده‌ستان که له سامی سپای سهرسووران
 پیرشوبلاو کهوتیوونه‌وه و عهرز وه‌خۆی نه‌ده‌گرتن، قهرمجو‌غای‌خانی
 سپاسالاری وێرای هێژکی نازا و ده‌سته‌یه‌ک قۆرچی و تهنه‌نجی دیاری هه‌رموو
 بۆ گرتنی مووسڵ. هه‌روه‌ها خان‌نه‌حمه‌دی شه‌رده‌لانی والی کوردستانی‌شی
 به‌پێکده‌ که‌رکووک و شاره‌زوور که لێیه‌وه نیزیک بوون. له‌شکرچی و خه‌لکی
 که‌رکووک خۆیان له‌بهر هێرشی سپای خان‌نه‌حمه‌د پێ‌را‌نه‌گیرا و به‌رمو دیاربه‌کر
 ره‌م‌وین و قه‌لای شاره‌که‌ که‌وته ژێرپکێفی میری شه‌رده‌لان. به‌لام کۆمه‌لێکی
 به‌رجاوی چاره‌په‌شانی پێ‌داهاتوو له قه‌لای مووسڵدا به‌پاشه‌که‌وت و نامراز و
 چه‌ک‌وچۆلی ته‌یاری قه‌لاداری خۆیان ده‌نازین و که‌وته به‌ربه‌ره‌کانی و مل‌نه‌دان.
 قهرمجو‌غای‌خانی سپاسالار، قاسم‌سولتانی شه‌فشاری ئیماثلووی وێرای هێژیک
 دانا بۆ ئابلقه‌دان و گرتنی قه‌لای مووسڵ. پاشان بۆخۆی و قۆشه‌نی ژێرپکێفی
 به‌رمو که‌وشه‌نی دیاربه‌کر کونای و نوای گوشت و گوشتار و تالانی ناوچه‌که
 که‌راپه‌وه ده‌وره‌ی قه‌لای مووسڵ. قاسم‌سولتان شان‌به‌شانی کورانی خۆی
 که‌لبالی‌به‌گ^۱ و که‌نجالی‌به‌گ و هه‌روه‌ها وێرای نه‌درخانی شه‌فشار، ته‌نگیان به
 که‌مارۆدراوان هه‌لجنی و هێنده‌ی نه‌ماپوو قه‌لاکه‌ بگیری. به‌گه‌یشتنه‌وه‌ی
 سپاسالار چاکتر له جاران ته‌نگه‌یان لێ‌کێشان و پیاوانه‌ له هه‌موو لاره
 هروۆمیان کردنه‌ سه‌ری و که‌مارۆدراوان که دیتیان چاریان ناچاره و هیچیان بۆ
 ناگرئ، په‌شیمان بوونه‌وه و که‌وته لالانه‌وه و پارانه‌وه و ده‌ستیان به‌رده‌یه‌وه.
 به‌لام دیسانیش شه‌واشه‌ی ده‌ستیان کردبووه به‌شیری تیژی غه‌زاکه‌ران
 نه‌نج‌نه‌نج کران. شه‌واشه‌ش که مه‌رگ مه‌ودای دابوون و نه‌کوژرابوون مال و
 سامانیان بوو به‌ده‌سه‌کوت و خه‌نیمه‌تی سوارانی شه‌فشار و چه‌ک‌دارانی دیکه.
 نوای شه‌م سه‌رکه‌وته قهرمجو‌غای‌خان به سه‌ربه‌رزی له‌م مه‌لبه‌نده‌وه که‌راپه‌وه و

له نهجه فی پیرۆز ههواله که ی به خزمهت خاوهن شکۆی سینهی خوا راگه یاند که له مانگی رمجه پدا لهنگه ری زیاره تی خستیوو. به دهسوخشانه ی ئهم خزمه ته قاسم سولتانی نه فشار نازناوی خانی و حکومه تی مووسلی باربوو کرا و تیکرای چه کدارانی نه فشار خزان به ریکفی. قاسم سولتانی کوری په رغه یب خانی ئوستاجلووش نازناوی خانی و دهسه لاتی جوانرۆی پی به خشرا.

په کیک له رووداو هکانی تری ئهو سه رده مه شه ری قاسم خانی نه فشاره له گهل خه نیمانی دهوله تی ئیران، واته هیزه کانی حکومه تی عوسمانی له مووسل. دوا ی گیرانی له لاکه قاسم خان و سه رهیز و سه رلک و سه ره له کانی نه فشار که واته ریکخستنی کاروباری ئهو شوینه و بنه یان لی دا کوتا. لهم سه روبه نه ده دا کۆمه لیک له عوسمانیه کانی ئهو مه لبه نه ده و کورد و عه ره پ به سه رکردایه تی حافظ پاشا، و پرای جه ماومه ری دیار به کر گه رم باهاتن و وره یان به رز بۆوه و نیزیکه ی ۲۷۰۰ نه نه نگداریک لیکه لان. سه رداریک ری ئهمیش به ناوی هه سه ن پاشا هات و گه یشته پالیا و تیکرا به سه ره ره و به ره و مووسل مامزه یان له نه رادی ئه سپان کوتا. به لام هه ر به راستی لهم کا ته دا قاسم خانی نه فشار ته نیا سیسه ده پیاویکی شه رکه ری به دهسته وه بوو. نه گه ر تیکرای قورچی و فه رمانده کانی نه فشار کۆبووبانه وه له جه و ته سه ده که سی تینه ده په رین. که چی دیسانیش قاسم خان نه خه جلا و به پشتیوانی هانای نه به دی یه زدانی مه زن و به تین و ناوی ده وله ت و سینه یی بالی به ختی و پرای هیزی که می پیاوانه راسا و که و ته به ره ره رچه نه وه ی دوژمنان و ئهم ئایه ته پیرۆزه ی له گهل حال و بانی خۆی هه له سه نگاند که ده لی: «زۆرجار کۆمه لی کم - به ئیزنی خوا - به سه ر کۆمه لیک ی زۆر دا وه سه ر که و تون.»^۱ کانتیک ریزه کانی سپا له هه ر دک لاوه شان به شانی یه کتر را وه ستان، سه ره تا بۆلیک له دلیرانی تیره ی نه ره شلووی ختلی نه فشار غیره تیان یزووت و هه لیا نکرده سه ر له شکری رۆمییان و سایری سه ره کرده و

۱ - «کم من متر قلیل، غلبت منه کثیره باذن الله»، قورئانی پیرۆز، سووره ی به قه ره، ئایه ی ۲۴، ل ۴۹. وه رگیراوی ماموستا هه زار.

تەنگدارانی ئیش نوابەبوابان پێوەربوون و هروێژمیان برد. قاسم خان لەگەڵ تایلەفی ئیمانلوو خۆی تێوەردا و گەیشته مەیدانی و گرەمەشقەلانی شاگری شەڕ زمانەفی کێشا. وەختایەک حەسەن پاشا و حافز پاشا هەستیان بە زەبری دەستی خەزاکەرانی ئەفشار کرد، تابەشتیان نەهێنا و خۆیان بۆ رانەگیرا و هەلاتن. قاسم خان بە خۆی و هێژەکانی کەوتە پەیکەرەدەیان و نیزیکی هەزار کەسیک لە رۆمیپەکان و داروودەستەیان برینیان هێنا و گەوزێندران و کوژران. هەزارەزیلەیان دەستیان لە چەکان بەردا و لاقیان لێبوو بە بال و پەران پەران بوون. پاشان دەسکەوتنکی بێهەژمار کەوتە چنگ سپای سەرکەوتە و لە نێو خۆیاندا بەشیان کرد. کۆمەڵی قۆرچی و یووزباشی سەری بپرای کوژراوان و خەنیمەتێکی زۆریان کۆ کردموه و مالاواییان لە قاسم خان کرد و لە هەرحەنابادی مازندەران هەموویان خەستە بەرچاوی شاعەبباسی گەوره و بە لوتفی میرانە بە سەرکرانەوه.

لەو لاوه سولتان سولەیمان خانی خۆنکاری رۆم بە بیستنی سەرکەوتنی ئێرانپەکان و شکستی سەرکردەکانی لە مووسڵ پەژارەدەکی قورس دەورەیدا و هێندە بێتوورە بوو کە ویستی خۆی لەگەڵ لێشای بێپرانەوهی قۆشەنی بە مەبەستی تۆڵەستاندەوه و دابپێنەوهی عێراقی عەرەب لە رۆمەوه بپزۆی.

لەم کاتەدا محەممەدپاشای مەزنەوهزیر و پۆلیک لە سەرکردەکان چۆکیان داوا و تکیان لە خۆندکاری مەزن کرد کە خۆی نەچێ و ئەمجارەشیان شەری ئێرانپەکان و گرتهوهی بەغدا بخاتە ئەسقی خەمەتکارانی. سولتان سولەیمان خانی خۆنکاری رۆم ئیزنی هەلگیرسانەوهی شەری دا و نیزیکی پینچ هەزار چەنداری رۆمی و کورد و عەرەب لە دەورە ئەحمەدپاشا و حەسەن پاشا کە نوو سەرکردە دیار و باوەرپێکراو بوون کۆبوونەوه و بە ساز و بەرداخی لە رێگای دیاربەکرەوه روویان کردە مووسڵ.

راست لەو وەختەدا کە هەوالی هێرشێ سەردارانی رۆم ولاتی تەنبییهوه، قاسم خانی ئەفشار لەبەر بلاویوونەوهی نەخۆشی چاوقولکە و تاعوونی

پەرەگرتووی نێو مووسل، بێکەمی گۆیزتێقۆوە دەرەوێ شار. بە بیستنی شەم
 هەوالە سامناکە لەرێوە هەنگاوی بەپاریزی هاویشت و گوتی ئەکا پۆمی بگەنێ و
 کەس دەستیان وەبەرئەهێنێ و سووک و هاسان قەلای مووسل بگرن. بۆیە گوتی
 ئەدایە پەتاومەتا و ئەخۆشی و خێرایەکی گەراوە و سەرپرای کەم قۆشەنی کەوتە
 قەلاداری. بۆ بەیانێرا سەرداران بە خۆیان و لەشکرەووە گەیشتنە دەورانپەشتی
 مووسل و کەمەندیان هاویشتە بەژنی قەلای تێی هالان. قاسم خان بە خۆی و پۆلی
 چەکدارانی کەوتە پاراستن و پاسەوانی و ئەم خەبەرە لە مازەندەران بە گوتی
 شاھەباسی یەکم ئاشنا کرا. پادشا لەرێوە بەکێک لە خزمەتکارانی بارەگای بە
 ناوی زەینولعابدین بەگی شاملووی خوان سالاری راسپارد کە هەستی و هێزیک
 بەرێ و بچیتە هانای قاسم خانی ئەفشار و لێدان و دەرپەراندنی سپای رۆمییان.
 هەتا ئەو گەیشتی قاسم خان چەند جارێک لە قەلای مووسل هاتەدەر و ئەوەندەوی
 بۆی کرا زەمیری و مەشاند و ئازایەتی نواند و خۆی راگرت. بەلام سەرەتەجام کەم
 بوونی هێزەکانی و زەوەندی دوژمنانی و ئەنێنەوێ تاعوون و بێرانی
 پاشەکەوت و پەرداخ نەکرانەوێ چەکدارانی تێنی بۆ هێنا و دەرپەراند و دەستی
 پێ ئە بەرەنگاری بەردا و قەلای بۆ رۆمییان خۆپرای کرد. لەولاشەووە
 خان ئەحمەدی ئەردەلان کە بۆ پاراستنی قەلای کەرکووک دیاری کرابوو،
 بەلەپرێهەکی وای کرد کە هێندەوی ئەمابوو خۆشی بێ و ناخۆشی بێ قەلاکە
 بداتە دەست هێزەکانی رۆمی.

وەختایەک لە مەودای رێیەدا زەینولعابدین بەگی سەردار چۆنیەتر
 گیرانی قەلای مووسل و رەوینی قاسم خانی ئەفشار و ترس و لەرزێ
 خان ئەحمەدی لێر وون بۆوە، قاقەزێکی ناردەووە بارەگای بەرزێ میری و خێراتر
 ئازاوتی و ئەسپی لینگ دا. کاتیکی گەیشتە نێزیک دەرەتەنگ، حوسێن خانێ
 حاکمی لورستان بەپێی فەرمان وێرای بۆلەچەکدارێک رەگەلسی کەوت. لەوێ
 هێزەکان بە سەرکردانەووە و بێجگە لە بارگەچی و پێادان، سێ هەزار چەکداری
 تەیار بە دار کران! یۆ بە وێرغە کوتایان و ئەو مەودا نوورەیان بە دوو

شهو و رۆژان بری و بۆ سه‌ری سێ رۆژه‌ی خۆیان گه‌يانده‌ خه‌نيمان. به‌لام
ئه‌وه‌نده‌ تێڤ فریبوون كه‌ پتر له‌ دووه‌زار كه‌سیان نه‌گه‌یبوون. هه‌ر كه‌ له‌شكری
قزلباشان ناسۆگی دا، كۆمه‌له‌چه‌كدارێکی كورد و عه‌رمب تۆقین و وه‌كوو
كنیویان ته‌ق و په‌ویان تێكه‌وت و ئه‌وه‌ی مابوو ئه‌وه‌ كۆلیان نه‌دا. وه‌ختایه‌ك
په‌زه‌كان تێكه‌زین و مه‌ربازایانی مه‌یدان ده‌ست و مه‌چه‌کیان نیشان دا و رۆببوونه
چه‌ك و جۆل و شیر و تیران و نێزه‌یان هه‌ژاندن، ئیستیکی وای پهنه‌چوو كه‌ به‌
یاریده‌ی په‌ژدان، له‌رژه‌ كه‌وته‌ ئه‌ندامی نه‌پاران و به‌رگه‌یان نه‌گرت و وه‌ها
به‌زین هه‌ر ده‌بێ بێیه‌ سه‌یرێ و نێزێكه‌ی شه‌شسه‌د كه‌سیان بوونه‌ چێشته‌ی
شیرێ تێڤی چه‌وه‌ردار. په‌كێك له‌ هه‌لكه‌وته‌ پاشه‌كانی ئهم شه‌ره‌ نه‌كوژرانی
هیچكام له‌ چه‌كدارانی قزلباش و ته‌نیا ئه‌نگوانی چه‌ند كه‌سیان بوو.
حه‌سه‌ن پاشا و پرای هه‌زاره‌زیله‌ی له‌شكری، خۆی گه‌يانده‌وه‌ قه‌لا و هۆردووی
بوو به‌ پێخوستی ئالان و پڕۆ. له‌به‌ر بڕه‌و ئه‌ستاندنێ نه‌خۆشی، شار خۆی تێدا
را نه‌ده‌گیرا و مانه‌وه‌ی لێ نه‌ده‌گونجا، بۆیه‌ راسپاردی نێوان هه‌سه‌ن پاشا و
زه‌ینو له‌ابیدین به‌گ كه‌وته‌ هات و چۆ و به‌ریار برا كه‌ هه‌رك له‌شكر قه‌لا و
ده‌ورو به‌ری چۆل بکه‌ن و له‌ شوینی تر بیه‌خن هه‌تا نوای هێور بوونه‌وه‌یان
ئه‌وه‌ی به‌ چاك و به‌رژمه‌ندیان زانی بکه‌ونه‌ بێ و شوینی.

زه‌ینو له‌ابیدین به‌گی سه‌ردار به‌ نیشانه‌ی ره‌زامه‌ندی سه‌ری له‌قاند و
قۆشه‌ن و بارگه‌ و بنه‌ی ده‌نگ دا و سه‌ركه‌وته‌ و شادمان گه‌رایه‌وه‌. به‌كورتی نوای
دۆرانندی شاری مووسڵ قاسم خانی ئه‌فشاری ئیماثلوو و پرای عێل و كه‌س و كاری
.. به‌رچاوی خاوه‌ن شكۆ ره‌ش ببوون. هه‌موو حاكمه‌كانی ئهم خێله‌ له‌ هه‌ر
جێگایه‌كی ده‌سه‌لاتدار بوون. لێخران و له‌ په‌نا و په‌سیوان، دوورمه‌په‌ریز و به‌
ده‌راوه‌كه‌ ده‌ژیان. به‌ پشتیوانی خودای به‌خشنده‌ له‌ جێی خۆی دا به‌سه‌رهاته‌كان
ده‌خه‌ینه‌روو...

باسى بەسەرھاتى گەمارۆى بەغدا؛ ئازايەتى بىۋىنەى كەلبالى خانى كۆرى قاسم خان و خۆشەويست بوونەوہى خىلى ئەفشار

پاش ئەوہى كە حافىز ئەحمەد پاشا قەلەى مووسىلى گرت، حەسەن پاشاى
دانا بۇ پاراستنى و خۆى و ھىزەكانى روويان كرده دارولئىسلامى بەغدا. پۇۋى
۹ى مانگى پىرۆزى سەفەرى سالى ۱۰۳۵ى كۆچى/ ۱۰ى نوامبرى ۱۶۲۵ى زايىنى،
دەورەى قەلەى بەغدا بوو بە خىۋەنگاى قۇشەنى پۇم. سەفى قولى خان كە پادىشاى
دەمەوانى ئىزان كرىبوو بە حوكمرانى بەغدا و مەلبەندەكانى دەورانېشتى، كەوتە
بەربەرەكانى و قەلادارى و بە گوللەى كۆمەلەتۇبى دىئاسىنىن و پىشوناگىرىنى
سەر بورچ و دىواران تۇزى ژيانى ئەو سەربىزىۋانەى بە دەم باى نەمان دا دەدا.
وختايەك ئاپقرايەكى پۇمىيەكان بە گەرانگەرى قەلادا پەرمەپەرم بوون،
سەفى قولى خانى جوامىز بە پالېشتى ترووسكانەوہى ئاۋىنەى بېگەردى
دەروونى و بە پىشتىۋانى ھىزى پەرۋەردگار پۇلتىك شەركەرى كارامەى ھەلېۋارد و
بەرىكى كرىن بۇ دەرمەۋە ھەتا چەشنى ھەۋرەبرووسكە لە رووبار تېبەرن و بگەونە
شۋىن خەنىمان و چما زەبرى خۇيان وەشانىد خىرايەكى بگەرىنەۋە قەلە. ھىزى
راسپىتراۋ بە لای مەزارگەى ئەۋوۋەنەفەدا وەدەركەۋتن و ئاگرى ھات و ھاۋارى
پەلامارىان خىستە گىيانى نەپاران و شەرىكى قورسىيان لە مابەينىدا قەۋما. ھەر
ئەۋەندەى مستى لە چاۋى دەى سىسەد كەسىكىيان لىكۈشتن يان گرتىانن و
رەۋەيەكى بەرچاۋى بارگىن و ئەسپ و يەستىر و وشترىيان ھىنا و گەرانەۋە جىنى
خۇيان. گەمارۆدەمرانى بەغدا بە دىتنى ئەم شالاۋ و دەستۋىردەى گەمارۆدەراۋانى
بەغدا، شوورەى دىليان كەوتە لەرزىن و بەندى ھەناۋيان پىسا و سەفى قولى خان
بۇيرانە بەرەنگارىيان چەقى. بەكورتى لەبەرۋەى ھەرەتى ھەلگرتنى دەغلۋدان
بوو، پۇمى بەرھەم و پاشەكەۋىتىكى زۇرىيان وچىنگ ھىنا و بە ئاسوودەيى

بنه یان داکوتا و نووباره که و تنه وه قه لاگیری. ثم هه والانه وهختایه که به خزمهت شاعه بپاسی خوابه خشیو راگه یه ندران که رکینی پیروزی له هه مه دان و مستابووه. خاوه ن شکوی سینه ری خوا فه رمانیکی نووسی بق زهینولعابیدین بهگی سپاسلار که دهبی هه رچی زووتر بگاته به غدا و بچیتسه فریای دهوره دراوان و «هاروون شاپاد»^۱ سر به ماهیده شت هوردووبه زی بی. له گهره می ثم کارانه دا میری رازینه وهی جیهان هاته سر نهو باوهره که پیویسته کومه لیکه دیکه می مه رازای کارزان خویان بگه یه ننه شاری به غدا و قورقوشم و بارووتی که ماروون دراوان قهره بوو بکه نه وه. نهکا ماوهی شابلوقه زوری پی بچن و قه لاداران جبهه خانه یان هه لته کن و هیچی تیدا نه مینن. هه موو لایهک ثم کاره یان به ههنگاو لیکه نژوار ده زانی، به لام نهرک و راسپارده که خرایه به مردم سه روقانی سپا. له وه ده مه دا که لتهالی سولتانی کوری قاسم خانی نه فشار که له رکینی پاشاندا بوو ثم خزمه تهی و نه ستو گرت و ویرای چهند که سیکه وه کوو فه ریدوون بهگ، میرزا حوسین کوری حوسین خان بهگ، مورته زاقولی بهگ و میرزا خان بهگی قاجار که هه موویان له چول کردنی قه لای موسلدا له گه ل قاسم خان به که تره خم دهرچووبوون، به کترین گرت. هه ر به که می مه نیکه ته وریزی^۲ قورقوشم و بارووتیان له پاشکوی نه سپان شه ته که دا و به هیوای خودا له خزمهت رکینی موباره که هه لبران و رینگایان هه لبارد. وهختایه که یه شتنه له شکری زهینولعابیدین بهگی سهردار که له هاروون شاپاد هوردووبه زی کردبوو؛ دیتیان شه وه بوقوی له بهر بارراستی کاران و دووربینی ویرای تاقمیکه سواره ی نوومن به زینی خهریکه به رینوینی رنیشاندهران به پاریز دهرپا و رینگا به تاقی دهکاته وه. پاشان نووسی هه زار چاونه ترسی کارامه ی له گه ل نووروده هه ربهگی برازای و که لتهالی سولتانی ناودار و سهردارانی دیکه گالی دان که برؤن و خویان

۱ - شاهنابادی غه رب نیستا کراوده ته نیسلام نابادی غه رب. ثم شاروکه یه وهختی خوی که و تنووه سهر رینگای بازارگانتی کرماشان و به غدا.

۲ - هه ر مه نیکه ته وریزی سن کیلویهک بووه مهن سهر و خواری کردووه.

بگه‌یه‌ننه نووسن فرسه‌قی شار و شه‌وهریان له دهمشتن بڼ و چما رۆمی پڼ‌بزانن و دمست لهو بۆ له یومشتن بگه‌نه فریایان.

که‌لباتی سولتان و یارانی سهر‌ما پیاویان نارده قه‌لا و چوونی خۆیان راگه‌یاند. پاشان له تاریکایی شه‌ودا چه‌شنی لیشاوی سهر‌به‌ره‌ژیر لووزمویان به‌ست و به‌شانی ده‌روازه‌ی شه‌بووچه‌نیفه‌دا روویان کرده قه‌لا. قۆشه‌نی رۆم که له ده‌وروپه‌ری بیج‌له وه‌کوو ده‌ریا ده‌هاژان، کۆمه‌لتیکیان که‌وتنه به‌ره‌نگاری. دلیریانی خوینخۆره‌وه‌ی له‌شکری ئێران وه‌کوو شیر ده‌یانه‌راند و گوهرمیان ده‌به‌ست و دمگوت شه‌بۆل و چه‌پۆکانی نێرینه‌ی ده‌ریان و قه‌لبه‌زه‌ی ده‌کن. له‌و شه‌وره‌شی شه‌نگوسته‌چاوه‌دا به‌رخورداریه‌گی زولقه‌در و میرزا مه‌عسوم به‌ خۆیان و چه‌ند که‌سیکه‌وه هه‌لب‌ران و گهرۆده‌ی داوی رۆمیه‌کان بوون و پاشا شه‌ر و لیکدانیکێ زۆر هه‌ربوو گهران. شه‌وانی تر پشتی په‌کتریان به‌رنه‌دا و له‌ گوین تیزمالکی تریفه‌ گه‌یشته‌ ده‌روازه و به‌سلامه‌تی له‌ قه‌لا وه‌ژووور که‌وتن و سن‌ه‌زار مهن قورقوشم و باپوونیان گه‌یاند قه‌لاداران. له‌و کاته‌دا قرمه‌قرمی ته‌پلی شادمانی له‌ قه‌لاوه به‌رز بۆوه و له‌ راستی‌دا شه‌م کاره‌ نا‌زایه‌تیه‌کی شه‌وه‌نده بڼ‌وینه و به‌رچاوه که‌ دنیا شتی وای زۆر کم به‌ خۆیه‌وه دیتوه. له‌م کاته‌دا رکیزی پڼ‌پیرۆزی سیبهری خوا که له هه‌مه‌دانه‌وه کۆچاوکۆچ ده‌هات، گه‌یشتی و له‌ گه‌رانگه‌ری مه‌زارگه‌ی شه‌بووچه‌نیفه به‌ قه‌درایه شه‌ستێران خێوته و ره‌شمال هه‌لدان و شه‌ستونده‌کیان وه‌به‌ردرا. شه‌مجاره‌یان پادشای به‌رزمجڼ هیزه‌کانی نوژمن‌به‌زینی بۆ شه‌ری رۆمییان ده‌نگ دا و حافزه‌حمه‌پاشاش که‌وته شه‌ر و به‌ره‌نگاری. له‌م کاته‌دا سه‌فی‌قو‌لی‌خان و گه‌مارۆ‌دراوان که‌ وره‌یان به‌رز ببۆوه و به‌شه‌کانه‌وه‌ی ئالای خاوه‌ن‌شکۆ تڼ و توانیان له‌ ده‌روونی زابوو، له‌ قه‌لا ده‌رپه‌رڼ و لڼیکیان دایه‌ نوژمنان. سهر‌ه‌نجام رۆمی خۆیان بۆ رانه‌گه‌را و ره‌وین. جا له‌به‌روه‌ی شه‌سکه‌ندمریه‌گ به‌ درێژی له «عالم‌نار»‌دا باسی کردوه، من له‌ ترسی درێژاداری سهری رکیزی قه‌له‌مه‌ کویتم وه‌رسووړاند.

درانی مەلبەندى ورمى بە ئەفشاران

لە پېشەكى گېزانەمەي رووداوەکانى سەبارەت بە مووسىدا ئامازەي پیکرا
کە ئەو قەلایە لەبەر تەنپەمەي نەخۆشى ئاوعوون و سەستی و کەمتەرخەمی و
خۆراڤەگرتنى قاسم خانى ئەفشار کەوتە چنگ سەرکردەکانى پۆم و قاسم خان و
تیرە و تۆرمەي بۆ ماوەیەک لەبەرچاوى پادشای سێبەرى خودا کەوتن. پاشان
ئەمەشپان زیندوو کردەووە کە خێلى ئەفشار دەستیان هەبوووە لە کوژانى شانى
گەرەي مەزلوومی دایکى شاهەباس و شەهید کردنى سولتان هەمزەمیرزای
برای دا، هەرەک بە پانەووە لە «عالم ئارای عەبباسی» دا نووسراوە. بەلام
وەختایەک کێشەي گەمارۆي بەغدا و تێمانى سەفى قولى خان و دانیشتووانى
هاتەپېش و کەلتالى سولتانى کورى قاسم خان سینگى رەپېش دا و وێرای
پۆلەسوارىک بە نێو دەریای هێزەکانى پۆمى دا تێبەرى و قورقوشم و باروونى
گەباندە قەلانىشپان و زۆرى ئازابەتى نواند و پەت و گورپسى خێوەتانی
هەلبېرى و خەنىمانى لە خاکى نەمان گەوزاند، مېرى مەزن لە سووچ و تاوان و
کەترەخەمی کۆن و تازەي خێلى ئەفشار خۆش بوو. نازناوى خانى کردە خەلانى
کەلتالى سولتان و لە نێو هاوشانەکانى دا سەرى بەرز کردەووە. پاشان لە لای
خاوێن شکۆوە حوکمىک دەرجوو کە خێلى ئەفشار هەر ناوچە و مەلبەندىکى
ئێران هەلبژێرى و پېی خۆش بێ و داواي بکا، باربووى بکرى. کەلتالى خان و
ئەمیرانى ئەفشارى خزمەت ریکتېي پادشا تیکرا چۆکیان دا دا و بە خزمەتیان
راگەیاندا لەبەرەي مەلبەندى ورمى سنوورىکى بەرفەرەوانە و بە خاکى دەولەتى
گەرەي پۆمەو نووساوە و هەمیشە بۆتە سەمکوتى خێلاتى کارەسات و
رووداوان، تکامان وایە بدرى بە ئێمە. چونکە خەلکى ناوچەکە بە کورد و تیکرای

هۆز و عەشیرەکانییەوه شکاو و پێپەست کراون و قەت لە چنگ شەرفەرۆشان
نەحەسانەوه و نەیانگوتووە ئۆخەیی و بە ئاسوودەیی سەریان و سەر سەری
خاترجەمی نەکردیوه. بەتایبەتی لە ئاژاوەی ئەمیرخانی برادۆستی دا
مەلەبەندەکە خەسارانیکی زۆری بە گەردنی دا بپراوه. بێتوو دمسەلاتی ئەو
مەلەبەندە بە کەلەپری و پاوانەمیر بۆ ئێمەیی غولامی فیداکار دیاری بکری بە
کۆمەگی یەزدانی مەزن و لە ژێر بالی بەختی پادشای ئاقانەدا، قەرەبووی
سالمەخەتە و هەنگاوی لارولویری پێشوو دەکەینەوه و بە نۆکەرچاکی خۆمان
ڕەزامەندی بەڕێزتان و دەس دێنین و چۆن باشە ئاوا تێدەکۆشین و ئەواوی
هەریتمەکە بە داسی شیرێ تیژی تازەساو لە دێرکودال و ئابۆرای کەسانی
شەڕانی پاک دەکەینەوه و ڕایدەمالین. ئێمە تەکا و داواوەی کەلتبالی خان و خێلی
ئەفشار کە لە هەوێل شاهەباسی خواپەخشیدا خرایەروو قبوول و پەسند کرا و
بە مەبەستی دابین کردنی هێمنایەتی و ئاوەدانی مەلەبەندەکە و پارێزانی
سنووران، دمسەلات و حکومەتی ورمێ باربووی کەلتبالی خان کرا. پاش
دامەزرانی بەرایێ کاران کەلتبالی خان بەپێی حوکمی خواوەن شکۆ هەشت هەزار سەر
خێزانی تیرە و تایفەکانی ئەفشاری نیشتەجێی هەریتمەکانی عێراق، فارس،
کرمان و خوراسانی لە ماوەیەکی کەمدا کۆکردنەوه و لە مەوتەنی خۆیانەوه
کۆچی پێدان و بە خێل و بار و هێزی شایانەوه ڕوویان کردە مەلەبەندی ورمێ.

شهری قهره سوو؛ سه قامگیر یوونی که لبالی خان له

ورمئ و دابه شینی زهوی وزار له نیو بنه ماله کان دا

وه ختایه ک که لبالی خان و خیل و مال و بارگه و بنه ی کۆچا و کۆچ گه بشته
دهور بهری سه لماس، کۆمه لیک له عیلاتی ئیران و عوسمانی نیشته جیتی سه
سنووران، به بیستنی ئهم هه واله و به هان و دهنی ته مرخانی کوری ته میرخانی
خاوهنی بم، هارووژان و له شکرینکی زۆر و زهوه ند کۆمونه وه و به مه بهستی
به ره رجدا نه وه ی خیتی ته فشار به ره گه یان ته نی و له لیواری پروویاری
قهره سووی سه لماس تیکه له جوون. شه رینکی قورس و خویناوی قهوما و دلیرانی
ته فشار که شیر ی می شه ی هه له مت و به گۆداجوونه وه بوون. به شیر و تیر و
تفه نگان لیبان وه خۆ که و تن و گه لیکیان ده ست و برد و نازیه تی نو اند.
شاخریه که ی هیر شه کران به رگه ی گورم و په لاماری خه زا که رانی ته فشار یان
نه گرت و تابش تیان نه مینا و زۆریان لئ کۆژا و هه زار مزیله یان به راکه راکه
خۆیان گه یان ده زهرد و ماه و رهوژی چیا سه خه کان و ماته یان هه لگرت.

پاشان که لبالی خان و یرای خیتی ته فشار به سه رکه و تووی داوه ری بۆ
خاکی ورمئ و تۆپراق قه لای کرده ناوه ندی دمه سه لاتی و بۆ هه ر تیره و تابه یه کی
خیتی ته فشار ناوچه یه کی دیاری کرد که برون و لینی بنه گر بن. له پیش دا ناوچه ی
بۆل، که له «قاشقه گه دووک» وه هه تا خان تاوس به باری دریزی دا پینج
فرسه خیک ده بن، دای به تیره ی قهره ئبولوی ناسراو به گۆندوزلوو. ته مانه
له و ناوچه یه چه ند گوندیکیان ساز کرد و ملیان نا له کشت و کال و فه له یی و
که و تنه ناوه دان کرده وه ی چه ند شوینیک و لیدانی جۆگه و جۆبار و هه ره س
کرینی داران. بناوی نازلووی دا به تیره ی کۆهه کلوو. سه رچاوه ی ئاوی ئهم

ده قهره له سې لکه وه دابین دمې: دامینې قه لای به ربووک، میهران پروود و
جیزمی و بیدکار. لیواری چۆمی «رموزه» تیره ی قورقووی لی بنه گر بوون. سې
تیره ی قاسملوو، نهره شلوو و نیمانلوو هیندیکیان له گه رانگه ران و کومه لیکیان
له جهرگه ی مه لېبند که نیشته چی بوون. حکومه تی «ساین قه لای» درایه دست
نه لایارخانی قاسملوو و جله وی دمسه لاتی شاروچک ی شقو نه سپارده ی
خوداویردی خانی نهرمشلوو کرا. نه سکه ندرخانی نهرمشلوو ناوچه ی سندووسی
پی نه سپیردرا. بعم چه شنه تیکرای ناوچه کان دابهش کران و هر تیره و تایفه یهک
شانی چۆنی هه لیده گرت دمسه لات و ملک و ماشی درایه. نعم خیلته که ماوه یهک
رؤگاریکی پهریشانیان راده بوارد و بیوونه تقوی هر زن، لعم هر یمه
خوش ناو و هوا و پاک و باسه فایه ی که به راستی له هه موو مه لېبند کهانی
دیکه ی نازمربایجان سهرتر و ناوازه تره، دامه زران. خیلته نه فشار که وتنه
شوکرانه بۆیری یزدانی تاق و بی هاوتا و به دلنیا یی و ناسووده یی به
جووت وگا و ناومدانیه وه نووسان. هه تا وای لېهات که له ماوه یهکی کمدا
تیره و تایفه کانی نه فشار به پینی پله و پایه ی خویان بوونه خاوه ن مووچه و
مه زرا و به سهر دهوله مهندی و مال و ساماندا که وتن. هیز و جه ماوه و
دمسه لاتی نعم خیلته هینده ی پهره نه ستاند که [کور دانی] ناواوه گنری که وشه نان
په شوکان و ههستیان به لاوازی کرد. بۆیه به ناچار هیندیکیان له سنووران و
دسته یه کیان له قه راغ و قولاغی هه ریمه که سهریان وه بهر دهوله تی هه تا هه تای
هینا و ملیان بۆ دانی باج و پیتاکی دیاری کراوی حکومه تی راکشیا. نه مانه بۆیه
پیتل بوون چونکه ژانی جن په نجه ی زه بری نه فشارانیان هه رگیز له گیانی
ده رنه ده چوو.

شەرى ئەنھەر

منى رەشكەرەۋەى شەم رووپەرەنە ، بەسەرھاتىكەم لە مامى
خودالەيخۇشبووم مىرزا مەمەد رەفيعى كورۋى غەلى بەگى مەمەدلوۋى
ئەفشارى ئوروۋمى بېستوۋە كە پىاۋىكى راست و باۋەر پىتكرائى بە تەمەن بوو .
مام رووداۋەكەى لە پىشپىنيانى خۇى بېستوۋە و بە دەم^۱ بۇ منى گىراۋەتەۋە كە
دەبىتە ھۇى سەر سۇرمانى بېسەرەن و ۋەكولھاتنى غەيرەتيان .

دەگىر نەۋە كە لە سەرەتائى دامەزرائى حكومەتى كەلبالىخاندا لە ورمى ،
بىنپسانەۋە خەبەرھات و ۋەرەست گەرا كە ھىزى زۆر و زموەندى [كوردانى]
ئاۋاۋەچى خەرىكە لە باتى دەشت و تەرگەۋەرەۋە دى و دەيھەۋى قەرەبوۋى
سووكايەتى و شكانى شەرى قەرەسوۋ بكاۋەۋە و تۆلە لە كەلبالىخان
بىستىيىتەۋە . بەپىنى ھەۋالەكە لاغۋى تىككەرى خەنيمان كە بەرمو ورمى
دەيئاۋات گەپپوۋىە گوندى ئەنھەرى سەر بە ناۋچەى بناۋى رەۋزە . چونكە لەو
دەمەدا كەلبالىخان لەبەر پەرتەۋازەبى خىلى ئەفشار و سەرقال بوونيان بە
كاروبارى ھەلايى و كشتوكالەۋە ، توانايى بەر بەرەكانى نەبوۋە . پۆلىك لە
سەرۋكانى ئەفشار كۆدەكاتەۋە و سەبارەت بە شەر و ناشتى لەگەلتان دەكەۋىتە
باس و راۋىژ . سەرۋكانى ئەفشار بە تىكرائى دەنگ ھەلەكە بۇ شەر بە لەبار
نازانن . لە گەرمەى قىساندا يەككە لە خزمەتكارانى ئەندىروون دى و
مەجومەيەكى سەر داپۇشراۋ لەبەر دەمى خاندا رۆدەنى . ۋەخفايەك

۱ - نىۋەى زياترى ئەم كىتەبە لە زمان كور و كال و نەۋە و نەئىۋەكانى بەگەرەن و
شەرەكرانى كۆن و بە سالاجوۋ ۋەرگىراۋە كە لە باۋك و باپىرانيان بېستوۋە يان بە
چاۋى خۇيان دىتوۋيانە م . پ

سەرپۆشه که هه لهدماتهوه شمشیریک و دهسماڵیک ومبه رچاو دی. خانی
 حوکمران پرسی ئه ری ده بی مانای ئهم شیر و دهسما له چ بی؟ که یخوداکان
 گو تیان خودا دزمانی. خان له رمووی قهرمواشانی ئهنده روونی ئاماژه بیان
 کردووه. هه رکهس پیاوه با ههستی و شیر له قه دی شه تک بدا و برواته
 مهیدان و مۆری ترسه تۆکی به نیو چاوانیه وه نه ئی. چونکه دوژمن به پیتی خۆی
 ها توته سه ره کنده لانی گۆر؛ ده نا با دهسما لی ژانته به سه ردا بدا و
 خۆهاته نکیشی و بانگه شه ی پیاوه تی نه کا. که سی ئاقل هه رگیز هه لی ره خساو
 نا ئۆرینی و شاعیرانی تورک گو توویانه:

ژانا دمه رته له دهس نادهن، نه ژانی که ده ی دۆرین

پاش ئهم لیكدانه وه به خانی حوکمران له رپۆه شیره که ی له نیۆقه دی
 به ست و گو تی: هه ر پیاویک ئه گه ر غیره تی مه ردا نه ی نه بی هه ر بۆ نه مانی
 ده بی... هه رچۆنیک بی وێرای ئه وانه ی به ده ستیه وه بوون هه ستا و مه چه کی
 ئازایه تی هه لکرد و به ره مو پیری هێرشه که ران فری. کاتی که له نی زی که
 قه ره چه سه تلوو هێزه کانیان تیکه له نگووتن، رۆ بوونه چه کان و شه ریان
 هه لگه رساند. خانی حوکمران له گه رمه ی شه را ته ماشای کرد که شه رفرو شانی
 دله ق خه ریکن به قوونه شه ر ده ره دزی دمه ئی و وه کوو و مرگێر که ی به رده مستی
 گوری سه که ران پاشه و پاش ده کشینه وه. سه ری سو رما و وای ژانی که ده یانه مو ی به
 فیل و فرت و رپۆی بازی خپلی ئەفشار تین بدن و رایانکیش: به لام و هختایه ک له
 بالی ورمی تیان روانی دیتیان ئه وه کۆمه له سواریکی نیژمداری سی سه ده چوار سه ده
 که سی دیارن و به پرتا و دینه هانا یان. گنجه ل بازانی ش بی تان زانیوه و ده یانه مو ی
 هه لئین. سه ره نه جام و هختایه ک سواری نیژمدار گه یشتنی له رپۆه ئاژاو مچی
 لیک بلاو بوون. پاش لی کۆ لینه وه ده رکه وت که قهرمواشانی حه ره مخانه ی

که لبالی خان دوی پوښتني نه وړان، جلی پیاوړه پان کرېته بهر ژنان و چه ک وچول و نیزه پان داونه دست و به شوینیان دا هاتون و خه نیمن هه لڅه له تاون و رمویون.

ژناني جهره مخانه کی که لبالی خان، که نیزانی تایبه تی نه نده ورونی فرمان پر مویه تی بوون که شاعه بباسی پېشوو به دمخو شانه کی کار و خزمه ته کانی خانی نه فشار چ له کوشتنی شیردا له بهر جاوی شا و چ له بردنی قورقوشم و باپووت بؤ که مار و سراوانی قه لای به غدا به مهرجی ماره کرینیان، به وی به خشیبوون.

لم سهر و به نده دا [که سالی ۱۴۰۸ ای کؤچی/ ۱۶۲۹ ای زایینی] بوو پادشای بهر زمجن، واته شاعه بباسی خوابه خشیو به ناچار جاسی نه مانی به سهر موه نا و قومی لندا و له کاو لاشی دنیاوه ته شریفی برده سهر اپردی هره خؤشی به هه شت و به شوین ثم به لگه یه دا پوی که ده تی: «هموو که سیک تاسی مردنی ده چؤزی.»^۱

۱ - «كل نفس ذلقة الموت» قورثانی بیرۆز، سوورده ی نالی عیمران، نایه ی ۱۸۵، لاپه ره ۷۴، ودرگنراوی ماموستا هه ژار...

شەرى سىجارەتى ئېمىم و ئاۋامى تەمرخان

دوۋى سالتىك تېبەرىن بە سەر حكوومەتى كەلبالى خان دا، تەمرخان ئىم ماۋەيە بىدەنگ دانەنىشت و ديسان كۆمەلىك خەنىم و شەرفرۇشى لە خۇى كۆكرەمۈ و پەلامارى بىرە سەر دانىشتۈۋانى خاكى ورمى. كەلبالى خان سەرەتا كاخەزى لىئوۋسى و يە پەند و ئامۇڭگارى بە سەرى كىرەۋە كە دانىشتى و دەست ھەلگىرى، بەلام ھىچ فايدەى نەبوو. بۆيە گەنجالى خانى^۱ براى ناردە سەرى و ئىمىش دەۋرى قەلەى ئېمىسى دا. ھەموو پۇڭى راسپارىەى فېشەكان ئەۋبەرەۋبەرەكىنىيان دەكرە. چۈنكە قەلەكە شانى ۋە ناۋچەكانى خېلنشىن داۋە، ئاۋامەگىرانى سەر سنوۋرىش لەبەر دەمارگىزى و ئوۋمنايەتى چوۋنە ھاناي تەمرخان و شەر و كىشەيەكى گەۋرەميان نايەۋە و گەنجالى خان بە ناچار ھىۋاي بە گىرتنى قەلەكە نەما و داۋاي يارمەتى لە كاكى كىرە.

كەلبالى خان ھەر كە چۇنەتى رەۋتى پوۋداۋەكانى بە گۇيى ئاشنا كىرا، كۆمەلىك لاۋى پەنجە بە خۇيىن و پىقنەستۈۋى ئەفشارى لەگەل خۇى ھەلگىرت و پوۋى كىرە ئېمىم. بۇ ئىۋارەى ئەۋ پۇۋە گەيشتە پاي قەلە و دوۋى دىتنى باروئۇخ و بەرزى و سەختى شوۋرەى ئېمىم، سوۋرەدالى ۋرەى پتەۋى بە ئامانچى گىرتنى بورجەكانى ئەۋ قەلە قايمە بالى ئەنگاۋت و لە راست و چەپەۋە پەلامارى كىلاۋقوۋچەى سوۋلىق و بوۋلىق درا و ھەرىك ئەنىشتى پۇۋەلەت و پۇۋاۋا بىرەپان لىئەندىرا. چەكدارانى شەرانى ۋەختاپەك ئىم دىمەنەپان بېنى بۇ

۱ - گەنجەلى، بەپىنى چىشكەى زامانى كوردى يۇتە گەنجالى ئىمۋەنى دىكە زۇرن ۋەكوۋ. حاجى ئەلى كەند - حاجىبالى كەند، دوۋستەلى - دۇستالى، دەرۋىش ئەلى - دەرۋىشالى كە ھەموو ناۋى گوندانن لە كوردستان

به برهه کانی له حوشه دمرکه و تن و هه تا تاوپه رین به ته ق و تو قی فیشه کان
 ناورگی شهر هر نیل درا. به لام گه لیک له چه کداری کورد که و تنه به رده می
 تیخی دم نه پاریزی بویاری نه فشار و شکسته یان گه رانه وه قه لا. بۆ سبه یینی
 سه رله نوئ کۆمه لی نه فشار به ناماژه ی که لتالی خانی ناودار ریزا وریز و
 شان به شان هیزشیان برده وه سه ر دیواری دم. به لام قه لانشینان له ترسی
 زه بری خه زاکه رانی چوست و چالاک نه یانویرا بیتنه مه میدان و له قه لا
 دمر نه که و تن و له سه ر بانی بورجان و لیواری شوورانه وه به ره تو پ و تفه نگیان
 به سه ردا باراندن و که لتالی خان زانی که تازه شهر فرۆشان ناویرن لییان بچه
 پیش. شه و سه رکرده کانی نه فشاری بانگه یشت و بریاری لیدانی مه تریز و
 دا کو تانی سیپه ی دا. بۆ به یانی ته وای قوشه ن که و تنه کۆکرده وه ی که ره سه ی
 پیو یستی سه نگر دابه ستن و خنده ک لیدان. چه ند رۆژیک ناوا تیپه ی و
 ناخریبه که ی که لتالی خان وه ک ده لئ حاکمان شتیان به دلی دا دی، بیر و
 ته گبیریکی که و ته میشکی و ده ستووری دا که په ستریک دابه ستن و سی شه و
 رۆژان تفاق بدنه ن و نه هیلن ناو بخواته وه و رۆژی چوارم به ریدنه به لکو و
 له بهر توونیا په تی بۆنی که ریز و ره وگه ی نا ی سوولقی وه بهر لووتی بکه وئ؛
 چونکه نه وانه ی له دهر وه بوون پییان نه ده زانی و وه بهر چاویان نه ده هات. خان
 گوئی نه گه ر شوینی ناوه که وده ره که وئ ده کړی کونی تی بکړی و قه لانشینان
 له بری ناو ناوای ناخو شی مه رگیان به گه روودا بکړی.

به کورتي دواي راپه راندني لهرمانی خان، په سترې به سته زمانیان
 دهرکیشا و به دهره ی قه لادا گپرایان. خودا وراستان وختایه ک گه یشته نیزیک
 کومیه زی سوولق که به شانی باشووردا داده کشایه ریکی زه وی، به ناژوانی ناوی
 که ریزه ی زانی و له توونیان کردی به کۆرژن و چه بۆکان و سمکوت. له رپوه به
 حوکمی که لتالی خان که ریز که نانی شاره زا به ده می قولینگ و ره گه رانی و شانیان
 لی داخست و شوینه که یان کۆلی و ره وگه ی ناوه که یان دیته وه و چه ند

خالوارتيكان نموت هينا و تيبان رشت و ههوزه كه وسهر نموت گهرا. سه رهراي نه مهش كه مارو درواو به ناجاري چهند رۆځيكي پي حاوانه وه و كۆليان نه دا. به لام سه ره نجام له بهر بي ناوي و له ترسي گيانيان كرديانه هاوار و ليللا و داوي به خشين و به نادرا نيان كرد. به ناجار شيخ و مهلا و كه يخوداياني شهرفروشان قورثانيان هينايه تكايه و هاتنه لاي كه لبالي خان. شهوش خاتري گرتن و چاوي لي پۆشين بهو مهرجهي كه تهرخان و پراي كه سوكار و دهست و پيوه ندهكاني به داري دهستي و مرده كمون و توپ و تفهنگ و كهلوپهل و نامراز و بارگه و بنهيان له قهلا به چي بيتلن و پروحيان دهر باز بكن. قهلا نشينان رهماه ندييان نواند و سپاس و پيزانيني خويان دهر پري.

بۆيه له مهوداي شهودا قهرموله كان دموره ي قهلايان به رنه دا و پاراستيان و هر كه رۆژهلات دهر وازه ي قهلايان كرده وه و شهرفروشان ناهوميد و خهسار بار و به دهستي به تال له قهلا دهر كهوتن و هر يه كه ي رووي كرده قۆليك. پروداوي سهير نه مه بوو كه له چهنگي شهودا نيزيك ۸۶ كچ و تازه بووي ئاواوه گيران، له ترسي نه گهري دمسدر يزي و نه تك گران و بي نامووسي خويان له سهركلاو قووچه و شووري به رزي قهلاوه ههلاشتبوويه دۆليكي قوول و مردبوونا

به كورتي كه لبالي خان دواي گرتني قهلا، ماوه ي كهوت رۆژان له وي مابه وه و مال و خه نيمه تي قهلا نشيناني به سهركه زاكران دا بهش كرد و هر كه سه ي شتيكي دايه. پاشان چهند كه سيكي راسپارد بۆ تيكدان و پروخاندني دم و شاد و به كهيف و سهركه وته گهرايه وه ناوه ندي دهسه لاتي. له بهروهي وار و ديوازي قهلاي كۆني ورمي له سالاني پيشوورا دهستي كردبوو به دارمان و جمين و روخساري ئاوه دانني به پروكار ييه وه نه مابوو. خاني حوكمدار بۆ پاراستني ناوبانگ و شهرفي خيل و خانه دان، فهرماني دانانه وه و ههراو كرده وه ي ههساري دموره ي شاري دا. هر بۆيه نزيار و اناني ليزان

گەڵامی کارەکه بیان داریشت و وەستاکارانی شاره‌زا لێی وەخۆ کەوتن و بە
مشوورخۆری و سەرپێوه‌ئێشاندنی خان، لە ماوەیەکى کەمدا دیواریکی قایمیان
ساز کرد کە بریتی بوو لە چەند کلاو قووچە و هەوت دەروازە و خەندەکیکی
پانیش دەورەى داو. نووسەر دەتەن هەتا ئێستا چەند جارێک قەلای ورمی
پروخواوە و هەموو جارێک پوولتیکى زۆرى لە دیوانى بالاوە بۆ تەرخان کراوە و
کەلتەیان کربۆتەو و ئێستاش لە هیندیک جێیان شوینەواریکی ماوە و
دەمیدەخاکە ئەو شوورەبەى پێشوو چەند قایمتر بوو. بەگورتى کانتیک
هەوشەى دەورى قەلا کۆتایی پێهات، سەرۆکانى ئەفشار هەر کەس بەپێى
توانستى خۆى خانووبەرەى تەرز و چاک و باخ و بێستەنى بەرەرموانى لە
گەرەکه‌کانى شار بۆ نیشته‌جێبوون و دەست بە سەردا گرتنى زەوى بنیات نا.

هه لگیڕسانهوهی شه‌ری نێوان ئێران و عوسمانی و راسپێردانی که‌لبالی‌خانی ئه‌فشار بۆ به‌ره‌نگاری

لێرمدا ده‌بین ئه‌مه‌ بزانین که‌ سالی ١٠٤٣ی کۆچی مانگی/١٦٣٣ی زایینی، سه‌رکرده‌کانی سه‌رسنوو‌ری عوسمانی و دیاربه‌کر، له‌ نێوان ده‌وله‌تی ئێران و عوسمانی‌دا که‌تن و ئا‌واوه‌یان ده‌نایه‌وه‌. میرانی هه‌کاری به‌ بیستنی ئهم هه‌والانه به‌ مه‌به‌ستی پشتیوانی له‌ ده‌وله‌تی گه‌وره‌ی ئێران نامه‌یان نووسی بۆ شاسه‌فی و نه‌یان دا ببزو‌ی و قه‌لای «وان» بگرئ، هه‌ر بۆیه‌ سه‌پاسالاریک له‌ لایه‌ن حکومه‌تی ئێرانه‌وه‌ بۆ راپه‌راندنی ئهم ئه‌رک و خزمه‌ته‌ راسپێردا.

مورته‌زا قو‌لی‌پاشا که‌ به‌گه‌ربه‌گی دیاربه‌کر بوو و ئێ‌رای له‌شکرێکی زۆر چوو به‌ هانای حاکمی «وان» موه. خه‌لیل‌پاشای به‌گه‌ربه‌گی «ئهرزه‌روم» پش پالی ویدا و به‌ په‌نجاه‌زار که‌سه‌وه‌ چوونه‌ به‌ره‌رچدانه‌وه‌ی سه‌پاسالاری ئێران له‌ رووکاری شاری وان. شاسه‌فی پێ‌سی‌زانی و تۆماسب‌قو‌لی‌خانی قاجاری به‌گه‌ربه‌گی ئێ‌ره‌وانی و ئێ‌رای که‌لبالی‌خانی ئه‌فشاری حاکمی ورمی و ئاغورلوو‌خانی ئیشیک‌ئاقاسی^١ باره‌گای له‌گه‌ل کۆمه‌لێکی دیکه‌ راسپاردن که‌ بپۆنه‌ یاریده‌ی سه‌پاسالار. به‌لام به‌رله‌وه‌ی ئه‌وان بگه‌ن، هێزه‌کانی عوسمانی و ئێ‌رای مورته‌زا قو‌لی‌پاشا و خه‌لیل‌پاشا گه‌یبوون و قۆشه‌نی قزلباش ده‌ستی له‌ گه‌مارۆ کێ‌شابۆوه‌ و چاوه‌روانی کۆمه‌گ و یاریده‌ر بوو. له‌به‌روه‌ی له‌شکرچی عوسمانی زۆریان خۆ هه‌لده‌کێ‌شا و به‌ ئازایه‌تی ده‌نازین، قۆشه‌نی قزلباش چاوه‌روانی یارمه‌تی نه‌مانه‌وه‌ و که‌وتنه‌ تیکه‌له‌چوون. ماوه‌ی دوو رۆژان شه‌ری

^١ - سه‌روکی راپه‌راندنی کاروباری باره‌گای میری له‌ سه‌رده‌می سه‌فه‌ویدا

بیاوانه بیان کردن و چه کار یکی زوری عوسمانی له خۆلی نه مان گه وزان و به ناچار رایانکرده و نه شووری قهلا و گه مار و دران. سپای قزلباش سهرقالی کرتنی قهلا بوون که لهشکری عوسمانی بیستیان نیستا هیزی یارمه تیده ری ئیرانی به ریومن و دینه هانای سهرسووران؛ بقیه خیرایه کی له «وان» ده ریهرین و تیکرا رهوین. پاشان سپاسالاری ئیران که وته ده ورده دان و کرتنی قهلا «قوتوور»ی سهر به «خۆی» که هی کورده کانی «مهحمودی» بوو. لهوی ۱۵۰ سهر خیزانی دانیشتووی قهلا که کی کوچ پندا و له مهلبه ندی دیار به کر و «نهخلات» موه گه رایه وه ده رگانه ی شاسه فی. که له بالی خانیش و یرای سوواری نهفتار گه رایه وه ورمینی ناوه ندی دمه سه لاتی و که وته وه ریک و پیک کردن و به دی هیئانی ته ناهی سهرسنووران. هه تا رۆژایه کی که دوا ی هه شت سال حکومه ت ناخریبه که ی ختلی نهجه لی بن گه رانه وه و مبه ر شه بۆلی خۆی دا و لم کاولشه رووخه که وه رووی کرده جیهانی هه رمان. که له بالی خان شیست سال یان شتیک زیاتر نه مهنی بری کرد و قوناخه کانی ژیا نی هه لبوارد.

باش کۆچی دوا یی که له بالی خان، گه تجالی خانی برای پشتی سه بری له بهر بارگرانی دابرا نی پایه به رزکی نه و تو شکا و به دلکی بریندار له کۆری ماته مین و پر سه ی دا رۆنیشت. تیره و توره مه کانی نهفتار و بنه ماله ی هوکمداری ناودار لم نه هاهمه تییه گه ورده که و تنه شین و شه پۆر و گریان و له خۆدان و به سه ری نیفۆکان ته لی تازی سینه یان رنین. هه ر به راستی خان بۆ زه بر و زهنگ و چردان و مه ردازی و کارزانی له خزمان و هاوشانه کانی تیپه راندبوو. له هه ره تی لاوه تی را هه تا کۆتایی ژیا ن گه لیک خزه مه تی شایان و ئازایه تی بی وینه ی ده نواند و هه نگاوی به جیتی هه لدیناوه. زۆربه ی رۆژانی ژیا نی له شه ر و به ره نگاری دا تیپه ر کرد و خوانی زینی به جیتی هه سه انه وه ده زانی. سه رده می دمه سه لاتی نه و له ورمی [کوردا نی] ئاژاوه گیر وها ته زیندرابوون که سه رۆک

عه شیرمه ته کان له زارکي «هه کارى» را هه تا سنوورى لاجان^۱ پرستی جوولانه و میان
لى پرايوو. له راستى دا باله پرژه يان ده کرد و له چەند ناوچه يه کي گهرمه ستر بلاو
بيوونه وه. وهک پيشتر باسى کړا يهک له شوينه واره گرینگ و بهرچاوه کاني
شوورهي ئيستاي دورهي شاري ورمي و يه کي تر هه لېه ستنې به ندى
«شاراجو» يه که شه قه جۆ يه کي ده چي ته قه لايه و لقيکي به گوند مکاني به که شلو و دا
تيدمه پړي و دمر چي ته گولي ورمي. ئيستاش هي ندېک نه وه و نه تيزه و ناپه ي
له وي ماون و به بهر ميايي گه نجالي خاني ناسراون.

حکومەتی گەنجالی خان و شەری دووبارە

لە گەل ئاژاوە گێران

وەختایەک هەوای کۆچی بوابی کە لتبالی خانی خودایخۆشیوو بە خزمەت
کەرەبەرپرسیانی دەولەتی شاسەفی سەفەوی راگەیەندرا، گەنجالی خان
حکومەتی ورمیی بۆ لە قاقەز کرا و لە جێی کاکێ ناواری دانرا و هەروەکو
وی بو ئاوەدان کردنەوی ولات و دلدانەوی خێل و خەلک زۆری هەول دا. لەم
سەرۆبەندەدا سەرانی ئاژاوە گێران و گێرەشیوینانی عەشیرەتان کە ماوەیەک لە
ترسی کە لتبالی خانی خاوەخشیو لە کەلین و قوژبان خزیبوون، بە بیستنی
نەمانی خان وەکوو چڕوجانەوەر هارووژان و یەکدەل و یەکزمان بۆ
تۆلە ئەستاندەو و ڕقپشتن بە ئەفشاران یەکتەرگیر بوون و ئەلافیان خوارد
ئەگەر بۆیان بکڕێ جووقەواریان لێ بێرن و ئەهێلن هیچ کەس لەم تایلە ناودارە
بە زیندی سەر لەو مەلەبەندە بمێنێ.

جا بۆیە کۆمەڵێکی زۆر و زەوەندی سوارە و پێادەیی ناوچەکانی سۆما،
براندۆست، دەرگەو، مەرگەو، بەردەسوور داوهرین و لێکھالان و
بەرەو قەلای ورمی وەرێ کەوتن. هەر گوندێکی وەبەریان هات دەستیان
لە پاراست و کەوتنە تالان و دارووتاندنی و لە کوشتار و ئاکاری نالەبار
نەسەمینەو و ترس و سامێکی لە رادەبەدەر کەوتە دڵ و دەروونی دانیشتووانی
ورمی.

کاتیەک گەنجالی خان بەم کێشە لە نەکاوەی زانی، لە ماوەی چەند ڕۆژاندا
سپای کۆکردەو و شان بە شانی خەزاکەرازی ڕقەو و پالەوانانی زڕییۆشی
ئەفشار کە ماوەیەک لە شەڕ و گرە و هەرا دوور کەوتبوونەو و بە ئاسوودەیی

پالیان دابووه، به ههشتاو رووی کرده بهرنگاری. له دوروبه ری ورمی
هیزه کانیان نیکه لچوون و شه ریکی قورس قوما. هه ریک لا به چه کوچولان
لیکتر وه خوکوتن و به راستی نازایه تی و دست و بر دیان نواند. دوی بگره و
به رده و تیکوشانیکی زور، به یاریده ی خودا وه ندی گه وره خیتی نه فشار
سه رکوت و نازاوه گپران به زین و گه وزین و گه لیکیان وه بهر له به شیر و
به رده تهنکی خه زاکه ران کهوتن. نه وانهش که ده رچو و بوون چه شنی پۆلی
میشوولان که له بهر هوو هووی گزه با خویان بۆ راناگیرئ و ده رمون، رایانکرد و
ده سکه و تیکی زوریان بۆ خیتی نه فشار به جیهیتشت. پاشان گه نجالی خان به
شان و شه که تی بی سنوور و زال و سه رکوته گه رایه وه ناو مندی ده سه لاتی و
ماوه ی شه شحه وت ساتیک به بی شهر و کیشه و به و به ری سه ری به سستی حکوومه تی
کرد. هه تا تاخریه که ی چاره نووس توماری ته مه نی پتچایه وه و نه غدینه ی
گه نجخانه ی ژیا نی دایه دهس خه زینه داری نه مان. ده لپن نه و خوابه خشویه له
زانسته کانی سه رده می خوی دا پیاویکی سه رتۆپ و شاره زا بووه و له گه ل زانیان
هه سته وه و دانیشته وه و خاتری گرتوون. له دابه ره وه ی و لاوانده وه ی
جه ماوردا مه نشوور بووه و به چاکه ناوبانگی پۆیشته وه. عه ولادی نیرینه ی
بریتی بوون له محهمه ده عیسا به گ و شاویردی به گ.

حکومەتی محەممەد عیساخان

سالی ۱۰۵۲ی کۆچی/ ۱۶۴۲ - ۱۶۴۳ی زایینی ، نوای ئەمانی گەنجالیخان ،
حوکمی حوکمدارێتی ورمێ بە ئەرمانی سولتان محەممەد میرزا ناسراو بە
شاهەباسی دووم ، پاشای ئەو کاتی ئێران بۆ محەممەد عیسا بەگی کۆری
گەنجالیخان نووسرا. ناوبراو چۆن شیاوێ ناوای خەڵات و کاغەزی دمسەڵاتداری
وەرگرت و نایە سەر سەر و سەر جاوی و لە بان تەختی دمسەڵات پالی داوێ.
چەند ساتیک بەوپەڕی سەربەستی کەوتە بەرپۆمبەردنی کاروباری حکومەت و
بێپراگەبێشت و خەلکی ورمێ بە تورک و تاجیک و دمولەمەند و هەزارەوێ
هەتسوکەوتی بەجێوڕێی خۆی رازی کرد ، هەتا سەرەنجام ئەویش کەوتە شوێن
رێبوارانی پیشووی رێگای ئەمان.

گه نجالى خانى دووم و سازى وونى نووبه رهكى نتيوان تيره و تايفه كانى نه فشار و حكومه تى سيلسپوورخان

پاش كۇچى نوايى محهمه دعي ساخان، ماوه يهك شاورىدى خانى برابى به
سهر حكومه تى ورمى راده گه يشت. چونكه گه نجالى خانى دوومى ته مهن كالى
ميرمنال هينشا شياوى نهركيكى ئاوا گرینگ نه بوو، ناكوكى و نووبه ره كايه تى
گه وره خيلى گرتموه و كاروبار گرى و كؤسپى بهرچاو پىلى ته نين. سهره نجام
سهرؤكان و پياوماقوولانى نه فشار به كاغه زىك چؤنيه تى باروبؤخه كهيان به
خزمهت باره گاي شاعه بياسى دووم راگه ياند. به ته گبير و راي مه زنانى
دهولته، جلعوى دمسه لات نه سپاردهى دمستى گه نجالى خان كرا هه تا به
هاوكارى و راويؤى جاني خانى نه فشار بتوانى ثم نهركه گرینگه راپه رپينى.

ناويراو به پينى فرمان ماوه يهك كهوته ريكخستنى كاروبارى سنوور و
مه تبه ندان و نه وندهى لتي دموه شاوه چاوه ديري خيل و خه لكى ده كرد. به لام
سهره نجام له بهر سرشتى ناله بارى ده رگاي زولم و زؤره مى به رووى
نه فشاران دا كردموه و پىگاي ده رپينى هر چه شنه دنگ و هاوارىكى به ست و
دادى كسى نه دا و واى ليهاه كه مه زنه مه لاكانى مه تبه ند و پياوانى كه يخوداي
باوه رپيكراو وه زاله هاتن و گه ليك سكالايان خسته به ردمستى گه وره گه وره كانى
دهولته. له سهر تكا و داواى نه وان سيلسپوورخانى سهردارى [كوردى] جه لالى
كرايه حوكمدارى هه ريمه كه و پاراستنى كهوشنه و دلدا نه ودى جه ماوه رى خرايه
سهر شانى. ثم هه لكه وه ده گه رپتموه بؤ ١٠٧٧ى كؤچى/١٦٦٦ى زايينى، سالى
كؤچى نوايى شاهه بياسى دووم. به كورتى سيلسپوورخانى سهردار له سهر نه ختى
دهسه لاتى ورمى پالى داوه و كاروبارى كهوشنه و مه تبه ندى ته واو ريكخست هه تا
وه ختايه كى كه سالى ١٠٨٨ى كؤچى/١٦٧٧ - ١٦٧٨ى زايينى داهات و ثامانه تى
زيانى دايه دمست راسپيراوانى چاره نووس.

ئىمام وىردى خان و فەزلى خانى ئەفشارى ئىمانتلوو

ئىمام وىردى خانى ئەفشار بىلەن مەن سىلسىپوورخان لە لايەن شاسولەيمانى سەفەوى پەكرە بەرپرسى كاروبارى حكومەتى ورمى. بە لە چاوان ون نەبى و دیزە بە دەرخۇنە نەكرى كە ئەم سىلسىپوورخانە لە عەشیرەتى [كوردە] جەلالىيەكانى پۇم بوو. جا هەروەك پېشتەر لە باسى گىرانى قەلای بەدى ورمى دا قامكى لەسەر داندا، سەردەمى شاعەبباسى گەورە لە دەولەتى عوسمانى هەلدەگەرتنەو و دەیدەنە پال دەولەتى ئىران. پاشان لە سەرۆكى خۇيان هەلدەتەزەنەو و دەبنە نوو دەستە و یەكیان دەچنەو خاكى پۇم و ئەوى دىكەیان لە ئازمربایجان بەگر دەبن. سىلسىپوور بە توركى عوسمانى بەو كەسە دەتین كە زىل و زال كۆ دەكانەو و جىگایەك گەسك لێدەدا. كەوايە بەم تېبىنىيە سىلسىپوور پاشا نوو نەك ناو.

لەبەرەوى ئەو عەشیرەتە بە خودبەسەرى و مەهورى دەركەوتوون و هەمیشە خەرىكى تالان و بېرى مال و سامانى خەلك بوون، ناویان بە جەلالى' پۇشتوو.

هەر چۆنێك بێ وەختایەك ئىمام وىردى خانى ئەفشار پاشا ماوەیەك دەسەلاتدارى مالاوایی لە ژيان كرد و كاوالاشى پووخەكى بەرەو جیهانى هەرمان بەجێهێشت، هەوسارى حكومەتى ورمى درایە دەست فەزلى خانى ئەفشارى ئىمانتلوو. ئەویش لە روژگارى دەسەلاتى شاسولتان حوسێنى سەفەوى كۆرى شاسولەيمانى خواوەخشىو دا كۆچى بوايى كرد و پاش ئەو سوپحان وىردى خانى ئەفشار لەسەر كۆرسى حكومەتى ورمى پۇشت.

1 - لێكدانەودیهكى بىبەمەیه و لە هیچ قەرەنگىكى بەردەست و باو درېنگراودا «جەلالى» بە تالانچى مانای لى نەراودەتەو. وشەى جەلال بە مانای شان و شەوكت و پابەبەرزى و كۆنەساتى و شاردزایی هاوود... ناشكرائە كە جەلالى دەچنەو سەر سەرۆكى سەرناسى كورد بە ناوى جەلال.

باسی حکومه‌تی سوبحان و یردی خان؛ دره‌وشانه‌وه‌ی

خودادادبه‌گ و شه‌پی «ئاوه‌گهرم»

ده‌بی ئه‌وه‌ی بزانین که محهمه‌دخان به‌گی قاسملوو له‌ تۆرمه و به‌ره‌یابی
قاسم به‌گی سه‌رۆکی هه‌ره‌گه‌وره‌ی ئه‌فشاری قاسملوو بوو. محهمه‌دخان به‌گ به
پیاویکی لێوه‌شاه‌وه‌ی کارزان و هه‌رد و په‌ندی دیار و به‌رچاوی نێو کۆمه‌لانی
خه‌لک ده‌ناسرا. بوو کۆپی هه‌بوو فه‌تحه‌لی به‌گ و خودادادبه‌گ که ئه‌مه‌یان هه‌ر
له‌ تافی لاوه‌تی‌را شوینه‌واری شه‌وکه‌ت و نازایه‌تی به‌ نێوچاوانبیه‌وه‌ دمده‌وشا.
رۆژێکی که به‌ هه‌لکه‌وت محهمه‌دخان به‌گ و یرای خودادادی کۆره‌ گه‌وره‌ی
ده‌جوونه‌ خزمه‌ت سوبحان و یردی خان، ده‌رکه‌وانی حکومه‌تی به‌ری پێگرتن و
نه‌یه‌بشت وه‌ژوور که‌ون و ئاخرییه‌که‌ی ده‌مه‌قه‌ریان لێ په‌یدا بوو. خودادادبه‌گ
غیره‌تی بزووت و خۆی بۆ رانه‌گه‌را و هه‌لیکێشایه‌ خه‌نجه‌ری ئه‌فشاری و ناگۆزایه
کا‌برای ده‌رکه‌وان و کوشتی. هه‌را و زه‌نازه‌نا له‌ نێو کۆمه‌لی خزمه‌تکارانی
حکومه‌تی‌دا بالی ئه‌نگاوت و خێزایه‌کی به‌ ئاماژه‌ی به‌رپرسان خودادادبه‌گیان
گرت و بردیانه‌ خزمه‌ت سوبحان و یردی خان و ئه‌ویش له‌ به‌ر گه‌نجی و
چاونه‌ترسی هیچی لێ نه‌کرد و به‌ راویژی هه‌موو لایه‌ک سه‌زای نه‌دا، چونکه
سه‌ره‌لدانی ئا‌وا‌وه‌ی تایفه‌ی ئه‌وانی پێ‌دانه‌ده‌مرکا! بۆ به‌رژه‌وه‌ندی رۆژگار
قه‌له‌می به‌خشینی به‌ سه‌ر پیاوکه‌وێ ئه‌وا کێشا و که‌س و کار و خۆینگرانی به
خۆین‌بایی و چاکه و خه‌لات رازی کرد. وا داندرا که خودی محهمه‌دخان به‌گ
ببێته‌ بریکاری حکومه‌ت و به‌ سه‌ر کاروباری خێل و جه‌ما‌ومر را‌یگا و
خودادادبه‌گی کۆریشی بچینه‌ نێو لێزگه‌ی خزمه‌تکارانه‌وه‌. له‌م سه‌رده‌مه‌دا که
بۆنه‌ سالی ۱۱۰۵ی کۆچی/ ۱۶۹۳ی زایینی، شاسوله‌ی‌مانی سه‌فه‌وی پاش ۲۸

سالتیک پادشایه تی، بهوپه ری ناسووده بی و کامه رانییه وه لهو ئیسفه هانه ی که ده تگوت به هه شته، مالاوایی له زیان کرد و به شهنگه شهنگ بهرمو به هه شت روئی. شاسولتان حوسینی کوره گهره ی به ته کبیر و رای نه میران به تایبه ت شاقولی خانی کوری خودالیکو شیبوو شیخالی خانی^۱ زهنگه نه که باوکی ومزیریکی به مشوور و خیرخواز و شاره زای شاسوله یمان بوو کرایه فه رمانه موا.

به کورتی وه ختایه ک خودادابه گ چووو نیو ریزی کاربه دمستانی حکومه تی، سهرله نوچ تاقمیک له ئاژاومگیرانی سهرسنوور ده ستیان کردموه به هیرش و په لامار و چه ند گوندیکیان وه بهر خویان دا. ئهم تاقمه به توله ی رۆژگارانی بیتشو و به دهره فه هیئان له گۆرانی فه رمانه موا و کزی و لاوازی داموده زگای حکومه تی شاسولتان حوسین له ناوچه ی نه زهل که نیزیکه له مه لبه ندی سوما و برادۆست، ملیان نا له خراپه و کوشتار و ئالان و زولم و زۆره ملی. وای لیها ت که رینگاوبانی که لی قوشچی و قولنجی که رموگهی بازرگانان و کاروانچیپانه گیرا و به جارنیک شوینه واری هیمنایه تی و ته ناهی بق خه لکی چارمرمش بنه ی هات. کانتیک ئهم هه والانه به گوئی سوبحان ویردی خانی حوکمداری ورمی و غه زاکه رانی نه فشار که یشتنه وه، کۆمه لیک پیاوی ئازا و سهرکرده یان ناردنه به رمنگار بوونه و یان. سهرکرده کان هه ر که که یشتن و چاویان به کۆمه لی زمه وندی شه رفروشان که وت و له ئاوپنه ی بیه ر و خه یالی خویان روانی، زانیان سهرناکه ون، جا بویه له رپوه داوای کۆمه گیان له سوبحان ویردی خان کرد. خانی حوکمدار له رپوه خودادابه گی وپرای ده سته یه ک له شپره مه ردان نارد هه نایان که خوی پیاوانه راپه راندنی ئهم خزمه ته ی وه نه ستی گرتبوو. خوداداد هه ر نه و رۆژه چه شنی برووسکه و با رپی داگرت و فره ی. لای بانگی شیوان که یشته سپای نه فشار و به یانی خه به ر هات که هیزی

[۱ - «شیخ علی خان» و له کوردی دا بۆته شیخالی خان شیخال دیبه که سهر به شاری مه هاباد و ده وله ت به «شیخ علی» ناوی ده با

بې سهر وېنې ناژاوه گېران له لای «ناوه گهرم» و «دیمه دهشت» موه یزوو توون و دین. خوداداد به گیش خیرایه کی هیزی خوی له سان دا و بې راوهستان ساز بوو بؤ شهر و بهر بهر کانی. له دولیکدا که بهر دمبیتوه سهر ناوایی ناوه گهرم، نهو دوو دمريا له شکره گهر ماو گهرم پیکیان دادا. شهر خوازان ههنگاوی مهرانه بیان نا و تله نگچی چه شنی تهستیره ی به ساسی بارام ده سر یزیان دمکرد و فیشهک وه کوو گلیره ده بارین. نهو کات هه وره تریشه ی نه مان گوران دنی و بریسه کی به لا و نه هاهمه تی خوی نواند و گری شهر له دمور و پشٹی «ناوه گهرم» بهر ز یووه و بای پیچه وانه لهو شوینه هه لیکردی و ناخریبه کی نه فشاران بهر گه بیان نه گرت و خویان بؤ رانه گیرا و هه لاتن.

خوداداد به گی جوامیر به دیتنی نم دیمه نه سهری سورما و رقی هه ستا و به ناچار دمنستی له گیانی شورد و له گهل پوله سواریک رکیتی به تال کرد و فهرمانی دا لیتی دن له ته پل و زورنا و خوی پیاوانه پیسی نایه مهیدانه وه. خولا سهی که لام نهو شهنگه لاوه ناوداره به پشتیوانی یهزدانی داومر وه کی سهندی نه سکه ندر به خوی و بولیک چه کدارم وه له بهرام بهریان دا چه لی و به راستی پاته وانه تی و نا زایه تی نواند. راکردیوانی نه فشار به دیتنی خوراکری و بهر بهر کانی خودادادی ناودار وره بیان وه بهر هاته وه و به کومه ل گهرانه وه و هروژمیان برد. به کومه گی خودا ریزه کانی قوشه نی ناژاوه گېران دمنستیان لیکبه ردا و تاقمیکیان کوژران و گیران و هیندیکیان نهنگوان و بهر وه بیابانی چاره رمشی رږیشتن. خهزاکه رانی نه فشار هه تا چیمه نی دورشه کی سه تماس هه لیانیرین و به ده سکه و تیکی زوره وه گهرانه وه ورمی.

سوبحان و یردی خان به روودانی نم سهرکه وتنه بهرچاوه گه لیک سوژده ی شوکر و سیاسی یهزدانی پاکي به جی هینا. خوداداد به گی به خهلاتی شیاو و جلو بهرگی گران بایی لاواندموه و هه ر کمس چونی لی دمومشاوه ناوای به سه رکردم وه و دوز کاخه زی نووسین بؤ گهرم پیاوانی دموله تی

شاسولتان حوسینی سەفەوی کە بریتی بوون لە سەرکەوتننامە و گێڕانەوێ
 چۆنیەتی رووداوەکان. کاتێک نێردراوی سوبحان و یردی خان کاغەزی
 سەرکەوتننامەی لە ئیسفەهانێ پایتهخت گەیاندە خزمەت شاسولتان حوسینی
 سەفەوی و نازایەتی و لیوێشاوی خۆدادایەگ بەو جۆرە کە ماڵی خۆی بوو
 دەرکەوت، لەسەر داوا و تکای سەرۆکان و مەزنەپیاوانی دەسەڵات فەرمانی
 بپەرۆزی بۆ نووسرا و حکومەتی ورمیی باربوو کرا و راسپێرا خێرا بپتە
 ئیسفەهان هەتا کوو پاشا چاوی پێی بکەوێ و خەلاتی میرانەیی بدات و
 بیلاویننێتەو. سوبحان و یردی خان دەستەوبەجێ خۆدادایەگی و پێرای هێزێکی
 شیاو ناردە بارەگای بەرز. دواي پرپنی مەودای رێگا، وەختایەک خۆدادایەگ
 گەیشتە ژێرپێچکەیی تەختی دەسەڵات، تەوێکی نیازی بە زەوی دا سوو، چاوی بە
 خاکی بەردەرگانەیی فەرمانڕەوایەتی رشت و ڕوونی کردەو. لە سایەیی
 پەروردگارمەوێ شان و شەوکی و وریایی و گەشە و کارزانی ئەو لاوێ و مەبەر دلی
 میری پایەبەرز کەوت و خۆشی ویست و هەتاوی سیلەچاوی بەسەرکردنەوێ
 پادشایەتی تیشکی پێداپێژاند. بۆیە لەرێوێ نازناوی بەرزێ خانی و دەستێک
 جلویەرگی رایەل زێرین و شمشیرێکی گەوهرەبەند و ئەسپێکی خۆشالووی
 عەرمیی لەگەڵ بەگەرەبەگایەتی ئەفشاری خەلات کرد و لە نێو هاوشانەکانی دا
 سەری بەرز کردەو و لە هەمووانی تێپەراند.

پاشان خۆدادایەتی بەگەرەبەگ لە بارگای پادشایەتی ئێزنی گەرانەوێ
 خواست و ڕووی کردەوێ لانەیی شەرف و بەختەوێ و ناوەندی دەسەڵاتی کە
 ورمێ بێ. دەرکوت خۆداداد خەلاتیکە و خۆدا داویەتی بێم خێلە. ئەو یەکم کەسە
 لە تەرەیی ئەفشاری قاسملوو کە پلە و نازناوی بەگەرەبەگایەتی ئەفشاری
 دراوێتی.

حکومەتی خودادادخان و پرووداوەکانی سەر دەمی دەسەلاتی

خودادادخان بە گەڕەبەگ سالی ١١١٩ی کۆچی/ ١٧٠٧ - ١٧٠٨ی زایینی، جوووە سەر تەختی دەسەلات و دەنگ و ئاوازی دادەوانی و ڕاگرتنی پارسەنگی نێو جەماوەری لە ماومبەکی کورتا هەموو لایەکی تەنێیەوه. بۆ ئاوەدانی و ڕیکوپیەک کردنی کاروباری قەلەمڕوی ژێر دەسەلاتی و پاراستنی سنووران زۆر چاک هەلسوورا و سەرۆشینانی گلاندن و لەبێ کەوتوانی هەستاندەوه و دەستی گرتن. لە کەوشەنی قەرمسووی سەلماسەوه هەتا ساین قەلای بە دەستەوه بوو. لەم ڕۆژگارەدا دامو دەزگای فەرمانڕەوایەتی شاسولتان حوسێن بە سەر بێ پرستی دا کەوتبوو، ئاژاوەی ئەفغانەکانیش لەوی ڕاوەستی. جا بۆیە بارودۆخی گشتیی ولات [وەکوو نەبەگە] لەرزۆک و خۆنەگر بوو.

شەرقىي ھۆزى بلباس و خۇكۇزى خودادادخان

لىم سەرۋەندەدا كە ئاۋازى لىرۇككى دىمولىتى ئىران و شوولى ھەلىكىشانى سەركىشان لىرولەۋى دەنگى دىمادىۋە، مەلبەندى ورمى لە ساپە سەرى موبارەكى خودادادخانى بەگەرەگەۋە ۋەھا ھىۋر و ھىمىن و پارىزراۋ بوۋ كە ھىچكەس نەيدەتۋانى پى لە بەرقى خۇزى زىپاتى راكىشى، بىچكە لە ھۆزى بلباسى لاجان كە جاروبارىك دىمستىان دىگەپاندە ناۋچەى «سندوس» و «دۇل»ى ملكوماشى تىرەى قەرەئىلو ناسراۋ بە گۇندوزلوۋ. خانى بەگەرەگە دىروانىيە ھەلومەرجى نالەبار و بۇشايى دىمىلاتى دىمولىتى ئىران و لە ھوۋى بەرۋەندىيەۋە خۇزى نەدەداپە زىمىروەشاندىن و تۆلەگەندەۋە. بەلام رقى و قىنى ئەو ھۆزە وردەوردە و بەپى تىپەرىنى رۇڭگار پىر لەسەر دىلى كەلەكە دەپوۋ. خودادادخان لە ھەلىك دەگەپا و تەنبا پىچارەى رەۋاندەۋەى ئەم گىرىيەى لە نوۋكى تىر و نىزەى پىۋانى ئازادا نۇزىيەۋە. بۇيە وىراى قۇشەنىك لە خەزاگەرانى رەۋەن و شەركەرانى چەشنى دەريا كەفچەرىن، كە ماۋەيەك شىمشىرى خۇنخۇرەۋەپان لە جىخەۋى كالاندا خەتتوۋن و بە خۇنىنى دۇلمان تىنوۋ بوۋن، تەپى داپە سەر تىرە و تۆرەمەكانى ھۆزى بلباس و لە نىزىك چىپى «قەندىل»ى لاجان ۋەكوۋ سىلاۋى بەگۈرۈم و بەلاى لەناكاۋ، كۆمەلەرەشمال و خىۋەتى تىكەۋەپىچان و قەرىمانى دا ئەۋەندەى دىكرى نىرۋەزىان لىپىرۈپان بە دىليان بىگرن. ھۆزى بلباس بە دىتنى شەۋلى بىن ئامانى قۇشەنى شەۋشار تۇقىن و ساميان رىنىشت و ئەگەرچى ئەۋان زىمىروەشنىنى دىار و بەرچاۋى نىۋ ھۆز و عەشىرەتان بوۋن، بەلام پەشۋكان و سەرىان لىشىۋا و بەزىن و گەۋزىن.

کومه لیکیان په خسیر کران و مال و سامانی به لیشاو و مهر و مالات و نه سب و ماینی حدودیان یوونه ده سکوتی خه زاکه ران. پاشان زال و سرکه مونه و به سام و شهوکه تی بی سنووره وه گه رانه وه.

یو سبه یینی لای نیواره یه کی برهنگ گه یشتنه چیمه نی «نؤلامه لهر» که جوار فرسه قنک له شاری ورمیوه دووره. ده ستوری فرموو که تاقمیکي کم راومستن و مالی تالانی و شمیره کان بوابه دواي نه وان راگو یزنه شار. یو خوشی به اختیار و کامره و زور به پرتاو پروی کرده وه شار. ئیدی خه بری نه بوو که همزارمزیلمی بلباسان به پارمته و کومه گی هیندیک له عه شیره تان که وتونه شوینیان و یو بزگار کردنی دیله کان نه سپیان تاو داوه. وه ختایه که خان یو به جی هینانی نویزی نیومرو و نیواره له جیگایه که به ناوی «نه لاهووه کبر» رکئی به تال فرموو بوو، هه وال هات که دواي بزوتنی خزمه تکارانی به پزیان، له پری هوزی بلباس گه یشتونه چیمه نی «نؤلامه لهر» و نه و یوله چه کداره پان کوشتون و مالی تالانی و یه خسیره کانیان گپراونه وه و گه راونه وه. به بیستنی ثم هه واله سامناکه به گهر به گی بویر هوشی له سر خوی نه ما و حالی گورا و هه لیکیشایه خه نجره ی به رپشتندی و له سینگى نا و وه های داگرت که له موغهره ی پشتی سرى ومدمرنا. غولامان و نیزیکانی که پتیان وابوو له سر سوژده یه، به دريژبوونه وه ی مه وداکه واقیان وړما و که وردبوونه وه تماشایان کرد مه لی رووحی به ره و باغی به هشت فریوه. به دپتنی ثم دیمه نه پیاوانی به رکئی که وتنه په شوکان و دلهره که یه کی له رادمبه در و گو تیان: «به راستی شتیکی سهیره»^۱ دستیان کرد به شین و گریان و زایه لى شه پوریان گه یشته گومبه زه شینه کانی گه ربوون. خیرایه کی ثم هه واله سامناکه نیردرا یو زانایانی دینی و پیاوما قولانی شار. له خزمه تکارانی دیوان

۱ - «ان هذا لشئ عجیب - قورنانی بیرۆز. سوورده ی هوود. نایه ی ۷۲. ل ۲۳۰. ودرگنراوی ماموستا هژار .

میرزا نهحمه‌دی و وزیر و میرزا سه‌عیدی سندووقدار و میرزا هه‌مه‌زی
سه‌رحیستی باج و بیتاک به‌رؤکیان داری و خاکیان و مسهر کرد و به‌ره‌و
«نه‌لاهوونه‌کهر» چوون. تهرمه‌که‌یان هینایه‌وه شار و رژی ۲۰ی ره‌بیعی
دووه‌می سالی ۱۱۳۴ی کۆچی/۷ی فینورییه‌ی ۱۷۲۲ی زایینی پاش شۆران، له
گۆرستانی «خان» که ده‌روانیته‌ سه‌ر «جوارپورج» ناشتیا.

نیزیکی چارده‌سالیک له ورمی حکومه‌تی کردووه و بنجگه‌ له
محهممه‌دقاسم‌خانی کوره‌ گهره‌ی که دایکی له خانه‌دانی ماقوولی «خه‌له‌ج»
باراندیز^۱ بووه، منداله‌کانی دیکه‌ی دیار نین و ناویان تۆمار نه‌کراوه.

۱ - له ده‌قه‌که‌دا «باراندوز» به‌لام وه‌کوو دیارد له ده‌قی فۆلکوری کوردی و هیندیک
سه‌رجاوه‌ی فارسیشدا به‌ باراندیز هاتووه.

حکومەتی محەممەد قاسم خان

پاش ئەوێ گەورە پیاوانی ئەفشار لە سەرەخۆشی و تازەبەداری خودادادخان بوونەو. سالی ١١٣٤ی کۆچی/١٧٢١— ١٧٢٢ی زایینی، بە ئیزنی بەرپرسیانی بالای دەولەت، محەممەد قاسم خانی کورە گەورەیان لە جێی دانرا. گەورە و بچووک سەریان وەبەر لەرمانی بکە و نەکەئێتی. بەگەر زادهش لەسەر پێ و شوێنی باوکی ناواری پۆیی و تەواوی جەماوەری مەلەبەندەکەئێتی خستە ژێر بالی چاکە و دادەوانی و هەمووی هیوادار و شوکرانەبۆتێر کردن. لەبەر وەئێ حەساری شاری ورمێ لە دەورانی خوالیخۆشبوو کە تەبالی خانی ناسراو بە شیرشکارمەو کۆتایی پێنەهاتبوو، لەرمووی تەواو بکڕێ. خامن شکۆ شاتۆماسیی دووم کە دواي گهرانی ئیسفەهان بە چنگ مەحمودی [ئەفغان] و کۆرانی پادشای بەهەشتەلان و هالۆزکانی کاروباری ئێران لە ئەردەمۆیل بنەئێ داگرتبوو، لەسەر داوا و نکای مەزنانی ئەفشار حوکمی بەگەر بەگایەتی بۆ ناردە ورمێ.

لەم جەنگەدا کە کاروباری ناوەندی ئێران گیرۆدەئێتی شیوان و پەڕیشانی ببۆو، دیسانیش شەرفرۆشانی ئاژاوەگێڕی سەرسنووڕ ئالای دژایەتییان هەلدا و ملیان نایەو لە بوژنایەتی. بۆ وێنە «قاسم خان» ناویکی تایفەئێ چاپۆقوو کە لەم سەردەمەدا حکومەتی ورمێ بە دەسەڵاتی ناوچەئێ ئەنژەلی دانابوو و لە گۆگرچین لەلای نیشتهجێ بوو، لە قاسم خانی بەگەر بەگ هەلگەرایەو و بە چەکدارێکی زۆرەو بە سەر قەلای ورمیی دانرا و کردی بە گرمە و هەرا. محەممەد قاسم خان لێبەرا کە پێنەهاتبوو توخمی خەنیمی خۆمالی

وشک بکا و خاشه‌ی بکیشی. به هیژیکي قورس و گرانه‌وه له قه‌لا دهرکه‌وت و له چیمه‌نی قهره‌حه‌سه‌نلووی نیوفرسه‌خی شار تیکه‌ه‌لچوون پرووی دا. ماوه‌یه‌کی وای نه‌کیشا که قاسم‌خان به‌زی و رایکرد و حاکم همرانی دا بکه‌ونه په‌یکه‌رده‌ی. قاسم‌خانی خوینگرتوو به‌که‌مه‌ندی چاره‌نووس گیرا و برایه به‌رده‌می به‌گلهریه‌گ و له‌ریوه دهمستووری کوژرانی درا. چونکه هم پرووداوه شه‌وی ۱۹ی مانگی سه‌ه‌مری سالی ۱۱۳۸ی کۆچی/ ۲۷ی ئۆکتۆبری ۱۷۲۵ی زایینی، به‌رامبه‌ری جیژنی نه‌ورۆز قه‌وما، سه‌ری قاسم‌خانی یاغیبیان بری و وه‌ک جیژنانه ناریدانه ناوچه‌ی نه‌زهل هه‌تا خه‌لک چاویان پینی‌که‌وی و بترسیین و نه‌ویرن شووی لی‌هه‌لکیشن. هم سه‌ره‌که‌وتنه شه‌ونده‌ی دیکه شه‌وه‌کت و هیژ و ده‌سه‌لاتی قاسم‌خانی به‌گلهریه‌گی پیه‌ه‌لابرد و سامی وی ره‌دلی نوور و نیزیکان نیشته.

لەشکرکێشانی یوسف پاشا بۆ سەر ورمی و کوشتنی

محەممەد قاسم خان

نوای کوێرانی قاسم خانى چابۆ قلووى حاکمى ناوچهى ئەنزمەل بە دەستى محەممەد قاسم خان، خزم و کەس و کاری ناوبراو تیکرا بە مەبەستى سکالا و دادخوێنى هاواریان بڕدە بەر ساروومستەفاپاشا کە لە سنوورى ئازەربایجان ئالای دەسلەتە هەڵدایوو. لەوێ بەلێنى پتەویان دایە کە کلیلى دەروازەکانى قەلای ورمى باربوو دەکەن و دنەیان دا بۆ تۆلە ئەستەندەنەو لە محەممەد قاسم خانى حوکمدار و زۆریان وەبەرەتخوێند. ساروومستەفاپاشا بەبێنى گەشتى ئەوان، یوسف پاشای مووسى و پێرای دەهەزار لەشکرچى پۆمى ناردە سەر ورمى. خان بە بېستنى ئەم هەوالە تۆقى و بە مەبەستى پاراستنى ناموسى خاوخیزان، مال و بارگە و بنەى خۆى و تاقىک لە چاواناسانى مەتبەندەکەى راگواستى بۆ قەلای گوندی باراندیز کە لە دوو فرسەخى شار بەوپەرى قایمى خۆى دەنواند. پاشان لەگەڵ خەزاكەرانى ئەفشار خۆى دە دەسک نا بۆ بەرەبرەکانى و مەیداندارى. کاتێک لە نزیك بناوى رموزى سێ فرسەخى ئەولاترى شار هیزەکان پیکریان دانا و هێرشى بەیتاپەیتا قەوما، کۆمەلى ئەفشاران کە هیندیکیان لەبەر کوشتنى قاسم خانى چابۆ قلوو و بەشیکیان لەبەر راگواستنى کۆچ و بار بۆ باراندیز لە بەگەرەبەگ سارد بپوونەو، بەرەبرەکانیان نەکرد و دەستیان نەبازوت و ئاخىیەکەى سەرى جەلەویان لە مەیدانى شەر و لیکدان وەرگێرا. خانى حوکمدار بە دینى هەلوێستى ناشیاوى خێلى ئەفشار، ناچار پاشەکشەى کرد و بە قوونەشەر خۆى گەياندە قەلای باراندیز و دەرگای لەسەر خۆى گالە دا. پاش راگردنى بەگەرەبەگ، خزمەکانى قاسم خانى کوێراو، یوسف پاشایان بڕدە ئێمە قەلای ورمى و لەسەر تەختى دەسلەتەیان دانا. خوێشان تیکرا بوونە ئالقە بە گۆبى راپەڕاندنى فەرمانەکانى و لە خزمەتى دەستەونەزم راومستان. پاش ئەوێ هەوسارى جێبەجێ کردنى کاروبارى گەورە و بچوووک کەوتە چنگ یوسف پاشا و لە ورمى بە سەرەبەستى

پالی دایه وه ، پیاوی نارده باراندیز بۆ لای به گهر بهگ و بانگه‌یشتنی کرد و
 لئی راسپارد زه حمت بکیشی و نه شریف بیننی بۆ قه‌لا هه‌تا قه‌رار و بریه‌ک
 سه‌بارته به ناشتی و پیکهاتن دابننن و په‌یمان و وه‌فایه‌ک نوێ بکه‌ینه‌وه . به‌لام
 له دلی خۆی دا ده‌یه‌وه‌یست که بعم فیل و فرت و بیانوانه به‌گهر بهگ تیدابه‌ری و
 مه‌ل به‌ندی ورمی ته‌واو بخاته ژیر ده‌سه‌لاتی . به‌گهر بهگ له به‌روه‌ی پروا و
 متمانه‌ی به یوسف پاشا نه‌بوو ، ملی نه‌دا و خۆی پاراست . سه‌ره‌نجام پاشا
 نه‌فه‌ندییه‌کی زمان لووسی وەک راسپارد نارده خزمته غولامانی دهرگای که بۆ
 فیل و نه‌له‌که شه‌یتانی زه‌مانه بوو . وه‌ختایه‌ک کابرای که یخودا له باراندیز به
 خزمته محهمه‌د قاسم خان گه‌یشته ، پاش دهر برین و برکاندنی راسپاردی سه‌ر
 شانی نه‌وه‌نده‌ی شیر و ریوی هینانه‌وه و درۆ و ده‌له‌سه‌ی تیکه‌خسته‌وه هه‌تا
 ناخریه‌ی وای لیکرد چ پێی خۆش بی و چ پێی ناخۆش بی بجینه لای یوسف پاشا
 که به‌راستی گورگه‌یک بوو لئی خه‌فتا بوو . به‌لێ چاره‌نووس به‌چه‌شنیکی تر
 نووسرابوو ، بۆیه وێرای کابرای تیررراو و چه‌ند که سه‌پک له خزمه‌تکارانی
 پێی نایه رکیف و ویکرا روویان کرده قه‌لا . له مه‌ودای رینه‌دا به‌گهر بهگ له سه‌ر
 داوا و تکیا پیاوه‌ی راسپارد مامزه‌ی له که‌له‌که‌ی نه‌سه‌ی خۆشاوژی نه‌نگاوت و
 ده‌ستی کرد به باز و رمبازی و جلپه‌ت‌بازی . نه‌فه‌ندی به‌چاوی وێدانه‌وه
 لئی روانی و کاتیک دیتی که به‌راستی بۆ سوارچاکیش هه‌روه‌ک شیوه‌ی هه‌ستان و
 رۆنیشتنی که‌سیکی زیره‌ک و تاقانه و بی‌وینه‌ی زه‌مانه‌یه ، روحمی بۆی بزووت .
 بۆیه سه‌رزاره‌کی به‌گوێی دادا که یوسف پاشا نیازی پهنجه‌وانه‌ی هه‌یه و قسه‌ی
 وای کردن که به‌لکوو وه‌خۆ بیته‌وه و وریا بی . که‌چی به‌داخه‌وه وه‌کسوو
 ده‌لێن : « نه‌گه‌ر چاره‌نووسرا چاو ده‌نووسن » . به‌گهر بهگ له نامازه‌کانی
 نه‌گه‌یشته و سه‌ری جله‌وی هه‌لنه‌نگاوت و رۆیی .

به‌کورتی لای رۆژاوا یوون له قه‌لا وه‌ژوور کهوت و چووه دیداری پاشا و
 شه‌ویش چۆن چاک و پتۆیسته ئاواي به‌ده‌وری دا هات و ده‌ستی ریتزی لینا و
 لاواندیه‌وه و شه‌وه‌خوانیکی شیاوی بۆ رازنده‌وه و نوای خورانی نان و

خوردانه‌وه‌ی شەراب و حەسانە‌وه و خەو بە سەردا هاتن، حەوت کاتە ژمێر لە شەوی ۲۹ی مانگی سەفەر تێپەربووو که لە ژێر ڕووناکایی مەشخەلی دیوەخاندا سەری چاوسووری خانەدانی قاسملوو بە دەمی شیرێ دهنه‌پاریژ بربرا و ناردی بۆ لای ساروومستەفاپاشا. بە‌یانی و مەختایەک هە‌والی ئسم ڕووداوه‌ دلته‌زێنه‌ ناوچه‌کە‌ی گرتە‌وه، ڕۆژی ڕووناک لە‌بەر چاوی جە‌ماوە‌ری ئە‌فشار بوو بە شەوی ئار و خێلی بە‌رزە‌جێ هاوار و ڕۆژی لێ‌هە‌ستا. یۆسف‌پاشا بە‌ مە‌به‌ستی پاراستنی بە‌رژە‌وه‌ندی باربو‌خە‌که‌ محە‌مه‌دمووساخانی کوری بە‌گه‌ره‌به‌گی مە‌زلوومی تە‌مەن کال و می‌زمنالی کردە‌ که‌یخودای تیرە‌ی قاسملوو. وە‌کوو شتێکی ڕوالتە‌ی بە‌گه‌ره‌به‌گیە‌تی کردە‌ باربووی قاسم‌خانی کوری عە‌لی‌مە‌ردان‌خانی ئە‌فشار و عە‌لی‌وێ‌ردی بە‌گی گە‌نجالی‌خانیی بە‌ بریکاری حکوومەت دانا. پاشان خۆی دایە‌ دلدا‌نه‌وه‌ی خە‌لکی ناوچه‌که‌ و گە‌شه‌ و نە‌شه‌ی ژپانی خێل و جە‌ماوە‌ری وە‌بەرچاوی گە‌رت و کە‌وتە‌ راپەراندنی کاروباری حکوومەت.

دوای ئە‌وه‌ی که‌ یۆسف‌پاشا هەر بە‌ ناو که‌یخودایە‌تی تیرە‌ی قاسملووی ئە‌سپارده‌ چنگ محە‌مه‌دمووساخانی می‌زمنال و هە‌وساری حکوومە‌تی نایە بە‌رە‌مستی لێ‌ومشاوه‌ی قاسم‌خانی کوری عە‌لی‌مە‌ردان‌خان، محە‌مه‌دمووساخان لە‌ قە‌لای باراندیز راگیر کرا. جا لە‌بەر‌وه‌ی ئسم پایە‌بەرزه‌ لـه‌ دایکی‌را [که‌ کورد بوو] دە‌چۆوه‌ سەر سەرۆکانی عە‌شیرە‌تی زەرزا، ئە‌وان بە‌ بیستنی کوژرانی باوکی و زال‌بوونی یۆسف‌پاشا بە‌داخ و کە‌سەر‌بوون. هەر بۆ‌یه‌ بیاویان ناردە‌ لای بە‌گه‌رزاده‌ و لێ‌یان‌راسپارد ئە‌گەر بێ‌توو بە‌‌پێ‌زیان بێ‌ی خۆش بێ‌ ئە‌وان وێ‌رای جە‌ماوە‌ریکی زۆر و زە‌وه‌ندی شوق دێ‌نه‌ سەر ورمێ و پە‌لاماری یۆسف‌پاشا دە‌دن و بە‌ دەستی زۆر لە‌ قە‌لایە‌ی دە‌ردە‌پەرێ‌ن و ئالای دە‌سه‌لاتی سەرە‌نخوون دە‌کە‌ن. بە‌گه‌ره‌به‌گزاده‌ چۆ‌نیە‌تی کوژرانی باوکی بە‌ناهە‌ق کوژراوی و بێ‌دە‌سه‌لاتی خۆی بۆ عە‌شیرە‌تی زەرزا و هۆ‌زی بلباس نووسی و داوای یارمە‌تی لێ‌کردن. سەرۆکانی زەرزا و بلباس بە‌ هێ‌زێکی بە‌رداخ‌وه‌ خۆیان گە‌یاندە‌ قە‌لای

باراندیز و چوونه پال محهمه موموساخان و ویرای شو به چکه شیر له لانی
 باراندیز موه به ره و قه لانی ورمی جمین. یوسف پاشاش به خوی و هشت هزار
 چه کرداری رومیه موه بؤ شهر و به رنگاری دهر که موت و کاتیک له داوینسی
 «کتوه سیر» ی باشووری شار دوو دهریای له شکران به ره و پرووی به کتر هژان،
 شهریکی به گهرمه دمستی پیکرد و گره مشغالی شاگری کوشتار و به رنگاری
 زمانه ی کیشا. به پینه تلا سوارانی بلباس و زهرزا له و گژاوه سامناکه دا نموپهری
 پیاهوتی و نازایه تیبیان نواد و ههریک لا کومه لیک بی چاویان لی کوژا و
 برینداریکی زوریشیان کهوته سهر دمستی. ناخریبه که ی رومی خویان بؤ
 رانه گهرا و به هلاتن و راکهراکه گه رانه موه حساری شار. سوارانی بلباس و زهرزا
 هه تا نیزیک حوشه هه تیان برین و کهوتنه شوینیان و له په نا بهندی «شاراچو»^۱
 دابه زین. یوسف پاشا وختایه ک زانی گه مارق دراوه و داهاتوویه کی خوش
 چاوهروانی ناکا، به ناچار چند پیاوماقوول و ریشرسپی کارزان و وشیری
 هه لیدارد که له چاکه و خراپه ی رۆژگار و به روموه ندی کارانیان ده زانی و نارندنی
 بؤ لای محهمه موموساخان و سهرۆکانی زهرزا. که یخوداکانی رانه سپارد که به
 په ند و نامۆگاری و گه فی ده وله تخوازانه دنه یان بدن بؤ ناشتی و بیانگتر نموه.
 محهمه موموساخان کاتیک ئهم راسپاردانه ی به گوئ ناشنا کرا، به پینی
 هه لومهرجی رۆژگار و به مه بهستی پاراستنی به روموه ندی و وه به رچاوگرنتی
 بؤشایی دمسه لات و لاوازی ده ولته تی ئیران، شهر و ههرای به قازانج نه زانی و
 سهری رکیفی به ره و قه لای باراندیز وهرسووراند. پاش چند رۆژ به
 -رکردنه وه ی سهرۆکانی کورد و دابه شینی بهاری و خه لات به سهریان دا، ئیزنی
 فرموون که بگه رینه موه سهر خانه و لانه ی خویان! ئهم رویداوه ده گه رینه موه بؤ
 سالی ۱۱۴۰ ی کۆچی/ ۱۷۲۷ - ۱۷۲۸ ی زایینی.

درهوشانه وهی قاره مانی نیشتمان

نادر قولی به گی نه فشار

ئیسته لیزمدا جیتی خۆیه تی که باسی به شیک له جۆنیه تی سه ره له دان و جیهانگیریی نادرشای قورقووی نه فشار بخزیته پروو. نادر قولی به گی^۱ قورقو و کورپی ئیمام قولی خانی که ولدروو یان ساره وان، شهوی ۲۸ مانگی محه رده می سالی ۱۱۰۰ی کۆچی/ ۲۲ی نوامبری ۱۶۸۸ی زایینی، له ئه بیومردی مه لبه ندی خوراسان - نه و مروارییه ساز و بێ وینه یه - سه ری له سه ده فی مندا لدانی دایکی وه ده رنا و پێی نایه لئواری ده ریای ژیان. هیندیک لایان وایه که ریکه وونی له دایک بوونی نادرشا تۆمار نه کراوه و دیار نیه. به کورتی ناوبراو دوای تپیه رکردنی چاخێ منالی و داگیرسانی هه ره تی گه نجی به پێی داب و نه ریتی سه رده م ده یئیرنه بهر و شتران و ده یکه نه و شتره وان. جا ههروهک له کۆنه وه گو تویانه ده وله تداران شتیان به دلی دا دئ، خه وونی وای ده دیتن که ده یانسه له ماند له داها تودا ده بیته میر و جیهانگیر.

ههروهک له ده رۆکان دا به دوور و درێژی باسی کراوه، نادر قولی خێراپه کی هه موو پله کانی له شکری بریوه و سه ره نجام نازناوی تۆماسب قولی خانی دراوه تی و بۆته به سیاسالاری ولات. [نادر] دوای تیکۆشان و هه لسه ورا نێکی زۆر توانیویه تی که شاته هه ماسب به رێته ئیسفه هان و له سه ر ته ختی فه رمانه روایه تی باوک و باپیرانی دایبێ.

۱ - نووسه ر نووسبویه تی نه رقولی به گ. به لام نادر قولی به گ باوتره و هه ردوو کیشیان دروستن

جوونی نادر قولی بهگ بۆ ئازەربایجان

نادر پاشا سەرکەوتنەکانی سەرەتایی، خۆی لە پاک کردنەوەی ھەریمی ئازەربایجان خۆش کرد و ئالای شەکاوی بەرزى ئاسمان ئەنگیتۆی لە ناوجەى ھەمەدانەووە خستەڕۆ و لە نزیک شارى سنە ھەوالى کوژرانى ئەشەرفى ئەلفغانى بێست. نوای شوکرانەبۆزى یەزدانى دلاوا پێنى نایە سنە و لەوێ چەند سەرکردەپەکی لەشکرى ھەلبۆارد و بە ئامانجى یارمەتیدانى براپەمەنى ھەوالى ناردنى بۆ خوراسان. لەوێشەووە تیشکەى شەوگەتى گەیشتە سەفاخانەى ساپىنقەلا. کاتى گەیشتە بە خزمەتیان راگەیاندا تەیموورپاشاى کارگێزى «وان» و عەلى پەزاپاشاى حاکمى موکرى لەگەڵ تیکرای ئەمیران و بەگەران، وەختایەک ولاتیان بە چۆل و ھۆلى و بێ پارىزگار و ھۆکمدار ھاتۆتە بەرجاوى، لە قەلاى مێاندواو و ھەراغە کەوتوونە تراتین و ھێرش و پووت کردنى پێپواران و خێل و باران. ھەلبەت تەنیا یوسف پاشاى داگیرکەرى ورمى پاشا گێرانى ھەمەدان کەوتبوو پارىز کردن و لە قەلاتى شارمەو گواستبوو یەو نێو شوورە و ھەسارى نەم و پەگەل ئێم جەماوەرە زۆر و زەوەندە نەکەوتبوو. تۆماس بۆ قولى خانى ھێزا بارگە و بنەى لەشکرى ھەر لەوێ بەجێھێشت و وێرەى دانیانى پەنجە بە خۆین بە وێرغە و سەررەو مەوداى بێست قوناخیان لە سێ رۆژاندا پێى: ھەلبەت و مەبەل بە ئەستۆى ئەو کەسەى کە قەسەکەى ئاوا گێراوەتەووە. سەپاسالار لە جەنگەى نوێزى نیومرۆدا گەیشتە پەنا چۆمى جەغەتوو کە جێسانەووە و ئوقرەگرتنى پاشایانى بەرباس و ھێزەکانى پۆمى بوو. ھەر لەرێو شەپ ھەلگیرسا و تەرزە و تاوہارانی فیشەکان دايارى و سەرەنجام پاشا تەقە و لێکدانێکى کم، لە بەختى بەرزى نادى سپاى قزلباش سەرکەوت و قۆشەنى پۆمى بەزى و بە راگردن و

چەك فری دان گەرایەوه باتی مەراغە و بناو. چاوەترسانی بالادست سەن
فرسەخێك كەوتنە شوێنیان و ئاقمێکی بەرچاویان لێكۆشتن و پاشماوەیان
خستە كۆت و بەندەوه و بە تۆپخانە و دەسكەوتێکی زۆرمووە گەرانەوه.

پاشان بەریزیان بە مەبەستی راگرتنی قورساغ و پاراستنی مەزنایەتی
عێلاتی و وەبەرچاو گرتنی كار و خزمەتی لەمیژین، بیستوون بەگی كۆری كۆسە
ئەحمەدلووی ئەفشاری كرده فەرماندەهیزی ئازەربایجان و لەگەڵ پەرپووبەگی
برای و قوشەنێك ناردی بۆ ئەمە كردنی یوسف پاشا و گرتنی قەلای ئەم.
پایئەسپاردن كە دواى چوونە ورمی و راپەراندنی ئەركی سەر شانیان لە ئەوریز
بچنەوه خزمەت ركێفی بەرەو سەرکەوتنی.

بەكۆرتی كاتیك بیستوون بەگی ئەفشار قوشەنی لینگ دا و بە غار گەیشته
گوندی «زۆركاوا»^١، بەپیداخی سەرکەوتنی دایە دەست پەرپووبەگی برای و پۆژێك
پێشتر ناردی بۆ ئەم و خۆی بۆ سەبەینی بە دواى دا پۆیی و وێرای عێلی بەرزەجێ
كە بەپێی فەرمان لە ورمی را بە شیرى پووت و ئالای شەكاووە نامادە ببوون،
پەلاماری قەلای ئەمەیان دا.

١ - لە دەقی سەرەكیدا نووسراوە زۆركاواد. تۆبێنی زۆركاوا! ئەبێ زۆرك - ئاوا! كە بە
كۆردی دەبیته شوێنێكى ئەلان و بەردەلان

شەرى چوارجارەى نىم و چارەنووسى يۇسەپشە

كانىك ھىزەكان گەيشتە نىم و لە باتى باشوور و باكورەو دەرەيان دا و بەرگەيان تەنى، لەبەرەوى يۇسەپشە چەك وچۇل و قۇرخانەى قەلادارى بە دەستەو نەبوو، ھەر بە ھرووژمىكى خەزاكەرانى ئەفشەر و مەردازايانى زەبرومشەن سەرى دانەواند و قەلەى بە دەستەو دا، ئەم رووادە دەگەریتەو بۇ سالى ۱۱۴۲ى كۆچى/۱۷۲۹-۱۷۳۰ى زاپىنى. پاشان بىستون بەگ بە تۆلەى خوینى مەمەدقاسم خانى بەگەرەگى مەزلووم ئامادى كرد بە كوشتنى يۇسەپشەى گورگەبۇر و لە ناخى چالوى گۆرى ھاويشت و زال و بەختيار پنى نايە خەوشەى قەلە. لەرپەو ھەرمانى دا كە ئەواوى ئەوانەى سەر بە رۇمىيان و نەيانتوانىو دەرەز بن و لە سووچ و قوژبان خۇيان مەلەس داوە يان لە دەرەزەرى نىم پەرەوازمەن بىاندۆزەو و بىانكووژن و قەلەكەش پەرووخىن و دارى لەسەر بەردى نەھىلن.

دواى جى بەچن كردنى ئەم كارە گرینگانە، بەپىي حوكمى بەرپىز تۆماس سېقولى خان، دووھەزار سوارەى، اوبەدەرەوى لە چاواناسان و سەرناسانى خىلى ئەفشارى ورمى ناوونوس كرد كە ھەميشە لە خزمەت رېگىلى سېاسالاردا بن. ئەوانەى ديار و بەرچاوان برىتىن لە : مەمەد مووساخانى كۆرى قاسم خانى بەگەرەگ لە تىرەى قاسلوو و مەمەد عىساخانى براى؛ مەمەد سەمىع خان، مەمەد قولى خان و بارام بەگ لە تىرەى ئەرەشلوو، ھەتەلى بەگ و لۇھراسب بەگى مەحمود لوى كۆرى كە دەپتە باپەرەگەرەى منى نووسەرى ئەم لاپەرەنە: مونەمىن بەگى ئەفشارى ساين قەلە، قاسم بەگى قاسلوو، قارەمان بەگى ەرەبلوو، شاريار بەگى كۆرى سەلىيار بەگى

گوندوزلوو، میرزا همزه و میرزا محهمه‌دی نیمانلوو و چند کهسیکی دیکه که نه‌گهر هموویان بنووسم زور بریژ ده‌بیته‌وه. پاشان په‌رهم‌وبه‌گی برا چووک‌هی دانایه سر ته‌ختی ده‌سه‌لاتی ورمی و خزی ویرای دووه‌زار سواری ته‌یاری نه‌فشار و هی دیکه‌ش به ریگای سه‌لماس‌دا روی کرده ته‌وریژ.

نواي نهم سهره‌تایه شهری نادرقلی‌بهگ واته تو‌ماسب‌قلی‌خان له‌گهل سپای عوسمانی و دهرپه‌راندنی رومیانی که‌تن‌گیز له ته‌وریژ روی دا، که چند سهرچاوه‌یه‌کی میژوویی باسیان کربووه و به‌تایبته «جیهانگوشای ناری» به قه‌له‌می میرزا مه‌دی نه‌ستهرابادی به نور و بریژی له نووک‌وه همووی تیدایه. نواي راپه‌راندنی کاروباری قورس و گرانی نازم‌ربایجان و سر به‌تال سوونی، که‌وته دانانه‌وهی سه‌رؤکان و مه‌زنه‌سهرداران و دیاری‌کردنی سنووروانان و حوکمرانان و زیاندنه‌وهی ده‌سه‌لات. سهرمتا حکومته‌ی نازم‌ربایجانی له‌گهل نازناوی خانی باربووی بیستون‌به‌گی نه‌فشار کرد و نازناوی خانی و حکومته‌ی ورمیشی به‌خشی به په‌رهم‌وبه‌گی برای. لوتف‌علی‌به‌گی کؤسه نه‌حمه‌دلووی نه‌فشاری راسپارد که یوازده‌زار مال و خیرانی خیتی نه‌فشاری ورمی و موقه‌دده‌می مراغه و ساین‌قه‌لا که نوو هزاریان سر به تهری قورقلوو بوون، له‌ویوه رایانگویشی بؤ دهری جهن (دهره‌گه‌زی) سر به نه‌بیومردی خوراسان و سده‌زار تمه‌نی ته‌وریژی بؤ خه‌رج‌وبه‌رجی ریبه و راگواستنیان له به‌شه پیتاکی نازم‌ربایجان وه‌برگری.

کرتیبینی: لیزه‌دا نووسه‌ری میژووی نه‌فشار چند لایه‌ریه‌کی کتیبه‌که‌ی نه‌رخان کربووه بؤ شه‌ردکانی نادر له‌گهل سپای عوسمانی و بزووتنی به‌ره و خوراسان و شهری شاته‌هماسب له‌ته‌ک عوسمانییه‌کان نه‌و کاته‌ی که نادر به ده‌سته‌وه نه‌بووه و به‌زیوه. جا له‌به‌رودی باسه‌کان له‌گهل دیرؤکی نه‌فشاری ورمی یه‌کتر ناگرنه‌وه و نهم بابیه‌تانه به شنبویه‌کی ورد و باریک و به‌ربلاو له سهرچاوه‌ی دیکه‌دا و به‌رچاو دین و نووسراون. خومان له گیرانه‌وه‌یان ده‌پاریزین و راسته‌وخؤ باده‌دینه‌وه سر رووداوه‌کانی ورمی م پ

هیرشی عه‌لی‌پاشا بۆ سەر ورمی: گه‌مارۆدرانی په‌رپه‌وخان و شه‌ری جیی‌شانازی قه‌ره‌سندووق

کاتیک نادر له‌ خوراسان سهرقالتی مه‌یدانداری بوو. شاتۆماسب شه‌ریکی کرد که وا نه‌شکا خۆشه‌ومین و یه‌کسەر جووه‌ تاران. هەر ئه‌و دهمه‌ ئه‌حمه‌پاشا له‌ هه‌مه‌بان و کرماشان به‌یداخێ ده‌سه‌لاتی هه‌لدا و عه‌لی‌پاشای سهرکرده‌یه‌کی دیکه‌ی عوسمانیش به‌ ڕیگای خۆی و سه‌لماس‌دا به‌رمو مه‌لبه‌ندی ورمی قۆشه‌نی ده‌نگ دا. پاش ئه‌وه‌ی گه‌یشته‌ گوندی چواربه‌خش که مه‌ودا تیریکی ده‌مینێ بۆ قه‌لای ورمی، کۆچک و که‌له‌ک و مه‌ته‌ریزی قایمی هه‌لچنین و شماره‌که‌ی ئابلقه‌ دا و ته‌نگی بی‌هه‌لچنی. جه‌ماوه‌ری ئه‌فشاری گه‌مارۆدراو ئۆقره‌یان لی‌هه‌لگیرا و په‌نای هیوریان نه‌ما. له‌به‌روه‌ی هه‌والی هات‌وچۆی که‌یخودا و نێردراوانی ده‌وله‌تانی ئێران و عوسمانی بۆ بێکهاتن له‌ گۆڕی‌دا بوو، عه‌لی‌پاشا زیاتر هه‌لده‌سوورا که‌ خێرا قه‌لای ورمی بگرێ و بیکانه‌ تراتتێ و دارووتاندن و پێخوست کردنی ولات. له‌و لاشه‌وه‌ په‌رپه‌وخان به‌ نامرازی قه‌لاداری نه‌یار و بۆ پاراستنی لانی جه‌قیبوو، به‌لام نه‌یده‌زانی که‌ رۆمی له‌ لای ده‌روازه‌ی گه‌ره‌کی «هیندوو» را شه‌و و ڕۆژ خه‌ریکی لێدانی ره‌هۆلن. وه‌ختایه‌ک بوو ده‌ره‌که‌ گه‌یشته‌ ژێر ده‌روازه‌، بارووتیان تێرشت و به‌جاریک ئاگریان پێوه‌نا و ته‌قی و لایه‌کی دیواری قه‌لایه‌ دارما و ده‌روازه‌شی پێوه‌ هاته‌خوار. لای به‌یانی بوو که‌ رۆمی ده‌سته‌وشیر په‌لاماری شار و کۆلانیان دا. خه‌لکی باژێر که‌ له‌ شیرن‌خه‌ودا بوون و به‌ هیچیان نه‌زانیبوو به‌و گرمه‌ و هه‌را و هه‌ل‌لایه‌ی که‌ ده‌نگوت قریوه‌ قریوی قیامه‌ته‌ له‌ خه‌و راپه‌ڕین و به‌ سه‌رلی‌شێواوی ده‌ریه‌ڕین. وه‌یانزانی که‌ هه‌زهرتی ئیسرافیل بۆ سه‌ری دووچاره‌ی له‌ که‌له‌شاخی تووراندووه‌ و ڕۆژی

رابوونەوێه. پەرپەوخان وێرای کۆمەڵێک لە دلێرانى ئەفشار کەوتە شەڕ و بەرەنگارى. بەلام هەتا ئەو گەيشتى دەستەيەک پەجالتە و قەلەووتەى گەرەک لە گۆرستانى قەرەسندووق بە گۆر پۆمبیاڤدا چووبوونەوێ و بە شیرى بڕنەدە کوژرابوون. پەرپەوخان کە وەکوو فیلى بەفیشقە و شیرى ژيان شالۆى دەبێرد، لە مەودای پێیەدا گۆتى لێبوو کە ئێن وژائى خێل بە یەکتريان دەگوت ئەو پەرپەوخان هەلدی و ئەو نامەردە دەمانداتە چنگ ئەم... بە ديل و داماوێ بەجێمان دێتێ. ئەگەر ئەوێ بیست پەگى غیریەتى ئەو نەرمشێرە چەشنى نەشتەر سەرى لە جەستەى دەرکێشا و شاعیر گوتەنى:

غیریەتى هیندەى ئاور و مەهرنا کە مووی لە کراسى سەرى وەدەرنا

بەگورتى لەوانە تێدەپەرێ و لە زارکى گۆرستانەکە دەگاتە سەر تۆرمەى ئەفغانان و هیندە بە توورەیی هەرا دەگاتە سەریان کە لەپۆه چوار گەنجى ناویەدەرموێ ئەفغان و پۆمى بە زەمبى شیرى چەوهردار دەنێرێتە دنیای نەبوون. خەزاكەرانى ئەفشار بە دیتنى پەرپەوخان ئاهێکیان دیتەوێبەرى و وەرەیان بەرز دەبێتەوێ و هاوار دەکەنە دەروونی پاکی حەیدەرى کەرپاپ و دەکەونە شەڕ و بەرپەرەکانى.

بۆ نمونە قاسمخان لە لای مالى خۆیەوێ و لەمەهادخانى قاسملوو لە پالى باشوورەوێ و ئەتلاوێردىخان و لەهراسبەگى مەحمودللو لە قۆلەکەى دیکەوێ وێرای پیاوێکانیان گەيشتە سەر خەنىم و تێکگیران. لەو بگرە و بەردەیدا زۆریەى سەرۆکانى ئەفشار بڕیندار بوون و هەتا ئێوارەيەکى درەنگ مەیدانى شەڕ لەبەر شێلاوگەى خوێنى کوژراوان دەتگوت دەریایە شەپۆلان دەدا. چوارسەت کەسێک پۆمى کوژران و سەرەنجام ختەیان دان و راویان نان هەتا ئەو دیوێ دەوێ. کەچى لەم کاتەدا چەگدارى بێ-هەژمارى [کوردانى]

شهره‌تگیزی سهرسنوور داوهرین و دایانه پال قوشه‌نی رڼم و نه‌فغان و سبای ورمیان کشانده‌وه. لم سهره‌بهنده‌دا ریکه‌وتنی نیوان نیران و دموله‌تی عوسمانی سهری گرت و بریاری سولج‌دا. نه‌حمه‌پاشای حوکرانی به‌غدا نامه‌ی بقی هم‌وو سهرکرده‌کانی نیو همریمی نازهر بایجان نووسی که هیزه‌کانیان له همر ناوچه و مه‌لبندیک وه‌ستاونه‌وه یان خهریکی شهر و لیکدانن ده‌ست هه‌لگرن و بگه‌رینه‌وه. کاخه‌زیکیشی بقی عه‌لی‌پاشا ناردبوو که به‌راستی ته‌واو ته‌نگی به‌قه‌لای ورسن هه‌لچنبیوو و په‌کبین ده‌ستی له لیدانی ره‌ه‌ند و خه‌نده‌ک هه‌لته‌ده‌گرت. به‌لام ئه‌ویش به‌گویره‌ی فرمان گه‌راپه‌وه. که‌چی په‌رره‌وخان سهری ده‌بووی‌نان و نه‌وه‌نده‌ی بقی کرا ده‌ستی گه‌بانده‌پاشه‌نگ و لیتی‌کوشتن و بارگه و بنه‌ی به‌تالان بردن. وه‌کوو له سهرچاوه‌کانی میژوویی‌دا نووسراوه، ئهم ساله که ده‌بیته ۱۱۴۷ی کۆچی/۱۷۳۴-۱۷۳۵ی زایینی^۱، نادر به‌ناوی نادرشای نه‌فشار له‌سهر ته‌ختی فرمان‌ره‌واپه‌تی نیران پال ده‌داته‌وه.

۱ چهند سهرچاوه‌یه‌کی باوه‌رپنکراو سالی ۱۱۴۸ی کۆچی ۱۷۳۶ی زایینی به‌دروست ده‌زانن

عاشوورخان

نادرشا دوی بوونه فرمانروا، عاشوورخانی پاپالووی نه فشاری کرده
حوکمرازی ورمی و نازناوی خانی پین به خشی و شانی بهرز کردموه و په پرهمو خانی
حاکمی پینشووی ورمی گاز کرده لای خوی. هروه ها حکومتهی غیراق و کاشانی
کرده خه لانی محمدموسا خانی کوپی محمدمه دقاسم خانی به گهر به گی
قاسملوو. محمدمه عیسا خانی براشی کرده که بخودا و دم سپی تیره ی نه فشاری
قاسملوو. فتح علی خانی کوپی علی مردان به گی نه رملووی خویندموه و به
دمسختشانه ی کاره شیاه کانی کردی به سرکرده ی پینشنگی له شکری نه به زی.
هروابیتموه بارام خانی سرگه وری به ره بابی نه رملووی کرده حوکمداری
شیروانات و محمدمه دولتی خانی براشی دانا به سرکیشچی سره پهرده ی
شکوداری. له بهر خوتخته ی بیری به رزی سبهارهت به سنوره کانی ورمی و نهو
مه لبه نده ی کهوا که وتخته سر لیواری خاکی عوسمانی دلی دانه دمسه کنی،
هر بقیه به کتاش خانی قورقلوو که مام یان کوپه مامی بوو کردی به سره یز و
ویرای کۆمه لیکی تیره و تۆرمه کانی نه فشار و موقه ددم و موکری ناردی بق
پاراستنی کهوشه ن و قه لای ندمی ورمی و رایئه سپارد که بنه ی دابگری و
چاوهروانی فرمانی پادشای جیهانگیر بی.

ئەسپاردنى ھۆكۈمەتى ورمىن بە ھەممەدەيساخانى قاسملوو: داواكرانى عاشوورخان: شەپى سابلاغ و ليخراڭى ھەممەدەيساخان

پېنشتەر ئاملاۋەپەكى پېئىرا كە لوتفەئەلى بەگى ئەفشار بەپىنى ھەرمانى
ئادىرى ئاۋدار پائەسپېئىرا كە ئوۋھەزار كەس' لە ئەفشارەكانى ورمىن كۆچ بىداتە
ئەبىۋەردى خوراسان. لەم كاتەدا كە ھەمەدان بە ئاۋل و خېۋەتى بە قەدىراپە
ئەستېران رازاۋوۋە ، ھەرمانىك نووسرا بۇ عاشوورخاننى پاپالوۋى ھۆكەمدارى
ورمىن كە ئوۋسەن ھەزار مال و خېزانى خېلى جىگەورە و خانەدانى ئەفشارى ورمىن
ۋەك پېنشتەر قەسى لىكراۋو ، كۆچ و بارىيان پىنكەۋەمپېچىتە ساين قەلا كە
پەۋگەمى راپەردنى لەشكرى شىكۆدارى سەر كەۋتەى دەپى و لەۋىيان رابىنى. ھەر
بۇيە عاشوورخان بەگۈيرەى ھەرمان ، ھەممەدەيساخانى قاسملوۋى دانايە
سەر كورسى دەسلەت و خۇى لەگەل كۆرەو بىرەو ھۆرىۋوى ئادىرى كەۋتەپى.
لەۋ كات و ساتەدا عەشپەرەتەكانى ھۆزى بېلباس كە دانىشتۋوى ئاۋچەى لاجانن ،
دەستيان رېئىز دەكرەدە سەر مەلبەندەكانى ورمىن و مەراغە و دەيانكرەدە
شەراخىۋوى و ھەرچى ۋەبەريان ھاتبا راپاندەمالى و خەساراتىكى زۇربان
دەگەپاند دانىشتۋوانى ئىم ئوۋ شار و مەلبەندەنە. ھەممەدەيساخانى ھاكىمى
ئەفشار ئىم ھەۋالانەى خستەۋە سەر يەكتر و بە ھاكىمى مەراغەدا ئادىرى و لە
مىزگ و چىمەنى گەرمپوود بە گۈۋى موبارەكى ئادىرى كامرەۋا راگەپەندرا.
ئەۋىش لەرئوۋە چەند دەستە و پەلىكى لە قۇشەنى بىن ئامانى كە ھەر شەپىلىيان

دما، سازی کردن و سازانه نه سرو لاملیرزای کوپی هیژای خوی و برابم خانی زه هیروده و له ی برای کردنه سهر کرده و ناردنی بو لیدان و همدانه و هی هژی بلباس. لم بالموه محه مده عیساخانی به گمیه کی نه فشار و پرای هیژی ورمی که و ته بزووتن و له دمورانپشتی سابلاغی موکری گه یشته له شکری نه سرو لاملیرزا و زه هیروده و له. ثم قوشه نه ویکرا له ماوهی شهو و پوژیکا ههتا نیزیک ناوچهی لاجان چوون و هژی بلباسیش بئترس و دلماوکه له جئی خویان جوولانهوه و ناماده بوون بؤ شهپ و بهر بهر هکانی. پاش شهپ و لیکدان و بینه و بهر و هه لسوورانیک بئوچان و بئژمار، له شکری ناری به هیژی شان و باهوی دهولت و پالنه وانه نی مردانایانی، توانی خه نیمان بشکین و هژی بلباس بچو خسین و بیان ده تین. نه و کومه له تیشکاوه له سمور کئی لای ترکیشی سهر به مهلبه ندی موکریان خویان گرتوه و که و ته بهر هنگاری. دلیرانی سپای هه میشه زال به باسک و به ندمن و تیر مشانی کتوه که دا پهلاماریان دان و نه گهرچی جینگیه کی چر و نه ستم بوو، به لام زور به هاسانی گرتیان. نه و چه کدارانه که دووهزار که سیک ده بوون، ده سته یه کیان برینیان هینا و تاقمیک گیران و هیندیکیان به له په شیران تیداچوون. لم شهردا ده سکوت و خه نیمه تیکی بئژماری که لوپهل و نه سب و بارگین و یستر و په خترمه و رهوه که و ته جنگ سپای ناری. پاشان نه سرو لاملیرزا و زه هیروده و له زال و سهر که و توو به رینگای ورمی دا بهر و ده رکیت فرامووسانی پادشا بزووتن و محه مده عیساخانیش گهراوه ناوه ندی ده سه لانی خوی له ورمی و به که یف خوشی ئوقره ی گرت. دوی جی به جی بوونی ثم کارانه، قوشه نی شکواری ناری له قه زوینی پایته خته و به مه بهستی سهر کوتی تاقمی به ختباری و ئوزبهک و به لووچ که و ته ی.

[نادرشا] سالی ۱۱۴۹ی کۆچی / ۱۷۳۶ - ۱۷۳۷ی زایینی، تهمای هاته سهر

گرتنی تورکستان. ههر لم ساله دا برابم خانی زه هیروده و له به دهستی

له گزیبه کانی داغستان کوژرا، چونکه ومختایهک له گزی^۱ بویان دمركهوت كه ناسری جیهانگیر بهرمو خوراسان بزوتووه له قزلی داغستانهوه راپه رین و ناوچه ی شتروانیان كرده پیخوستی تراتین و تالان وبرق و خه لکیان ئیشاند و دایانلۆسین.

زه هیرودمهوله كه هه رمانه وای ئازمربایجان بوو به ئامانجی بهر په رجدانه و هیان له باژیری ته ور یزموه پتی نایه ركیف و له سه ر دمهسته جله وان نه سپی لینگ دا و حوكمی نووسین بق حوكمدارانی ئازمربایجان كه به قوشه نی ته یار و په رداخه وه برقونه یارمه تی دان. بق وینه هه رمانی بق محهمه مدعیساخانی حاكمی ورمیش نارد، به لام ناوبراو له بهر بادیهه وایی هه رته ی لاوه تی گوئی نه دایه و لایه کی وای لیقه كرده وه. به كورتی زه هیرودمهوله له گه ل له شكری ئازه ربایجان په لاماری دان و شه ریکی قورسیان له مابه ینی دا قه وما. سه ره تا له گزیبه كان به زین و ره وین. پاشان كۆمه له به کی به رچاویان كه له په نا و په سیوی نه دیوی چبایهك بۆسه یان نابوویه و تفه تگچیهه كانیان مه ته ریژیان گرتبوو، ومختایه کی بیتیان زه هیرودمهوله شوپینیان له دوو ده گپری و به تاقی ته نیا له به رایلی له شكردا نه سپی داری، ئاسوگیان دا و دمه سپیژیان لیكد و گولله به کی كوشنده له په نجه ی چاره نووسه وه فری و خودا وراستان جییه کی نهسته می پتكا و له رپوه ساری كرده وه. ئیرانی به دیتنی ئهم دیمه نه ئالۆزكان و وره یان به ردا و به جار پك رایانكرد و ته رمی زه هیرودمهوله یان رده موه ته ور یز. ومختایهك ئهم هه واله سامناكه ومبه ر گوئی ناسری ناودار كهوت په ژاره به کی زۆری به سه ر شانی دا هات و تازیبه ی داگرت. چونكه به را بهم خانی خوابه خشیو بیجكه له وه ی پشت و برای بوو، به رووراستی و فیداكارانه له گه لی دمرویی. بۆیه رووحی به هاتیحای به خیر لاواندموه و ئوخۆنی تیگپرا و

۱ - نووسه ر هم «له گزی، نووسیوه هم «له گزی» و هه ر دووك شیوه دروستن به «له زگی» یتر هاتوود و تۆردمه یه کی ره شید و ئازای داغستان

نازناوهمه‌ی به شیاوی محهمه‌دعه‌لی به‌گی کوری زانی و ناویدی کرد به
برایم‌خانی زه‌هیروددموله. عه‌لی‌قو‌لی‌خانی برایشی کرده سپاس‌لار.
نه‌میرنه‌سلان‌خانی قورقووی دانا به سهردار و فه‌رمان‌موای نازم‌برایجان.
عاشورخانی پاپالوو و مه‌دی‌خانی قاسملووی کردن به سنوورپاریزی چۆمی
ئاراس و کارگیزی ئیزموان. له‌م کاته‌دا محهمه‌دکه‌ریم‌خانی نه‌فشاری قاسملوو
که یه‌کێک له‌ رکێفدارانی خزمه‌تی بوو، به‌ پشتیوانی نه‌میرنه‌سلان‌خانی
قورقووی سهردار حکوومه‌تی ورمیتی درایه‌ نه‌ستی و محهمه‌دعیساخان لایرا.
لی‌خران و لایرانی ده‌گه‌رایه‌وه سهر خه‌مساردی و جواب نه‌دانه‌وه‌ی فه‌رمانی
زه‌هیروددموله له‌ شه‌ری گورجییه‌کان‌دا.^۱ پاشان سه‌رۆکان و حوکمدارانی ناویراو
ئیزنیان خواست و هه‌رک‌ه‌س رۆیی بۆ شوینی کاری خۆی. خاوم‌ن‌شکۆ زۆر به
چری جه‌ختی کرده‌وه که ده‌بین هه‌موویان یه‌ک‌دل و یه‌ک‌زمان سوور بن له‌سه‌ر
شه‌ری گورجییه‌کانی^۱ داغستان. هه‌رومک له‌ سه‌رچاوه‌کانی میژووی‌سی‌دا
نووسراوه، نواتر پۆلی پێشه‌نگان و رکێفدارانی ناری به‌ سام و شه‌وه‌کی
شایانه‌وه به‌ شامانجی گرتنی هیندوستان له‌ خوراسانه‌وه بزووتن.

۱ - له‌گزی دروسته‌ نه‌ک گورجی له‌به‌روه‌ی هه‌ریمی داغستان و گورجستان سنووریان
بیکه‌وده‌یه و گورجی زیاتر و به‌ناوبانگ بوون. نووسه‌ر به‌ تۆره‌مه‌یه‌کی داناوون یان
نیشتمانی نه‌وانیشی نه‌و ده‌م به‌ گورجستان داناوه.

۲ - له‌گزی دروسته

پاوانانی ساممیرزای ساخته‌چی

پاش نه‌وهی محهمه‌دکه‌ریم‌خانی نه‌فشاری قاسملوو له‌سه‌ر کورسی دمه‌سلاتی ورمی پالی داوه. هر له سنووری قهره‌سووی تهر تا خاکی ساین‌قلا که موئمین‌خانی نه‌فشاری قاسملوو حوکرداری بوو، هه‌مووی که‌وته ژیر دمه‌سلاتی و خه‌لک به‌هرمانی نه‌وه‌ده‌ستا و داده‌نیشت.

نئیستا لیژدا دمه‌هوی ناوی چهند سه‌رۆک و سه‌رکرده‌یه‌کی دمه‌سلاتاری نه‌وه‌سه‌رده‌می خێلی نه‌فشار بینم و بۆ نه‌وهی درێژدایم نه‌کریدی هه‌موویان نادرکێتم. ۱- محهمه‌دموو ساخانی کوپی خوابه‌خشیو قاسم‌خانی قاسملوو که حوکرداری هه‌ریمی عێراق بوو. ۲- هه‌یده‌رقولی‌خانی قۆرقوو که له مه‌لبه‌نده‌کانی شیروان ئالای دمه‌سلاتی دمه‌شکایه‌وه. ۳- بارام‌خانی نه‌رمشلوو حاکی دارولعیلمی شیراز. ۴- محهمه‌دقولی‌خانی نه‌رمشلوو حوکرداری سه‌بزه‌واری خوراسان. ۵- مه‌دی‌خانی قاسملوو کوپی هه‌سه‌ن‌خانی ناسراو به‌ قهرمه‌دی که ئیزه‌وانی ده‌پاراست. ۶- لوتف‌علی‌خانی کۆسه‌ نه‌حمه‌دلوو جله‌واری دمه‌سلاتی کرمان. ۷- مووساخانی ئایره‌ملوو که تارومی له‌ ژیر بالی‌دا ۸- سالح‌خانی قۆرقووی نه‌به‌وه‌دی که خوراسانی هه‌لده‌سووراند. ۹- نه‌میره‌سلان‌خانی قۆرقووی سه‌ردار، نه‌میری نه‌میرانی ئازره‌بایجان. ۱۰- عاشوورخانی پاپالوو نه‌میری لیواری چۆمی ناراس. ۱۱- فه‌تح‌علی‌خانی نه‌ره‌شلوو سه‌رکرده‌ی پێشه‌نگانی قۆشه‌ن. ۱۲- برایم‌خانی برای فه‌تح‌علی‌خانی نه‌ره‌شلوو که سه‌رۆکی دیوانی حکومه‌تی ورمی بوو. ۱۳- قاسم‌خانی نه‌رمشلوو و حوسین‌علی‌خان که سه‌رکرده‌ی سواره‌ی سکۆرتی بوون. ۱۴- بیستوون‌خان و

په پرده خانۍ کورنۍ باباعلی بهگ که ههردوو سهرله مشکر و له نیزیکانی باره گای میری بوون.

لهم رږځ گاره دا «سام» ناویکی خه لکی نیران له سهرده می دهسه لانی خودالیحق شبوو زه هیرونده وله برابم خان دا له نازه ریاچان که وته بانگه شهی شهوی که کوری خوابه خشیو شاسولتان حوسینه و جه ماوه ریکی زوری له خوی هالاند و ههشامه تی ره مهکی و هکوو رمشه ولاخ باومریان به دروکه می کرد و که وته شوینی. به پینی فه رمانی نادی قوشه نیککی به رچاو چوونه سهری و گرتیان. زه هیرونده وله لووتی عه ییداری «سام» ی بری و ههروا به لووت پراوی و لمبوزشکاوای به ره داغستان رهوی. له وی بوو به هاودمست و هاوپشتی محه مه دی کوری سقرخای له گزی و به ناهه ق خوینی حه یدم رقولی خانی حاکمی مه لبهندی شیروانیان رشت و به یداخې به دناو بیان هه لدا.

توره مهی له گزی که قعت به رږمه وندی یوارږږ و ټاکامی کارانیان وه به رچاو نه گرتووه و هه به نه فامی ټیکه لی نیشی گه ووه و دژوار بوون، حه شیمه تی خویان له دمورهی «سام» ی سهرشیتی ماخولیا کڅ کردموه که کهس نه یده زانی کوری کټیه و که وته بیرې ټاڅاوه نانه وه. خوندکاری کامروا نادرشای سهرناس هه که ټم ههوالانه ی بیسته وه کاغه زیکی نووسی بڅ محه مه دکه رهم خانی به گلهر به گی ورمې و هه ترحه لی خانی سهرپیشه نگ که خیرایه کی قوشه نی نه فشاری ورمې کڅ به نه وه و له رکټلی شازاده نه سرو للامیرزا دا برږنه ده مکوتی له گزی به کان و سامی گۆرین. سهرکرده کانیش به پینی فه رمانی بی سس و دوی خواهن شکڅ له ورمیوه بزووتن و له دمور به ری ته ورئز که یشته خزمه ت رکټلی شازاده. له و لاشه وه عاشوورخانی پاپالوو له قهراخ چۆمی ټاراسه وه و مه دی خانی قاسملوو له نیره وانه وه هاتنه پال هژربوو. لهو کاته دا بلاویوه که له گزی له چۆمی ټاراس په رپونه وه و گه یشته وونه «داغ باغی» خوی. هه ترحه لی خانی نه ره شلوو له سهر نیزی نه سرو للامیرزا چه شنی هه ووه بیروسکه

به سهرپه رووی کرده خوی و قوشه نی بی پسانه وه که وخته شوینی. له کلکهی مانگی نیوجیزنان دا سهرتا له تح علی خانی سهر پیشه نگ که پشته به رای سبای له گزیه کان و نهو شموه دابه زی و هیزه که ی حسانه وه و بهری به یانی بی نایه مهیدانی ملانه و تیکه له جوون. چه کدارانی له گزیش له جی خویان جوولانه وه و هیزه کان ده گزیه کتر راجوون و شهر که ته پوتوی لی هه ستا. له ماوه مه کی کورتی پیکه اها تن و زرم و کوت و زه برومشان دن دا له گزیه کان وره یان بهردا و چه ک و چلیان له خویان داپنی و هه لاتن. له و بگره و بهرده یه دا شازاده نه سرو للامیرزای هیژا که به قوشه نی خویه وه مزلا و مزلا ده هات. که پشته یه و که و ته به یکه رده ی له گزیه کان. له ناکاو نهو ده مه ی که له گزی راپانده کرد و ریگیان هه لده بوارد، فریاره سیکی بی ژمار که پشته هانایان و وریان پی بهریز بۆوه و گه رانه وه و خویان به له شکری ئیران دادا. دیسان شهریکی به گهرمه هه لگیر سایموه و هینده به ته و ژم دستیان و مشاند که پاشه کشته یان به سبای شازاده نه سرو للامیرزا کرد. محهمه ده که ریم خانی حاکمی ورمی و له تح علی خانی سهر پیشه نگ به دپتنی نهیم نه چوونه هانای له شکری تیشکاو و پی بویری و نه به زینیان له ئاوزه نگییان توند ک... د و مهردانه تیکه و تن و دستي چاکیان و مشاند. محهمه دی کوپی سۆرخای برینیکی قوولی هیئا و سامی گومناو که و ته سهر سامی و دله راوکه.

به ناچار محهمه د و سام روویان کرده بیابانی چارمه نشی و یوه گیانیکیان ده ریاز کرد. له گزی که پتر له یوه هزار کهس بوون، ژماره یه کیان که وخته بهر ده می شیران و تاقمیکیان به چنگ غه زاکه رانی ئازا به دیل گیران. محهمه دی سۆرخای په نای برده بهر قه لای ئاق سوو. خه زاکه رانی ئیران گه رانگه پی شوورمی قه لایان وه کوو نه قیمی نه نگوستیله دموره دا. پاش رابردنی چه ند رۆژیک به سهر ماوه ی گه مار و دا، سهر منجام تاری و یتردی بهگ و به هادور بهگ له تهرمی مه محمود لوی نه فشار سینگیان دایه پش و کوتیان

قه لاکه دهگرین و هروژمیان برد. تاري ویردی بهگ به زامی گولله یه کی که له
 حهوشه ی قه لاهه هاویشتیان تیداجوو. به لام به هابوریگ و خه زاکه رانی نه فشار
 بیاوانه نه ده کشانه وه. محهمه د و سام و مختایه ک خویان له گیزاوی مهرگا هاته
 بهرچاوی. له بالیکه وه دیواری قه لایان بری و له ناخافل بۆی ده رجوون و وایان
 خۆ و ن کرد که هیچکس به سؤراغی نه زانین. به ناچار قه لانشینان که وتنه
 پارانه وه و په ناخواستن و بهر ده ست بوون. کاتیک هموا لی ئهم سه رکه وتنه دیار و
 ترووسکه باره به گوینی خاوه ن شکۆی تاقانه ی زه مان ئاشمنا کرا. ده ستووری
 هه رموو که قۆشه نی زالی نوقتی سه ر زمانان بگه ریته وه. هه ر که سه رکده کان
 چوونه خزمه تی به که په که خه لاتیکی گرانبایی و شیاوی باربوو کردن و که ولسی
 شانازی هاویشته سه رشانی و ئیزنی گه رانه وه ی دان. ئهم رووداوه ده چیتسه وه
 سالی ۱۱۵۷ ی کۆچی/ ۱۷۴۴ - ۱۷۴۵ ی زایینی.

کۆپرکرائى محەممەدکەریم خانى ئەفشارى حوکمدارى

ورمى و موئىن خانى حاکمى ساين قەلە

سالى ۱۱۵۸ى كۆچى/ ۱۷۴۵ - ۱۷۴۶ى زايىنى كە لەشكرى شىكۆدارى نارى لە دەشتى مووسل بنەى خستبوو، ئەو بالتۆزەى كە نىزىرابوويە بارگای مىرانى عوسمانى، شائەبەرزەى گەرانەووە خزمەت فەرمانىرەواى كامەرانى پېپىرا و لە لاين خونكارەووە نامەيكى هينا كە كاكلى ناشتى و بېكەتتى تېدا تىركابوو. بىم شىوويە دەس هەلگىرا و بارگرۆى كۆتايى پىنەت. هەر بۆيە نارىشا لە دەشتى مووسلەووە بزووت و سەرى چلەوى بە مەبەستى بەسەرکردەووە و خۆپندەووە خپل بەرمو ساين قەلە شل كرد. لەوئ كە دەستەيك لە ئەمىران و سەرۇكانى ئەفشار بە خزمەت رىكۆلى شىكۆدارى گەيشتن، سەرەتا محەممەدكەریم خانى حوكمدارى ورمى و محەممەد موئىن خانى حاکمى ساين قەلەى هەلپىچا و هينانىيە پاى حىساب و لىزىرسىنەووە دىوانى نارايى و پاش سەركۆنە و لى توورەبوونيان، پرووى لى وەرسووړاندن و گرشەى لە چاوى بىرىن و كوڤىرى كرىن. ئەوسا حكوومەتى ورمى ئىرايە دەست فەتحەلى خانى ئەرەشلووى سەرپىنشەنگى لەشكر و ئەويش بەرەو شوڤنى كارى خۆى بزووت. دواى چەند رۆژىكى دىكە ناپۇرراى بەشان و شەوكەتى رىكۆداران و لەشكرى كامەرواى بە رېڭاى سابلاخ و سىندووسدا رۆپىشتن بۆ لای ورمى. مىرگ و جىمەنى گوندى كوڤىگتەپەى^۱ يەك فرسەخى شارى ورمى بە تاوول و خىووتى وەكوو پۇلى ئەستىزەى ورشەدار رازايەووە. لەو كاتەدا خەلىكى مەلبەندەكە كە چووبوونە

۱ - نووسراوە گوگتەپە و ناوئىكى توركىيە و دەبىتە گردەشىن كورد كرديوويەتى بە كوڤىگتەپە و گوڤتەپە.

پیشوازی ریکتلی مبارهکی، دەستیان کرد بە سکالا و گازندە نژی زولم و زۆرەملییەکانی بەگ و یزدی بەگی ئەفشار کە بە نوێنەر و دەمراستی مسکینان داندرا بوو. پادشای کامرەوا پاش دلتیا بوونەو لە پرووراستی هاواری جەماوەر، فەرمووی پرۆن بیهێتن و کە هات بە دەستی خۆی پەتی خستە ئەستۆی و خنکاندیان. لە بابەت چاو بە سەر خەلکەووە بوون و دادپەروەرییەو زۆر پتەو و پێداگر قەسە بۆ فەتح‌ەلی‌خان کرد و رابێنەسپارد کە بەو رەوتەدا بڕوا. پاشان لەوێوە هۆربوو دەنگ بڕا و چەند رۆژیک لە جیمەنی «کچەپاش»ی مەحمود دلوو بێنە داگیرا. لەوێ داوای بەھادۆری بەگی سەرۆک و گەورە تاپەفی مەحمود دلووی کرد و بە بیانووی خەتایەکی کوشتی. لەوێشەو کۆچی لێنا و چەند رۆژیک لە «خانەقای سوور» هۆربوو بەزی کرد و پاشان بۆ گەشت و سەیران بەرەو ناوچەی سۇما و برانقوست، بە تاپەت قەلای سەختە کەوانی «بانیه» و «بەردەرەش» ھەلکشێ کە لەو مەلەبەندە لە تەواوی قەلاکان قایمتر و مەنشووترە. دواي گەرانەو سەرلەنوێ خەلاتی حوکمرانی و پلەي سەرکردایەتی کردە باربووی فەتح‌ەلی‌خان و فەرمانی دا کە پێنج ھەزار سواری ئەفشار و موقەددەم وەکوو نوکەری دیوان ئامادە بکا و ھەمیشە چاوی بە سەر سنوور و مەلەبەند و پاراستنی بارو بۆخەلکەووە بێ و خۆی بە کەبکەبە و دەبەمبەو لە میترگ و جیمەنی «قەلەل» وە کۆچاو کۆچ رۆیشیت و پێی نایە تەوڕیزی ناوەندی دەسەلاتی [نازەربایجان].

فەتھ عەلى خانى ئەرەشلوو

دوای رۇيشتى نادرشا و پکىفدارانى ، فەتھ عەلى خان لەسەر تەختى دەسلەلاتى ورمى پالى داوہ و کۆمەلى خانان و تىکراي پياوماقوولان و سەرناسانى ئەفشارى ورمى دلتخۇشى دانەوہ و کەوتە ساپىژ کردنەوہ زامى دەروونيان کە ھىندىکيان کەوتبۇونە بەر شەپۇلى گورمى تورپەيى ناسرى و دەستەپەکیان بەر پووداوەکانى رۇڭگار تاسابوون و بەر رووت و قووتى و پەريشانى مەوداى ژيانيان ھەلدەپوارد. ھەر کەس شانى جۇنى ھەلدەگرت دەستى گرت و ئەرک و مووجەي بۇ ديارى کرد. بۇ نموونە مەمەدکەریم خانى قاسملووى حاكىمى پىشوووى ورمى و بارام خانى ئەرەشلوو کە نادر لەر رووناكايى چاوانى بىن بەرى کردبوون. ھەر ھەا بېستوون خانى كورى باباعەلى بەگ ، قاسم خان و موئىن خانى ئەفشارى ساين قەلا کە ئەويش بەر فەرمانى نادى سۇمايى لە چاوان بېراپو و لەگەل تىکراي دەمراسست و گەورەپياوانى ئەفشار ھەمووى بەسەر کردنەوہ. ميرزا جەعفەرى رەيىن سىبى بەرەبابى ئىمانلوو کە مەشھورون بەر عەبدولمەلىكى کردى بەر دەمراسستى بەشى دارايى ديوان. ميرزا جەوادى زەپىن قەلەمى خەتخۇش کە يەكک بوو لە چاوانسانى تايەفە ئۇستاجلوو دايانا بەر سەرۇكى نووسىنگەى داھات و دەرکەوتى حکوومەت. پلەى چاوەدیزى کاروبارى دلمودەزگای حکوومەتى بەخشى بەر مېران بەگى كورى لۇھراسب بەگى مەحمود دلوو. حکوومەتى ساين قەلا دېسانەوہ بۇ مەمەد موئىن خان نوئى کراپەوہ. دەلتىن لەر ئەمیرانى ئەفشارى ورمى بېجگە لەوانەى کەوتبۇونە بەر غەزەبى نادى و کوژرابوون ، لەو جەنگەيەدا ھەژدە کەسيان کوژىر کرابوون و ئەو قارەمانە زەردايى لە چاوان بېرېبوون. ديارە ئەمەش خودا دەزانى

مه هدی خانی نه فشاری قاسملوو

پاش نه مانی نادر^۱ سهره نجام بشینوی و بارگزی به پانه وه
نازمه ربایانیشی گرتوه. به چه شتیک که نه میرنه سلان خانی قورقو و به
زوره ملی ئالای دمه لاتی لهو هه ریمه هه لدا و له به روی که له پیاویکی ئازا و
ره شیدی وه کوو مه هدی خانی نه فشار دهر سا گرینی وه بهر کاری بیتی، گرتی و
دایه چنگ محهممه دحوسین خانی کرایلی حوکه مداری ئیرمه وان هه تا لای ئهو
دهس به سه ر بی. له سه رویه ندی ئازا وهی «سام» ی گزین دا، محهممه دحوسین خان
سه ری له حاند فرمائی نه میرنه سلان خان با دا و به پیچه وان هی ویستی ئهو
مه هدی خانی ئازاد کرد و نارد بیه وه ورس. هیندیک پییان وایه که ئاپورای
نه فشاران به ئاماره و دهی محهممه دحوسین خان ته بیان داوه ته سه ر
به ندیخانه و مه هدی خانیان قوتار کریوه. هه رچونیک بی، مه هدی خان وه کوو
تیری سارده که وان بهرمو ورمی بالی گرت و به خوی سه لماند که به هاو پشتی و
یارمه تی تیره ی قاسملوو و ئهوانی تر، چ به خۆشی بی و چ به ناخۆشی
ده توانی که وتی حکومه ت له شانی فهتخ عه لی خانی ئهره مشلوو دامالئ و
دهر بیه رینئ و جپی بگریته وه. کاتیک فهتخ عه لی خان ئهو هه والهی پیگه یی
له به روی خۆی به ئاقانه و ئازای زهمانه دمزانسی و به راستیش وابوو، هه ر
ومه سه ر خۆشی نه هیئا و بی خه یال و بی خه بهر بۆی دانیشته هه تا مه هدی خان

۱ - نادرشا وه ختایه ک که به مه بهستی سه رکوتی سه ره له دانی کورده کانی خه بووشانی
هه ریمی خوراسان له شکری دهنگ دا بوو، له «فهتخ ئاباد» ی نیزیکی خه بووشان، شهوی
بووی جیمادی دوو دمی سالئ ۱۱۶۰ ی کۆچی ۱۱ ژووهی ۱۷۴۷ ی زایینی له خێودت و
نویزوبانی خۆی دا به دهست تا قهتیک له نه میرانی نه فشار و قاجار کوژرا و ته دانی
دینه خودا، بهرگی ۱۴، ل ۲۲۱۰۰.

گه‌یشته نیزیک ورم‌ن. خیتی نه‌فشار که له چه‌نگ ټاکاری ناله‌بار و چاوچنؤکی و له‌چهری فه‌تج‌ع‌لی‌خان وه‌زاله هاتبوون، هاتنی مه‌هدی‌خانیان به‌ه‌ل و ده‌فه‌تیکي رووناک و زیرین زانی، که نه‌جیم‌زاده‌یه‌کی خیتی به‌رزه‌جی و جوامیریکي بڼ‌هاوتا بوو. حه‌شامه‌تی نه‌فشار بڼ‌نیزنی فه‌تج‌ع‌لی‌خان چوونه بڼ‌شوازی و به‌شیوه‌یه‌کی شایان به‌خیریان هینا و به‌ده‌وره‌ی‌دا هه‌تسووران. هه‌ر که‌پڼی‌نايه شاره‌وه برديانه سه‌ر کورسی ده‌سه‌لات و ده‌سته‌ونه‌زه‌ری راوه‌ستان. فه‌تج‌ع‌لی‌خان به‌م رووداوانه تۆقی و له‌مالی خۆی بڼ‌ه‌ی داگرت و ړنگای هات‌وچۆی له‌هه‌موو که‌س گرت. مه‌هدی‌خان له‌کاتی دیداری گشتی‌دا، پۆل‌یکي نارد و فه‌تج‌ع‌لی‌خان و ده‌ست‌وپیوه‌نده‌کانیان گرت و هه‌ر مال و سامانیکي که‌به کویرموه‌ری کۆی کردبۆوه و به‌رژدی وه‌سه‌ر یه‌کی ټابوو. دهرکیشرا و به‌سه‌ر گه‌وره و گچکه و ده‌سته‌نگانی نه‌فشاردا دایه‌بڼ‌شی و پاشان وپړای براکانی هه‌ر که‌س له‌مالی خۆی ده‌س به‌سه‌رکرا.

وا! ده‌گێرنه‌وه که‌پاش نه‌وه‌ی مه‌هدی‌خان ئاوا به‌سووک و هاسانی توانی چله‌وی حکوومه‌تی ورم‌ن به‌ده‌سته‌وه‌ بگړئ، جه‌ماوه‌ر برديانه مزگه‌وتی گه‌وره و مامۆستا به‌پیی‌داب و نه‌ریت خودبه‌ی‌دا و قاته‌زی مه‌هدی‌خانیڼی خوینده‌وه که‌ده‌یگوت، خان به‌زمبری شمشیری خۆی بۆته‌حاکمی ورم‌ن نه‌ک به‌فه‌رمانی نه‌میرنه‌سلان‌خانی حوکمرانی نازهربايجان.

به‌کورتی له‌وه‌سه‌رده‌مه‌دا قائمیک له‌خپل و عه‌شیره‌مه‌کانی سه‌رسنوور جویره‌ی‌دابی کۆنی خۆیان، هه‌لمه‌ت و په‌لاماریان دینا و هه‌لتۆزه‌له‌تۆزیان ده‌کرد. مه‌هدی‌خان له‌گه‌ل جه‌ماوه‌ریکی به‌رچاوی نه‌فشاران هه‌لێکرده‌ سه‌ریان و نه‌وه‌نده‌ی پرستی بوو ده‌ستی چاکی لڼ‌وه‌شاندن.

شهری ئەمیر ئەسلان خان لە گەڵ مەهدی خانی حاکیمی ورمێ و گەمارۆدانی و ئاشتبوونەوهی مەهدی خان و فەتح عەلی خان

پێشتر باسی کرا کە ئەمیر ئەسلان خان بە هیزی شان و باهووی خۆی توانی دەسلەلاتی بە سەر ئازەربایجانی دا بشارێتەوه. لەم کاتەدا کە نوای کوژرانی ناسر گێڕە و کێشەیی کە لەوە کێشی بڕایم خان لە گەڵ عەدەلشای بڕای سەری هەلدا، بڕایم خان بە ئامانجی شکاندنی، نوای یارمەتی لە ئەمیر ئەسلان خان کرد و دەختایەک بەزاندی، راست و خۆ سەرکردایەتی سپای ئازەربایجانی دایە دەست ئەمیر ئەسلان خان.

لەم لایەوه پاش ئەوهی مەهدی خان بەخت بانی بە سەر کێشنا و توانی لەسەر تەختی دەسلەلاتی ورمێ دابنیشێ و فەتح عەلی خانی ئەفشاری ئەرهسلوو بخاتە کۆت و بەندەوه، دەستەپەک گێڕەشیۆینی دووژمانی تاییه چوونە بن کێشەیی مەهدی خان و دە گوێیان سرهواند ئیستا کە لە سایەیی خوداوه توانیوتە دوژمنێکی ئاوا بەهیز بشارێتی، راگرتن و ئەکوشتنی هیچ بەرژمۆهەندییهکی ئێدا نیه و بەلکوو شهر و گەر و کەتنی گەورەیی لێدەکەوێتەوه. مەهدی خان بەناچار فەرمانی کوژرانی ئەو دلێره ناوادرەیی دا. تیرەیی ئەرهسلوو کە بەدل فەتح عەلی خانیان خۆش دەویست هەتەزینەوه و کەوتنە دەر بڕینی ئازەرمەندی و لە حەسەن خانی باوکی مەهدی خانیان راسپارد کە کورەکی خۆت ئامۆژگاری بکە و مەهیلە پەنجە بەرێ بۆ ئاکاری ئاوا نژیو و ئالەبار. حەسەن خان لە نوو بە نوویی دا بە مەهدی خانی گوت: کورم، فەتح عەلی خان حاکیمی سەر بەست و بەکجار پایە بەرز بوو، ئیستا کە یەزدانی مەزن بەوپەڕی

سووک و هاسانی و بیکویره مری توی به سهردا زال کریووه و دسه لاتی باربوو کریووی. و چاکه به شوکرانه ی ثم خه لاته گه ووه و بایه خداره نه یکووی. کورم کوشتنی حاکمی پیشوو نا کامی پیچه وانه و خرابی لیده که ویتسه ووه و نه ونده ی بزانه که نه میر نه سلان خانی حوکمداری نازمربایجان به روکت ده گری و تیره ی نه مشلووش که زور گه ووه و بویرن دلیان دیشی و پروت لیوه رده گیرن.

مه دی خان نه گهرچی به ند و ناموژگاری شایانی باوکی به ریژی به پیچه وانه ی پیشکه وتی حکوممت و به کوسی سهرم پتی سهرق کایه تی ده زانی، به لام له ریوه به گوئی کرد و فتح علی خانی نه کوشت و چیشنی شیر ی نیو به ندی قهقهه ی زنجیر رایگرت. کاتیک ثم پرودا وانه به گوئی نه میر نه سلان خانی حوکمداری نازمربایجان گه یشتنه ووه که پوژ به پوژ دهنگی ده والی دسه لاتی به رزتر ده ووه و گرمه و زرمه ی پتر دمنگی ده دایه ووه، به ریشکاندنی و کفی چاند، چونکه ته نینه ووه ی دسه لاتی مه دی خانی به دله ووه نه ده نووسا و فتح علی خان له سهر داوای نه و کرابوویه حاکمی ورمی. له بهر خویه و بهری کرده ووه نه گهر بیتوو مه دی خان بقاسینتی و بهر نه نیتی و فتح علی خان له زیندان ده ربینتی، به هروپشتی نه و هیز و پرشتی له نازمربایجاندا باشتر په لوپ داوی و چاکتر گه شه ده کا.

نه ووسا شه هریار خانی کوپی سه فی به گی نه فشاری گوندوزلوو که ده ست و پیوه ندی خوی بوو رایشه سپارد تا به ریگی مه راغه دا باووی و له گهل جه ماوه ی کوردانی موکری و بلباس به پتی فرمانی نه میر نه سلان خان له ناوچه ی بول هوردووی بخا و دهنگ و هه رای بزوتنی نه میر نه سلان خان بوی رزگار کردنی فتح علی خان بلاو بکاته ووه و بیگه به نیتته گوئی مه دی خان و خه لکی ورمی. شه هریار خان دای چوونی بوی ناوچه ی مه راغه و سابلاغ، له ماوه ی جه ند پوژاندا سی هه زار چه کداری چاونه ترسی زربوشی نیزمداری له و

هؤز و عیلا نه کؤ کردموه و له گوئی جۆمی گادهر^۱ له تگه ری خست و خه بهری ناردموه بۆ نه میر نه سلان خان. نه ویش میرزا محهمه ده علی نه فشاری پیاوی خۆی وه کوو که بخودا نارد ورمی و له مه دهی خانی راسپارد که هه ترحه علی خان بهربدا و مل وه بهر چه له مهی ده سه لات بیتی، ده نا ناماده و گو یقولاغ بی که نیمه وه کوو لافاوی به لووزه و له که لی قوشچی و قولنجی را شۆر ده بی نه وه. پاشان خوشی له دوا و مرا و پرای هیزی نه افغان و سپای خوراسان بهرم ورمی که وه ترئ. له م لایه وه کاتیک میرزا محهمه ده علی که بی شته ورمی و راسپاردی نه میر نه سلان خانی که یانده مه دهی خان، حاکم وه کوو گر الک گری گرت و به گالته و جه فهنگ کوتی: میرزا تۆ له نیو زنجیره ی خبلی نه فشاردا پیاویکی نه جیم و سه ربه دره موی رۆژگاری و بی گومان نه گه هاتوو نیمه گیرۆده بووین، لای نه میر نه سلان شا! تکامان بۆ ده که ی. میرزا محهمه ده علی به خت و مرگه راو کوتی: سه ردار نه و پیاوی که منی وه کوو راسپارده ناربووه، نه میر نه سلان خانی هوکمرانی نازمه ربا یجانه و بۆ جه فهنگ نابیی. هه ر نیستا شه هریار خانی گۆندوزلو و پرای سی هه زار سواره ی کوردی نیزه دار له بالی سندووسه وه دی و خودی نه میر نه سلان خانی شه به ده ریایه که له شکره وه له ته ور یزه وه داوه ریوه. مه دهی خان ده ره له بوو هه رای کرد جه لاد بی و خیرا له و کۆر مه ده ستیک و زمانی میرزایان په راند. هه ر ئیواره ی نه و رۆژه و پرای کۆمه لیک بی ره چاو، بۆ وینه له گه لحه وسه کهس لاوی ناودار و پیرانی برچه که به کار، که شیرانی مهیدانی به ره نگاری بوون، به ره و سندووس نه سپی لینگ دا و جمی. له هه یج شوینیک شه وه ری نه کرد و به ری به یانی وه کوو به له ی له نا کاو یان هه وه تریشقه ی به گه و تین و تاو، خۆیان به قوشه نی شه هریار خانی گۆندوزلو دادا و نه وانیش به نیزه ی ناو رینگدار و شه منیری تیژی جه وه ردار

لینیان و مددس هاتن و کهوتنه بهرهنکاربوونهومی خبتلی نه فشار. له هه موو لاهه
 کلی ناگری شهر و لیکدان ودها نیل برا که دهنگوت رۆژگار و زهوی کهوتونه
 جۆللانه. مه هدی خان که تاقه سواره می میدانی ناویره وشانه وه و ناوهران و
 نه ههنگی نیرینه می گۆمی شهر و لیکدان بوو، و مگوو شیر نه راندی و هه لینگى دایه
 ده ریای له شکری بئ نامان. لهو لاهه شه هریارخان و حاجی خانی برای و پرای
 کوردانی دلمرق، شهرى پیاوانه و نازایانه یان ده کرد و چاکیان خۇ ده نواند،
 به لام سه ره نجام شنه می سه رکه وتن و بالاده ستی فالای مه هدی خانی شه کاندومه.
 ناواوه گهران ته قورومویان تیکه وت و بوو به هه لات هه لاتی سواران و خه نیمه تیکی
 زوریان به دهسته وه دا و بلباس و موکری دارووتان و خه زا که رانی نه فشار پیتی
 خه نی بوون. هه ره لهو تیکه له جوونه دا شه هریارخان و حاجی خان گیران. به کورتی
 مه هدی خان سه ره به رۆز و سه رکه وته گه راپه وه ورمی و کاتیک گه شسته می رگ و
 چیمه نی ناوایی گوینگته په بیستی که نه میرنه سلان خانی سه ردار به خوی و
 له شکریکی بئ هه ژمار له می رگولانی گوندی قه ره حه سه نلوی نیو فرسه قی شار
 چادر و ناوئی هه لداوه و چیفی رائه نگاوتووه و هۆریو و گای داناوه. له به روه می
 خه زا که رانی نه فشار شل و شه که تی مه میدانی بهرهنکاری بوون، به ناچار شه
 شه وه دهنگیان نه کرد و جوونه وه شار و شه هریارخان و حاجی خانی برابان
 خسته کۆت و به نده وه. مه هدی خان شه وه دانه سه کنى و هه تا کازپوه می
 به یانی هه ره خه ریکی پښخستن و ناماده کردنی چه ک وچۆل و نامرازی
 بهرهنکارانی بوو. جهنگه می به یان بهر بوون له گهل قۆشه نی تیر و ته یار بۆ
 بهرهنکاربوونهومی نه میرنه سلان خان له شار ده رکه وت. کاتیک هیزه کاننیان
 ناوقای یه کتر بوون و تیکه لالان که کار که وته شهرى دهسته وه به خه و
 شیرنگ و هۆری شیران و ترازانی کۆسته می خه نجه ران و هه ژانی نیزان. به راستی
 هه ریک لا نازیانه تی و پاله وانه تی بیان نواند. به کورتی ماوه می حه فتا رۆژی

بې پسانه وه شهر و کيشه بريزه کيشا و سروی سرکه وتن به يداخي هيچ لايه کی نه شه کاند موه.

ده لټن فه تح علي خاني نه رملولو لم ماوه يدا وه کوو شيری نيؤ قه قه می زنجير دلی لینی ددا بق نيچير و هه موو روژي هه راوه وريای شهر و ته قه می تفه نګانی وه بهرگوټي ده که وت. بويه روژيکی له هه سه ن خاني کونه سالی جيهانديده ی باوکی مهدي خاني راسپارد که له زمان منه وه به مهدي خان بلتي به راستی شاوا ژيانم لي هه لگير او و چیدی تاقه تی بيستنی هاوار و روړو و ناله ی ژانم نه ماوه. نکای ليده کم نه و کوټ و بنده له سهر شان و پيلي شم شيره پيره هه لگري و چاره ی کاری نه مير نه سلان خان و هوزی نه افغان به من بسپري، نه گينا با سهرم له قه لای له شم جوئ کاته وه. مهدي خان وه ختايه ک له زمان باوکیه وه راسپارده ی فه تح علي خاني بيست، سهری ده بهر خوی نا و تاويک له بيران راچوو. پاشان به مير شاخوړی خوی نه سپارد که به کسميکی ته پ و ناله بار بدا به فه تح علي خان و له گو شه يه کی مهيدان وه کوو قهره ول دايښی. بق به يانی که نه نوړی شهر تینی تيگه را و گهرم داهات، فه تح علي خانیش له سهر پشتي نه سپيکی کز و له جهر له سووچيکی مهيدان چه قيبوو و ده پروانی. له جه نګه ی تيکه له جوون دا پيشه نګانی نه افغان سرکه وتن و هيزه کانی نه فشاريان هه س دايه وه. وه ختايه ک مهدي خان شاواي بيینی پياوانه راوه ستا و هه لمه تی برده سهر تاقی نه افغان، به لام ختريه کی دمر فه تيان لي هينا و به چارده پياوان دهوره يان ته نی و ويستيان کوټايی به ژيانی بيښن. فه تح علي خان غيرمتی عيلانی بزوت و هه يدي له يه کسمی که لاکي کرد و تاوی دا و ته وری هه لسو وړاند و به گز نه افغانان دا چوو. به زه بري دهستی، سواره کانی دهوری مهدي خان چه شنی نه ستيره ی حوته وانه ليک بلاو بوون و مهدي خان له چنګيان دهر باز بوو. شمير نه سلان خان کاتيک جوان خور بېووه فه تح علي خانی به نيشانه ی ته وړه که يه وه ناسيبه وه و ناواتی بوونه بلقی سهر شاو، چونکه زانی که نه و نو

شیره در و نازایه دیسان یه کتربان گرتو تهوه و پالتیان وهیه کتر داوه. بویه هر نهو شهوه له میژوگولانی قهرهحهسه تلوو ههستا و سه ری رکیزی و مرسو وړاند و بهرو تهو ریژی ناوهندی دسه لاتی تیی ته قاند.

له پیره پیاوه کانی نه فشاریان بیستوهه که دوی نهوهی مه هدی خان به هاوکاری و یارمه تی ففتح علی خان له جنگ توره مهی نه فغانان پژگاری دهی و به قوونه شهر بهرو باژیر دهی تهوه، ههتا بهر دمروازی بالوو له شهرمی ففتح علی خان سه ری هه لانهی نی و ناره قهی پیدا دیته خوار. به لام له پر روو به پروی ففتح علی خان دهی و ههستی دمبزو و باومشی پیدا دهکا و هه ریک چاوی رادهمووس و دهلی: نهی که له میژ به راستی دایکی پوژگار کم پیای و دهکوو توی له داوینی به ریو تهوه و په روه ردهی کردوه. شوکرانه و سپاس بؤ خوداوهندی ثاقی ته نیا که قاره مانگی چه شنی توی له نه بوونهوه هیناوه ته نیو جه غزی بوون. نیستا تیماوم و نازانم چون به مەردی و رهندي تو هه بلیم و زمانم له نگولوره و دهی چونت چاکه بدهمهوه. جی خوی بوو که تهو ریکیشت له سه ری من دایا و تولی دهر د و مەردی خوت لی کر دیا مهوه. ففتح علی خان له ولامی دا دهلی: نهی به ریژ شوکر بؤ خودا که له سایه ی سه ری توه شهره ف و نامووسی خیل و خه لک پاریزراوه و دهستی ناپاک و خه بانه تباری خه نیمی نه که یومتی. خودای نه خواسته نه کهر سایه ی موباره کی نیوه کم بوو بایه وه نامووس و ناوبانگی نه فشاران با دهی برد و کویره و مری و نه هاهمه تی چه ند ساله ده فهوتا و به خورای دمجوو. به راستی له و جهنگه دا ده ماری خیل خوشه ویستیم بزوت و خؤم بؤ رانه گیرا و نه متوانی بین لایه ن بم.

مه هدی خان یعم قسانه گرتی نیو چاوانی رهوین و کهشایه وه و له کهل ففتح علی خان شان به شان و رووگهش و لیو به خه ند هه رایه وه بنکی دهسه لاتی. هر که که یه شته وه کهس و کار و براکانی ففتح علی خانی له گرتووخانه نازاد کرد و به دیاری و خه لاتی شیاو و گرانبای دلی دانه وه. پاشان

بەگوێزە سیایی تۆمارکراو ، هەر شتیکی لە سامان و نیومال و بارایی بەرێزیان
 بەخشرابوو بە ئەفشاران ، هەتا قەرائی ئاخر و بگرە دووھیندەشی بۆ رەت
 کردموە. نێوان ناخۆشی و دووبەرەکایەتی و مسەر خۆشەویستی و دۆستایەتی
 گەرا. پەیمانی پتەویان بەست و سوێندیان لەسەر خوارد کە لەوێ بەولاو
 وەکوو برایان بۆ ریکخستنی کاروباری مەتبەند و گەشە و نەشەیی ژیانی خێل و
 خەلک بەو پەری تواناوە تێبکۆشن و هەنگاوی پێویست باوین.

شهری برایم خانی برازای نادر له گهل نه میرنه سلان خان و
بزووتنی به پرتاوی مهدی خانی حاکمی ورمی بۆ یارمه تیدانی
برایم خان و پال دانه وهی له سهر ته ختی دهسه لاتی نازمربایجان

ئهو ماوهیه ی که نه میرنه سلان خان دهوهری قه لای ورمی نابوو و له گهل
مهدی خان شهری دهکرد، مهدی خان به نووسینی کاغه زیکی پر گهیی و گازنده
بۆ برایم خان داوای یارمه تیدانی لیکردبوو. برایم خان که خه یالی وابوو
نه میرنه سلان خان بشکیننی و تۆزی لی به با کا، ئهم بیانوهشی خسته سهری و
له هه مه دانه وه له شکری دهنگ دا بۆ نازمربایجان. کاتیک ئهم هه واله له
ورمی گه پشته لای نه میرنه سلان خان، دمستی له گه مارو و شهری مهدی خان
هه لگرت و سهری جلهوی به ره و تهو ریز و مرسو و راند. لعم کاته دا فرمانیکی له
لایهن برایم خانه وه پینگه پشت که ده بستی خیرایه کی تۆقی پینمل بوون بخانه
نه ستۆی و بچینه خزمهت رکێفی. نه میرنه سلان خان فرمانه که ی برده وه پاش و
خۆی ساز کرد بۆ به ره نگاری و شیلگیر و پته و شاری تهو ریزی به ره و مه راغه
کوتا. له میرگ و چیمه نی «له یلان» له شکری زۆر و زه وهندی به نی خست.
برایم خان که به رینگای ساین قه لانا کۆچاو کۆچ ده هات، له مه و دای رپیه دا
نامه یه کی ئاوای نووسی بۆ مهدی خانی نه فشار: ئیمه ئیستا بۆ گوئی بادیان و
شکاندنی نه میر نه سلان به رپوه یین، فه ترحه لی خان وه کوو بریکار له جیی خۆت
داینی و حکومه تی ورمی بده دمستی و خیرایه کی به هه مو هیز و توانا وه بگه
لامان له مه راغه.

چونکه مهدی خان ئهم کاره ی به دره و شان وه ی ته خت و به ختی ده زانی،
له میانداو خۆی گه یانده رکێفی برایم خان. له وێه یه کدل و یه کزمان به
مه به ستی جوونه شهری نه میرنه سلان خان لووزه ویان به ست و خۆیان گه یانده

چیمه نی «له یلان». هر که بوو ده ریای له شکر ټیکه له نگووتن، شهرتکی قورس
 قهوما و له هر دک بالانه وه نازایه تی ناشی به بای دهنایه وه. له بهر وهی
 دمه لاتی پینچ و دوو روزه ی زیان رووی له نه میرنه سلان خان و مرگیترا بوو. له
 گهر مهی ټیکه له جوونا کومه لی [کور دی] شوقاقی پشتیان تیکرد و سهری جلهویان
 بهر مو قوشه نی برام خان هه له نگاوت و زوریان پېشوازی لیکرا. جه ماوه ری
 غیراقیش چاویان له شوقاقیان کرد و جه شنی دلۆپ چوونه نیو ده ریای
 له شکر ی برام خان. وختایه ک نه میرنه سلان خان بارو بخه که ی شاو هاته
 بهر چاوی، به ته گیری کازم خانی قهر جه داغی (قهر جه داغی) پیسی راکردنی
 هه لېژارد و بهر مو قهر جه داغ رهوی. له شکر ی برام خان سپا و هوربو به زی
 لی تالان کرد. پاشان برام خان به شان و شهو که تی شایانه وه پیسی نایه شاری
 ته ورزی و مه هدی خانی به دیاری و خه لاتی مه رانه به سهر کرده وه و
 به گه ره گایه تی ته ورزی باربوو کرد. برام خان دیوان به گی برانی که ویرای
 مه هدی خان بوو، خه لاتی دایه و کردی به سهر کرده ی شه فشاره کانی ورمی، چونکه
 له شهر ی له یلان دا گه لیتی نازایه تی نواند بوو. کاتیک ناوبانگی
 هه رمان ره وایه تی و دمه لاتی برام پادشا گوشه و که ناری ولاتی گرت ه وه،
 نه میرانی نازم ریا جان گه لیکیان دیاری و پېشکه شی هینایه باره گای میری و به
 خه لات و پله و پایه ی شیاوی شانی خویانه وه گه رانه وه. بق وینه کازم خانی
 قهر جه داغی که ویرای نه میرنه سلان خان له چیمه نی له یلان هه لاتیوو، ناویرای
 به دمه به سهری هینایه خزمهت برام پادشا و پاساوی بق لیبور دنی تاوانه کانی
 خوی هینایه وه و گوتی: دیاری شوانه و پله ناله کۆکه!

ده گیتره وه وختایه کی نه میرنه سلان خانیان بردۆته هویلی برام پادشا،
 ساری نه سلانی برای که ورتۆته لالانه وه و پارانه وه له بهر میر و به گه رانی بارگا.
 نه میر نه سلان که پیاویکی به غیرهت و زور ره شید بووه، توور ده بی و
 دمه ره لده بی و دمنگی هه لدین و ده لی:

سهت زیندووی سهر شۆر دین، مردوویه کی به ناوبانگ

برایم پادشا ومختایهک چاوی به نه میر نهسلان کهوت به گژی دا هات و
تیی راخوری و به سهری دا گورانند و گوتی نه میر نهسلان توش بانگه شعی
پادشایه تیت دهکرد و دهوولی فرمانه وایه تیت دهژمنی. بۇ چما نه تبیستوو که
خواجه حافزی غهیبزان، رحمهتی خودای لیبن فرمانوویه تی:
هرکه سیتی به گژی، کلاو به لاری دانن
پتی وانه بی که میره و له سهرومریی دهزانن

نه میر نهسلان خانی بهخت وهرگه راو له جوابی برایم شادا گوتی برق هتا
ماوی هر دؤعایه بکه بۇ قهرمه هدی نه فشار که له پشته سهرت راومستاو و
چاو و گویی که وتوونه بهر حوکم و فرمانت، دنا نه تق ریت نه ده کهوت که
نهسلانکی وکوو من لیره به پیوه رابگری و به قسهی تال و سویر بیچزینی.
نیستا که ههلت بۇ رهخساوه و سکهی دهسه لانی پینچ و دوو پؤژه به ناوی تۆوه
لیدراوه، ملم که چه له بهر قهله می چاره نویسی په رومردگار:

هر نیستی سهرم بیره، چون حوکم حوکمی تویه

برایم پادشا که دمر وازهی دیداری بۇ خواووژووری جه ماور خستوته سهر
گازمرای پشت، کوا له حاند نهو قسانه خوی بۇ راده گیرئ؟ هر له ریوه هه را
دهکا په تکان بینن و به دهستی خوی ده یانخاته گهر دنی نه میر نهسلان خان و
ساری نهسلانی برای و ده یانخنکینن و گۆره هوویان دهکن. هر له و پؤژدها
مه هدی خانی نه فشار نازناوی «قهره قلیچ» ی باربوو کرا. به کورتی هیندهی
پیه چوو که له هه ریمه کانی نازره باباجان، کوردستان، لوپستان، فارس و
لهنگه رگاکانی کرمان و ههروه ها له رهگهز و تۆرمه کانی نه افغان و تۆزبهک،
جه ماوریتی یه کجار زور کۆبوونهوه و ژمارهی قۆشه نجیبانی سهری گه بشته
۱۲۰هزار کهس.

کوژرانی مه‌هدی‌خان و برانه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی

هه‌روه‌ک پێشتر باس‌مان کرد، برائیم پادشا، مه‌هدی‌خانی نه‌فشاری کرده‌ فه‌رمان‌فه‌رمای نازمه‌ربایجان و له‌ ته‌وریزی سه‌قامگیر کرد و پاشان به‌ مه‌به‌ستی به‌رنگار بوونه‌وه‌ی شاروخ‌شا به‌رمو خوراسان رۆی. مه‌هدی‌خان دوا‌ی رۆیشتنی نه‌و، عه‌لی‌مه‌رادخانی برا چووه‌کی خۆی کرده‌ بریکاری حکومه‌ت و بێ‌له‌مبه‌ر و به‌رگر جله‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی نایه‌ به‌ر‌ده‌مستی. عه‌لی‌مه‌راد که تازه‌ ده‌گه‌یشتی و هه‌شتا ته‌واو سارد و گه‌رمی رۆژگاری نه‌چیشتی‌بوو، به‌گوێره‌ی هه‌ره‌تی گه‌نجی که چاخی رابواردن و کامه‌رانییه‌ نه‌سه‌پی ئاواتی لینگ‌دا و ئه‌وه‌شی هه‌ندێک ئاکاری جه‌وت و ناله‌بار بۆوه‌ و ئاگای له‌ کاروباری حوکه‌م‌رانی نه‌ما. بۆیه‌ کاربه‌ده‌ستان وه‌خۆ که‌وتن و ملیان نا له‌ زوڵم و زۆره‌ملی و چه‌وساندنه‌وه‌ی خه‌لک. جه‌ماوه‌ری نه‌و هه‌ریمه‌ که‌ پاش کړه‌وسانه‌وه‌یان به‌ چنگ له‌شکری برائیم پادشا و ته‌نینه‌وه‌ی ته‌وژمی ته‌نگه‌ژه‌ و گرانس، وه‌گیان هات‌بوون و کێردیان گه‌یبه‌ویه‌ په‌سفانی، ئیدی بڕستیان نه‌ما‌بوو که‌ شان بۆ چرووسانه‌وه‌ و که‌له‌زه‌ری تاقه‌ت‌پروو‌کێنی مه‌هدی‌خان شل بکه‌ن. هه‌ر بۆیه‌ هه‌میشه‌ له‌ ده‌رفه‌تێک ده‌گه‌ران لێی هه‌لکه‌رنه‌وه‌ و ببهرنه‌وه‌. سه‌ره‌نجام ورده‌ورده‌ هه‌واتی شکانی برائیم‌شا و چاره‌نووسی بلاوبۆوه‌ و هه‌لی دله‌خواز په‌خسا. لسم کاته‌دا میرزا محه‌مه‌دپه‌رزا نه‌فشار که‌ مه‌هدی‌خان ده‌ست و زمانی میرزا محه‌مه‌ده‌لی باوکی له‌سه‌ر شوو لێ هه‌لکێشان و زۆره‌وه‌ی بڕی‌بوو، له‌گه‌ل ئاوانباران و لات و شه‌لاتی ته‌وریز ده‌ستی تێکه‌ل کرد و بوو به‌ په‌ک‌ئامانج له‌گه‌لیان و ئاگری که‌تن و ئاژاوه‌ی گه‌شاند‌موه‌. میرزا محه‌مه‌دپه‌رزا که‌ ببوو به‌

ومزیری مه‌هدی‌خان، شه‌ویکی که له‌گه‌ل حاجی‌بابای سه‌رده‌سته‌ی لاته‌وپاته‌ی ته‌وریز کۆری باس و راوێژیان به‌ خواردنه‌وه‌ی مه‌ی و بیستنی گۆرانی رازاندبۆوه، به‌ هه‌وای مه‌ستی رووی له‌ دانیشتوانی کۆره‌که‌ کرد و گوتی: هه‌لبه‌ت ئێوه‌ ده‌زانن که من برێسکه‌ی رازی مه‌هدی‌خانی حوکه‌رانم و ده‌زانم چی له‌ دل‌دایه. ئهم رۆژانه‌ کۆمه‌لێک خه‌لکی ته‌وریزی یه‌که‌یه‌ک ناوونوس کردوون و ده‌یه‌ه‌وێ بیانگرێ و خاشه‌یان بکێشن. چه‌قۆکێش و چه‌په‌لکاران به‌ بیستنی ئهم گوته‌یه‌ تووشی په‌شێوی و ده‌راوه‌که‌ بوون و یه‌که‌دل و یه‌که‌زمان ساغ بوونه‌وه له‌سه‌ر کوشتنی مه‌هدی‌خان. چه‌ندین کۆبوونه‌وه و دیدار و هاته‌وجۆیان کرد هه‌تا شه‌ویکی به‌ره‌وه‌ی گزینگی هه‌تاو ترووبکی جیا بنگێوێ، خۆیان له‌ چه‌کان‌دا ر‌ه‌ش‌ه‌لگیرا و به‌ کۆمه‌ل ه‌رووژمیان برده‌ سه‌ر سه‌وشه‌ی مه‌هدی‌خان. له‌به‌ره‌وه‌ی کێشکچی بلاوه‌یان لێکردبوو، به‌ پرکێشی تێراچوون و پێیان‌نايه‌ نه‌نده‌روونیی خان و چه‌ند نۆکه‌ر و غولامیکی به‌سه‌ر‌زمانیان کوشتن. مه‌هدی‌خانی خۆینگێرتوو به‌ هاوار و قێژه‌ی سه‌ره‌مخانه‌ له‌ شیرن‌خه‌وی بێ‌خه‌به‌ری ر‌ا‌په‌ری و ر‌ایکرد. له‌ ئێو شریخ‌وه‌وێرێ نه‌ه‌نگان‌دا، له‌ناکاوه‌ مه‌هدی‌خان گولله‌یه‌کی و‌م‌س‌ینگ‌ی که‌وت و بێ‌س‌و‌و‌و‌و فریشته‌ی پێم‌رد‌نی گه‌یه‌یه‌ سه‌ری و گیانی ده‌رچوو. به‌ئێ‌ به‌راستی چاره‌نووس چی له‌گه‌ل ناگرێ و به‌ری پێناگیرێ. له‌رێوه‌ له‌گه‌ل عه‌لی‌مرادی برای شریان کردن و که‌لاکیان فرێ‌دانه‌ ده‌رموه. کۆمه‌لی نه‌فشار به‌ دیتنی ئهم باروبۆخ و دیمه‌نه‌ بلاوه‌یان کرد و هه‌ر که‌سه‌ی په‌رم‌وازه‌ بوو بۆ لایه‌ک. ئه‌وسا ئا‌وا‌وه‌گیرانی ته‌وریز که‌لوپه‌ل و ئێ‌و‌مالی مه‌هدی‌خانیان تالان کرد. به‌لام میرزا محه‌مه‌ده‌زای وه‌زیر که‌ ر‌ینگای ئهم کاره‌ی خۆش کردبوو، له‌به‌ر هێندیک به‌رژه‌وه‌ندی خاوخیزانی خوابه‌خشیوی کوژراوی باراست و نه‌یه‌شت که‌س ده‌سد‌رژییان بکاته‌ سه‌ری و داوێنی پاکیان په‌له‌ی لێ‌بنیشێ و به‌ شیوه‌یه‌کی کاتی ته‌رمی مه‌هدی‌خان و براکه‌ی ناشتن.

دەلتىن رۇڭلىك بەر لە كۆڭرەنى مەھدى خان، ئىنىكى تەۋرىنىزى كە ھاتوچۇي
 ئەندروۋىنىيى ھىكۈمەتتى دەكرد، دەچىتە لاي خان و بە خزمەتتى رادەگەيەننى كە
 كۆمەلىك پىياوخراپ و ئاۋاۋەچى دەيانھەۋىيى بىكۈۋىڭ. مەھدى خان ۋەيزانى
 خوازەلۇكە و بە ئىكەي خۇي گوت شىنكى بىم ئافەتە! ئىكە گوتى بە زاتى
 خۇدا مەن سۈالگەر نىم و ھەر لەبەر دەۋلەتخۋايسى و نىمەك پەرۋەردەيى ئىم
 خەبەر مە ھىناۋە. مەھدى خان باۋەرى ئەكرد ھەتا ئىم رۇۋداۋە بۇ بەيانەيى ئىم
 شەۋە قەۋما و ۋەراست گەرا. كاتىك پىياوكۇڭان چۈۋنە ژوۋرى ھەرەمخانى،
 مەھدى خان بە خزمەتكارەكانى گوت، ئاۋاۋەچى بە دۋاي شەۋەخۇرىدا وىلتن و
 ھەرچى كالاي چاك و باشە بۇيان بىخەنە ھەۋشە ھەتا ئىۋان خەرىكى
 كۆكرىنەۋەي كەلۈپەل دەبن، مەنىش خۇم كۆ دەكەمەۋە و چەكم دەست دەدەمى.
 كارەكەر و خزمەتكار وايان سەر لىنىكەدەچى كە چەكۈچۈلى شەۋىش
 دەپىچنەۋە و دەياۋىنەدەر. مەھدى خان قوتۇلەيەك تىرى ۋەبەر دەستى دى و
 چەند كەسان دەگەۋزىنى، بەلام كاتىك ھىچى پىنامىنى، بە كۆمەل تەپى دەدەنە
 سەرى و ۋىستەي لىدەپىر.

نەقى ئەفشار

كاتىك ھەۋالى كۆۋرەنى مەھدى خان گەيشتە نەقى خانى بىرلىككە ئەۋەتتى
ۋە ئۆزىنى كۆڭۈلگە ئالدى، بۇنىڭ ئۈستىگە ھەتتا، چەت ئەللىك ئەلگە
خېل ۋە خانەدان سەرقالى سەرەخۇشى ۋە تازىبەدارى بولدى. پاشان ئەلگە
ئەتىھەلى خانى ئەمەلىي سەپەرگە بەتلىنىپ، ئۆزىگە ئەۋەتتى بىرلىككە ئەۋەتتى
ئەللىككە ئەفشارنى كۆڭۈلگە ئالدى ۋە يارمەتتى خۇست ئەللىككە ئەۋەتتى
[كۆڭۈل] ھەتتا خۇست ۋە ئازادخاننى سەپەرگە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى
«شەرقىي» سەر بەتلىككە ئەۋەتتى، كاتىك ئەللىككە ئەۋەتتى
ھەتتا، بەتلىككە ئەۋەتتى ۋە جەننەتتە بەتلىككە ئەۋەتتى بىرلىككە ئەۋەتتى.
ۋە خەتلىككە ئەۋەتتى بەتلىككە ئەۋەتتى نەقى خان ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى
زەتلىككە ئەۋەتتى ۋە سەپەرگە ئەۋەتتى بىرلىككە ئەۋەتتى. بەتلىككە ئەۋەتتى
ئەللىككە ئەۋەتتى، چۈنكى ئەللىككە ئەۋەتتى ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى
بىرلىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى. ئەللىككە ئەۋەتتى، ئەللىككە ئەۋەتتى
ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى،
ئەللىككە ئەۋەتتى ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى بەتلىككە ئەۋەتتى چۈنكى ئەللىككە ئەۋەتتى
ئەللىككە ئەۋەتتى. ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى
بىرلىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ۋە ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى
ئەللىككە ئەۋەتتى.

نەقى خان بەتلىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى
ئەللىككە ئەۋەتتى. ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى
بىرلىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى ئەللىككە ئەۋەتتى

پاده‌ژا. به‌کورتی چل شه‌و و رۆژ ئاوا تێبه‌ری و له‌به‌رومی سه‌رۆکانی ته‌وریز
 پێشتر به‌ نامه و راسپارده داوای کۆمه‌گیان کردبوو له‌ کازم‌خانی قه‌ره‌جه‌داغی.
 به‌ناخانی جه‌وانشیر، نه‌حمه‌دخانی شاسه‌یوان^۱ و عه‌لی‌خانی شوقاقی،
 هه‌موویان له‌ جێی خۆیانوه‌و رابوون و به‌ چارده‌هه‌زار که‌سه‌وه‌ به‌ ته‌قله‌کو‌ت
 هاتنه‌ هانای خه‌لکی ته‌وریز. به‌لام کۆمه‌لی ئه‌فغان و ئه‌فشار و دونبولی که‌ له‌
 ده‌وره‌ی شار سه‌نگه‌ریان دابه‌ستبوون، به‌ هاتنی له‌شکریان نه‌زانیبوو. پاش
 ئه‌وه‌ی به‌ داوهرینی هێزی یارمه‌تیده‌ریان زانی، له‌ مه‌ته‌ریزان وه‌ده‌رکه‌وتن و به‌
 کۆمه‌ل بزووتن و له‌ بالی رۆژه‌لاتی ته‌وریز فرسه‌خێک واره‌تر جوون و
 ریزه‌کانی خۆیان به‌ شامانجی شه‌ر و لێکدان رێکخستن. ئابۆرای ئه‌فغان و ئه‌فشار
 به‌ شامه‌زی نه‌قی‌خان و هه‌تج‌عه‌لی‌خانی ناودار چاویان له‌ تیر و ته‌نگان
 نه‌ترووکاند و په‌لاماری کۆمه‌لی عیلاتیان دا و گێژاوی خۆیناوی کوشتار سووری
 خوارد و کالای گیان‌نه‌ستین پمینی په‌یدا کرد. له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ هه‌ر هه‌لمه‌ت و
 زه‌بروه‌شاندن بوو که‌ بالی ده‌نگاوت. له‌په‌ر شنه‌ی بالاده‌ستی و سه‌رکه‌وتن ئالای
 نه‌قی‌خانی شه‌ه‌کانه‌موه و ئیلتجاری خێلاتی خۆیان بۆ رانه‌گیرا و به‌جاریک
 روویان وه‌رگیرا و په‌وین. زۆریه‌ی خه‌لکی ته‌وریز به‌ کاسپکار و مسکینه‌وه‌ که‌
 هاتیوونه‌ به‌ره‌نگاری، بوونه‌ چێشته‌ی ده‌می شمشیر و شکسته‌یان راپانکردمه‌وه
 شار و ده‌رگایان له‌سه‌ر خۆیان گاله‌ دا. کۆمه‌لی ئه‌فغان و ئه‌فشار تیکرای باغ و
 بێستان و خانووبه‌ره‌ی گه‌ره‌که‌کانی ته‌وریزیان ئاور تێبه‌ردا و خاپووریان کردن.
 ناخریبه‌که‌ی حه‌شامه‌تی ته‌وریز به‌ درێژبوونه‌وه‌ی مه‌ودای گه‌مارۆ وه‌گیان
 هاتن و ده‌ستیان په‌ردایه‌وه‌ و سه‌ریان نه‌وی کرد. هه‌ر بۆیه‌ نه‌قی‌خان
 سه‌رکه‌وته و شادمان پێی نایه‌ شارمه‌وه و سن رۆژی تازه‌ گیرا بۆ مه‌هدی‌خانی
 کاکي و ته‌رمی ئه‌و خوابه‌خشیووی له‌گه‌ل عه‌لی‌مه‌راد ی برای برده‌وه‌ ورمی و

۱ - شاه‌سودزی تورکی که به مانای شادوست و شاپه‌رسته له‌ کوردی‌دا بۆته
 شاسه‌یوان

بکوژانیان گیران و کوژران و تۆلەیان لێ ئەستێندرایەوه. ئەوسا تاوانانە و باج و خەراجی خستە ئەستۆی خەلکی ئەمۆریز و بە تەکای جەماوەری شارەکان ئازادخانە کردە حوکمرانی وێندەری و گەرایەوه ورم.

پاش ئەمۆی کە ئەقیخان تۆلەیی مەهدیخانەیی بۆ کردەوه و ئۆخۆنی بە ناخی دا گەرا و ئازادخانەیی لەسەر تەختی دەسلەتی ئەمۆریز دانا. هەم و هەوای خۆی بە زۆرانی و بەرزەفری لە مێشکی هەستا و کەوتە زۆتم و زۆرمەلی و توندەتەبیاتی و کەسانی زەنگین و دەولهەندی داپۆوتاندن و دەستی لە کوژانی ئادەمیزادان نەپاراست. بۆ وێنە هەوت کەس لە سەیدە گەورەکانی سەر بە رەجەلاکی زنجیری خانەدانی پایەبەندی سەفەوی بەم بیانۆمووە کوشتن کە میرزا سەید محەممەدی مۆتەوەللی، کچەزای شاسولەیمانی سەفەوی ناسراو بە شاسولەیمانی دووم و میر عەلمخان قانیی دەیانگوت دەبنە کانی ئازادە و سەرەلەدان و تاسەیی سەرۆکایەتییان لە سەری دایە. ئەقیخان ئەو هەوت کەسە گرتن و بە پۆوی پووناک لە مەیدانی شاردا هەستوخوستی لێ بێرین. میران بەگی مەحمودلوو کۆری لۆهراسپ بەگ باپەرە گەورەیی منی نووسەری شەرمەزار کە لە مەراغە پێشکاری بۆ ئازادخانە ئەفشاری ئەرمەشلووی حاکمی ئەمۆ بوو، ئەم سەرۆبەندە بۆ سەردانی مال و منداڵ و کەس و کار گەرا بۆوه ورم. ئەقیخان بە بوژمانیەتی بۆ ئازادخانەییان هەر بەهەنەیهکی تر کە هەر خۆدا بۆخۆی دەمان، بانگی دێتی و هەڕەشەیی لێدەکا و سێهەزار ئەمەن ویشکەپوول و بایی هەزار ئەمەنیش ئەسپ و کەلوپەل و زێڕ و مەبەری وەکوو تاوانانە لێ دەستێن. ئەو بێچارەییە دەروونی ئەمۆ و دەرخاتە سەر ساجی عەلی. هەرکە سێکی پێشکە هاتبا کە مال و سامانیکی هەبە هەڵدەپێچا و ئەشکەنجەیی دەدا و لێی دەستاند. ورمەوردە هەوایی زۆتم و زۆرمەلی خان ئەوایی هەریەکی تەنبیەوه و بوار و بەستێنی بێرەوهی لە هەموو بالانەوه بۆ خۆش کرا. زۆربەیی خەلک ئەیانتوانی لە راست زۆتم و دەسدریزی ئەو حاکمە چەوسێنەر و غللوورە خۆ رابگر، هەر

بۆیه به ژن و مندا له وه رۆیشتن و په روه وازه بوون. بڼ نمونه میران به گی مه محمودلوو که له ماتی دنیا هیچی به چنگه وه نه مایوو. به مال و کۆچه وه رووی کرده شخ و له وی شانی دایه کشتو کال و له لای. لسم رۆژگاردا میرزا محمه مه نره زای کورې میرزا محمه ده لې نه فشار که به فیتی وی مه هدی خان کوژرابوو. له ته ورپز و پرای چنده نه فشاریک ریکه و تن که بچنه ورمی و له هه لیکې له باردا نه قی خان تېدا بهرن و شه هریارخانی گۆندوزلوو که هه تا شو دم به ندرکراوی نه قی خان بوو. بیکه نه حوکمران.

بعم نامانچ و برپاره وه خویان ده دمک نا و باسکیان لې نه له تمالی و سه ره ولیژ بوون. کاتیک سیخوران مه به سستی ناهمه که یان به گوئی نه قی خان ناشنا کرد. خیرایه کی چنده که سی باوه رپیکراوی خوی نارد که له مه و دای رینگدا به ره که یان لې بگرن و به قول به سترای بیانه پتنه ورمی. به کورشی راسپېر دراوه کان له رېبه دا که یشتنه سه ره میرزا محمه مه نره زای و هاوړپیانې و هه موویان گرتن و به هه رمانی نه قی خان شه ویکې له تۆپراقه لا کوشتیانن و هه له ویش ناشتیانن! بڼ سبه ینی حوکمی کرد شارپارخان و حاجی خانی برای که له هه مامی قه راجه خویان ده شۆرد به بۆنه ی ئعم دوژمنایه تیبه وه بیانگرن و سزایان بدهن. لعم بگړه و به رده دا چونکه حاجی خان نه جه لی نه هاتبوو. به رۆچنه ی توونی هه مام دا بوی ده رچوو. به لام شارپارخان گیرا و کوژرا. ماوه یه ک نه قی خان شاوای رابوارد هه تا سه ره نجام به چنگ نازادخانی نه لغان گیرا و دنیای روونی به جیه پششت و ناخری نه یثوانی له به ند و داوی په ژاران نازاد و دمر باز بڼ.

شهری نهقی خان له گهل نازادخانی نهفغان و

کۆتایی دهسه لاتی

نازادخان له دریځه ی سمنگدا که له لایهن نهقی خان هوه کرابوویه
حوکمرانی تهوړیز و باج و خراجی دمدایه، هه لسو وړا و له و ماوه یه دا نیزیکه ی
حهوت هه زار تغه نگی و جهزایرچی^۱ نهفغانی و نازمربایجانی لئی کۆبوونه وه.
بهرمه بهر شان و شهوکهت و سهر به خویوونی په ره ی نهستاند و له بهر وه ی خه لکی
تهوړیز له فیل و لورت و دوژمنایه تی نهقی خان دلنیا نه یوون، به ړیوی بازی
نازادخانپان دنه دا و نامه زړویان کرد بۆ راپه ړین و وده س هینانی هوکمرانیت ی
تهواوی هه ړیمی نازمربایجانا

پوځ به پوځ شوینه واری نژایه تی و ناهه رمانی نازادخان سه بهارت به
نهقی خان خوی نواند و زوری گوئ نه دمدایه هوکمه کانی. کانتیک نهقی خان بهم
گری و گرفته ی زانی، ناگری غیرهت له سینه ی پر کینه یه وه سهری هه لدا و خوی
ساز کرد بۆ دهمکوت و ته می کردنی نازادخانی نهفغان و چاکی رق هه ستا. هه ر
پوچه له جه ماوه ی خوی، سه تماس، ورمی و کورده کانی دونیولی و حه شیمه تی
نیره و نهویتی راسپارد و خیرایه کی سپایه کی ۲۰ هه زار که سه می کۆ کرده وه و به
مه بهستی شهر ی نازادخان بزووت. نازادخان له گهل یوسف خان و عه ناخانی
نه بدالی پووی کرد و له بارو بوختی شهوتودا خوی به مه ردی مه بدانی نهقی خان
نه زانی و به ره و نه خجهوان ره وی! نهقی خان و پرای شابازخانی دونیولی حاکی
خوی که وتنه شوینی و هیز و قوشه نه پان له دوی نه کرده وه. له لینه واری چومی
ناراس (ناراز) که پیشته سهری و شه ړیان له نئیواندا قهوما و ناگری شالاوی
کوشت و کوشتار گرفته ی هات. وه ختایه ک کۆمه لی نهفغانی دینیان که هه موو

۱ - تغه نگدار جهزایر چه شینک تغه نگی قورس بووه که سینیه کیان بۆ داکوتاوه.

لایەکیان لێگیراوه و بێجگە لە بەره‌نگاری و کوژران چاره‌یه‌کی تریان نه‌ماوه . هانی وره‌ی خۆیان دا و پێیان چه‌قاند و چه‌شنی پۆله‌گورگی برسی که شالاو به‌رنه‌ سه‌ر که‌ره‌که‌ مه‌ڕێ . هه‌ریان‌کرده‌ سه‌ر ئەفشار و دونه‌ولی و کوردان و له‌ به‌ری به‌یانه‌وه‌ هه‌تا نیوم‌و‌ر ته‌نووری شه‌ر هه‌ر بێتسه‌ی دا . رۆژگار به‌ دیقنی ئازایه‌تی و چاونه‌ترسی ئەفغانان سه‌ری سو‌رما و ئەنگوستی خۆی گه‌ست . سه‌ره‌نجام ئەفغانی قۆشه‌نی ئەفشار و دونه‌ولی به‌کافیان تێک‌و‌پێک شکاند . سه‌رما ئەفشاره‌کان روویان له‌ مه‌یدانی شه‌ه‌رگه‌ی نه‌مان و مرگه‌تیا و دا‌ه‌ر دا‌ه‌ر بوون . به‌لام کۆمه‌لی دونه‌ولی ماوه‌یه‌ک خۆیان راگرت و زۆربه‌یان که‌وته‌ به‌ر مه‌ودای شیری ئەفغانانی چه‌په‌لکار . ئاخ‌ری به‌کافی شه‌وانیش شه‌ره‌مه‌زاریی راگره‌نیان به‌ شیاوی شانی خۆیان زانی و به‌ دای راگره‌وان دا ره‌وین . نه‌قی‌خان هه‌لات و به‌ه‌رتا و خۆی گه‌یانه‌وه‌ ورمی و سه‌ری و مه‌هر په‌ساری دیواری شار هه‌ینا و که‌وته‌ دابه‌ستنی قه‌ڵا و کۆکره‌نه‌وه‌ی ئامرازی قه‌لاداری و له‌و لاوه‌ ئازادخان ده‌ستی به‌ سه‌ر قه‌لاتی خۆیه‌ داگرت و به‌ره‌و ورمی که‌وته‌ڕێ . له‌و کاته‌دا سه‌فی‌یارخانی سه‌ر به‌ وه‌چه‌ی ئەفشاره‌کانی ساین‌قه‌لا یان تیره‌ی گۆندو‌زلو و سه‌ری و مه‌هر ئازادخان هه‌ینا و چه‌له‌مه‌ی فه‌رمانبه‌رداری خسته‌ ئه‌ستۆی . جا له‌ به‌ره‌وه‌ی نه‌قی‌خان و سه‌فی‌یارخان په‌کتریان ده‌بو‌غزاند و کۆنه‌قینی مابه‌پتان نه‌فه‌وتابوو . تگای له‌ ئازادخان کرد رێی بدا به‌چینه‌ ورمی بۆ لای نه‌قی‌خان و به‌ فیل و ده‌هۆ هه‌لیخه‌له‌تێنی و بیه‌خاته‌ به‌ند و بن‌ه‌یج شه‌ر و کێشه‌یه‌ک کلێلی قه‌ڵا و ده‌چنگ بێنی و بیه‌داته‌ ئازادخان . بۆ ئهم مه‌به‌سته‌ مال و کۆچی خۆی به‌ بارمه‌ت دا‌نا و ئازاد که‌یفی زۆر به‌م کاره‌ گولی کرد و ئیزنی دا و ناردی . سه‌فی‌یارخان کاتی‌ک گه‌یشته‌ لای نه‌قی‌خان به‌رواته‌ وای نو‌اند که‌ چۆته‌ باریده‌ی . نه‌قی‌خانیش هه‌له‌فریوا و پشتی لێکرده‌وه‌ و که‌وته‌ ساز و په‌رداخ کردنی چه‌ک‌و‌جۆل و چۆنیه‌تی پاراستنی قه‌ڵا . به‌لام رۆژی‌کی که‌ سه‌فی‌یارخان هه‌له‌که‌ی به‌ له‌بار زانی و نامۆی له‌ ده‌ورو به‌ری نه‌دیتن ، وێرای چه‌ند که‌س له‌ پیاوه‌کانی

خۆی پەلاماری ئەقیخانی نا و گرتی. هەردک دەستیان لە پەشتەمرا توند بەست و چاویان لە قاپێلکان دەرھێنا. کۆمەڵی ئەفشار کە لەبەر زوڵم و زۆرەملی ئەقیخان دەنالتین و وەتەنگ ھاتیوون، ئەم رووداوەیان بە سەرکەوتنێکی گەورە دانا و سەریان وەبەر سەفی یارخان ھێنا. ئازادخان کە لە ئاواپی «سەنگەر»ی ورمێ ھۆردوو بەزی کردبوو، لە کات و ساتێکی پێرۆزدا پێی نایە قەلای ورمێ. بە پێی بەرژمۆھەندی رۆژگار و دلدانەوێ ئەفشاران، لەرێوێ محەممەد مەوساخانی قاسملوو کۆری محەممەدخانی قاسملوو بە گەربەگی کردە بریکاری حکوومەت و کەیفخودای خێل و خۆشی بە سەربەستی لە سەر تەختی شکۆمەندی دەسەلات پالی داوھ.

حکومەتی ئازادخان و کۆمەڵیک پروڤادای

سەیرۆسەمەرە و پڕ کارەساتی کە لەم سەردەمەدا قەومان

پاش ئەوێ کە قەلای ورمی کەوتە بەردەستی ئازادخان و ئەفسار
چەتەمە ئەویان خستە گەردنیا، تەواوی خەلکی ئازەربایجان سەریان وەبەر
فەرمانەکانی هینا. پروڤادایکی سەیری ئەو پڕۆگارە ھەلویستی کابرایەک بوو کە
لە دەوروبەری بازار خەریکی قورەکاری و خانووبەرە سازکردن بوو کە چەند
کووپەیی مزی پڕ لە زۆری سووری لە خەندەکاندا دیتنەو و دانی بە ئازادخان.
وەچنگە هینانی خەزینەییکی ئاوا بێ کوێرمووری ئازادخانی وا لیکرد کە وردەموردە
مەیل و ناسەیی فەرمانڕەوایەتی لە کۆشکی مێشکیدا چەتر بنگیوی و «قزاقا»ی
خوشکی محەممەدموساخانی بەگلەربەگ بخوازی و داوەتێکی گەورەیی بۆ بکا.
چونکە حەیدەر قوڵی خانی حاکی نەخجەوان کە تەوێکیشی دەکرد، یوسف خانی
ئەبدالی لەگەڵ محەممەدموساخانی بەگلەربەگی دانان بۆ پاراستنی سنووران و
مەتبەندەکە و فەتحەعلی خانی ئەرمشلووی کردە سەرۆک هیز و بە ئامانجی
سزادانی حەیدەر قوڵی خان لەشکرێ دەنگ دا. دواي چەند شەڕێکی قورس و گران
مات و دامادی کرد و کۆشتی و زۆربەیی خەلکی نەخجەوان لەو ھەرایەدا کوژران
یان بە دیل گیران.

پاشان ئازادخان و مرزی زستان لە شارەدێی دیکورگانی^۱ سەر بە تەوڕیز
بنەیی داگوتا. لەم کاتەدا خەبەر هات کە پەناخانی ئەنبارلوو لە خەمسەیی
قەزوینەو قۆشەتێکی تێر و شەپاری هیناوە و بەرپۆیە و ئامانجی گرتنی

۱ - لە ددقەکەدا نووسراوە «دەخوارقان» و دەخویندریتەو «دیکھارقان» و لە کوردیی
بۆتە دیکورگان ئیستا بێی دەلێن ئازەرشار

نازمربایجان و ئیستا له شهس فرسه خێ تهوړیز له شکریه زی کړیووه.
 نازادخان، فه تحه علی خانی ئه رمشلووی فرمانده هیزی خوی له گهل چواره زار
 کهسان ناردی بهر په رچدانه وه. دواي هه لگیسانی شه و ته قه و لیکدانیکي کم.
 نه بارلوو خویان یو رانه گیرا و هه لاتن و زوړ بهی قهره پشی و پیاده کانیان یوونه
 چیشتهی شمشیزی نه فغانان و نه فشاران. دواتر نازادخان به شان و شه و که تیکی
 گر شه باره وه به نامانجی گرتنی ئیرموان له شکری نازاوت.

ھېرشى ئازادخان بۇ سەر ئىرەوان و تىكشكانى

ئازادخان بۋاى ومىرگرتنى سەرکەوتىننامەى فەتخەلىخان، بە مەبەستى گرتنى ئىرەوان قۇشەنى دەنگ دا و «چۆخورى سەعد»ى كەوشەنى ئەو ھەرىمەى كىردە لەشكرگای خۇى و تاۋل و خىۋەتى لى ھەلدا. لەبەرومى جەماومرى ئىرەوان خۇيان بە مەردى مەيدانى ئازاد نەدىزانى، دەستەوداۋىنى ھوكمىرانى گورجىستان بۋوون و داۋاى كۆمەگيان لىكىرد. ھوكمىدار بە لەشكرىكى پەرداخەۋە بەرمو ئىرەوان بزووت و لە بۋو فرسەخى ناۋچەكە ھىزەكانيان توۋشى بەكتر ھاتن و ھەر كام لە بالى خۇيان دامەزران و پاشان شىر و تىر و نىزەيان ھەژاندن و شەرىكى وا قەۋما كە كەۋچكى تىنەدەگەرا. بۇ نموونە لە قۇشەنى ئەفغان و ئەفشارەۋە بۋو ھەزار كەس بەجارىك بە شىرى پروتەۋە ھەلپانكردە سەر جەرگەى لەشكرى گورجىيەكان. لەم كاتەدا ھوكمىران ئامالەى كىردە تەنگىچىيانى گورجى و ئىرەۋانى و لىزىمەى فېشەكانيان بە سەردا باراندن. زۆرىەى چەكدارانى ئەفغان و ئەفشار پىكران و كوژران. ئەۋەى مابۋوون خۇيان بۇ رانەگېرا و رەۋىن. تاقىمى گورجى كەۋتە سەريان و شىكىنىكى ئالتان بە ئەستۋىدا بىرىن و تەۋاۋى بارگە و بنە و چەكۋچۆل و تۆپخانەى نېۋ ھۇرۋوگای قۇشەنى ئازادخان كەۋتە چىنگ گورجىيەكان. بە ناچار ئازادخان وېراى بۆلەسۋارىك لە چۆمى ئاراس پەرىپىۋە و خۇى گەپاندە تەۋرېز و بە يارمەتى و پىشتىۋانى جەماومرى ئەۋ شەرە دىسان بۋو سالى دىكە بە سەربەستى فەرمانرەۋايەتى ئازەربايجانى كىرد. ھەزەلەلىخانى مەرەندى بە بىركار دانا و «مىرزا نەسىر» ناۋېكى كىردە بەرپىرس و سەرۆكى كۆكردنەۋەى پىتاكى ھكۈومەتى و خۇى لە ورمىن بىناغەى ھكۈومەتى داکوتا.

راپه‌رپینی ته‌وریز و شه‌ری ئازادخانی شه‌فغان

له‌گه‌ل خه‌لکی ئهم‌ شاره‌

ئازادخان بوای شکانی له‌ شه‌ری ئیره‌وان‌دا، له‌بهر سرشستی ناپاک و بی‌باکی و بێ‌چا‌و‌پرووی، دمستی کرد به‌ هه‌لسوکه‌وتی نابه‌جی و ناله‌یار له‌گه‌ل جه‌ما‌ومر و پیتی له‌و قه‌رارو‌پرپیه‌ نا‌که‌ فه‌زل‌عه‌لی‌خانی مه‌ره‌ندی له‌گه‌ل ته‌وریزیان کردبووی و ملی پتوه‌نا و خه‌لکی ده‌چه‌وسانده‌وه. ته‌وریزی له‌ یارمه‌تیدانی په‌شیمان بوونه‌وه و دژی فه‌زل‌عه‌لی‌خانی حاکم راپه‌رین و میرزا نه‌سیری سه‌روکی کۆکردنه‌وه‌ی پیتاکی حکومه‌تیان له‌و هه‌رایه‌دا کوشت. چونکه‌ زانیان ئازادخان هه‌لیانده‌بیچی و دیته‌ جه‌سته‌یان و ده‌په‌وه‌ی به‌ توند و تیژی تو‌له‌یان لی‌بکاته‌وه، قه‌لایان دابه‌ست و جه‌ک و ئامرازێ پتو‌یستیان خسته‌ سه‌ریه‌ک و دمستی هانایان درێژ کرد بۆ کازم‌خانی قه‌ره‌جه‌داغی، په‌ناخانی جه‌وانشیری قه‌ره‌باغی، تیره‌ی شو‌قاقی و حه‌شامه‌تی شاسه‌یوان. ئازادخان وه‌ختا‌یه‌ک به‌ حال‌و‌پۆژه‌که‌ی زانی لێ‌وی لی‌ک‌رۆشتن و قۆشه‌نیکی زۆر و زمو‌مندی په‌رداخێ کۆکرده‌وه و به‌ ئامانجی گرتنی قه‌لای ته‌وریز که‌وته‌ری. هه‌ر گه‌یشتی ئاره‌که‌ی ده‌وره‌ دا و با‌وه‌شی ئتیه‌ران. بۆ ما‌وه‌ی دوو مانگ دانیش‌توانی شار به‌ چنگ گه‌مارۆوه‌ نالین. جه‌نگه‌ی وه‌رزی به‌هار بوو، هیش‌تا به‌رهم و حاسلاتی خه‌لک له‌ ده‌ری شار و له‌ گوندان نه‌گی‌بوون و هه‌ره‌تی دروینه‌ دانه‌هات‌بوو، بۆیه‌ جه‌ما‌ومر زمه‌ر و پاشه‌که‌وتی ئازووخه‌یان که‌وته‌ بران و نه‌هامه‌تی بالی نه‌نگاوت. هیزه‌کانی ئازادخان زۆربه‌ی باغه‌کانی ده‌ورو‌به‌ر و تاخه‌کانی شار و خانو‌وبه‌ره‌ و داچ‌نا‌وی خه‌لکی ته‌وریزیان به‌ ئاگری بێ‌روحمی سووتاند و پین‌خو‌ستیان ک‌ر‌ن و هیچ په‌سار و په‌سیو و ماله‌یکیان به‌ پتوه‌ نه‌ه‌یش‌ت و

تتیکیان وروخاند. کومه لی مسکین و ههژارانی به لهنگازی شار بۆ پهیدا کردنی خواردنیکي نه مرنه ئی دمچوونه دهره وه به لکوو بتوان له گياوگۆلی مووچه و مهزرایان کروکاشیکي بکه و شتیکی هه لکپین و بینه وه مال، کهچی دهیانگرتن و دهیانگوشتن یان لووت و گوئیان دهرپین و بهرهلایان دهکردنه وه قه لایه. بارو دۆخه که په نجا رۆژی ئاوا به سهردا تپهری که له ناکاو قۆشه نی خیلاتی قهرمه داغ، شاسه یوان، شو قالی و جهوانشیر، به سه رکردایه تی کازم خان و په ناخان به ره و هیزه کانی شهفغان و مه ته ریزه کانیان داومرین. قۆشه نی یارمه تیدم وه کوو لافاو له چیا ی سورخابه وه به ره و شار لووزموی به ست و شهفغانی له سه نگه ره کانیان دهرپه رین و له مه زرای ریواسانی ته وریز بنه یان داکوتا. کازم خان که پیاویک بوو کارزان و هامیده و باوه ری به خۆپاگری کومه لی ئیلجا نه بوو، هه رمووی با خه لکی ته وریز تتیکرای ته نگدارانیان له گه ل خۆیان به رن بۆ شه رگه و له وئ دامه زرین. پاشان که هیزه کان تتیکه له نگووتن و ناگری شه ر هه لگه رسا، خیلاتی وئرای پیاوه کانی شار به کومه ل روویان کرده مه یدان. سپای شهفغانان و مختایه ک به له شکری زۆری خیلات و ته وریزیان زانی و کم بوونی خۆیان بۆ دهرکه وت، ترس و دله راوکه شانی گرتن و زانیان شه گه ر بێتو و لاقیان بترازین و رانه وه ستن تازه ریتی دهر بازبوونیان نابئ، به ناچار دمستیان له گیانی خۆیان شۆرد و که وتنه بهر شه پۆلی چاره نووس و به شیر ی رووتی شه سپه گه مو زینه وه په لاماری قۆشه نی خیلاتیان دا. بازاری خوینرۆی گه رم داها ت و کالای مه رگ وه های به ره و په یدا کرد که شیر یخ وه شیر ی هه ره بر یسه کی نه مان و به لا بالی شه نگاوت. که چی له ناکاو شه نی سه رکه وتن پرچی ئالای ئازادخانی شه کانه وه. ئیلجا و ره یان به ردا و به جار یک پشتیان کردم وه و ره وین. ته نیا په ناخانی جهوانشیر له بهر پاراستنی شه ره فی خیل ماوه یه کی کم له به رامبه ر شه و ریوی سرشته نه دا شیرانه خۆی راگرت و کۆلی نه دا، به لام سه ره نجام شه ویش که دیتی یارمه تیدم ریکی وای به دهره وه نه ماوه

تابشې نه هینا وړایکړد. پیاوه کانی شار له مهیدانی لیکدان مانه وه و ژوربه بیان به شیرې نه فغانان گه وزین. به گشتی خه لکی ته ورېژ شکستېکی قورسیان به سر شانی دا هات و دهلین چواره هزار که سیان لښکرواره و ده توانم بلیم هه تا نیتاش برینی دهر وونیان سارېژ نه بې ته وه. شم روډاوه ده گه پټه وه مانگی موباره کی په مه زانی سالی ۱۱۶۴ ی کؤچی/ ژوونیه - نووتی ۱۷۵۰ ی زایینی. ژوربه ی جه ماومری ته ورېژی ناوهدمی دمسلات که توانیویانه له جی خویان بېزون، همر که هلیان بې رمخساوه دمسلی ژن و مندالیان گرتوه و په رموازه بوون و له سهرده می نارامیشدا نه گه راونه وه.

دهلین له رڼی شهره کهدا، سپسه دپیاوه په کی ته ورېژی له حهوشه ی شارا سهنگه ریان بې پاراستنی خویان هلبه ستوون و وا بپاوانه پان دست کړې ته وه که نه فغانی نه یان توانیوه بیان به زینن. به ناچار نازادخان په نای داون و هیچی لښکروون، به لام پاش گیرودمبوون و دلنیا یی، هه موپان وک په خسیری کاهران به نرخیکی گران به خه لکی شار فروشتوونه وه. به کورتی دوی گیرانی ته ورېژ نازادخان بهرمو مراهه رڼی و له ناوچه ی «دیزه چروود» هوربو په زی کرد. لهوې فتح علی خانی نه فشار، نهره شلووی کرده به گه ربه کی نازمربایجان و ناردی بې ته ورېژ. جا له بهرومی فتح علی خان پیاویکی رهشید و هیندیکش چنوک بوو، دهر گای داکرووسین و شلتاغی به رووی حهشامه تی ته ورېژدا کرموه و پاشماووی دانیشتونانی که له تیک نان و بره به رچوونیکیان سه بوو. له سایه ی پرکشی فتح علی خانه وه دمس به تال و داماو که و تنه وه. هه لپه ی خان وای کرد که له ماوه ی شمس مانگدا توانی ۹۰ هزار تمه له خه لک بستینن. کاتیک نازادخان بم کاره ی زانی، فتح علی خانی لیخت و مه لا خدرناویکی نه فغانی کرده حاکمی ته ورېژ. له ماوه ی دوو سال دمسلاتی ناوبراودا جه ماومری ته ورېژ تۆزیک حهسانه وه و بوژانه وه.

شهری نازادخان له گهال که ریمخانی زه ند

و نه و پرو و داوانه ی که قه و مان

سالی ۱۱۶۶ی کؤچی مانگی/۱۷۵۲-۱۷۵۳ی زایینی، وه ختاپهک نازادخان خه یالی سه بارهت به سه ربز یوانی نازه ربایجان ناسووده بوو، پاشان هر شاره ی حاکمیک و هر سنووره ی سه رکرده یه کی بؤ دیاری کرد و شنگی له خؤی دا و بانگه شه ی دمسدریژی بؤ سه ر ئیراقی بلا و کرده و؛ چونکه له و کاتی دا که ریمخانی زه ند له ئیراق و فارس و محمه دحه سه ن خانی کوری فه تح عه لی خانی قاجار له نه سه تهر اباد و مازنده ران ئالای هیز و دمه سله ات و پادشایه تی بیان هه لدا بوو. به لام له شکر و شان و شه وکه تی که ریمخان پتری په ره نه ستان دبوو. پینج هه زار لوړ و قه شفای و خه لکی فارسی له رکئی دا بوون. نازادخان هیشتا له سه ر شکاندن یه کیک له و دوو که له بوژمنه ی ساغ نه بوؤ وه که سه ره نای کیشه ی کوره ی گورین و ساخته چی شاسولتان حوسینی [سه فه وی] له به غدا سه ری هه لدا و ورده ورده په ل و بؤی هاویشته. که ریمخان به قوشه نیکی زؤرموه رووی کرده کرماشان که نه و درکه له سه ر ړنگای دمه سله اتی هه لکه نی و بنه بری بکا. ده بن له بیرمان بن که پیاوینکی که سه نه ناس له به غدا ده یگوت کوری شاسولتان حوسینی سه فه ویم و تاج و ته ختی فه رمانی موایه تی ئیران ئی منه. نه و کابرایه داوای له ده ولته تی رؤم ده کرد که له شکری و مبه ر رکئی بنی هه تا به ره و ولات ببزوی و بگانه وه و جله وی حکومه ت به دمه سه وه بگری. عه لی مه ردان خانی به ختیار ی که خه نیم ی که ریمخانی زه ند بوو، شای ساخته ی کرده دارده سستی خؤی و له کرماشان شه ر ړنکی سه ختی له گه ل کرد، به لام به ختی قرچؤکی لاری هیئا و شکا. خانی به ختیار ی به ناردن ی چه ند که یخودایه ک و هیندیک دیاری هاواری برده به ر نازادخانی نه افغان. نازادخان که له میژ بوو جاوه روانی هه لیک ی

وابوو. به هه‌شت‌ه‌زار چه‌کداری نه‌فغان و نه‌فشارموه هه‌ستا و پرووی کرده کرماشان. وه‌ختایه‌ک نیزیک بۆوه بیستی که علی‌مەردان‌خانی به‌ختیاری به دەس‌که‌ریم‌خانی زه‌ند شکاوه و پادشای ساخته له‌و شهره‌دا کوژراوه یان کوژیر کراوه. له‌سه‌ر ناکۆک بوونی هه‌واله‌کان ویستی بگه‌رێته‌وه، به‌لام که‌ریم‌خان له‌به‌ر بادیه‌ه‌وایی سه‌ره‌رپیی لیگرت هه‌تا نه‌هێتی نیچیریکی ئاواي له‌چنگی دەرپاز بێ. ئازادخان به‌ناچار که‌وته شهر و به‌ره‌نگاری و له‌شکری که‌ریم‌خانی به‌زاند و په‌تاندی. که‌ریم‌خان به‌شەق‌و‌شەری ملی رپی ئیسفه‌هانی داگرت و له‌ویوه‌ جووه‌ فارس. هه‌موو بارگه‌ و بنه‌ و تاو و خێومت و باشه‌که‌وتی جیه‌خانه‌ی هۆربووی بۆ له‌شکری نه‌فغان و نه‌فشار به‌جیما و تالان کرا. شێخالی‌خان و محهممه‌دخانی زه‌ندی ئامۆزای که‌ریم‌خان پیلای ئن و مندالی خانیا‌ن گرت و تێکرا چوونه‌ هه‌وشه‌ی قه‌لای په‌ری و بنه‌یان خست. ئازادخان پرووی کرده‌ به‌لایر و دهوره‌ی قه‌لای په‌ری دا و هه‌ر خێرایه‌کی گرتی و مال و سامان و خه‌زێنه‌ی زه‌ندانی گه‌سک لێدا. شێخالی‌خان و محهممه‌دخانی له‌گه‌ل دایک و خاوخیزانی که‌ریم‌خان ته‌هرپێچ کردن و راپێچی دان بۆ قه‌لای ورمێ و عه‌لم‌خانی نه‌فغانی له‌سه‌ر دافان که‌ دهر ساز نه‌بن. جه‌ماوهری نه‌فغان و نه‌فشاریش ئه‌و تالان و دمسکه‌وته‌ی که‌ وه‌گیریان که‌وتبوو راپانگوێست بۆ ورمێ. ئازادخان پاش ئهم سه‌ره‌که‌وتن و ئه‌ره‌وشانه‌وه به‌رچاوه به‌رمو ئیسفه‌هانی پایته‌خت نه‌سه‌پی ئاوا. خه‌لکی ئیسفه‌هان چوونه‌ پێشوازی و مافووهره‌ و په‌نده‌زیا‌ن خسته‌ به‌رپێی و گه‌لیک ده‌باری و پێشکه‌شبیان ب‌رده‌ خزمه‌تی و هێتایانه‌ شارموه. ئازادخان له‌ کۆشکه‌لی فه‌رمانه‌روایانی سه‌فه‌وی‌دا رۆنیه‌شته سه‌ر ته‌ختی پادشایه‌تی و هیز و دمه‌سلاتی په‌ره‌ی سه‌ند. به‌ ناوی ئه‌و خوتبه‌ خوینداریه‌وه و سکه‌ لێدرا که‌ ئاواي له‌سه‌ر نووسرابوو:

هه‌تا‌کوو ئازاد هه‌بن و به‌مێنی سکه‌ی له‌ دنیا به‌رمو ده‌سێنی

پاشان هر ناوچه و مه لېبېندهی حاکمیتکی بڼو دیاری کرد و ناردی و
 فتح علی خانی نهر مشطووشی دانا به فرمانده هیژ و به قوشه نیکي ته یارموه بڼو
 قوئی برووجیژدی به یرکړد هه تا دمستی بگه یه نیټه که یرم خان. راست لم
 سه روبه ندها بوو که عه لم خانی نه افغان به خوی و هزار چه کدارموه ده که سی
 خاوخیزانی به دیل گیراوی که یرم خانی راده گواست بڼو ورمی. شه ویک له
 دموروبه یری ساینه لا چه د ژنیکي زه ندان خویان گه پانده شیخال خان و نور له
 چاوی پاسه و نانی خه والووی خه وی بیخه به یری، به ند و زنجیریان له دست و
 پهل و شان و پیلی دامالی. نه ویش و یرای ژنان دمستی یه خسیره کانی دیکه ی
 کړدموه و ټکړا کړد یانه قریوه و هه را که نه وه که یرم خان گه یشتی! نه افغانی به
 په شوکاوی له خه واپه یرین و به گومانی هاتنی که یرم خان هه یه که ی رایکړده
 قولیک و په نایه ک. عه لم خان که تازه له خه واپه یربوو به چنگ زه ندان
 کوژرا و بوو به ده سته ملانی مهرگ و به جووت لینی خه و تن. تاقمیک له هاورپیانی
 شه لالی خوین کران و پولیکیان هه لاتن. پاشان شیخال خان و محهمه دخان
 له گهل دایک و مال و مندالی که یرم خان به سلامه تی و به ده ستی پرموه له
 شوو شته گه یشتنه وه خزمه ت رکیزی خان. که یرم خان سوژده ی شوکری برد بڼو
 په رومردگار و به له شکرکی په رداخه وه رووی کړدموه نیسفه هان بڼو شه یری
 نازادخان. و هختایه ک نازادخان هوالی کوژرانی عه لم خان و قوتار بوونی
 نه سیرانی زه ند و بزوونتی که یرم خانی بیست، بوو که تی غیره ت و شه رف له
 کاژده کی که یلی بادیه وایي هه سنا و نوابه وایي فتح علی خانی نهر مشطو
 به رمو برووجیژد و نه هاو دند نه سبی تاو دا. ده لنین به رله و دی هژرووی نازادخان
 بگاته نه و مه لېبېنده. فتح علی خان به شیوه یه ک ناگری زولم و زوره ملی تیدا
 هه لگړاندبوو که بڼسق و بڼجرووکی هاوار و ناله ی چه و ساوه کانی ده گه یشته
 که شکه لانی نه له ک.

به کورتی نازادخانی نه افغان له شارمدني قومشه که نو فرسه خي دهميني
 بؤ ئيسفه هان گه يشته هيزه کاني که ريم خان. پاش ته قه و ليکدانيني کم،
 له شکري نه افغان و نه فشاره کاني ورمي شکان و په وين. نه سکه نده رخاني
 دايک براي که ريم خان که لاويکي نازاي نه ترس بوو له و کاته دا که له شکري
 نازادخاني هه لده بري و پياوانه دهستي ده و مشاند، له پر تيري نه چل له
 سه رپه نجه ي چارمنووسه وه ده رپه ري و سينه ي پيکا و له نه سپه وه هه ليداشت و
 پشووي لي بري. خه لک ده لئين به تيري هه تح عه لي خاني نه فشار نه نگواوه و
 کوژراوه و هه لبت خودا دمراني.

بوای شم پروداوه که ريم خان دهستي له شهر هه لگرت و چووه
 خوږم شاباد و له وي کومه ليک له خيلاي پشتکو و سه ميره تي ها لان. پاش
 مه وه يه ک جاريکي تر نازادخان، عه بدوللاخاني برازي خوي به قوشه نيکي
 ئيسفه هانه وه نارده خوږم شاباد بؤ ليداني که ريم خان و سه رله نوئ خاني زه ند
 سه رکه وت.

شەرى چوارجارەى ئازادخان لەگەل كەرىمخانى زەند

لەم كاتەدا ئازادخان دېسان لەشكرىكى پەرداخ كرد و بە سەرگردايەتى
فەتخەلىخانى ئەفشار و ژمارەيەك لە سەردارانی ئۆزبەك و ئەفغان ناردی بۆ
شەرى كەرىمخان. لەم لەشكرکێشانەدا فەتخەلىخانى ئەفشار سەرگردەى
تەواوى هیزەكان بوو. لە شىوئىنىك كە پىي دەلتىن «دوئاو» و سەر بە
«سىلاخوپ»، قوشەنيان تىكەلەنگووتن. كەرىمخان لەبەرەوى جەماومرى هەزار
كەسەى بەرپكێفى لەچاو لەشكرى ئازادخان كەمتر هاتە بەرچاوى، خاوخىزانی
خۆى و ژن و مندالى زەندانى هەلاوارد و بەرەو هەرىمى خووزستانى نارىن. خۆى
لەگەل كۆمەلتىكى كەم و شان بەشانی شىخالىخان و محەممەدخان بەرەوپووى
لەشكرى بىست و پىنج هەزار كەسەى ئازادخان جەقى. پىاوانى زەند ئەوەندە
چالاک و مەردانە هەلەمسووران كە بە دە ئەفغان و ئەفشاران بە يەكيان
نەدەوستان. خانەدانى زەند هەموويان ئازا و شمشىرومشىن بوون و خودى
كەرىمخانىش كە لەم بار و بوارەدا تايبەت بوو. بەناچار فەتخەلىخان هاوارى
شالاوى بەلىشاوى كرد و ئەو دەريا لەشكرە بەجارىك هرووژميان برد و زەنديان
و دەپىش خۆيان دان و پەتاندیان. بەلام كەرىمخان باوى هەنگاوى نەرم بوون و
وردەوردە بە دواى راكردبوواندا دەپۆيسى. كەس نەيدەوێرا كە لەو خانە
دوژمن بەزىنە نىزىك بىتەو و هەركەس لە خۆى رادەدى و دەپوێرايە لەپۆه بە
زەبرى شىرى وى دادەهات و دەكوژا. دەلتىن كەرىمخان رەبەكەى چەقاندوو و
پىيەكى لە پكێفى دەركێشاو و راوەستاو هەتا راكردووى زەند دوورتر بكەنەو.
ئەو بىست و پىنج هەزار كەسەى ئەفغان و ئەفشار و ئۆزبەكان سەريان لە
چاوەترسى ئەو شېرە بوێرە سوڕ دەمىنى. فەتخەلىخانى ئەفشار بە
سەرگردەكانى لەشكر دەلى هەر كەس بۆ كەرىمخان بچىتە مەيدان و چ بە
زىندووى يان مەردووى بپهيتنى، لەپۆه ئىم ئىسپە حدودەى كە سواری بووم بە
زىن و لغاوى ئالتوونەو دەيدەمى و هەزار تەمەن زىرى سوورى بۆ دەخەمە
سەر و كچى پىاوماقولىكى ئىسپەهانىشى لىمارە دەكەم. پىاويكى حەپەلۆرەى

نه افغانی که به نازا منشور بوو. گوتی نهن دمچم و به ویرغه نه سپی
لینگ دا و هه لیکوتایه سر که یم خان و بی شمرمانه تی راخوری و جنیوی پیدا.
که یم خان گوتی ها جت دهوئ و بؤ وا ده که ی؟ گوتی هاتووم بته مه به ررکیفی
فه تح علی خانی سردار که له ژیر فرمانی نازادخانی نه افغان دایه. که یم خان
گوتی بؤ دهس هه لگړه لهو قسه هه له تپلیت و پووجانه. نازاد سه کی کپیه و
فه تح علی خانی جبه هه تا من بجمه به ررکیفی؟ چ قسه یه کت پپیه بیلی گویم لپیه.
کابرای نه افغان گوتی نه گهر به گویم نه که ی له چنگم قوتار نابی. که یم خان که
چوار میزده کی دانیشتبوو له سر خوانی زین و ثانیشکی هاویشتبووو سر
رمبه که ی، هه رای کابرای کرد و مره پپیش. نه افغانی به بخت و مرگه راو لپنی نیزیک
بؤوه و نژده ی به ره و سینه ی هه ژاند. به لام خان دهستی خوی رمپیش دا و
پری دایه نژده که ی و له سر یه کسمی هه تپداشت. کابرا هه ستاوه و په نجه ی برد بؤ
شیر و ویستی په لاماری بدا و دایه پپنپته توقی سهری که چی خانی زهند به
تو و په پی پپی له رکیفی داگرت و شیر ی بی به ررگړه و دی داهنایه شانی راسته ی
نه و چاره مرشه و له بن هه نکلی چه پی سهری کرد. پاشان که یم خان که و ته دوا ی
کوچی قوشه نی. نازادخان که ده پروانییه شم دیمه نه، ته ماشای کرد نه وه
که یم خان رژی، به لام کابرای خه نیمی هه ده پتوه راوه ستاوه و چورته ناکا.
پیاوی نارد و که لاکیان هاویشته سر پشتی نه سپ و هینایانه وه. خانی نه افغان
که چاوی به جین زهبری که یم خان که و ت مجورکی پیدا هات و له رزی و هه
له و پوه گه رایه وه بؤ نیسفه هان. که یم خان له و ی را رژی بؤ چپاکانی
ر هگیلویه و به ناوچه کانی فه له یان دا تپه ری و گه پشته گازران. ده لپن
محه مه دخانی زهند که به کیک بووه له گه وره سر کرده کانی که یم خان، لم
سه فه ردا پرووی لیو مرده گپړئ و ده روا بؤ ناوچه کانی کرماشان و له و ی ده چپته
پال قوشه نی له علی مردان خان. به لام رژیایه کی که ده رفته ی بؤ هه لده که و ی به
خه نجره له علی مردان خان ده کووژئ و ده روا ته کرماشان و له و ی بفه داده کوتی.

شهری پینج جاره‌ی نازادخان و کهریمخان له فارس

هه‌روه‌کوو باسی کرا، نازادخانی نه‌فغان دوی ره‌وینی کهریمخانی زهند به‌ره‌و که‌ژ و کیوه‌کانی کۆه‌گیلۆیه، گه‌رایه‌وه ئیسفه‌هان و سه‌رمانی نا‌هه‌موو کۆلان و شه‌قلم و بازاری شاریان رازاندنه‌وه و کردیانه جیزۆن و جراخان و بووته‌پله‌ی شادمانییان کونا و سه‌رکه‌وتنه‌نامه‌یان نووسین بۆ هه‌موو هه‌ریمه‌کان. یاش تپه‌په‌رینی ئهم کارانه شابازخانی دونه‌ولی له «شه‌ره‌زا» و ناوچه‌کانی گه‌رانگه‌ری کرده حوکه‌دار. فه‌تح‌عه‌لی‌خانی نه‌فشاری نه‌ره‌مشووی کرده سه‌ره‌یزیی مه‌لبه‌ندی برووجیرد و ده‌وروبه‌ری. سێ مانگ دوی ئهم رووداوانه دیسان هاته‌ی قۆشه‌نی کهریمخان له بالی گه‌رمه‌سێراتی هارسه‌وه به‌ گوێی نازادخان دادرا و گوێیان سه‌ری له شه‌ر ده‌خوری و به‌ره‌و ئیراق بزووته‌ووه. نازادخان به‌رینه‌وه‌ی هه‌رای کهریمخانی به‌ شه‌رکی سه‌ر شانی خۆی دانا و به‌ره‌وه‌ی کهریمخان ده‌ستی بوه‌شینی، له‌شکرکی ساز و ته‌یاری نایه به‌ره‌کێفی شابازخانی دونه‌ولی و له‌گه‌ل تۆپخانه و جه‌زایرچی وه‌کوو پێشه‌نگ ناردی. دوا‌به‌دوی ئه‌وان فه‌تح‌عه‌لی‌خانی نه‌فشاری له برووجیردوه بانگه‌یشت و وێرای ده‌هه‌زار که‌س به‌رپێی کرده شیراز. وه‌ختایه‌ک ئهم جه‌ما‌وه‌ره‌ جوونه شیراز خه‌لکیان گه‌وزاند و پێخوست و سه‌رکوێیان کړن و نازادخانیش به‌ له‌شکرکی زۆر و زه‌نده‌وه به‌ دوا‌یان‌دا گه‌یشتی.

له‌و لاوه کهریمخانی زهند به‌ خۆی و سێ‌هه‌زار که‌سه‌وه له‌ قه‌لاتی خشت نازوو‌خه و پاشه‌که‌وتی داخستبوو بۆ به‌ره‌نگاری‌بوونه‌وه‌ی نازادخان که‌ ئه‌ویش به‌ سێ‌هه‌زار چه‌کداره‌وه له‌ نیزی‌ک خشت سه‌ر و سۆراغی په‌یدا بوو. کهریمخان بیا‌ده‌کانی له‌شکرکی خۆی له‌ شاخه‌کانی ده‌وروبه‌ر دامه‌زراند‌بوون و بۆ‌سه‌ی بێ‌دانا‌بوونه‌وه. پاشان ده‌شتیکی پان و به‌رینی بۆ شه‌ر هه‌لبژارد و له‌گه‌ل

سې هزار چه کداری شیرگهوزین بهرموړووی سې هزار لهشکرچې نه فغان و نه فشار سه فیان به ست. دانیشتوانی قه لاتی خشت بهرمتغه نگیان وهکوو بریشکه بهرمو هیزه کانی نازادخان هه لده توفاند.

که ریم خان له گه ل پېشه نګانی قوشه نی نازادخان به گز به کدا چوون و به هه لمه تیک لیکي بلاو کړن و لاوانی زه ند له ناست لهشکرې نه فغانیبه کان به راستی ده ست و برد و نازایه تیبان ده نواند. له گهرمې شهرا دوو هزار چه کداریکی که به سرگردایه تی شیخالی خانی زه ند له کیو و دۆلاند خویان مه لاس دابوو، به جاریک کردیانه هه للا و گرمه و تغه و ترس و سامپکی سهیریان خسته دل و دهروونی قوشه نی نازادخان. هیزه توفیوه کان چه جینیان لی هه لکبرا و قوونه نزه بیان دایه و خودی که ریم خان چه شنی شیریکې در که هه لکاته سر پۆلی رهمی ناسکان شالوی دمبرده هه رایه ک تهرمه کیک تهرمی داوېشته سر یه کتر. هه چو نیک بن هینده ی پینه چوو که لهشکرې نازادخان خراب شکا و سرجه می توفخانه و بارگه و بنه یان که وته بهر رامالی دامالینی زه ندان.

نازادخان بهوپه ری به دبه ختی و سره سؤری و به هزار کویرمهری و سووکایه تی خوی گه پانده وه شیراز و له ویشی خوی بۆ نه گیرا و نیی ته قاند بۆ نیسفه هان. که ریم خان دوابه دوی شو گه یشته شیراز و ده سولاتی له چنگ سالج خانی بهیات دهره ینا که نازادخان داینا بوو به حاکم و به کوته کان وهنده ی لیدا هه تا مرده له ویتوه مزلاومزل پرووی کرده نیسفه هان و نازادخانیش زانی تازه شوئ بۆ دانیشتن نابی و یه کسهر بهرمو نازه ربایجان بزووت و نیسفه هان و فارس پاک و سرپاک بۆ که ریم خان به جیمان.

شەهەری شەشجارەمی ئازادخان و فەتحەلیخانی ئەفشار

لەگەڵ کەریمخانی زەند

ئازادخان بوای شکانی بە دەست کەریمخان هاتە ئازەربایجان و بۆ ماوەی دوو سالان لەو مەلەبەندە ئالای دەسەلاتی هەڵدا و کەوتە ساپێژ کردنەوێی بڕینەکانی پیتشووی. سەرۆک و سەرکردە وەک کوو شابازخانی دۆنبولی و فەتحەلیخان کە تێوونە ژێر لەرمانی و محەممەد مەوساخانی بەگەرەبەگی ئەفشاری حاکی ورمێ و ئێرای یوسفخانی هەلووتەکی (هەوتەکی) و عەتاخانی ئەبدالی دانا بوون بە راسپاردە و بەرپرسی هەتسووراندنی کاروباری ورمێ و سنووران. پاش ئەوەی دووبارە توانی هێزێک کۆبکاتەوە دیسان بەرمو عێراق بزووت و لە قەزوینی ناوەندی دەسەلات دەنگ و ئاوازی شان و شەووەکتی رێژدار محەممەدحەسەنخانی قاجار کوپی فەتحەلیخانی خودالیکۆشبووی بە گوێ ناشناکرا و بیستنی کە لە ناوچەی رەشت و گیلان دەسەلاتی پەرەمی ئەستاندوو. سەرەتا کەوتە بیری شکاندنی ئەو ئەکا لەوێوە پەلاماری قەزوین بدا، بەلام چونکە خەیاڵی ئاسوودە نەبوو سەبارەت بە کەریمخان و دلی رۆنەدەمەکا، شکاندنی هێژا محەممەدحەسەنخانی بە سانی دانا و پووی کردە ئیسفەهان و لە دوو مزلایی شار هۆردووبەزی کرد. کەریمخان هەر کە بیستنی قۆشەنی ئازادخان گەیەوتی، بەرەوپێری لەشکری دەنگ دا و هێزەکانیان تێکەڵەنگووتن. دیسان ئەو دوو خەنیمە بەهێزە شەهێ قورس و گران لە نێوانیاندا قەوما و ئەمجارەشیان کەریمخان بەهزی و بەرمو شیراز پەوی و سەرلەنوێ ئیسفەهان کەوتەو چنگ ئازادخان. ئەویش لە ماوەی شەش مانگدا کەوتە ئەستاندنی باج و خەراج لە ژێردەستان و دووبارە پەلاماردانی فارس و شکاندنی کەریمخان مێشکی ورووژاند، بەلام کاتێک کەوتە باس و راویژ لەگەڵ

سهرۆک و سهرداران، نهوان کیشانی خاشه‌ی محهممه‌دحه‌سن‌خانی قاجاریان به گرینگتر و باشتر زانی. هر یۆیه په‌کی بزووتن به‌رو فارسی خست و دواى دانانی حوکمدار بؤ ئیسه‌هان سهری جله‌وی به‌رو هر یمه‌کانی گیلان وهر سووراند و زۆر به‌پرتاو رووی کرده ناوچه‌ی خه‌لخال. له‌وینوه ریگای ره‌شتی گرته‌به‌ر و کاتیک گه‌یشه‌ فیرووزکۆ، به‌پیتی فه‌رمانی محهممه‌دحه‌سن‌خان، محهممه‌دخانی قاجار به‌ره‌گه‌ی لست‌ه‌نی و خودی میری به‌رزه‌شانیش له‌ عه‌لی‌ناباد که‌وته نه‌داره‌کی شه‌ر و لیکدان و پیاده‌ی گيله‌کی دامه‌زراندن و له‌سهر ره‌وگه‌ی تپه‌رینی چه‌کدارانی نه‌فغان و نه‌فشار بۆسه‌ی پینانه‌وه. دواتر له‌گه‌ل ده‌سته‌ی قاجار و به‌مووت و تورکمان و ده‌ه‌زار چه‌کداریک بزووت و هات به‌رمو‌رووی سپای نازادخان راه‌ستا و له‌شکری دابه‌شی و قۆله‌کانی دیاری کرد و شه‌ر قه‌وما. هیزى نه‌فغان به‌پیتی نه‌ریتی خۆیان شان‌به‌شانی به‌کتر و به‌ شیرى رووته‌وه هه‌رشیان برد و چاویان له‌ حاند تیر و تهنگان نه‌ترووکاند و نه‌گه‌رچی که‌لاکێکی زۆریان که‌وته سهر ده‌ستی، به‌لام نه‌کشانه‌وه و دریان به‌ ریزه‌کانی سپای محهممه‌دحه‌سن‌خان دا و هه‌زاره‌زیله‌یان به‌رمو لێره‌واران ره‌مین. نه‌فغان و نه‌فشار که‌وته شوینیان، که‌چی له‌ناکاو چه‌کدارانی گيله‌ک له‌ مه‌ته‌ریزه‌کانی خۆیان ده‌ره‌پین و وه‌به‌ر ده‌سپێژی هیشه‌کانیان دان و نه‌فغانی و نه‌فشاری بێ‌خه‌به‌ر به‌ ته‌له‌که‌ی رۆژگار بوونه خه‌زه‌لوهری دم بای به‌ته‌وۆمی نه‌مان و ناقم‌تیکیان گیران. نازادخان که‌ ناوای دیت به‌ شکاوی و ده‌مکوت‌کراوی له‌ ره‌شته‌وه رووی کرده خه‌لخال و سپای به‌زیوی له‌ دارستانه‌کانی نیوان خه‌لخال و ره‌شتا به‌ هه‌زار کۆیره‌وه‌ری بار و بارخانه‌یان فری دا و گیانی خۆیان ده‌ریاز کرد. نازادخان هاته قه‌زوین و جه‌ماومری «چال‌خه‌یاره» سه‌ریان له‌ ناستی بادا و تفاق و خورد و خۆراکیان نه‌دایه و نه‌ویش به‌ هیزیکى کم ده‌وره‌ی ته‌نی و چی وای بپهنه‌جوو گرتی و له‌ قه‌زوین بنه‌ی داکوتا و که‌وته قه‌ره‌بووی شکستی له‌شکری خۆی. به‌راستی نه‌مساله زستانه‌که‌ی زۆر سه‌خت بوو. نوا

به فری واکه و تپوونه سهر یه که ریگاوبانی نازمربایجان گیرایوون و له ماومی ثم سنی مانگه دات و چوی ته تهر و کاروانان دوستی نه د. سه یارمته به شهری نازادخان له گهل خانزاده محهمه دحه سهن خان و تیکشکانی، هه والی لهنگ ولور له نازمربایجان دا دهاودم ده گهران و ده یانکوت نازادخان توژی لی به باکراوه و ده سله لاتی محهمه دحه سهن خان گه یو ته ته و پهری خوی. محهمه دهره زاخانی مهرندی که نهو کاتی له لایه نازادخانه وه حاکی ته وریز بوو، به بیستنی هیندیک هه وال و نه هاتنی ته تهر و نامه توقی و خوی هاویشته مالی سهرجه له زانایان میرزا نه سه یوللای شیخولئیسلامی ته وریز هه تا له چنگ نابورای ناژاوه چی به دوور بی و کهس نه توانی دوستی بکاتی! لهو جهنگه به دا په ساپه سا خبه ر له لای نازادخانه وه بلاویوونه وه که «چال خه یاره» گرته وه و له قه زوین سهر به خویه و حوکی ده روا. محهمه دهره زاخان گیانگی نازمربایجان چووه بهر و گوتی لیی دمن له سنی ته پله ی شادمانی! دوا بیست پور یان مانگیک دهنگ و هه رای هاتنی ریژدار محهمه دحه سهن خان ولاتی داگرت.

سالی ۱۱۷۱ی کؤچی/۱۷۵۷-۱۷۵۸ زایینی، محهمه دحه سهن خانی قاجار که له مه لبه ندی نه سته رابادی مازنده ران ببوو به خاوه نی هیز و ده سله ات و توانیبووی نازادخان بشکینن و ببه زینن، له به روه ی که ده یزانی له شگری نازادخان پشتی به فتح علی خانی نه فشار و شاپازخانی دونه ولی گهرمه، نامه یه کی نهرم و پرخوشه ویستی نارد بق فتح علی خانی سهردار و دنی دا بق یه کانگیری له گهل خوی و دایرانی له خانی نه افغان. کاتیک نامه کمی پیگه یشت له گهل برام خانی نه فشاری دیوان به کی ورم و شاپازخانی دونه ولی دیدار و راویزی کرد. سهره نجام هه موویان هاتنه سهر ثم باومره و گوتیان نه گهرچی نه مرؤ نازادخان بالی به ختی به سهر کشاوه و توانیبووه تی ببیته حوکرمانی نازمربایجان و ده والی ده سله ات ده کوتی، به لام له به روه ی دوی ریجازی

شیعهیه، بهراستی پیچېهوانه‌ی شهره‌ف و دمارۍ نایینیبه که هموساری خیل و خیزان و نامووس و نابروومان به چنگ نه‌فغانه‌وه بڼ. جا بویه وا باشتره که له‌گه‌ل به‌ریز محهمه‌دحه‌سن‌خان ریکه‌وین و به پستیوانی تیشکی دموونی بادشای جلّه‌ودار [نیمامی ع‌لی]، ره‌گ و ریشی نه‌فغانان له‌خاکی نازم‌ربایجان هه‌لکیشین که دوژمنی نیمن.

نه‌وسا ولای کاغه‌زی خاوه‌ن‌شکویان نووسییه‌وه و بیاوه‌که‌یان به‌وپه‌ری ریژه‌وه ناردّه‌وه. خانی قاجار له‌قل نه‌یاغی موغان بوو که جوابی نامه‌که‌ی پڼگه‌پشته‌وه و له‌پړوه له‌شکری به‌ره و نازم‌ربایجان گال دا. کاتیک که‌پشته دوور و نیزیکی ته‌وریژ، جه‌ماوه‌ریکی به‌رچاوی شار به‌شادی و پڼکه‌نینه‌وه چوونه پیشوازی. رۆزی جیژنی نه‌ورۆزی میری بوو که سه‌رکرده‌ی پایه‌به‌رز پتی‌نایه ته‌وریژ. له‌وی کارم‌خانی قهره‌جه‌داغی و په‌ناخانی جه‌واشیر دایانه پال هۆردووی و به‌سه‌رکرا نه‌وه. نوای چوار رۆژ مانه‌وه محهمه‌دحوسین به‌گی تورکمانی کرده حاکمی ته‌وریژ و به‌نامانجی قه‌لاچۆی نه‌فغان و گرتنی قه‌لای ورمی که‌وته‌ی. وه‌ختایه‌ک که‌پشته خاکی ورمی له‌گوندی «سه‌نگر» له‌شکریان دانا و ده‌وره‌ی شاره‌که‌ی دا. یوسف‌خانی هوته‌کی و محهمه‌دمووساخانی به‌گه‌ره‌په‌گی نه‌فشار وه‌ختایه‌ک زانیان ده‌ستیان بۆ ناکرپته‌وه خویان کیشایه ژیر په‌ساری دیواری قه‌لا.

له‌و سه‌ره‌به‌نده‌دا که نازادخان له‌ئیراق و فه‌راهان شه‌ری ده‌کرد هه‌والی شالاوی محهمه‌دحه‌سن‌خانی بـو سه‌ر ورمی و گه‌مارۆدرا نی محهمه‌دمووساخان و یوسف‌خانی پڼگه‌یی و تۆقی و به‌سه‌ره‌وه‌ی و جه‌شفی بای شه‌مال باتی گرت و قه‌زوینی هه‌لبوارد و به‌ناوچه‌ی گه‌رووس و ساین‌قه‌لادا شوږ بۆوه و بۆ یوسف‌خانی نووسی که‌شله‌ی نه‌داتییه و قه‌لا رابگری و هاکا من که‌یشتمییه. کاتیک قۆشه‌نی نازاد کۆچاوکۆچ له‌سابلاخی موکری و سندووس نیزیک بۆوه و هه‌والی هاتنی بلاوبۆوه، ریژدار محهمه‌دحه‌سن‌خان سی‌ه‌زار

سواره و پیاده‌ی به سهرکردایه‌تی کازم‌خانی قهرمه‌داغی له دهوری شار به‌جیه‌پشت و خوی به له‌شکرینکی ساز و پرداخوه رۆیی به‌رمو‌پیری. له میږگ و جیمه‌نی بان و به‌رینی «دۆلما»ی پینج فرسه‌خی شاری ورمی هیزه‌کانیان به‌رمووی به‌کتر راومستان و دامه‌زران و خویان حازر کرد بق تیکه‌لچوون. جه‌ماوهری شه‌فغان له‌به‌ر پاراستنی مال و ژن و مندالیان له ورمی ده‌ستیان له گیانی خویان هه‌لگرت و شالاوایان برد. هه‌شامه‌تی قاجار و تورکمان و خه‌لکی نازم‌ربایجانیش که له ژیر فه‌رمانی نازادخان ده‌رجووبوون، غه‌یری به‌ربه‌ره‌کانی و راومستان هیچ چاره‌یه‌کی تریان نه‌بوو. به‌کورتی باله‌کان تیکگیران و شه‌ری قورسیان له مابه‌ینی‌دا قه‌وما. له‌و گرمه و هه‌راپه‌دا هیندیک له ریزه‌کانی له‌شکری محهمه‌دحه‌سه‌ن‌خانی هیژا که تاقی جه‌وانشیر و خیلانی قهرمه‌داغ بوون، خویان له به‌رام‌به‌ر هیرشی شه‌فغانه‌کان و کوردان‌دا پیرانه‌گیرا و ته‌ق‌وره‌ویان تیکه‌وت و پرش‌وبلاو بوون. محهمه‌دحه‌سه‌ن‌خان به‌ناچار وێرای لاوانی قاجار ده‌ستی هاویشه‌ته پته‌تی قایم و پته‌وی لۆکه‌ی بزگاری [که ئیمامی حوسینه] و هاواری کرد یا وه‌لی خودا [ئیمامی زه‌مان] ده‌فریامان و مه‌را را‌کردبو‌انیان گیرانه‌وه و سه‌ره‌له‌نوێ وێرای دووه‌زار چه‌کداری په‌نج به‌ خوین ناوړگی شه‌ریان نیل دایه‌وه.

لهم جه‌نگه‌دا فه‌ت‌حه‌لی‌خانی شه‌فشار و شابازخانی دونه‌ولی به‌گوێره‌ی گفتیکی که دابووایان به‌ محهمه‌دحه‌سه‌ن‌خان له جه‌رگه‌ی له‌شکری نازادخان دابهران و وێرای سواره‌کانیان به‌یداخی خویان چه‌شنی به‌ختی نازاد سه‌رمون‌خوون کرد و دایانه پال خانی قاجار. ئهم دیمه‌نه و ره و شان و شه‌وه‌که‌تی قزل‌باش و قاجاران‌ی بره‌وشانده‌وه و چیت‌ر تیرا‌چوون. ئاخ‌ریه‌که‌ی شه‌فغانی جه‌وی برشت و تابشت ده‌رجوو له به‌نجه‌یان و خویان بق رانه‌گیرا و به‌ تیشکاوی رایان‌کرد. تورکمان و قاجار به‌ پشتیوانی دونه‌ولی و شه‌فشاران که‌وتنه به‌یکه‌رده‌یان و زۆریان له‌کوشتن و به‌ دیلیان گرتن و نازادخان وێرای

بۆ له چه كداريك به ره و كوردانی هه كاری تێی ته قاند. ئینجا ریزدار محهممه دحه سه ن خان سه ری یه كسمی به ره و قه لای ورمی وه سو و پاند و فره مانی گرتنی دا. به لام هه رچه ندی كردیان و کرانديان قه لاکه یان بۆ نه گیرا. لم كاته دا فه تح عه لی خانی نه فشار به مه به ستي ده رخسنتی نیاز پاکی و تیهه لی تانه وه و قه ره بووی كاره كانی راپربووی كه له دلم و ده زگای ئازادخان دا به زولم و زۆره ملی ده ره هق به خلكی عێراق نه نجامی دا بوو. به خزمه ت محهممه دحه سه ن خان یی راگه یاند كه راپه راندنی ئه رکی گرتنی قه لا به من بسپێزه. به تكوو فیل و ته له كه بتوانی ده روازه كانی بخته سه رپشت. وه ختایه ك ئیزنی ئهم كاره ی برا. پیاوی ناره ده لای یوسف خانی هووته کی قه لادار و محهممه دمو و ساخانی به گه ره به گ و قاقه زی لی نووسین و گه لێکی گه لت و به لێن پێدان و دلنای كردنه وه و به هه رمشه ش گوێی زړینگانده وه. یوسف خان بوای خوێندنه وه ی نامه كه چونكه هه یچ پێچاره یه کی پێشك نده هات به ناسه رسه نگی سه ری نه وی كرد و له قه لا هاته ده ر و گه رینی غللو و رانه ی خسته نێو كه مه ندی ده سه لاتی خانی قاجاره وه و قه لاتی به ده سه توه دا. محهممه دحه سه ن خان له كات و ساتی كی مو باره ك دا پێی نایه ورمی و له سه ر كورسی حكومه تی ئازادی سه رلی شیناو پالی دایه وه. هه ر مال و سامان و خه زینه یه کی نێژراو كه له ماوه ی نۆ سالان دا له ئازه ربایجان و عێراق و فارس كۆی كردبووه به نه غدینه و كووتالی هه ره باش و كه له پو له ی زړینه وه ده ستی به سه ردا گرت و داییه شین و سه رۆكانی قاجار و ردارانی توركمانی پرۆم كردن. بوای دا پووتانیدن و چێزان و پێوه به ستنی تاوانانه. ئه فغانه كانی ورمی به مال و كۆچه وه رادان بۆ مازنده ران و خانووبه ره و كۆشكه لی ئازادخان و گه و ره پیاوانی ئه فغانی به ته مای بۆ زینه وه ی خه زنه ی شاروه كاو و ته خت كرد! پاشان ماوه ی شه ش مانگ له قه لای ورمی بنه ی داگرت.

چاره نووسی محهمه دمووساخانی به گهریبه گی نه فشار

محهمه دمووساخان کورې قاسم خان کورې خوداداخانی قاسملو و که سرؤکایه تی ختلی به رزمجی نه فشاری له نه ستو بوو. به راستی چؤن خرابه به ختی ناوا لار و دهمه ونخوونی دینا و حکومه تیکی له رزؤک و سرشکسته ی هله دمووړاند. دپاره زؤریه شی ده گهریبه و سر ټیکچوونی دموه تی ټیرانی دواي نادرشای نه فشار و ته نیه وهی دمسلا تی نازادخانی نه افغان له نازمربایجان. وکړو دپاره هم به گهریبه که به ناجاری سهری نه وی کردبوو بؤ نازادخان و تنانه ت «قرظا قا»ی خوشکیشی دابوویه. له ماوهی دمسلا ت و دمسرؤیشتووی نازادخان دا وټرای یوسف خانی نه افغان کاروباری حوکمرانی و سرؤکایه تی نه فشارانی راده پړاند. هرووک پیشتو باسی کرا ریزدار محهمه دمه سمن خانی قاجار توانی نازادخان بشکینن و بؤ نیو کوردانی پرته تینن و هغه ته علی خانی نه فشاریش چووه ژیررکیفی و گه لیک خزمه تی شیاوی نه نجام دا. ختلی نه فشار که لسم ماوه یه دا زؤر به ده ست نه افغانان چه وسابوونه وه که وخته تیچاندن بؤ محهمه دمووساخانی به گهریبه گ و لای خانی قاجار تۆمه تباریان کرد که له نازادخانی نه افغان نیزیکه و بؤ ته خزمی. هر بؤیه محهمه دمه سمن خانی به رزمجی. محهمه دمووساخانی به که س وکاره وه گرت. همیر گؤنه خانی قاجاری رانه سپارد که هرچی هیه تی به ویشکه یوول و قورسه مال و که لوپه لی زېر و زینو و روهی په کسمان هه مووی لی بستینن. بایی په نجاه زار نه شرفی ثالتوونی له مالی دنیا یی خرایه سر

یەك، كەچی بەمەش وازیان نەهێتا و لەرمانی كۆژانی بەگەربەگی مەزلوومیان
 دا و خاکی بەبەختی و چارمەشییان بە تۆقی سەری ئەفشاراندا كرد؛
 با ھەموو كەس بزانێ و پاش دموەن نەبێ كە ئاگری تۆلەي ئەم كارە
 ناچارە، واتە كۆژانی محەممەدمووساخان، كە بە دنە و فیتی فەتحەلیخانی
 ئەرمەشوو ئەنجام دابوو، لەپێوە پێ و پلێ فەتحەلیخان و كۆرانی گرتەو و
 دیارە لە جێی خۆی دا باسی دەكړی. بەكۆرتی پاشەواری نێرینهی
 محەممەدمووساخان تەنیا كۆرێك بوو بە ناوی رەزا قوڵیخان....

شهری محممه دحه سەن خان لە گەل کەریم خان

پاش ئوموی محممه دحه سەن خانى پایە بەرز کیشەى ئازادخانى لە کۆل خۆى کردەو و کاروبارى ئازەربایجانى ریکخست و حوکمرانى بۆ ناوچه و مەتبەندەکانى قەلەمروى دانا ، ئاغامحه مەدخانى کۆرە گەورەى لە ئەوریز نیشتهجى کرد. نوادر وێرای سى هەزار کەس لە خەزاگەرانی ئازەربایجان و فەتحەلى خانى ئەفشار و شابازخانى دونبولى و جەزایرچییەکانى ئازادخان و تۆپخانه و جبهەخانەى کى شایان لە ئەوریزى ناوەندى دەسەلاتەو بەرو قەزوین بزووت و لەوێوە بە مەبەستى لێدانى کەریم خانى زەند شۆر بۆو، کەریم خان کە هیشتا زامى شەر و نیشکانى پەیتا پەیتای ساریژ نەبوونەو و زەبرى ئازادخانى ئەفغان و فەتحەلى خانى ئەفشار تاساندبوویان ، بە بیستنى داوهرینى محممه دحه سەن خانى قاجار بەناچار لە ئیسفەهان دەرکەوت و بەرەگەى لە خاوەن شۆگر و لەو هەریمه شەریکى قورسیان لە نیتوانى دا قەوما. نوای مرخیش مرخیش و مەلە مەلەى کى دۆوار ، کەریم خانى زەند نەیتوانى خۆى لەبەر هێرش و گورمى شالووى خێلى ئەفشار و قاجار و ئەفغانییه گیانباز و بەراستى خزمەتکارەکانى محممه دحه سەن خانى پایە بلند رابگرئ و بەرو فارس رەوى. محممه دحه سەن خان بەشان و شەو کەتى میرانەو پێى نایە ئیسفەهان و بە دابى چاران سکه بە ناوى پیرۆزى حەزەرتى ساحب زەمان – خودای مەزن لە رۆژى تەنگانەدا بپنژئ – لێدرا و ماوێ دوو مانگ تەشریفى لەم شارەدا مایەو. وا هەلکەوت کە راست لەو کاتەدا قاتى وقرى باتى ئەنگاوت و زۆربەى جەماور لە برسان و لە سایەى هەلومەرجى نالەبار روویان کردە هەریمی نەمان. نوای دوو مانگ خانزادەى مەزن وێرای لەشکرى تەیار بەرو شیراز بزووت. لەو کاتەدا کە کەریم خان سەرقالسى کۆکردنەوێ ئازووخە و پاشەکەوتى لەشکر و چەک وچۆل و ئامرازى قەلادارى بوو ، سۆرنووى محممه دحه سەن خان لە یەک فرسەقى شیراز خێوەت و رەشمالى هەلدا و بۆ

به یانی خوی ریکخت و دامه زرا و ساز و ناماده جغی دمرکرد بؤ پیکه لېرژان. که ریم خان ویرای بؤ له چه کداریک له قهلا دمرکوت و پاش سه فبه ستن و خنواندن هیچی بؤ نه کړا و گه رایه وه. چه ند رؤژیکې بن پشو و هر دوو لا شهرې بیواونه بیان کړن و زه ندان و لوران دهستیان و مشاند و تاقمیک له شکرچی محممه دحه سمن خانپان به دیل گرت و بردیان بؤ شار. به لام سپای محممه دحه سمن خان له بهر کم پیوونی پاشه کت و هله تکه کانی همبانه ی خوراک و برسیایه تی که و تپوونه ته نگه ژه وه. وای لېهات که دمس ته یه که له سر کرده کانی سپای خانی قاجار پیکه وه ته گبیریان لیکرد و په یمانیان به ست که وه ختایه که گری شاگری شهر بهر زبؤوه و گره ی هات، ویرای هیزه کانپان له هوربوی خانی مه زن هه لېرېن و بچه پال خانی زه ند. که ریم خان بعم ته مایه ی دهمزانی، به لام سه بارت به فیل و ته له که یان دلنیا نه بوو. بؤ سه یینی به قوشه نیکې ته یارم وه له قهلا دمرکوت و ته و او هه ناگوی به پاریزی هاویشتن و شینگیر و پته و هیزی خوی دامه زرا ند و جهرکه و پاشه نگ و پېشه نگ و بالی راست و چه پی دیاری کرد. فرمانی دا به شیخال خان و محممه دخان، دوو مهردازا و دوژمن به ژینی زه ند که ویرای سر کرده کان هه رکام له شوینیک راوه ستن و چاوه پروانی دهره ت بن. له گهرمه ی شهر و تیکه لچوون دا، کومه تیکې چواره زار که سه ی نه فغان و دمس ته یه کی تر له سپای خانی قاجار به پداخه کانپان وه کوو به ختی محممه دحه سمن خان سره و نطوون کرد و دایانه پال له شکرې که ریم خان. به ناچار قوشه نی محممه دحه سمن خان شکستی به سر شانی دا سه پی و خوی بؤ رانه گېرا و هه لېر دایریان و یخستن. نه فغانی که تازه هه لکه رابوونه وه، ئیزنیان خواست بکه ونه شوینیان، به لام له بهر وه ی هیشتا متمانه یان پېنمه کړا، ریکا نه دران. که چی شیخال خان و محممه دخان هه تا ئیسفه هان سه ریان له دوو نه کړنه وه و نه یان هیشت هه زار مزیله ی محممه دحه سمن خان وه خق بیته وه.

که یریم خان دوی شم سهرکه مونه چند رږژیک له دهره دوی شاری شیراز
له نگرې گرت و پاشان به له شکرینکې گه وره و گران و ته یار موه پووی کرده
نیسفه هانی ناوه نندی ده سولات. کاتیک له مه دای رپیسه دا بیستی
محه ممه دحه سمن خان بهرمو مازنده ران نه سپی لینگ داوه، محه ممه دخانی زه ندی
خسته شوینی و نه ویش که پیاوینکی غللوور بوو سله ی نه کرد و بیباکانه رږچوو
به لیره واردا و تاقینکی کوشتن. به لام له پر کومه لیکې قاجار هروزمیان کرده
سهری و به که مهندي نازیه تی گرتیان و به شه تکه دیراوی بردیانه لای
محه ممه دحه سمن خان و نه ویش همرمانی کوژرانی خوی و هاوړنیانی گیراوی دا و
بهرمو بیابانی نه بوونیان به یرکړن. جاریکی تر محه ممه دحه سمن خان له شکرینکې
کو کرده و هاته وه قه زوین و لیرا که ده ست له که یریم خان هه لنه گری. ده لیرن
همرمانی دا داره چناره کانی سهر شه قامی قه زوین که له سهر دمی سولتانه کانی
سفه دوی د نیرابوون، بېریرین و بیانکه نه بهرداوژی تویخانه، به لام شم
کاره ی پیوه نه هات و بوو به هوی برانه دوی تمه من و ده سولاتی و دیاره له جیسی
خوی دا باسی ده گری.

به کورتی وه ختایک که یریم خان ته مای خانی قاجاری بقوون بډوه، به
نامانجی لیدانی له نیسفه هانه وه نالاکانی سهرکه مونه نیشانی هه لدا.
محه ممه دحه سمن خان له قه زوینه وه چووه تاران که پردیکه و عیراق و مازنده ران
پیکه وه ده به سنیته وه. له و لوه که یریم خان به بیستی هواتی کوژرانی
محه ممه دخانی زه ند ودها دهره تبوو که به پرتا و نه سپی غار ددها و ریگام.
ده کوتا. له دوروبه ری و هرامین هیزه کانیان تیکه له تگوتن و شهرینکی قورس له
نیوانی نه و بوو ماکه به پیژهی نازاوه یه دا قهوما و چاونه ترسانی نه و باله و بالان
به راستی نازیه تیپان نواند. به لام سهره نجام قاجار و گیلک خویان له حاند
شالوی زه ند و باجیلوه ند بقو رانه گیرا و شله یان دایه و رموین. توره مهی نه افغان
که خاوخیزانیان به همرمانی محه ممه دحه سمن خان راگوینر ابوونه مازنده ران و
ده سبه سهر بوون، که وتنه په پیکه رده ی راگردووان و نه وهنده ی شیریان بری کرد

د مستیان له کوشنار و تالان نه پاراست. محهمه دحه سمن خان به دیتنی شم بارو دڅخه که وته نیو گڼډاوی دله راوکه و هه لات بهرمو نه ستر اباد. له مودای ریگادا په کسمی ژیر رانی شو مهنه پیاوه که به «جیهان په یما» ناودیر بو، به سینهی ژونگاویکا رڼوچوو. له و کاته دا چند کهس له هاورپیانی بی به روپشتی که په کیان سه بزعلی کوردی نه ستر ابادی بو له گهل محهمه دعه لی ناغای ده و اتلوو برای حوسین خانی قاجار به ده سوارانه وه که یشتنه سهری و ویستیان بیگرن و دواي شوو دوو کهس به زهبری شمشتیری شو پیاوه ناوداره له خوینتی خویان گهوزین، په کیک فېشه کیکی پیوه نا و نه گاوتی و له خوانی زینه وه هه لیداشت و له پیوه گیانی دایه ده ست پروه رندهی. له راستی دا خه لکی نه ستر اباد و مازنده ران خولی چاره رمشی به سهریان دا بیژرا! خیرایه کی کابرای بکوړ به ته مای وهرگر تنی دمسقوشانه، مزگینتی کوژرانی مرن و سایه چه وری خوی برد بق که ریم خان. هیندیک ده لږن که سهری له قه لای جه سته ی کردوته وه و له نه رگی^۱ تاران خستوویه ته به رچاوی که ریم خان، به لکوو له داوینسی هره خواره وهی به بېه ختی را بگاته په رپه رڼوچکی به خته وه ری. که ریم خان نه گهرچی به بیستنی شم هه واله شادی له ناخ و د مروونی گه را، به لام بیزی لم کاره چه په له هه ستا و له بری خه لات کرین کابرای کوشت و بهرمو بیابانی نه بوونی رادا، هه تا ثاکاری ناله باری نه بیته ری و شوینتی که سانیکی دیکه. پاش شم کارانه که ریم خان له تاران بنهی داکوتا و زه کی خانی برای و ه کوو سهر دار ناره مازنده ران و خوی که وته که لته و ساز کر نه وهی قه لا و باله خانه کانی حومه تپی شم شاره. له تارانه وه ناردی به شوین ریژدار ناغامحه ممه دخانی کوره گه وری محهمه دحه سمن خان و هه وت کهس له براکانی دا و له نه ستر اباد وه هینایان و دلخوشی دانه وه و ده ستی ریژی لیان و بردنی بق شیراز.

۱ - جیهان پینو بریتیه له شسپی خوتبه زی ماندوویی نه ناس.

۲ - قه لایچه. جهرگه قه لا شو قه لا بچکولانه ی ده که وپته نیو راستی قه لای گه ورو ده

کهریم خان دواي شم سهرکهوتنه چهند رږڅنک له دهره دوی شاری شیراز له نگرې گرت و پاشان به له شکرینکي گه وره و گران و ته یاره دوه پرووی کرده نیسفه هانی ناوه ندی دسه لات. کاتیک له مه دای رښه دا بیستی محهمه دحه سمن خان بهرمو مازنده ران ته سپی لینگ داوه. محهمه دحانی زه ندی خسته شوینی و نه ویش که پیاوړکی غللوور بوو سله ی نه کرد و بیتاکانه رږچوو به لږه واردا و تاقمیکي کوشتن. به لام له پر کومه لیکي قاجار هروزمیان کرده سهری و به که مهندي نازیه تی گرتیان و به شه ته که دواي برديانه لای محهمه دحه سمن خان و نه ویش فهرمانی کوژرانی خوی و هاوړتیانی گیرای دا و بهرمو بیابانی نه بوونیان به ږیرکړن. جاریکی تر محهمه دحه سمن خان له شکرینکي کو کرده و هاته وه قه زوین و لږه که ده ست له کهریم خان هه لنه گری. ده لین فهرمانی دا داره چناره کانی سهر شه قامی قه زوین که له سهر دمی سولخانه کانی سه فهدی دا نیژرابوون، بېریرین و بیانکه نه بهرداوړی تۆپخانه، به لام شم کاره ی پتوه نه هات و بوو به هوی برانه دوی نه من و دسه لاتی و دیاره له جینی خوی دا باسی ده کړی.

به کورنی وختایه ک کهریم خان ته مای خانی قاجاری بۆ پروون بډوه، به نامانجی لیدانی له نیسفه هانه وه نالاکانی سهرکهوتن نیشانی هه لدا. محهمه دحه سمن خان له قه زوینه وه چوو تاران که برديکه و عیراق و مازنده ران پیکه وه ده به ستنیته وه. له و لوه کهریم خان به بیستی هوالی کوژرانی محهمه دحانی زه ند ودها دهره لیبوو که به پر تاو ته سپی غار ددها و ږنگار. ده کوتا. له دهوروبه ی وهرامین هیزه کانیا ن ټیکه له نگوو تن و شهرینکی قورس له نیوانی نه و دوو ماکه به پیژدی نازاوه دیه دا قهوما و چاونه ترسانی نه و باله و بالان به راستی نازیه تییان نواند، به لام سهره نجام قاجار و گیلک خویان له حاند شالوی زه ند و باجیلوه ند بۆ رانه گیرا و شله یان دایه و رموین. تۆرهمی نه افغان که خاوخیزانیان به فهرمانی محهمه دحه سمن خان راگویزرابوونه مازنده ران و دس به سهر بوون، کهوتنه په یکهرده ی راگردووان و نه و نه دی شیریان بری کرد

دستیان له کوشتار و تالان نه پاراست. محهمه دحه سهن خان به دپتنی لم بارو دڅخه کهو ته نیو گيژاوی دله راوکه و هه لات به رهو ته سته راباد. له مموای ریکادا په کسی ژیر رانی شو مهنه پیاوه که به «جیهان په یما»^۱ ناودیر یوو. به سینه ی زونگاوتیکا رڅو وو. لهو کاته دا چند کهس له هاورپییانی بی به روپشتی که په کیان سه بزه علی کوردی ته سته رابادی یوو له گهل محهمه دعه لی ناغای دموانلوو برای حوسین خانی قاجار به ده سوارانه وه گه پشته سهری و ویستیان بیگرن و دواي شه یوو کهس به زه بری شمشیری شو و پیاوه ناوداره له خوینی خویان گه وزین، په کیک فیشه کیکی پیوه نا و نه گاوئی و له خوانی زینه وه هه لیداشت و له پیوه گیانی دایه دمست په روه رنده ی. له راستی دا خه لکی ته سته راباد و مازنده ران خولی چاره رمشی به سهریان دا بیژرا! خیرایه کی کابرای بکوژ به ته مای و مرگرتنی ده سقوشانه، مزگینی کوژرانی مهن و سایه چه وری خوی برد بق کریم خان. هیندیک ده لاین که سهری له قه لای جه سته ی کردنه وه و له نه رگی^۲ تاران خستوو یه ته به رچاوی کریم خان، به لکو و له داوینسی هره خوارموه ی به دپه ختی را بگاته په رپه رڅکه ی به خته ومړی. کریم خان نه گهرچی به بیستنی لم هه واله شادی له ناخ و دهر وونی گه را، به لام بیژی لم کاره چه په له هه ستا و له بری خه لات کردن کابرای کوشت و به رهو بیابانی نه بوونی رادا، هه تا لاکاری ناله باری نه بیته ری و شوینی که سانیکی دیکه. پاش لم کارانه کریم خان له تاران بنه ی ناکوتا و زه کی خانی برای وه کوو سهر دار ناره مازنده ران و خوی کهو ته که لته و سازکرده وه ی قه لا و باله خانه کانی حومه تیی لم شاره. له تارانه وه ناردی به شوین ری زدار ناغامحه ممدخانی کوره گه وړه ی محهمه دحه سهن خان و حهوت کهس له براکانی دا و له ته سته رابادموه هینایان و دلخوشی دانه وه و دهستی ریژی لینان و بردنی بق شیراز.

^۱ - جیهان پینو. بریتیه له ته سبی خۆشبه زی ماندوویی نه ناس

^۲ - قه لایچه جه رگه قه لا شو قه لا بچکولانه ی ده کهو ته نیو راستی قه لای گه وړه وه

[چوونه‌وی] فتح‌علي‌خانی نه‌فشاری نه‌ره‌شلوو

بق نازمربایجان

باش نه‌وی که محهمه‌دحه‌سن‌خان بارگهی ژیانی لم دنیا پر که‌تن و نازومه‌پنجایه‌وه و بوو به ریجویی مه‌ل‌بندی جیهانی پاشین، هینده‌ی بینه‌چوو که خیل و خزم و دمست‌وپتوه‌نده‌کانی چهند رژه‌ی لیک‌بلو بوون. بق وینه‌ فتح‌علي‌خانی نه‌فشار و شابازخانی دونبولی به‌وپه‌ری به‌شیوی و به‌ریشانی ویرای پولیک له یاران و رکیهداران‌یان له ترسی که‌ریم‌خان پروویان کرده نازمربایجان. به بروای چهند میژوونووسیک وه‌ختایه‌ک فتح‌علي‌خان و شابازخان وریدبونه‌وه و نه‌ماشایان کرد نه‌ستیره‌ی به‌ختی خانی قاجار به‌رمو تا‌وابوونه، هر له سرده‌می ژیانی‌دا لینی‌ه‌ل‌بران و گه‌ران‌ه‌وه نازمربایجان. چونکه لهو سره‌وبه‌نده‌دا ته‌وریزی ناوه‌ندی ده‌سه‌لات که‌سیکی شیایوی حکومت و سرۆکایه‌تی لی‌نه‌بوو که بتوانی جه‌ماوه‌ری هریمه‌که له به‌رام‌به‌ر شالای بوژمنانی به‌هیزدا بباریزی، خه‌لکی شار که ناوبانگی فتح‌علي‌خانی نه‌فشاریان بیستیوو، گه‌شانه‌وه و چوونه‌ پینشوازی. خانی نه‌فشار که زۆربه‌ی سرۆکان و گه‌ردنکه‌شانی نازمربایجان له‌به‌ری به‌زییوون، خه‌لک به‌وپه‌ری ریزه‌وه بردیانه نیو ته‌وریزه‌وه و دایاننا به‌ حوکه‌ران و سر‌داری خویان و چی پیویسته بق شان و شه‌وکه‌تی حاکم هه‌موویان له‌ دموری کۆکرده‌وه. فتح‌علي‌خان له ماوه‌ی چوار مانگ‌دا به‌ لیوه‌شاوه‌یی و کارزانی خۆی نه‌وی پیویستی سرۆکایه‌تی بوو شاماده‌ی کرد و نۆکه‌ر و خزمه‌تکار و جه‌زایرچی و سواره و پیاده‌ی ریکخستن و تۆپخانه‌ی دانا و به‌گشتی سئ‌هه‌زار که‌سی له‌ سان دا. خیلانی نازمربایجان که که‌وتیوونه باز و برد و برکیشی سهری هه‌موویانی برده‌ی ژیر نیری ده‌سه‌لاتی و سام و ترسی سییه‌ری هاویشته‌ سهر دلی هه‌موو لایه‌ک. پینسه‌د پیاویکی نه‌فغانی که له‌ دمورانی نه‌مانی ده‌سه‌لاتی نازادخان‌دا

بهرمو هریمي شیروان رهمیوون. به به خشینی مال که وته دلدانه و بیان و هینانی بؤ لای خوی. لهم کاته دا سهرۆکی ثم فاقمه محهمه دخانی نه افغان بوو که به پیاوکی خویزی و دلرهق و بیتاک دهناسرا. پاش داوهرینی نه مان بؤ خزمهت رکبلی ههتج علی خان، هر که سانیکي تۆرهمی نه افغان که په رموازه که و تپوونه وه یان خویان ههشار دابوو بی سس و دوو سهریان له که لینان هینا به دهر و بهرمو بارگای ههتج علی خان بزووتن به ئومیدی نهومی که وه کوو زهمانی ئازادخان دیسان دهسه لاتیان په ره بگریته وه. دواي نهومی بوونه وه خاوه نی نه سپ و چهک و مووجهی مانگانه، ورده ورده چوونه وه سهر بؤخی جاران و دهستیان دریژ کرده سهر مال و دارایی خه لک و له ئازار و ئیشاندنی جه ماوه نه پرینگاوه. خه لکی نه ورزی به نیکرایي چوونه لای ههتج علی خان و به خزمه تیان راگه یاند که خاشه کیشانی ثم تۆرهمه گومراه بیگومان ده بیته هوی راههستان و سه قامگیری دهسه لاتی سهردار و جه ماوه ری بی پرستی شار و گوندانیش پییان خۆش ده بن و دهحه سیننه وه. له بهرووی ههتج علی خان هیشتا دهسه لاتی هر نه به گه بوو، خوایی نه خوایی ره زامه ندیی جه ماوه ری و بهرچاو گرت و که وته بیري پری نه وه یان. نه و کاتی خانی به رزه جی مالی له دهره وهی شاری نه ورزی و له شوینیک بوو به ناوی باغی تهقی سولتان. هیزه کانی خوی له بهریک بوون و نه افغانیانی گومرا له بهره که ی تر. ههرمووی که تله نگچیانی له شکر و خه لکی نه ورزی نیوه شه وئ له پشت دیواره کانی باغ خویان دابگرن و هه رمان مرا به خیتی نه فشار و دونبولیش که نه و شه وه دیاری کراوه ئاماده و له سهر تیزه بن و بهری به یانی هه لکه نه سهر نه افغانان و نه و نه ددی ده کری دهستیان لی نه پاریزن و هه موویان بکووژن. جا له و کاته دا که نه افغانی له کار و کرده و قین بن پرستی رۆژگار بی خه بهر بوون، به جاریک هیرشیان کردنه سهر و وه بهر تیر و تله نگانیان دان. نه افغانی که خرپ خه و تپوون و سؤسه ی هیچیان نه کردبوو، به په شوکاوی له خه و راهه پین و که وته بهر نه نگاری. له و هه راهه دا

تاقمێکیان کوژران و هیندیکیان خویان بۆ پانەگیرا و ئاوارەیی کێو و سەحرا بوون. فەتحەلی خانی سەردار فەرمانی دا بە نەجەف قوڵی خانی دۆنبولی کە دەستەسوارێک هەلگرێ و بکەوێتە پەیکەر دەیان و تۆویان لێ بێرێ.

نەجەف قوڵی خان بە پێی فەرمان وێرای کۆمەڵی چە کداران هەتا شەش فەرسە خان کەوتە شوپنیا و هەرجی تووشی بوون کوشتیان و خاشەیان کێشان، مەگین ئەوانەیی هێشتا چارەیان نەتووسرابوو لە ئەمان و توانیان دەر بازین نێوە گیان.

فەتحەلی خان پاش لێدانی ئەفغانان تەواو دەسلەتی پەل و پۆی داکوتا و خەلکی هەریەکەش ئۆخزنیان بە دەروونی دا گەرا و دلتیا و ئاسوودە بوون. دواى ئەم هەرایە فەتحەلی خانی ئەفشار، شاباز خانی دۆنبولی کردە شەریکی دەسلەت و شا کۆلەکەى فەرمانڕەوایەتی و میرزا محەممەد جەعفەری ئیمانتووی ئوروومی^۱ بوو بە وەزیر و راوێژکار. لەم کاتەدا میران بەگى مەحمود دلوو باپیرە گەورەى منى نووسەر کە پێشتر لەبەر دارووتان و چەوسانەوێ بە چنگ نەقى خانی حاکمى ورمى پەرتیشان و تیماو وێرای خاوخیزانی لە خاکی شەنۆی زەرزایان دەژیا، چوووە خزمەت فەتحەلی خان و ئەویش بە گۆشە نیگای میرانە بەسەری کردەووە. دەلێن بوو هیندەى ئەوێ کە نەقى خان لێى ئەستاندبوو لە ماوێهکی کەمدا بۆی قەرەبوو کرێتەووە. بە راستی مەزنە پیاوان هەر ئەو کارانە دەکەن کە شانیا نەتێدەگرێ و دەبێ بکری.

شەرى فەتھەلى خانى ئەفشار لەگەل ئازادخان

سالى ۱۱۷۴ى كۈچى/۱۷۶۰-۱۷۶۱ى زايىنى بوو كە خۇدالىخۇشبووى بەرزەجىن مەممەدجەسەن خانى قاجار لە ورمى ئازادخاننى شكاند و بەرەو بەغداي رەتاند. تەواۋى ئەو ماۋەيە گۇيۇقۇلاخ بوو بزانى لە ئىران چ دەقەومى و ۋەختايەك سەرکەوتنى كەرىم خانى زەند و كارمساتى تالى مەممەدجەسەن خانى خۇابەخشىۋى بىست، ھەلەكەي بە لەبار زانى و لە بەغداۋە پوۋى كۈردە كورستان و داۋاي لە خىل و خزمانى ھەكارى خۇي كۈرد كە پارىدەي بدمن. ئەوانىش لەبەر خزمانىتى و بزوۋتنى دەمارى خىلاتى پازدەھزار كەسەك لە دەۋرەي كۆيۈنەۋە. ئازاد بىم قۇشەنەۋە كەيفى بزوۋت و بە مەبەستى گرتنى تەۋرىزى ناۋەندى دەسەلات و كۈشتار و تالانى جەماۋەرى ئەو مەتبەندە دلبزۋىنە مامزەي لە كەلەكەي ئەسپى ئاۋات و ئامانجى ئەنگاۋت، چونكە بەراستى راقى لە خەلكى تەۋرىز ھەلگرتبۈۋ، بەلام خواست و ۋىستى يەزدانى كۆسپ و تەگەرەي خستە سەر رىگاي پىلانەكانى ئەو بەدەفەرە. بەكورتى ۋىراي ئەو قۇشەنە رىگاي ھەلبۈارد و گەپشە شارۋچكەي بناۋ كە لەۋيۈە ھەتا مەراغە بوو فرسەخە، ئەو كاتە حاكىمى مەراغە حاجى عەلى مەممەدشاغا موقەددەم بوو كە بۇ ۋىرايى و دەستۋېرد و بۈيرى لە ھاۋشانەكانى خۇي تېپەراندېۋو. غېل و عاشىرەتى موقەددەم ھەموۋيان بە مەزنى خۇيان دەزانى و باج و خەراجى نەدە! بە ھۆكمدارانى ئازەربايجان. بە بىستنى پەيداۋونى ئازادخان و لەشكرى بىن ئامانى لە دەۋرۋىرەي مەراغە كەۋتە دلەخورتە و شىۋاۋى و بەناچار نامەي نوۋسى بۇ فەتھەلى خان و سەرى ۋەبەرھىنا و

د مرواڼې دوستایه تی به پروډا کړد موه و داوای یارمه تی لیکر د بڼو لیدانی
 نازادخان. حوکمرانی نازره بایجان چونکه زانی نامانجی سره کی نیم هیرشه ی
 نازاد گرتنی ته ورپیژه. به ته وای که وته به رهنګاری و نه و می که ردای نیم
 نازا و میه و فرمانی دا به سرچم هیزه کانی و هڅو کون و جه ماو مری
 گوندنشیني نیزیکه شار راگو پیزنه ژیر په ساری شووری ته ورپیژ. نه و سا
 نه جه فقولی خانی د نوبولی کوری شابازخانی له گهل هزار سواره و پیاده ی
 تله نګی و وکوو پېشه نگ ناردنی بڼو یاریده ی حاجی علی محممه د ناغا.

به لام لم لایوه و هڅا یک نازادخانی نه فغان که پشته شارمدنی بناو.
 ناوری زولمی ودها هه لګیرساند که دوو که تی ناو و ناله و شیوه نی جه ماو مری
 هه تا میچی کومبه زی ناسمان تیکراچو. زوری به ی پیاوماقوولانیان کوشتن و
 نیر و مییان به دیل گرتن. له و لاه کانتیک فتح علی خان نیم هه والانه ی له په نا
 خویوه بیستن، نارواقارای لی هه لګیرا و به هشتاو له ته ورپیژ د مرپری و بهرو
 نه و باله بالی گرت و له مراغش حاجی علی محممه د ناغای راگهل کهوت. له
 میرگ و پاوانی بناو هیزه کانیان بهرو پرووی په کتر راوستان. به رای له شکری
 نازادخان هزار که سیکی نه فغانی بوون. فتح علی خانیش له جه کدارانی
 موقه بدوم و د نوبولی هزار که سی به سرکرده پته تی نه جه فقولی خان کړنه
 پېشه نگ و خۆشی شان به شانی شابازخان و حاجی علی محممه د ناغا له
 جهرگی سپا دامه زران. میرخاسانی قزلباش بهرو پرووی پیاوانی نه فغانی
 نه سپی نازایه تی بیان لینگ دا و شانیان دایه شهر و لیکدان، به لام له سرکه و ونی
 کوردان توقیبوون. به ناچار په نایان برده به سیله چاوی په زدانی و حه زره نی
 پیغه مبهری پشتیوان و هاواریان لیکر د بګه نه فریانیان و به شوقی شانه به رزه ی
 شه هید بوون و به خته و مری به گیان و دل تیده کۆشان. نه و پوژه له
 بهری به یانه وه هه تا دمی نیومړو. له میرگ و چیمه نی بناو هه دایان نه دا و
 هه لسووران. قرجه قرچی نیومړو ولات و وکوو کووری ناستګران بلتیس می دا و

پریشکی لی بؤوه. دهروونیش له بهر ئاگری ناخۆشه ویستی نوژمنان هر کوله کولی بوو. هیندهی نه مایوو که قۆشه نی ئازادخان سهرکهوئ، به لام دووهزار بیای بی شهرف و ئازا و به کار و دیار و دنیا دیدی قزلباش به شیر ی رووتهوه، چه شنی شیرانی جاویرسی جاویان قووچاند له حاند تیر و نیزه ی کوردان و خۆیان به نیرینه ی له شکری دادان. ههتا ئیواریه کی برهنگ گری ئاگری شه پر گره ی هات، که چی له پر به پشتیوانی پهروه رداگر و هیممهت و بهرکه تهی خاوه نی زولفه قار، شنه ی سهرکهوتن و بالادهستی پرچی ئالای فتهحه لی خانی راومشاند و له شکری ئازادخان شکا. خانی ئه فغان نه مجاره شیان خۆی بۆ رانه گیرا و رموی و چونکه هیچ په نا و په سیویکی پی شک نه ده هات رۆیی بۆ گورجستان و په نای برده بهر فره مان په وای ئه وه هه ریمه. حوکمرانی دابهروه ر زۆر به ریزه وه دهست به سه ری کرد.

ده لێن کۆمه لێکی که می قۆشه نی ئازاد که توانی بوویان له چنگ قزلباشان ده رباز بن و گه یبوونه وه شوینی خۆیان، په که یه ک گیرۆده ی نه خۆشی و ناسازی بوون و دهستیان له داوینی دنیا به ردا. دوا ی ئهم سهرکهوتنه بهرچاوه فتهحه لی خانی ئه فشار گه راپه وه ته ورێز و دهنگ و ئاوازه ی ده سه لات و نه به زینی هه موو لایه کی گرتوه و رۆژ به رۆژ جه ماوه ریکی پتری تیده هالا و شه وکه تی زیاتری ده ته نییه وه. وای لێهات که له ماوه ی شهش مانگا ده هه زار که سی سواره و پیاده ی خسته بهر رکێفی.

شەرى فەتھ عەلى خان لە گەل پەناخانى جەوانشیر

لەم پۆڭگاردا كە فەتھ عەلى خانى ئەفشارى سەرۆك تیرەى ئەرەشلوو
شان بەشانی شابازخانى بونبولی لە نازەربایجان دەسلاتی پەرەى ئەستەند و
بوو بە فەرمانرەوا! هەر لە قافلانكۆوه هەتا دەربەند كە بە شادەروازە^۱ و
پۆلادەرگا^۲ ناوبانگی پۆیشتوو، یەكسەر جوكمی پیری كرد. هەر كەس
كە ئەوه كۆشنى كریبا هەڵبەردە سەرى و دەیشكاند و سەرى پێدەچەماند، بێجگە
لە پەناخانى جەوانشیر كە زۆر بە شان و شوكت و دەسلات و سامان و
دارایی و هیژەكانى خۆى دەخوپی و دەنازی و فەتھ عەلى خانى بە هیچ دانەدەنا و
ملى بۆ پانەدەكیشا. خانى بەرزەجى سەرەتا میرزا جەعفەرى ئەفشارى
ئیمانلووى سەرۆكى بەشى داھاتی پیتاکی نازەربایجان كە پیاویكى
ئەواو و كارزان بوو ناردیبه لای پەناخان لە قەلاى شووشى هەتا داواى لىبكە
سەرى و بەر بێنى و لە ئاكامى تال و ناخۆشى دژایەتى بپتوقینى. وەختایەك
ئامۆڭگارى خێرخوازانەى میرزا جەعفەرى زانا بە گوێى پەناخاندا نەچوون،
بێئەوى ئامانجى پیتاكبێ گەرایەوه و باس و بابەتیكى سەبارەت بە لووتبەرزى
ئەو سەربزێو و یاغیبە و نازینى بە قەلاى سەختى شووشى (شووشە) خستەپوو.
هەر بۆیە فەتھ عەلى خان دەستوورى دا كە هیژەكانى نازەربایجانى ئالاى
سەر كەوتن نیشان بەرمو قەرەباغ هەلبەدن. كاتێك دەنگدانەوهى بزووتنى
قۆشەنى نازەربایجان كە پێشتە گوێى پەناخانى جەوانشیر، ئەویش لە شكرى
كۆكرەوه و خۆى ساز دا بۆ شەڕ و بەرەنگارى. پاش چەند جارێك تێكەڵچوون،

1 - بابولئەبواب

2 - دەمیرقابوو

په ناخان که زانی د مروه سستی فتحه علی خان نایه، باریکې دایه یو نیکو قهلاي
په ناهناباد و به نه فامی حه ساریکی ناوینه بهندی کرده مه تریز و په نا و په سار.
پاشان فتحه علی خان فرمووی که چند سته نگرېکی قایم به ره ورووی قهلا
لیدمن.

ده لاین ښتاش شوین و شوینه واری نهو سته گرانه لهوئ ماون و به
سته گری فتحه علی خان مه شهوون. به کورتی ماوهی که مارو سئ مانگی به
سهردا تپه پری و گرتی قهلا به هیچ شیوه پهک نه گونجا و ده سستی نه دا.
سهره تجم په ناخان به نارینی راسپارده و کاغه زان بوو به ده سپنڅه پری
پیکه اتن و دانی باج و پیتاکی و ده سستی گرت و مه رجی نیردرانی
برایم خه لیل خانی کوپی و ده کوو بارمه قبول کرد هه تا بتوانئ نهو سیلاوی
نه هاهم تی و به لایه له کول خوی بکاته وه. فتحه علی خان سهری ره زامه ندی یو
مه رجه کان له فاند. پاشان که برایم خه لیل خان وپرای چند که یخودای شاقمه ند و
قه شهی نه رمه نییه کانی قهره باغ به کولیک دیاری و پینځکه شبیه وه هاتنه خزمه
ته فتحه علی خان، دوو روژان یو میوانی رایگرتن و سهری سئ روژه له و خاک و
مه تبه نده بزووت و برایم خه لیل خانیشی له رکلفی خوی دا برده ته وریز و لهو یوه
وپرای علی خانی برای به دهس به سهری ناردی یو ورم و زستانی نهو سالة له
ته وریز خیل به زی کرد.

چوونی که ریم‌خانی زهند به رمو نازمربایجان

پاش ئه‌وهی و مرزی زستان تۆماری ته‌مه‌نی پئجرايه‌وه و میری نه‌ورۆز به سهر به‌رزی و خۆشی و کامه‌رانی گه‌یشتن، باس و خواسی بزوتنی که ریم‌خان له بالی ئیراقه‌وه به گوپی خوار و ژووری کۆمه‌ل ئاشنا کرا. کاتیگ له سنووری نازمربایجان نیزیک بۆوه، چه‌ند پیاویکی کارزانی ناردن هه‌تا ئه‌مه‌یران و به‌گه‌رانی ئهم هه‌ریمه وێرای ده‌مراس و پیاوماقوولانی ته‌وریز بچنه خزمه‌ت رکیتی. فه‌تح‌عه‌لی‌خان بوای بیستنی نیوه‌رۆکی پاسپارده‌کانی خانی زهند هه‌لچوو و قسه‌ی سارد و سووکی نایه‌ پارسه‌نگی نیتراده‌کان! پاش ئه‌وه‌ی ئه‌وان به‌ دلشکاو و نامرادی گه‌رانه‌وه، فه‌تح‌عه‌لی‌خان له قه‌لای ته‌وریز که‌وته سازکردنی ئامرازی قه‌لاداری و داخستنی پاشه‌که‌وت و دانیشتیوانی دێیه‌کانی ده‌ورو به‌ری ته‌وریزی کۆچ‌دایه‌ شاره‌وه و ده‌ستوری دا ته‌واوی ئه‌و به‌ره‌م و ده‌غل و دانهی گه‌یشتون و وه‌ختی هه‌لگرته‌وه و ده‌سکه‌نه و دروونه‌وه‌یان هاتوو به‌یانسووتین. چه‌ند حوکمیکی نووسین که له خۆی و ورمی و مه‌راغه‌ش هه‌ر وا بکه‌ن. که ریم‌خانی وه‌کیل که مزلکی پتر نه‌ما بوو بۆ ته‌وریز، دیسان پیاویکی فامیده‌ی باوه‌رپیکراوی نارد له‌ی فه‌تح‌عه‌لی‌خان که به‌ قسه‌ی خۆش و نه‌رم بیهینیته‌ رده‌ایه و ده‌ستی پێ له‌ سه‌رپنجی و مل‌بادان هه‌لگرێ و به‌ گه‌لت و به‌ به‌یمانی بن‌براو هیوا و مه‌به‌ربنی. فه‌تح‌عه‌لی‌خان له‌ به‌ر کار و کرداری ناله‌بار و زۆره‌ملیه‌یه‌کانی سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتی ئازاده‌خانی ئه‌فغان که له‌ عێراق ئه‌نجامی دابوو و نژایه‌تییه‌کانی سه‌باره‌ت به‌ که ریم‌خان، له‌ وه‌کیل ده‌ترسا و سه‌رله‌نوێ که‌یخودا که‌ی به‌ ولامی ساردمه‌وه نارده‌وه. فه‌رمانی دا که ده‌وره‌ی قه‌لای ته‌وریز

تهخت بکړی و همر کۆخته و خانووبهريه کی لښه تی داری لسه بهر دې نه مینې و کانیاوه کان کویر بکړینه وه و ړنگاوبانه کانیش بیه سترین.

به کورتی که ریم خان سهره تا چووه شاری مراغه و بښ هیچ شهر و به لاماریک گرتی و پاشان که وته ته من کردن و گوئی بادیانی ختلی شوقاقی و شاسه یوان که له ړنگای همرمانبهرداری ترازابوون و به لاساری دهجوولانه وه. دواتر به شان و شهوکه ته وه له پروکاری تهوړیز ړکیتی به تال کرد. جاریکی تر بڼ نه وهی قسهی خوی بریپیته وه میرزا علی نه کبهری مه زنه مه لای خوی ناره لای ه فتح علی خان و ټیکرای سهروک و سهرکرده کانی نازهر بایجان و گهره بیوانی تهوړیز و داوای لیکرین دس هه لکرن له که لهرقی و بله وه زی و له ترس و توقین و پاریز کردن لاده و بیته به ړکیتی وکیل و نه به هوی ټیکچوونی ولات و ټیذاچوونی خه لک و مال و سامانی مسولمانان: کوره دنا په شیمان دهنه وه و په شیمان بوونه ووش سوودی نابڼ. هه روه ها به نووسینی کاخه زیک به لټنی دابوو به فتح علی خان که ده یکاته سهررداری نازهر بایجان و بڼ پته هی په یمانه کی سویندی به یه زبانی پاکی بی هاوتا خواریدوو. دووباره فتح علی خان ولای تال و ناخوشی دایه به به ټیردراوی که ریم خان گوتی بچووه و له زمان منه وه به وکیل بلن:

برق شم داوه دانسی بڼ مه لئ تر که عه نقا لانه کی بهرز و بلینده

مه زنه مه لا به سهرساردی گه رایه وه و ولای ه فتح علی خانی هیفایه وه بڼ جه نابی وکیل. له بهر وهی که ریم خان نه مجاره یان به بی تږخانه و پنداوستی و پاشه که وټیکی ته واد دهر که وټوو و زستانیش سهری ده سوییه نابوو و ه فتح علی خانیش پشی له له لا نه کربووه و شهری نه ده کرد. بریاری نا بگه ریته وه مه لبه ندی هه ستبزوینسی خویه و له وټوه رووی کرده ناوچه ی

شادی هینې ورمې و له بهر نه بوونی نازووخه و تفاقې له شکرې هه تا مه راغه گیر نه بوو. له ویشنه وه کؤچاوکؤچ رؤیې بؤ تاران. پاش رؤیشتنی وی فتح علی خان لم گؤزای نه مانه خه له ست و که و ته راپه راندنی کاروباری گرینگی کؤمه لانی خه لک و قؤشه نی. نوای دوو سال هه رمانره وایه تی و سه رکردایه تی نازه ربایجان دهستی دريژ کرد بؤ هه ریم و مه لبه نده کانی قهرمباغ. بهرکه شات، قهرمجه داغ، نه خجه وان و نه ردموئل و دهسه لاتی پتر له جاران چه تری نه نگاوت و ژماره ی چه کدرا نی هه تا دوازه هه زار که س پنهه لاچوون. دیسان سیتسه که سی نه افغانی هینانه وه ژیررکیتی و هه زار تفه نگی نه رمه نی قهرمباغی ره گه ل هیزی خوی خستن.

گه رانه وهی که ریم خان بۆ ئازەربایجان

سالی ۱۱۷۶ی کۆچی/ ۱۷۶۲ - ۱۷۶۳ی زایینی دیسان که ریم خان دالغهی
چوونه ئازەربایجان که وته میشتکی. ههروهک پینشتەر باسی کرا په ناخانی
جه وانشیز نهیتوانی خۆی له بهر ههتج عهلی خان رابگرئ و په نای برده بهر
شووهی قهلا و برایم خه لیل خانی کۆری وهکوو بارمه ناره لای خانی شه فشار و
شه ویش به دس به سهری بهرئی کرده ورمئ. له و کاته وه په ناخان سه بارهت به
رزگار بوونی کۆره کهی زۆری بیر و تهگبیر دیشان و دمیردن، به لام هیچ رۆچنه و
دهرگایه کی هومیدی به رووی دا نه ده کرایه وه. بۆیه به ناچار دالدهی برده بهر
وه کیلی ئیران و به ناردنی کۆمه لیک نامه و گه لیک دیاری شیواو، له بهری
پارایه وه که بهرمو ئازەربایجان ببزۆئ. به ختی چاکی هینابوو چونکه خودی
خانیش له کاته دا خۆی ساز کردبوو بۆ ئهم سه هه ره سه ره وخیره. ئه وسا تیر و
پر و په رداخ به تۆپخانه و چهک وچۆل و ئازور خه و پاشه که وتی سئ مانگی
له شکر موه که و ته رئ و سه ردارانی خه لکی نیراق و قۆشه نی وهک ده ریای
بن نامانی دهنگ دا به ره و ئازەربایجان. نوای برینی چه ند مزل و مه ودا یهک له
میانه ج (میانه) که سه ره دهی هه ریمی ئازەربایجان ته شریفی رکئی به تال کرد.
هه لێ خانی که ئهم هه واته ی بیست تۆقی و زۆری ترس رینیشته، به لام هیچ
چاره و ئی ده رباز بوونیکێ جگه له به ره ره کانی بۆخۆی بهی نه کرد. دیسان هه ر
به دابی جاران جه ماوه ری گونده کانی ده ور به ری راگو یسته شار و قه لای دایه
دهست گه وره پیاوانی ته وریز و خۆی شان به شانی شاباز خانی بونبولی و
هیزه کانی بۆ که ریم خان وه درکه وت و له میرگ و چیمه نی ئۆجان هۆر بوو بهزی
کرد که نوازه فرسه خی مه ودا بوو له گه ل قۆشه نی خه نیم. خانی زه ند به

دەرگەۋىتىنى ھەتجەلى خان و ھەنگاۋىنى بۇ لىنگدان و بەرەنگارى كەۋتە بېرەۋە و ماۋەى دە پۇژان ھەلگىرسانى شەپى وەنوا دا. سەرى يازدە پۇژە كە سەرەتاي مانكى قورىان بوو لە قەرەچەمەن دابەزى و ھەردو لا كەۋتە خۇ ئامادە كرىن و رېزبەستىن بۇ پىكداھاتىن و تىككەلچوۋىن. باش لىدرانى تەپلى شەپ و دىارى كرانى بالى راست و چەپ و جەرگە و نوا و دوا، پېشەنگانى ھەردك لا ئەسەپى خۇيان تاۋ دا و شەركەرانى بەنەزموۋ و شۇرەسوارانى زەند رووبەرى شەركەيان بە زمېرى شىرى جەۋھەردار و رشتىنى خۇيىنى كوژراۋان و سەر پەنگى گولالە دەگىرا. لاۋانى ئەفشار و دۈنبولى چۈنكە لە پۇژىگارى پېشۋوتىرى پەلامارەكانى ئازادى ئەفغاندا دەستۈبرد و ئازاپەتى ھۆزى زەندىيان دىتبوو، دەيانزانى كە بە شەپى دەستەۋپەخە دەرەقەتايان ئايەن. ھەر بۇيە ھەتجەلى خان كەۋتە دلدانەۋەى قۇشەنى خۇى و بە گەلت و پەيمانى دەسغۇشانەى بە پېتى فىلان دنى دان و دەيگوت جەماۋەرى عىراق و زەند خۇيتى و ترسەنۇكن و بەرگەتان ناگرن. ئەۋسا ھەرمانى دا كە سوارانى ئەفشار و دۈنبولى بەجارىك ھەراكەنە سەر نىرېنەى قۇشەنى عىراق و شىر و نىزەيان لى بوەشىنن و چاۋ لە حاند تىر و تەفەنگان نەترووكىنن و پىشتيان لى نەكەنەۋە. ئەۋانىش بەكۆمەل كرىيانە قرىشكە و ھەرا و تۇز و خۇلى شەركەيان گەياندە گومبەزى بەرزى گەردوۋنى گەردان. لەۋ بگرە و بەردەيەدا كەرىم خانى ۋەكىل لە پىشتەۋەى تۇپخانە و لە نىۋو رېزەكانى جەزايرچىدا سەرقالى رېكخستىنى شىۋەى بەرەنگار بوۋنەۋەى پىدادان بوو. شىخالى خانى زەند كە پىۋايىكى دوژمن بەزىن بوو لە بالى راستى قۇشەنى خۇيەۋە شىرى دەۋەشانە. ھەتجەلى خان پەلامارى دان و ئىم بالە راستەى قۇشەن شكا و ناسرخانى زەند و تىكرى پاسەۋان و پارىزەران و ايانزانى كە ئەۋاۋى لەشكرى ۋەكىل تىكشكاۋە، ھەر بۇيە خىرايەكى بارگە و بنە و ئىۋالىيان ھەلگرت و رەپىچەكىان دان و بەرمو ھەرىمى عىراق رەۋىن. چەند پۇلىكى دىكەش رايانكرد و سوارانى ئەفشار و دۈنبولى دم لەسەر پىشت كەۋتە بوۋيان.

نادرخان و نیرای هاورپایانی خوی گه یانده همه دان و به شیکي شکسته یان هه تا نیسفه هان سهری جله ویان هه لهنه نکاوت. فه تح علی خان به دیتنی نهم سهرکه وتنه بهرچاوه که یفی گولی کرد و شوخزنی له دلی گه را، به لام به سهره نجامی کارانی نه ده زانی. شابازخانی دوتوبولی نازایانه له بهرام بهر هیژه کانی شیخالی خانی زه ندا چه قیوو، که چی وهختایه که هه والی نه قورموی هیژه کانی عیراق گه یشته شیخالی خان به یارمه تی زه کی خانی ناموزای که ریم خان و فه رمانده ی بالی چه پ خویان به جهرگهی له شکری شابازخانی دونوبولی نانا و هیژه که ی بهرگهی نه گرت و شکا و بوو به هه لات هه لات و خودی شابازخانیش گیرا و به دست به سترای بردیانه لای وه کیلی پایه به رز. لهو جهنگه دا پینسه د کهس له دهستی زه ندان هیژشیان برده سهر جهرگهی ریزه کانی فه تح علی خان و وهختایه که سهررداری نازهریاجان ههستی به بوونی که ریم خان و شیخالی خان و گیرانی شابازخان کرد، هیوای به ژیمانی خوی نه ما و به ناچار راگردنی پی چاکتر بوو له راومستان. شیخالی خان هه تا یه که فرسه خی ته وریز که وته شوپینی و راوی نا، به لام قوژی نه شکاند. لهو دم بوو که که ریم خان پینی زانی هیندیک له هیژه کانی ره یون و بارگه و بنه شیان له گه ل خویان بر دووه. نهوسا سهرکردایه تی له شکری خسته نه ستوی شیخالی خان و خوی و نیرای جله و دارانی بهر پرکیفی به ره و بنه نه سپی ناواوت. له مه و دای رینگانا گه یشته کۆمه لیکي سپای فه تح علی خان که به شیکي زوری بار و بارخانه ی سکری زه ندیان به تالان هینابوو و بی خه یال و بی خه بهر له شکانی سهرکرده که یان به دیروژوانه وه ده گه رانه وه. شیر ی زه ند به لاماری دان و تاقمیکي به زه بری شیر کوشتن و له شوپینی بنه شه و مری کرد و چه ند قاسیدیکي تیژبه زی نارین به نوای نادرخان و راگردن وانا و بۆ به یانی گه رایه وه نیو هورنوی خوی. له ماوه ی ده رۆژان دا هه زاره زیله ی له شکری هاتنه وه و لینی کۆبوونه وه. کهسانیک له سهرکرده کانی نازهریاجان وه کوو کازم خانی قهرمه داغی، شابازخانی

دونیولی و نه حمه دبه کی برای و په ناخانی جه وانشیری قهره باغی سهریان و بهر
که مهنی که ریم خان هینا و پاشان هژدووی دهنگ دا و تهریغی له بوور و
نیزیکی ته ورئز ختوت و باره گای هه لدا. له وئرا محمه دحوسین خانی زهند و
محمه دبه زاخانی مهنی به سی سوارانه وه نارینه ته ورئز و حکومتی
شاره کی دایه دس محمه دبه زاخان. پاش چوونی راسپارده کان بؤ نئو
ته ورئز، دسته یک له لایه نگرانی فتح علی خان و لاته و پاته و ناواوه چی که
هیشتا ش دلیان به سرکه و تن و سر به خویی خانی نه فشار خۆش بوو، که و تنه
سر ری خه یالاتی بووچ و جه ماوه ری ساکار و ره مه کیان هه لفریواند و دزی
و ه کیل پاتیان بئوه نان. فتح علی خان له و ده مه دا چوو بووه مراغه و به خوی و
بؤ له چه کداریکی دسته ژمیر له چیمه نی «له یلان» میاندواو چه واشه و
سرکه ردان و نیگه ران بنی داکوتا بوو. هر چۆنیک بی پیلانی ناواوه گیران
گرتی و محمه دحوسین خانی زه ندیان ویرای سواره کانی دس به سر کرد و
گو تیان ده یاندینه دست فتح علی خان. چهند سواریکی لات و شه لاتیان
به پرتاو نارد لای فتح علی خان که وا باشه هر چی زووه بگه یه یاریده مان و
خویان که و تنه دابه ستنی هه لا و پاراستنی هیلانه یان.

به لام میرزا نه سه دولای شیخو لئیسلامی ته ورئز که پیاویتی
ناو به دمر موهی زه مانه بوو، و هختایه ک به ناکاری ناله باری لات و لوت و
شه رخاوانی زانی و تیگه یشت رهنگه کرداری ناوا خیرایه کی کیشی تال و
ناخۆش و گهره ی لی بکه وینه وه، بانگیه یشتن و قسه ی بؤ کرن و به
نامۆزگاری و گف و په یمان هینانییه وه سر ریگای راست. پاشان خوی بؤ
کووژدنه وهی ناگری ناواوه و هه را و هه للا به شیمان نامه به کی خه لکی ته ورئزی
هه لگرت و پرووی کرده هژدووی و هکیلی به رزمجی و ویرای میرزا عه بدولغه تاحی
برای، جله و دارانی کۆمه لی ناواوه گیرانیشیان له گه ل خویان برد و دلتیان کرن
که ناهیلن که ریم خان سزایان بدا. هه موویان له تاو و ختوتی میرزا

مەممەدەلى مەزىنەلا دابەزىن. بۇ سەبەبىنى شىخولئىسلامى بەرپىز لە رىگىلى
مىرزا مەممەدەلى مەزىنەلاي ھىزاۋە تۈانى بېچىتە خىزمەت ۋەكىل ۋە چاۋى
پىيىكەۋى. خان زۆرى رىز بۇ دانا ۋە دۈي دىدار ۋە تۈۋىز تىكاي كىرەكە لە تۈۋانى
نەھامانى خەلىق تەۋرىز خۇش بى. پاشان جەنابى شىخولئىسلام دىيارى ۋە
خەللى مىرانەي پىيەخىرا ۋە دىلۋايى كىرا ۋە تەشرىفى گەراپەۋە. بۇ بەيانى كە
رۇۋى ۲۷ى مانگى قورىبان بوۋ، ھۆرىۋى ۋەكىل لە بالى رۇۋاۋى شارمۈۋە بە
تەنتەنە ۋە شەۋكەتەۋە پىشۋازى شايانى لىكرا ۋە پىيەتايە خانەمىرى تەۋرىز ۋە
سەكى زىرى لىدا ۋە لايەكى بە ناۋى موبارەكى ئىمامان ۋە لايەكى تىرى بە
دەستەۋازى «يا كەرىم» رازاپەۋە ۋە بوۋ رۇۋ لەۋ شارە ماپەۋە.

گه مارۆدراڻی ورمی و خۆی به دهسته وه دانی فه ترحه لی خان دوای تێپهڕینی نۆمانگ به سهه ئابلقه درانی شارا

باش شهومی وه کیلی خاوهن شکۆ، توانی مه راغه، خۆی، سه له ماس، ته ورێز و تیکرای ناوچه کانی ئازهره بایجان له خلته و خال داماتی و دهستیان به سهه و رووی دابینن، ته نیا له و نێوه دا ورمی به جیما، وه کوو پیشتی باسی کرا خان و به گهرانی ئازهره بایجان سهریان وه به رهینا و حکوومهتی ته ورێز براهه دهست محهممه پره زاخانی مه رهندی که له کۆنه وه غولام و خزمه تکاری وه کیل بوو. پاشان به مه بهستی و مچنگهینانی فه ترحه لی خان ئالای به خته و مری به رهو بالی ورمی هه لدا و سه رهتا شیخالی خانی وه کوو پیشتقه رهول به ریگای سه له ماس دا به ریکرد. به خت چاکي هینابوو، چونکه برایم خه لیل خانی کوری په ناخانی جه وان شیر و مه لا په نای قهره باغی که توانی بوویان به فیل و فورت له به ندیخانه ی ورمی دهره بایزین و رابکه ن، له مه و دای ریگادا گه یشتنه سه پای شیخالی خان و ره گه لی کهوتن. له شکری وه کیلیش دوابه دوايان به تۆپخانه و هیزی به رداخه وه رووی کرده ورمی. له م لایه وه فه ترحه لی خانی سه ردار که له میرگ و جیمه نی «له یلان» ی میانداوا و بنه ی داگر تبوو، به بیستنی جیمینی خانی زه ند به رهو ورمی، به هه زار ده کوته و نیگه رانی و په له پرووزی کۆچاو کۆچ خۆی گه یانده ئهم شاره. پاش چوونه ژووره وه، پارێزمرانی چاوسوور و به سامی چه شنی هه ساره ی بارام و که یوانی له سه رۆکانی ئه فشار هه لپژارد و له سهه کلاو قووچان و دهره زه کانی قه لا داینان و ریگای هات و چۆی له شهش لاهه داخست.

فهتج عهلی خان سه رکرده کانی بعم چه شنه دابه شین و دایمه زړاندن:
 شامحه ممه دبه کی نه فشار سه روکی تیره ی کوهه کلوو ویرای میران به کی
 مه حموودلوو باپیره گه وړه ی منی نو سه ری رووړه شا که وخته دمروازه ی
 توپراق قهلا: میرزا محه ممه دبه گ و شامحه ممه دبه کی نه فشاری سه عیدلوو له
 دمروازه ی هه زاران جینگیر بوون: محه ممه دبه کی قه ره سه تلوو و عه لی
 شه شپه په گ دمروازه ی بازارباش که وته نه ستویان: دمروازه ی یوورت شا درایه
 ده ست قاره مان په گ و چه لیل به کی عه ره بلوو: فهتج عه لی به گ و فو لی به کی
 به که شلوو له دمروازه ی هیندوو مه ته ری زیان گرت و دمروازه ی بالوو مه شهوور به
 دمروازه ی مه شه ده نه سپارده ی عه لی مسته فابه کی نه ره شلوو کرا. شهش توپ که له
 دمورانی عوسمانیه وه به جیمابوون، بر دیانن بؤ سه ر بورجان و سواره و پیاده ی
 نه فشار خرا نه ژیرکینی برایم خانی سه روک دیوان. شو گه وړه پیاوانه ی که له
 مه و دای گه مارؤدا شهریان ده کرد بریتی بوون له: قاسم خانی گه نجالی خانی،
 رؤستم خانی قاسملوو، حوسین عه لی خانی نه ره شلوو، عه لی خان و برایم خانی
 نه ره شلوو براکانی فهتج عه لی خانی سه ردار، شه رهادخان و عه لی مرادخانی
 قاسملوو و چه ند که سیکي تر.

به کورتی کاتیک هوروی که ریم خان گه یشته خاکی ورمی له گوندی
 سیداقه و لای سه رووی ته پؤلکه ی دیکاله به شانی رؤوه لاتی شاردا له شکرگای
 دامه زړاند. دیسانیش بؤ نه و ی قسه که ی بریښته وه چه ند ناقمه ندیکي نارنده لای
 فهتج عه لی خان و لئی پاسپارد نه گهر بیتوو نه یکانه شه ر و هه لالا و پیمل بی،
 نه وه ده که وپته بهر لیخو شپوون و ده لاویندریته وه. وه کیل سویندی به روحانه تی
 نه سه کنده ربه کی کوژراوی برای خواردیوو، نه گهر فهتج عه لی خان به راستی سه ری
 وه به ریښی وه کوو سه رده می دمه سه لاتی نازادخان ده یکانه وه سه ردار ی
 نازره بایجان و سه ری ده گه یه نینه نه ستیزان. فهتج عه لی خان دیسانیش سه ری
 بادا و دواکه ی وه کیلی به رده وه پاش و خوی دایه قه لاداری. نه و سا وه کیل

فرمانی دا به هیزه کانی که خریکی لیدانی سەنگەر و هەلبەستنی مەتریز و هینانە گۆری ئامرازی قەلاگیری بن. بۆ سبەینی فەتح عەلی خان بە مەبەستی لیکدان دەرکەوت و لە گەرانگەری قەلا شەریکی سەختی کرد، کەچی لە بەختی کەچی بە شکاوی گەرایەوه، بەلام لە گەرمە تیکەلچووندا، عەلی خانی کورد که یەکتە بوو لە ناودارانی لەشکری وەکیل بە زەبری نیزەیی شامحەممەدبەگی سەرۆکی تیرەیی کۆمەڵوو برینیکی قوولی هینا.

بەگورتی سێ شەری پەیتا پەیتا لە نیوان زەند و ئەفشاراندا قەوما و هیچ لایەک سەر نه کەوتن. بەلام هەتا دەهات بارویدوخە که ناله بارتر بانی دەرگاوت و درێژبوونهوی گەمارۆ قاتی و قری و برانی نازووخی و پاشەکەوتی لیکەوتەوه و دەرد و مەرد و سۆزەیی سەرمای سەرەتای زستانی قەمچی و مەشین تەنگەیی بە دانیشتوانی قەلا و لەشکری گەریم خان هەلجی. لەو کاتەدا چەند کەسیکی هۆربووی وەکیل که بەدڵ لایەنگری فەتح عەلی خان بوون، پەنامەکی یەکتریان بینی و پێکەوه راویزیان کرد و نامەیان نووسی بۆ خانی ئەفشار که ئێمە بۆست و لاگیری و تۆپ و هەر لەسەر گەشت و پەیمانی پێشوو مان ماوین. پاشان لە جەرگەیی شەویکی تاریکدا کاغەزەکیان بەرێکەوه قەلا، بەلام وا هات که کێشکچی هۆربوو کابرای نامەبەریان گرت و بە نامەوه بردیانە لای وەکیل. نێومرۆکی کاغەزە که ئەمە بوو که لە گەرمەیی شەرا، بەیداخەکانیان سەر اوین دەکن و دەچنە پال فەتح عەلی خان. گەریم خان وەختایەک بە کاکلی نووسراوه کەیی زانی سۆزەیی شوکری بەجێهێنا و نووسەرائی که حەوت کەس بوون گرتنی و کوشتنی و سەرەکانی بە نامەکەوه ناردە لای فەتح عەلی خان و بۆی نووسی که لایەنگران و یاوەرائی تۆمان بە سەر نارد ئەک بە بێ! جا هەر وەختایەک نامادەیی بۆ شەر فرموو با ناوی خودای لی بێ....

فەتح عەلی خان بەم رووداوه تووشی پەشۆکان و دله خورتی بۆوه. لەم ماوه یەدا داوای لە حکامانی شیروان و گەنجه و گورجستان کردبوو که بگەنە

هانای، به لام ولامی ناهومیدانهی وهرگرتوه. نه ممش بوو به سهرباری دهردانی، چونکه حاکمانی باسکراو له شان و شهوکت و دمه ساتی و مکیل توقیبوون و ټیکرا دیاری و پښکهنی هره باش و به نرخیان دهنارده خزمه تی. ته نانه تهرکلی خانی حوکمرانی گورجستانیش که بڼ له شکرزوری و دمو له مهندي ناوبانگی ته نیوویوه و له سهردهمی نادرشای نه فشارموه هه تا شم زه مانه که بیست سالی پتجوو بوو، هیچکام له میران و هره مانر موایانی ټیران نه یان تو انیبوو به سهری دا بشکینه وه و به گزی دا بچن، نه ویش باربوویه کی شان و شایانی و ټپرای نازادخان که ماوهی چوار سال لای خوی گلی دابووه و کهس نه یدم زانی که ماوه یان مریووه، نارده ډیر پتچکهی نه ختی به رزی دمه ساتی خانی زهند. که ریم خانیش چوڼ چاکه ناوای ریزي نازادخان گرت و به نه رمی له گه لی جوولایه وه و هاننی نه وی به پووداویکی سهره وخیر و درموشانه وهی به ختی خوی دانا. هره بویه کرایه قلی و بلی و شادمانی و تمهل و زورنایان ژمنی و شیلگیر و پته و شان بیان له گرتنی قه لای ورم توند کرد.

له به روهی شینخالی خانی زهند که سپاسالاری ټیکرای هیزه کانی و مکیل بوو، له ریسا به دهر پسوولای وهرگرتنی پیتاک و پادارانهای دمنوسین بڼ مه لبه نده کانی نازه ربایجان و خه لک له جنگ باج نه سستینه کانی وه زاله هاتبوون و سکالایان نووسیبوون بڼ و مکیل، کاتیک و مکیلی دابه روم پتی زانی گری گرت و هره دک جاوی جیهان بینی شینخالی خانی بی به ری کرد له سؤمایی. پاشان بڼ گرتنی قه لای دهمست راگه یشتن وه هه تیج علی خان به گهرمه تر هه لسوړا و قوشه نچیبانی نژه که یان گرتنه باومش و له هه موو لاه دهمستیان ټیومرینا. به ناچار قه لای نشینان بارودوخیان له قاهیعی «قه لعه» ته نگتر خوی نواند و خورد و خوراکیان هه لته کا و بنه ی پرا. که لیک له دانیشتوانی قه لای بوونه ریپواری ریگای نهمان و به برسیتی سهریان نایه وه. ماوهی ههوت مانگ و به گوته یه کی راست و پوونتر هه تا نو مانگ بارودوخه که ناوا پوی. نان و ناو و

بېخۆر زۆر بە ئۆزى ئەويش ھەر لە مالى دەولەمەندان و گەورەپياوان و دەست دەكەوت. بە پېتى شەرى پاكى [ئىسلام] خواردنى كەلاكى مردووان بىق ھەزاران و نەداران ھەلەل كرا. جگە لە بۆسۆى ئاخ و داخى بە ئىيش و ژانى كەسانى برسى لە ھىچ و مچاخيكدە شوپنەوارى دوو كەلى ئاگر وە بەرچا و نە دەھات.

خۆلاسەى كەلام رۆژ بە رۆژ قەلەنشيان پتر ھىزيان بە بەرھە و نەما و شوپنەوارى سەر كەوتنى خەنيم رەنگى داپەو. ژمارەيك لە بى و ھەلەكانى ئەفشاريش مانەو ھيان بە بەرھە و نە زانى و رايان كەردە بىن رەكلى زەندان. فەتخەلى خانى سەردار و ھەخاھەك بە چاوى خۆى بى و ھەفابى ھاوکاران و دەست و پۆتەندەكانى بىنى و سەبارەت بە ھاتنى يارىدە و پشتىوانيش ھىوابراپ بوو. تەواو لە گۆزەوى بەختى داماو دا تىما. رۆژيك دەستەيك لە سەرۆكانى ئەفشار و پياوانى بە شەرفى لە خەلوەتخانەى خۆى كۆكردەو و ھەرجارەى باسكى خستەگۆر و گوتى خوداى تاق و تەنيا و بى ھاوتا دەزانى كە ئىم ھەموو ھەول و ھەلسووران و شەر و كۆشەيەم لە گەل كەريمان خان بۆ دامراندنى مەيل و تاسەى دەرۆون و نەبۆراندنى پلەى سەرۆكايەتى و سەر كەريمانى نىيە و تەنيا دەمەھوئ كە ناو و ئابرووى چەندىن سالەم لە كىس نەچى و خۆل و خۆزان نەدەمە چنگ بىگانە. بەلام چ كەردەن كە تەقدىر تەگبىران بەتال دەكاتەو و جەلەوى ھەموو كاران كەوتوونە دەست گارگېرانی چارەنووس و ئەو ھى خودا نووسىپېتى ھەر ئەو ھەيە. ھەروەكوو بە ئاشكرا ديارە ھەستانى لەشكرى بەلا و پەيدا بوونى قاتى و قىرى نىشانەى گۆرانی دنياى نەمىن و رووخەكن. ئەگەر گەرانى كەريمان بە مەيلى ئادەمى بىن، جارى واشە بە پىچەوانە و چەوت و چەوئەل دەسوورئ و ھەر جارەى بە بارىكدايە. دنيا لە قەرارىكى نەماو و نامىنى و ھەر ئەويشە وای كەريمان كە زۆرجاران سەر كەشان و خەنيمانم شكاندووە. ئىستا ماوەتەو تەشكان و مەترسى و روون و ئاشكرايە كە ھەر شەرفەيك و مەبال بە ئەستۆى كەسيكە و بى گومان ھەلاتنى خۆر و مانگ و ئەستىران ئاوابوونيان لە

دوايه. هه رووک نهووی که سه ره وخوار بوونه وه. تیه لهچوونه وه و کالی و نه کولیوی، پیگه یشتن و کولینی به دوونا دی. به لئ ئیستا هاتومه سه ره نه و باومه که له گه له که ریم خانی وه کیل کوری ئینانی زهند پیک بییم و دهرگای ناشنی بخمه سه ره پشت، چونکه ئیدی به راستی تاقه تی بیستنی کپووزانه وه و نیوه نوووهی منالانی برسی و بیوه ژنانی بی وه هام نه ماوه؛ باشه ئیوه ده لئین چی؟ چونکه ئهم قسانه خیر و بهرژموه ندی هه ژاران و به له نگازانی پیوه بوو، سه رکرده کانی نه فشار دلیان وه کول هات و روحمیان بزووت و هه موویان به یه که دهنگ گوتیان نهووی نه تق بیلنی و بیکه ی لئنی دهرناچین. نه گهر سه ردار خوازیاری شه ره ئیمهش ناماده یین و ناکشپینه وه و په رۆشینه ی به زین ناخه یینه سه ر شانمان و چما ناشنی و پیکهانیشی به چاکه سه ری وه بهر دئین.

ئه ودم له ته عه لی خانی سه ردار سه رمه تا میرزا محه مه ده عه ری سه رۆکی کۆکردنه وه ی پیتاکی بۆ راگه یاندنی هه لویسته که نارد له لای وه کیلی پایه بهرژ و پاشان خۆشی وێرایی چه ند سه رۆک و سه رکرده یه کی نه فشار و دهر راستی ئهم ناوچه یه دهستی له گیانی خۆی شۆرد و هه سانه وه و بهرژموه ندی جه ماومه ری وه بهرچاو گرت و به ره و هۆردووی که ریم خان بزووت. وه ختایه که گه یشته نه زیک هۆردوگا، که ریم خان له رپوه چه ند که سیکی نارد پیشوازی پیاویکی ئاوا که شانی له شانی شه و دما و دهستی ریزی لئنا و خۆشی هه تا بهر بیلای سه ره پهرده ی هاته پیتش و ئاماژه ی هه رموو که ته پلای شادمانی و مزگانی بکوئن و ره بوو شان به شان چوونه ژووره وه و له سه ره دۆشه گه لان رۆنیشتن.

له ته عه لی خان ئاره قی شه رمه زاری به ئیوچاوانی دا هاته خوار و سه بهاره به رابردو داوای لئبووردن و په شیمانی کرد. که ریم خان به ته وسه وه گوتی ئیمه تۆمان له جیی نه سه که ندرخانی برای جوانه مه رگمان داناوه. خۆ دیاره که وه کیل مه بهستی له م پلاره چ بوو، هه رووک هینده ی پینه چوو که ئامانه که ی له ویدی به رده ی غه یبه وه خۆی نواند. به لام وه کوو قه دیمی گوتوویانه: «نه گهر

چاره نووسرا شاده می چاوی ده نووسی» و فه تح علی خانیش چاوی دیتن و تیگه یشتنی دادرابوو: هه لبت فیری قسه ی ناوا ورد و باریک نه بیوو.

به کورتی سه رۆکان و سه ردارانی نه فشار به شادی و کهیف خوۆشی له هوردوو گه رانهوه و بق سبه یین له شکری وه کیل دیکاله^۱ و سیداقه بیان به جیه پشت و پتیا نایه قه لای ورمی. راست له و جهنگدا که وه کیل جووه نیتو شاری ورمی ناغا میرحوسینی شیخولئیسلاام که سه یدیکی گه وره و زانایه کی پایه بهرز بوو چۆوه بهر دلقانی خودا. پاش نه وهی که یم خان به یاریده ی به ره وردگار توانی قه لا بگری و فه تح علی خان وه چنگ بینی، له کاتیکی موباره کدا پینی نایه کۆشکی دمه لاتی ئازادخانی نه فغان که که وتۆته په نا خویندنگه ی مزگوتی گه ورمی شار به شانی رۆژه لاتا و له وئ جیژنی نه ورۆزی به خوۆشی و کامه رانی تیبه کرد. پیاوماقوولان و ماموستایانی نه فشار و سه رناسانی ناوچه که تیکرا چوونه سلاوی. ئیمام جومعه ی ورمی خودبه یه کی باش و به پیژی پینشکه ش کرد. ئینجا خانی زه ند له به رچاوی جه ماومر خه لاتی حوکم رانیتی ورمی له فه تح علی خان وه رگرتوه و لیتی خست و رۆستم خانی کوپی مه دی خانی قاسملووی له جیی دانسا. پاشان شیریکی گه وه ره به ند و نه سپیکی تابهت و ده ستیک جلوه به رگی رایه ل زیپینی به خشی به فه تح علی خانی سه ردار و رایه سپارد که هه میشه ویرای بۆلایک له مه زنه پیاوانی بنه ماله ی نه فشار به مال و کۆچمه له رکفی دا بن و بکه ونه ریزی له شکری نه به زی. نه وه نده ی توانی زه رمه د و زیانی ملکه داران و خه ساربارانی ماوه ی گه مارۆی قه ره بوو کرده وه و چاکه ی له گه ل کردن. میرزا محه ممه دجه عفه ری سه رۆکی کۆکردنه وه ی بیتاک که جله موداری تابه ی عه بدولعه لیکی بوو هه ر له سه ر کاری خۆی مایه وه. میرزا بابای برای میرزا محه ممه دجه عفه ر و میرزا که بیر و میرزا

۱ جارنیک به دیکاله و جارنیک به ویکاله نووسراوه. به لام دیکاله دروسته.

زهیری ئۆستاجلوو که برابرئون، له گهل میرزا مستهفا سیدلوو و میرزا جهوادی
 ئۆستاجلوو ناسراو به زیرین قهلم، هه موویان له دیوانی حکوومهت ئه رکیان
 پێ نه سپێردرا و دامه زران. پلهی شیخو لئیسلامهتی درایه به ریز ئاغا میرحهسه نی
 کوره گهره ی خوالیخوشبوو میرحوسین. ههروه ها جه نابی قازی مووسا په زای
 کوری قازی ئاغا په زاکرایه پێش نوێژ و ئیمام جومعه ی شار. با شاراو نه بێ که
 له و سه رده مه دا داهاقی دیوانی مه لبه ندی شادی هینی ورمی له ساین قه لاوه هه تا
 قهره سووی سه لماس سه ری ده گه یشته سی هه زار ته نه ی نه غدی ته وریزی و
 بووه زار خالوار¹ ده غل و دان. به کورتی غولامان و کاربه ده ستانی وه کیل بوای
 راپه راندنی کاروباری گرینگی ورمی، په زاقولی خانی کوری مووسا خانی
 به گه ره بگی قاسملوو، فه تحه لی خانی ئه ره شلوو و ئیکرای پیاوماقوولانی
 نه فشاری ورمیان له گهل رکئی وه کیل به ره و ناوچه ی خۆش و دلبزویی خۆی
 وه پێ خست. نه حمه دخانی برای شابازخان کوری مورته زاقولی خانی بونبولی
 چوه پێشواز و رکئی رامووسانی وه کیل و مه ودای بووه زار هه نگاویکی له چپای
 غه زه نه ره وه هه تا ده روازه ی شه قامی مه عرووف به رایه خ و پایه ندازی
 گرانبایی و کووتالی کشمیری و کرمانی ئیکخستبووه که که ریم خان پێی دا رابری.
 باش چوونه نیو شاری خۆی به نان و خوانیکی شاهانه میوانداری کردن و
 په کجار زۆر به دله وه نووسا و ئافه ریمی لیکرا. پاشان جله وی حکومه تی خۆی
 دایه دمس نه حمه دخان و مال و کۆچی نه جف قولی خان و شابازخانیشی له
 خۆیه وه به ریکرده هه ریمی عیراق و خۆشی پێی پیروزی به ره و ته وریز نایه
 ئاوزه نگي.

¹ خهروار- خه ربار، باری کهر. ته وه ندی گویدریژنیکی چاک توانیبیتی. هیندیک
 زیاتر له ۱۸ پووت نیزیکه ی ۳۰۰ کیلو.

دوايین شهرې فتح علی خانی نه مشلو و

کاتیک نالاکانی له شکرې خزمهت رکښې که ریم خان له مهربند شه کانه وه ،
خه بهریان دایه که تیره و توره مه کانی مه نگور و مامش و پیران و جه ماوهری
لاجان په لاماری مه لېبند کانی ورمیایان داوه . چونکه وکیل زانی که لیدان و
جزدانی نه و خیلاته له هه موو کاریک گرینگره و پیوای شم مه یدانه ش
فتح علی خانی سر داره ، خپرایه کی له گهل علی محه مه دخانی زه ند و
هشت هزار مردازی به دست ویرد ناردنی بق سرکوتانه وه پان . سر داری
ناوبراو بم هیژ و قوشه نه وه رږیشت و گه یشته سهریان و پاش چند شهریکي
قورس و گران توانی هژی بلباس و عیلاته کی دیکه زور چاک بناسینن و
سهر بهر ز و سرکه و ته بگرېته وه .

رږیکی برایم خانی برای و تاقمیکي لایه نگرانی ، نور له چاوی خه نیمان
له گهل دانیشتن و دواندیان و پښیان گوت که وکیل زه ند بوژمنایه تی کونی
له گهل تو هیه و قهت تولهی نه سکه نده رخانی برای له بهر ناباته وه که به
دست تو تید اچووه . هه میشه له هلیک ده گهری که بتفه وینن و کولی دلی
دامر کینن . نیستا که له داوه دمر بازبوی و لهو کوت و به نده خه له سستوی و
باشتره که حق که نار کی هه تا نه و دنیا تیکه ولیکه هیه هیور ده بیتنه وه .

فتح علی خان گوږی بق قسمی خپرخوازانهی شل نه کردن و به هیوای
یه زدانی پاکي توانا به ریگای بناودا رووی کرده ته ورینز و گه یشته رکښی
به شان و شه وکته تی وکیل .

داکوژانی چاره نووسی فەتح عەلی خانی سەردار

وەختایەک ئاوازی سەربەخۆیی و دەسەلاتی کەریمخان لە مەلبەندەکانی ئازەربایجان دەنگی دایەو، گەردنکەشان و سەربزێوانی هەموو لایەک ملیان بۆ ئەوی کرد. بۆ ئەمۆنە حاجی عەلی محەممەدناغای حاکمی مەراغە کە لە نێو سەرۆکێکی ئازەربایجاندا بە دەوڵەتمەندی و دەسبڕێشتوویی بەناوبانگ بوو، هەستا و هەر مال و ملک و ماشینی کە هەیبوو سیایی لێگرت و لە پێش وەکێلی دانا و بە رووراستی پێشکەشی کرد. ماوەی سێ مانگ مانەوی هۆردووی وەکێل لە ئازەربایجان بە مالی حەللاتی خۆی وای بەخێو کردن کە پیاوان و غولامانی خان هیچ دان و دانەویژە و پۆن و برینج و مەر و ئەنەت پتیک و کوتیک و کوتلەکیان شت لە کەس وەرەگرت. ئەوی حاجی عەلی محەممەدناغا کردبوو بە دیاری هەمووی دایەو بە خۆی و لەسەر کورسی دەسەلاتی مەراغە لانیبرد و دەستی و بەرەنەهێنا. پاشان دوو پۆزان لە شارۆکەیی مەرەند بوو بە میوانی محەممەدپەناخانی مەرەندی و بە خاوخیزان و دەستپوێوەندەو بەرەو قەرەچەداغیان بەرێکرد و مال و کۆچی کازمخانی قەرەچەداغیان ناردە هەریمی ئێراق. لەم پۆزانەدا هەوالی سەرەلەدان و زۆلم و زۆرەملی زەکی خانی زەند کە لە لایەن وەکێلەو کرابوو بە دەسەلاتداری بێ بەرگێرەوی ئێراق و فارس بە خزمەت کەریمخان راگەیەندرا. وەکێل بە بیستنی ئەم خەبەرە ناڵۆزکا و تووشی دڵەراوەکە یەکی زۆر بۆوە و ئەگەرچی لێبڕابوو کاروباری گریگی مەلبەندەکانی شێروان راپەرێنی و رێکیان بخوا، بەلام بەکی سەفەرەکی خستەو و بایەخی زیاتری دانا بۆ دەمکۆتی نوژمنی خۆمالی. بۆیە بەناچار سەری پکێفی بەرەو ئێراق وەرسووێراند و کۆچ بێکردنی مال و خیزانی بەناخانی جەوانشیر سەری

نه گرت. خودی په ناڅاني جهوانشیر و سابق خان و نه سیرخانی کورانی
عالی سولتانی شوقاقی و نه زهرعلی خان له خزمهت رکیتی دا به پرتاو روویان
کرده نیراق.

کاتیک شاروچکې قومشه (شارمزا)ی نیسغه هان تاول و خیره تی هوروی
لن ه لدر، هر که وکیل چاوی به گلکزی نه سکه نده رځانی برای کهوت،
خوډه خود گری دمر و په زاره له جهرگ و هه ناو و سینه ی پر کینه ی هه سقا و
ناوی داخ و که سهر له چاوه ی هریک چاوی را شؤر بوونه وه. له و کاته دا
نه میرانی زهد و که سانی تر به تاپهت نازادخانی نه فغان که فتح علی خانیان
دمبو غزاند و دلیان لیتی پر بو، سهری هه مبان ی رق و ناخوشه ویستی و
به رچاوته نگیان کرده وه و کهوتنه شوقاری و دوو زمانی. چوونه بن کلیشه ی
وکیل و هاروو اندیان و هانیان دا که بیکووی و له کۆلی بکاته وه. له و شوه دا
وکیل به ناسه رسنگی ناردی به شوین فتح علی خان دا و هر که هات له ریوه
لیتی پرسې: ده ی فتح علی خان ده زانی نیره کوپیه؟ سهرداری نه فشار بن نه وه ی
راوه ستی ولامی داوه: به تی نیره قومشه یه و راست نه شوینه یه که تۆ خوت له
به رامهر هیرش و په لاماری پالنه وانانی نه فغان و نه فشار دا بۆ رانه گیرا و
هه لاتی و نه سکه نده رځانی براشت هر لیره نه سپی به ختی سهرسمی دا و بوو به
نامانجی تیری نه جمل که له سهر په نجه ی منه وه بالی گرت! چاک ده زانم که بهم
نیوه شوه بؤجی بانگ کردوم و مه به ست لم پر سیه به دنا کامه چیه. من هر
له به کم رۆژه وه په یمانی تۆم به روونی نه ده هاته به رچاوی و یمانی تۆم
و مکوو به لینه که ت به درق ده زانی. لیتی گهرئ با واین، به لام نه زبه نی سنی داوام
هه یه له جه نابت: به کم نه وه ی پاش کوژانم که نامانجی سهره کی تویه له په نا
کوری خوابه خشیو نه سکه نده رځان بمنیون. دووم نه و کلچ و بار و ناوخیزانه ی
ختی نه فشار که له خزمهت رکیتی موباره کدان، له دهریژی خه لکی عیراق و
فارس و جه ماومری زدندان پاریزراوبن، هه تا رووحم له قابله ندما و قابله ندم

له کوردا نه رهنجین. سیههم نه وی که پلهی من بدریته جانگیری کوره گه ورم و حکومته وی ورمی باربووی ره شیدی برای بکړی که چکوله تره. وه کیل هر سیک داواکمی لږ قبول کرد.

نه و سا هتخ علی خان ناماده بوو بقی سزادران و نه مان و که و ته شوکرانه بژیری و پداهه لدانی یزدانی سهرچاوی چاکی و گوتی له سایه ی خوداومندی مزنه وه له دنیا به به هموو ناواته کانم گه یشتووم و هیچ تاسه یه کم له دلدا نه ماوه. هه تا نیستا زورم هوراز و لیژی دنیا بریوه و پله و پایه ی بهرز و سهرکه و تنی په پناه یتم به خومه وه دیوه. ته نیا نارمزوویه کی هه مه و نومیدم وایه بیته دی، لیږوردنی پهروردگاری دلاوا و به روحه و هیچی دیکه.

نه می گوت و گریا و دلجویی فرمیسکان له سهرینچاوی چاوی را سهرمولیژ بوون. بولیک له سهرؤک و سهردارانی نه فشار که له گوشه و که ناری تاو و خپوهی سهرسهرای همرمانه وایه تی راوستا بوون و ثم قسانه یان گوتی لږ ده بوو، خویان بقی رانه گیرا و به جاریک له پر مه ی گریانیا ن دا و کردیانه شین و گابور و باوکه رږ. لیږه دا وه کیل هه له ته ی به له بار زانی و وه وادانی خاشه کی شانی ملوژی به بهر موه مند نه زانی و له پړوه ناماوه ی کرد بیکوون. میرغه زه بان هر نه و شموه له بهر روونا کایی مه شخه لان په تی مه رگیان خسته نه ستوی و چرای ژیانیا ن کوژاندموه. وه کیل نوای داگووژانی چاره نووسی

‘ علی خان همرمووی که به پپی وه سیټی خوی له په نا گلکوی نه سکه نده رخان بینژن و گومبه زیکی بهر زیان له سهر مرقه دی همردکیان ساز کرد که نیستاش له قومشه ماوه. پاشان سی رږ زیان سهره خوشی بقی دانا و تازییه یان بقی داگرت. جانگیر خانی کوره گه وری نه و خوابه خشپوه ی کرده یه کیک له یاران و هاوده مانی کور و دیمه نی دیار و نادیار خوی و به ناو پله ی سهرداریتی دا به رمشید خانی کوره که ی دیکه ی.

سەربىزىيى ھۆزى بلباس لە ورمى و شالاوى رۇستەمخان

بۇ بەرەنگار بوونەۋەيان

باش ئەۋەى ھەۋالى چارەنۋوسى سامناكى فەتھەلىخان گەيشتە لاي
رۇستەمخاننى ھاكىمى ورمى و ئەۋەندەى بلىنى يەك و دوو ھەموو لايەكى كرتەۋە ،
ھۆزى بلباسى دانىشتۋى مەلبەندى لاجان كە بە چىگ فەتھەلىخاننى
خوابەخشىو تاسابوون ، ھەمىشە لە دەرھەتتىك دەگەرەن بۇ تۇلە كرىنەۋە .
قەدىمى لەمىزۇ گوتۇويانە : «نە مار كلكى لە بىر دەچى و نە باغەۋان كورى»
بەكورتى دۋاي ئەۋەى بە پروداۋى نەمانى فەتھەلىخاننى زانى ، غەشىرەتى
زىمىزى شىۋش كە سەريان لى دەخۇرا لەگەل خۇيان كرىيانن بە ھاۋدەنگ و
ھاۋپشت و كەۋتە سەرھەلدان و جوۋلانەۋە . سەرەتا ناۋچەى تۇلى سەر بە
ورمى كە ملكى سەرۋكانى تىرەى گۇندوزلوۋىيە ۋەبەر پامالەيان ھات و
دايانرۋوتاند و تالانىان كرىد .

كانتىك رۇستەمخان ھەۋالى ئەم پروداۋانەى بىستەۋە ، بەرگرتنى ئەم
لاۋاۋى بەلەيەى بە گرینگ زانى و كەۋتە كۆكرىنەۋە خىل . سەرەتا مومىنخاننى
كۆيىركراۋى ھاكىمى ساينقەلەى وىراى مەمەدبەگى رېشسېپى تاپفەى
قەرەسەنلۋو كە بۇ دەستۋېرد و ئازايەتى پىياۋىكى بەناۋانگ بوو ، لەگەل
دەستەسۋارىك بە پىگاي گەلى قاسمۋودا گالى دان و خۇشى شان بەشانى
سۋارنى ئەفشار و دىلزانى ناۋدار بە رېنى جارىجان و كەلى «قاشقە گەنووك»دا
بەرمو لاجان فرى .

لهو لاهه کابایزی^۱ مه زنی هوزی بلباس بنه ماله و خاوخیزان و کوچ و باریکی بیه هوماری ویرای کومه لیک ناریدوونه چپای قهندیل که په نا و په سیوکی قایم و پته وه و خوی ویرای سوارانی مامهش^۲ و مه نگور و پیران، شاره دبی شنوی کردیو به له شکرگا. کاتیک روستم خان له گهال سپای نه فشار گه شسته نیزیک چپای قهندیل، هوزی بلباس لیان وده رکه وتن و شه ریکی قورسیان له مابه یی دا قهوما. ئاخریه که ی بلباس شکان و به ترس و توقینه وه کشانه وه بقی په نا و په ساران. سوارانی نه فشار دهوره یان گرتن و پاش لیکدان و بیته و بهر په کی زور دستیان گه یانده نهو که لین و حه شارگه په و خویان له کوشتنی نیره وه زان و تالانی مال و سامانیان نه پاراست. پاش نه وه ی روستم خان وه کوو روستمی داستان شه ره که ی برده وه و به سهرکه و نووی گه راپه وه، له بناوی سه هناد که به باراندووزچایی (چومی باراندیز) به ناوبانگه بنه ی داگرت و گوئی بقی خه بهر و باسی شنق هه لخت.

پیشتر باسی کرا که موئمن خان ویرای محه مبه به کی قهره حه سه تلوو به ریگای گه لی قاسملودا به رهو شنق چوون. له مه ودای رپییه دا تووشی کومه له پیاویکی عه شیره تی زهرزا هاتن که له ناوچه ی دهشته بیل ره وگه یان لی ته نیبون. محه مبه به کی پاله وان شان به شانی دلیرانی نه فشار په لاماری دان و به راستی ئازایه تی و مه رداپه تی نواند و گه لیک له سهرناسانی زهرزای به زه بری شیر له خولی نه مان گه موژاندن. سوارانی زهرزا که پپیان و ابوو بقی سوارچاکی و نیژمداری که س تایان ناکا به دیتنی نهو شان و باهو و هیز و چاونه ترسانه، توقین و رهوین و سوارانی نه فشار هه تا هه ورازی شنوی هه لیان برین. لهو کاته دا کابایزی مه زنی بلباسان که له شوینیک له نگه ری گرتیوو، وهختایه ک به

۱ - به هه له نووسراود که ساینز کابایز هه مان کاک بایز. کاک بازید و کاک بایه زیده و کورت کراوه ته وه.

۲ - له دهقی سهره کی دا نووسراود مه ماش

راکردنی سوارانی زمرزای زانی، له گهل هه شامه تی خوی پیس نایه رکبف و سه ره پی له محمه ده بگ گرت که چه شنی شیر دینده به شیرمه دم له سه ره پشت به دوویان دا نه سپی لینک ده دا. کابایزی بلباس که پیایوکی به قه لافمت و جوارشانه و سینگ بان و پوژ و باسک و مه چک نه ستوور و فیه ته نیک بوو به هیز و ده تگوت کپوه به پتوه، له گهل نهو شیرمه لانه و بانی نازایه تی که محمه ده بگ بی که و ته مه دانداری. هه رگ پالنه وان دمستان برد بۆ شیر و مه تال و نیزان و پیکدا هاتن و تیکراچوون و کردیانه ته پوتوژی به ره نگاری و سه رمنجام محمه ده بگ نه گهرچی له چه ند جپوه برینی قولی هینابوو. به لام دیسانیش شیریکی وای داهینایه شان و شه پیلکی کابایز که له خوانی زینه وه هه لیداشت و قریوه قریوی دمسخوش دمسخوش له دۆست و دوژمنه وه کۆله که ی به ست به ره و چه رخی گهریوونی دوور له سوان و پوان. که چی راست لم کاته دا سمی نه سپی محمه ده بگ له قه تشنیک گیرا و نه ویش نسکۆی برد و سه رکرده ی نه فشار چونکه خوینیکی زۆر داچو رابوو له برینانی و برستی لپ رابوو له سه ره پشتی نه سپه وه هه لدیرا و له ریوه مرد و گیانی دایه دهس فریشته ی پیمین. له و لاشه وه کابایز بوو به رپنپواری ریگی نه مان. هاو رکپان و دمست و پتوه نده کانی که ثم دیمه نه یان چاو پیکه وت لیک بلاو بوون. سوارانی نه فشار ته رمی محمه ده بگ یان له و پتوه راگویتسه گوندی هه ساری تورکمانی زید و نیشتمانی. له نیو تیره و تۆره مه ی نه فشاری قه ره هه سه نلوودا وا ده گپ نه وه که وه ختایه ک خه به ری کوژرانی کابایز ده گاته وه دایکی بروا ناکا هه تا ده پپینه سه ر ته رمی کوره که ی. پاش نه وه ی به چاوی خوی دینی کوژراوه و شه لالی خوینته. کردی به شین و گابۆر و قزی رنینه وه و له و پتوه به ره و هه ساری تورکمان که و ته ری. وه ختایه ک که بشته تی که مه یی محمه ده بگ یان سن و سل دابوو ده یانویست بینین. خه لکه که هه موویان به دیتنی دایکی کابایز سه ریان سووما و به پچه وانهی داب و نه ریتان دانا و گو تیان چۆنه هاتووی؟ نهو پپریژنه که و ته

گریان و کرووزانهوه و پارانهوه و داوای له کهس و کاری بکوژی کوپی خوی کرد که با چای به تهرمی نهو خوابه خشویه بکهوئ. باش نهوهی خاتربان گرت و قایل بوون کهنه کهی کردهوه و به وردی له قه لافتهی روانی و گوئی: به خولای و به پیغهمبهری نازدار تازه له بق کوپی خوم ناگریم و خمی له بق ناخوم چونکه به دست که لیک و کی خوی گوژراوه. باشان چهند رۆژیک له گهل بنه مالهی محهمه دبهگ دانیشت بق سه ره خوئی و تازییه باری و شین گێران. کاتیک ئیزنی خواست بگه ریتوه، به تهرمهک و گهرم و کوپی ناریدیانهوه لاجان.

برانهوهی چاره‌نووسی رۆستهمخان

باش نهوهی رۆستهمخانی حاکی ورمی به سه‌رکه‌وتوویی و دهمسه‌لاته‌وه گه‌راپه‌وه بته‌کی حکومه‌تی. هه‌روه‌کوو جاران که‌وته‌وه راپه‌راندنی کاروباری گرینگی ورمی و ئهم رهودا‌وانه ده‌گه‌رینه‌وه بۆ سالی ۱۱۷۸ی کۆچی/۱۷۶۴-۱۷۶۵ی زایینی. پاش سالتیک یانی له سالی ۱۱۷۹ی کۆچی/۱۷۶۵-۱۷۶۶ی زایینی‌دا که رۆستهمخان به‌وپه‌ری سه‌ربه‌ستی خه‌ریکی هوکمرانی بوو له ورمی خه‌به‌ر هات نه‌وه خوسرموخانی ئه‌رده‌لان دوا‌ی شکانی له به‌رامبه‌ر دوژمنی‌کی به‌هێژدا به‌پێی دۆستایه‌تی پیشووی له‌گه‌ل رۆستهمخانی حاکی ئه‌فشار، له مه‌له‌بن‌دی سنه‌وه داوه‌ریوه بۆ ئهم ناوچه‌یه‌ی که ده‌لێی به‌هه‌شته و له بناوی سه‌هنا‌باد بنه‌ی داناهه‌وه. خانی هوکمدار به بیستنی هاتنی هوکمرانی به‌رزه‌شان، که‌یفی گوا‌ی کرد و کۆمه‌لێک له گه‌وره‌پیا‌وانی ئه‌فشار و خزمه‌تکارانی باره‌گای نارینه‌ پێشوا‌زی. ئه‌و رۆژمه‌ش که گه‌یشتی خودی رۆستهمخان هه‌ستا و دمستی ریزی به‌ سینگی‌یه‌وه نا و تا به‌ر دمروازه‌ی بازارباش که که‌وتۆته په‌نا بکه‌ و باره‌گای حکومه‌ت ته‌شریفی به‌پیری‌یه‌وه چوه‌وه. گه‌لیکی به‌خێر هێنا و سپاسی به‌ سه‌رکردنه‌وه‌ی کرد و که‌وته تاریفاتی و ده‌ستووری فه‌رموو که جی‌و‌رپێه‌کی شایان و به‌ جوی له ته‌نیشته باره‌گای حکومه‌ت بۆ خوسرموخان چۆل و دیاری بکری و زۆری به‌ ده‌وره‌دا هاتن‌و‌چوون. خۆ‌لاسه‌ رۆژ به‌ رۆژ زیاتری ریزی میوانه‌که‌ی ده‌گرت و له‌به‌روه‌ی حاکیانی سنه‌ به‌تایبه‌تی و خه‌لکی کوردستان به‌گه‌شتی، زۆری‌ه‌ی کات و ساتان خه‌ریکی عه‌یش و نۆش و گه‌شت و گه‌ران و راو و هه‌لدانی بیاله‌ی شه‌راین و پێوه‌یان گیرۆده‌ بوون رۆستهمخان جار‌جاره ده‌یبرده‌ راو و سه‌یران و ده‌شت و که‌ژان و چ شتی‌ک که‌یفی پێ‌س‌باز

دەبی و دەروون پیتی دەگەشیختەو بۆی پێکدینا هەتا تۆزی غەمی غەریبی نەیدا کینتی و دلی بە تێک و دالی رۆژگار دانەر ووشی. سەرەنجام لەبەر شەیتانی و شۆفاری چەند کەسیکی چەپەل کە تۆماتی ئاکاری نژیو و خەیانەتیان پێوەبەست، رۆستمخان هەقی نان و نەمکی خۆی زایە کرد و کەوتە بیری تێدا برینی! بۆیە نیو مەشوێک کە خوسرەوخان مەست و کە لە لا لە خەوی شیریانی بێ خەبەری دا سەری دەخولاو بە ئامۆژی رۆستمخان چرای ژیا نیان کووژاندەو و کردیانە دەنگۆ کە هێندە شەراب خواربۆتەو کە پێی مریووە. جا هەر بەراستی رۆستمخان ئێم کارە پێوە نەهات کە وەکوو زاتی رۆژگار بەناز و لەنجەولار و میوان کوژ بوو. سالی تێوەرنەسووراوە کە بە چنگ «باقربەگ» ناویکی ئەفشار تۆ لەی لی کرایەو و تۆماری تەمەنی پێچرایەو.^۱

لێرەدا شیکردنەوێ ئێم باسە پێویستە و دەبی بلێم کە کەریمخان وەکیل لە شیرازەو بۆ هەرکەم لە سەرۆکانی ئەفشاری ورمی کە بە خاوخیزانەو دەسبەسەر بوون خەلاتی چاک و گرانپایی دەنارد. بۆ نمونە «باقربەگ» ناویکی ئەفشاری قاسطووی رانەسپارد کە دیارییەکی تاپبەت و ھۆکمی سەبارەت بە دەسەلات و سەرەبەخۆیی بەرێ بۆ رۆستمخان. کاتیک فەرمانی بەسەرکرانەو و خەلات گەیشتە ورمی، بەپێی ناب و نەریتی ولات رۆستمخان زۆر جوانی پێشوازی لیکرد. لەبەرەوێ کە باقربەگ خزم و مەحرەمیکی زۆر نیزیکی بوو لە

۱ - نووسەری میژووی ئەفشار لە دەقی دەستنوسەکی خۆی نووسیویەتی: با تاراوە نەبی کە گیرانەوێ ئێم پرواوە دەگەریتەو سەر دەقی نووسراوەکە مەلا مەحمودی مۆنەزینی ئەفشاری مەحمودی. کورد مامیکی دایکی منی رووسیا و لە دیرۆکی ..گولشەنوشتەوارێخ..ی خۆی دا تۆماری کیریووە، ئەگینا منی رووشت لە هیچ سەرچاوەیەکی میژوویی دا نەدیووە و سەرەنجەم نەکووتووە سەری. م پ تۆبلی میرزا رەشید لە دەقی دەستنوسەکی دا وای نووسییە یان پەرپوویزی بۆ داناوە «بەداخەو ئەو کەسانە پێی داچوونەو و ریکیان خستوو مەبەستەکیان بە وردی وەرنەداوەتەو. بەراستی دەرئەسم چەند جیگایەکیان بەپێی بەرژەودەندی رۆژگار هەلبەرتاوتی

کوشکی حکومه تیډا جینی بۇ دابین کرد و ئەلیاسی ئەفشاری سەرکێشکچی راسپارد که له خزمه تیډا بێ. رۆژ به رۆژ زیاتری دهخوێندموه ههتا ورده ورده زۆر بێکوهه هۆگر بوون و پهردهیان له نیوانیډا نهما. باقربهگ شهو و رۆژ له دهر و ژووری ئەندهروون و دیوه خان لهگه‌لی هه‌لده‌ستا و رۆده‌نیشت. رۆستم خانی ئەجه‌لهاتوو لیکدالیکدا نه‌ردینی خۆشه‌ویستی پێده‌بۆراند و بناغه‌ی دۆستایه‌تی له‌گه‌ل پته‌وتر ده‌کرد و نه‌یده‌زانی که به‌دزی و پێرای میحراب بهگ و سادق بهگ کلکیان لیکه‌لالاندوه و ده‌یانپه‌وی بیکوژن. به‌گشتی باقربهگ و سادق بهگ و عابیدهگ و میحراب بهگ هه‌میشه‌ په‌نامه‌کی سه‌ریان دیتاوه‌برد و سه‌باره‌ت به‌ فه‌وتاندنی رۆستم خان و تێدا بردنی بێکوهه ده‌وان. ئهم به‌گانه ده‌یانویست خانی ئەفشار نه‌مینی و باقربهگ جینی بگرتیه‌وه و نه‌یانده‌زانی که ئهم به‌رگه له هه‌موو که‌س ناکالیتیه‌وه و هه‌ر گه‌نده‌بپاویک رێی ناکه‌وی بیکاته‌به‌ری.

هه‌تا شه‌ویکی که ئەلیاس بهگ له‌گه‌ل چه‌ند کێشکچیپان قه‌راری دانا بانگی به‌پانی بچه‌ هه‌مام. ئەو شه‌وه باقربهگ خۆی نه‌خۆش کرد و بۇ خواردنی شیوی شه‌و نه‌چووئه‌ندهروون بۇ لای رۆستم خان. رۆستم خان بوای نان و چا خواردن سه‌ری نایه‌ سه‌ر سه‌رینی هه‌سانه‌وه و له‌ نوێن‌وبانی خزا و بێ‌خه‌به‌ر له هه‌موو شتێک لێفه‌ی خه‌وی مه‌رگی به‌ سه‌ر خۆی هه‌لکێشا، به‌لام باقربهگ هه‌تا نی‌زیک کازیوه‌ی به‌پانی نه‌خه‌وت و له‌و کاته‌دا یه‌کێکی ناره‌ده سه‌ریان که بێ‌وه‌عه‌ بانگ بدا. ئەلیاس بهگ وه‌یزانی به‌پانه‌یه و رۆیی بۇ هه‌مام. هه‌ر له‌رێوه باقربهگ له‌گه‌ل سادق بهگ و عابیدهگی هاویه‌مانانی خۆی، بڕچه‌ک و ته‌ماکرتوو چوونه‌ نیو هه‌ره‌مخانه. راست له‌و وه‌خته‌دا رۆستم خان زوو هه‌ستابوو که بچینه‌ سه‌ر پێشاو. باقربهگی که‌م‌دهره‌ت پرسی رۆستم خان کوا؟ ئاماژمیان کرده ئەو شوینه و کاتیک خان هاته‌ده‌ر، باقربهگی زالم شیرینکی تێژی داهێنايه و برینکی کاریگه‌ری تیکرد. پاشان یارانی له‌ په‌ستا دایگوانسی و

نەیانپاراست. گۆیا رۆستەمخان ئافتاووی مسینە^١ بە دەستەووە بوو و هێندیکیش هەلسووراو، بەلام هێچی یۆ نەکراو و ئاخیریەکەی ئەو بێچارەیان خستوو و لەرێوێ گێانی داو. کچی ئەو خوابەخشووە کە دەبێتە دایکی محەممەد عیساخان، خودادادخان و لوتفەعلیخان و خێزانی ئیمام قوڵیخانی بەگەر بەگ، خۆی دەخاتە بەرپیتی بکوژانی و چەند شەقەزڵەلی وای لە ئەستۆی دەدەن کە هەتا هەتا یە ملی خوار بوو. بەگورنی شین و شەپۆر و گریان لە ئەندەروونی رۆستەمخانەو دەگاتە گەرەکی بازارباش و تیکرای ژن و پیاو بە پەشوکاوی وەخەبەر دێن و لە دەوری کۆشکەلی حکومەت کۆدەبنەو و دەیکەنە هاوار و قورپێوان. لەو هەراوهوریا بەدا باقر بەگ فەرمان دەدا کە لاکی رۆستەمخان هەلگرن و ببەنە مەیدانی بازارباشی. لە لایەکی دیکەو تەبلی دەسەلاتی بۆ لی دەدرێ و هەرا دەکێ کە دەور دەوری باقر بەگی ئەفشار و دەیکەنە دەمگۆ کە کەس و کاری خوسرموخانی نەردەلان رۆستەمخانێان کۆشتوو و بۆی دەربازبوون. خێلی ئەفشار بەناچار ملیان بە چەلەمە دەسەلاتی باقر بەگ دا هێنا و بە حاکمی خۆیان دانا.

لەسەر ئەم حالەرا حەوت شەو و پۆژ، بەیتی رۆستەمخان لەو مەیدانە دەمێنێتەو و کەس لە خۆی رانابینی کە بچن و ببنێژێ. سەری هەشت پۆژە، مەرزا محەممەد جەعفەری ئیمانلووی سەرۆکی باج و پێناک وێرێ جەماوهریکی زۆری بەرمبابی عەبدولمەلیکی و خەلکی دیکەش دەچن و تەرمەکی - دەرگەو و دەیبەن و دەیشۆن و کفنی دەکەن و لە گۆرخانە ی بازارباشی دەینێژن. وەختایەک هەوالی ئەم کارەساتە سامناکە بلاو بۆو و بە گۆینی

^١ - مسینە- هەر شتێکی کە لە مس سازکرای، وەکوو قورپە، گیلینە و بەرپینە. لە زمانی کوردی دا پۆتە مسینە و تەنانەت جینی ئافتاویشی گرتۆتەو مەسینەکی دەستدایە یانی ئافتاو دەکی هەلگرت جا جیاوازی ناکا چ مس و تەنەکە بێ و چ مەفردق یان باغە.

موئمين خانى حاكمى ساين قهلا گه يشت. خه ميكي يه كجار زور دايگرت و سه رمراي نابيناى به هه شتاو نه سبى لينگ دا و ريگاي هه ليوارد و رۇزى دووشه ممق ويراى جه ماومريكي بهرچاو پيى نايه حه وشه قهلاى ورمى. لهوئ يه كيك له پياوه كانى خوى به ناوى قاره مان رانه سپارد كه بق له چه كداريك بهرئ و باقربهگ و هاوپاينى بگرئ و شهو يش خيرا يه كى فرمانه كه ي راپه راند و بكوژانى دهرده ست كرد. پاشان له سه ر هوكمى موئمين خان و به رۇزى روون له مهيدانى بازار پاشى پهل پهل و كوت كوئيان كردن. به كورتى هواى خاشه كيشانى بكوژانى رۇستم خان، موئمين خانى بنچاو ئوخۇنئىكى له دهر وونى گه را و جارئ له سه ر ته ختى حكومه تى ورمى له نگره ريكي گرت و كه و ته راپه راندنى كاروبارى گرینگى مه ليه نده كه. رۇستم خانى خوابه خشيو ته نيا نيرينه يه كى له پاش به جئما و چونكه هواى نه مانى باوكى پيى نايه جه غزى ژيان، شهو يشيان ناو نا رۇستم خان. عه بدولغه هاربهگ و خان جان بهگ له پشتى ئم رۇستم خانه كه وتونه وه.

راسپېژدرانی میرزا جه عفر به مه به سستی چوونه شیراز و که باندنی راسپاردهی موئمین خان به دهمراستی مسکینان سه بارهت به حاکی ورمی

له به روی که موئمین خانی قاسملووی حاکی ساین قهلا به هاوکاری
پیاوماقوولان و نه فشارانی ورمی بکوژانی روستم خانی گرتن و کوشتنی و همرا و
بگره و به ردهی مه لبه نده کهی رومرکانده وه، رۆژیکی کۆمه لیک له گه وره پیاوان و
که بخودایانی نه فشاری کۆکردنه وه و سه بارهت به هه لباردنی حوکمداریکی
رهمه ن و شیاو بۆ ورمی و پاراستنی سنووران و سه رۆکایه تی خیتلی به رزمجی
قسه ی کردن و برسی که نئوه ده لێن چی و کیتان وه به رچاو گرتووه. هه موویان
یه که ده نگ گوئیان به راستی ته نیا رهاقوولی خانی کوری محهممه موموساخانی
خودابه خشبو له مړدا شایانی سه رۆکایه تی نه فشار و حوکمداریتی ئهم
مه لبه نده به و نهویش ئیستا له شیراز بارمه ته یه. جا چونکه ئهم به ره به به هه ره
کۆنه وه به وه جاهی خانه دانی نه فشار و به گه ره به گی ئهم مه لبه نده ناسراون،
ده بی کاغه زیک بنووسری بۆ بارگای که ریم خانی وه کیلی ئیران و تگای
که رانه وه ی بکری.

میرزا جه عفری دهمراستی مه لبه ند ئهم کاره ی وه نه ستۆی خۆی گرت و
حوکات وێرای لوتفوللا به گی سه رۆکی تیره ی ئوستاجلوو و که تباتی به گی
نه فشار یه کیک له کۆنه سه ره بانی نادرشای نه فشار خۆیان ساز کرد و به ره و
شیرزا وه ری که وێن. پاش برینی مه ودای رینگا گه یشتنه ئه و شاره و نووسراوه که ی
خیتلی نه فشاریان له گه ل دیارییه کی بی ژمار به کار به ده ستانی وه کیل نیشان دا.
که ریم خان به بیستی روودای روستم خان زۆر که سه ره بار بوو. بواتر له سه ره
تکای موئمین خان و سه رۆکانی نه فشار و له به ره خاتری نه وه ی که ره زاقوولی خان

ژن برای یوو کردی به حوکمداری ورمی و به گله ربه گی ختلی نه فشار. حوکمی بۆ نووسرا و لهو کاته دا له زمان غولامانی وه کیله وه نهم شیعره به گوینی دانیشتوانی کۆره که دانرا:

نه گهر بهم کاره رازیم که داخوازی نیومه
بیم وایه خیروبیری هه موو خه لکی پیومه

به کورتی دواي وه رگرتنی حوکم و پۆشینی جلو به رگی حوکمرانی، میرزا جه عهفری وه کیلیش خه لاتنی سه رۆکایه تی به شی دارایی درایه و نه وانی تریش دیاری میرانه یان باربوو کرا و هه ر کهس به گویره ی پله و پایه ی به سه ر کرایه وه و له وه ختیکی موباره کدا عیلماوای شیرازیان به جی پێشت و گه رانه وه. دواي برینی رینگای دوور و درێژ گه یشتنه وه خاکی ورمی و له میرگ و جیمه نی عه لی به گلووی وه قاسلوو دابه زین و نهو شوینه یان کرده جی و جان. کانتیک مزگینی شادی هینی نهم کۆچ و گه رانه وه به به گوینی مونمین خانی بریکاری حکومهت و جه ماوه ری نه فشار و خه لکی ناوچه که ئاشنا کرا، گه لیک شادمان بوون و به کۆمه ل چوونه پێشواز و پاش ماوه یه کی درێژ به دیداری هه ست بزوینی به گله ربه گزاده گه شانه وه و روو خیکی تازه یان به به ردا کرایه وه. ره زاقولی خانی به گله ربه گیش چۆن چاکه ئاوا خێل و خزمانی به سه رکردمه وه و کهوته دلدانه وه و لاواندنه یان. بۆ به یانی تهنیریفی له جیمه نی عه لی به گلوو را به شان و شه وکه ته وه وه پێ کهوت و بیی نایه ورمی.

رەزا قوللى خانى بەگەر بەگ و رووداوه كانى

سەر دەمى دەسەلاتى

ئەمەلى واپىنىش باسى كرا سالى ۱۱۸۲ى كۆچى/۱۷۶۸ - ۱۷۶۹ى زايىنى بوو
كە رەزا قوللى خان لەسەر كورسى دەسەلات پالى داپەو و لە ماو دەمى كورتا بە
ئازاپەتى و لىو مىشاو دەمى زىگماكى و سىروشتى خۇي و بە ھىز و پىشتىوانى خىلى
ئەفشار تىوانى ئاۋاۋەگىر پىنى سىنورنىش كە خراپە و شەرىئەتە و پىر كىشى
لەگە لىان ئاۋەل دىوانە، وەھا بىشكىنى كە ھەرگىز نەتوان سەرى ئەفەسىيان
ھەلۋىن. واپى دانا بوو ئەگەر يەككىلە سەربىزىيان پىنى بە خوارى دانى و خەللى
سەر شەقام چاۋيان لىيى، ھەقىقەتە سەرى بىر پىنن و ھىچكەسەش بىۋى
نە دەستىيان و دەمى پىنى و ھەلىان بىچى و لىيان بىر سىتەو. بەرەستى دەسەلات و
سەرى خۇيى حاكىمى پايەبەرز لەو تەمەنى كالى و ھەرىتى لاۋەتى و چاخى
گەشە و ھەلىان تولىۋى ئىيانى دا پىر لە رابردىوان پەرى ئەستان. ئاۋەلىكى
سام و سزادانى لەو پەرمەپەران دەنگى داپەو و ھەتا دوۋراۋىوران بۇيى. لە
سەردەمى سەرى كاپەتى ئەودا ۋەلات ئاۋەدان و سىنورەكان ھىز و ھىمىن بوون.
بەككىلە كار و ئاسەۋارە چاك و خىرەكانى كە ھەتا ئىستاش ماۋە و لە جىيى
خۇيەتى ساز كىردىنى ھوسىنى خانەى مەگەۋى گەۋەرى ورمىيە كە لە پەنا
گومبەزى ھەلگەۋتوۋە. ئەم شۇيىنە پاش تىپەپىنى جىۋىنى نەۋرۇز و لە
سالى ۱۱۸۳ى كۆچى مانگىدا بە ھاۋكارى ئۇيارۋانانى ھەنەرمەند و بە ھەۋل و
ھەلىسۋورانى ۋەستىكارانى پەنچەنەخشىن ساز كرا و پولىتىكى زۇرى تىچۋو.
دەلىن ھەموو پۇۋى تەشەرىفى مەبارەكى بۇ خۇي دەھات و لەۋى رادەۋمىستا و
نەى ۋەستا و كرىكارانى دەدا و دەپەرمەۋ شەى مەدەنى و تەۋاۋى كەن. لە
ماۋەى سالىكدا ھوسىنى خانە و ھۈجرەكانى دەۋرۋەرى و دەر و ژۋورى
خۇيىندىگا و دوۋ مەنەرى بەرز داندان. خۇداۋەندى پىياۋچاكان روۋحى شاد و
مالى ئاخىرەتى ئاۋەدان بىكەتەو.

شەپرى رەزا قوللى خان لەگەل سەربىزىيان و نەمانى

سالى ۱۱۸۴ى كۆچى / ۱۷۷۰ - ۱۷۷۱ى زامىنى ، رەزا قوللى خانى بەگەربەگ
بوای لىيۈننەمە لە جىزنى نەورۇزى مەرى . بەپنى داب و نەرىت سەرۋىكانى
ئەفشار و غولامانى بارەگای بە سەر كەرنەمە و دىارى و خەلاتىكى باش و زۆرى
بە سەردا دابەش كەرن . لەم كاتەدا بېستى كە شەپىرەتى دۈنبولى بە ھاۋەستى
كوردانى حەيدەراتلوو راماتيان بىرۋتە سەر ناۋچەى قەرەباغى ئەزەلى ورمى كە
مەلى تاپىبەتى بەگەربەگىيە و مەر و مالاتيان راداوە و دايانمالىۋە . رەزا قوللى خان
لەبەر پاراستنى براۋستىيەتى و پىشپىنەى لەمىزىنەى دۇستايەتى سەرتا چەند
كەخودايەكى نارىنە لای ئەحمەدخاننى حۈكمرانى خۆى و بە نامە لىيۈرەسپارد كە
مال و سامانى ئالان كراۋى خەلكى ئەزەل لە تاۋانباران وەرگەنەمە و
بىياندەنەمە . ئەحمەدخان لەبەر فېز و دەمارى ھەپەتى گەنجى ولامىكى
سەرەوخىرى نەدایەمە و ھىندىكى بىرۋىيانوۋى پىرۋوچ ھىناپەمە . بەناچار
نۆزىراۋەكانى رەزا قوللى خان با بە دەست گەرانەمە و جۇنەتى دىدارەكەپان بە
خىزمەتى راگەيانە . حاكىمى بەرزمەجى گرى ئاگرى قەلسى و دەرھەلبوۋنى گىرەى
ھات و گۈتى بە شىپىرى جەمھەربار نەبىن ئاكوۋىزىتەمە و دانامركى . ئەنجا
فەرموۋى كە كۆمەلى سوارانى ئەفشار و بىۋىرانى ئاۋبار بە لەشكرىكى
بىئامانەمە بۇ لىدان و گەوزاندنى ئەحمەدخان و سەربىزىيان بىكەنەپە . پاش
ئەۋەى لىۋارى رۋوبارى قەرەسوۋ كە مەشھورە بە خان تەختى تاول و خىۋەتى
قۇشەنى لى ھەلدرا . ئەحمەدخاننىش وپراى كوردانى حەيدەراتلوو و جەماۋىرىكى
زۆر و زەۋەندى دۈنبولى و سەلماسى بە مەبەستى بەرەنگارى داۋمى و لەۋ
شۈپنە ھىزەكانيان بەرمۈپوۋى يەكتەر بوۋنەمە . لە سەرتاى نىكەلچۈۋنەكەدا

سام و هه‌بیه‌تی مه‌ردا‌زایانی خۆ‌نخۆره‌وه‌ی ئەفشار ترس و خۆ‌فی خسته‌ ناخی تفه‌نگدارانی خۆی و سه‌لماس و کوردانی هه‌یدمه‌ران‌لو. بۆ سه‌به‌ینی پاش ئەوه‌ی خۆ‌نکاری هه‌ساران ئالای جیهانگیرى هه‌لدا له‌سه‌ر تیغه‌ره و تروویکی کۆساران، قه‌مه‌رمی ته‌پلی شه‌ری هه‌ردک لا به‌رز بۆوه و پێشه‌نگان ئاوری تێک‌هه‌ت‌ج‌وونه‌که‌یان داگیرساند. له‌به‌ر هات‌وه‌اوار و هه‌ی دیسی خه‌زا‌که‌ران و هه‌لمه‌تی پاله‌وانان سلم و ترسی رۆژی رابوونه‌وه‌ خۆی نو‌اند.

له‌ پێش‌دا سوارانی ئەفشار ئازایه‌تی و ده‌ست‌وه‌بر‌دی‌ان نیشان‌ دا و به‌ ئاماژه‌ی ر‌ه‌زا‌ق‌و‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ بۆ‌ل‌بۆ‌ل و ده‌سته‌ده‌سته‌ که‌وته‌ شال‌او و به‌ربه‌ره‌کانی. جه‌ما‌وم‌ری دو‌نب‌و‌لی که‌ جاویان به‌و شه‌وه‌که‌ت و ده‌ریای له‌ش‌کره‌ که‌وت هه‌موو ئازای ئەندامیان وەک شه‌قه‌شه‌قه‌ له‌رزى و تێک‌و‌پێک‌ ش‌کان. به‌لام له‌و جه‌نگه‌یدا کوردانی هه‌یدمه‌ران‌لو به‌جاریک له‌ هه‌شار‌گه‌ ده‌ربه‌پ‌رین و ته‌پیان دایه‌ مه‌یدان و تفه‌نگ‌جی سه‌لماس‌پیش که‌وته‌ شو‌ن‌یان و گو‌رم‌یان به‌ست. ر‌یزه‌که‌انی سه‌پای ئەفشار نه‌یان‌توانی خۆیان له‌ به‌رام‌به‌ر هه‌لمه‌تی خه‌سار‌باریان‌دا ر‌ا‌ب‌گ‌رن و تێک‌ش‌کان و به‌ش‌یک‌یان به‌ره‌و ده‌ریای شاه‌ی (گۆ‌لی ورم‌) ر‌ه‌وین و تاق‌م‌یک‌یان به‌ که‌لی «و‌مر‌گ‌و‌یز»‌دا بۆی ده‌رباز بوون. ئەحمه‌د‌خان به‌ له‌ش‌کری به‌ر‌پ‌ک‌ت‌لی خۆی ر‌اک‌رد‌و‌وان‌سی هه‌تا که‌لی قو‌ل‌نجی ر‌اون‌ا و به‌ ده‌س‌که‌وت و خه‌نیمه‌ته‌وه‌ گه‌رايه‌وه‌.

ر‌ه‌زا‌ق‌و‌لی‌خان ب‌ه‌م به‌زین‌ه به‌ دل‌ش‌کاوی و سه‌رشۆ‌ری پێی‌نا‌به‌وه‌ هه‌وشه‌ی ر‌م‌ن. ئەحمه‌د‌خانی حا‌ک‌می خۆی ئەگه‌ر‌جی ده‌س‌که‌وت و سه‌ر‌که‌وت‌ن‌ت‌کی ئا‌وای و‌م‌ج‌نگ ه‌ینا، به‌لام بۆ ما‌وه‌یه‌ک په‌ش‌یمان بۆ‌وه و له‌ تۆ‌له‌ی ئه‌م کاره‌ نا‌به‌خ‌یره‌ی تۆ‌قی‌بو‌و، چون‌که‌ ده‌یزانی که‌ غی‌ره‌تی ئەفشاران ئەوه‌ی بۆ قو‌وت نا‌جی و ئاخ‌ریه‌که‌ی هه‌ر پێی‌ده‌رده‌که‌ن و ر‌قی بی‌ده‌ر‌پ‌ژ‌ن.

ر‌ه‌زا‌ق‌و‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ له‌م سه‌له‌ سه‌ران‌سه‌ر پ‌ر‌ئیش و ئازاره‌دا ته‌مای وایوو که‌ دیسان ه‌یز و قۆشه‌ن‌یک کۆ‌ب‌کاته‌وه‌ و تۆ‌له‌ له‌ ئەحمه‌د‌خانی حو‌که‌مرانی

خزی بستیننیتته وه. جا چونکه ناژاوه گترانی سهرسنووران که تبوونه هه لبه زدا به ز و که له وه کیشی. ته شریفی موباره کی پینی نایه رکیف و ویرای هیزی نه فشار بۆ لووت شکاندن و گوئی بادانی نه وان که وته پئی و سهر کوتی شم خه نیمانه ی به گرینگتر دانا.

پاش نه وه ی که به زمیری شیرری تیژی دم هه راش توانی سهر برزیوان بشکینن. چونکه سهر متای و مرزی به هار و هه رته گمشت و گه ران و راوشکار بوو. جه ند پۆژیک له قه لای باراندیز بنه ی خست و چوو بۆ راو و سهر ران. له گه ل نه مه مشدا هه میشه به کاروبار و بارودۆخی مسکینان و جه ماوه ری ولاته که ی راده گه بشت. وا هات که له سهره تای مانگی شابان دا نه خۆشییه کی سه ختی پیوه نووسا و پۆژ به پۆژ زیاتری لئ پیس کرد. به پۆژ میرمو فیدی برای شیخو لئیسلام که هه کمکی شارمزی نه و سهر ده مه بوو. که وته داو ده رمانی به گه ره بگ و به ده وره ی دا هات و چوو. به لام وه ختایه ک مهرگ هات کوا ده رمان ده توانی به ری بگری؟ کاتیک به هه موو بۆچوون و نیشانه یه کی پوون و شارمزیانه ده رکهوت که ره زاقولی خان ده ری پیمردنی گه یوه ته سه ری و خه ریکه له چنگ هه را و هورای دنیای رووخه ک ده رباز بی. سه باره ت به نیمام قولی خان و محهمه دقولی خان و قاسم خانی کورانی که هه رسیکیان له شه راز به حوکی وه کیل ده س به سه ر بوون و مسیتی کرد و مالاوایی خواست له سه رۆکان و خاوخیزانی و پۆلی جوار شه مق چارده ی مانگی شابان چوو به رمو پیری بانگاوازی فریشته ی گیان کیشان. نه میران و پیاوماقوولان و غولام و نۆکه رانی قه لای باراندیز ته رمه که بیان هه لگرت و بر دیانه سه ر تاته شه وار و پاش و سلدان و کفن کـرـدن رایانگواسته شار و گه وره پیاوان و سه رۆکان لئی کۆبوونه وه و له گۆرستانی «خان» ته سلیم به خاکیان کرد.

ئىمام قولى خانى بەگلەربەگ

پاش كۆچى دوايى پەزا قولى خان ، سەرۆكانى ئەفشار ھەمويان بېگەوہ
كاغەزىكى نىازمەندانەيان نووسى بۇ بارگای كەرىم خانى وەكىل و لەبەرى
پارانەوہ كە ئىمام قولى خانى كۆرە گەورەى پەزا قولى خان نىزىن بىرەرمۇئ
بىگەرپتەمۇہ. ھەر بۇيە ميرزا جەغفەرى ئىمانلوو خۇى ساز كىرد و كۆمەلىك
دىارى و شتومەكى جوان و شاپانى ھەلگرت و لەككەى مانگى شاپاندا بىرەو
شیراز بزووت. ميرزا لەسەر پىنوشوینى تەتەران رۇزى سىنى مانگى شەشەكان
گەپشتە لاشىپانەرامووسانى غولامانى دەرکوبانى وەكىل و كاغەزەكەى وىرەى
ئەو دىارىانى كە بىردىبوانى لە خزمەتى پىرۇزى دانا. وەختايەك كەرىم خان بە
نىوك و نىومرۇكى كاغەزەكەى زانى زۇرى داخ و پەژارە دەربرى بۇ نەمانى
پەزا قولى خان و لەرپۆە ناردى بە شوین ئىمام قولى خاندا و سەرەخۇشى لىكرد و
دلدارى داوہ و ئەوسا لەسەر تكای جەماومرى ئەفشار بە دلتىايى حوكمانى
ورمى و پلەى بەگلەربەگاپەتى ئەفشارى بار بو كىرد و حوكم و ھەرمانى تەواوى
بۇ نووسرا و بە خەلاتى مۇرى مىرانە رازايەوہ. پاشان لە سەرەتای مانگى
نىوجىژناندا وىرەى ميرزا جەغفەر و چەند كەپخودايەك لە شیرازەوہ بىرەو
ورمى كەوتنەرى و مزل بە مزل رۇپشتن و لە بىنەبانى مانگى قورباندا گەپشتە
دەشتى سىندووس. لەوى سەرۆكى ھۆز و ەشیرەتەكانى بلباس و موكرى و زەمزا
لەگەل جەماومەرىكى زۇر جوونە پىنشاوى و بەخىریان ھىنا و گەلىكيان دىارى و
پىشكەشى بىردە خزمەتى. پاشان لەوئۆە رىگايان ھەلبوارد و ھەتا مىرگ و
چىمەنى گونگتەپەى نىوئرسەخى ورمى بەند نەبوون. بۇ سبەبىنى كە خۇرى
رووناكىدمرى جىھان چەشنى «جەمشىد» لە بان تەختى پىرۇزمەرەنگ پالى

دایه وه. به گهر به گی لاو به قسمی میرزا جه عفری وه کیل که پیریکی شمارزا بوو. بهرگه خه لاتي حوکماتي یوشي و قه لافه تي شنگ و شوخی پیرازانده وه و کهوته ری. لهو کاته دا سرگه وره و سرؤکانی مه تبه ند و جه ماوهری نه فشار که جوو بوونه پینشوازی گه یشتننیه و به گهر به گیان به شان و شه و که تیکی میرانه وه و به ریگی دهری «نه تلاهو و نه کبر» دا برده نیو قه لای ورمی و نه ویش به ته شریفی موباره کی کورسی دمه سلائی رازانده وه. له بهر نه مانی باوکی خوابه خشیوی به جل و بهرگی ره شه وه خوی نواند و چونکه ده رؤده ی عاشو و پراش به ریوه بوو. نه یانکرده ههرا و به زم و رمز میکی ناوا که پتویستی به خیر هینانه و هه ر گه یشته وه ری و ره سمی له خؤدان و تازیانه داری دمستی پیکرد و هه موو ملیان لینا.

به پیتی گپرانه وه ی پیره پیاوان، شیمام قولی خان کوره گهری رمزا قولی خان، سالی ۱۱۸۶ ی کؤچی/ ۱۷۷۲ ی زایینی له ته مهنی چارده سالی دا! بؤته حوکمداری ورمی و به گهر به گی نه فشار و ماوه دوازه سالی حوکماتي زؤری هه لداوه و گه شه ی بهرچاوی به خویه وه دیتووه و رؤژ به رؤژ دمه سلائی بهر ی نه ستانده وه. هیز و برشتی وا تبهه لچوو که حاکماني ناوچه و مه تبه نده کانی نازمربایجان له قافلانکؤوه هه تا ساین قه لا و له ویوه تا لیواری رووباری ئاراس سهریان و بهر فه رماني بکه و نه که ی هیناوه و باج و بیتاکیان نار دؤته خزمه تی. ژماره ی قوشه نجیبانی که نهو رؤژ گاره سواره و جه زایرچی بوون، له تیره و توره مه کانی نه فشار و عیل و عاشیره تی دیکه و پیاوانی سنوور پاریزان پیکهاتون و گؤیا گه یشتوونه دوازه هه تا چارده هزار کهس و له جهنگه ی شهر دا جوونه خزمه ت رکئی. خوی له رؤژی شهرا زری و بهرگه بؤلای ته به قه ته به قی گه وچنی بؤشیوه و کلاو خودی له سه ر ناوه و به راستی بؤ نازایه تی و بویری له نیو هاوشانه کانی خؤی دا به تاقانه داده ندراره و کاری گهری کردون.

گەرەپپاۋانى خىلى ئەفشار كە لە سەردەمى ئەودا ۋاپاۋن بىرىتىن لە: مىرزا جەغەر و مىرزا سولتان حوسەين پىش سىپىيەكانى تىرەى عەبدولمەلىكى كە ناسراۋن بە ئىماتلوو؛ مىرزا كەبىر و مىرزا زەھىر كوپى خواپەخشىو مىرزا نەسىر لە تىرەى ئۇستاجلوو كە سەرحىسابى داھاتى پىتاك بوون؛ مىرزا محەممەدحەسەن و مىرزا كەلىب حوسەين كورپانى مىرزا محەممەدجەۋادى زىپىن قەلەم لە تۇرمەى ئۇستاجلوو كە يەكيان سەرحىسىتىي بەشى پىتاك و ئەۋى دىكەيان بە سەرخەرج و بەرجى لەشكر پادەگەپشت و لە خزمەت پكىفىدا بوو؛ مىرزا مستەفاى بابېرى فەزان ئاغاي سەركردەى تۇپخانە لە رەجەلاكى سەعيدلوو؛ سەرمەستبەگ لە تۇخمەى ئەحمەدوئەندى ئىشېك ئاغاسى و عەسكەر ئاغاي كوپى مىرزا جەغەرەى عەبدولمەلىكى كە جەۋدار و مىرزاخوڧر بوو؛ مىرزا ئەبولحەسەنى بەرپىرسى بەشى دارايى؛ برايم خانى ئەرەشلوۋى ئەفشار سەرۋىكى دىۋان و سىياسالارى سەرجەم ھىزەكان؛ محەممەدخان بەگى قاسملو؛ ئەللاياربەگى ئەرمشلوو؛ لوتفوللا بېگى ئۇستاجلوو؛ رۇستەمبەگى كوپى رۇستەم خانى قاسملو و حاكىم پىشۋو كە بە فىتى باقربەگ كوژرا؛ ئەمىرخان بەگى قاسملو و ئاغاتەقى بەگى كەپخودا و دەمىسى تىرەى قەرمەسەتلوو؛ ساقىبەگى بەرەى بۇربۇر؛ ئەلى رەزا خانى قاسملو كە بە چاۋەدېر دانرا بوو؛ حوسەين قولى بەگى كوپى محەممەدقولى خانى پىشچەرمگى ئەرمشلوو؛ رەھىمبەگى قاسملو كوپى ئەلى خانى نابىنا كە چۇنىەتى سەرھاتى ئەو لە رەۋتى پوۋادەكانى زەمانى ئازادخان دا خراپە بەرچاۋان؛ رەھىمبەگ كە دواتر پاشناۋى خانى براپە و كۆمەلېكى دىكەى مەزن و ماقول كە بوورەيان لە دەۋرى دابوو.

بەكورتى ئەو تازەلاۋە بەختيارە ئەۋەندەى بۇى كرابا ھەموو پۇۋىك زۇر بە تامەرزۇبى و ئىشتىاۋە لە مەيدان خەرىكى غار و رەمبازى و تەقلەلىدان و تەفەنگە ھاۋىشتن بوو، بەلام ھەرگىز لە راپەراندنى كاروبارى حكومەت و

به سهرکردنه‌وی کۆمه‌ل و داهه‌وانی‌دا کۆتایی نه‌ده‌کرد. سالی ۱۱۸۷ی
 کۆچی/۱۷۷۳-۱۷۷۴ی زایینی، به‌پێی ته‌مه‌نی شه‌نگه‌لاوی و بار و هه‌وای
 حوکمرانی، له‌ بان کۆی «سیرداغی هه‌یده‌رلوو» که دیمه‌نگایه‌کی به‌رز و
 سه‌یر و زه‌نویره، خێوه‌تی شه‌وکه‌تی هه‌لدا و له‌سه‌ر چاوه‌ی خان‌یلاغی ده‌ستیک
 خانوو به‌ره‌ی هه‌ره‌چاکی ساز کرد و باغیکی خۆش و دلگه‌ری لێدا که هه‌تا ئێستاش
 شوینه‌واریکی ماوه. شازاده‌ مه‌لیک‌ه‌اسمه‌میرزا کۆری فه‌تح‌عه‌لی‌شای قاجار که له
 داوینسی کچی ئیمام‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ به‌ربېژوه، سالی ۱۲۵۸ی
 کۆچی/۱۸۴۲-۱۸۴۳ی زایینی، له‌ سه‌رده‌می حوکمه‌تی خۆی‌دا له‌ ورمه‌ نه‌و
 باله‌خانه‌ چۆل‌وه‌وله‌ی که‌لته‌ کرده‌وه و ده‌ستیک به‌ سه‌ر و پووی‌دا هێنا.
 هه‌روه‌ها سالی ۱۱۸۸ی کۆچی/۱۷۷۴-۱۷۷۵ی زایینی، به‌ فه‌رمانی ئیمام‌قو‌لی‌خان
 به‌رمو‌پووی ده‌روازه‌ی پوورته‌شا به‌ بالی چه‌په‌وه‌ باغیکی دلگه‌ر لێدرا و به‌ دلگوشا
 ناوێر کرا.

به‌کۆرتی دوا‌ی ئهم کارانه‌ مه‌یلی زه‌ماوه‌ند و ئن‌ه‌ینانی به‌زووت و کێژی
 خوابه‌خشیو پۆسته‌م‌خانی قاسمه‌لووی خواست و بێشه‌تریش کچی‌کی خێلی
 خه‌له‌جی باراندن‌یزی هێنا‌بوو. نیزی‌که‌ی مانگیک به‌زم و شادی گێرا و که‌ولی
 شادمانی و نان‌وخوانی پازاند‌ه‌وه. به‌لام ئێستا جه‌نگه‌ی نه‌وه‌ هات‌وه‌ که ئه‌سه‌پی
 خۆشاژۆی قه‌لم به‌ مه‌به‌ستی نووسینه‌وه‌ی پووداوه‌کانی پۆڠگاری حکوومه‌تی
 نه‌و به‌گه‌ربه‌گه‌ له‌ دهر و ژووره‌وه‌ تاو‌بدری. له‌ سه‌ره‌تای سالی ۱۱۹۰ی
 کۆچی/۱۷۷۶-۱۷۷۷ی زایینی‌دا، پاش تێپه‌رینی جێژنی نه‌ورۆزی پیرۆز،
 فسکه‌فسکی ئهم هه‌واله‌ گه‌یشه‌ گۆی دوور و نیزی‌کی ئهم ولاته‌ که که‌ریم‌خانی
 وه‌کیل حکوومه‌تی ورمه‌ی به‌خشیوه‌ به‌ جانگیرخانی کوره‌ گه‌وره‌ی
 خودا‌لی‌خۆشیو فه‌تح‌عه‌لی‌خان و ده‌یه‌ه‌وئ له‌گه‌ل عه‌بدو‌په‌ره‌شه‌یدخانی به‌رای و
 کۆچ و بار و ده‌سته‌و‌پێوه‌نده‌کانیان بیاننێری بۆ ورمه‌.

کاتیک نم خه بهر به خزمهت نیمام قولی خان راگه یه ندرا، میرزا جه عفری نیمانلووی به کومه لیک دیاری شایانه وه نارد شیراز هه تا هم حیسابی بیتاکی چند ساله بدا و پاکی بکا و همیش بزانی قسه که تا کوئ راسته. وه ختایه ک میرزا جه عفر دوی برینی چند قوناغ و ههلبوردنی هه دوی رتگا پیتی نایه شیرازی چه شنی به هشت و به خزمهت وه کیلی ئیران گه یشت، سهره تا نهو پیشکه شیبانهی بریوونی خستنییه بهرچاوی کهریم خان و پاشان که وه تاریفات و پیداهه لدان و سپاس و پیزانین. کهریم خان له بابته چونیتهی بارونوخی ورمیوه لئی پرسسی. میرزا جه عفریش پیداهات و له نیویه ندی قسه کانی دا شیوهی هه تسوکهوت و دادهوانی و دلوانی نیمام قولی خانی به گهریه کی نه فشاری سه بارهت به خیل و جه ماوه و دابین کردنی هیتمایهتی سنووران و ریکخستنی کاروباری گرینگی مهلبنده کهی به زمانیکی ته و پاراو رازنده وه. وه کیل که دهیه و یست جانگیرخانی کوری خوابه خشیو فتحه لی خان دابنی به هوکمداری ورمی و بینیری، به بیستنی نم و تانه شوخونی به ناخی موباره کی دا گه را و لهو بیر و یوچوونهی به شیمان بؤوه و دووباره خهلات و شمشیری له گهل فهرمانی حکومتی ورمی و به گهریه گایهتی نه فشاری نارد وه بؤ نیمام قولی خان. کهریم خان فهرمووی که میرزا جه عفری وه کیل ویرای راسپیراوان و کارگیرانی حکومت که دهی فهران و خهلاته که بهرن، ههرچی زووتر وهی که وی، نهکا بلاو بوونه وی ههوالی گؤرانی هوکمدار شاؤوه و بشیوی لئی بکه ویته وه و سنووره کانی نهو مهلبنده بگریته وه. به کورتی میرزا جه عفر سالی ۱۱۹۱ی کؤچی/ ۱۷۷۷—۱۷۷۸ی زایینی به فهران و خهلاتی هوکمهته وه، ویرای چند کارگیریک به پرتاو بهرمو ورمی نه سپیان لینگ دا. له جهنگه یکدا گه یشتنه وه ورمی که قولی خانی به گهریه گ سهرقالی دیدار و جیژنه پیرۆزی نه ورۆزی سولتانی بوو. دوی پینشوازی و به خیره ینانه وه. نه شریفی بهرمو باغی دلکوشا ههنگاوی نا و خوانی شادی و شادمانی راخرا.

سەرۆک و سەرکرده و سەید و مەلا و قازی و پیاوماقوول و نەجیمزاده و توخم و
 تۆرمەیان هەموو لەوئ یوون. لەو شوێنە قەڵەفەتی بە بەرگەخەلاتی ھۆکمرانی
 رازاندەو و فەرمانی بەسەرکرانەوێ لە مزگەوتی گەرەمی ورمێ خوێندرایەو.
 پاشان بەگلەربەگ تەشریفی بردە کۆشکەلی جوار بورجی رەزاقولی خانی. بۆ
 سەپەینی چەند کەس لە تیرەیی ئەفشاری ئەرەشلوو کە بە لایەنگری لە کورانی
 فەتحەلی خانی خوا بەخشو ھێندیک قسەیی پرۆپووجیان بلاو کردبوو، گیران و
 زۆر چاک سزادان. ئەوسا ئیمام قوڵی خان بەوپەڕی سەر بەخۆیی کەوتە سەر
 باری ھۆکمرانی و ئێپەرکردنی ئەمەن بە شادی و کامەرانی.

کۆچی دوايى كهرىم خانى زەند و كۆژرانى جانگير خان و رەشىد خانى كورانى فەتخەلى خانى ئەرمەشلوو

بېشىتر باسى كرا كە پاش ئەوئى كهرىم خانى وەكىل لە شارۆچكەئى قومشە
فەتخەلى خانى ئەفشارى بەرەو ھەرىمى نەمان بەرىگرد، لەسەر و مەسئەتى خانى
ئەفشار بەلئىنى دابوو كە جانگير خان و رەشىد خانى كورانى يەكيان بىكانە
سەردارى ئازەربايجان و ئەوئى دىكەيان دانئى بە حوكمرانى ورمى. بەلام لەم
رۆژگارەدا كە كهرىم خان لە عىلمابادى شىراز تۈنەبىوئى كۆتايى بئىنى بە
سازگردنى بازار و مەگەوت و كاروانسەرا و گەرمائى شارەكە، لەبەر
سەرھەلدانەو و تېپەلچوونەوئى نەخۇشئى ئازەربارىكە كە ماوئەيەكى زۆر
بئوئى تالابوو، حالى شىوا و ناسازئى لە بېرى بىردەو كە مەرد و مەردانە گەفتى
خۆئى بەرئە سەر و وىست و داخوازئى فەتخەلى خان وەئى بئىنى. ھەر بۆيە
رۆژئى جانگير خان و رەشىد خانى بانگ ھىشتن و داواى لىبۈوردن و گەردن ئازايى
لىكردن و ئىزنى دان كە بە مال و كۆچ و بارگە ر بىنە و دەست و بئوئەندەكانئانەو
بىرۈنەو ئازەربايجان. ئەوانئىش زۆريان پىداهەلگوت و دۇعاى بەخىريان بۆ
كرد و لە شىرازەو چوونە ئىسپەھان. لەوئى بەستام خانى زەند كە سەردار و
حاكىمى عىراق بوو، چوونەوئى كورانى فەتخەلى خانى بە چاك و بەرۈوئەند
نەزانى و بە تەگبىرى ناحەزانى خانەدان و خانانى ئازەربايجان، ھەردەك بىراى
بە كەمەندى فېل و تەلەكە لە ئىسپەھان بەستەو. ئەوئەندە راکرتن كە خەيالى
حكومت و تاسەئى خۆشەوئىستى نىشتەمان لە يادى ئەو دوو لاوئە ساكار و
گىلۆكەيە پاك بۆو. لاتولوتانى ئىسپەھان و بەرەلاوئەرەلاى مال بە كۆلى
ژىر پىردانىش تىيانھالان و بوونە پەپوولەئى دەورئى ئەو دوو شەمە و لە بەستىنى

مهستی دا به تما و تاسه سەرۆکایهتی عێراق هه‌لیانفریواندن و شه‌و و پوژ
خه‌ریکی خواردنه‌وه‌ی شه‌رابی ئال و کوئ شل کردن بوون بۆ هه‌وای عوود و
گورانی. به‌لام پوژایه‌ک که که‌ریم خانی و ه‌کیل مه‌رگی بی‌به‌رگێره‌وه‌ به‌ریبنگی
بێگرت و ده‌ستی بێ له‌ دنیا به‌ردا، زه‌کی خانی دایک‌به‌رای که‌ ماوه‌ی دوازه‌ سه‌ل
بوو له‌سه‌ر ئاکاری ناله‌باری له‌به‌ر چاوی و ه‌کیل که‌وتبوو و هیچ ده‌وریکی له‌
کاروباری فه‌رمانه‌روایه‌تی دا نه‌ده‌گه‌را، به‌ هه‌له‌بازی ته‌ختی ده‌سه‌لاتی گه‌نه‌وه‌ و
چه‌ند سه‌رگرده‌یه‌کی سه‌رناسی زه‌ندان و شێخالی‌خان و شاپازخانی و یکه‌را
کوشتن. پاشان که‌ بیستی کورانی فه‌تح‌عه‌لی‌خان به‌ قسه‌ی لاته‌وپاتان له‌ خسته
چوون و خۆیان له‌ ه‌کومه‌ت و ده‌سه‌لاتی ئێراق خۆش کردوه‌، به‌سه‌تام‌خانی
ناردنه‌ سه‌ری که‌ تازه‌ کردبوویه‌ سه‌پاسالار. به‌سه‌تام له‌ ترسێ سه‌ره‌له‌دانی
خه‌لک و شێوانی ئێسه‌فه‌هان، ده‌ستی له‌ کورانی فه‌تح‌عه‌لی‌خان نه‌به‌زات و
هه‌له‌که‌ی به‌ له‌بار نه‌زانی و نیوانی له‌گه‌ل خۆش کردن. که‌چی سه‌ره‌نجام
شه‌ویک هه‌ردووکیانی وێرای که‌ له‌پیاوانی نه‌فشار بانگه‌شێشتن کرد و له‌ کۆری
به‌زم و مه‌ستی دا جانگیرخان و ره‌شیدخانی له‌گه‌ل هه‌ژده‌ که‌س له‌ پیاوماقوولانی
نه‌فشاری نه‌ره‌شلوو تێدا به‌ردن. ده‌لێن بێجگه‌ له‌ شه‌ریف‌به‌گێکی نه‌فشار که‌
مه‌ردانه‌ هه‌لیکریوته‌ سه‌ر به‌سه‌تام‌خان و زوړ چاک نه‌نگاوتوویه‌تی و توانیویه‌تی
خۆی دمه‌راز بکا، هیچ‌که‌سی دیکه‌ قوتار نه‌بووه‌... به‌کورتی به‌سه‌تام‌خانی زامار
دوای کوشتنی کورانی فه‌تح‌عه‌لی‌خان و یارانێان، ده‌سته‌ویه‌جێ له‌ ئێسه‌فه‌هانه‌وه
به‌ره‌و شیراز هه‌ری و کاتێک گه‌یشتی که‌ جه‌عه‌فرخانی کۆری سابق‌خان به‌رازای
و ه‌کیل له‌گه‌ل زه‌کی‌خانی دایک‌به‌رای خۆی سه‌رقالی هه‌را و کێشه‌ بوو. زه‌کی‌خان
دامرکانده‌وه‌ی که‌ له‌و کێشی جه‌عه‌فرخانی خسته‌ نه‌ستۆی به‌سه‌تام‌خانی خوێنپێژ.
هه‌ر بۆیه‌ له‌ ده‌وره‌به‌ری شیراز شه‌ریکی قورسیان له‌ مابه‌ینه‌ی دا قه‌وما و پاش
تیکه‌له‌چوون و لێکدانێکی زوړ. سه‌پای زه‌کی‌خان شکا و به‌سه‌تام‌خانی‌ش له‌و
هه‌رایه‌دا به‌ریبنگی قوولی هه‌ینا و پێی‌مرد و به‌ره‌و مه‌له‌به‌ندی نه‌بوون تێراچوو.

زه کی خان به بهزیوی و شکاوی په نای برده بهر گومبهزی نیمامزاده ی شیراز و
جه عفرخان له بان ته ختی خوڼه گری ده سولات له نگه ری گرت.

بیشتیر باسی کړا که شریف به کی نه فشار توانی له گهر داوی کوژرانی
کورانی هتج علی خان پژگاری بڼ. ده لاین به جلی ژنانه وه له نېسفه هان
دهرکه وتووه و وه کوو بای شه مال فریوه و خوی گه یاندو ته ورمی و چونیستی
رووداوه که و نه مانی که ریم خانی زه ندی به نیمام قوتی خانی به گهر به گ
راگه یاندووه.

کوژرانی حاجی عه‌لی محهمه‌دی حاکمی مەراغه و

به‌کترگرته‌وه‌ی له‌گه‌ل ږووداو‌ه‌کانی ورمی

ږوون و ئاشکرایه عینلی موقه‌دده‌می مەراغه که له راستیدا به ږه‌س‌ن
بیتگدلی ږوون. هه‌تا سه‌رده‌می نادرشای نه‌فشار جله‌وی حکومه‌تی مەراغه‌یان به
ده‌سته‌وه ږوو. ږوای نادر حاجی «عه‌لی محهمه‌د» ناویکی کوره ملکداری گوندیکی
مەراغه که به ده‌وله‌مه‌ند مه‌شهور ږووه و له ږتگای کشت‌وکاله‌وه سامانی
خست‌وته سه‌ریه‌ک. ږوته حاکمی مەراغه و به هیزی باه‌وی ده‌س‌ږیشت‌وویی،
سه‌ریه‌نجه‌ی سه‌ر‌و‌کانی ختی موقه‌دده‌می شکاند‌وته‌وه و له‌سه‌ر کورسی ده‌سه‌لات
پالی داوه‌ته‌وه. به‌گشتی نه‌وه‌نده سایه‌چه‌ور ږوو که خوانی رازاوه‌ی ږو خوار و
ژووری کومه‌ل راخست و خه‌لکی جار دا که ږین و تیږه‌تین و پارووی لښاده‌ن.
وای لښات که له ماوه‌یه‌کی کمدا ناویانگی ته‌واوی ئازمه‌ربایجان و هه‌ریم و
مه‌لته‌نده‌کانی دیکه‌ی گرته‌وه و حکومه‌تی مەراغه‌ی که به زیږ و زوره‌مسی
کرد‌ږوویه ئی خ‌وی له لایه‌ن کاربه‌دستان‌ی نه‌و ر‌وژگار‌وه وه‌بالی ږو ک‌یشرا و
بار‌ږووی کرا. به‌لام بادیه‌واپی و خ‌و به‌زل‌زانی حاجی نه‌وه‌نده‌ی په‌رمسه‌ند که
سه‌ری له حاند فه‌رمان‌ی به‌گه‌ربه‌گی ته‌وریز که نه‌جه‌ف‌ق‌ولی‌خانی ږون‌ږولی ږوو
بادا. که‌لیک جار نه‌جه‌ف‌ق‌ولی‌خان که‌وته دل‌دانه‌وه‌ی و به که‌مه‌ندی ته‌گ‌ږیران
به‌ره‌و ته‌وریزی ږاک‌یشا به‌لکوو بتوانی لو‌وتی بشک‌ینن. به‌لام هه‌میشه به
گه‌نده‌ل‌فیلان خ‌وی په‌راند‌وه و غاری دایه‌وه مەراغه. ده‌سه‌لاتی وای ته‌نیی‌ووه که
جار‌وباره ده‌س‌ږی‌وی ده‌کرده سه‌ر ناوچه‌کانی ته‌وریز و مال و سامانی خه‌لکی
داده‌پاجی و تالانی د‌کرده. هه‌تا وای لښات که ئیدی نه‌جه‌ف‌ق‌ولی‌خان به چنگ

کار و کرداری حاجیبه‌وه نه‌وه‌نده و م‌ه‌ز بوو که له‌شکرینکی ته‌یاری برده‌سه‌ری. هه‌لبه‌ت ئاواش ده‌گێڕ نه‌وه که حاجی میرزا عه‌لی برای حاجی عه‌لی محهممه‌د که له‌سه‌ر سه‌رۆکایه‌تی له‌گه‌ڵی نه‌ده‌حاواوه، له‌چه‌نگانی رایکرد و هاواری برده‌لای نه‌چه‌ف‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ره‌به‌گی ته‌و‌ریز و ها‌روو‌ژاندی که بیته‌زینی. هه‌ر چۆنیک بووبی، به‌گه‌ره‌به‌گ له‌شکری بریو‌ته‌ دیخو‌رگان و له‌وێ بنه‌ی داکو‌تاوه و حاجی عه‌لی محهممه‌دیش نه‌گه‌رچی گه‌ی‌رۆده‌ی نه‌خۆشیی ئاوبه‌ند و ناسازی بووه و نه‌یتوانیوه سواری بی، غه‌یره‌تی بزوو‌تووه و به‌مه‌به‌ستی شه‌ر و به‌ره‌نگاری ده‌مرکه‌وتووه و به‌رامبه‌ر قۆشه‌نی نه‌چه‌ف‌قو‌لی‌خان سینگێ داکو‌تاوه و زۆربه‌ی هه‌یزه‌کانیشی له‌گه‌ڵ نه‌به‌وون و چوونه‌ کۆکردنه‌وه‌ی سووروسات. نه‌چه‌ف‌قو‌لی‌خان له‌شکری داده‌مه‌زینی و حاجی عه‌لی محهممه‌دیش به‌ناچار به‌و بره‌ له‌شکریه‌وه شانی ده‌داته‌ تیکه‌له‌چوون، به‌لام هه‌نده‌ی پێناچی که قۆشه‌نی ده‌شکێ و پیاوه‌کانی ته‌قو‌رمویان تێده‌که‌وێ و هه‌ل‌دین. حاجی عه‌لی محهممه‌د له‌به‌روه‌ی نه‌یتوانیوه نه‌سپی ئاوا ده‌گه‌ی‌رێ و ده‌یبه‌نه‌ لای نه‌چه‌ف‌قو‌لی‌خان. به‌گه‌ره‌به‌گ په‌لاماری قه‌لای مه‌راغه‌ ده‌دا و گه‌ری تێده‌ها‌لین، به‌لام له‌به‌ر شوو‌ری سه‌خت و ده‌س نه‌دانی دانیش‌تو‌وانی به‌ناهو‌میدی به‌رمو‌تو‌ریز ده‌بیته‌وه. پاش برینی دانه‌ریه‌ک حاجی عه‌لی محهممه‌دئاغا بانگ ده‌کا و زۆری به‌ سه‌ر ده‌روا و لێی تو‌ورمه‌ ده‌بی و ده‌لێ بیکو‌وژن. مه‌یته‌که‌ی ده‌به‌نه‌وه مه‌راغه و ئهم‌ ره‌و‌داوه ده‌گه‌ی‌رتنه‌وه یۆ ساتی ۱۱۹۰ی کۆچی ۱۷۷۶-۱۷۷۷ی زایینی. نه‌وسا .. رماقو‌ولان و کویخو‌دایانی مه‌راغه کۆره‌ گه‌وره‌ی حاجی خوابه‌خشوو له‌جێی باوکی داده‌نێن و نه‌حه‌مه‌دئاغاش نه‌وه‌نده‌ی له‌سه‌ توانای داپوو سه‌باره‌ت به‌ کاروباری ده‌سه‌لات کۆتایی نه‌کرد و پاراستنی خه‌ی‌ل و خه‌لک و خاکی خسته‌ سه‌رشانی و به‌وپه‌ری ئازایه‌تی و لیو‌مشاو‌میی هه‌لسوو‌را. به‌لام کۆره‌کانی حاجی میرزا عه‌لی مامی که سه‌مایله‌به‌گ و زه‌ینو‌لعابیدی‌ن بوون دانیان به‌ ده‌سه‌لاتی دانه‌هه‌نا و ناره‌زامه‌ند مانه‌وه و هه‌میشه له‌هه‌لێک ده‌گه‌ران که ته‌خت و به‌ختی

ناوړو و بکه نه وه. هر بویه رږښکی که نه حمه دناغا به مه به سټی ده مکتی تا قنیک
 سهرېږیو له شار ده رکه و تېوو. و هختایه ک گه راپه وه دمروازه کانی قه لایان به
 رووی دا کاله دا و نه یانېښت و مژور که ویته وه و له سهر لاساری خویان
 راوستان. نه حمه دناغا ه لات و په نای بر دمېر نه حمه دخانی دونه ولی
 حوکمرانی [کوردي] خویه. نه حمه دخانیښ له بهر ناشنایه تی کونی له گهل باوکی
 زور به گهرم وگوړی وهریگرت و پاشان نامه یه کی نووسی بؤ سهر کرده کانی سپای
 موقه ددم و که یخودا کانی مەرغه و راینه سپاردن که سمایل ناغای ناموزای
 لېڅخن. کاتیک نه حمه دناغا به کامره وایی گه راپه وه مەرغه. خه لکی شارمه که
 بهل پښان خوش نه بوو سمایل ناغا حوکمدار بئ. به گه رانه وهی نه حمه دناغا و
 هینانی نامه ی نه حمه دخانی دونه ولی که برازای نه جف قولی خانی به گهر به کی
 ته ورېږ بوو. گه شانه وه و شوکرانه یان بډارد. نه حمه دناغا سهر له نوئ بډوه
 حاکمی مەرغه و خه لک سهریان و به رهینا و نه ویش چؤن چاکه ناوا که وته
 جئ به جئ کردنی کاروباری مه لېه ندی ژېر ده سه لاتی و هه ژارانی لاوانده وه و
 سهرېږیوانی ته مئ کرد و دز و ږیگر و ناواوه گېرانی مەرغه ی هه لېرین و له خاکی
 چاره پرسی وهردان. وای لېهات که ناوبانگی ده نگی دایه وه و بوو به دؤستی
 نامپاکانی خوی و به پېنجه وانه ی باوکی له گهل شه میرانی نازه ربایجان که وته
 ناشنایه تی و حاوانه وه و کهس نوژمنایه تی نه ده کرد. هر و هختایه ک خه نیمیک
 له سهر وک و سهر کرده ی کی نازه ربایجان قوت بوو بایه وه. هه نگاوی ده نا بؤ
 یارمه تیدانی و نه وه ندی بوی کرا بهرام به ری شه و نه یاره راده و مستا. جا
 له به روهی هؤزی بلباسی دانیشتووی ناوچه ی لاجانی ورمئ و سندووس هه میشه
 شالوویان ده برده سهر خاکی ورمئ و مەرغه و ده ستیان نه ده مپاراست له تالان و
 کوشتار و ههرچی بؤیان کرابا، نه حمه دناغا باسکی هیمه ته ی به رزی
 لن هه لمالی و خوی خوش کرد له جزدان و سهرکوت و ته نانه ت برینه وهی شه
 توره مه یاغیه ی ناخرشهره. له و کاته دا سهر وکی بلباسان که بؤ خویان پئی ده لټن

«مەزن» باپیرئاغای مەنگور^۱ بوو که به ئازا و دەسکەرمووە دەناسرا. ئەحمەدئاغا به ناردنی چەند کاغەز و راسپاردەیک بناغەى دۆستایەتى گەرموگورى لەگەڵ باپیرئاغا دامەزراند و وردەمۆردە به مالى دنیاىە دانەخۆرى کرد و رايکێشایە نێو داوى فێل و تەلەکان. لە باپیرئاغای نووسى که هەموو کەس دەزانى نوێمانیەتى نێوان من و نەجەف قولى خانى بەگەربەگى تەوریز چەندەیه، چونکە ئەو حاجى عەلى مەممەدى خۆبەخشىوى باوکى به فێل و فەرت و غەدر کۆشتوو و تۆلى خۆنى باوک دەکەوتە سەر شانى کۆر. بۆیه تکام وایە که وێرای بۆلەسوارىکى خێلى خۆت بێیه یارمەتیم و هەقى دۆستایەتى و جیرانەتى بەجى بێنى و دەبێ بسزانی که مال و دەسکەوت و خەنیمەتیکى زۆرى تەوریز و ناوچەکانى دەوروبەرى به ئالان دەکەوتە چنگ هیزەکان. باپیری مەنگور بۆ تەماحى مالى دنیاىە هەتخەتەتا و وێرای هەزار گەنجى نر و ئازا و سوارانى شەڕپەیدەى مەنگور و مامەشى تەیار و چەکدار پرۆوى کردە مەراغە. ئەحمەدئاغا هاتەدەر و پێشوازی لیکردن و بردنى بۆ نێو شار و هەر پێنج کەس و دە کەس لە مالىکى دانان و ئاغاکانى چاک بەسەر کردنەو و هەرجى پێویستە بۆى ناردنە شوێنى حاوانەوەیان. بەلام بەر لەوێ که بێن لەگەڵ بیاوماقوولان و کەپخودایان و سەرکردەکانى سپای موفەددم تەگبیری کۆشتنى کردبوون. وا داندرايوو ئەو چەند کەسەى که لە هەر مالىک میوان دەبن، دەبێ خانەخۆى لە کاتى دیارى کراودا به بیستنى تەقەى تەنگى، لە خەودا بیاکووژى و راپیان بدا بەرمو هەرىمى نەمان. جا بۆیه بەپێى کات و ساتى خۆى لە نیومشەودا خانەخۆنى هەموو مالان که بۆ راپەراندنى ئەركى خۆیان نەخەوتبوون، هەر به بیستنى شریخەى تەنگ بێسنوودو به سەریان دادان و هەى دێیان لیکردن بەرمو نەمان و تەنانت لەو هەزار کەسە یەکیان دەرنەچوو...!

¹ لە دەقە فارسىیە کەدا نووسراود، «مەزین» و «باپورئاغا».

کازیووی به یانی کاژه لاکي نه خس و بې له پری کوژاوه کانیان به دور و دریځی خسته به ریدیدی نه حمه دناغا و که لاکي باپیری سره وکیان له دمر وازی شار هه لاووسی و کردیانه په ند بې چاوترسین کردنی خه لک. بهری به یانی هیشتا ثم همواله بلاو نه بیږوه که پنی نایه رکیت و به قوشه نیکي په رداخوه هه لینگی دایه ناوچی لاجان و سره بریوانی خانه بگیری کرد و دهستی لیو شماندن و مال و سامانی به تالان برین و به خه نیمه تیکی زورموه گه رایه وه. پاش ثم رووداوه سامناکمی که به سر هۆزی بلباس هات، تیکرای سره بریوان له ترسی نه وهی نه کا ثم به لا ناگه هانه داوینی نهوانیش بگریته وه، هه موویان پشتیان ویکدا و سویندیان خوارد که به تولهی خوینی باپیر و هاوړیانی هیرش بهرنه سره مه لپهندي مراغه و قهره مووی قهوماوه که بکه نه وه. نه حمه دناغا به بیستنی ثم پیلانمی شهره منگیزان که وته دله خورتی و به ناچار خوی ساز کرد بې بهرنه نگاری. وهختایه ک هیشتا نهوان له شاروچکه می سابلاخی موکری بوون خوت وخسافل له چومی جه غه توو و ته ته هوو^۱ په ربیه وه و به سهری دادان و نه یه نیشست سهر بکه نه وه و پرش و بلاوی کرین. هر بویه پیاوونی موقه ددم ئازاتر له پیشوو هه لیانکو تانه سهری و بووله رزه که وته کوله کمی خوراگری و وری ئازاوه گیزان. سهره نجام چارمی ثم کؤسپه یان پینه کرا و په نایان برده بهر حاکمی قهلاچوالان و نامه یه کیشیان نووسی بې عه لی مرادخانی زهند که نه و کاتی قهرمانی موای فارس و عیراق بوو. له سهر نکا و داوای نهوان عه لی مرادخان قهرمانیکی نووسی بې محمو و پاشای قهلاچوالان که یاریدیدی کوردان بدا و مال و دارایی تالان کراوی سره وکانی بلباس له نه حمه دناغای حاکمی مراغه بیستینته وه و بیانداته وه و حاکمی مراغه لایه ری و بوداق خانی سابلاخی موکری له جینی دابنی. کاتیک ثم همواله گه بیسته وه گوینی نه حمه دناغا به کاغزه و

راسپاردان داوای یارمه تی کرد له ئیمام قوڵی خانی به گه ربه گی ورمی و نه حمه دخانی دونبولی حاکمی خۆی. به هاوکاری هیزه کانی نه فشار و دونبولی توانی مهحموودپاشا بشکێنی و لهو شه ره نا حوکمداری قه لاجوالان به گولله ی گه رمه وه گیانی دا. هیندیک ده لێن ئهم رووداوه ده چیتمه وه سالی ۱۱۹۸ی کۆچی/ ۱۷۸۳-۱۷۸۴ی زایینی. به گۆزیه ی گیرانه وه ی «گولشه نوخته واریخ» پاش ئهم هه رایه نه حمه دناغا چۆته ورمی و نازناوی خانی له ده ست ئیمام قوڵی خانی به گه ربه گی نه فشار وه رگرتوه که له راستی دا نه وه ری سه ره گی نازه ربايجان بووه و بۆته نه حمه دخانی موقه بدم.

بووله رزهی به ناوبانگی ته ورئز و هاوار بردنی
نه جه فقولی خانی به گهر به گ بۆ ئیمام قولی خانی حاکمی ورمئ
به مه به سستی به ربه رچدانه وهی خیلاتی شناسه یوان و شوقا قی

سالسی ۱۱۹۴ی کۆچی/ ۱۷۸۰ی زایینی، له سه ره دهی حوکماتی
نه جه فقولی خانی دونبولی به گهر به گی ته ورئز و له شهوی شه ممه ی سه رمته ی
مانگی محه ر مه دا، کاته ژمئیر و نیویک بوای تاو به رین، له و کاته دا که هه تاو
بیست و حه وت پۆئی له مانگی به فرانبار هه لبوارد بوو، له بهر تۆف و به ند و
ته وژی سۆزه ی سه رمای زستان، هه موو دانیشته وانی نه و شاره له که لئین و
قوژبنان خزیبوون و هیچ هه ستیان به به لای ئاسمانی نه ده کرد. به لام له پر
هه ورئکی ره ش باتی به سه ر ولات کئشا و بایه کی سوور هه لیکردئ و بوو به
قیامه تیک وه ره سه رپئ. له م کاته دا زه وی پاتله کا و بووله رزه یه کی وا به سام
قه و ما که هه چکه س نه یته وانی له شوینی خۆی جوړته بکا و زۆربه ی دانیشته وانی
نه و خا که بوونه پئیواری پئگای نه مان، مه گین به هه لکه وت شه وانه ی که هه شته
مه رگیان له چاره ی نه نوو سرا بوو. کامه قه لا و باله خانه و خانووبه ره زۆر باش
بوون و بۆ قایمی و پته وی چه شنی سه ددی نه سه که نه ده ر خۆیان ده نواند و به
بوومه له رزه ی پۆلگارانئ پئشو و نه روو خابوون، ئه یستا تئیکچمین. جئگایه کی
وه کوو مزگه وتی گه وری ته ورئز که شاتۆماسی به یه که می به هه شته لان له
خوئنده نگای تالبیه یه سازی کردبوو، داری له سه ر به ردی نه ما. هه روایته وه
مزگه وتی عه لی شای وه زیر که به تاقی عه لی شا ده ناسرا و بۆ به رزی شانی له
شانی تاقی کيسرا ده دا، ته نیا دیواری میجرایی به پاوه ما بوو. هه روه ها
مزگه وتی هه زه وتی ساحیب و مزگه وتی هه سه ن پاندشا و مزگه وتی که بوودی

جیبهان شای تورکمان و گومبهزی شهنی غازان و هرچی گه رماو و خویندنگا و سه هؤلخانه و کاروانسرای کۆن و له میژنه یوون شتیکی وایان به بهرمو نهما و تیکرووخان. له نیو خه لکدا وایاوه و ده لێن که نیژیکه هه شتا هزار که سی نیر و من له ژیر هه ره ساندا مردوون. هه ر لهم هه ژانه هه زلعه لی بهگ و چهند خه ولادیکی نه جه فقولی خانی به گه ره به گیش له ژیر دار و به ردووی به سه ریه کا ته پیو تیده اچوون. خودی به گه ره به گیش هه تا نیو قه دی تیده میتنی و تووشی ژان و نه قوستانی ده بی و هه ردک پنی له جووله ده که ون.

نهم رۆژگاره ی که نهمام قولی خان له مه لیه ندی ورمی ئالای ده سه لاتی هه لدا یوو، چهندین کهس له سه رۆکانی ئازهر باباجانی خۆیان به حوکمدار و فه رمانه و ده زانی و هه ر به که ی له لایه که وه وه کوو ری و شوینی خان خانی ده هۆلی ده سه لاتیان ده کوتا و هه چکه سیان بیژگه له خۆیان و به رچاو نه ده هات. بۆ نموونه نه زه ره عه لی خانی شاسه یوانی ئه ردموێل که به خزمایه تی به رابرم خه لیل خانی جه وان شیرزی حوکمرانی قه ره باغ ده خوری، سالیکی پێشتر په لاماری دابوو یه ره شت و گیلان و ده ستی له کوشتار و تالان نه گێر ابۆوه و خه لخال و تارومیشی لهم به لا و نه هه مه تیه به بی بهش نه کردبوو و باشان گه رابۆوه ئه ردموێل. هه شتا ماوه یه کی وایا تینه په ریوو به سه ر بووله رزه ی ته وریزدا و شووره و خه ساری نه جه فقولی خان ته وایا نه بیوو که نه زه ره عه لی خان به ته مای گرتنی ته وریز ئالای گو مرایی هه لدا و به ره و ئه و باله بزووت. له که وشه نی سه راب و گه رمروود، عه لی سولتانی شوقاقی که پاریزه ری ئه و مه لیه ند و ناوچه یه یوو، ئه گه رچی هه میشه سینگه ره پێش ددها و ده یگوت له که ل نه جه فقولی خان بۆستم و شان له شانی ناکه مه وه. هه ر که سه پای نه زه ره عه لی خان گه یشتی بی سێ و دوو دایه پالی و هه ینده ی فوو له دۆ نه کرد. هه ر بۆیه جه ندی و جونی قۆشه ن و شان و شه وکه تی ناو براو په ری هه لدا و پیکه وه به رمو ته وریز و هه ری که وێن. به گه ره به گ و چهند که سیکی هه سوپی و

دهست و پیژمندی له میړگ و له و مړگه د مړه و مړی قه لا بوون که هموالی هیژمندی نه وان گه پښتی و چونکه خویان بۇ رانه ده گپرا چوونه ووه ژوور و سهریان برده و بهر په ساری دیواری شار. بۇ سبه پښتی نه جف قولي خان و پراي دمسته په ک دمرکهوت و شانی شل کرد بۇ شهر و بهرنگاری. به لام هیچی بۇ نه کرا و گه راوه. له مودای شه ودا نه جف قولي خان به سه برایه کی بهر و خوی باریک ه دایه و نه زهره علی خان پتی نایه ته ورپز و دهستی له هیچ چه شنه زولم و چه ساند نه و مبه که نه پاراست.

به لام وه ختایه که نه جف قولي خان گه پښته خوی. نه حمه د خان و سه لمان خان و محه مبه د به گ که هر سیکیان برازای بوون چوونه خزمه تی و سه بارت به بارو بؤخی مامیان په ژاره و دلته نگي خویان د مړی. پاشان چه کداریکی زوری عاشیره تی دونبولی و کورده کانی شو که وشه نه کؤ بوونه ووه و نه مایان گرت بهر و ورووی نه زهره علی خان راوستن. به لام دهیانزانی که بی پښتیوانی نیمام قولي خانی به گه ربه کی نه فشار هیچیان بۇ ناکری و گری و گولي همودای شم کاره یان بۇ ناکری ته ووه. چونکه دهسه لاتی شو میره ناو داره هر له ساین قه لاوه هه تا خاکی سه لماس و خوی په ری هه تدابوو. هه روه ها گه لیک تایفه ی نه فشار و سه رۆک عیل و خیلانی سه رسنووړان و هک خیز و خول له ژیر نالای شه کاوه ی دا بوون. هر بؤیه به ناردنی کاغه ز و پاسپاردان دهر گای دؤستایه تی و په کتیبیان خسته سه ریشت و نه ویشیان له گه ل خویان کرده هاو بیبر و هاوه نگاو. بم مرجه که نیمام قولي خانی به گه ربه گ به سه رباری خویان بزانش و له قسمی دهر نه چن. نه نجا به گه ربه کی نه فشار به هیژی ته یار و شه و که ته ووه پښتی له ورم کرده ووه و له خوی گه پښته لایان. نه جف قولي خان و خانانی دونبولی به هاتنی نیمام قولي خان گه شانه ووه و شادی له دهر وونیان گه را و شان به شانی بزوتن و چند رۆژیک له زموی وزاری ته سوچ و هک و پؤلی نه ستیران تاول و خیره تیان هه لدا و پاش شه و مې به جیمای له شکر هه مووی

گەشتەجێ، بەرمو سەرەب (سەراو) لەسپیان تاودا. عەلی سولتانی شوقایێ که دەیزانی خۆی بۆ ناگیرێ و ناتوانێ بەرەنگاری هیزەکانی بونیولی و ئەفشار ببێتەوه. بەهەشتاو خێل و خێزانی هەلگرت و بەرمو تاروم و خەلخال پەوی. ئەوسا خەلکی سەرەب و گەرمروود پێمل بوون و پادارانەیان دا و نەکەوتنە بەر گۆرمی تالان و کوشتاری لەشکری.

نەجەف قوڵی خانی بەگەریه‌گی تەوریز که ئامانجی سەرەکی لێدان و دەمکوێ نەزەر عەلی خانی شاسەیان و عەلی سولتانی شوقایێ بوو، ویستی بە شوێن عەلی سولتان دا بڕوا و هەتا تاروم و خەلخال لفاو بە دم یە کسمی دا نەداتەوه. بەلام ئیمام قوڵی خانی بەگەریه‌گی ئەفشار که بە سەرکرده داندرا بوو، پەیکەر دەی بە بەرژەوه‌ند نەزانی و تێکرا گەرانەوه تەوریز و بوای هەشت پۆژ مانەوه لەو شارە بەرمو خۆی و ورمی جەلەویان شل کرد.

شەرى ئىمام قوللى خان لەگەل قەرەنى ئاغا

باش ئەمەلى قەرەنى ئاغاى مامەشى^۱ مەزنى ھۆزى بلباسان لە تەوریز ئیزنى لە ئىمام قوللى خانى سەردار خواست، ھەستا و بە رینگای مەراغەدا بەرەو لاجان گەراپەو. لە مەودای رېيەدا بە خزمەت سەردارىان راگەباند کە قەرەنى لە ناوچەى سەندووس تووشى چەند کاروان و رېيوارىک بوو و دەستى لە کوشتوب و پروت کردنەيان نەپاراستوو. سەردار بە بېستنى ئىم ھەوالە راقى ھەستا و ھەر لەرېو ھۆکەمىكى نووسى بۆ سەرمەست بەگى ئەفشارى شىرى مەستى مېشەى بەرەنگارى کە مالى تالانى لە قەرەنى ئاغا بېستىنەتەو و بېداتەو بە خاوەنەکانیان و ئەگەر کار گەپشتە شەپ و لیکدان نەکشیتەو و بە گزىدا بچن. بەپێى ھۆکەمى حاکم سەرمەست بەگ کەوتە شوپنى و سەردارىش سەرى جەلەوى و مرسووراند و بە دواياندا بەرمو لاجان ھىزى دەنگ دا. چونکە دەیزانى کە سەرمەست بەگ ناتوانى مەردى مەيدانى قەرەنى ئاغا بى و رەنگە ئەوئەندەى دیکە گزى ناگرى ھەراکە خۇشتر بى. بەگورتى وەختايەک سەرمەست گەپشتە قەرەنى ئاغا و ھۆکەمى سەردارى پېراگەياندا، قەرەنى ئاغا گوێى بۆ شەل نەکرد و کەوتە دەرەلبوون و کار گەپشتە شەپ و لیکدان و لە ھەرىک بەران سەپا سەفیان بەست و پێکیان دادا. دواى زەردوگوت و تیکەلچوونىكى زۆر سەرمەست بەگ خۇى بۆ رانەگىرا و سەرى جەلەوى و مرسووراند و ھەلات و قەرەنى ئاغا کەوتە سەرى و نېزەپەكى ھاویشتنیە و بەرموېشت ھەلداشت و بەمش لەنى نەبوو و سەرى سەرمەست بەگى لە قەلەى قەلەتى کردەو و

۱ - رەنگە ئىم قەرەنى ئاغاىە باوکى محەممەدئاغاى مامەش و باپىرى قەرەنى ئاغاى ھاوچەرخ بى

هه لیکوتایه سهر قوشه نجیبیانی و نهوانیش به دیتنی شم دیمه نه رایانکرد. به لام له ناکاو به یداخی به رایبی سپای نه فشار که له ژیررکتفی نیمام قولی خانی سهرداردا کۆچاوکۆچ ده هات خۆی نواند. کاتیک سهردار به پرکیشی بلباس و کوژرانی سهرمه ست به گی زانی، به جاریک په لاماری دان و خودی خۆی کهوته شهر و بهرنگاری و ههریک لا جه ماوه ریکی زۆریان لێ نه نگوا و لێ کوژرا.

قهرمنی ناغا و هختایه ک دیمه نی رووداوه که ی به پیچه وانسه بانگه شه ی خۆی و به رچاوی هات، وازی له شهر هینا و نه سپی به ره و په نا و په ساریک غار دا و هیزه که ی پشتیان لیک به ردا و له و شهردا خه زاکه رانی نه فشار دمسکوت و خه نیمه تیکی زۆریان و هچنگ کهوت. پاشان سهردار ی ناودار سهر به رز و سهر کهوته گه رایه وه ناوه ندی ده سه لاتی که ورمی بێ و ههرمووی که نه رمی سهرمه ست له گۆرستانی «خان» بنیژن و ناشتیا و چاکه ی زۆری له گهل پاشه واره کانی کرد. ههر لم ساله دا ناخوند مه لا محهممه دباقری نه فشاری قاسملوو که به یه کیک له گهرمه لاکان ده ناسرا و به پیاوچاک و خۆپاریز و زیره ک و زانا به ناوبانگ بوو، چوو به پیر بانگه وازی په زانده وه و له گۆرخانه ی «قهرمسندوو» نیژرا و به ههرمانی به گله ربه گ گومبه زکیان له سهر ساز کرد. کورانی خودالبخوشیوو په کیان حاجی مه لا محهممه ده و نه وی دیکه یان ناخوند مه لا عه لی عارفه که موغبهره ی به هوولی عه سکه رخانه ی سهرتیپ کوری لوتف عه لی خانی سهرتیپی نه فشاری قاسملوو بۆ ساز کراوه و کهوتۆته نیزیک و شان به شانی دیوه خانی خانی خوابه خشیوه و بریتییه له مزگوت و چه ند حوچه ریه ک. پاش کۆچی دواپی ناخوند مه لا محهممه دباقری نیمام جومعه ی ورمی، ریزدار مه لا محهممه دحوسینی نه فشار که به بنه ماله قازی و نیمام جومعه بوون جینی گرتوه. میرزا محهممه دجه عله ری سهرۆکی دیوانی بیتاک و دارایی ورمیش ههر لم ساله دا مالاوایی له دنیای رووخه ک و نه مین کرد و له گۆرستانی خان و لای سهرووی خوابه خشیو ره زا قولی خانی به گله ربه گ نیژرا. ناوبراو پینج

- ۱- کورې هه بوو: ۱- میرزا نه بولحه سمن که پاش باوکی جینی نه وی گرت هوه.
- ۲- میرزا محه مهبشه فیه که ماوه یهک له رکیزی زه کی خانی زه ندا بوو.
- ۳- عه سکه رخان که سهره تا میرزا خوری نیمام قوتی خانی سهردار بوو. پاشان له ده سبکی دهسه لاتی قاجاران دا چاکی گه شه کرد و دواتر باسی به سهرهاتی ده کری.
- ۴- عه بدوسسه مه دخان که ماوه یهک سهر کرده ی سواره ی سکورتی بوو.
- ۵- میرزا حوسینی مسته وی.

لیرمدا پټو پسته روونی بکه مه وه که نه و رووداوانه ی باسیان کرا هموویان
سالنک دوا ی بوله رزه ی ته ورپز قه و ماون.

شەھرى زەكى خانى زەند لەگەل ئەمانوللا خانى والى سەنە و هانابردنى ناوبرا و بۆ ئىمام قولى خانى بەگەر بەگ

پاش ئەوھى كەرىم خان بارگە و ىنەى گواستەوھ بۆ دىناى ھەرمان و نۆرەى
دەسلەلى بىنچ وىو و رۆزەى عىراق و فارس كەوتە دەس عەلى مراد خانى برازاى
وەكىل، زەكى خان كە ھەتا ئەو دەم لە ترسى جەغھەرخانى كۆرى سادىق خانى
زەند لە ئىمام زادەى شىراز پەناى گرتبوو. دىرىكەشا و كۆردى بە سەردارى
ھىزەكانى و ناردى بۆ زگ ئەمانوللا خانى والى كورستان كە ئالای دژاىەتى و
بەر بەرەكانى ھەلدابوو. كاتىك ئەمانوللا خان ئەم باس و خواستەى بىستەوھ، زانى
كە دەرقەتى قوشەنى زەندان نايا و لەسەر پىن و شوینى دۆستایەتى پىنشوو
لەگەل ئىمام قولى خانى بەگەر بەگى ئەفشار بە ھەلاتن پرووى كۆردە ورمى.
بەگەر بەگى ئەفشارىش چاكى بە خىرەينا و ھەرچى شىاوى شانى والى بوو
كۆردى و بەلنى پىدا كە بىتە پشتىوانى و يارىدەى بدا. لەو لاوھ كاتىك زەكى خان
بە ھىزىكى زۆرموھ گەيشتە دەورى سەنە و زانى والى ھەلاتوھ، شوورەى شارى
ئابلوقە دا و تەنگەى پىپەلچنى. ئەوسا مىرزا محەممەد شەفیعى و مزىرى خۆى كە
كۆرى مىرزا جەغھەرى وەكىلى ئەفشارى ورمى بوو وەكوو پاسپاردە ناردى بۆ لای
ئىمام قولى خان و پەيامى بۆ نارد كە مەن بە حوكمى عەلى مرادخان كە ئەمىر
سەمانى موای عىراق و فارسە ھاتووم بۆ لىدان و گوئى بادانى والى كورستان. جا
ئىستا كە حاكمى كورستان لە ترسى ھىزش و زەبروزەنگى لەشكرى بالادەست
رايكردوھ و پەناى ھىناوھتە بەر سىنبەرى ئەو سەردارە پەسەن زادەى، دەمى كە
بە دەس بەسراوى بىدەى چنگ مىرزا محەممەد شەفیع و خۆت لە دژاىەتى و
دوژمنایەتى سولتانى سەردەم بپارىزى.

بە کورتی پاش ئەوێ میرزا محەممەد شەفیعی پێی نایە ورمێ سەرەتا چوو
 دەس ماچ کردنی بە گلەری بەگی ئە فشار و نوایە کەوتە تازیەداری بۆ باوکی چونکە
 نەیتوانیوو بگاتەو پرسی. پاش سەرەخۆشی و نازیەتباری و دیداری خزمان و
 براکانی، لە نووبە نووبی دا کاکلی راسپاردە کە زەکی خانی زەندی بە خزمەت
 ئیمام قوڵی خان راگەیاندا. بە بیستنی هەڕەشە و گۆرەشی زەکی خان، سەرداری
 ئە فشار غێڕەتی بێتەسی دا و لە پێوە فرمانی دا بە کۆمەڵی پالەوانانی ئە فشار و
 جەماوەری سنوورەکانی ورمێ کە نامادە بن. سەرەتا براهم خانی دیوان بەگی
 سەرکردە سوارانی ئە فشاری وێرای چوارەزار کەسیک لە گەڵ ئەمانوڵلا خانی
 والی ناردن بۆ سنە هەتا ئەوەندە بۆیان دەکڕی ئێم لافاوی بە لایە لە
 دەورووبەری کوردستان دوور بخەنەو. لەبەر دەماری خێلاتی میرزا
 محەممەد شەفیعی خەلات کرد و مێ ئەوێ مرادی وەدی هاتی ب ناردیپەو. ناوبراو
 بە پەلە و بەر ئەوێ لەشکر بگات خۆی گەیاندمووە لای زەکی خان و چۆنیەتی
 جواب و هەلوێست و دیدارە کە بۆ گێرایەو. زەکی خانی غللوور میرزا
 محەممەد شەفیعی بە ئرژۆن و تاوانبار دانا و لە بەندی توند کرد و بەو پەری
 تواناوە کەوتە هەلسووران بۆ قەلا گرتن. کاتی ک براهم خانی ئە فشار شان بەشانی
 والی و ئەو هەموو هیژ و چەکارەیی ئە فشار و کوردان گەشتە دوور و نزیکی
 سنە و دەنگ و ئاوازی لەشکرێکی ئاوا کە هەر لە کۆمەڵی پێشەنگانی را دیار بوو
 سەرکەوتنی بە دەستەو دێ، زەکی خانی تۆقاند. خانی زەند کە بە مەبەستی
 گرتنی قەلای سنە ناوی کەمەندی تەگبیری نابوو و قەلانشینانی وەتەنگ
 هینابوو، زانی هیچی بۆ ناکرێ و نە یۆتێرا بکەوێتە شەر و بەرەنگاری و بەناچار
 هەستا و قۆشەنی کۆ کردەو و بە کەزێف لە خاکی ئێراق تێپەری.

دەلێن لە مەودای رینگادا فرمانی دا کە میرزا محەممەد شەفیعی ئە فشاری
 ئیمانلووی وەزیری بخنکێن کە وەکوو راسپاردە ناربوویە لای ئیمام قوڵی خان و

دوای گهړانه ووی لږی درېونگ بیوو. خانی زه ند نهم کاره ی پیوه نه هات! چونکه نه ویش پاش چوونه شیراز به چه نگ عه لی مرادخان کوړا.

دوای راگردنی زه کی خان، برایم خانی سهر کرده ی سوارانی نه فشار، له سهر بڼوشوینی جاران نه مانو لاخانی برده ووه سهر ته ختی دسه لات و به دسکهوت و دیاری و خه لاتیکی بڼژمارموه گهړایه ووه هه ویل نیمام قوولی خان و به دوور و دریژی جونیته تی رووداوه گانی به خزمهت راگه یاند.

هیرشی خیتی جه وانشیری قهره باغ بۆ سهر خۆی و
سه تاس و هاوار بردنی نه حمه دخانی دونبولی حاکمی خۆی
بۆ ئیمام قولی خانی به گلهر بهگ

پیشتر باسی کرا که سالی ۱۱۹۵ی کۆچی/ ۱۷۸۰-۱۷۸۱ی زایینی،
نهمره علی خانی نیکلخانی شاسه یوانی نهردموئل ویرای علی خانی شوقایی و
دهستهی جه وانشیر به ئامانجی گرتنی تهو ریز هروو میان برد و دواي رموینی
نهجه فقولی خانی دونبولی توانیان دهست به سهر مهلبهندی تهو ریزدا بگرن.
وهختایهک ئیمام قولی خانی نه فشار به مه بهستی یارمهتیدانی نهجه فقولی خان
له ورمی را له شکری بردنه سهر، نهوان خۆیان بۆ رانهگیرا و رایانکرد. لعم
جهنگه که دوو سال به سهر بووله رزمی تهو ریزدا تیدمه پیری، براهم خهلیل خانی
جه وانشیر به هه لفریوان و دهنی مهلا په نای نهستیره گهری قهره باغی که رهمل و
تالهی بۆ دهگرتوه، خۆی دانا بوو که حکومهتی نازمربایجان و جهنگ بیتی.
بۆ بهم خه یاله خاوه سهری دهخولاوه و هیزیکسی زۆری قهره باغ و شیروانی
کۆ کردبووه و سوورهدالی تاسه و ئاواتی به ته مای گرتنی مهلبه ندهکانی
نازمربایجان و سهر پی چه ماندنی سه رۆکانی به ناوبانگ، بۆ وینه
ئیمام قولی خان بالی گرت. سهره تا کۆمه لیکسی به سه رکردایهتی
عه بدوسسه مه دهگ و میرزا علی بهگ رانه سپاردن که برۆن و خۆی و سه تاس
بگرن. قۆشه نی به ژاوه ژاوی نهوان لووزه وی بهست و له بالی نه خجه وانوه
شالوویان برده سهر «تاسکه قه لای سهر به خۆیه و کردپانه ههرا و تراتین.
قه لانشینانی نهو شوینه که دهستیان بۆ نه ده کراوه و دهروهستیان نه ده هاتن،
به ناچار چوونه بهر په ساری شوورهی قه لا و کهوتنه خۆپاراستن. نه حمه دخانی
دونبولی ههرچی ویستی به فیل و فرت و قسهی نه رمو نیان ئهم سیلاوی به لایه له

خاکی خۇی دوور بکاته، هیچی بۇ نهکرا و سهره نجام په نای برده بهر نیمام قولی خانی به گهر به کی نه فشار و داوای یارمه تی لیکرد. نیمام قولی خان پر کیشی و شالووی توره می جه وانشیری پی قبول نهکرا و همرانی دا به هیزه کانی و له ماوه یه کی کورتا تیر و ته یاری کردن و هر دمه ته یی به سهر کرده کی لیومشاوه یی نه سپاردن. بهر بابی عه بدولمه لیکی عه سکه رشاغای میرشاخوهر و علی ره زاسولتانی قاسملووی له سهر دانان. خان نه میر به کی خه له ج له گهل توره می خۇی که له باراندیز بوون که و نه خۇ. حوسین علی خانی نه ره شلوو، محهمه دخان به کی قاسملوو، حوسین قولی به کی پیش سبی تیره یی نه ره شلوو، تاهیر سولتانی سهرۆکی گوندوزلوو و چند که سیکی تر که باس کردنیان ده بیته دریداسی، قوشه نیان ساز و ناماده کرد. هوز و عمشیره ته کانی سنووران بۇ نمونه شیخالی خانی موکری حاکمی سابلان، قهره نی شاغای مه زنی بلجاسان، میرزا شاغای سهرختلی شکاکان و جاهره سولتانی^۱ زهرزای حاکمی شنو، همرکام به له شکری خۇپانه وه پنیان له رکشان توند کرد. نهوسا نیمام قولی خانی به گهر به گهر بهر له جوولان و بزووتن، سپای برایم خانی سهرۆک دیوانی به قورخانه و تۇپخانه وه وه کوو پشه نگ گال دا بۇ لای شاری خۇی. خۇشی بهم هه موو هیزه وه له شاره وه که و نه شوینیان و پۇژیک به مه بهستی له سان دان له میرگ و جیمه نی علی به گلووی وه ققاسلوو نیستیکی کرد. بۇ سبه یین له ویتوه هه واری گواسته وه و کوجاوکۆچ هه تا میرگی باغی «خۇی» رۇی.

نه محهمه دخانی دونبولی حاکمی خۇی بهر له چوونی نیمام قولی خان چس پتیویسته بۇ جیژن و نسامانی و پیشوازی هه مووی کۆکرده ووه و دوو رۇژی میوانداری کردن. پاشان سهرداری ناوبراو ویرای قوشه نی زور و زه وه ند وه پئی بوون و وهختایه ک گه یشتنه ده ورو بهری ناسکه قهلا که مه لا په نا و

عبدوسسه مه دناغا و میرزا علی به گی جهوانشیر به له شکر موه مه چه که یان نه گاو تپوو له به ژنی و تنه گیان به قه لانشینان هه لجنیپوو. هر که که یشتنی له ریوه په لاماری له شکری بهر مورپوویان دا و خیرایه کی ناگری شهر هه لگیر سا و گرفته کی کرد و دهنگی ته پل و زوپنا بهر موه حه ویقی ناسمان بازاره قه ی به ست. له بهر موه ی ته شریقی موباره کی تیمام قولی خان راسته و خوق به شداری شهر و لیکدان بوو، سه رۆکانی نه فشار و عیلاتی ناودار به پشتیوانی وی به راستی نازایه تی و مهردایه تپیان نه نواند. سه رهنجام نه سختی به ختی جهوانشیر که وته راخوشین و سه رۆک و سه ردارانی نه و خیله و پیاوانی سه رناس گیران و نه وانی تر روویان و مرگنرا و هه لاتن و بهرینی چاره رهمشی دا رۆیشتن. پاته وانی نه فشار و دونبولی که وته دوویان و به دهستی پر خه نیمه ته ووه گه رانه ووه. تیمام قولی خان، مه لا په نا و عبدوسسه مه دناغا و میرزا علی به گ که به نیل گیرابوون، نه سپارده ی نه حمه دخانی دونبولی حاکمی خقی کردن که چاوی به سه ریانه ووه بچ. پاشان دوا ی ریک و پیک کردن کاروباری نه و ناوچه په و دانان و برینه ووه دیار ییه کی که ده بن بدری، تیمام قولی خان و پرای نه حمه دخانی [کورد] له ناسکه قه لاه له شکر یان دهنگ دا و نالای سه رکه و تنیان بهر موه ته ورژ هه لدا. پاش نه ووه ی ریکی به شان و شه و که تی له چیمه نی قهره ته په ی ته سووج بنه ی دانا، نه جه ف قولی خانی به گه ره به گی ته ورژ هه ل و مه رجه که ی و بهر چا و گرت و هات و پیشکه شی باش و گرانمایی هینان و گوئی که به دیداری تیمام قولی خان گه شاه و ته ووه و که یفی سازه. هه روه ها و نه ستوی خقی گرت که هه موو سالی بق دایین کردن پند او یستییه کانی سپا بری پینج هه زار ته نه ی ته ورژی به نه غد و پینج هه زار خالواری هه شت عه بیاسی^۱ ده غل و دان و تفاق بنیرینه خزمه تی. هه روه ها نه مانو لاخانی والی سنه، شه مخال خانی نه فشاری حاکمی ساین قه لا.

۱ - هر عه بیاسیه ک جوار شای بیووه. سکه ی زیر و زیوی سه رده می سه فوه ی نه و رده بووله به ناوی شاه عه بیاسی سه فوه ی ناودیز کراوه

بوداق خانی موکری حوکمداری سابلاغ، نه حمه دخانی موقه ددهمی حاکمی
مهراغه و نه حمه دخانی دونبولی حوکمرانی خوی ملیان و بهر چه له مهی
دهسه لاتی نیمام قولی خان هیئا. نه وانهش که له وی نه بوون به نامه و راسپاردان
خواهی نه خواهی بیملی بوون و زوریان قاقه ز نووسین و به لاین و بهیمانی پتهویان
دا و سویندیان خوارد که له قافلانکۆوه بهرمو شیره هموو لایهک به فرمائی
نیمام قولی خانی سهردار ههستن و دانیشن. دهی بزانین که له سهردهمه دا
علی مراد خانی زهند له هه ریمه کانی ئیراق و فارس دا دههولی فرمانه وایهتی
دهکوتا و دهیگوت هه ر من میرم. له و لاشه وه خانزاده ناغامحه ممه دخانی کوری
محهمه دهسه ن خانی قاجار که ماوهی بازده سال دواي شهید کرانی باوکی به
حوکمی که ریم خانی و هکیل له شیراز به پیزه وه دهسه به سهر بوو، پاش
کۆچی بواي و هکیل به فرت و فیل توانیبووی خوی دهر باز بکا و ئیستا له
نهسته رابادی مازنده ران دهنگه شهی دهسه لاتی دهنگی دابۆوه. دیاره به پشتیوانی
خودای تاق و نهبا کورته باسیک سه بارهت به ژیان و به سهرهاتی ئهم پادشایه
له م کتیه دا دهخریته پوو.

به کورنی دواي رایه راندنی ئهم کارانه له چیمه نی قهره ته پی ته سوو جه وه
هوردووی سهردار به ره ورمی بزووت و چهند ههس له حاکمانی نازمه ربايجان که
له رکیفی دا بوون، ئیزنیان لی خواست و هه رکام گه رانه وه مهوتن و ناوه ندی
دهسه لاتی خویان، نیمام قولی خانی به گه ره بگ چهند رۆژیک له قهره باغی
له لی ملکي خوی بنه ی داکوتا و کهوته سهریران و راوه که و پاشان ته شریفی
برده وه ورمی. هه ر له سهرویه نه ده نیمام قولی خان کچی نه حمه دخانی
حوکمرانی خوی ماره کرد.

بەیمان شکاندنی نەجەف قوڵی خانی حاکمی تەوریز و جوونی ئیمام قوڵی خان بۆ گرتنی شارەکه و لێدانی حوکمران

لە سەرەتای سالی سەرەوخیزی ١١٩٦ی کۆچی/١٧٨١—١٧٨٢ی زاییینی دا، پاش بەرپۆه جوونی جێژنی نەورۆزی سولتانی، ئیمام قوڵی خان تیشکەیی بە سەرکردنەوی هاویشته سەر سەرۆکانی ئەفشاری ورمی و هەر کەس شانی چەندی هەڵدەگرت دیاری و خەڵاتی دایە. ئەوانەیی بە سیلەنیگای میرانە خوێندرانەوه بریتی بوون لە: میرزا ئەبولحەسەنی ئیمانلووی سەرۆک و دەمراستی دیوانی پیتاک و عەسکەر خانی میرزاخوری برای: مەحمود و دخانی سەرۆکی تیرەیی ئەفشاری ساین قەلا؛ خان ئەمیر بەگی ریش سەبی تایفەیی خەلەجی باراندیز؛ ئەللا یار بەگ و حوسێن قوڵی سولتانی رەڤین سەبی ئەرمەشلوو. هەروەها پەلی ئیشیک ئاغا یەتی کە پێشتر خوا بەخشوو سەر مەست بەگ بەرپررسی بوو، وێرای نازناوی خانی باربووی عەلی رەزا سولتانی قاسملووی کرد و کچی لێ خواست.

هەرچۆنیک بێ دواي رێک و پێک کردنی کاروباری لەشکر و رێکخستنی رێ و شوینی گرینگی وڵاتەکه، چەند پیاویکی بە رێ و جێی ئەفشاری دەناردن بۆ وەرگرتنی ئەو بوول و کەلوپەلەیی پارەکه حاکمانی ئازەربایجان بە لێنیا ن دا بوو بیدەن. بۆ وینە خان ئەمیر بەگی سەرۆکی تایفەیی خەلەجی بەرپێکردە لای نەجەف قوڵی خانی بە گەڕەبەگی تەوریز و نامە یەکی ئاواي لێ نووسی: وەکوو ئاگاداری پێشتر برایم خەلیل خانی جەوانشیر و نەزەر عەلی خانی شاسە یوان و عەلی خانی شوقا قی هەلیانکو تایە سەر قەلاي تەوریز و شوویان لێهە لکێشما و زەرەد و زیانیکی زۆر بە سەر شانی دانیشتوانی دا هات. ئەگەرچی هەموویان کەوتنە بەر شەبۆلی هێرشی خەزا کە رانی ئەفشار و زەهیری دەستی کوردان و

لینیان برا و هه لاتن، به لام من نه و دم په یکه رده یانم به بهر ژده و هند نه زانی و له راستیدا نهو جژره ی شیاوه ده مکوت نه کران. جا بویه نیستا نه و او لیرا وین که بیکه وه کوانووی ناگری نوو بهر ده کابه تی نوژمنانی خژمالی نه فروتونا بکهین و پاشان بکهوینه بهر په رچدانه وهی خه نیمانی لاوه کی. نه رکی دراوسینی تهی هه لده گری که نیوهش بکهونه ساز کردنی له شکر و شان به شانمان بن. هه روه ها نهو بره دراو و مرده ماله ی قه رار و ابوو بیکه یه دیاری بم راسپارده یه دا ببینره هه تا بتوانین قوشه نی پی ته یار بکهین و خیرایه کی له ورمیوه ببزووین و ویرای سپای نه حمه دخانی دونبولی بهر مو شوینی مه یه ست بکهوینه ری.

پاش نه وهی خان نه میر به گ له ماوه یه کی کمدا که پشته ورمی و نامه کی خسته به رچاوی نه جف قولی خان، له ریوه به گه ربه گی ته وریز لینی که و ته گومان و پتی و ابوو فیل و فرت و ناراستی به نواده یه و ولایکی چاکی نه دایه وه. بهر و اهت خان نه میر به گی و مرگرت و له مالی میرزا زه مانی ده مراسی ته وریز دایمه زرانده. خانی راسپارده به زیره کی و وریایی خوی زانی که به گه ربه گی ته وریز چی له د مروونی دایه و ناته بایه له گه ل نیمام قولی خانی سهر دار و هاوړی تهی ناکا. هه بویه مانه وهی خوی لهو شاره به بهر ژده و هند نه زانی و بی نیزن که رایه وه ورمی و نه وهی بیستووی و تپی که بیوو به خزمه تی را که یاند. بویه ناگری توورپی له ناوړگی سینه ی دا سهری هه لدا و له ریوه هه شت هه زار سواره ی ناواری نه فشار، زمرزا، موکری، بابانی سته، موقه دده می مراغه و نه فشاری ساین قه لا که له وی ناماده بوون و ده یانویست سهره تا بچنه شه ری سهریز یوانی نازده ربایجان و پاشان بهر ده نگاری عه لی مرادخانی زه ند راوه ستن، وده کوو بهرایی له شکر گالی دان بق ته وریز و توپخانه ی ده گه ل خستن و وای دانا که خوشی نوابه دوا یان ببزوئی.

به کورتی و هه ختبه ک بهرایی له شکر که یشته نوور و نیزیکی ته وریز، ته ماشایان کرد که نه جف قولی خان پشتر گوند نشینانی نیزیکه شاری

راگواستوون و له په‌ساری شووره و قه‌لانا دایمه‌زاندوون و سهرقالی پاراستنی قه‌لایه، چونکه ده‌یزانی که نیمام‌قولی‌خانی سهردار دمست له هه‌را و هیرش هه‌لناگرئ و ناحه‌جمی و به‌ئامانجی شهر تته‌لالاندنی ده‌جمی. سهرکرده‌کانی سپا له‌سهر راسپارده‌ی سهرداری ناودار که یخودایه‌کی باوه‌ریکراویان ناره‌د لای نه‌جه‌ف‌قولی‌خان و لییان‌راسپارد که ئیمه ده‌چینه شهر ی علی‌خانی شوقاقی و نه‌زمرعه‌لی‌خانی شاسه‌یوان و نه‌گهر به‌گهر به‌گ ده‌یه‌وئ به‌دانی پاداران‌ه و نارینی قوشه‌ن یارمه‌تیمان بدا با بفرموئ. نه‌جه‌ف‌قولی‌خان ده‌ق‌و‌و‌غ‌ر جوابی دانه‌وه که ناتوانم ره‌گه‌لیان بکه‌وم و پاداران‌ه‌شم بق نایرئ. وه‌ختایه‌ک سهرکرده‌کانی سپا ولامی سارد و سر و ری‌وراستی به‌گهر به‌گی ته‌وری‌زیان بق هاته‌وه نه‌وه‌نده‌ی بقیان کرا ده‌ستیان له تالان و دارووتاندنی دیتات و ناوچه‌کان نه‌پاراست. لهم کاته‌دا نه‌جه‌ف‌قولی‌خانی شاسه‌یوان و حوسین‌قولی‌سولتانی [کوردی] شوقاقی که پیشتر لایه‌نگری به‌گهر به‌گی ته‌وری‌ز بوون، روویان له علی‌خانی شوقاقی و مرگب‌را و هاتنه‌ ژیر ئالای له‌شکری نیمام‌قولی‌خانی سهرداری نه‌فشار. ویکه‌ه‌وتنی ئیم بوو قوشه‌نه بوو به‌ه‌وئ به‌دیپه‌اتنی خه‌ساراتیکی ژور و تیکرای ناوچه‌کانی ته‌وری‌ز و سهراب پخوست کران. به‌ناچار علی‌خانی شوقاقی داوای یارمه‌تی کرد له نه‌زمرعه‌لی‌خانی شاسه‌یوانی نه‌ردموئل و نه‌ویش له ناوه‌ندی ده‌سه‌لاتی‌را بزووت و گه‌یشته سهراب و له‌گه‌ل علی‌خان ه‌رووژمیان برده سهر نه‌جه‌ف‌قولی‌خانی شاسه‌یوان و حوسین‌قولی‌سولتانی شوقاقی. له‌ده‌م‌روبه‌ری سهراب ه‌یزه‌کانیان تیکه‌ه‌له‌نگووت و شه‌ریکی قورس قه‌وما. ئاخ‌ریبه‌که‌ی نه‌زمرعه‌لی‌خان سهرکه‌وت و حوسین‌قولی‌خان رموی به‌رمو مه‌راغه و نه‌ویش که‌وته شوینی و بارگه و بنه‌ی را‌کر‌بو‌وانی تالان کرد و ههر له‌سهر ئیم رکیف و هه‌وایه رویشت و ده‌م‌ره‌ی قه‌لای مه‌راغه‌ی دا. راست له‌و جه‌نگه‌دا نه‌حمه‌دخانی موقه‌ددم چوو‌بوو بق لای نیمام‌قولی‌خانی سهردار. به‌لام بیسانیش خه‌لکی مه‌راغه و ده‌مست‌هاتن و

کهوتنه بهر په رچدانه وهی هیرشی جه ماوه ری شاسه یوان و شوقالی و پاراستنی
 خویان. پاش تپه پرینی بیست رږژ به سهر ماوهی گه مارژدا و دیاری نه دانی هیچ
 نیشانه یه کی سهر که وتن، نه زهره لی خان نه وه ندی توانی دمستی له تالان و
 دارو وتاندنی گونده کانی سهر به مەرغه نه گپړایه وه و بهر مو ئه ردمویل گه راپه وه.
 پاش پوښتنه وهی خانی شاسه یوان، نیمام قولی خانی سهر دار که هیژیکي زوری
 کوږدېږوه و نامانجی شکاندنی نه زهره لی خان بوو، شان به شانی نه حمه د خانی
 موقعه دم و قوشه نی بهر کیلی بهر مو ئه ورپژ کهوتی و له یوو فرسه خی نه و
 اشاره له شکرې خست و داواشی کرد که ده یی نه جف قولی خانی به گه ربه کی
 [کوردي] ته ورپژیش ره گه لم بکوهی. به لام وختایه ک نه مجاریش ولامی
 ناباختی بې هاته وه، له ویوه کوچی لینا و له شه نی غازانی سولستان
 مه محمودخان هوربوو گای دانا و خوی خۆش کرد له گرتنی قه لای ته ورپژ. به
 حوکمی نه جف قولی خان د مروازه کانی شار داخران و پنگای هات و جو گبران و
 وای لپهات که دانیشتوانی ته ورپژ ده ستیان به باغ و مووچه و مه زرای خویان
 رانه ده گه پښت و ته وای نه و بهر هم و حاصلاته کی کهوتی و نه دمر موه تیداچوون.
 به کورنی هر یک لا شه و رږژ له دهر و ژووره وه به تږپ و تله نگ ولامی
 په کترین ددایه وه. چه ند جارپک دهسته یه ک خیرخواز و که یخودا بوونه
 نیوېږیوان و قسه یان له پیکهاتن و برانه وهی شه کرد، به لام هه وله کانپان هیچی
 لی شین نه بوو. مه و دای گه مارو هه تا شه ش مانگی خایاند و هه و نه وه ندی سارد
 کردیو که له شکرچی زور تال و سوپریان راده یوارد و قه لادارانیش کهوتی و نه
 گنژاوی دهر و کویر مومری. وای لپهات که نیمام قولی خان هم به زه یی به
 قه لان شینان و هم به قوشه نجیبانی دا هات و دهستی هه لکرت و بې نه وهی مرادی
 وهدی یی گه راره.

چوونی ئىمام قولى خانى سەردار بۇ شەھەر لەگەل عەلى مرادخانى زەند و گەرانەو دەپەكى كاتى بۇ ورمى

هەروەكوو باسى كرا ئىمام قولى خان بە ھىزىكى زۆر و زەوەند و بە
شەو كەتەو ماوەى شەش مانگ نەجەف قولى خانى دۈنبولى گەمارق دا. لەو
بەپنەدا ناوبراو خودادادخانى كورى بە كاغەزىكى پىر تگا و پارانەو نارد بۇ لاى
عەلى مرادخانى زەند كە تەنبا لە ھەرىمى فارس و ئىراق دەستى دەپۇيى و داواى
يارمەتى لىكرد. ديارە دەپن ئەمەش بىزائىن كە تاقمىك لە حاكمان و خانانى
بىن و ھەي ئازەربايجانىش لەگەلى ھاودەنگ و ھاوئامانچ بوون. لەم كاتەدا كە
رۆژى ۲۰ى مانگى نىوجىژنان بوو. خودادادخان بە وەرگرتنى خەلات و ھوكمى
سەركرداپەتى لە دەستى عەلى مرادخان دەگاتەو تەوریز. بەگوێزەى ھوكمى
حاکم و بە تەگبیری نەجەف قولى خانى باوكى، خودادادخان دەكەوتە راپەراندنى
كاروبارى گرپنگى قۇشەن و جەماومرى ئاسايى. ئىمام قولى خان وەختايەك
دەسەلات و سەرپەخۇيى نەجەف قولى خان و ھەلگەرانەو پۇلىك لە ئەمیران و
بەگەرانى ئازەربايجانى بېستەو و زانى فېتى عەلى مرادخانى زەندە، لىنوى
كرۆشت و گوشتى واى ناخا. بۇيە فەرمانى دا بە لەشكرى كە سەرەتا پەرۋە
ھەرىمى عىراق و فارس و ناوچە و مەتبەندەكانى ئەو خاكە لە چەنگ
عەلى مرادخان دەريپتن و پاشان بۇ لىدان و گوئى پادانى نەجەف قولى خان و
سەرۆك و سەردارانى ترى ئازەربايجان بادەنەو سەر ئىم بالە. بە مەبەستى
وەدى ھىتائى ئىم ئاواتە بە لەشكرى بىن ئامان و شكۆمەندەو بە رېنگى سابلاغى
موكرى دا بەرمو سايان قەلا كەوتەرى ھەتا گەپشە سنوورى سنە و ئەردەلان. لە
مەوداى رېگادا رۆژ بە رۆژ ھىزەكانى زىادىيان دەگرد و پاشەكەوت و پادارانەى
سپاى لە خەلكى ئەو ناوچە و مەتبەندانە وەردەگرت كە پىتى دا دەپۇيى....
ئەمانوللاخانى ئەردەلانى والى سنەش دايە پال ھۇردووى و ھىزىكى زۆرى سنە و
مەتبەندەكانى كۆكردەو و سەرى وەبەر فەرمانى سەردار ھىتا و لەبەرەوى
عەلى خانى ئەفشارى خەمسەيى ھوكمرانى سەرپەدەرەوى زمجان ماوەپەك بوو

سهری ومهر علی مرادخانی زه ند نه دینا و لئی هه لگه رابووه و دمسته و داویتی نیام قوئی خان بیوو، سردار له [خاکی] نه ده لانه وه سهری رکبئی بهر وه زه نجان وهر سووراند و رۆی و جه ند رۆژیک له وئی میوانداری کرا و دمستی ریزی بۆ له سهر سینگ داندرا. وه ختایه ک علی خانی نه فشار سه باره ت به په لاماردانی عیراق رابوژی پیکرا، چوونه که ی به بهر ژموه ند نه زانی و گوتی هه تا ناوچه و مه له بنده کانی نازمربایجان بۆ سردار پاک نه کړینه وه و بوژمنانی خۆمالي له بنه و پالته وه سهر به خۆبن، چوونه سهر هه ریم و خه نیمانی بوورمه ده ست کاریکی نابه جتیه و پیاوی فامیده و بووربین شتی وا ناکا. سردار ئهم باس و ته گبیره ی به دله وه نووسا و وازی له چوونه عیراق هئنا. علی خان به پتشنیاری خۆی پیاویکی باوه رپیکراوی به ناوی ولسی به گ ویرای کۆمه له جه کداریک بهر وه نازمربایجان گال دا و سهر داریش ره زامه ندی ده رپری و پاشان خۆشیان که و تنه شوینیان. له شار ده پتی میانه فهره جو تلاخانی حاکی خه لخال دایه پال له شکر ی سردار و علی خانی شولاقی حاکی سهر ابیش سادق سولتانی کوپه گه وری خۆی که لاویکی ناوبه دهره وه بوو، له گه ل کۆمه لیک کوردی شولاقی و جه ماوهریکی دیکه ناردی بۆ هۆربووی سردار و بۆخۆی سه باره ت به نه چوونی هیندیکی بر و بیانو و هینانه وه.

لیرمه د پئویست به روون کردنه وه یه که له بابته نه چوون و تیکدانه وه ی سه فهره که ی نیام قوئی خان بۆ ئیراق بم هه مووه هیز و له شکره وه جه ند جۆره گیرانه وه له گۆرئی دایه. هیندی که ده لئین که علی خان و سایر ی به دخوازی چاویان به رایی نه دا و نه پانه یشت بجی و دهسته یه ک پشیان وایه سهر دار له بهر خاتری ژنکی جوان و دله رینی که هچکه س نای نه کربووه و ویده چی کچی نه حمه دخانی دونه بولی بووی نه چووه و هیر شه که ی هه لوه شاندۆته وه. هه رچۆنیک بن نیام قوئی خان بهر مو نازمربایجان ده که وینه ریی و له یه ک فرسه خی ته وریژ خبوت و بارگا هه لده دا و نه مجاره شیان له بهر سۆزه ی سه رما که مه ند ناویته به ژنی قه لای شار و روو ده کاته وه ورمی.

چوونه‌وهی ئیمام‌قو‌لی‌خان بۆ شه‌ر له‌گه‌ل عه‌لی‌م‌رادخانی زه‌ند و به‌رانه‌وه‌ی چاره‌نووسی

له‌م به‌بانه‌دا ر‌و‌وداوێکی سه‌یروسه‌مه‌ری ئاسمانی خۆی نواند و له‌ سه‌ره‌تای مانگی ر‌ه‌جه‌به‌وه هه‌تا چ‌ل ر‌ۆژان و‌لات تار هه‌لگه‌را و به‌ ر‌ۆژ و شه‌و ده‌فه‌ی خۆر و مانگ ده‌نگوت کاسه‌ی که‌یلی خ‌وینن و وای ل‌ب‌ه‌ات خه‌لکی ر‌ه‌شوکی که‌ پ‌ی‌یان‌وابوو ر‌ۆژگ‌یراوه که‌وتنه به‌ج‌ن‌ه‌ینانی نو‌ی‌زی ر‌ۆژگ‌یران. به‌لام ئه‌ست‌یره‌ناسان لایان وابوو که‌ هه‌را و هه‌ل‌لا و خ‌وین‌ر‌شت‌ن‌یکی به‌ پانه‌وه ته‌واوی هه‌ریمه‌کانی ئ‌یران به‌گشتی و خاکی ئازهر به‌ایجان به‌تایبه‌تی ده‌گ‌ریته‌وه.

هه‌روه‌کوو پ‌ی‌ش‌تر باسی ک‌را ئ‌یمام‌قو‌لی‌خانی سه‌ردار که‌ له‌ سه‌ره‌تای ئ‌هم ساله‌دا ده‌یه‌ه‌ویست ب‌ج‌یته شه‌ری عه‌لی‌م‌رادخانی زه‌ند به‌ چ‌ند ه‌ویه‌ک په‌کی په‌لاماره‌که‌ی خسته‌وه و گرتنی ته‌ور‌یز‌یش وه‌دا که‌وت. له‌م سه‌روبه‌نده‌دا دیسان هه‌م‌وای له‌ش‌کرک‌یش‌ان و گرتنی خاک و هه‌ر‌یمان له‌ سه‌ری دا و خۆی له‌ چوونه ئ‌یراق خ‌ۆش کرد و گوته‌ی ئه‌ست‌یره‌گه‌ران که‌ ده‌یانگوت ده‌یی به‌ پاد‌شا نه‌وه‌نده‌ی دیکه‌ی هان دا و پالی پ‌ی‌وه‌نا. وه‌ختایه‌ک ده‌نگ و هه‌رای ئ‌هم ه‌یرشه‌ بلاوب‌ۆوه و هه‌موو که‌س بیستی، نه‌جه‌ف‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گی ته‌ور‌یز په‌ک‌جار زۆر حه‌جمینی ل‌ه‌ه‌لگ‌یرا و به‌ناچار چ‌ه‌ند‌ین پ‌یاوی ئاقلمه‌ند و زان‌ای سه‌رناسی ناردنه‌ لای سه‌ردار و بۆی نووسی که‌ وهره‌ پ‌یاوی چا به‌ واز له‌ لاساری و پر‌ک‌ینشی ب‌ینه و به‌ به‌شه‌ده‌سه‌لاتی خ‌ۆت رازی به‌. ئ‌یستا ماوه‌یه‌که‌ جه‌ما‌هر به‌ پانه‌وه که‌وت‌ونه ژ‌یر بالی ته‌ناهی و ئاسووده‌یی و با له‌خ‌ۆرا خ‌وین‌ی خه‌ل‌ک به‌ناهه‌ق نه‌ر‌ۆی، چونکه‌ له‌ ر‌ۆژی ر‌ابوونه‌وه‌دا به‌ر‌ۆکی سه‌به‌ب‌کاران ده‌گ‌یر‌ی. ئ‌هم

ناموډگار پیاښه هر گیز به گوتی سهرداردا رونه چوون و نه ناهت له سهر
 .بله ومزی و بوژم فایه تی سوورت ریان کرد. نه حمه دخانی دونه ولی خه زووریشی به
 باری لایه نگریدا قاقه زیکلی لی نووسی و داوای لیکرد که نه چی، به لام دیسانیش
 هر په شیمان نه بؤوه. سهردار که وته کؤکردنه وهی قوشنه و له میړگ و
 له موره گهی گوینکته په ی نیو فرسه خی شار چادر و چیغی راښه نکاوت و به قه درایه
 بؤلی نه ستیران تاولی هتدا و که وته شادی و عهیش و نؤش و خوش رابواردن.
 له و لاه و هختایه ک نه جف قو لی خانی به گهر به گی ته ورپز به لانی
 نیمام قو لی خاندا هیچ هیوا په کی نه ما، له به روهی دواي بووله رزه ته ورپز
 نه یده توانی بیزوی و گپرو گه وال ببوو، به سواری که ژاوه چوو بؤ کن
 نه حمه دخانی برازای له خؤ به. هر یک خانی دونه ولی وایان قسه لیکرد و گوتیان
 نه مړ که ته پلي فرمانه وایه تی خؤ نه گری ئیران له ئیراق و فارس به ناوی
 علی مرادخانه وه لیده دئ و زرمی دئ، وایده چی که بسم زووانه ناوچه و
 مه لبه نده کانی نازمربایجان ببنه پښتلی سمی روهی په کسمی هیزه کانی نه و،
 باشه له سهر چی ئیمه دژایه تی بکهین و هوساری دهسه لاتی خؤمان بدهینه
 دهست نیمام قو لی خانی نه فشار که لایکی بادیه وایه و نه وهی دهیکا له ریپازی
 فامین تلاسایه و ههنگاوی به پاریزی تیدا نیه؟ نه خیر وایا که پین وایا چاکه
 نامه په ک بنووسین بؤ علی مرادخان و بانگه پښتنی بکهین بؤ ثم مه لبه نده و
 په نجه باویننه ناته گی دهسه لاتی، ثم باس و راویژه نه جف قو لی خان له گهل
 نه حمه دخان بؤ په بوو که به گهر به گی ته ورپز دلنیا نه بوو له هه لویست و
 هه لوس و که وتی سهر بزیوان و خیلانی نازمربایجان، چونکه هیچان سهریان
 وه بهرنه دپنا جکه له نه حمه دخانی موقعه دده می حاکمی مراهه که نه و کاتی له بهر
 چهند هؤیک له نیمام قو لی خان هه لکه رابؤوه و په نای بر دبووه بهر سیتی بهری
 نه جف قو لی خان.

به کورتی وه ختایهک نامه‌ی نیازمه ندانه‌ی نهجه قو لی خان و تاقمیک له نه میرانی نازمربایجان له فارس گه‌یشته دهستی عه‌لی مرادخانی زهند، چونکه ناوبانگ و سام و شهوکه‌تی ئیمام قو لی خان سیپه‌ری ترسی به سهر دلی جه‌ماوهری عیراق و خانی زهندا کیشابوو، ته‌نیا باوه‌ریان به نووسراوه‌کانی نهجه قو لی خان و نه‌حمه‌دخان نه‌ده‌کرد. سهره‌نجام به‌پیتی راویژی سهرکرده‌کان و گه‌وره‌پیاوانی ده‌سه‌لات، حوکی حکومتی ورمی نووسرا بۆ نه‌میره‌سلان خانی نه‌فشاری ساین‌قه‌لا ناسراو به کوربه‌چه^۱ و تیردرا و هه‌زار که‌سیشیان ره‌گه‌ل خست تا به هاوکاری نهجه قو لی خان و کۆمه‌لی دونه‌ولی و خه‌لکانی تر خاشه‌ی توخمی ناته‌بابی و گیره و کیشه‌ی ئیمام قو لی خان بکیشن! کاتیک نه‌میره‌سلان خان گه‌یشته ته‌وریز و نیوه‌رۆکی حوکی خانی زه‌ندی به حاکمانی نازمربایجان راگه‌یاند، هه‌موویان به‌ناچار پرویان کرده ره‌وگه‌ی به‌روه‌فایی و جوونه پال نه‌میره‌سلان خان. عه‌لی مرادخان نووسیبووی ته‌مرۆکه ئیمام قو لی خان له ریی نه‌زانی و بادیه‌ه‌وایی را بۆ ته‌خه‌نیمی ده‌وله‌ت و اینی هه‌لکه‌راوه‌ته‌وه و نه‌میره‌سلان خان به‌پیتی ئهم حوکه راسپیزدراوه که ناووی نا‌او‌هی ئیمام قو لی به ناوی تیخی تیژی ناوداره‌وه رۆمرکینئ و هه‌ر که‌س بجینه ژیر سایه‌ی به‌یداخی و بکه‌ویته گیانبازی، گۆشه‌نیگای به‌سهر کرده‌وه‌ی میرانه ده‌بگریته‌وه و ده‌نا چۆنی پتویسته ناوا سزا ده‌درئ. سهرۆک و سهردارانی نازمربایجان پاش بادانه‌وه، شان‌به‌شانی نه‌میره‌سلان خان له ته‌وریز ده‌رکه‌وتن و به‌رمو شوینی مه‌به‌ست نه‌سپیان لینگ دا. له ناوچه‌ی سه‌لماس نه‌حمه‌دخانی دونه‌ولیش وێرای هیژه‌کانی ره‌گه‌لیان که‌وت. به‌لام له‌م لایه‌وه ئیمام قو لی خان که له میژگۆلانی گوینگته‌به له‌شکرگای دانا‌بوو، شه‌و و رۆژ به خاپاندنی عه‌لی رمزاخانی ئیتشیک‌ئاغاسی رایبوارد و گاله‌ی به‌ بیاله‌ی مه‌ی کرد و

به دسته ملانی تلایه وه. له ۱۵ مانگی قوربان دا نه قی به گی نه فشاری سهر کرده ی ناوچه ی نه نزل، کاغه زیکی نووسی و به کابرایه کدا ناردی و پرونی کرده وه که نه میر نه سلان خانی کورده چه له لایه ن علی مرادخانی زه ندموه نیردراوه ته شه ری نیملم قولی خان و خان و به گهرانی نازمه ربایجان به تایبته نه چه ف قولی خان و نه حمه دخانی دونبولی خه زووری سهردار پاتیان وه پالی داوه و ئیستا له جیمه نی دۆر شه کی سه لماس به له شکر یکی وه کوو خیز و خۆل بنه یان داکوتاوه و هاکا نه مرق و سبه ی له که لی قوشچی وه سهرکه ون و به ره و ورمی داوه رن، بۆیه وا باشه غولامان و نۆکه رانی سهردار ئاگار بن و خۆیان ساز بکن بق به ره نگاری. سهردار که هه تا ئه ودم هه رگیز خه پالیکی ئاوا ی به میشکی دا نه ده هات و پیی وانه بوو که کهس بویری بۆی بیته مه یدان، به خویندنه وه ی ئه و کاغه زه تر سینره و به بیستنی ئه م خه به ره ئه غیار بۆوه و له خه وی بن خه پالی راپه ری. رۆژی ۱۷ مانگی قوربان سهرتا برایم خانی نه فشار که پشه نگی له شکر و پیاو یکی زرینگ و ناوبه دهرمه وه بوو، و پیرای کۆمه ته چه کدار یک به ری کرد و دوا به نوایان قهره نی ئاغای بلباسی له گه ل کوردان نارد. وایان دانا که ئه م قۆشه نه له جیمه، سی علی به گلووی وه ققاسلوو کۆببنه وه و له سان بدرین و پاشان باژوین. خۆشی له گه ل علی خانی نه فشاری حاکمی خه مه سه و سهر کرده ئاوداره کان به پشتیوانی پهروه نگاری گه وره له کات و ساتیکی موباره کدا شاری به جپه ئیشت. هیتشتا نه واوی هیزه کان - پیوونه میزگی علی به گلوو و کۆنه بیوونه وه که به رایبی قۆشه نی نه میر نه سلان خان له بالی قوشچی را دهرکه وت و خۆی نواند که بریتی بوون له: نه حمه دخانی حاکمی مه راغه و پیرای چه کدارانی موقه ددم؛ نه چه ف قولی خان و نه حمه دخان له گه ل کۆمه لی ته وریز و [کوردانی] دونبولی؛ سادق سولتانی حوکه مداری سهراب به سهر کردایه تی خپلی شوقالی؛ عه بباس قولی خانی که نگرلوو و پیرای جه ماومری نه خجه وان و ئیره وان و دیسانه وه هیزیکی به رجاوی دونبولی

که شابازخان و سولهیمان خان چله و داریان بوون. ثم هیزانه چه شنی لافاوی به لا له که لی قوشچی را لووزمه ویان به ست و وای لښات که دهشتی به ریالی که ژ و کوی «نیمام کهندی» و لیواری گولی شاهی (ورمن) له بهر هاژانی له شکر دهنگوت دهریایه شه پلان دیدا. سهرداری بویر به فیز و دهماری گهنجی تیکهوت و هینده رانه و مستا که قوشه ن هه مووی سوار بن و جاردوری ناردن ما نه وانه ی بارگه و بنه یان دانابوو و خهریکی هه سانه وه و دهر کرنی شه که تی و وچانی په کسمیان بوون وریایان بکه نه وه. خوی و پرای سوارانی مهنگور و مامهش و پیرانی ژیر رکئی قهره نی ناغا بهر موپیری هیزه کانی نه میرنه سلان خان مامزه یان کونا و به دابی پیشووی که له رژی شه را خودی دهنایه سهری و ززی گه وچن و چوارشاوینهی دهر کرده به ری: سینگ دایه پیش بۆ تیکه لچوون و بهرنگاری. باش نه وه ی له شکر بهر موپووی په کتر راومستان، نه جف قو لی خانی به گهر به گی نه ورژ که به مه زنه خان ناویان دینا، بۆ نه وه ی قسه ی بر پیخته وه. پیای نارد ه لای نیمام قو لی خان و به په ند و ناموژگاری لینی راسپارد به لکو و سهردار دهم بهرداری لاساری و نوژمنایه تی بی و شانی بداته ناشتی و پیکه اتن و نه بیته چله و کیشی کوشت و کوشنار و پژانی خوینی به ناهه ق. سهردار ولای ناهه ز و توند و تیژی دایه وه و راسپارده کی نارد وه: هه ریو به هه ریک لا ده ستیان برد بۆ چه کان و پیکده اتن. له په کم په لاماردا نیمام قو لی خان له گه ل سوارانی چوست و چالاک ی بلباس. پیشه تگانی له شکری بهر موپروویان هه لگرتن و ته ق وره ویان تیخستن و زوریان لښ کوشتن. لم چه نگیه دا سهردار چاوی به نه جف قو لی خانی مه زنه خان کهوت که له جهرگی سپادا سواری که ژاوه په و هانی قوشه نی ته ورژ و دونه ولی دمدا بۆ خوراکری و نازایه تی. و پرای بۆ له سواریک هه لیکرده سهری و کاتیک نه جف قو لی خان چاونه ترسی و هه لمه تی نیمام قو لی خانی شاوا هاته بهر چاوی له رمانی دا به جهز ایرچی و تله نگداری خزمه ت رکئی که پلته ی چه کیان هه لگیر سینن و وه ختایه ک سهردار و هاوړ نیانی نیزیک بوونه وه

به جاريك دمسريژيان ليكردن و به راستي فيشه كيک به خه سار نه چوو. کومه ليک
 کورد و نه فشار و لاوی نازا وه بهر تيري نه جهل هاتن و له خاکی نه مان گه وزين.
 لهم دمه دا راكړيوواني سپای ته وريز و دونيو لي توو شي دمه سوار يک بوون که
 به چوار ناله دمه اته هانايان. به ديتني نهوان وره يان بهر ز بؤوه و گه رانه وه و
 نيکړا هير شيان کرده سهر کومه لي چه کداراني سهر دار. جا راست لهو بگره و
 بهر ديه دا سه في به گي نه فشار که به پدا خدار بوو، به پدا خه که ي وه کوو به ختي
 خوی خه واند و پشتي کرده نوژمن و عه لي ره زاخان و قهره ني ناغاي بلباس
 ره ويښ و جه ماوهره که ي دپکهنش که وننه شوين پي پي راكړيووان و خولي
 به به ختيان و مسهری خويان کرد. که چي ديسانيش نيمام قولی خان و
 نه حمه دخاني موکری و جه ماوهر يکی کم خويان راگرت و له شهر و بهر نه نگاری
 شل نه بوونه وه. به لام هيچ فايده ي نه بوو، چونکه سهره راي شکاني له شکری،
 بؤخوشي له چنه د جیگاوه نه نگوايوو به سه ختي و قوشه ني بهر امبهري زياتر بوو
 له مار و ميروو. لهو لاشه وه قرچه قرچي مانگي گه لاويژ و بلنسي گه رما وای تين
 هينابوو که مي شک له کاوه لاکان ده کولين و سهر داري ناودار له بهر قورسا ي
 بهر گهر زي و هالاوی گه رما و خوين له بهر رويشتني، هي زي لي برا و له خواني
 زينه وه هه لدير ا. عه سکه رخاني نيمانلووی مير شاخوړ سهر داري وه کوو گياني
 گرته نامي زي و به يارمه تي چنه که سيک لهو گيژاوی مهر گه دهر بازي کرد و به
 کويرم ريپيان دا بهر وه شمار خوشي. هينديک ده لېن هه ده گاته وه دهر وازه ي
 عه سکه رخان و دهرانه ي چوار بورچي ره زاقولي خاني مه لي رووحي ده فريته باغي
 به هه شت.

لير مه دا پيويسته که بزانيڼ به چنه د جوريک باسي چاره نووسي
 نيمام قولی خان ده کړي و هه که س به شيو به که ده يگري ته وه. هينديک ده لېن
 وده ختايه که له مه يداني بهر بهر هه کاني دا ديويه تي که هيزه کاني نيک و پيک شکاون،
 له حه يبه تان فجي کړيووه و مړيووه. ده سته يه که ده لېن هينده به غير مت و

شهرهف یووه که چیکلدانهی نهقبوه و ناقمیک پښان وایه نهوهندهی شمارق خواربوتوه که گیانی له قاپوړی دهرجووه. بهلام له نټو نه فشاری قاسطلوودا و باوه و دهلین که علی په زاخان له گهرمهی شهره میوهی ژاروی داوه تی و کوشتوویه تی. جا به راستی ویده چی نم گیرانه ویه له هه مووان دروستر بن، چونکه زور بیستراوه له پیرمپیاوان. دهلین له سهره تایی شم په لاماردا نه حمه دخانی دونبولی که نوژمنایه تی په چه لاکي خوی له گهل نه فشاران وه کوو شتیکی سروشتی دیاره و بهرچاوه، وپرای نه میرنه سلان خانی کوربه چه چهند کاغز و راسپارده یان ناربووه بقی علی په زاخانی نه هگ نه ناسی باوم پیکراوی سهردار و به واده و به لینی بن درای سرق هه لیانفریواندووه و کاکه و براله یان له گهل کربووه. پښان گوتووه هه وه ختایه ک نیمم قولی خان ون بوو له چاوان و نه میرنه سلان خان جلهوی ختلی نه فشاری گرتی دهستی، هه لسو وراندنی کاروباری نه فشار ده خریت نه ستوی و نه نانهت ده شکریت بریکاری حکومست. نهو نانخوره ناندین بره نه وانه تیدینتی و له گهرمهی تیکه له چوون دا که شوینه واری سهرکه وتنی نه یار دهره که وئ، خه یاریکی ژاروی کراوی ده داتییه. دیاره هه خوداش ده زانی وایه یان نا.

به کورتی نم رووداوه تال و ناخوشه ده گهرته ووه رڼی پینج شه موق ۱۸ مانگی قوربانی ساتی ۱۱۹۷ی کڅی/ ۱۴ی نوامبری ۱۷۸۳ی زایینی. دیاره لهو گرمه و هه رایه دا که ده تگوت رڼی رایوونه ویه هیشتا هیچکس بم کارم ساتی نه زانیوو. محه ممدخان به گی قاسطلوو، جه عله به گی که نجالی خانی، میرزا نه بولحه سه نهی نیمانلووی وه کیلی ورمی و عه سکه رخانی میرناخوړی برای و میرزا ناغورلووی محه ممدلووی مامی دایکی منی نووسه، شهوی هه یینی تهرمه کهی ده شون و کفنی ده کهن و له بهر شرقی مه شخه لان ماموستا میروه حیدناغای کوری میرحوسینی شیخولئیسلاهی مه لبه نده که و به ریز مه لا محه ممدحوسینی نیمم جومعه کوری خوابه خشبو شیخ موسا په زای قازی

نویژی له سه‌ر ده‌که‌ن و له گۆرستانی خان و له په‌نا گلکۆی رمزا‌قوالی‌خانی باوکی خودای‌خۆشبووی ده‌یینژن. ده‌گێر نه‌وه که ئهم هه‌لکه‌وته رۆژی دووشه‌ممۆ ٢٤ مانگی شابان رووی‌داوه و ومبال به ئه‌ستۆی ئه‌و که‌سه‌ی که وا ده‌لێ.

یه‌کێک له‌و پیاوه سه‌ربه‌ده‌ره‌وانه‌ی که لهم شه‌رده‌دا کوژرا نه‌سیر به‌گی نه‌فشاری تیره‌ی بۆر بۆر بوو. ئه‌و سه‌رکرده سه‌رناسه‌نه‌ی که توانیان ده‌رباز بن و بگه‌ڕێنه‌وه بریتی بوون له‌: خان ئه‌میر به‌گی خه‌لج، قاره‌مان به‌گی عه‌رمیلوو، شامحه‌مه‌مه‌به‌گی کۆهه‌گلوو، محه‌مه‌به‌گ و میرزا به‌گی قاسملوو و چه‌ند که‌سیکی تر که بۆ ئه‌وه‌ی له‌ کور تێم بری بێته‌وه باسی هه‌موویان ناکه‌م. به‌ری به‌یانی قه‌ره‌نه‌ی ئاغای بلباس، عه‌لی‌خانی ئه‌فشاری خه‌مه‌سی، بالی‌خان و محه‌مه‌ده‌مین‌خانی گه‌رووس که وێرای هێزه‌کانی خۆیان له‌ کۆیی «عه‌لی‌مان» له‌سه‌ر هه‌ست و گوێ‌قولاغ راوستابوون، به‌ بیستنی ئهم هه‌واله‌ سامناکه هه‌ر کام به‌ره‌و مه‌وته‌نی خۆیان گه‌رانه‌وه. جه‌غه‌رقوالی‌خانی کوپی ئه‌حمه‌دخانی دوینیولی به‌ ته‌گبیری بابی که له‌شکری له‌ میزگی قه‌ره‌حه‌سه‌توو راوه‌ستابوو رووی کرده قه‌لا و خوشکی که هاوسه‌ری سه‌رداری خوابه‌خشوو بوو، له‌که‌ل خۆی هه‌لیگرت و هه‌موو نێوما له‌که‌ی خسته سه‌ر به‌شتی وشتران و بریدییه‌وه نێو هۆردوو. ئهم کاره زیاتر له‌ ده‌رد و نه‌هامه‌تی مه‌رگی ئیسلام‌قوالی‌خانی خودای‌خۆشبوو ئه‌فشاری ئێشاندن.

کاره‌ساتیکی دیکه‌ی که چوار رۆژ پاش کۆچی‌دوایی سه‌ردار قه‌وما، ماربرانی‌خانی گه‌رووس بوو. محه‌مه‌ده‌مین‌خان که له‌ ورمێرا به‌رمو بیجار بۆوه، کاتی‌ک گه‌یشه‌ نزی‌ک کوله‌په‌ی میاندواو به‌ فیت و دنه‌ی قه‌ره‌نه‌ی ئاغای مامه‌ش تاقه‌میک شه‌رانی و سه‌ربزنی بلباس چوونه سه‌ر رێی و پێشیان پێگرت و خانی گه‌رووس و تیکرای پیاوه‌کانیان قه‌لت و بر کرد و ته‌نانه‌ت یه‌ک که‌سیان به‌ زیندوویی ده‌رنه‌چوو که خه‌به‌ر به‌ریتمه‌وه بۆ ولات و هه‌رچی بوویان به‌ زینده‌مال و مرده‌مال که‌وته‌ن چنگ بلباسان.

خۆڵاسەمی کەلام پاش ئم رووداوانە ، محەممەدقولى خان و قاسم خان
 هەردک براى خواپەخشیو ئیمام قولى خان و پیرای کە یخودا و پیاوماقوولانى
 ئەفشار چوونە لەشکرگای ئەجەف قولى خان و ئەحمەدخان لە میزگۆلانى
 قەرەحەسەتلوو و سەریان دانەواند و دەستیان بەردایەو. سەردار لە مندالی
 نێزینە جوارى هەتیوی لە بوا بەجێمان و بریتی بوون لە: حوسین قولى خان کە
 دایکی لە تایفەى خەلەجى باراندیز بوو: محەممەدعیساخان ، خودادادخان و
 لوئەعلی خان کە لە داوێنى کچی رۆستەم خانى قاسملووی حاکمی پیشووی
 ورمێ بەربووونەو. بە هیوای خودا لە جێی خۆی دا باسی هەموویان دەکری.
 سەرداری خواپەخشیو لە کاتی گواستەوێ مال و کۆچی بۆ دنیای دیکە هێشتا
 سی سالی تەواوی لە قوناخەکانی ژبانی هەتەنە بواردیو. لە تەمەنی شانزە
 سالی دا رۆنیشتە سەر تەختی دەسەلات و ماوەی دوازدە یان چارده سال بە
 شیوەیهکی سەربەخۆ حکومەتی کرد و بەراستی دەکری بۆ ئەمانەرەوای
 نازەربایجان بوو. هێندیک دەلێن بیست و شەش سال ژیاو و هەر خوداش
 دەزانی. میرزا ئاغورلوو ناسراو بە «حیرەت» رێکەوتی کۆچی دوازی ئەو
 خواپەخشیوێ ئاوا هۆنیو تەو:

ئیمام قولى خان ناکامی ئەفشار کاتی کە رۆیسی بۆ دنیای پێوار
 عەلل پێی گوتم رێکەوتی مەرگی بۆ سپای قودسیان ئەو بوو بە سەردار^۱

رووداو ده‌کانی پاش نه‌مانی ئیمام‌قو‌لی‌خان و وه‌لانی

ئه‌میرئه‌سلان‌خان و پئی‌خۆش‌کردن بۆ حکومه‌تی

محهممه‌دقو‌لی‌خانی کو‌ری په‌زا‌قو‌لی‌خان

پاش نه‌وه‌ی عه‌لی‌مرادخانی زهند چله‌وی حکومه‌تی ورمیی دایه ده‌ست
ئه‌میرئه‌سلان‌خان، عه‌شیره‌تی دونبۆلی به‌پینی دوژمنایه‌تی دێرینه‌یان له‌گه‌ل
خێتی ئه‌فشار محهممه‌دقو‌لی‌خانی برای ئێنجی ئیمام‌قو‌لی‌خانان و پرای خۆیان
برد و له‌سه‌لماس دایانه‌ چنگ پاسه‌وانان و چۆنیه‌تی رووداو ده‌کەیان نووسی و
ناردیان بۆ خانی زهند. له‌و لاره‌ ئه‌میرئه‌سلان‌خانی کورد به‌چه‌ له‌سه‌ر ته‌ختی
ده‌سه‌لاتی ورمی پالی داوه‌ و کاروباری گرینگی خه‌لکی ولاته‌که‌ی ئه‌سه‌راوه‌ ده‌ست
عه‌لی‌په‌زاخان و به‌گوێزه‌ی به‌لێنی پێشووی کچی‌کی زۆر منال و ته‌مه‌ن کالی
لی‌خواست و زه‌ماوه‌ندی له‌گه‌ل کرد که به‌راستی وه‌ختی می‌ردی نه‌بوو. بۆ
به‌یانه‌ی دوا‌ی بووک گوێزانه‌وه‌ که پیاو‌ماقەر ولان ده‌چوونه‌ دیداری قسه‌یه‌کی
ناشیاو‌ی سه‌باره‌ت به‌ کچه‌ی عه‌لی‌په‌زاخان به‌ زاری دا هات که به‌راستی
خه‌زووری پتی شکایه‌وه‌ و هم‌وو ئه‌فشار غیره‌تیان پتی‌وه‌کۆل هات. بڕایم‌خانی
سه‌رۆک‌دیوان که خۆی بۆ رانه‌گیرا لێی هه‌لکه‌راوه‌ و گه‌لێکی قسه‌ی تال‌وتوون له
هنگی ئه‌میرئه‌سلان‌خان نا و له‌ ریزی دیدارکه‌ران و ده‌ره‌که‌وت و ئاپۆره‌ی
ئه‌فشاران له‌ دهره‌وه‌ی دیوه‌خان له‌ دهره‌ی نه‌و پیاو ئازایه‌ هالان و کردیانه
گوهره‌گوهر و هه‌راهره‌ سه‌باره‌ت ئه‌میرئه‌سلان‌خان. ناخ‌رییه‌که‌ی ته‌مایان گرت که
پیاو بنێرنه‌ لای قهره‌نی‌ئاغای بلباسی لایه‌نگر و خزمه‌تکاری ئه‌فشار که بی و
یارمه‌تیان بدا. هه‌تا ئه‌و گه‌یشتن ئه‌فشاری ورمی کۆبوونه‌وه‌ و له‌گه‌ل
ئه‌میرئه‌سلان‌خان کهوتنه‌ دژایه‌تی. که‌له‌وه‌کیشی و دووبه‌ره‌کایه‌تی ده‌ستی

بیکردبوو که قهره‌نی‌ئاغا به خوی و هزار سوارهی بر و دلیرموه ناسوگی دا و له کڼوی عه‌لیمان له‌نگه‌ری گرت و له برایم‌خانی سه‌روک‌دیوانی راسپارد که هاتووم. برایم‌خان به بیستنی شم هم‌واله وړه‌ی به‌رزتر بـووه و نازاتر هه‌نگاوی نا و له‌گه‌ل هیزیک دمورمی خانه‌میری دا و کردی به‌گرمه و هه‌را و تله‌نگ‌هه‌لتوقانندن. جه‌ماومره‌که‌ی ویکرا هاواریان ده‌کرد ده‌بن شمیرنه‌سلان‌خان له دیوه‌خانی حکومته‌ی وده‌ره‌کوئ و بروا، ده‌نا ده‌پته‌زیتین. شمیرنه‌سلان‌خان توقی و په‌نای خواست. برایم‌خان به‌پتی به‌رژموه‌ندی زه‌مان دالده‌ی دا و شمو بیچاره‌یه ناهومید و رهنجه‌رۆ بۆ قوتار بوو. قهره‌نی‌ئاغا له کڼوی عه‌لیمانه‌وه بیسی‌نایه رکیف که بکه‌ویتنه شوینی و به‌رووت‌وقووتی بینیریته‌وه لای عه‌لی‌مرادخان، به‌لام برایم‌خان له ناکام و سه‌ره‌نجامی کاره‌که توقی و ده‌مارگری خیل‌ل‌تیشی تیهننا و نه‌یه‌تشت قهره‌نی‌ئاغا بجی و په‌شیمانی ک‌رده‌موه. شمیرنه‌سلان به‌هزار ترس و دله‌راوکه توانی له‌چنگ نه‌فشار و بلباسان ده‌رباز بن و ملی‌ریگای ئیراقی گرت‌ه‌بهر. پاش پۆششتنی شمو برایم‌خان، قهره‌نی‌ئاغای بلباسی به‌ته‌نتنه و سه‌نسه‌نه‌یه‌کی شکۆمه‌نده‌موه هینایه ئیو شار. دواتر ویکرای قهره‌نی‌ئاغا، میرزا شه‌بولحه‌سه‌نی وه‌کیل، میرزا مسته‌فای سه‌عدلووی سه‌رحیسیب، محهممه‌دخان‌به‌گی ردین‌سپی به‌ره‌ی قاسملوو، حوسین‌قولی‌به‌گی ریش‌چهرمگی شه‌رمشلوو. مه‌حممودخانی سه‌روکی تیره‌ی نه‌فشاری ساین‌قلا، عه‌سکه‌رخانی ئیمانلوو و تیکرای سه‌روک و سه‌ره‌کرده‌کانی خیل دانیشن و که‌وتنه‌باس و راویژ. هه‌موو وایان به‌باش زانی که خودی دیوان‌به‌گی و میرزا شه‌بولحه‌سه‌نی وه‌کیل و محهممه‌دخان‌به‌گ هه‌ستن و بجنه‌خوی بۆ لای شه‌حمه‌دخانی دونبولی و برس و ته‌گبیری پښ‌بکن و [نه‌گه‌ر رازی بوو] محهممه‌دقولی‌خانی برای خوابه‌خشوو ئیمام‌قولی‌خان به‌رنه‌ورمن و له‌سه‌ر کورسی ده‌سه‌لاتی دابنن.

کاتیک برایم خان و کۆمەڵی ھاورپییانی گەیشتنە مەلەبەندی خۆش و ھەست بزوینی خۆی و چوونە دیداری ئەحمەدخان دۆنبولی و ویست و ئامانجی خۆیان پێراگەیاندا. ئەحمەدخان بە توورەیی کەوتە سەرکۆنەیان و گوتی کاری ئاوا ناچە یاز و نالەبار ھەر لە ئەفشاران دەموشیتەو و کەسی دیکە ئەوە نەدەمێ شوو لێ ھەتاکێشێ. بۆ چما لە لێتەرسینەو و ھەلپێچانی عەلی مرادخان زەند ناترسن؟ برایم خان ئێم قسانەیی لە دلی گران ھاتن و دیسان دەماری بزووت و ولامی داوھ کە ئێمە بە یارمەتی خودای گەورە پشت ئەستورین و لە عەلی مرادخان و کەسانی دیکە ناترسین و سەریان بۆ شۆڕ ناکەین. ئەحمەدخان بە قسە کەیی خۆی تەریق بۆو و ھیدبەر دوا و کەوتە دلدانەوێان و گوتی ئەمەرق میوانی منن، سبەینێ کاغەزتان دەدەمێ و پیاوتان ڕمگەل دەخەم ھەتا محەممەدقوڵی خان لە سەلماسەو بەرن. برایم خان گوتی پێویستمان بە حوکم و چاومدیری تۆ نیە بە پشتیوانی خودای مەزن... ئەمەیی گوت و لەگەڵ پۆلی ھاورپییانی خۆیان ھاویشتە سەر خوانی زین و بە سەررمو چوونە دیلمەقانی سەلماس و بە خۆشی و ناخۆشی محەممەدقوڵی خانیان لە چنگ پاسەوانانی دەرھینا و بە غار و پرتاو بەرمو ورمی بوونەو. نەزیک تاریکانی گەیشتنە گوندی «قەرەلەر» و لایان دا. بۆ سبەینێ ورد و درشتی خەلکی شار بە لێشاو چوونە پیشوازی و زۆر بە پێز و حورمەتەو ھینایانە نێو شار و لەسەر تەختی حکومەتیان دانا.

محەممەد قولی خانى بەگ لە رەگ

و ەكوو بيشتر ناماژەى پيكرە لە ئاخري مانگى جيمادى يەكەمى سالى ١١٩٨ى كۆچى/ ٢٢ى ئاويلەى ١٧٨٤ى زايىنىدا، محەممەد قولى خان بە بشتىوانى و يەكگرتووبى خيالى ئەفشار توانى لەسەر كورسى دەسلەتى بەگ لە رەگ يەگايەتى پال بداتەو. جەماوەر و خيالاتى سەرسنوران ەموويان بە ەينانى ديارى روويان كرده بارگاي دەسلەتى و ەركامەيان چۆنى پيويستە ئاوا بەسەركرانەو و چاگەيان لەگەل كرا. محەممەد قولى خان ەيشتا لە ەپەرتى لاوىدا دەژيا و پتي خۆش بوو بە شادى و كامەرائى بيگوزمىنى و ەر لە سەرەتاو بەگوڤرەى سرشتى خۆى شانى شل كرد بۆ راپەراندنى كاروبارى گرينگى قەلەمروى ژيەر دەسلەتى و چاوى بە پلە و پايلهكانى حكومەتىدا گيژا. ميرزا ئەبولحەسەنى عەبدولمەليكى ناسراو بە ئيمانلووى لەسەر كارى خۆى ەيشتەو و لە پلەى سەرۆكايەتى بەشى پيتاك و داهاات لاي ئەدا. عەسكەر خانى باوكىراشى ەتا پلەى ئيشيك ئاغا يەتى پيەلەبرد. ميرزا مستەفاى ئەفشارى سەعیدلووى كرده سەرۆكى ديوانى حيسابات. نازنماوى «ئەنيسولحەزەمت»ى دا بە ئەفراسياب سولتانى سەرۆكى عىتى زەمزا كە پياويكى وريا و تىگەيشتوو بوو. گەورە پياوانى سەردەمى دەسلەتى برىتى بوون لە: ١- بەرژ ميروە حیدئاغاي كورپى خوابەخشيو ميرزا حوسەنى شىخولئىسلامى پيشوو كە لە ريزى گەورە سەيدان و مەزەنەمەلاكاندا خۆى دەنواند و جيى باوكى گرتبۆو. ٢- مامۇستا مەلا محەممەد حوسەنى كورپى مەلا مووسا پەزا كورپى قازى ئاغا پەزا ئيمان جومەيەتى ورمىنى بە ئەستۆو بوو. ٣- پيژدار ئاخوند مەلا سەفەر ناودير بە نيزامەددين كە گەلى سال لە «خەتا» و «خوتەن» خوڤندبووى و تيباندا

که رابوو. ۴- هیژایانی بهرزه جی مه لا محمه و مه لا علی کورانی خودالیخو شپوو مه لا محمه دباقری نه فشار که کری وگول و کاروباری شهرعیان جی به جی ده کرد. ۵- ره حیم خانی کوری نه فی خانی قاسملوو. ۶- مه حمود خانی کوری موئین خانی نه فشاری ساین قه لا. ۷- نه لایار به گی نه فشاری نه ره مشلوو. ۸- حوسین قو لی به گی نه فشاری نه ره مشلوو. ۹- محمه دتا هیر سولتانی کوری شه هریار خانی گوندوزلوو. ۱۰- محمه به گی کۆمه کلوو ۱۱- حوسین به گی قه ره حه سه تلوو. ۱۲- نه ورۆزه لی سولتانی نه ره مشلوو. ۱۳- حوسین به گی قووز پیوه ند. ۱۴- سه فی به گی یوورغانلوو. ۱۵- بابا به گی نه ره مشلوو. ۱۶- عه بدور پرزه به گی قوته لوو. ۱۷- میرزا خان به گی خه له ج. ۱۷- ناغا جان به گی خه له ج، که نهو چارده ی که سه ی نوایی هه موویان سه رکرده و سه ره یز و سه رۆکی تیره و تایفه ی خویان بوون. نه مانه ویرای که سانیکی دیکه دهسته ونه زمری راومستان و کهوتنه خزمهت کردن و هه لباردن لوانی نه فشار و له مهیدانی جه رگه قه لای حکومه تی دا مه شقیان پنده کردن و بق چاونه ترسی راپاندیتان. میرزا شاغورلوو ناودیز به «جه رت» که کوره گه وره ی خوابه خشیو مه ران به گی نه ره مشلوو بوو. له به روه ی پیش زوری زه حمهت به فیر کردن و باره ی تانی مندا له کانی نیمام قو لی خانه وه کیشابوو. پله ی مه زنه مه لایه تی باربوو کرا. له م به ینه دا و له سه ره تای مانگی محه ررمی نه م ساله دا، نه جه ف قو لی خانی بونولی به گه ره به گی نه وریز نه خوش کهوت و تیکه لگا و پاش بازده رۆژان، حوی هه ینی لای به یانی چوو به ره و پیری بانگه وازی گه رانه وه [بق خه زینه ی به زدانی].^۱

پاش کۆچی نوایی نه جه ف قو لی خان، خه لکی ته وریز خودا دا دبا خانی کوربان له جی دانا و بر دیانه سه ره ته ختی ده سه لات و خویان له خزمهت کردنی هه لکرد.

خودادادخان دواى چەند رۆژێك كەوتە سەر فیز و هەواى جەوانى و دەستی كرد بە زولم و زۆرەملی و خەلكى تەوریزی تەفرە دا و دەرگاكانى دادەوانى و پارسەنگ راگرتنى قەلە كردن. هەر بۆیە جەماوەرى تەوریز بە دەنى دەماراستى شار لێی هەلگەرانەوه و وردە وردە ناكرى دژایەتى گرهەى هات.

سادق خانى كۆرى عەلى خانى شوقاڤى كە یەكێك بوو لەو كەسانەى ئەو سەردەمە بانگەشەى حكومەت و فەرمانڕەوايەتى دەكرد، بە مەبەستى گرتنى تەوریز لە شارۆكەى سەراپەوه لەشكرى دەنگ دا و خودادادخان كەوتە نێو گێژەنى ترس و دلەراوكە. بە تەگبیری لایەنگرانی و ئاڤاڵەلى محەممەدى تاجرباشى تەوریز دیاریبەكى شیاو و بەرجاوى نارد بۆ محەممەدقولى خانى بەگەریەكى ئەفشارى ورمى و داواى یارمەتى لێكرد. بەگەریەگیش پەزماوەندى دەریپی و دووھەزار سواری بە سەرگردایەتى براپەم خانى ئەفشار ناردە فریا و یاری دەى خودادادخان. براپەم خان كەوتە پێ و لە ناوچەى تەسووچ تووشى ئەحمەدخانى دۆنبولى بوو كە وێرێ قۆشەنى دەچوو بە كۆمەگى خودادادەوه و پێكەوه تەپیان دایە سەر سادق خانى شوقاڤى. ناوبراو بە بیستنى ئىم هەوالە تۆقى و بەپێى مرادى لە تەوریزەوه گەراپەوه سەراب و خەلكى تەوریز لە هەللاى هێرش خەلەستن. خودادادخان چۆن جوان و چاكە ئاوا بوو بە خانەخوێنى ئەحمەدخان و براپەم خان و بەوپەڕى گەرموگۆرى میواندارى سەپاى خۆى و ئەفشارى كرد و بە دەورەپاندا هات.

کۆچی دوايى عەلى مرادخانى زەند:

گويزرانه وەى دەسەلات بۆ جە عەفرخان؛ سەرھەلدانى خېلى
ھەكارى و راسپېردرانى برايم خان بۆ داکووژاندنى ئەم ئاژاوەیە و
دەرکەوتنى ئاغامحەممەدخانى قاجار

لەم سەرۆبەندەدا خەبەر هات کە عەلى مرادخانى زەند لە ئیسفەهان
مردوووە و دەستی لە داوینی دنیای ئەمێن بەرداوە و تاج و تەختى ئامانەتى
بەجى هێشتوووە بۆ سادق خانى داىک-براى. خوابەخشىو حاجى سولەيمانى
سەباحى بیدگولى، سالى مردنى ئاوا بە شیعەر هیناوەتەو:

نووسی قەلەمى سەباحى لە کۆشكى سولتانی
رۆیەدەر عەلى مراد،^۱ جى گرتەووە جە عەفرخان

بە بلاوبوونەوێ ئەم ھەوالانە دووبارە جیھانى مەند و ھىدى شلەژا و
سەریزیوانى ئەوپەرەمۆپەرەن وەخۆکەوتن و کردیانە ھەرا و نانەوێ
دووبەرەکایەتى و پەلاماردانى ئیروئەوێ. بۆ وێنە خېلى ھەکارى دەستیان درێژ
کردە سەر ناوچە و مەتبەندەکانى ورمى و گەلیک ئالەبار جوولانەووە.
محەممەدقولى خانى بەگەربەگ بە ئامانجى بەرپەرچدانەو ھیان بەپەلە
قاسیدیكى ناردە لای برايم خان کە ھەرچى زوو لە تەوریزەو بەگاتى و بە رىگای
سەلماسدا لەگەل ھیزەکانى بچیتە سەر «ئالباغ»ى نیشتمانى خېلى ھەکارى و

۱ - «عەلى مراد برون شد، نشست جعفرخان»، دەبیتە سالى ۱۹۹۹.

ئەو ئەندەمی بۆی دەکرێ تێیانسەرەوێت و زەمبریان لێ بومشین. کابرای راسپاردە
 رۆیسی و لە مەودای پێیدا تووشی برایمخان بوو کە لە ئەو ریزەمە دەهات و
 ئەرک و فەرمانی پێراگەیاندا و ئەویش لەرێوە کوتی بە چاوان و بە هەلیکی
 لەباری دانا. بە شانی سەلماسدا وەکوو یرووسکە و با تێپەری و لە دەشتی
 ئالباغ ئاگری شەڕ و کوشتاری داگیرساند و خاکی ئەو مەلەبەندەم کرد پێخوستی
 سەمی یەكسمانی. بە ئاچار خێلتی هەکاری خۆیان لەبەر پەلاماری ئەفشاران بۆ
 رانەگیرا و قوونەنەزەیان دایە و چەشنی مار و میروو بلاو بوونەمە. برایمخان
 و پێرای شیرانی شەڕانی و دلێزانی بە ئاوبانگ و هێندیک دەسکەوت و خەنیمەت
 سەری و لاخیان وەرسووړاند و گەرانەمە و لە گوندی ئاوەگەرم شەگەت و ماندوو
 دابەزین و بنەیان خست و کەوتنە هەسانەمە. بەلام نەیانزانی کە خێلتی تێشکاوی
 هەکاری دیسان هێزێکیان کۆرێتەمە و دوابەنویان وەکوو لافاوی بە گورم بیان
 بەلای ئەناکاوە کەوتوونە سەریان. وەختایەک برایمخان بە هاواری قەرەولان
 وەخۆ هاتەمە، شاقەلی پالەوانەتی بە لادا کرد و بەرەگەیی لەو نیچیرە
 بەخت وەرگەراوانە گرت. هەر کە هێزەکان تێکەڵەنگوون گەنجانی چوست و
 چالاک و بوێری ئەفشار بە نووکیەنیزەمی گیان ئەستێن و بە زەمیری شیرێ
 ئاگرپۆلێن بە راستی ئازایەتییان نواند و ئاخیریەکی شەنی سەرکەوتن قژی
 ئالای ئەفشاری لاواندەمە. کوردانی هەکاری بۆ لێکیان لێ کوژا و زۆربەیان
 ئەنگوان و دیسان زەرەرمەند و خەساربار رایانکرد. برایمخان بە خۆی و
 هێزەکانی هەتاسن فرسەخان هەزارمزیلەمی [کوردانی] هەلبێری و بە دەستی
 پەرەمە گەراپەمە ناوچەمی ئەنزل و لەوێ خەنیمەتەکانی دابەشی و چەند
 سەرکەردەیکە بە مەبەستی راگەیانندنی هەوالی سەرکەوتن ناردە خزمەت
 محەممەدقولی خانی بەگەربەگ. ئەویش حوکمی پاراستنی سنووران و چاوەدێری
 جەماوەری بۆ بەڕێکرد. برایمخانیش گۆگرچین ئەلای قەرەباغی ئەنزەلی کە بۆ
 سەختی و بەرزێ و لەمێژینەیی ئاوبانگی لەو پەرەپەری هەریمان دەنگی

داوخته‌وه، کردی به بنکە دەسەلاتی. بەلام لەم لایەوه شوو سەرکردانە ی که چوو بوونه خزمەت محەممەدقوڵی خان چاکەیان لەگەڵ کرا و خەلاتی چاکیان درایه.

بێشتر باسی کرا که دواى نەمانى عەلى مرادخان دەسەلاتى ئامانەتى و لەرزۆک و خۆنەگرى ئىراق و فارس، دەستاودەستى کرد بۆ شىخالى خان و جەعفەر خان. لەو پۆڤگارى دا زەند که وتنه کيشه و دووبەرە کاپەتى و شیرى بوژمانیە تىيان لیکتر هه ژاند و له ماوه یه‌کى که‌مدا هه‌جیان به یه‌کتره‌وه نه‌هێشت و هه‌موویان کوژران و نه‌نیا لوتف‌عەلى خانى کوپى جەعفەر خان توانى به‌سلامەتى بۆى دەرچى. بەلام لەو لاوه ریزدار ئاغامحەممەد خانى کورە گه‌وره‌ی محەممەد محسەن خان که تا ئهم کاته له‌ مازنده‌ران بوو به‌ بیستنى ئهم خه‌به‌رانه وه‌که‌یف هات و هاروژا. له‌به‌روه‌ی خۆی به‌ شایانى پادشایه‌تى دهمانى، هێنده هه‌لسوورا و به‌ چیرى و چرى تێپراچوو که توانى جەعفەر خانى زەند ب‌شکینى و له‌سەر ته‌ختى فه‌رمانه‌روایه‌تى پال بداته‌وه و کتێبه‌کانى میژوویى به‌ دوور و درێژى باسیان کردووه.

شهری محهمه دقوئی خان له گهل سادق خانی شوقای به

سه رکر دایه تی برایم خان

پیشتر یاسی کرا که سادق خانی شوقای حاکمی سهرابی گهر مرود به
شامانجی گرتنی ته ورئز له شکری دهنگ دا ، به لام نه فشار و دونبولی چوونه
یاریده ی خوداندخان و نهویش هیچی بۆ نهکرا و گهرایه وه . لم سالتهدا دیسان
بیری گرتنی ته ورئز دالغهی له میشکی دا و به له شکریکی زۆر و زموه ندموه
هات و کمه ندی گمارۆی هاویشه دهوری قه لای شار . مه زن و ماقوولانی ته ورئز
به دهستووری پیشوو شاغاعه لی محهمه دی تاجر باشیپان به پیکرده لای
محهمه دقوئی خان و پینج هزار تمه نیشیان به دیاری بۆ نارد و داویان لیکرد
بپته هانایان . دیاری و داوی تاجر باشی وه گیران و حوکمیکی نووسی بۆ
برایم خانی شه فشاری سرۆکی شه نزل که به سی هزار سواره و پیاده ی
نه فشاره وه بچپته کۆمه گی خوداندخان و نه گهر دیسانیش سادق خان هه لات دهبن
برایم خان دهستی له دوو نهکاته وه و هه ناکوو سهراب جلهوی شه سپی
نه کیشپته وه .

به مجۆره برایم خان فرمانی حوکمرانی به جپهینا و ههر که گه یشته
ته ورئز هه میسان سادق خان خۆی به مه ردی مه بدانی نه زانی و ده ره پری .
برایم خان هه تا خاکی سهراب که وته شوینی و نه گهرچی دهستی نه گه یشته
سادق خان ، به لام نه و نه دی توانی په نهجه یه کی و مه شانند و پاشان گهرایه وه
ته ورئز و له وی بیهی داگرت و چاوه روانی فرمانی تازه راوه ستا . له و
سه روبه نده دا محهمه دقوئی خانی به گله ره به کی ورمی بیای نارد لای

نه حمه بخانی موقه دده می حاکمی مه راغه و داوای لیگرد که وه کوو دیاری
 وشکه پوولیکی به رجاوی یو بنیری. نه حمه بخان به گویی نه کرد و نیربراوه که ی
 به گله ریه کی به دهس به تالی ناردده وه. نه ویش هه رمانیکی نووسی یو برابم خان که
 به وه هیزه ی ئیستا له ژیرکیزی دایه بجیته مه راغه. خوشی چهند رۆژیک له
 میرگ و جی له وه پری. گوینته په له تگری گرت هه نا قوشه ن کۆ بکاته وه. حوکی
 نارین یو بوداق خانی موکری حاکمی سابلان و هۆزی بلباسی لاجان و نووچه به گی
 سه رۆکی خیتی زهرزای شنق و میرزا شالغای بشکوفتی¹ و داوای کرد که هه موویان
 به هیزموه بگهنی و تاو و خپوه تیان له دمشتی سندووس هه لدمن.

1 - نووسه له تهواوی دهقه که دا به «شکوفتی» هیناوه. به لام دروسته که ی
 «بشکوفتی» یه.

شەرى محەممەد قولى خان لە گەل ئەحمەد خانى موقەددەم

كاتىك ئەحمەد خان ئەم ھەولانى بېستەو بە لەشكرىكى بىن زمارەو ھە
مەراغە ھەدەر كەوت و پرووى كرده مەيدانى بەرەنگارى. ھېشتا قۇناخىك دور
نەكەوتىۋە كە خەبەر يان بى بىرد ئەو ھەرايم خانى ئەفشار ئىستا بەر بى
دېخوڭگان دا بەرمو مەراغە بەر بۆيە. ھەر بۆيە ئەحمەد خان سەرى يەكسىمى
و ھەسوراندەو ھە لە ئۆقەلەي مەراغە دا مەتەرىزى داكوتا و ھەورەى درا. بەبى
ئۆستايەتى و ھەراوسىيەتى تەكە لە سادق خانى شوقاقى كە كە پارىدەى بىدا و
ئەویش بە قۇشەنى خۆيەو بەرەو مەراغە بىزوت. بەلام ھەخەيكە دىتى
سوارە و پىادەى ھەرايم خان رېگايان تەنپە. لە نېزىك ئاوايى خورخوڭ بەنەى
بىرە قامىشەلەنك. لەو جەنگە دا قەرەولەكانى خەبەر يان دايە كە دەستەيكەى
ھۆزى بلباس چوون و دېھاتەكانى مەراغەيان تالان كىرەو ھە مالىكى
بى ئەندازەيان ھېناو ھە لەبەنەوپالەو خەرىكى ھەسانەو ھە ئاگايان ھە
مەحمودى بىن زەواد نە. سادق خان كە وەى زانى ھەلەكەى خواستەو ھە جەشنى
شېر لە قامىشەلەن دەرىپەرى و ۋېراى پۇلىك پەلامارى بلباسانى دا و چوئە
زۆرەيان لە خەوى بىن خەبەرى دا بوون، شەرى تىزى دەمەنە پارىزى تىنان و
ئەوئەدى دەست و بىرد و ئازايەتى نواند كە تەنبا كە سىكايان تەنى دەرباز بى و
ئەوانى دى ھەموويان ئوقى دەرياي مەرگ بوون و پشوپان لى بىرا.

پاشان سادق خان دەسكەوت و ئەسپ و جەك و چۆلى بلباسانى ھەبەر خۆى
دا و لە يارمەتيدانى ئەحمەد خان پەشيمان بۆو ھە بەرمو سەراب گەراپەو ھە.
محەممەد قولى خانى بەگەربەگ ھېشتا لە سەندوس جەولەى نەكەدبوو كە ئەم
ھەوالەى پىنگەى و زۆرى پىناخۇش بوو كە ئەم نىچىرە تەوانپەى ھە داو ھە

دەرباز بێ. ئەوسا دووبارە کاغەزێکی نووسی بۆ برایم خان کە ئەنگە بە
ئەحمەدخانێ موقەددەم هەتجێ و تۆلە ی بلباسانی لێ بکاتەو.

ئەحمەدخان وەختایەک دیتی کە لە دوو لاوێ سێلاوی بە لا دەورەیان داوێ
چەند کە یخودا و نامە ی ناردن بۆ محەممەدقولى خان و داوای ئاشتی و پێکھاتنی
کرد و خوشی بێ و ناخوشی بێ سەری بۆ دانەواند کە خەراجی بداتێبە و بە لێن و
بەیمانی نێوانیان بە سوێندی پتەو داگیرسا. هەر بۆیە برایم خان لەرمانی
گەڕانەوێ پێدرا و لە ناوچە ی سەندووس گەیشته خزمەت بە گەربەگ و نێو
هۆردووی ئەفشار. نوای چەند پوژان ئەو سەرۆک هۆز و عەشیرەتەکانی کە
هاتبوون هەركام بە پێی پلە و پایە ی خۆیان خەلاتی چاکیان درایە و پاش
بە سەرکرانەوێ و خۆیندرانەوێ، ئیزنیان لە بە گەربەگ وەرگرت و گەڕانەوێ
مەوتەنی خۆیان. برایم خانیش بە دابی جاران گەڕانەوێ جێگای خۆی و لە
گۆگرچین قەلا کەوتەوێ سەر کاروباری سەركردایەتی و پاراستنی ناوچە ی
ئەنزم.

تیچاندنی ئەحمەدخانی دۆنبولی بۆ برابمخانی ئەفشار و

کوێرکردنی ئەو سەرکردە ئازایە

بە دەست محەممەدقوڵی خانی بەگلەربەگ

ئەحمەدخانی دۆنبولی حوکمرانی خۆی هەر لە کۆنەوه برابمخانی ئەفشاری ناخۆش دەویست و دەبیو غزاند. لەم ماوەیدا لێدانی خێلی هەکاری و گەمارۆی شاری مەراغە و گوێبادانی سادقخانی شوقاقي و زەبرومشاندنەکانی برابمخان لە تەرپێژ ئەوەندە دیکەیان سندوقی سێنە خانی دۆنبولی لە کێنە ناخی. جا لەبەرەوی کە گەشە کاروباری محەممەدقوڵی خانی ئەفشار و سەرەخۆیی دەسلاتی ئەوی دەبردەوه سەر ئازایەتی و هونەر و جەوهەر و لێومشاوویی برابمخان و بە چاوی خۆشی دەیدیت، لە دەرەتێک دەگەرا کە بە هەر فێل و فریشتی بۆی بکڕی ناوبرا و لەبەرچاوی بەگلەربەگی ساویلکە بچا. لە رووی ئەم تێبینی و بۆجوانانەوه دەرگای دۆستایەتی و یەکتێتی لەگەڵ محەممەدقوڵی خانی بەگلەربەگ کردنەوه و کەوتە ناردنی کاغەز و راسپاردە و دیاری و خەڵاتان و کچیکی خۆشی دا. لە قاقەزێکدا کە ئەحمەدخان بۆ زاواکەیی خۆی ناردیوو، وای تێپێناوو کە برابمخان ئەواوی ئەم سەرکەوتنانەیی لە بەخت و چارە بەگلەربەگ نووسراون، بە هونەر و شارەزایی و لێومشاوویی خۆی دادەنێ. بۆیە وا دیارە کە هەڵمی خۆبەزلزانی و بادبەهواویی لە مێشکی بووک و بێلێکدانەومی هەلدەستێ و خۆبەسەر کاری وا نالەبار دەکا کە خەسارەتی قورسی لێدەکەوێتەوه. ئادەمیزادی ئاوا نابێ هێندە جێ و بۆ شل بکڕێ و پشتی پێبەستری، چونکە بەرژەوهندی دین و دەسلاتی تێدا نیە. من لە رووی دلسۆزی و چاکەوه ئەوانەم گوت و ئیدی ئیختیار بە دەست خودی

به گه ره به گه. نم شینه برق و هه لبه ست و تۆماته ی نه حمه دی دونبولی سه باره ت به بر ایم خانی رووراست و بی پیچ و په نا که له بهر چاوی وردبینان دهنگوت مزی زیر کفته. له بۆته ی دلی به گه ره به کی گه نجی کاله امدا وه کوو نه خشکی که له سه ر به رد هه لکه ندزی ناوای جی گرت و له و بیچاره ی بی خه به ره که و ته در دۆنگی. به تاییه ت کابرای پاسپارده و نامه به ری نه حمه دخان له دهره نیکدا که و نه شه ی تانی و شو فاری و شه و نه دی دیکه ی پیوه نا و خانی نه فشاری هه لفریواند و له ریگی راستی تراژاند. نوای چهند رۆژیک به گه ره به گ به بیانووی راوی خاسه که و راوی کرده ناوچه ی نه نزل و روودا و یکیش باوی هه نگاوی خو شتر کرد. بر ایم خان که بیست و یوه نه حمه دخان بۆی تیچاندوو هه ر به نوژمنایه تی کاروانی خو یه ی رووت کردبو و له کالی قوشچی و چهند که سیکیشی هه لدا شت بوونه هه ری می نه مان. به کورتی کاتی که محمه دقو لی خان گه یشته ناوچه ی نه نزل، بر ایم خان له گۆرچین قه لاه و یترای نا بۆرایه کی به رچاوی جه ماوه ر چوو به رمو پیری و به خزه ته ی گه یشت و به خیزی هینا و زۆر چاکی میوانداری لیکرد. به گه ره به گ به روا له ت ه یچی وه سه ر خۆی نه هینا و چهند رۆژیک چوو سه یران و راه که و و له کاتی گه رانه وه ی دا بۆ ناوه ندی ده سه لاتی، ناوبرا ویشی له رکیفی خۆی دا هینایه ورمی.

نوای چهند رۆژیک مانه وه ی بر ایم خان له ورمی، به یانه یه ک که سه ره سه رای حکومه تی بیگانه ی تیدا نه بوو، به گه ره به گ ناوبراوی بانگه یشته ژوو ریکی چۆل و مسته فاقو لی خانی کوره گه وره ی خۆی که هینشتا زۆر مندال بوو ناردی بۆ لای بر ایم خان و له پیشدا فیزی کردبوو که به بیانوویه ک داوای کیزی به ریشتیندی لیکه. وه ختایه ک مسته فاقو لی خان چوو ژوو و سه لامی کرد، بر ایم خان له بهر کوری سایه چه وری خۆی هه ستا و گرتی و له سه ر رانی خۆی

دانا. به‌گه‌ره‌گ‌زاده به‌پ‌ی راه‌ی‌ن‌انی باو‌کی و چاو ل‌ن هه‌ل‌ته‌کان‌د‌نی ئا‌تابه‌کی^۱ خ‌وی که ده‌سته‌ونه‌زه‌ر راوه‌ستا‌بوو، پ‌ری به‌ک‌یر‌دی به‌ر‌پ‌شت‌ی‌ندی ب‌رایم‌خان‌دا کرد و ده‌ریه‌ی‌نا و ر‌ویی! ب‌رایم‌خانی چاره‌پ‌ش که به‌کار و خ‌زمه‌ته‌کانی خ‌وی ده‌نا‌زی، هر ه‌یچ خه‌یال‌یکی خ‌رابی به‌د‌لی‌دا رانه‌برد. له‌و کاته‌دا ساقی‌به‌گی سه‌ره‌پ‌راشی فه‌راش‌خانه‌ی حکومه‌تی و‌یر‌ای چه‌ند فه‌راش‌یک ل‌ئی‌و م‌ژوور که‌وت‌ن و له‌ ب‌رایم‌خانیان را‌خ‌وری که به‌گه‌ره‌گ‌ ئیمه‌ی راسپار‌بووه هه‌ر‌یک چاو‌ت ب‌ک‌ۆل‌ین که د‌نی‌ای روونیان ب‌ی‌ده‌بینی. ب‌رایم‌خان هه‌ناسه‌یه‌کی ساردی له‌ د‌لی‌ پ‌ر‌ ژان و ده‌رده‌وه هه‌ل‌ک‌یشا و گو‌تی به‌ل‌ن با و‌اب‌ی و م‌لم که‌چه. به‌لام هر له‌ر‌یوه گه‌وره‌ی من ل‌م کاره‌ی په‌شیمان ده‌ب‌ی‌ته‌وه و له‌ ئه‌ژ‌ن‌وی خ‌وی د‌دا! ده‌ی فه‌رموون ئه‌ر‌کی خ‌ۆ‌تان به‌ج‌ی‌ب‌نن و له‌ ک‌ۆ‌ن‌یشه‌وه گو‌توویانه راسپاردان چ‌یان له‌سه‌ر نیه. خ‌یر‌ایه‌کی ساقی و یارانی به‌[قه‌له‌م‌بر‌یکی ئی‌ژی سه‌ر به‌ قولا‌په‌] که پ‌یی ده‌ل‌ین گو‌یز‌لک هه‌ر‌بوو چاو‌ی ئه‌و سه‌ر‌کرده دل‌یره‌یان له‌ قاپ‌یل‌کان ده‌ره‌ی‌نا و گ‌ل‌ینه‌کان‌یان ب‌رده لای به‌گه‌ره‌یه‌کی دل‌رم‌ش و هه‌ر‌که د‌یت‌نی له‌ر‌یوه په‌شیمان ب‌ۆ‌وه و هه‌کیمی دانا که چاره‌سه‌ری ب‌کا!! به‌لام تازه ب‌ی‌فا‌یده بوو. ب‌رایم‌خان س‌زای ئ‌م کاره‌ی که به‌د‌نه و ئی‌چان‌د‌نی ئه‌حمه‌دی د‌ون‌ب‌ولی کرابوو، دایه‌ ده‌ست ت‌ۆ‌له‌ئ‌ه‌ست‌ینه‌وه‌ی راس‌ته‌ق‌ینه‌[که په‌ز‌دانه] و ه‌ین‌ده‌ی پ‌ینه‌چوو که ئه‌حمه‌د‌خانی د‌ون‌ب‌ول‌یش داری له‌ روو‌حی درا.

۱ ئه‌تابه‌ک ئه‌و که‌سه‌ی په‌روم‌ران‌د‌نی ک‌ۆ‌ری بادشایان و م‌یران و گه‌وره‌ب‌یاوانی به‌ نه‌ست‌ۆ‌وه بووه. له‌له‌ی ماقوول

کوژرانی کاره ساتباری نه حمه دخانی دونهولی

نهم کورته پرووداوه به دور و دريژی ناوای باس کراوه و ده لېن تاهيرثاغا. زاهيرثاغا، مه هدی ثاغا و ره زاقولای که هه موویان ناموزای نه حمه دخان بوون و هه تا نیتا به ناجاری به ره وازه که وتبوونه وه و له هه ریمی نیراق دویان و پیتشر له گهل نه حمه دخان لیک مکور بوون، بارگه و بنه یان پیچاپیه وه و گهرانه وه زید و نیشتمانی خویان که مه لبه ندی دلبزونی خوی به بی. پاش ماوه یه که له دیدار و سردانان بوونه وه، رۆژیکي تاهيرثاغا میوانییه کی له مالی خوی ریکخت و نه حمه دخان و کوره کانیشی بۆ شتوی شهو بانگه پیتشتن کرد. به لام بهر له موهی ثهوان بین به پیتی راویژ و کاکه و برالهی نئوانیان چهند که سیکیان به چک و چۆله وه له هۆده یه کی دیکه مه لاس دابوو هه تا له جهنگه ی خوی دا ده ست به کار بن. که چی نه حمه دخانی به خت و مرگه راوه و کورانی بهم بیلانه یان نه ده زانی. کاتیک که ولی نان خوارین راخرا شه چهند که سه ویکرا به ناماژهی تاهيرثاغای خانه خویی دلره ق لییان وه ژور که وتن و ته قه یان لیکردن. هه ره لپوه که لبالای خان و محهمه دخان نه نگینوران و کوژران و ده ستیان له گیان و داویننی لیان به ردا. نه حمه دخان خوی له په نجه ره ی ژور موه لپره دا دهره وه به لکوو هه لی و رزگار بی، به لام چهند که س که وتنه شوینی و له کۆلان که یشتنه سه ری و کوشتیان و وه کوو مه ر سه ریان گۆشاوگۆش به ری. «سا ئپوه دهرس و مرگن، شه ی گزوی خاوهن ثاوه زان»^۱ کورپکی دیکه کی که سوله یمان خان بوو دهرپه ی و که یشته حه مایکی شه و دهره و به رانه که ملکی خوی بوو. به هه لکه وت شه و رۆژه نۆره ی ژنان بوو، شه ویش خوی له نئودا شارده نه وه. به لام

۱ - «فاعتبروا یا اولی الابصار»، قورئانی پیروز، سوورمه ی حه شر، نایه ی ۲، ل ۵۴۵.
و مرگینراوی ماموستا هه ژان...

تاقمێک لەو بێشەرمانە خۆیان بە ژووری دا کرد و هەر لەوێ بە پرووتی جل و بەرگی ژیاڵیان لەبەر داڤی. حوسێن قوڵی خانی کۆرە گەورەیی ئەحمەدخان لە پەنایەک خۆی حەشار دا. بەلام جەعفەر قوڵی خانی برا چووکەیی بە سەری پرووت و پای پەتی هەلات و لە دەرەوێ قەلا کەتەبارگینێکی لە کابرایەکی چال و پاکیارەو بە کرێ گرت و لە جەرگەیی شەودا بە هەزار کوێرموهری و بە لەقەلق خۆی گەیانده شاری شادی هینیی ورمی¹ و پروو داووەکی بۆ محەممەد قوڵی خانی بەگەر بەگ گێراوه. خانی ئەفشار بە کجاری زۆری پێناخۆش بوو. هەریقە کۆمەڵێک لە فەرماندەرانە ئەفشاری هەڵبژارد و لەگەڵ جەعفەر قوڵی خانی دونهولی نارەنی بۆ تەزاندنی بکوژانی ئەحمەدخان و [کوران] کە بریتی بوون لە: محەممەد بەگ، قەرەحە سەنلوو، حوسێن بەگ، قەرەحە سەنلوو، شامحەممەد بەگ و ئاغا جان بەگ، کۆمەڵگوو، تاهیر سولتانی گۆندوزلو، محەممەد حەسەن بەگ، مەحمود لوی کۆری ئەبولمە عسووم بەگ، کۆرەمامی دایکی منی رەشکەرەوێ ئەم رووپەرانی و هەروەها مەحمود خانی کۆری موشین خانی ئەفشاری ساڵێ قەلا کە بوو بە سەرکردەیان. لەو لاوه بیا و کوژانی لە دەرەیی تاهیر ئاغا ئاپاک کۆبوونەوه و لە نزیك پردی «خاتون» و داوینی کۆی «غەزەنفەر» چاوەروان بوون. کاتی کە هەردک قۆشەن تێکەڵەنگووتن، سوارانی خێلی ئەفشار بە دابی خۆیان دەستیان برد بۆ چەک و چۆڵان و هەلیان کۆتایە سەر دونهولی یەکان و لە ماوێهەکی کەمی تێکەڵچوون دا، دونهولی خۆیان بۆ رانه گێرا و بەناچار دەرپەڕین و رموین و ئەفشار کەوتنە سەریان و خۆیان بە خۆیەدا کردەوه. لەو کۆمە و هەرایەدا تاهیر ئاغا و زاهیر ئاغا کە خۆیان پەنادا بوو و دەرکەوتن و بە سزای خۆیان گەشتن و هەرجی لە پاشیان بەجێما بوو دەستی بە سەردا گێرا. بەلام

1 ورمی بە «دارالشفا» ناسراوه

ره زاقولی بهگ له ترسی گیانی، به کیردی بهریشیتندی له کلاوقووجهیهکی
 جهرگه قه لانا خوی کوشت و وازی له زیان هینا. ههروایتهوه مههدی بهگ و
 تیکرای تاوانباران هه رکام به خرابترین شیوه توله یان لینهستیند رایهوه. نهوسا
 مهحموودخان بهگویره ی بهسند و فهرانی محهمهدهقو لسی خانی بهگه ریهکی
 نه فشار، حوسین قو لسی خانی کوره گه وری نهحمهدهخانی خوابه خشیوی له جیسی
 باوکی دانا و کردی به حوکران و ویرای سه رکیده کان و سوارانی نه فشار
 گه رانهوه ورمی. جه عه ر قو لسی خان هه تا لیواری رووباری «زوله» ی سه لماس
 بهریی کردن و نهویمه را گه رایهوه خوی.

دژایه تی قهره نی ئاغای [مامهش] له گه‌ل بوداق خانی موکری

حاکمی سابلاغ و بزووتنی محهمه دقو‌لی خان

به مه بهستی جزاندنی

سالی ١٢٠١ی کۆچی/١٧٨٦ - ١٧٨٧ی زایینی، بوداق خانی موکری دوا‌ی
ئه‌حمه‌دخان به ئاماژه‌ی محهمه دقو‌لی خان بوو به حاکمی سابلاغ. جا له به‌روه‌ی
که هه‌ر له کۆنه‌وه ناوچه‌ی لاجان سه‌ر به خێلی موکری بوو، هۆزی بلباس
هه‌موو ساتنیک بریکی دیاری کراویان وه‌کوو دیاری بۆ ده‌ناردن. ئه‌مسائیش
له سه‌ر پێ‌وشوینی پێشوو راسپاردیه‌ک له لایه‌ن بوداق خان‌ه‌وه چوو بۆ لای
قهره‌نی ئاغای [مامهش]ی مه‌زنی [بلباسان] هه‌تا ئه‌وه‌ی قسه‌ی لیکراوه
وه‌ریگیرئ. قهره‌نی ئاغا که له سایه‌ی خزمایه‌تی له‌گه‌ل به‌گه‌ربه‌گی ئه‌فشار
ده‌سه‌لات و شه‌وه‌که‌تیکی پیکه‌ینابوو، خۆی له دانی پاراست و که‌وته
ده‌ستی ده‌ستی پیکرین و ساومه‌ساو. ورده‌ورده نێوانی موکری و بلباسان به باری
گرژی داتی دا و دووبه‌ره‌کایه‌تی تێژ ته‌نبیه‌وه. وای لێهات که قهره‌نی ئاغا
ناپۆرايه‌کی کۆکرده‌وه و له ناخاف هیندیک ناوچه و لادێسی سابلاغی تالان و
پێخوست کرد. بوداق خان که خۆی سه‌ر به به‌گه‌ربه‌گی ئه‌فشار و داندراوی ئه‌و
ده‌زانی، به‌پێ‌ئێ‌زن و سه‌ر په‌خۆ نه‌که‌وته به‌ره‌وربووون و به‌ره‌نگاری و به
نوور و درێژی چۆنیه‌تی رووداوه‌که‌ی به خزمه‌ت غولامانی بارگای به‌رزی
پاگه‌یاندا. به‌گه‌ربه‌گ ئهم کاره‌ی له داتی گران هات و لێ‌په‌را که خاشه‌ی بوون و
مانی هۆزی بلباس به‌جاریک بپێ‌نیه‌وه. ئه‌و کات کاغه‌زێکی له ئه‌حمه‌دخانی
موقه‌نده‌می به‌گه‌ربه‌گی مه‌راغه نووسی که نێوانیان زۆر خۆش بوو و داوا‌ی لیکرد
به قۆشه‌نه‌وه بێته یاریده‌ی. خۆشی چواره‌زار که‌سیکی سواره و پیاده‌ی

ئەفشاری خستە بەرپکێفی و لە چیمەنی دۆلامەلەری نیزیک قاشقەگەبووک
لەشکرگای دانا. لەوتێوە عەسکەرخانێ عەبدولمەلیکی ئیمامتووی ناردە ناوچەیی
سندووس هەتا بە خەبەرێکی بلباسان بزانێ و ئاگادار بێت کە داخوا موقەددەم
موکری گەشتوونی یان نا و گەرە کە یخوداگان تێگە بەنێ. لەو لاوە وەختایەک
قەرەنی ئاغا بیستی عەسکەرخان هاتۆتە سندووس، ویستی کە لە پێگای ئەو
خۆی بگەینێتە پکێفی بەگەرەبەگ و داوای لێبووردنی لێ بکا سەبارەت بە
بووداوەکان. بەلام گەجەر و گوجەر و قەلە و قوتەیی بلباس پازی نەبوون و کەوتنە
لاساری هەتا جەماوەری موکری و موقەددەم گەشتنە سندووس. عەسکەرخان
هەوایی ناردەوێ بۆ خزمەت بەگەرەبەگ و ئەوانیش لە شوێنی خۆیانەو
بزووتن و بەرەو سندووس کشان. نوای شەوێک قۆشەنیان بەرەو لاجان دەنگ
دا. قەرەنی ئاغا بلباسێکی بێ هەژماری کۆکردنەو و بە مەبەستی بەرەنگاری
هاتە بەرەو. هێزەکان لە قەراخ چۆمی لاوین بەرەو پووی بەکتر بوونەو و دوو
دەریای لەشکر هاژان و کەوتنە چەپۆکان و شەپۆلان و گەرد و تۆزی شەرە
بەرەو ئاسمان بانی گرت و لە پۆڵەلاتەو هەتا ئیوارەییکی دەرەنگ ئاوری شەر
هەر نێلەیی هات و شیر و تیر و نێزە لە کاردا. وون. ئاخیریەکی خێلی ئەفشار
موقەددەم سەرکەوتن و بلباس بەرگەیان نەگرت و ژمارەییکیان لێ کوژرا و
هەزارە زیلەیان بە شەق و شیری و زاماری بەرەو دوند و بەرزایی کێوەکان تەقین و
بەکسم و خەنیمەت و دەسکەوتنێکی زۆری دیکە کەوتە چنگ غەزاکەرانی ئەفشار.

دژايه تي حوسين قولی خانى دونبولی له گهل دانى پيتاک و

هیرشنى محه ممه دقولی خان بۇ سهر خۇی

لهم سالتہ سهرانسهر موباره كهدا ، محه ممه دقولی خانى به گله ربه گ دواى
ليتيو ونموه له كاروبارى گرينگى ولات ، كهوته سهر نؤژمن كردنموه و دانسانى
شوينه وارى خيتر . سهره تا كه لتهى جه سارى شارى خسته سهر شانى
سهر كردهى سواره محه ممه دحه سه ن به گى مه محمود لوى ئهرمشلوو ، كه له
سهر دهمى خوالاخوشبوو كه لباتى خانى ئيمانلوورا هه تا ئيستا له جه ند چپوه
كلوقووجه و شوهرهى دارووخابوون . ليئدانى پردى تازهى سهر رووبارى بناوى
رهوزمى خسته ئه سئوى حاجى رهمه زانى چاومدير و باوه پيتكراو . گهللهى دوو
باغى خۇش و دلگرى بهر مورووى دهر وازهى جهرگه قهلاى داپشت و نه مامى
لى ناشتن و ناوبيزى كردن به باغى قيبيله و باغى نه زهر . ههر لهم رؤژانه دا
عهلى رهمه زاخانى ئيتشيك ئاغاسى خوالاخوشبوو ئيملم قولى خانى سهر دار ، كه وهك
پيتشر باسى كرا له بهر زور كاران كه وتبوويه بهر غه زهمى حاكم و به
نووره پهريزى ده ژيا ، ميرزا ئه بولحه سه نى وهكلى مه لبه نده كه دلدارى داپه وه و
خودى به گله ربه گيش ته شريفى برده ماله كهى و دواى خواردنى ژهمى نيوهرؤ ،
كهچه كانى عهلى رهمه زاخان كه پينچ كهس بوون هه مووى به دمسگران كردن . يه كيان
بۇ خۇى ، يهك بۇ بوداق خانى موكرى ، يه كيك بۇ عهسكه رخانى عهبدولعه ليكى ،
يهك بۇ حوسين قولى خانى برازاي خۇى و ئهوى ديكه يان بۇ قاسم خانى برا
چكولهى . ههر لهو كۆرهدا وهك چۆن باوه نولل و شيرينى خورا و ماره كران .

لهم سهر و به نده دا به گله ربه گ ، عابيدىن به گى ئه فشارى بۇ وهرگرتنى باج و
خهراجى ديارى كراو نارده لاي حوسين قولى خانى دونبولى ، به لام به دنهى

جه عله رقولي خانی برای نهیدا. عابیدین بهگ هاتهوه و چۆنیه تی پروداوه که ی
 گپراوه و گوتی وا دیاره دهیانیه وی بکهونه ملانمش له گهل به گله ربه کی نه فشار.
 محه ممه دقولي خان که ئهم هه واله تاله ی بیسته وه پیتی تیکچوو. نامه ی
 بی سنی و نووی نووسین بۆ حاکمان و خانانی نازمربایجان که خیرایه کی به هیز و
 قوشه نه وه خویان بگه یه ننه میزگ و پاوانی دۆرشه کی سه لماس. هه ر بۆیه
 خودا دادخانی کوری نه جه ف قولي خان له ته وریموه و نه حمه د خانی موقه بدم له
 مه راغه وه و سابق خانی شوقاقی له سه رابه وه و که تبالای خانی که نگرلو و
 محه ممه د خانی ئیره وانی که هه موویان لایه نگر و به رفهرمانی بوون، نوابه دوی
 یه کتر گه یشتن. به گله ربه گیش به سپای نه فشاره وه له ورمی پرا بزووت و له
 نیزیک کتوی مه نشوو به مه عده نی خو پیه ده وار و تاو و خپوه نی هه لدران و
 سه ریان گه یشته په رپه رچکه ی ئاسمان! به بیستنی کۆبوونه وی ئهم له شکره .
 شووره ی دلی جه ماوه ری سه لماس و خۆیه به راستی کهوتنه له رزین و هه ژان و
 هه موویان قسه یان کرده یه ک و به حوسین قولي خانیان کوت که ئیمه به رگه ی نه و
 لافاوی له شکره ی نازمربایجان ناگرین. نه گهر هه رهوک پیتوو سه ر و بهر
 به گله ربه کی نه فشار دینی نه وه چاکه ، بلام چما بیتوو بکهویه شه ر و
 دوژمنایه تی به خۆت و که سوکارم وه ده تگرین و به دست به سته ده تده یه نه چنگ
 محه ممه دقولي خان و ده لپین هه موو په ند و کۆلمه زیک له گۆری تۆ هه لده ستن.
 خۆت دیتووته که تیکرای سه رۆکانی نازمربایجان سه ریان و به ره یئاوه و تۆش
 به راستی زه ند و مه چه ک و داندراوی نه وی، سل به طه نابه جییه .
 حوسین قولي خان زانی که به باری خیر و چاکه و پرو راستی وا ده لپین، بۆیه
 ئافهریمی لیکرن و گوتی قسه که تان وایه . له ریۆه برایم خانی ئیشیک ئاغاسی
 خۆی نارد له ی به گله ربه گ و بوخته ی راسپارده که ی نه وه بوو که ئیمه میرزا
 نه بولحه سه نی وه کیل به پیاویکی باش و نیازپاک و مه ند و ته واو ده زانین و
 تکامان وایه که ببینینه قه لایه هه تا سه باره ت به شه ر و پیکهاتن له گه لی بکهوینه

كۆپى ديدار گەرم داھات و ھەرجارەى باسى شتىگ ھاتەگور و
ئىخۇشبوونىش جىيىخۇى گرت. پاشان حوسىنقولىخان گوتى دەبى
مەممەدقولىخان و تىگراى سەرۇك و سەركردەكانى ھۆرىوو لە «داغباغى»
مىوانم بن. ئەو باغە خۇش و دلەبزوینەى كە خوابەخشىبو ئەممەدخان
چەقاندېووى. مەممەدقولىخان بۇ تازەكردنەوھى نان و نەك سەرى
رەزامەندى لەقاند و تەشرىفى بىردە وىندەرى. بىراستى حوسىنقولىخان نان و
چىشت و خوانىكى وەھا قورس و جوان و رەنگىنى ساز كرد كە ھىچكەس لە
ھۆرىووى مەممەدقولىخان وەبوا نەرا و پارووى بۇ باسرا. لەو جەنگەدا
بوداقخانى موكرى حاكىمى سابلاغ كە ئەویش چەند پۇل پىشتىر بە دواىدا
نۆردرابوو كە بە قۇشەنەو بەگاتى، وىراى ھەزار شەنگەسوارى نۆزمەدارى
پەربەسەر كە شەوكەتپان رەنگى دەداپەو، گەپىشتى و سەرى دانەواند و سلاوى
كرد لە مەممەدقولىخان و راوەستا. بەگەرەگ لەرمووى كرد كە
دانىشى. خانانى ئازەربايجان لە سلم و شكۆى بوداقخان ترسان و كىچيان
كەوتى كەولى و ھىندەى نەمايوو كە زراويان بتوقى. بۆيە بەزى راوۆيان لىكرد
كە بە ھەر فیل و تەلەكەپەكى دەكرى لەبەرچاوى مەممەدقولىخان رەشى
بىكەن و ئەو پىشتىوانەى لىبىستىنن. ئەنجا جوونە بن كلىشەى

حوسین قوټی خان و له خشته یان برد و دهنه یان دا و نهویش په نامه کی به خزمهت
 محه ممه دقوټی خانی راگه یاند که پیاوی ناوا ده بی خویان لی پباریزی، چونکه
 نه گهر هه لیان بؤ هه لکه ووئ ده ست له مه زن و سایه چهوری خویان دموه شینن و
 لئی هه لده گه رینه وه. نه وه نده ی لهم قسه پروپو وچانه به گوئی هه لخوایند که
 محه ممه دقوټی خانی ساهیلکه ی ساکار له بوداق خان توقي و لیسې سله میپه وه و
 سهره نجام له ناخی خوی دا که وته بیری چزدانی نه و بن تاوانه.

کۆیگرانی بوداقخانی حاکمی سابلاغ به دستوری

محهممه دقۆلی خان

به کورتی باش ئهوهی کۆپی میوانداری حوکمرانی خۆیه گهشته
بلاوه لیکردن و ههله و مرجی ناشتی و ئۆستایهتی پته و رهنگی دایهوه. خانانی
نازمه رایجان ئیزن دران و به رهوه معوته نی خویان گهرا نهوه. محهممه دقۆلی خان
به گهه به گیش سهری و لاخی بهرمو ناوهندی دمهسلاتی و مرسو و راند و هاتهوه
ورم. بوداقخانی موکریش که به پیلانی ناحهزان و به دخوازی نهمهزانی،
له سههه ئیزنی به گهه به گهه پووی کردهوه سابلاغ. ئه فراسیاب سولتانی زه رزا
که هاو دم و راویژکاری دهر و ژوور و نه هینخانهی به گهه به گهه بوو، له بهروهی
کار و خزمهتی میرزا ئه بولحه سهنی وهکیل له سهفهههری خۆیه دا درهوشایه وه و
روون و گهش کهوته به رچاوان. ئه وهندهی دیکهی ناخوش و بیهست و ئاگری
به رچاوتهنگی و ئیرهیی پێبردن له ناخی سینهی پر کینهی دا پتری ته ئیه وه!
خانی زه رزا له هه لیک ده گه را که به رچکه و رپبازی شهیتانی و شۆفاری دا،
میرزا ئه بولحه سهن ئیدا به ر. چونکه به راستی ئه فراسیابی بیهست و خهم
بیاویک بوو زمان چه ور و فیتکه باز و به کجار ژۆر فیتته گێر، به لام پێی و ابوو هیشتا
که مه ندی فرت و فیتلی له دمورهی شوورهی شه رهف و ئابرووی وهکیل ناگاته وه.
بۆیه سه ره نا کهوته قه لاجۆی توخمی بوداقخان که به کێک بوو له لایه نگرانی
وهکیل و ورده ورده له خزمهت به گهه به گهه له عه بیی له هه لدا و تۆماتی دژایه تی و
غه یانه تی پێوه به ست. جا چونکه پێشتر له خۆیه بناوانی ئهم پیلانه شیتدرابوو،
نیشانهی ئه نکاوت و محهممه دقۆلی خان ئه وهندهی دیکه سه یارهت به بوداقخان
کهوته دوو دلی و درێژنگی. هه ر بۆیه میرزا سالهی نۆکهههری خۆی نارد له سابلاغ و

داوای کرد که بوداق خان به پله بگاته ورمئ. نه گهرچی خانی موکری لم هه له پله نابوه خته خوخته یه کی که وته دهر وونی. به لام له بهروهی به بیاوکی راست و دروست دهناسرا و به خزمهت و پروراستی خوی دهناسزی. بئ پراوهستان و خاوه خا و گوتی به سر جاوان و له گهل میرزا ساله پرووی کرده ورمئ. هه که گهیشتن به گهر بهگ هیتندیک تاوان و که مته رخه می خسته نه ستوی و به پئی هه رمان له حهسارخه لومتی بهند کرا و نیومشه و بریدانه قه لای باراندیز و بهری به یانی ساقی بهگی سهره هراش راسپیردرا که بچینه باراندیز و هه ردک چاوی نهو سیاجاره به بکولی و به کویری به پینته وه شاری ورمئ: پاش نه وهی ساقی بهگ حوکمی حاکمی به جیهینا و ویرای چهند که سیتی خه له ج گپراهه ورمئ. میرموفیدنا غای شیخولنیسلام نکای کرد و بردی بلی مالی خوی و که وته دلخوشی دانه وئی. بلی سبهین وختایه ک خزم و که سی بوداق خان شم هه والیهان بیسته وه. به گریان و به سهردادان هاتنه بهر دهرگا و دهرانهی بهرزی شیخولنیسلامی بهر زمجن. له بهروهی نه یانه پینشت چاویان پیتی بکه وئ هه تا تاریکانی فرمیسکیان هه لومراند و شینان گپرا و نه ونده یان قوراند که شیخولنیسلام زگی پتیا سووتا. نه گهرچی پسهوان و قهره ولیکی زوریان له دوری مالی نهو پایه بهرزه دانا بوو که چاویان به سر بوداق خانه وه بئ. به لام شیخولنیسلامی هیژا، له مه و دای شهودا نهو چارمه شه نابینایه ی به بواری چمیدا په رانده وه و له گهل که سوکاری به پتی کرده وه بلی سابلخ.

هه لم ساله دا که ده پینته ۱۲۰۳ی کچی/ ۱۷۸۸-۱۷۸۹ی زابینی، ناغامحه مه دخانی قاجار که له ئیزاق و فارس ته واد ده سلاتی ته نیبویه وه و به سهر بهستی ده دیا، له تارانی پایته خته وه پرووی کرده نازمربایجان، به لام دهنگ و هه رای میژووتنی لوتفعلی خانی زهند له بالی هارسه وه په کی سه فهره که ی خسته وه.

شەپ لە گەل عیلى ھەركى: تیچاندنى ئەفراسیاب سولتان بۆ میرزا ئەبولحەسەنى وەكیلی ورمى و عەسكەر خانى براى

ھەر لەم سالەدا (١٢٠٣ى كۆچى مانگی)، جەماوەریكى ھەركى و شەمزیان
كە دانیشتووی ناوچەى دەشت و تەرگە وەرن، كەوتنە سەربزێوى و
ئاواوەنەنەو و راماتیان برده سەر ناوچەى بناوى پەوزە و خڕ و پتوون ئالانیان
کرد. ئەم بەلامارە بوو بە ھۆى بزوتنى دەمارى خێلخوازانەى
محەممەدقولى خانى بەگەرەگ و بە قۆشەنیکمەو کەوتە سەریان و ھەلبەداپرى
ویخستن و گەراپەو. ھەروا پێتەو محەممەدقولى خان بوای دەرھێنانى چاوى
بوداق خان، خوشكى نەجیم زەدى خۆى لە ئەفراسیاب سولتانى زەرزای
«ئەنيسولحەزەت» مارە کرد و پۆڤ بە پۆڤ دەرگای خۆشەویستى و لاوانەوى بە
پرووى ئەو نوژمنى دەسلەت و ئەمەگەنەناسەدا کردەو و جێموى راپەراندنى
ھەموو کاریكى گرینگی دایە دەستى. میرزا ئەبولحەسەن وەختایەك تەماشای کرد
خانى دووزمان بۆى گرتووە و زیاتر لە پێشوو دەستى دەروا، ئۆزێك بە خۆى دا
چۆو و وردە وردە كشاوە، چونكە بەراستى داھاتووى لەبەر چاوى بوو. بەلام
ئەفراسیاب سولتان ئەو نەدى بۆى دەلوا تەننەت ھەناسە یەكیش لە شەیتانى و
نووزمانى رانەدموستا. سەرەنجام گەلە یەكى داڕشت و گوتى ماوە یەكە
سەرۆكایەتى دیوانى پیتاك و كۆى حیسابانى داھات و دەرگەوتى دەر و ژوور بە
دەستى لێو شەو وەكیلەو یە و غولامانى خاوەن شكۆ سەرقالى لەشكر كێشى و
نوژمن كۆى بوون و كەس نەیتوانیو بە پاكر دەحیساب و بەر دێزێرى كارەكانى دا
بچێتەو. بۆیە وا چاكە ئێوەى پایە بەرز چەند كەسیكى باوەر پێكراو و سەرراستى
خوێندەوار دیارى بفرموون كە بە پەراوەكانى دا بچنەو و بکەونە پشكنینى و
بزانن چ باسە و كەم و زیاد وەدەرگەوت و پەراوێز و كۆى حیسابات
لێك ھەلاواردى. ئەم قەسەى ئەفراسیاب سولتان كە لە پرووى بوغاندن و

نامانجهوه بوو وهكوو نهخشېك كه لهسهر بهردېك ههلكه ندرې لهړنوه له
بیرگه ی به گهر به گدا شه قل بوو. خیرا چهنه خوینده وارېکی لیزان راسپړبران كه
زور به وردی به حیساباتی میرزا نه بولحه سه نه دا بچنه وه و چاوه دیزی بن.
ههسكه رخانی باوك برای وهكیل كه پیاوړی زور زیرهك و ههلكه وتهی زه مانه
بوو. شهویك له دووبه دووبی دا به كاكی گوت: من هم رږږ گاره به ناخرشمر
دمبینم و له رووی هیندېك ناكاری به گهر به گ و راوړی خه لكرا پیموایه بارهكه
گوراه و نهستیره ی به ختمان بهرمو راكشان و ناواپوونه. دهرسېم كه له هزار
تیری فیل و فرتی قین له زگان په کیان له پرې بنیشینه سهر نیشانه و چا ووزار
بنه ماله مان بنگتون. بویه و باشته و به قازانجه مانه كه به جاریك دمست له
خرمهت هه لکړین و مالاوایی بکهین له موه نه نمان و ماوه پهك و نه و نه دهی
ته مهنمان پر دهك له گۆشه و كه ناران بیگوزمرینین هه تا یزانین چه رخی
گه ربوون چ شتېك له پشتی پرده وه ده خاته روو....

میرزا نه بولحه سه نهی وهكیل له ولامی براكه ی دا گوتی نه وهی ده پلنې
همووی به چا كه یه. به لام بن لادن و ترازان له ریگای راست و بی خه یانه ت
کردن. خذانه بهر تومات و قسه بقی هه لبه ستران. کاری شاده میزادی ناقلی
دووربین نیه و له قه دیمه وه گوتوویانه: نه وی پاكه بن پاكه. ههسكه رخان گوتی
كاكه مه تا زوله چه رمه كه ناو نه یبرووه دمبن کاری خومان ببینین. وهكیل جوابی
داوه براله ژنی ت باوك برای عه لی په زاخان و خوشکی هاوسه ری
به ریژی محهمه دقولی خانی به گهر به گه. كه گه نه ت سهری خوت هه لگری و
... بقی هه نده ران و په رماهه بی، مال و مندالت هیچیان به سهر نایا و بیتو و
من به جاریك خاوخیزانم به جی بیتلم کاریکی زور ناره وایه. به باری رده وت و
ریبازی ویزدان و جوامیری دا کاریکی ناشیاوه كه من هه له بیرى وهی دا بم
چونی بوم دهری خوم بگه یه نمه به ستنینی رزگاری و كه سوكارم له گیزاوی به لادا
به جی بیتلم. جا بویه خودا چونی مهیل لی بن هه نه ویه و پتی رازیم. سهره نجام
ههرېك برا واریككه وتن كه ماوه پهك ورده هه نكاوی به پاریز باوین و قه تیش
ویكرا نه چنه هویلی به گهر به گ. به هه لكه وت راست نه و شه وه به گهر به گ ناردی

به شوین وه کیلدا و عهسکهرخانیش باومرپیگراویتی خوی ره گهل خست هه تا
 بزانی چ باسه و خه بهری بۆ بینیته وه. پاش نوو کاته ژمیر پیاوه که می عهسکهرخان
 گه راوه و هه والی هینا که وه کیل گیراوه! عهسکهرخان خیرایه کی پی نی نایه
 ناوژهنکی و مامزه می له که له که می نه سپی نه نگاوت و به هه زار ترس و دله راوه که له
 جه رگه می شه ودا بهرمو سه تماش رایکرد. به یانی به گهر بهگ و نه فراسیاب سولتان
 بیستیان که عهسکهرخان وه کوو تیری بهر که وان و ماسی نیو دهستان دهر په ریوه و
 رهنگه ههر ئیستانا تاویتی دیکه هه رایهک بینیته وه. بۆیه له ریوه له کرده می خوی
 په شیمان بۆوه و ناردی به شوین میرزا نه بولحه سه ندا و پاش دلدانه وه که زور
 ئیزنی ههرمو بگه ریته وه مال. وایان دانا که خودی وه کیل کاغزیک بنووسئ بۆ
 عهسکهرخان و له لایم به گهر به گیشه وه لوتفوللا بهگ و هادی بهگی ئۆستاجلو و
 خیرا نامه می دلدانه وه می بۆ بهرن و بیگتر نه وه. پاش ئهم کارانه به گهر بهگ
 وه کیلی به مه بهستی راگواستنی خیتی بشکوفتی ناردنه ناوچه می سؤما [و]
 برادۆست له راستی دا هوکمدار ده به وهیست که وه کیلش له چنگ ئهم خه یالاته
 دهر بازین و له خۆوه رووراستی ئهم پیاوه تیدانه چی. وه کیل که به راستی
 کا برایه کی فامیده و پشت به ستوو به خودا بوو. هیچ ترس و خه یالاتیکی به دلی
 خۆی دا نه هینا و بهوپه ری پته می و سه ر راستی چوو بۆ راپه راندنی ئهرکی سه ر
 شانی و پاش چی به چی کردنی گه رایه وه چیگای خۆی. به لام ئه وانیه چیو بوونه
 گیرانه وه می عهسکهرخان، نه گه بیشتنه سه ری و تۆزیان نه شکاند و بی مراد
 گه رانه وه. به گهر بهگ زانی که تازه عهسکهرخان بهم دانا نه به داوه وه نابئ و
 سه ر له نوئی هه رمانی گرته وه می وه کیلی دا. پاشان خانوو به رمی زور و له میژینه می
 عهسکهرخانی خاپوور کردن و هه رچی له دوا می به چیما بوو دهستی به سه ردا گرت.
 به وه ندمش توو په می رۆنه مرکا و چه ند ریش سپی و گه وره پیاوی تیره می
 عه بدولمه لیک به رۆژی روون خنکاندن و په تی خستنه ئه سستی و بۆ
 چاو ترساندن خه لک له مهیدانی بازار پاش فری دان که بریتی بوون له:
 پیران بهگ، که هه ران بهگ، قۆجه بهگ و عه بدولمه لیک. کاتیک ئهم هه واله
 سامناکانه له خاکی سه تماش به گوئی عهسکهرخان گه یشته وه، بۆ سؤی له

جهرگ و هه ناوی ههستا. راست شه شهوه له باله خاڼه‌ی حاوانه وهی هه له نگوت و كهوت و لاقی راستی له جی چوو و نه مه شی لی بوو به سه رباری دهردان. شهو ههتا بهیان له تاوی ژانی قاجی هه ر جینگلی دا و به نالینه وه هاواری خودای کرد. بهری بهیانی پیای نارد به شوین «نه حمه دبهگ» ناویکدا كه بیرمه پیایک بوو به ته گیر و گوتی دمه وهی چاوم پیی بکه وی. کاتیک نه حمه دبهگ هات و چۆنیه تی به سه رهاتی عه سه رهانی بۆ روون بۆوه. داخی بۆ خوارد و زۆری په رۆش بوو. نهوسا شکسته به ندیکی شاره‌زای بۆ هینا و لاقی برده وه جی. عه سه رهان گوتی نه وه ندیم له تی ده وی كه به رۆی و له گه‌ل برهیم خاڼی ئیشیک ناغاسی كه دۆستکی به راستیمه. بچه لای حوسین قو لی خاڼی دونبولی حوکه رانی خۆیه و له زمان منه وه عه رزی بکه‌ن و پینی بئین:

ناسمان دوور و زه وی سه خته نه گه‌ر پوحمه‌ک ده که ی وه خته

به کورتی نه حمه دبهگ و پیرای مورته زاقو لی بهگ و میحراب بهگ چوونه خۆی و به هاوکاری برهیم خاڼی دۆستی رووراست و خیرخوازی دلسۆزی وه کیل و عه سه رهان به وردی به سه رهاتی دوو به راهه یان به خزمه‌ت حوسین قو لی خان راگه یاند. حوسین قو لی خان كه بۆ به ره ره کانی و چاولیکه‌ری له محمه‌د قو لی خان به‌ئ له رۆژ و بیانوویه کی ئاوا ده گه‌را. سه به‌ره‌ت به چاره‌نووسی وه کیل و عه سه رهان په‌زاره‌ی دهر به‌ری و گوتی پیم ناخۆشه. پاشان گه‌لێک نامه‌ی نووسی بۆ سه‌رۆکانی کورد و خیلاتی قه‌له‌مه‌رموی خۆی و داوای لیکردن كه به قۆشه‌نه وه بئین و باشی جه‌ند پۆزان جه‌ماوهریکی زۆر له خۆی کۆبوونه وه. جه‌غه‌ر قو لی خاڼی برای بویری خۆی بۆ کردنه سه‌رکرده و ناردنی بۆ ورم كه داوای وه کیل بکه‌ن له محمه‌د قو لی خان و نه گه‌ر جوابی نه‌دانه وه بیکه‌نه شه‌ر.

تیکه لچوونی دونبولیه کان و عهسکهرخان له گهل

محهمه دقولي خان به مه به سستی پژگار کردنی میرزا

ئه بولحه سه نی وه کیل

جه عهفر قولي خان و پیرای هیزی به رفهرمانی پینی نایه شاروچکهی سه لماس.
عهسکهرخان بم هیممهت و هه لو یستهی حوسین قولي خان و کومه لی خانانی
خوی گیانیکی تازهی وه بهر هاته وه و ژور گهشایه وه و تیکرا به ره و ورمی
کهوتنه پئ. لهم لایه وه کاتیگ محهمه دقولي خانی به گه ره به گی ئه فشاریش
هه والی هیرشه کهی بیسته وه، قاسم خانی برا چوو کهی خوی له گهل
تاهیر سولتانی کوری شارپارخانی سه رۆکی تیره ی گۆندوزلو و ئه لایار به گی
نهره شلو و لوتفوللا به گی ئوستاجلو و تیکرای سه رکده کانی ئه فشار و
حه شامه تیکی به رچا و ناردنی بۆ بهر بهر چدانه وه یان. له نیزیگ
ئاغ زیارمهت (ئاق زیارمهت) هیزه کانیان تیکه له نگووتن و شهریان له نیوانی دا
قهوما. له راستی دا دهسته یه که له خیتی ئه فشار له بهر دلی عهسکهرخان
نه وهنده ی پیو یسته شانیان له شه پ شل نه کرد و کهوتنه کلکه له قه و باله پرژه و
به ئانقه ست رایان کرد. ئهم کاره تینی ئازایه تی پتری وه بهر هه ناوی هیزه کانی
جه عهفر قولي خان هینا و له ئاغ زیارمهت وه هه تا ده ور بهری «قزقه لا» ی ورمی
هه لیا نپین. کومه لیک له سوارانی ئه فشار به ناچاری گه رانه وه و کهوتنه
خوراکری و بهر نه گاری، به لام هیچیان بۆ نه کرا و ههنگاوی میرانه یان وه ها
خلیسکا که هه تا بهرده رانه ی دروازه ی بالوو لغاویان به ده می ئه سپیان دا
نه دایه وه. جه عهفر قولي خان که دم له سه ر پشت به دوویانه وه بوو، له نیزیگ
تۆپراقه لای ورمی دابه زی که چواریه کی فرسه خیک له شارمه وه دووره.

به لام محهمه دقولي خاني به گه ربه گ چونکه به شوقاري و دو زمانه
که تن گيراني شهيتان، به تاييه ته فراسياب سولتان، مه يداني شهر و
به ربه رهماني له پياواني نازاي کارزان به چولي ده بيني و خولي له بهر چاوي
همه وان به کابريه کي رارا و هي هي و باوه ريته کراو رانا بوو، به ناچار له ترسي
به لاماري دوژمن بازگه و دمر و زه کاني قه لاي داخستن و ماته ي هه لگرت و دم به
دم له چو کي خولي دا و هر به کوو په کووي بوو.

به لام فايده ي چ بوو، خو تازه به شاخ و داخ و په ژيواني چاوي برايم خاني
ديوان به گي نه فشار و بوداق خاني حاکمي سايلغ نه ده گه رانه وه جي ي خويان و
قه رنه ي شاغاش به هيژه وه نه ده هاته فري اي.

بؤ سبه يني لاي به ياني، پيشقه ره ولاني دونبولي به فرماني
جه عفره قولي خان و به ته گي بري عه سکه رخان به مه به ستي زمبروه شاندين و
نازيه تي نواندين هه تا دمر و زه ي تۇ پراق قه لا نه سپيان غاردان و کرد يانه قريشکه
و هه را و رمباژين. لم لايه وه چهنه کس له پاته واناني نه فشار که پاريزه ي
بورجان بوون ته ما يان گرت لينيان و دم دست بين و بۇيان دمر په رن. لم کاته دا
حاجي برايم ناويکي عي لي دونبولي که به په کيک له مەرداني زه مانه داده ندرا،
له پرې نه سپه که ي ده ستي کرد به کورژن و چه پوکان و هه ليگرت و لغاوي نه داوه
ده ستي و ثم پياوه ناوداره ي فراند و په کسهر بردي بؤ نيو هي زي نه فشار. له رپوه
محهمه ده سه نه به گي محهمه دلووي ناموزاي دايکم که سه رده سته په کي سواراني
نه فشار بوو، خولي گه ياندي به و شيريني لي دا و له خواني زينه وه هه لي داشت و
به و بريته قووته وه پشووي لي برا. نهو کات شاغاسي به گي دونبولي پي ي نايه
مه يداني به رهن گاري و نه و يش کوژرا و به دواي حاجي دا رويي.
«جانگير به گ» ناويک چووه هاناي و نه و يش ده ستي له جيهاني رووخک به ردا و
نه سه به گي کيش به چه نگ شيراني ميشه ي مه يدانداري په ل په ل کرا. به کورتي
چو ار که س له پاته واناني به ناوبانگي دونبولي و چهنه که سيني قه له وقوته ي

نه فشار لم پټکه لېږانه دا کوژان و هتا تاو په رین هردک لا هه لسووران و داسووران. کاتیک سهری پراوی نهو جوار کهسه کوژاووی دونهولی له قه لا برانه بهرچاوی محه مه دقولي خانی به گهر بهگ، دمسخوښی له پیاوکوژان کرد و لاواندنییه وه! لهو لاهه جه عه رقولی خان و عهسکه رخان به قه ومانی شم پروداوه تاله په ژاره دایگر تېوون....

چونکه عهسکه رخان مه بهستی لم هه ستانی له شکر و په لاماره ته نیا بزگاری میرزا نه بولحه سه نی برای بوو و نهیده ویست شاووه بته نیته وه و کهسی خوار و ژووری تیدا بکوژی، له گهل جه عه رخان کموته راویژ و گوئی وا باشه چهند نامه پهک له سهر پی وشوینی دؤستایه تی بنیرین بی سررقکانی نه فشار و دنیان بدین بی ناشتی و نیوان خوښی. به لکوو بتوانین بهم هرت و هیلته میرزا نه بولحه سه نی و هکیل له زبندانی به گهر بهگ دهر باز بکهین و بگه ریښه وه. با شم شهر و خوینږ شته ی که وخته مابهینی دوو تاقمی مسولمانان بېرته وه و مافی دراوسییه تی و خزمایه تی پاریزراو بی. جه عه رقولی خان شم ته گبیره ی عهسکه رخانې به دله وه نووسا و رمزانه ندی نهوی به هرکی سهر شانی خو ی دانا. هر بویه نامه گورینه وه و هات وچوی راسپاردان له هردک بهرانه وه دهستی پیکرد. به لام سررقکانی نه فشار له بهر هیژ و پرشتی نه فراسیاب سولتانی زهرزا که هه میشه دهنگوت به به گهر به گهوه درواوه. دهستیان پنی رانه دهگه یی که باسی ناشتی و رټکه وتنی به خزمه تی رابگه یه نن. شو لیتنه گتیره و ختایهک به سرت و خورتی سولج و هات وچوی راسپاردانی زانی، دایگیرسانی نیوانی عهسکه رخان و سررقکانی نه فشاری به خزمهت به گهر بهگ راگه باند. کاریکی وای کرد که به گهر بهگ له ریگای پټکه اتن و ناشتی تلاسا بی و توماتی دژایه تی و خه یانه تی به نه ستوی سررقکانی نه فشار دابری و دهسته یهک له دهست وپیوه ند و چه کدارانی زمرزای دانا بوقه لاری. بیجگه له محه مه دسه فی به کی یوور قانلوو. نه میرخان بهگ و خان نه میر بهگ و

نه میرنه سلان بهگ له تۆرهمه می خه لهج که ناماده یوون بۆ شهره دوتبولیبه کان. وایان دانا که نه قی بهگی نه حمه دهمند برای سهرمه ست بهگ ویرای سواره کانی خۆی له گوندی «شیراوا» بکه ویتته پاراستنی دیهاتی بناوی نازلوو و له رامالی چهکدارانی دوتبولی بیاتپار یزی. نهو رۆژه شهریکیان له نیوانی دا نه قهوما و سهری سځ رۆژه جه عهفر قوئی خان بپاوی نارد له بکه ره بهگ و لیتی پاسپارد که دوتین له گهل دوتین چوو. نامانجی نیتمه لهم شهره قهوماوه ته نیا نازادبوونی میرزا نه بولحه سه نی وه کیله و هیچی دی. وه کیلمان به خۆشی و سلامه تی بده نه دمستی هه تا بکه ریتنه وه، ده نا له حه وشه دهر که ون که به شمشیری نووسره کاره که په کسهره بکه ینه وه و با بزانیان گهریوون به ناره زووی کځ هه لده سووپی و کځ سهر که وتنی له چاره ی نووسراوه. به گهر بهگ به ته گبیری نه فراسیاب سولتان داوی سځ رۆژ دهر فته تی کرد هه تا لهم بارم وه بیر بکریته وه و پاشان ولامیان بدریته وه. له بهر وه ی پښتر چه ند که سیکیان به په له ناردبوو به شوین عیلى زمزا و بشکوفتی دا، هه موویان له ماوه ی لهم سځ رۆژه دا که یشتنه شاری ورم. نه وسا تفهنگدارانی نځو قه لایان له سهر بورجان دامه زانندن و تۆپی قورسیان دابهستن و شامحه ممه ببهگی کۆهه کلوویان کرده فرمانده یان. دواپه محهمه دسه فی بهگی یوور قانلوو و محهمه ببهگ و حوسین بهگی قهره حه سه نلوویان له گهل سه رۆک و سهر کرده کانی نه فشار و سوارانی زمزا و تفهنگچیان بشکوفتی ناردنه دهر وه بۆ بهر نه نگاری. لهو لاه جه عهفر قوئی خانیش هیزی خۆی کۆ کرده وه و له بهر دهمی تۆپراق قه لاه سهف به سهف بهر وه ورووی په کتر راههستان. قرمه قرمی ته پل و شیر مشیری که له شاخان له هه ر نوو لاه بهر وه ناسمان کۆله که ی به ست. پښشهنگانی بهر که پۆلا له و بهر وه بهران وه دهر که وتن و شهر که یان گهرم داهیتا و لهو کاته دا عهسکه رخان له قۆشه نی دوتبولی هه لپرا و هاته بهر وه ورووی تاقمه کانی نه فشار. سهر رۆکانی نه فشار هه ر که چاویان پځی که وت نه مهگی میرزا جه عهفری خوابه خشیوی

باوکی و میرزا ئەبولحەسەنی وەکیلی مەزلوومی زیندانی کراوی بە گەربەگی
 بربایان هاتەوە یادی و یەكجار زۆر شەرمەزار بوون و بە خۆیاندا شکانەوە.
 هەروەکوو ئاشکرایە ئالا ھیزی دەروون و ورە ی خۆراگری لەشکرە، بۆیە
 محەممەدسەفیی بەگی یوورقانتوو کە ھێزەکی بەیداخدار بوو، دەستووری پێدان
 سەرەونخوونی بکەن. حێلی [کوردی] حەیدەرانتوووی خۆیە کە بەرموڕووی حێلی
 [کوردی] زەرزا راوەستایوون، بە سەراوین بوونی بەیداخ زۆر ئازایانە
 ھەتیانکردە سەریان و ھێندە ی پێنەچوو کە زەرزا کۆلیان دا و رەوین و شکستیکی
 قورس بە سەر شانی ئەفشار و عەشیرەتاندا ھات و بە ھەلات ھەلات و بە
 قوونەشەر خۆیان ھاویشتمووە نێو حەساری قەلا. جەغەر قوڵی خان فەرمانی
 گەمارۆی دا و ھێزەکانی قەلایان چەشنی نەقیم گرتە باوەشیان. پارێزەرانی قەلا
 وەبەر دەسپێژی تەنگ و تۆپانیان دان و دەنگوت ھەراھەرا و گرمەگرم و شین و
 شەپۆری رۆژی حەشرە. دەلێن بربایم خانی سەرکردە ی تەواوی ھێزەکانی ئەفشار
 کە پێشتر بە حوکمی محەممەد قوڵی خان کوێرکرا بوو، لەم وەختەدا جواناوی
 دەرشت و لە سەر مەرگدا بوو. کاتێک گویی بە ھاوار و زەنازەنای دەروە
 زربنگایەو لەوانە ی لە دەورە ی بوون پرسی ئەرێ ئەو ھەراھەرا و دەنگەدەنگە
 چیە؟ خێزانی گوتی جەغەر خانی دۆنبولی بە لەشکرێکی زۆرەو دەورە ی ورمێ
 داو و ئەقوتووقی تەنگ و رەبەر مەبێ تۆپانە. بربایم خان کە پیاویکی زۆر بە
 غیرەت بوو ھەناسە یەکی ساردی لە دلی پرژان و دەردەو ھەلکێشا و ھەر لەو
 رۆژەدا گیانی دایەو دەس پەروەرندە ی جیھان و رەحمەتی خودای لی بێ. پێشتر
 باسی کرا کە ئەقەیی بەگی ئەحمەدەند بە حوکمی بە گەربەگ لە قەلای شیراوا
 بنە ی دا کو تا بوو ھەتا بەری پامال و شالووی جەماویری دۆنبولی بگرت و نەھیتی
 بەلاماری گوندەکانی بناوی نازوو بدن و کۆمەلێک سوارە ی ئەفشاری لە
 ژێر کێفی دا بوون. ھەموو رۆژی تاقیمکی قۆشەنی دۆنبولی کە گیرۆدەیان دەبوون
 رووتیان دەکرین و ئەسەپ و جەکوچۆلیان پێنەدەھێشتن. لەبەرەو ی

جه عفرخان سهرقالي گه مارؤی قهلا بوو، دهره تي نه دينا كه دهستيكي
 لي بومشيني و له كول خؤی بكا ته وه، بهلام په يتا په يتا دهسته دهسته قوشه ني
 دونبولی له چنگ هه لمت و په لاماری نه قی بهگ سكالايان دهرده بهر دم
 جه عفرخان و زيړه يان لي هه لده ستا. دوازه رؤل به سهر ماوهی گه مارؤدا
 تتيپه ري، بهلام هيچ نيشانه يه كي سهر كه و تن به دي نه كړا. جه عفرخان به
 ته گيپر و پيدا كړی عهسكه رخان كه له بهر ميرزا نه بولحه سه ني برای به نوای
 ناشتي دا ده گه را و له وهی دهر سا په ند و به لايه كي به سهرين، ديسانيش
 كه يخودايه كي باوه رپي كړاوي ناره لای محمه دقولي خان و ليی راسپارد يان
 وه كيلمان به ساغي و سلامه تي بده نه دهستي يا خؤتان له قهلا دهر كه ون و ورنه
 مهيداني شهر و بهرنگاري. به گهر بهگ نه مجاره ش سوي ندي پته وی خوارد [كه
 له سهر جي به جي بوونی كاره كه سووره] و راسپارده كهی جه عفرقولي خانی
 ناره وه و گوتي مهرجي سهره كي شكاني گه مارؤی ورمييه و هر كه نالقه ی
 دهوړی قهلا كؤ كړايوه وه كيل به سهر به ستي ده نيرمه لای عهسكه رخان. بهم گفـت و
 په يمانه جه عفرقولي خان و عهسكه رخان و پړای له شكري سه لماس و خؤيه
 نابلقه يان شكاند و سهری ولاخيان به ره و خؤی وهر گيپړا و گه رانه وه.
 عهسكه رخان له سه لماس بڼه ي داكوتا و جه عفرخان هه تا خؤی رانه وه ستا.
 پاش تتيپه ريني ماوه يهك و وه دي نه هاتني به لي نه كاني محمه دقولي خان و نازاد
 نه كړاني وه كيل، حوسين قولي خانی حوكمړاني خؤی لاقه زكي له
 محمه دقولي خانی به گهر بهگ نووسي و داواي لي كړد كه وا باشه به گهر بهگ پـن
 له واده و په يمانی خؤی نه نن و ميرزا نه بولحه سه ني وه كيل نازاد بكا. نه گينا
 تووشي شهر ده بيته وه و ده بن ناماده ي. محمه دقولي خان كه پتي و ابو و
 دهسه لاتي به سهر ته وایي حاكمانی نازم ربايجان دا ده شكته وه و حوكمی دمروا و
 به راستيش و ابو، بهم دهنگ نيري و راخوړينه ی حوسين قولي خانی دونبولی
 هه لته زييه وه و زؤر به قهلسی راسپارده كهی رادا و بن جواب نارد ييه وه. پاشان

خۇي ھىزىكى بەرچاوى خىستە ئۆزىرىكىلى و لە ورمىنە بزووت و گەيشتە قەرمباغى ئەنەمل و تاول و خىۋەتى ھەلدا. جەغھەر قولى خان لەگەل قۇشەنى خۇيە لە مىرگ و پاوانى دۇرشەكى سەلماس بىنەى خىستىۋو. بەلام بەگەر بەگ لەم سەفەردا لەبەر زۆر شتان كە بېشتىر باسى كراۋە ھىچكەسى لە عىل و ھۆزى موكرى و بلباس و پرا نەبوو. خان كە لە ھىزى كەمى خۇي دەروانى و قۇشەنى زۆر و زەۋەندى خەنىمى دىنايە بەرچاۋانى دلى غايەلى دەكرد و دەترسا، يۆيە نامەپەكى نارد بىق خودادادخانى كورى نەجەف قولى خانى دۈنبولى بەگەر بەگى تەۋرىز و داۋاي پارمەنى لىكرد.

کوژرانی کاره ساتباری میرزا ئه بولحه سه نی وه کیل به فه رمانی محه ممه دقو لی خانی په یمان شکین له سه ر داوای خودا دادخان و به فیتی ئه فراسیاب سولتان

خودا دادخان وهختایه ک کاغه زه که ی محه ممه دقو لی خانی پینگه یشت به
فیت و د نه ی ئه فراسیاب سولتان بۆ به گه ره به گی نووسییه وه که ئاو ری ته واوی
ئهم فیتنه و ئاژاوه و خویند شتنه به رچاوه له گۆری میرزا ئه بولحه سه نی
وه کیل و عه سه که رخانی برای هه لده ستی. ئیستا که عه سه که رخا ن له چنگ
نووریه یی و زه مروزه نگ دهر باز بووه و کاکیتان گرتووه و پینو پل به زنجیره ،
مان و نه کوژرانی عه قلی تیناچن! نه گه ر بێتوو به گه ره به گ وه کیل تیدا به ری که
بۆته توخمی خراپه و هه را و شیوان ، من هه تا ماوم سه ر له پیناوم و کهو لی
یه که نه گی ده خمه سه ر شانم و ئالقهی خو شه ویستی به گویمه وه هه لدا وه سم ،
ده نا نا ...

به کورنی کاتیک ولامی خودا دادخان گه یشته وه لای محه ممه دقو لی خانی
به گه ره به گ ، هه ر له ریوه حه مه سه له به گی بێ به زه و به دکاری نایفه ی خه له جی
باراندیزی را نه سپارد که بچن و له قه لای باراندیز وه کیلی به ندکرا و بکووژی که
هیچ هیوا یه کی به ژیا نی خو ی نه بوو . حه مه سه له به گ رۆژیک به ر له جی زنی
نه ورۆژ گه یشته باراندیز و خو ی له کوشتنی ئه و مه زلوومه خو ش کرد . چه ند
که سه تکی به روحم و له خودا ترسی خه له ج هه ر چه ندی له به ری پارانه وه و
وه به ربان هه لخوا یند که ئه و نا به کاره له رۆژیکی ئاوا پیرۆزی جیژندا به رمه بابیک
ره شه بۆش نه کا و وه کیلی بێچاره تیدا نه با ، سوودی نه دا . چونکه له ته ته له ی
یه رزی یه زانی دا قه له می چاره نووسی لیدرا بوو که تو ماری ته مه نی وه کیل له و

رؤښه دېرېرې بکړې. بویه نهو زالمه ی ناسالڅ واته محممه دسالڅ - که ناوی
 بېچمه وانه بوو، وهک چؤن به قوله زهنگی ده لښ کافور - لای نېواره وهکیلی
 برده ساری به گلوو که ناخرین مه زرای باراندیزه و شانی له کوشتنی شل کرد.
 وهکیل کوتی نیستیکم لښ بکړه و دواي دوو رهکات نویژ، به چه مه ساله به کی کوت
 هرموو نهو هی پښت نه سپړدراوه سهرم ومبه رهیناوه و حوکمیش هر به دهست
 خودایه....

نهو چه په لکاره په تی هاویشته نه ستوی و هیندهی لښ توند کرد که مه لی
 رووحی له شهقه ی بالی دا و قهقهزی قاپوری له شی به جیهیشت. له تاریکایی
 شهودا تهرمی نهو خوابه خشیوهی هیناپوه شار و له بهر دهرگای مالی خوی
 فری دا و بالا پویشکی کؤچکه داری به سهر هه لکیشا. بهری به یانی کاتیک
 که سوکاری پښان زانی کردیانه شین و هاوار و قورپښوان و بابهرؤ. جیژنی
 نهو رؤزی تیره ی عه بدولمه لیکي بوو به ماتم و حیره تی شاعیر له ورمی سالی
 کؤچی دوايي وهکیلی ناوا هؤنیو مته وه:

بؤ ریکه وتی نه مانی حیره ت نووسی که یشته ریزه ی شهیدان بولحه سهن^۱

شەرى دووبارەى جەغفەر قولى خانى دونبولى و عەسكەر خانى عەبدولمەلىكى ئەفشار لەگەل محەممەد قولى خان

سالى ۱۲۰۵ى كۆچى/۱۷۹۰ى زايىنى. كاتىك حەمە سالە بەگى خەلەج
هەوالى كوژرانى وەكىلى لە جىزنى نەورۇزى مىرىدا بىر بىر محەممەد قولى خانى
بەگەر بەگ لە قەرمباغى ئەنزل و قەومانى ئەم پروداو سامناكە بىلاو بۆۋە،
تىكرى تىرە و تۆرمەكەنى ئەفشار ناھومىد و خەمبار بوون و تازە
ھىچكە سىپكىيان باۋەرى بە محەممەد قولى خان نەما. ھەموو بە يەك دەنگ
كاغەزىيان نووسى و پىاويان ناردە لاي جەغفەر قولى خانى دونبولى و
عەسكەر خان و رايانئەسپارد كە تۆمارى ژيانى وەكىل بە دەست ئەم ناجوامىرەى
باۋەر پىنەكراۋە تىكەۋە پىچراۋە و كار لە كار ترازاوە. دەبىن ھەستىن و بىن و
سىن و بوۋى لىنەكەن و ئىمەش لە ھەلىكى گونجاۋدا لىنى ھەلدەگەر پىنەۋە و
دەنگان لەگەل دەنگانە. بەلام لەو لاۋە وەختايەك خۇدادادەبەگى بەگەر بەگى
نەورىز سىخوڭ خەبەريان بىر بىر و محەممەد قولى خانىش نامەى بىر ناردە
كوژرانى مىرزا ئەبولخەسەنى بىر بوون بۆۋە، زۆرى پىگەشاۋە و قوشەنى بەرەو
ورمىن گالدا. لە ئىزىك كاروانسەراى «خاندالم» تەماشاي كىرد لىشاۋى سىپاي
نەرقولى خان ھەستاۋە و بە جارىك رىگاي لىنەندراۋە. پىاۋى ناردە
قەرمباغ بىر لاي جەغفەر قولى خان و پىنەراگە ياند كە جىمەنى نۇرشەكى سەلماس
لەبەر لەشكىرى دونبولى ھەر جىمەى دى و تىپەرىنى ئىمە بەبىن شەر و لىكدان
دەس نادا و گرى و كۆسپى ھاتۇتەبەر و رەنگە لەم رەۋگە يەدا توۋشى ئىشكانىكى
ۋا بىبىن كە بۇمان قەرمبوو نەكرىتەۋە. ئەگەر ھىزىكى پىشتىۋان و بەلەدەمان بىر
بىنرىن بە خۇشى دەگەينە لاتان. محەممەد قولى خان وەبالى بىر كىشە و لەرىۋە

چهند سهرکرده و سهرۆکی نه فشاری به هزار سوارهوه نارینه پيشوازی
خودادادخان که بریتی بوون له: خان نه میر به کی خه لهج، محهمه به گ و
حوسین به کی قهرحه سه تلوو، میرزاخان به کی خه لهج، هیمه ته به کی خه لهج،
محهمه ده سه نه به کی مه حمود لوو، بابا به کی عهره بلوو و سام به کی قورقوو.
پاشان خۆشی و پرای ژماره یه ک قوشه نچی به نوایان دا پۆیی و له دمور به یی
شاخ زیاره ت گه پشته لایان. لهم کاته دا به یدادخداران و پيشهنگانی سپای
جه عهره قولی خان که کهوتبوونه سهر رهشایی کۆمهالی نه فشاران، وهدیار کهوتن.
محهمه ده قولی خان نه گهرچی هیزێ به رهنگاری بوونه و مشی له ژیر پکیزی دا نه بوو،
به لام به ناچار خۆی ساز کرد بۆ به ره ره کانی. له ههریک به رانه وه ته پل و
که له شاخ قرمه و توور به یان هات. سهره تا پيشهنگان له و باله و بایانه وه
ههنگاویان نا و خۆیان نواند. شاهاجان به کی کۆهه کلوو پيشه ره ول دهستی کرد
به شهر و خودا و راستان نه سپه که ی سهرسمی دا و تیکه له گلا و کوردانی
حهیدمرانلوی خۆیه له راست و چه په وه تیی و مرووکان و شهق و شریان کرد و
ههنا سه یان لێ پری و بوايه وه کوو مه ر سهریان بیری و کردیانه قوربانی.
خۆ لاسه ی که لام پيشهنگانی به رگه زری و پلینگانی لووتکه ی به رهنگاری به گز
یه که دا چوون و به زهبری شیر و نيزان خويندکی زوریان رشت و کردیانه
ته پوتۆز و گهرده لولول. به لام سهرۆک و سهرکرده کانی نه فشار به پنی به لێن و
پهیمانیکی که بوویان له گه له عه سه که رخان، له گهرمه ی تیکه له چوونا هه
دهسته په ی به یدادخی خۆی سهرمونخوون کرد و پتی را کردنی گرته به ر.
محهمه ده قولی خان که بارو دۆخه که ی شاوا هاته به رچاوی، به لیواری دهریای
شاهی (گۆلی ورمی) دا سهری و لاخی و مرگیترا و به ره وه قهره باغی نه زهل
تیی ته قاند و رمی. نوای شه ویک مانه وه. بۆ به یانی را که ۱۱ مانگی مه زنی
ره چه پ بوو. به هزار کۆیره وه ری و نه هامة تی له قهره باغه وه ته پتی کۆچی
کوتا و شان به شانی خودادادخانی به گهر به کی ته ورینز پروی کرده وه ورمی. هه

که یشتنه وه روستم به گی قاسملووی کرده میوانداری خودادادخان. چونکه داینابوو له به روهی خودادادخان شاموزای جه عفر قولی خانی دونبولیه سهری به گۆمدا بکا. نه فراسیاب سولتانی زهرزا هستی بهم کاره کرد و له به روهی لاگیری خودادادخان بوو به که لباتی سولتانی نه فشاردا لیتی راسپارد که نه و نه دهی بۆی ده کړئ به بیانوویهک پی نه نیته قه لای ورمی. بۆیه خودادادخان له دهوروبهری قه لا کم و زور تاریفاتی «باغی نه زمر» ی به گوپی به گه ربه گ ه لیتنا و تکای لیکرد که له وپی مزل بۆ دیاری بکړئ. پاش قبول کرانی داواکای غولام و خزمه تکاریان دانا که برق و هرجی پیوسته بۆ میوانداری خانی دونبولی دابینی بکن. به کورتی پینج شهو و رۆژ روستم به گی میوانداری خودادادخانی کرد و له باغی نه زمردا به خوشی و کامه رانی رایانبارد و پشووین دا. نه فراسیاب سولتان همیشه وریا و له سهر هست بوو که نه کا به لایه کی تووش بکړئ. دواي ثم ماو به پیاوی نارده لای محهمه دقولی خان و شیزنی چوونه وهی لی خواست، به لام چونکه عسکه رخان و جه ماوهری دونبولی ریکای سه لماسیان ته نیبوو، نه یده توانی بهو رموگه یه دا تیپه ری، بۆیه به گه ربه گ تاقمیک له سوارانی نه فشاری وپرای خودا قولی خانی کوری خوی و رحیم خانی کوری نه فی خانی قاسملووی ره گه ل خست و به ریکای سندووس و میاندواودا به ری پی کرده وه ته وریز.

برانه وهی چاره نووسی خودادادیه کی به گهر به کی [کور] به دهست سادق خانی شوقا قی و پته و کردنی دۆستایه تی له گهل محهمه دقولى خان

عه سكه رخان بوای رموینی محهمه دقولى خانی به گهر به گ بهرمو ورمى .
له بهروهی كه زانیبووی كوژرانی وه کیلی برای به فیتی خودادادخانه ، له دمشتی
سه لماس بنه ی داکوتابوو هه تا نه و ده گهر پته وه . کاتیک بیستی كه به ریسی
مه راغه دا رووی کرد پته وه ته ورئز ، کاغه زیکی نووسی بۆ سادق خانی شوقا قی و
دۆستایه تی نۆوانیانی وه بیر خسته وه و تکای لیکرد ئیستا كه خودادادخان به
ریگای مه راغه و دیخورگان دا ده واته وه ته ورئز ، له هر جیهه کی ده توانی
سهرمپی له و خوینرێه بگره و کولی دلم ئاو پرۆین بکه و تۆله ی لی بستیته وه .
به راستی نه گهر وا بکه ی هه میشه خۆم به نه مه گداری تۆ ده زانم و قهت له بیرم
ناچیته وه . وه ختایه ک نامه کی گه پشته دهست سادق خان كه ماکه و هه وینی
شه ر و گهر و گنجه لبازی بوو ، له رۆژ و ده رفه تیکی ئاوا ده گه را . لۆشه نی په رداخ
کرد و له و ده ورو به رانه چاومروان بوو هه تا خودادادخان بگاتی و له نا کاو خانی
بونبولی له گهل خودادقولى خان و ره حیم خان و کۆمه لیک له شه فشاران
ئاسۆکی دا . سادق خان هه ر كه چاوی به پیاوه کانی محهمه دقولى خان کهوت ،
له بهر زۆر شتان خۆی تیهه لته قوتاندن و سه ری پکفیی بهرمو سه راب و نه و
ناوچانه وه رسووړاند . هه ر بۆیه خودادادخان بی هیچ گرفت و خه ساریک
گه یشته وه ته ورئز و به شیومه کی شیواو ده رگای لاواندنه وه و میوانداری به
رووی خودادقولى خانی کور ی به گهر به گ و هاوړ بیانی دا کردموه .

لهم سهر و به ندهدا نیوانی خودادادخان تیچو و بوو له گهل برایم خان و جانگیر خان و محهمه دخان و عهلی خان و هر جوار برای لئی هه لکه راپوونه وه. بویه به کابرایه کی باومر پیگراودا له سادق خانی شوقاییان راسپارد نه گهر بیتوو بهرمو نیره بیی، نیمه بی شهر و ههرا کلیله کانی قهلا ددهینه دس تق. خانی شوقایی که له میژو سال بوو تاسه ی سهر و کایه تی و حکومته تی ته وریزی له میشکی دا بوو، رۆژیکي شاوی له خودا دمویست. خیرایه کی قوشه نی دنگ دا و بهرمو ته وریز بزووت. خودادادخانیش و پرای کۆمه لیک چوو بۆ بهر پرچدان هوهی. له دهمشت و میرگۆلانی «سه عیدوا» هیزه کانیاان تی که له نگوشتن و شهریک قهوما و له جهنگه یه دا براکانی خودادادخان لئی هه لبران و چوونه پال له شکری سادق خان. بویه قوشه نی خودادادخان ترسی قورسی رنیششت و سپاکه دمستیان لیک بهردا و به ناچار رموین. شوقایی که وتنه سهربان و خودا وراستان له گهرمه ی راکرین دا خودادادخانی به خت و مرگه راپو به ته نیا که وتنه گیر و گازی خه لیل به کی شوقایی. نهویش سین و بووی لئ نه کرد و رمبیکي گیان نه مستینی لیدا و له خوانی زینه وه هه لیداشت و له خاکی گهوزاند. کابرای شوقایی هر به و نده لئی نه بۆوه و به زهبری خه نجه ری تیژ سهری بری و مهیلی سهر و کایه تی ته وریزی له میشکی هه لفراند و کاژده لاکي به نوو که نیزموه کرد و فرپی دایه بهر پیی سادق خان. به کورتی سادق خان پیی نایه ته وریزی ناوه ندی دمه لات و زۆر به گهرم و گوپی سهر و کانی نه فشاری لیدموه. هر نه و شه وه خودا قولی خان و رحیم خانی قاسملوو. محهمه دحه سه نه کی مه محمود لوی سهر کرده بان به مه به سستی را که یاندنی ثم هه واله بهرئ کردموه خزمهت به گهر به گ. محهمه دحه سه نه بگ کاتی تیپه رین به سه لماس دا په نامه کی هه والی کوژرانی خودادادخان و زال بوونی سادقی خانی شوقایی و گیرانی ته وریزی به یه کیکي باومر پیگراودا نارد بۆ عه سه که رخان و خۆی جایی پیی نه که وت و بهرمو ورمی رینگای کوتا. وه ختایه ک که یشتی نامه ی

خوداقولێ خانی بێرە خزمەت محەممەدقولێ خانی بەگەربەگ و هەرچی خۆشی دیبوی و بیستبوی بە زمان گێرایەوه. خانی ئەفشار کەیفی زۆری گول کرد و بەپێی داب و نەڕیتی ولات نامەیهکی پیرۆزبایی نووسی بۆ سادق خان. لە ولامسی خوداقولێ خان و رحیم خانیشدا نووسی و لە گوێی سرەواندن کە دەبێ دووبارە بناغە ی ئۆستایەتی و یەکییتی لەگەڵ سادق خان پتەو بکەن و بگەڕێنەوه.

پاش نامەگۆڕینەوه و هات وچۆی راسپاردان، سەرلەنوێ نێوانی بەگەربەگی ئەفشار و سادق خانی شوفاقی گەرم و گور بۆوه و ئەوسا خوداقولێ خان وێرایی سەرۆکان و پیاوساقوولانی ئەفشار لە تەوریزموه گەرایەوه. بەلام پاش ئێم سەرکەوتنە لەبەرۆمی کە سادق خان لە بوون و مانی براکانی خودا دادخان دەرئەسا و بە کۆسپی سەر رێی خۆی دەزانین و باومەری پێنەدەکردن، یەک یەک پێیان دا هات. واتە بڕایم خانی کوێر کرد؛ جانگیر خانی لە ژێر هەرسێ دیواردا کوشت؛ سەری محەممەدقولێ خانی لە قەلای قەلەهەتی کردموه و تاماوی مەرگیشی بە عەلی خان چێشت. دیارە هەر خودا دەزانێ پووی راستی رووداوهکان چۆنە.

چوونی ناغامحه ممه دخانی قاجار بۇ ناوچه و مه لبه نده کانی نازمر باباجان و نهو ئالوگۆره بنه رهنه تیپانه ی که له رهوتی میژوودا به دی هاتن

پیشتر له نیو رووداو مه کانی سالانی رابردوودا ، کورته ناماژ مه کی بیکرا که
هیزا ناغامحه ممه دشای قاجار کوری محه ممه ده سه ن خانی شه هیدی پایه بهرز ،
پاش نهوه ی هه ریمه کانی عیراق و فارسی به تهواوی کهوته به رده مستی و
گری وگۆلی تیدانه ما ، ته مای وابوو که به رمو ناوچه و مه لبه نده کانی
نازمر باباجان بیزوئ. به لام هه ر جار مه کۆسپ و ته گه ره به که له پشت په رده ی
غه به به وه خۆی ده نواند [ده بوو به له مه به ر به رگه ره وه ی.] ئهم سال که ده بیته
۱۲۰۶ ی کۆچی/ ۱۷۹۱-۱۷۹۲ ی زایینی. پاش نهوه ی که هه والی ئالوگۆری
ده سه لات و شیواوی نازمر باباجان و رووداوی محه ممه دقو لی خانی به گه ره به کی
له گه ل سادق خانی شو قاقی و شه ری په یتا په یتا و نه پسانه وه ی دونبولی و
نه فشارانی لی روون بۆوه و نامه ی عه سه که ر خانی عه بدولمه لیکیش که یشته
خز مه ت ئهم پادشا تاجداره و گو تبولی غولامانی به ره سه یوانی پاک و پیرۆزی
ده یانه هوئ بچه خز مه تی ، نه وه نده ی دیکه ی پال پیزه نا بۆ بزووتن. هه ر بۆیه
رمانی بی ئه ملا و نه ولای ده رچوو بۆ هیزه کانی ئیراق و فارس و له ماوه به کی
کورنا کۆمه له ی شۆره سواران و به یداخدارانی به رپکێلی شکۆمه ندی خۆش فه ری
پادشایانه ی چه شنی فه ره یدوونشای له تارانی پایته خته وه به رمو نازمر باباجان
که وه ته ری. له م کاته دا به خز مه تیان راگه یاند که لو تفعه لی خانی کوری
جه عله ر خانی زه ند دیسان هیزیکێ کۆ کر بۆ ته وه و ده به هوئ ئیسه فه هان بگری. هه ر
بۆیه خاوه من شکۆ ، به ریز له ته عه لی خانی برازای خۆی که ناسرابوو به باباخانی

سهردار، به قوشه نیکه وه ناردی بقی لیدان و شکاندنی لوتفعلی خان و مسته فاختی قاجاریش به پینج هزار سوارموه له رکبکی خانزاده دا بزووت. ههروه ها سوله یمان خانی قاجار به لهشکرکی ده هزار که سه وه به پیتی فرمانی [خاوه شکو] پووی کرده ماسوله بقی ده مکتی جه ماومری تالش و به راستی نهم خزمه ته گه وهی به چاکی راپه راند و ده سخوشانه ی میرانه ی لیگرا. حاکمانی گه پووس و خه لخال سهریان وه به رهینا و به ختیان گرتی، به لام سادق خانی شوقای چارم رشی داوینی گرتوه و له ده پوربه ری قه لای سهراب (سهراب) له گهل رکبهدارانن نه به زی پیکه لپړا و شکستکی قورسی به نه ستوی دا برا و په نای برده بهر برابرم خه لیل خانی کوری په ناخانی جه وانشینری حوکرانی شووشی. هیزه بالادسته کان قه لای سهرابیان، خاپوور کرد و بقی گرتنی نهم ده ویل مامزه بیان له که له که ی نه سپان کوتا. لهم کاته که سی په که می ده ولت میرزا محه مده لبعی مه زنه وه زیر به حوکی پادشا ته تهرکی خوش ناووی نارد به شوین عه سکه رختی عه بدولمه لیکیدا له سه لماس، چونکه پینشتر کاغه زیکي سه باره ت به چه سپندران وهی گه پپویه خزمه ت مه زنه وه زیر. عه سکه رختان نهم به نواداجوونه ی به سهرکه وتن و به هاتی به ختی دانا و چه شنی ههور و با بالی گرت و فری و خیرایه کی تیراچوو به رهو پووباری لهشکری به رکبکی خاوه شکو که نه ستیره ی سهرکه وتن شوینی له نوو ده گپرا. له نیزیک پردی سهر چومی جه غه تووی میاندواو گه یشته رکبکی موباره کی و نه وه نده ی ده کړی بارویوخی ناوچه ی به خزمه تی راگه یاند و که وته بهر شه پوولی به سهرکرانه وهی میرانه. نواتر کاروان و که ژاوه ی پیروژی له هاوینه هه واری «یام» خستی. به بلاویوونه وهی نهم هه واته شادی هینه، خانانی نازمربایجان بقی وینه حوسین قولی خانی کوری نیمام قولی خانی سهرداری نه فشار له خاکی ورمیوه و نه حمه دختانی موقه ددم له مراغه وه و محه مده دختان له نیرموانه وه و حوسین قولی خانی دونبولی له خویه وه ویرای حاکمی نه خجه وان هه موویان به

هه شامه تئیکي فرموه پرویان کرده بهرکئی به ختباری بهرمو سه رکه وتن و
 پینه لاجوونی و گه یشتنه خزمه تی. کومه لی خان و به گهران وه ختایه ک دیتیان
 عه سکه رخانی عه بدولمه لیکی کاره کی له باره گای میری دا گرتوویه تی و له پیش
 هه مووانه وهیه، تئیکرا به خزمه تیان راگه یانسه وه کوو دیاره عه سکه رخان
 توانیویه تی له رکئی خاو من شکودا له هاوشانه کانی تپه پینتی و ئیمهش تکامان
 وایه که به سیله نیگای میرانه کؤست و کؤسپه کانی لیکولینه وهی زیاتریان
 دهر باره ی بگری و مافی پینشیل کراوی بؤ بگه پینته وه. هه بؤیه غولامانی باره گای
 پیروزی، محهمه دخانی سهرداری تیره ی عیززه ددینلووی قاجاریان راسپارد که
 ویرای حوسین قولی خانی کوری ئیمام قولی خانی به گهر به کی پیشووی نه فشاری
 ورمی بیزوی و پروا و محهمه دقولی خان بگری و بیپینتی بههرکئی بهرمو
 سه رکه وتنی پادشا. به لام چهند رۆژیک زووتر سادق خانی شوقالی که خوی به
 نؤستی پروواستی محهمه دقولی خانی به گهر به گ داده نا، وریای کردبؤوه.
 نهویش به بیستنی ئهم هه واله تووشی ترس و دلهراکه بیؤوه و به ته گبیری
 ناقمه ندانی خیرخوا قاسم خانی برای خوی ویرای رحیم خانی قاسملوو و
 عه لی ره زاخان و که لبالی به کی خه له ج ناردنه خزمهت غولامانی میری بهرزمجی و
 گه لیکی دیاری به نرخ و شایانی پیداناردن. پاشان له بهر خه یالات و دله خورته،
 بارگه و بنه ی خوی و که سوکاری راگواسته قه لای باراندیز و دواتر جوو له قه لای
 شوق بنه ی داگوتا.

له م رۆژانه دا حوسین قولی خانی برارای ویرای محهمه دخانی قاجار
 گه یشتنه ورمی و ته ماشایان کرد محهمه دقولی خان سه ر و سؤراغی ونه. بؤیه
 ویکه وتن و هه ر مال و سامانیکی له پاشی به جیمابوو دهستان به سه ردا گرت و
 جۆنیه تی بارو بوخه که یان به باره گای پیروزی راگه یانده وه هه تا بزانی فرمانی
 فرمانه روا چ دهی. به لام له و لاوه کاتیک قاسم خانی برای محهمه دقولی خان و
 سه رۆکانی نه فشار مزلیکیان مابوو بؤ «یام»، عه سکه رخان له لایه ن خۆیه وه

پیای ناره لای قاسم خان و یارانی و لینی راسپاردن که محهمه دولتی خان ئیستا تاوانباره سه بارمت به پاشا و به خه یانه تکاری بارگا داندراره، بی گومان نهو دیاریبانه ی ناردوونی و بهرچاو ناگیرین و به دلهوه نانووسین. باشتر وایه نهومی هیناوتانه به ناوی قاسم خانوه بخریته بهرچاوی خاومن شکو و نکا و داوای حوکمی حکومته ی ورمی و به گهره گایه تی نه فشاری بؤ بکهین. سرؤکانی نه فشار یه کده نگ قسه کی عسکه رخانیا ن سه لماند و لیتیان راسپاردوه که نه تو چ شتیک به قازانچ و بهرؤموند ده زانی ئیمهش هر نهو مان پی باشه... عسکه رخان پی گه شاوه و چند که سیکی خوی ناردنه پیشوازی و پی وراست هاتن و له چاری عسکه رخان دابه زین. پاشان به ریتموونی عسکه رخان پیشکه شیبه کانیا ن برده خزمه تی میر و به پی نکا و داوای ناوبراو و به ته گیر و پیشنباری سرؤکانی نه فشار فرمانی شانازی حکومته ی ورمی به ناوی قاسم خانوه لیدرا. ههروه ها حوکمی وه کیلایه تی دیوانی پیتاک و دارایی ورمی که پیشتر هی میرزا نه بولحه سه نی خوابه خشیو بوو، باربووی میرزا محهمه دنه بی کوپه گهره ی کرا و خودی عسکه رخانیش بوو به سه رکرده ی دووهزار کهس سواره ی نه فشار که له پکیف پادشادایین و ئم کؤمه له به شادی و کامروایی و به خه لاتی میرانه وه پوویان کرده وه ورمی.

قاسم خانی کوپی رمزاقوئی خان و پروداوه کانی سه رده می

ده سه لاتی و پیوه بوونی محهمه دقوئی خان

کاتیک قاسم خان به پیی فرمان له سه ر ته ختی ده سه لاتی ورمی پالی داوه و کهوته راپه راندنی کاروباری گرینگی مه لبه نده که ، عه سکه رخنیش پیداهات و هزار سواره ی ناماده ی نه فشاری له سان دا و ریکه خستن و به نه گبیری قاسم خان له ماوه یه کی کمدا هزار سواره ی نه فشاری دیکه شی هینانه ریزی قوشه نه وه . پاش ئم کار و هه نگاوانه محهمه دخانی قاجار پیاوی ناردده لای محهمه دقوئی خان له شفق و داوای لیکرد بیته به رده رگانه ی میر و سه ری وه به ربینن . محهمه دقوئی خان به قایمی و پته وی جینگاکه ی و زموه ندی یارانی خوپی و لووتی به نیردراوه که ی محهمه دخان دا نه هینا و به هیزیکی زوری عیالی زمرزا و کوردانه وه پویی بق باراندیز . لم لایه شه وه محهمه دخان و پرای سوارانی نه فشار چوو بق به رهنکار بوونه می و له شکریان له مه زرای ساری به گلوو به رمو پووی یه کتر ویتسان . هیتشا هیچ لایه ک شه ری هه لته گیرساندبوو که قارمان خانی نه فشار لمبه ر ده ماری عیلاتی هاته پیش ریزه کانی سپای محهمه دقوئی خان و کهوته ناموژگاری کردنی و شکامی دژایه تی له گه ل ده و ته تی بق روون کردموه . محهمه دقوئی خان چونکه زانی په ند و ناموژگاری به کانی بی گری و گوژن گوئی بق شل کرد و ره زامه ندی در بری و له پنه وه نه فراسیاب سولتانی و پرای سوارانی کورد و زمرزا ناردموه شفق و خوی له گه ل قارمان خان دایه پال له شکری نه فشار ، به لام له کاتی چوونه نیو شاردا ، محهمه دخان به ری پیگرت و له باغی نه زمر بنه ی پیداکوتا و قهره ولی به ده وره یه وه دانا . به ری به یانی محهمه دخانی سه ردار و پرای عه سکه رخان و

دووهزار سواره ی نه فشار و حوسین قولی خانی برارای محممه دقو لی خان و رحیم خان و محمود خانی قاسملوو. ههستان رژیشتن و محممه دقو لی خانیان له ورین را برد بهرمو کۆمه لی کاروانی پیروژ. له شارهدیی سه لماس میحراب خان و نه سرو لالا خانی قاجار که ناغامحه ممه دخان رایته سپاریدوون که یشتنه سهریان و بۆ ماوه ی کاته ژمیریگ له گه ل محممه دخانی قاجار له به نایه ک کۆبوونه وه و پاشان له رژیوه هه ریک چاوی محممه دخانیان له قاپیلکان ده رهنان و بۆ چاو ترسین کردنی خه لک به بهر چاوانیان دا گێژان. [ههتا له بیرمه با نه وه ندهش بگێریموه که] محممه دخانی سهررداری عیززه ددینلوو له گه ل محممه دزمان خانی برای که حاکم بوو له به ستام و محممه دوه لی خان و محممه دته قی خانی شلم به یاتی و تاقمیک دیکه دۆی خاوهن شکۆ خه ریکی کهینه و بهینه بوون، به لۆم له پری لێفه یان له سه ر پیلانی هه تدرایه وه و به هوکی فه رمانه و! محممه دخان و محممه دزمان خانی برای و محممه دوه لی خان سزابران و هه رسیکیان چاویان کۆلدا.

ئێستا با بادهینه وه سه ر هه ودای قسه ی خۆمان. کاتیک محممه دقو لی خانی نه فشار له ناوچه ی قه ره جه داغ که یشته باره گا و هۆردو و گای به رزی، خاوهن شکۆ زۆری به سه ر رژی و بالبه سته له وێ راگیر کرا. حوسین قولی خانی دونبولی که به حوسین خان ده ناسرا، کرایه هوکمداری ته ورژی و نه ردمو وێل و پاشان له شکری به شان و شه وکه نی پووی کرده ته ورژی ناوه ندی ده سه لات و له وێ رکێفی به تال فه رموو.

له م سه رو به نده دا برایم خه لیل خانی جه وان شیر که سادق خانی شوقاقی حاکمی سه راب به نانشینی بوو، لای پاشا بۆ داپاری و لیبوورینی میرانه بالی به سه ر کیشا. نه که رچی گهی ناگری ناژاوه ی لوتف عه لی خانی زه ند له بهر ته وژی به لاماری هیزه کانی قاجار به سه ر کردایه تی باباخان خۆی بۆ رانه ده گیرا و رۆده مرکا، به لۆم هه ر جاره ی له بالیک سه ری هه لده دایه وه. خانی زه ند که له

نیسه هانەوه ڕەویبوو ، لە شیراز پشێوی دەنایەوه و کاتێک خواوەن شکۆ تەشریفی لە ئەوریز بوو پەیتاپەیتا هەوالی شالۆی سەربزیوانەیی دەگەیشته گوێی موبارەکی . هەر بۆیە جاری دەستێکی بە سەر و بەری کارە گرینگەکانی نازەربایجاندا هێنا و ئالای سەرکەوتن نیشانی بەرەو عێراق هەلدرا و شەکایەوه . لە نزیك چیمەنی ئۆجان کاغەزێکی قاسم خانی ئەفشاری ڕەمەنی گەیشته دەست گەورەبرەسەنی دەولەت و نووسیبووێ کە عێلی زەرزی شێق بە هان و هەلخە لە تانی ئەفراسیاب سولتان بووبارە کەتن و ئاژاومیان ناوەتەوه و ئەنانت پڕکێشییان کردۆتە سەر ناوچە و مەلەبەندەکانی ڕەمەنی و ئەوەندەیی بۆیان دەلوێ دەست لە تالان و کوشتار ناگێرنەوه . [تکایە بفرەموون] کە فرمان چیه ؟ ئاغامحەممەدخان دەستووری دا کە عەسکەرخان بە خۆی و سوارانی بگەرێتەوه ڕەمەنی و شان بەشانی قاسم خان و ئەو هیژەیی کە هەیانە بگەونە لێدان و بەرپەرچدانەوهی زەرزیابان . ناوبراو بەپێی فرمان لە ماوەیەکی کەمدا خۆی گەیانەوه ڕەمەنی و وێرای قاسم خان قۆشەنیان بەرەو شێق گال دا . فرمانی کێشیان نووسی بۆ بوداق خان کە ئەویش بە خۆی و سپای موکری سابلاغەوه بکشی و لە ناوچەیی سندووس بگاتە قۆشەنی ڕەمەنی . ئەتا قاسم خان و عەسکەرخان گەیشتن ، موکریش ئامادە بوون و تیکرا بەرەو شێق ئەسپیان لینگ دا .

بەلام عێلی زەرزی پێشتر لەشکرێکی بێژماری سواره و پیادەیی هۆز و خێلاتی بلباس و ڕەوهند و هەریکیان کۆکردبوونەوه و ئامادەیی شەر و بەرەنگاری . هێندەیی پێنەچوو کە لەپەر قاسم خانی حوکمرانی ڕەمەنی و عەسکەرخان بە لەشکرێکی وەکوو خیز و خۆل لێیان وەدیار کەوتن و خۆیان نواند و سەرۆکانی ئەفشار نەیانەزانێ کە موکری و زەرزی لە ژێرەوه رێککەوتوون کە قۆشەنی موکری لە یەکەم پەلاماردا پشتیان لێ بکەنەوه و هەلێن . بەری بەیانی کە هیژەکانی ڕەمەنی بەرەمۆرووی قۆشەنی سەربزیوان بوونەوه ، بە حوکم و ئامادەیی قاسم خانی حوکمداری ئەفشار هەر ئاقم و لقی لە جێی خۆیان سەفیان بەست و

به رېڼک و پېڅې ښووته پته و که له شاخې شهريان لېدا و هه لېانکوتايه سر خه نيمان. سوارانې زهر زاش پشتيان دابو و به قه لوه و ناماده بوون بؤ بهرنگارې. کاتيک هيژه کاني نه فشار په سايه سا تيکبه زين و دمسته دهسته باليان ويکدا و لېبران بؤ بهر بهر کاني، «مه محمودخان» ټکي موکري که خزميه تي هه بوو له گهل نه فشاره کاني ورمي، به بيانووي رميازي و ته قله لېدان له رېژه کاني نه فشاران نيزيک بؤوه و به ناماژه که سيکي بانگ کرده پېش و به گوټي هه لخوايند که دهبي وريا بن و ناگاداري کاران، چونکه توره مه ي موکري بي فېل و فرت ټينه که وتوون و نه کا تووشي خه ساريک بېنه وه. قاسم خان که بيا ويکي بي نه زمون بوو لاي له قسه کاني مه محمودخان نه کرده وه. لهو خه لدا هوږي بلباس به پټي ريککه وتني پېشو و به جاريک هرو و زميان کرده سر له مشکري موکري و نه وانيش به ثابقه ست دمستيان ليک به ردا و رموين. ثم ديمه نه وای کرد که جه ماومري نه فشار و بونبولي توقين و سهریان لي شيتوا، چونکه نه وان زياتر به کومه لي موکري ده خورين و پېيان دلگرم بوون. لهو لوه تفهنگدارانې کورد وه کوو بريشکه ي سر سيل فيشه کيان ته قاند و کردپانه خه وه لاي رؤي قيامت و له قه لاي شنوشه وه قوشه ني پياده دمسته و خه نجر هه ليکوتانه سر. قاسم خان و عهسکه رخان وه ختايه ک بارو بخه کيان ناوا هاته بهرچاوي، به ناچار بوونه رېپواري رېي راگردن. توخم و توره مه ي کوردان له بهر بوغزاندن و دوژمنايه تي دمستيان له گوشت و گوشتاري نه فشار و هيژه کاني هاوکاريان نه پاراست. ده لټين لهو هه رايه دا نيزيکه ي هزار چه کداری سپاي بونبولي و نه فشار کوژراون و هه زارمزيه ليان به خاکه ساري و خه سارباري به که لي «خان تاوس» دا جوونه وه ورمي. به راستي عهسکه رخان تواني به فرت و فېل لهو گيژاوه ليان دمر باز بکا، نه گينا هيچکس به زيندوويي دمر نه ده چوو.

لادراڻي قاسم خان و حڪومهتي دووبارهي

محهمه دقولي خان

سالي ۱۲۰۷ھي ڪڙجي/ ۱۷۹۲-۱۷۹۳ھي زابيني، وهختايهڪ كه نالاي شهڪاوهي سرڪهوتن نيشاني سپاي ئيران به فهرماني بهريز ناغامحه ممدشاي قاجار بڻ ليداني لوتف علي خاني زهند به رهو زهره قاني شيران همدردان، هه والگراڻي دهسلاٽ هه والي شڪاني قاسم خاني حوڪمداري ورمييان به دهست زهرزا و بلباسان وهڪوو چؤن پيشتر باسي ڪرا، به خزمهت گهوره پياواني بارگا راگه ياند. ناغامحه ممدشاهي زوري پڻ ٽيڪچو و به زماني مباره ڪي داهاٽ كه قاسم خاني گهنجي گهوچ له راستي دا شياوي حڪومهت و سرؤڪا پيهتي نيه، به تاييهت حڪومهتي كهوشن و مهلبه نديڪي گهوره و به رفره واني وهڪوو ورمي. خودي حاكم دهبي ڪه سيڪ پڻ شاهه زاي دهسلاٽ و بتواني ياغي و سرهريز واني قهراغ و قولان بگه وزيئي و نه هيتي سرهريڪه نه وه. لم ڪانه دا محهمه دقولي خاني به گهره گه كه له رڪيئي دا دهست به سر بو، به بيستني نم هه والانه وه قلي ويلي كهوت و به كه پخودا پيهتي و ٽڪاي باوه پيڪرا واني بارگا، بري چواره هزار تمهني ته ورزي و وهڪوو دپاري خسته سر شاني و سرله نوڇ حوڪمي حڪومهتي ورمي بڻ نووسرايه وه. پاشان گوٽي من نازه هه ٽاڪوو ماوم هه له خزمهت رڪيئي پيرزي ئيه وه دهيم، بڙيه ٽڪام وايه كه حوڪمي بريڪاري بڻ مسته فاقولي خاني ڪوره گهورم بگريته باربوو. نم داواپهي لس قبول ڪرا و مسته فاقولي خان به خه لاني ميرانه وه به رهو ورمي بزوت. پاش گهيشته وهي حاڪمي نوڇ، قاسم خاني مامي به ليخراوي و شهرمه زاري پڙيي بڻ سر به له ملڪيڪي به ميرانه راوي باوڪي له ديزهچ (دزه) و به سرڪزي و نوورمه پريزي هه لڪورما. مسته فاقولي خاني بريڪاري محهمه دقولي خاني باوڪي كهوته سره راپه راندني ڪاروباري ولاته كه.

به لام لهو لاهو وهڪوو پيشتر باسي ڪرا ڪارواني شڪوداري پيزدار ناغامحه ممدشاهي به مهبهستي خاشه ڪيشاني لوتف علي خاني زهند له ميرگ و

چیمەنی «گەنمان» مەو وەرێ کەوت. عەسکەر خانی عەبدولمەلیکی ئەفشار و
 ڕەحیم خانی قاسملوو بە خۆیان و سوارانی بەرفەرمانە مەو لە ژێر سێتەری ئالای
 شەکاوەی دا دەجمین. بە کورتی پاش ئەو مەو لە شکری بە شەو کەتێ گەشتە میزگ و
 جێ لەو مەوێ «ئیرەج» بە خزمەتیان ڕاگەیاند کە لوتف عەلی خان بە ئامانجی
 هەلمەت و پەلامار لە زەرەقەنە مەو کەوتۆتە ئێ و لە دوور و نزیکی ڕکێفی
 شکۆ مەندە مەو بۆسە داناو. میری فەرمانێ مەو فەرموویان ئەگەر هاتوو نیشانی
 زەبر و شالۆ دەرکەوت، نابێ هیچکەس بێ ئیزن لە شوێنی خۆی چۆر تە بکا و
 دەست بپێوێ. دەگێرێ ئەو لوتف عەلی خان کە بە خۆی و کۆمەڵە چە کداریکی
 زەند و خێلاتی فارسە مەو دەیهێوێست لە ناکاو هەلکاتە سەر ئایوێ ڕکێفداری
 پیرۆزی و بۆسە دانابۆو، حاجی برا یم ناویکی شیرازی لە تۆرمە مەو حاجی
 قەوامی بە ناو بانگ دەچێتە لای و بە سەری دەرپا و سەرکۆنە دێکا و بە
 خێرخوازی دەرکەوتێتە ئامۆزگاری کردنی و دەستی ئەتۆ بە خۆت و بێم
 بۆ لە چە کداری مەو کوا دەرە قەتێ پادشای ئێران دێی و بە راستی ئەو مەو دێکی
 نایە خێرە. لوتف عەلی خان کە لاویکی بادیه مەو بوو، گۆی نەدایە پەندی حاجی و
 بە ئەگێر و دنی میرزا ئەحمەدی وەزیری خۆی، وێرای پێنەسە سواری ب و
 ئازای زەند و لوران بە مەبەستی هەلکوتانە سەر هۆردو و گای
 ئاغامحەممەدشای قاجار گۆرمی بەست. سەرەتا لە نۆلی ئیرەج تووشی
 برا یم خانی دامغانی هات و شەڕ قەوماو برا یم خان پاش دەسکردنە مەو یەکی پیاوانە
 کوێرا. لوتف عەلی خانی زەند، عەبدوللاخان و محەممەد خانی زەند کە مامی
 بوون، ناردنی بۆ گەرانگەری هۆردو و بەزی میری و خوشی وێرای چە کداری لە
 بەرامبەر هۆردو و گادا قوت بۆو و بێ سنو و پامالی بێد و شەڕی هەلگیرساند.
 ترس و دلەراوە یەکی وای تیخستن دەتگوت قیامەت ڕابوو. لوتف عەلی خانی
 ئازا لەو جەرگە مەو دا چەشنی گری ئاگر هەر جارە مەو شالۆی بۆ لایەک
 دەبێد و تیژ دەبەزی. لەو کاتە دا عەبدوللا خانی زەند ویستی پەلاماری خێوەت و

بارەگای میری بدا، بەلام ئاغاخانێ قوللەرئاغاسی^۱ و میرزا محەممەدخانێ لاریجانی پیشیان پیتگرت. لەو جەنگدا میرزا فەتحوللای ئەردەلان گەیشتە سەر لوتفەعلیخان و مزگینی سەرکەوتنی دایە. لوتفەعلیخان بە متمانەیی ئێم مژدەو لە هۆربووبەز دەرکەوت و لە گۆشەییەک لەنگەری گرت. بەکورتی لەو شەویدا هێرش و زەهیری لوتفەعلیخانێ زەند سەپەکی لەشکری پرشوبلاو کرد و زۆربەیان کوژران یان بریندار و دەسبەسەر کران. محەممەدحەسەن بەگی مەحمودلووی ئامۆزای بەرپۆزی دایکی منی نووسەر کە یەکیک بوو لە سەرکردەکانی سوارەیی ئەفشار ئاواي گێرایەو: لەو بگرە و بەردەدا یەکیک لە فەرماندەوانی لوتفەعلیخانێ زەند لە ئەسپەووە هەلدێرا و من کە مەتەرێزم گرتبوو، خێرایەکی گەیشتمە سەری و دەرەستەم کرد. شەو هەر چاوم بە سەرییەو بوو، بەلام بەری بەیانی لە ڕێگای خودادا ئازام کرد. ئەو کاپرایە وەختایەک دەگاتەو لە لوتفەعلیخانێ زەند ئەماشنا دەکا ئەو دە سوارێ گێراوی ئەفشاران کەوتوو بە سەپەری شیرێ جەللاد و خەریکن سەریان بپەرێن. بەلام هەر کە بەسەرھاتی خۆی بۆ خانێ زەند دەگێرێتەو، لوتفەعلیخان ئافەڕیم دەنێرێ بۆ جوامێری محەممەدحەسەن بەگ و سوارانی ئەفشار ئاکووژی و لێیان خۆش دەبن.

خۆلەسەیی کەلام وەختایەک خۆر لە سەرانی دا لوتفەعلیخانێ وای دەزانی کە لەو شەوگۆرەدا لەشکری ئاغامحەممەدشا بەتەواوی تێداچوو و دەستی لێکبەرداوە و کوشتار و تالان هیچ لایەکی وەدوا نەداوە و خودی پادشاش یان کوژراوە یا رایکربوو. بەلام وەختایەک کازیوەی بەیانی گۆبی بە شیرەیی کە لەشاخ و گرمەیی تۆپی سان دیتن و دەنگی دلتیای بانگدەران زینگابەو، زانی کە سەرکەوتنی دویشەوی خەون و خەیاڵ بوو و زەحمەتەکی بە فێرێ چوو. بۆیە پشیتی دەستی خۆی گەست و بە پەڕیشانی و بە پەشیمانی لە کردەیی خۆی سەری و لاخی بەرەو کرمان وەرەسووران و ڕەوی و نووسەت کەس لە ھاوڕێیانی

گیران. عهسکهرخانی عهبدولمهلیکی و رهحیمخانی قاسملوو که ویرای سوارانی نه فشار لهو شهوه تاریکه دا ههتا بهیانی کهوتبوونه شهر و بهر بهر هکائی، لهسر داوای خویان و بهیپی هه زمانی هه زمانه ووا کهوتنه شوین لوتف عهلیخان و باباخانی سهرداریش لهگهلیان چوو. وا بریار برا نهگه له مهوای ریگادا نووشیان به نووشی نه بزووه ههتا شیراز رانه و مستن. نهوسا رکئیسی موبارهکی بهرمو شیراز بزووت و لهو لاه حاجی برایمخانی شیرازی و سهرداران و پیاماقوولانی فارس بهره و پیری کشان. نهنجا پاش نهوهی که حاجی برایمخانی دانا به بریکاری حکومهتی فارس و خاوخیزانی لوتف عهلیخانی کوچ دا بؤ نهسته راباد. نهوای سه رکرده کانی سپای بهسر کردهوه و ئیزنی دان که بگه رینهوه مهوتهنی خویان. بؤ وینه محهمه دقولیخانی به گه ریهکی نه فشاری ورمی که ههتا نهو کاته له خزمهت رکئیسی دابوو. ئیزنی گه رانهوهی برا. عهسکهرخانی عهبدولمهلیکی و رهحیمخانی قاسملوو. له ریگای میرزا محهمه دشه فیعی مه زنه وه زیرهوه به خزمهتی موبارهکیان راگه یاند که محهمه دقولیخان له گهل ثم غولامانه دوژمنایهتی کۆنی پیماره و پروون و ناشکرایه نهگه ر بچینهوه چنگای خوی خزم و کهس و کاری ئیمه له چنگ زولم و زوری ناحه سیننهوه و ناحه جمین. بؤیه تکامان وایه که سه رپرستی ناوچهی نه زهلی قه رباغ بدن به ئیمه ی نۆکه ر و به سیله نیگای میرانه به سه رمان بکهتهوه ههتا به مال و کۆچهوه له ورمی بگوینینهوه و له نازار و ئیشاندنی محهمه دقولیخان ده رپاز بین و دیاره هه میشه هه ر دوعای به خیرتان بؤ ده کهین و خۆمان به مسکینی بارگاتان ده زانین. له سه ر تکا و داوایان رهحیمخان حوکی سه رپرستی و بهر پر سایهتی ناوچهی نه زهلی قه رباغ و سوارانی نه فشاری و مرگرت و له بارگای میری را پروی کردهوه ورمی و مال و کۆچی خوی و عهسکهرخانی ویرای هه موو خزم و کهسه کانیانی برده ناوچهی نه زهلی له قوشچی بنه ی دانا. پاش ماوه بهک عهسکهرخان له شیراز بیستی که محهمه دقولیخان دووباره کهوتنه وه دمسریژی بؤ سه ر خه لک و بؤ نمونه

عەلی پەرزەخانە گرتووه و بایى چوارەزار تەنەنیکى مال و داراییى
لە ئەستاندووه و پاشان ئازادیشى نەگرتووه. عەسکەرخان رووداوەکانى بە
خزمەت پێچكى دەسەلات راگەباند و نامەبەكى توند و تیژی بۆ ئازادكرانى
عەلى پەرزەخان وەرگرت و گزيريكى حكومەتى هینای و خۆشى ئیزنى خواست و
بەرمو ورمى كەوتەپێ. كاتێك گەيشتە ناوچەى ئەنزەل ئەحمەدبەگى برازای
و پیرای كابرای گزير و حەلەدە سواری ئەفشار ناردنى بۆ ورمى كە عەلى پەرزەخان
لە زیندان پزگار بكن. كاتێك گەيشتە ورمى بێ ئەوێ پرس بكن بە بەگەربەگ
بە پۆزى روون دەرگای بەندیخانەیان شكاند و عەلى پەرزەخانسان بە ساغ و
سلامەتى بردە ئەنزەل. پاشان پیاوماقوولان و باوهرپێكراوان و لایەنگرانى
عەسكەرخان و رده و رده بارگە و بنەى خۆیان راگواستە قوشچى.

بە كورتى عەسكەرخان بە مەبەستى بنەگربوونى خۆى و كەس و كاری
قەلەبەكى لە بەرەوێ گوندی قوشچى بەرمو رووگە ساز كرد كە ئێستا خاپوور
بووه. هیندیک لە میژوونووسان دەڵێن كە ئهم رووداوانە سالى ١٢٠٦ى
كۆچى/ ١٧٩١-١٧٩٢ى زایینى قەومان. هەر لەم سالىدا ئەمیر سولەیمان خانى
قاجار ناسراو بە ئیعتزادوودەولە، بە ئامانجى رێكخستنى كاروبارى گرینگى
ئازەربایجان و سەرۆكایەتى هەریەكە بەرمو تەوریز بزووت. پاش ئەوێ لە
ناوەندى دەسەلات دامەزرا و حوكمى پۆیى، لە ماوه یەك كەمدا دەستەبەك لە
خانان و حاكمانى ئازەربایجان سەریان و بەرهێنا كە بریتى بوون لە:
سادق خانى شوقاقى حاكمی سەراب و گەرمروود، ئەحمەدخان موقەددەمى
بەگى مەراغە، حوسێن قولى خانى دۆنبولى بەگەربەگى خۆى،
كەلبالى خانى نەخجەوانى، نەسیرخان شاسەییوان، محەممەد قولى خانى
بەگەربەگى ئەفشارى ورمى و عەسكەرخان عەبدولمەلىكى. هەروەها
برایم خەلیل خانى جەوانشیری حاكمی شووشى و گەنجەش عەبدوسەمسەدى
نامۆزای بە كۆتێك دیارى و پێشكەشى شایانەوه ناردە تەوریز و گوتى سەرم لە
پێدايه و خۆم بە دموڵەتخوا دەزانم.

داکووژانی چرای چاره نووسی لوتفعلی خانی زهند و زال بوونی ناغامحه ممه دخانی قاجار به سهر تیگرایی کاروباری گشتی و سیاسی ولاتا

وهکوو پیشتر باسی کرا، لوتفعلی خانی زهند پاش نهوئی هه لی کرده
سهر له شکرگای خاوهن شکو و گه لیکلی نازایه تی و مهردایه تی نواند - که به
راستی نهویش چه شنیکه له شیتی و شیتیش به چه ند رمنگان خوی راده نی -
به لام هیچی بۆ نه کرا و به تیگشکاوی و خه سارباری ملی ری کرمانی گرت بهر.
لهو سهر به نه ده! خه لکی کرمان له مورته زاقولی خانی قاجاری حوکرمان و برای
فه رمان نه ده! هه تبه زیبوونه وه و شارب به دریان کرد بوو. کاتیک لوتفعلی خان
دیتی چه ماوه ری کرمان دلیان بۆی ده کورکینی، بئ شهر و هه تلا دهستی به سهر
شاره که دا گرت. جانگیر خانی سیستانی که پیاو یک بوو دلیر و خوی به رۆسته می
داستان داده نا، پالی ویدا. به بیستی نهم هه واولانه به ریز ناغامحه ممه دخان که
دهیه و یستی بۆ زیارت و راپه راندنی چه ند کاروباریک به ره و خوراسان بیزوی،
به مه بهستی برینه وهی فیتنه و ناژاوهی لوتفعلی خان په کی سه فه ره که ی
خسته وه و له نارانه وه پووی کرده کرمان. سهرتا هیژا باباخانی سهر دار واته
فه تحعلی شای ویرای پینچ هزار چه کداری ناودار گال دان به ره و کرمان.
هه سکه رخان و ره حیم خانی قاسملوو له گه ل سوارانی نه فشاریش به پیتی حوکی
میر هاتبوون و له رکینی باباخان دا رۆیشتن. کاتیک کاروانی پیرۆزی رکینه دارانی
گه پشته نزیک کرمان، لوتفعلی خان به نامانجی به ره نگاری له شار
دهر که وت و شهریکی قورسی کرد، به لام دیسانیش به ختی قرچوکی نه به پینا و
تیگ و پیک شکا و په نای برده بهر شووهی قه لای کرمان و ده رگای له سهر خوی
گاله دا. هیزه بالاده سته کان به فه رمانی فه رمان نه ده! قه لای کرمانیان ده وره دا و

ههتا شهش مانگ مهچه که بیان لێ نه نگاوت و نه گهرچی هیندیک هه ند و فیلێ
 قه لاگیرێ نه پیتوانی ولامده ره وه بێ. به لام گه مارۆ دراوان تهنگیان پینه لچندرا و
 قاتی و قهری چنگی داکوتا و پهلووی هاوزی و وای لیهات که قه لاداران نیزیکه ی
 ده ههزار که سی ههزار و کاسپکار و پیر و دهسته و ستانیان وه دمرنان و له
 بهرنگاری شل نه بوون. پاش تێپهرینی ئهو شهش مانگه به قودرتهی خودا شنه ی
 سه رکهوتن بهرمو پووی له شکری نه بهزی میری هه لیکردی. واته نهحه مده خانی
 سه وادکووه ی له گه ل قۆشه نی ژیر کێفی به فرمانی ئاغامحه ممه د خانی پادشای
 ئیران به کلا و قووجه ی هه ساری کرمان هه لاچوون و پێنسه د که سیش له سوارانی
 نه فشار یاری ده بیان دان و له گه لیان وه سه رکهوتن و هه موو بورجه کانیا ن گرتن.
 ده لێن په کم که سیکی نه فشار که توانی بگاته سه ر لیواری شووره ی قه لا
 محمه دحه سن به گی سه رده سه ته ی مهحموودلووی نه فشار بوو. میر ئهم
 نازایه تیپیه ی به دله وه نووسا و سه د ته نه ی ته وریزی خه لات کرد. سه رکرده ی
 نه فشار گوتی نامه وو، چونکه نه گهر له پیناو خزه ته ی مه زن و سایه چه وری
 خۆم دا گیانم فیداکم، وه رگرتنی ده سخۆشانه له نێو جه ماوه ردا بۆم ده بیته
 سه رشووری و پێی بۆسو و به دنا و ده بم و چما نازایه تی و خزه ته یکی شایانی شتم
 له چنگ بێ هینده وه به رچاو نایا و تار یف نا کرێ. ئهم قسانه ی ئه وه نده ی دیکه
 له لای میری خاوه ن شکۆ رهنگیان دایه وه و به سیله چاوی میرانه به سه رکرایه وه و
 سه ری گه شته نه سه تیره کانی دوویراله! به کورتی کاتیک هه ساری کرمان گیرا،
 لوتفعلی خان ته ماشای کرد گۆله ی که و تۆته لیژی و چاره ره شی له چاوی
 نووسراوه، بۆیه پێی نایه ئاوزه نگه ی ئه سه پی خۆشه بهزی و له خه نده کی به رینی
 «جه هانده» بازی دا و چه شنی برووسکه به ره و «بهم» فری. له نێو خه لک و
 باوه و ده لێن که سی فرسه خ یان جل فرسه خ ی به شه و رۆژیک بریوه و دیاره
 هه ر خودا دمرانی. دوا ی را کردنی ئهو هیزی بالا ده ست دمر وازه کانیا ن کردمه وه و
 چونکه خه لکی کرمان بێ شتر له حاکی خۆیان هه لگه را بوونه وه و به لای

لوتف‌عەلی‌خان‌دا شکابوونەوه، خامن‌شکۆ فەرمانی کوشاری جه‌ماوەر و تالانی شاری دەرکرد و دواتر به‌تکا و پارانه‌وه‌ی گه‌وره‌ما‌مۆستایان و خاکه‌پایی مه‌زنه‌پیاوان و سه‌رۆکان تاوانه‌کانیان به‌خسرا.^۱

به‌گشتی کاتێک لوتف‌عەلی‌خان به‌راک‌دوویی پێی‌نايه «بەم» و محەممەد‌عەلی‌خانی حوکمران، جانگیرخانی سیستانی برای خۆی وه‌به‌رجاوی نه‌هات، پێی‌وابوو که جانگیرخان گه‌راوه و ویستی که لوتف‌عەلی‌خان بگرێ و ببنێزێته لای فەرمان‌ده‌وای ئێران و بیکاته دیاری ده‌ستی خۆی، به‌لکوو بتوانێ ناوا براهه‌ی رزگار بکا. لوتف‌عەلی‌خان هه‌ستی به‌مه‌به‌سته کرد و ویستی له‌و شوێنه‌ ده‌رباز بێ، که‌چی سیستانی به‌حوکمی محەممەد‌عەلی‌خان نه‌سه‌پی خوش‌ئاژۆیان به‌ی کرد و خانی زه‌ندیان به‌چه‌ند جینگا نه‌نگاوت و له‌پێیان په‌راند و گرتیان.

به‌سه‌رهاتی خانی زه‌ند به‌شیوه‌یه‌کی دیکه‌ش ده‌گێر‌نه‌وه و گۆیا وه‌ختایه‌ک لوتف‌عەلی‌خان گه‌یوه‌ته ده‌ورو به‌ری سیستان، له‌باغیک لای داوه و رکیفی به‌تال کردووه و له‌به‌روه‌ی شه‌و و رۆژێک له‌و رینگا نووری بریوه و شه‌که‌ت بووه، نه‌سه‌پی خۆشه‌زی بۆ له‌وه‌ر به‌ره‌تلا کردووه و خه‌وێکی قورسی به‌سه‌ردا هاتووه و له‌سه‌ر گازه‌رای پشت راگشاوه و خه‌وی لێکه‌وتووه. له‌وکاته‌دا سیستانی که به‌سه‌ر و سۆراغی ده‌زائن بۆی ده‌چن که بێگرن، نه‌سه‌په‌که‌ی که خه‌ریکی له‌وه‌ر ده‌بێن گۆتی ده‌چه‌رمه‌وه‌ ده‌با و هه‌ستی پێده‌کا و هه‌له‌ده‌ستێته سه‌ر پاشوان و ده‌حیلێتی و قه‌پ به‌کلاوی خاوه‌نه‌که‌ی‌دا ده‌کا که وه‌کوو به‌ختی خۆی

۱ - ناخامحه‌ممەدخان سه‌باردت به‌خه‌لکی شاری کرمان به‌شیوه‌یه‌کی په‌کجار درندانه جوولایه‌وه ته‌واوی نیرینه‌ی باغی قه‌لاجۆ کرین و هیزدکانی نیزیکه‌ی ۲۰هه‌زار که‌س ژن و مندالیان به‌کوێله‌برد وه‌ک گیراویانه‌ته‌وه ۲۰هه‌زار جوت چاو به‌کۆکا هه‌له‌درايه‌وه و پاش ژماره‌ن درایه‌ ده‌ست هیزدکانی سه‌رکه‌وتوو «که‌ریم‌خانی زه‌ند»، میژووی ئێران له‌نیوان ساڵانی ۱۷۴۷-۱۷۷۹. جان. ر. پیزی. وه‌رگێڕانی سه‌لاحه‌ددین ناشتی. ل ۶۱۳. ساڵی ۲۰۰۵. بنگه‌ی ژین. سلیمانی. چاپخانه‌ی شفاف

خوتوبو. له ناکاو لوتفعلی خان رادمپه پری و دهپه وئ خوی باویته سهر خوانی زین، به لام سیستانی هر چوار په لی نه و ناوه له بی زمانه دمپه ریښ و خانی زهد دگرځ. هر چو نیک بی، و مختایه ک گیرانی لوتفعلی خان به خزمهت ناغامحه ممدشا راده گه یه نن، له ریوه محمه دوه لی خانی قاجار له گهل عه سکه ر خانی عه بدولمه لیکي به پری ده کا که بریون و بیه پتن. هه روه ها به عه سکه ر خان د هه رموی که دوو کوته نه لماسی مه نشوور به «تاج ماه» و «دربیای نوور» که له کاتی کچی نوایی محمه دحه سمن خان دا که و توبونه چنگ زه ندان له لوتفعلی خانی و هه بریږته وه و لای خوی رایان بگری. پاشان کاتیک لوتفعلی خانیان به کوټ و زنجیر موه هینایه هه ویل ناغامحه ممدشا، خیرایه کی هه ردو و چاوی جیها بیینیان دهره پنا که له تاج و ته ختی هه رمانه وایه تی ئیرانی بریوون. نواتر به ناخوشتین شیوهی نه شکسته جیهان له تاران ناریدانه مالی هه تاهه تایی و تهرمه که یان له په نا نیمازاده زهید به خاک نه سپارد.^۱ میژوونو و سانی نه و سهرده می چو نیه تی کوشتنه که یان به چه ند جزییک گتړاوه ته وه و دیار هر خوداش دهمانی چو ن بووه.^۲

به لن ناوا به م شیوه یه ناغامحه ممدخان ته وای خوازیاران هه رمانه وایه تی ولاتی یک به دوی یه کدا شکاند و پاشایه تی بن به رگر و له مپه ری ئیرانی به دسته وه گرت و پاش برینه و دی هه رای خوراسان گه راپه وه زستانه هه واری موغان و له بهر و ورزی سهرما جارئ له وئ بنه ی داکوتا.

۱ ناخرین هه رمانه وای زهد که هیشتا بی نه نابوویه نه مه نی ۲۵ سالی گیرا و کویرکرا مانگی ره بیعی دووه می سالی ۱۲۰۹ی کچی نوامبری ۱۷۹۴ی زایی نی له تاران کوژا «که ریم خانی زهد» ل ۶۱۳.

۲ له بهر و دی نووسر له ره و تی گتړانه و دی میژووی سهرمه ت به نه فشاران لای داوه و چو ته سهر زه ندان و له شکر کیشانی ناغامحه ممدخان بؤ سهر خوراسان و داکو وانی سهرمه لدانی نادر میرزای کوری شاروخ شا. چه ند لاپه ره یه کمان هه لپه رتاوت م. پ

زولم و زۆره ملی محهمه دقولى خانى به گله ربه گ له

ورمى و هاوار بردنى خه لك بۆ لای شا

پاشا له ماوهى مانه وهى كاروانى له شكرى شكۆمه ندى بالاده سستى دا له موغان بۆى دهر كهوت و لى سوور بۆوه كه دهرى زۆى رووسيا بۆ سهر ههرى مى نازمربايجان به ته گببر و دنى برايم خه ليل خانى جه وان شير و فيل و فرتى ئاركيلى خان (ئاركيلى خانى) والى تلبس رووى داوه. بۆيه سهره تا خواهن شكۆ فهرمووى نامه يهك بنووسن بۆ ئاركيلى خان كه كاكن و نيوه روكى ئاوا بوو: وه كوو دياره له سهرده مى شاسمايله وه گورجستان له ژير فهران و دمه لاني ئيران دا بووه و به پى ريكه و تنه كانى كۆنيس تلبس و ئيره وان كه وتونه نيو جه غزى ئيران وه، بۆيه ههر وهختايهك كاغه زى ئيمه تان زيارهت كرد دهبى بهوپه رى دلتايى و هيوادارى بيته خزهمتمان و نواى خۆش كرانى رى وشوئى خزمه تكارى بگه رپنه وه شوئى خۆتان.

به ئيرانى ئهم كاغه زه، ئالاي سهركه و تن نيشانى مېرى به ره و قه لاي شووشى به مه به سستى ته مى كردنى برايم خه ليل خان هه لدران.¹

وه كوو پيشتر باسى گرا جه ماوهر چهند جار يك له جنگ محهمه دقولى خانى به گله ربه گ و ئاكارى ناله بارى هاواربان برى بوويه بهر

1 ليره شدا نووسه رى مژووى شه فشار چهند لاپه ريه كى تا بهت داوه به شالو بۆ سهر قه لاي شووشى و په ناهشباد و چۆن تهى بيل بووشى برايم خه ليل خانى به دريى گيراود ته وه شه وهى كه پيوسته بۆ نه پسانه ودى به يوه ندى له گه ل مژووى شه فشار ته مه به كه ناغامحه ممه دخاز نواى سهركوئى برايم خه ليل خان گه راود ته وه و ليره بوو كه هه والى مەرگى نه ليكساندرى ئيمبراتورى رووسياى بيست و زانى كه هيزه كانى رووسيا ناوچه كانى شيزوان و دهر به ندى بيشتر داگير كر او بان چۆل كر دوود و گه راونه وه. بويه له شكرى مېرى به ره و تلبس دنگ درا و كه و ته رى. ئيمه ش ئه و چهند بهرمان هه لفر تاند م ب

بارگای میری. به لام وه ختایه که بیستی خاوهن شکو ناغامحه ممه دشا به ره و
گورجستان یزووتوه، پتری تهنگ به خه لکی ورمی هه لچنی و به رتیازی
ملهوری دا شور یزوه و به قه درایه سهره موویک له هه لپیجان و لپرسینه وهی
فه رمانه روا نه دترسا. بویه سهره منجم چه وساوه کان تیکرا چون و
دسته وداوینی ریزدار مه لا محمه دحوسینی نیمام جومعه بوون و له محکه مهی
وی بنه یان داگرت که په نا و په سیوی خوار و ژووری کومهل بوو. جا چونکه
به ریزیان ده زانی لالانه وه و پارانه وه لای به گهر به گ نادی کس نادا، به گوپری
نه رکی ثابینی بؤ برینه وهی ماکه ی زولم و زوره ملی ویرای پولیک که یخودای
مه لینه و بازارگانی سهر به دهر وه، له ورمیوه بزوت و پروی کرده کاروانی
که ژاوهی مه زنی و دوی برینی چند رۆژ مریهک، له دهوروبه ری گه نجه له گه ل
پارانی گه پشته هور دبو به زی که دمنگوت ناسمانی شکو مهنده. له دهره تیکدا
ته وای زولمه کانی محمه دقوتی خانی به گهر به گ سهاره ت به خه لکی ورمی
عمرز کرد. ناغامحه ممه دشا که ناوازه ی پیاوچاکی به ریزیانی بیستبوو، زوری
حورمه ت بؤ دانا و به خیری هینا و به پنی سکالی نه وان نامه یه کی پر هه ره شه
نووسرا که دهمین هه رچی زوه محمه دقوتی خان بگاته خزمه ت فه رمانه روا و
بزانی چ باسه و جی کردوه. کاتیک رکلی پیروزی گه پشته دهوروبه ری نظیس
له شوپنیک که پتی ده لاین سوو قانلوو هیزه کانی ریک وپنیک کرد و سوارانی
نه فشاری ورمی به سهر کردایه تی عه سکه رخان کرانه پشهنه نگ. له و لاشه وه والی
گورجستان که به قایمی و پته وی شووره و بورچی قه لا و جه ماومری زور و
زه وندی سواره و پیاده ی ده نازی و پشتی پیانه وه گهرم بوو، له جوار لرسه خی
دامه زرابو بؤ شه ر و به رهنکاری. کاتیک هیزه کان خویان ساز کرد بؤ
تیکه لچوون، خودا وراستان له و رۆژه روونه دا مژه کویره یک ولاتی داگرت که
دمنگوت یه کم شه وی چله ی گه وره یه. له شکرچی به و رۆژه شه تیمان و
ساردبوونه وه و سهریان لئ شینوا. خه لک ده لاین له و کاته دا ناغامحه ممه دشا بؤ

تەماشای دیمەنی شەر لەسەر گردێک راوستابوو. کاتێک ئاوی چاوپیکەوت لە ئەسبەکی دابەزی و نێوچاوانی نیازی لە خزمەت پادشای راستەقینەیی بەندەلاوینەوه دا نایە سەر خاکی زەلیلی و کەوتە هاوار و پارانەوه و ئاوی گوت: ئەمە خۆباوەندی مەزنی دلەوا، ئەگەرچی منی بەندە شایانی تاج و تەخت و فرمانڕەوایەتی نیم و بۆ سەرزنچیرەیی خانەدانێک نایم، بەلام بە گەورەیهتی و بەخشندەیی تۆ هیوادارم. ئومێدیم وایە بێم جەماوەرە مسولمانەوه که من لەسەر خانە و لانەیی خۆیان هەلەمکەندوون و هێناوین، بە پرۆزەردی و تیشکاوی خۆم نەبینمەوه... دەتێن تیری پارانەوهی ئەو پادشایە گرتی و لەپێچ هەوا خۆشی کردەوه و تەم ڕەوی. ئەو کات دلێرانی ئەفشار دیتیان که تەنگجی گورجی لە مەودای تیراوێژ تێپەربوون، بۆیە بەجاریک دەسپێژیان لێکرن. وای لێهات که شەرگە لەبەر بووکه‌لی فێشه‌کان تاریکتر داگیر لە بەختی گورجییانی دەبەنگ. بەلام لەناکاو لە نێو باغاتێ تەغیسه‌وه تەنگجی بێ‌دین و ڕەه‌وه‌نی بۆسەداگرتووی گورجی وەکوو بارێزەیی باران فێشه‌کیان بەرەو سوارانی ئێران هەلتۆقاند. کاتێک سوارانی ئەفشار و بویرانی ئاودار بە دەسپێژی ئەو شەرەنگێزانە خۆیان نوقمی گێژاوی ئەمان هاتە بەرچاو، بە شیرێ ئاورینگدار و نێزەیی برووسکە‌ناکار چەشنی گری ئاگر خۆیان بە جەرگەیی لەشکری گورجییان دادا. فرینی تیران و ڕشت و بڕینی شیران جۆباری خۆینیان لێکەوتەوه و ئەوەندە که‌لاکی پیاوان بە سەر یە‌ک‌دا که‌وتن که سە‌ح‌را شانی لە شانی کێوان دا. سەرەنجام بەسەرکرانەوه‌یی یە‌زدانی خۆی نواند و شە‌ه‌ی سەرکه‌وتن ڕچ‌ی ئالای فرمانڕەوای ئێرانی شە‌کاندەوه و گورجی خۆیان بۆ رانە‌گیرا و تۆقین و بە‌ناچار بوونە رێ‌بواری رێ‌گای ڕاکرن....

ئارکێکی خان رووی لە تێکە‌ل‌چوون وەرگێ‌را و بە‌رەو تەغی‌س‌بە‌زی و لە‌وێ‌ش خۆی پێ‌ نە‌گیرایە‌وه و هە‌لات بۆ کاریتێ‌ل (کارتێ‌ل) و کا‌خت (کا‌ختی).

نهوسا به پټی حوکمی هه رمانه ووا هیزه بالادهسته کان تلپسیان گرت و پازده هه زار کهسیان به یه خسیر برد.

نه نجا پاش گیرانی تلپیس، میری خاوه ن شکۆ ریزدار مه لا محه مه دحوسیتی ئیمام جومعهی ورمی و که یخو دیان و بازرگانان و کهسانی نه فشاری که لهم ماوه یه دا له رکیتی دا بوون و هه میشه دواي نوێژان له بهر خودای تاق و ته نیا ده پارانوه بۆ سه رکه وتنی له شکری ئیتران، و مبییری گولاو پټینی خۆی هینانه وه و بانگی پیتشتن. پاشان به و زمانه ی که په یامی په زدانی لیده یاری هه رمووی لهم سه رکه وتنه ی ئیمه هه مووی له خیر و بهرکه تی نزا و پارانوه ی ئیوه بوو. ئیستا وه ختی هاتوه که به سکالای ئیوه دا بچمه وه و دای هه موو لایه ک بدم و نه هیلیم کهس مافی بغه وتی. نهوسا پووی کرده محمه دقو لی خان و خۆی لی سوور و شین هه لگتیا و سه رکۆنه ی کرد و تیی راخوړی و گو تی نه و نه دمت خه لک چه وساندو ته وه که ده مه و ی به و گو یز لکه ی¹ به ده ستمه وه هه رد چاوت ده ربینیم. دیسان ماموستا و هاوړتیانی که وتنه پارانوه و گو تیان قوربان لی خۆش به به و مه رجی له سه ر ده سلات نه میتی و پیاوانی ئایینی و مه زن و ماقو لانی مه لبه نده که هه رکه سیکیان هه ل بژارد، ده وتی پایه دار حوکمی حوکمرانی بۆ بنیترئ. ماموستا و یارانی تیکرا گو تیان که عه سکه رخان ده مرآستی ئیمه ی به لا گهردان و که یخو دامانه. محمه دقو لی خان وه ختا به ک زانی که حکومه ت و سه ر به سستی وی ته ووا به را و بۆ جوون و په زامه ندی عه سکه رخانه وه . سترا وه ته وه، رۆژ به رۆژ که وته دلدا نه وه ی و مه زنه پیاوانی بارگاشی کرده راسپارده و نیو بژیوان و دیسان چۆ وه سه ر ده سلات. نهوسا محمه دقو لی خان و ئیمام جومعه ی به ریز و تیکرای هاوړتیانی دیاری و خه لاتی شانازی میرانه یان باربوو کرا و ئیزن تران و دلیان لیکنر پاک کرده وه و گه رانه وه ورمی. کاتیک

که یشتنه وه ناوچهی نه نزل، به گهر بهگ له گهل ته وای هاوړ کفانی له و
قه لایه ی قوشچی دا که عه سکه رخان سازی کرد بوو، بوو به میوانی عه سکه رخان و
ره حیم خانی قاسملوو. پاشان به اختیار و خاوم ده سلات رویشتن و پښان نایه
ورمئ و خه لکیش به شپوه یه کی شایان چوونه پښوازیان و به خڅریان هیثانه وه.
پاش نه وهی به گهر بهگ وه کوو جار ان چووه سهر ته ختی حوکمات،
به پېنچه وانه ی رابردوو دمرگای خوشه ویستی و دادموانی به پرووی ټنکرای
جه ماومردا کردم وه و به تایبعت نه وه نده گهرم و گووړ و نهرم و نیان له گهل
عه سکه رخان چوولایه وه که به جاریک قهره یووی رووداوه کانی پښووی کرایه وه.
له بری خانووبه ره کانی عه سکه رخان که به حوکمی نه و خاپوړ کرابوون، دوو
دهستی دیکه ی دهر و ژوور له لای دمر وازه ی عه سکه رخانه وه بق ساز کرد و
ومستاکاری شارمزی لئ وه خوخستن و نه پېښت هیثده ی پښچن. نه و
خانووبه رانه نیستاش هر ماون و به چنگ کوره کانیبه و من. نواتر خوشکی
خوژی دایه که ههره جولا خانی له داوین که ونه وه.

له و لاشه وه وه ختایهک نه فراسیاب سولتانی زهرزا له شنق بیستی که
به گهر بهگ به سهر بهستی گهراوه ته وه، له گهل هاوسهری که خوشکی
محهمه دقوتلی خان بوو پرووی کرده ورمئ. نه گهرچی له یه کم دیداردا ژور
به خڅره اتن کرا و پڅی لښگیرا، به لام چونکه ته وای ټاکاری ناله بار و
هه لوښتی دژپوی به گهر بهگ ده گهرانه وه سهر فیل و ته له که و به دهر پی نه و
دل چه په له و پژانی چند خوینی به نامه ق و تڼدا چوونی که لیک بڼه ماله ی
له میژوین به پیلانی نه و بوون، ټوله یان لښستانده وه و دمر ماند او یان کرد.

نیستا با بگهر پښنه وه سهر ره وستی رووداوه کانی هه مووانی و هه بیری
پښینه وه که بیشتر برایم خه لیل خان سهری و بهر خاوم شکو هیثا و خو ی به
کیان باز و غولام دانا و کوتی هه موو ساتنیکش باج و خه راج دهم. ههر یو یه
کاروانی که ژاوه ی رکښدارانی ناغامحه ممدخان له شووشی را گهراوه تارانی

پایتهخت، بهلام هیندهی پینهچوو که برایم خهلیلخان پیتی له گلت و بهلینهکانی
خزی نا و کهوتهوه کهلموهکیشی. جا بۆ ئهوهی که سهریزووی و ملبهملهی خانی
شووشی وهکوه پهتا بلاو نه بیتهوه و کهس نه یگریتهوه و بهجاریکی توخمی
ئالاووی بپریتهوه. هیژا ئاغامحه ممه دشای قاجار به ترینگو و پرینگه ی شایانه وه
ئالای لهشکری بهرمو قهرهباغ هه لدان. کۆمه لیک فهرمانی میرانهی ناردن بۆ
حاکمانی ناوچه و مهلبه ندهکانی نازمه ریاچان که به قۆشه نی خۆیانموه بگه نه
به رپکیفی. بۆ وینه کاغه زیک نووسرا بۆ محهممه دقو لی خانی به گه ره بگ که
خهیرایه کی سوارانی سکورتی [که دووه زار کهس بوون] بهرینه به رپکیفی
مهحمودخان کوری موئمن خانی نه فشاری ساین قهلا و بیانننیرن. ههروهه
پیتویسته که عهسکه رخان عهبدولمه لیک قۆشه نی دونبولی خۆیه له سان بدا و
بی زیاده و کم بیانننن. ئه گه رچی ئهم کاره ی به لاه زۆر قورس بوو، بهلام
له بهر زیهره کی و ئیگه یشتووپی و سه ر خۆی نه هینا و به پرتاو به رهو خۆی فیری و
چونکه زۆر له کۆنه وه دۆستایه تی هه یوو له گه ل سه رۆکانی دونبولی و
جهماوه ری خۆیه نه یده توانی بۆ کۆکردنه وه ی سپا توندیان لێ بکیشی. ئهوانیش
بهم نهرم کیشانه ی عهسکه رخان غللوور ببوون و ساوه ساویان ده کرد. چۆنه تی
هه لوێستی [خانانی دونبولی] به خزمه تی راگه یاندرا و فهرمانی توند و تیژ و
هه ره شه ی په تا په پتا ده نێردان بۆ عهسکه رخان و گزیری تاله ده گه یشتنه لای.
هه ر بۆیه ئه و بیچاره یه کهوته گنژاوی ترس و تۆقین و له خۆیه وه پووی کرده
سه لماس هه تا له وێوه وێرای سپای دونبولی برۆنه خزمه ت رکیفی. بهلام هیز ی
دونبولی خاوه خاویان ده کردن و کۆنه ده یوونه وه و مه یلیان لێ نه بوو برۆنه
به رپکیفی موباره کی میر. عهسکه رخان رۆژ به رۆژ پتری سه ر ئالوزکا و دهستی
له ژبانی خۆی شۆرد و له زهبروزهنگی پادشا تۆقی. راست له و رۆژانه دا
دهرویشیکی پیاوچاک چوو بووه مالی عهسکه رخان که له رینگای خودادا شتیکی
بداتییه. وهختایه ک دیتی زۆر په ریشان و په رۆشه، پرسسی بۆچی وای؟
عهسکه رخان گوتی له لایه ن پادشایه کی توند و تیژموه بۆ کاریکی ئاوا

راسپنراوم و له چنگیشم نه‌هاتوو. ئیستا نه‌وه‌نده له تووره‌یی پاشا تۆقیوم که هه‌راسانم لێ هه‌لگیراوه و مهرگی خۆم له‌به‌ر چاوه و نازانم چ بکهم. ده‌رویش که بپاویکی سارد و گه‌رم چه‌شتووی ره‌وت و ریتبازی بواری خوداناسی و عارفیکی به‌رجاو روون بوو. گوئی ترسی پیناوی و هه‌ر ئیستا لێی سواریه و به‌کسه‌ر برۆ بۆ قه‌ره‌باغ، چونکه سه‌فه‌ریکی په‌کجار موباره‌که و خێری پێوه‌یه و نه‌و که‌سه‌ی که لێی تۆقیوی چاوت پێی ناکه‌وئ! یانی فه‌رمانه‌روا به‌ زیندوویی نابینی! عه‌سکه‌رخان به‌ متمانه‌ی گوته‌ی نه‌و پیره‌ دل‌ئاوێنه‌یه به‌ جارێک خوتخوته‌ی له‌ ده‌روونی خۆی هه‌لفراند و ترسی نه‌ما و به‌ هیوای خودا په‌کراست رۆیسی بۆ قه‌ره‌باغ. وه‌ختایه‌کی گه‌یشتی قه‌لای شووشی گیرابوو و برایم خه‌لیل‌خان ره‌میبوو به‌ره‌و داغستان و خودی ئاغامحه‌مه‌دشا له‌ نێو شار بته‌ی داگوتابوو و له‌شکری بالاده‌ست به‌ ده‌ره‌ی قه‌لادا ده‌هاتن و ده‌چوون. عه‌سکه‌رخان رۆژی ۱۹ی مانگی قوربان گه‌یشتی و له‌ سام و خۆفی میر به‌ناچار لای دایه‌ خێوه‌تی مه‌حموودخانێ نه‌فشاری ساین قه‌لا. سادق‌خانی شوقایی چونکه له‌گه‌ل عه‌سکه‌رخان ئاوالێکی گه‌رم‌وگور و گیانی‌گیانی بوو. هه‌ر که بیستی هاتوو له‌ رێوه‌ چوو بۆ خێوه‌تی مه‌حموودخان و ویستی خێرایه‌کی بیبانه‌ خزمه‌ت پادشا. عه‌سکه‌رخان گوئی نه‌مشه‌و لێی گه‌رئ و هه‌لگیره‌ بۆ سه‌بین! به‌لام نه‌یده‌زانی که له‌و شه‌وه‌دا نه‌ستێره‌ی ژیانی ئاغامحه‌مه‌دخان به‌پێی چاره‌نووس ئاوا ده‌بێ.^۱

۱ - نووسه‌ری میژووی نه‌فشار لێزه‌دا جۆنه‌تی کوژرانی ئاغامحه‌مه‌دخانێ به‌ ده‌ست چه‌ند که‌س له‌ خزمه‌تکارانی تایبه‌تی خۆی که حوکه‌می کوشتنی دابوون. به‌ دوور و درێژی ده‌گیرێته‌وه. که ئێمه‌ ده‌رمانه‌هاویشته هه‌ر جۆنیک بێ له‌و شه‌وه‌دا چرای ته‌مه‌نی ئاغامحه‌مه‌دخان کوژایه‌وه و ئهم پادشا به‌ده‌سه‌لاته‌ که گه‌وره‌ترین خزمه‌تی دابین‌کردنی ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی ناوه‌ندی و دابینه‌کرانی خاکی ولات بسوو. به‌ دله‌رقی و ده‌س‌قووچاوی دیار و به‌رجاوی رۆوی کرده‌ دنیا‌ی هه‌رمان م پ
ئاغامحه‌مه‌دخان ۵۶ سال ژیاوه و سالی ۱۱۹۳ تا ۱۲۱۱ی کوجی حکومه‌تی کربوه‌ه و ته‌رمه‌که‌ی راگوزا ۵۰ بو نه‌جه‌ف و له‌وی نێژراوه‌ و مرگیز

وا ده گټې نهمه که شو سټ خزمه تکاره ی ناغامحه ممه دخانیان کوشتوبو،
تاج و که مړه و قوالبه ند و سندو و قچه ی گه و اهیزاتیان هه لگرتوون و بریوویان
لای ساندق خانی شوقاقي و نه سپارده ی دستي نهویان کړیووه....

به کورتی وه ختایک بهری بهیانی نم هه واله سامناکه له نیتو هژرېوودا
بلاوېووه و و مرست گه را، چه ماوهری له شکری دمستیان لیک به ردا و چه شنی
که ره که مېری بی شوان بهرمو بیابان ره وینه وه و پرویان کړده وه موه نه ی خویان.
له و کاته دا ره حیم خانی قاسملو و که پینشتر محه ممه دقو لی خانی به گه ربه گ
گرتوبوی و توانیبوی به ښته بازی له زیندان رابکا، گه بیوویه بارگای به رزی و
به پټی فهرمانی شا کرابوویه به پرېسی کؤ کړده وه و هینانی خیتی جه وانشیز و
راکواستیان له گه نجه و شیر وانه وه بؤ شوینیکي تر، هر له گه ل بلاوېوونه وه ی
خه به رکه، گرتیان و دست و پټی نه و بیچاره یان به ست و هه وایان دایه نیتو
روویاری «کور» و هر گیز سر و سؤراغی وه دی نه هات!

عه لی قو لی خانی سهرناری برای شا به ره و پایته خت که و ته ری و خیتی
جه وانشیز که و ته شو پټی و نه و نه دی هیزیان بری کړد دمستیان له قوشه نی
وه شاند و دایان ووتاند. به لام عه سکه رخان که وه ک باسی کړا له ترسی
هه لپېچانی شا زراوی جووېو و هژرېو وگای. قوخی به زیندان ده زانی، پاش
نم روو داوه و پړای پیاوه کانی به پځای نه خجه واند پرووی کړده وه ورمی و له
مه و دای ریبه دا کور ته نامه یه کی نووسی و به محه ممه دعه لی به گی جله و داری
قوخی دا ناردی بؤ محه ممه دقو لی خان و سه باره ت به بارو بؤخه که ناگاداری
به وه. عه سکه رخان سهره تاي مانگی محه ررم گه یشته وه و چو نیه تی روو داوه که
روون بؤوه و نوا به دواي نه ویش مه حموود خانی قاسملو و له رؤزی عاشو و رادا
له گه ل سوارانی نه فشار هاتنه وه ورمی.

فەرمانرەموايەتى ھەتھەلىشای قاجار و ئەو ھوداوانەى كە لە ورمى و نازەربايجان قەومان

بەگوێرەى تەواوى سەرچاوەكانى مێژوویی كە سەبارەت بە ھۆكۆمەتى قاجاران نووسراون، ھاومەن شەكۆى باوكى پادشایان^۱ ھەتھەلىشای كۆپى ھوسەین قولى خان ناسراو بە جیھانسۆزشاى قاجار، ڕۆژى جێژنى ڕەمەزانى ساى ۱۲۱۱ى كۆچى/ ۳۰ مارسى ۱۷۹۷ى زایینى، لەسەر تەختى دەسەلاتى جیھاندارى پالى داوەتەووە و تاجى فەرمانرەموايەتى ناوەتە سەرى. پاشان سادق خانى شوقاقى و جەغفەر قولى خانى دۆنبولى ئەم دوو پیاووە دوو ڕازە بەروالت سەریان وەبەر دەسەلاتى ھێناو. سادق خان ھۆكۆمەتى سەرەب و گەرم ڕوود و جەغفەر قولى خان سەرۆكایەتى تەوریز و ھۆى ڕابووێ. بەلام سەرەتا كەوتنە شوێن تاسە و ئاوانى نەوسانى و دەبەر یەك ڕاچوون و دايانە بارى دژایەتى و ئالیک ترازان كە تووشى شەڕ ھاتن. سادق خان لە ھاند جەغفەر قولى خان بەرگەى نەگرت و بەزى و ڕایكردە موغان و شێروان، بەلام سەرەنجام ناشت بوونەووە و یەك تریان گرت و ھەممە دقولى خانى بەگەریگى ئەفشارى ورمیشیان ھەتھەتاند و بە دەسبەرى یەكتر و یەستیان كە ھەریمى نازەربايجان لە قاجاران دا بێرن و بیکەنە پاك كرده و پاوانى خۆیان.

و ھەكوو دیارە جەغفەر قولى خانى دۆنبولى و سادق خانى شوقاقى بیکەووە لە ژێر سایەى بارەگای بەرزى دا بەشداری گەمارۆ و گرتنى قەلای شووشى بێوون. پاش ڕووداوى ئاغامحەممەدخان و دەست لێك بەردانى ھۆردوو،

۱ - ئاغامحەممەدخان قاجار كە خواجە بوو كەسى لە پەشتى نەكەوتبوو و پادشایانى قاجار توخمەى ھەتھەلىشان. بۆیە بە «ابوالملوك» واتە باوكى پادشایان ناسراو

جه عهقرقولي خان نهرمي پادشاي له شووشي را راگواسته خۇي. دهوله تيش له چاكه ي شم كار و خزمه ته. كردي به سهرؤك و پيشكاري حكوممهت له خۇي و تهوريژي ناوهندي دمهسلات و كهولي شانازي خسته سهر شاني. بهلام ههر شو دم تاقميك له خاناني قاجار به خزمهت فهرمانره وايان راگه يانده كه دواي كارمه ساتي پادشا، گه ليك كهلوپهل و چهك وچؤلي قاجاران كه وتؤته بهردهستي جه عهقرقولي خان و نهاننهت مال و ساماني هؤردووي پرشوبلاوي ته واو گهسك لينداوه و برديوويه تي....

خاوهن شكؤي باوكي پادشايان له دواي لينداوه نهكاني سهرؤكاني خيئل، عهلي محهمه دخاني قاجاري راسپارد و ناردي بؤ تهوريژ كه بارگه و بنهي تالان كراوي هؤردوو له جه عهقرقولي خان وه ريگريته وه و حوكميكي پته وپيشي بؤ بهرئ كرا. عهلي محهمه دخان وه ختابهك گه يشته تهوريژ به پئي فهرمان زؤر به توند و تيؤي داواي مالي تالاني كرده وه. بهلام جه عهقرقولي خان گه ليكي پاكانه بؤ خۇي كرد و بهلگه و بؤنه ي هينايه وه و گوئي رانه برديووه و شه گهريش را برديهن خيئي جه وانشنير كردوويه تي. قسهكاني جيبان نه گرت و كابراي راسپاردهش به گوئي دا نه چوون. سهره نجام عهلي محهمه دخاني جواب كرد و له تهوريژه وه رؤيي بؤ خۇي و له گهل حوسين قولي خاني كاكي ته گبير و راويؤيان ليكرد و له سهر نؤايه تي دهولهت ريگكه وتن. بهلام مهرجيان دانا كه ده بئ سادق خاني شو قاقاي و محهمه دقولي خاني به گلهر بهگي ورميش له گهل خؤيان بكه نه يهك دهنگ و بكهونه نارديني نامه و راسپاردان و دمهسلاتي قاجاران له مهلبه ندهكاني نازمربايجان كورت بكه نه وه. بؤيه سهره تا سوله يمان بهگ كه ئيشيك ناغاسي حوسين قولي خاني بونبولي و يه كيگ بوو له مهناني خانه دان، وهكوو كه يخودا نارديانه لاي محهمه دقولي خاني به گلهر بهگ. كاغه زيكيان لي نووسي و ويست و داخوازي خؤيان تيډا ناشكرا كرد و گوتيان شه گهر ئيوه ي بهرزه شان به بوومان دا

بنیزن ئیمه هه‌میشه حازرین له‌بری پی به‌سه‌ر بێین، ده‌نا خۇتان ته‌شرف بێین
بۆ ئهم لایه و ئیمه چاوه‌روانین بۆ پێشوازیان.

به‌كورتی پاش شه‌وهی سه‌وله‌یمان به‌گ گه‌یشه ورمی و نیوه‌رۆکی
پاسپێرانه‌كه‌ی روون بۆوه، محهممه‌دقولى خانى به‌گه‌ربه‌گیش ته‌واوی سه‌رۆكانی
نه‌فشار و پیاوماقوولانى شارى ورمی كۆكرده‌وه و كاڤ و مه‌به‌ستى دیدارى
پیاوه‌كه‌ی حوسێنقولى خان و جه‌غه‌رقولى خانى پێراگه‌پاندن و ته‌گبیر و راویژى
پێكرن. هه‌موویان تێكرا گوتیان وا پاش و به‌جێبه‌كه‌ خودی به‌گه‌ربه‌گ بچێته
مه‌لبه‌ندى دلبزوينى خۆی و پاش دیدار له‌گه‌ل خانانى دونبولى چۆنه‌تى
پاستى و ناراستى و قسه‌ی دل و زمانى حاكمانى ته‌وریز و خۆی به‌ ته‌رازووی
عه‌قل و تێگه‌یشتن هه‌تسه‌نگیتى و پاشان سه‌ربه‌شكه و له‌ كۆنیشه‌وه گوتوویه‌انه:
ئه‌وه كه‌سه ئاقله كه‌ سه‌ره‌نجامی كاران بخوێنێته‌وه، به‌گه‌ربه‌گ به‌ ته‌گبیری
لایه‌نگرانى، مه‌حمودخانى نه‌فشارى ساين‌قه‌لا كه‌ پیاویكى كارزانى باوه‌رپێكراو
بوو، رایئه‌سه‌بارد كه‌ بڕوا و ته‌واوی تیره و عێل و هۆزانى ساين‌قه‌لا، موكری
سابلاغ، زه‌رزای شفق و بلباسی لاجان كۆبكاته‌وه. كه‌بخوایه‌كى ئارد به‌ شوێن
سادق‌خانى شوقاقداد و خۆی له‌گه‌ل عه‌سكه‌رخانى عه‌بدولمه‌لیكى و
خان‌مه‌میربه‌گى خه‌له‌ج و چه‌ند كه‌سێك له‌ سه‌ركرده‌كانى نه‌فشارى ورمی به‌رمو
خۆی كه‌وته‌رئ. به‌لام له‌وه‌لاوه سادق‌خانى شوقاقداد زۆر به‌پرخا و هاتوو به
رێگادا و له‌ ده‌شتى «ئه‌روه‌نه‌ق» و «ئه‌نه‌زاب» چاوه‌روانى دوايین هه‌وال بوو.
حوسێنقولى خانى دونبولى و جه‌غه‌رخانى یرای كه‌ زانیان محهممه‌دقولى خانى
به‌گه‌ربه‌گ به‌رمو خۆی كه‌وتۆته‌رئ و سادق‌خانى شوقاقداد په‌زانه‌ندى
ده‌ربیره‌وه، زۆر شادمان بوون و هه‌تا كه‌لى «گۆ»ى خۆی چوونه‌ پێشواز و
محهممه‌دقولى خانیان له‌گه‌ل هاوڕێیانى بڕده‌ قه‌لا و باله‌خانه‌ی سه‌یری
«داغ‌باغی» كه‌ كه‌وتۆته‌ سه‌ره‌تای شه‌قامى شارى خۆی و وه‌ختى خۆی
خودا‌لیخۆشبوو، محهممه‌دخانى باوكی حوسێنقولى خان سازى كرېبوو. له‌وى

به راستی نومونده کرا جه عه ر قولي خان به دهوره يان دا هات و چاکی ميوانداری کردن و هيچی تيدانه هيشته وه و لم جه نکه يه مژدا سادق خانی شوقاقي گه يشتنييه. پاش تيبه ربوونی جيژن و خؤشی و شادی کؤری دانانی ري و شوين و گه لاله دارستن بيکها ت و حوسين قولي خانی حاکی خؤی و جه عه ر قولي خانی برای و سادق خانی شوقاقي به کدل و به کزمان برياريان دا که محمه دقولي خان پيشهنگ بن و حوکی پروا و سريان و بهر هه رماني بکه و نه که می هينا. نهنجا چند کاغه زيکيان ناردن بؤ محمه دقولي خانی حاکی نيره وان، عه عباس قولي خانی حاکی نه خجه وان، عه تاخانی شوقاقي و نه حمه دقولي موقه بده می به گله ربه کی مراهه هه تا هه موويان بين و له ته ورين کؤ بينه وه و ببنه هاوسويند و هاوپه يمان بؤ نژايه تی کردنی هه تجعلي شا که پروايان به سه قامگر بوونی دمه سلاتی نه بوو. له سر لم ته مايه محمه دقولي خانی به گله ربه گ و جه عه ر قولي خان و سادق خان ليی سوارى نه سپه کويتی خؤيان بوون و چوونه ته ورين و ورده ورده خانه کانی دپکesh گه يشتني. لم ماوه په دا نامه يه کی نه هيني له لايه ن شهيتان و شقارای نه فشاری ورميوه گه پشته دست محمه دقولي خان سه باره ت به حوسين قولي خانی برازای که بريکاری بوو له ورمي و تني دا نووسرا بوو که دمه سته يه ک که يخودا چوونه بنی و هه ليا نچه ته تاندووه و هه ر بينا ته بلی حکوومه تی ليذا و ره نکه شهر و گه ريکی وا بنيتيه وه که تازه به هاسانی به ري پي نه گيری و چاره سر نه کری. محمه دقولي خان به خويندنه وه می لم کاغه زه توقينه ره و به بيستنی لم خبه ره زؤر هارووژا و خوتخوته می که وته دمروونی. سه ره تا به پرتاو خان نه ميربه کی خه له جي باوه ريکراوی خؤی به مه به ستي ليکؤ لينه وه ناردموه ورمي. پاش رؤ يشتنی خانی خه له ج، به گله ربه گ نه ونده می دپکه می هه جمين لي نه لکيرا و که وته نيگه رانی و خؤی بؤ رانه گيرا و ويستی که خؤشی به رموه ورمي بخوشی. به لام جه عه ر قولي خان زؤری پي لي ناگرت و نه يه يشت

بگه ریته وه، نه کا به چوونه وهی به گهر بهک نامانجه که پووجهل دهرچی و شیرازه می دانه کووژاوی کاریان لیکه لومشینته وه. که چی محمه دقولی خان دلی هه له سر پی بوو، بویه سه رمنجام عهسکه رخانه له جیگای خوی دانا و هه موو دمه لاتیکی دایه و به هه شتاو بهرمو ورمی بالی گرت. نه محمه دقولی خان موقه بدمه میس به بیانوو بهک پرووی کرده وه مه راغه و خانه کانی دیکهش هه رکام به به هانه می کۆکر دنه وهی قۆشمن فرینه وه مه وتنه می خۆیان. لم لایه وه کاتیک حوسین قولی خان گه یشته وه ورمی سوور بوو له سر گرتی حوسین قولی خان و محمه دعیساخان و لوتف علی خانی براكانی، چونکه نه وانی به هاندهری بریکاری حوكمدار ده زانی. وه ختایهک که سان و نیزکانی حوسین قولی خان به تهما و بریاری به گهر به گیان زانی، له پویه تییان گه یاند و نه ویش به براكانی راگه یاند و له مه وادی شهودا پرووی کرده گوندی سه عیدلوو یان قه لای باراندیز. محمه دعیساخان و لوتف علی خان - که دواتر بوو به فرماده می لقی هه وتی نه فشار - بوا به دوی کاکیان بزووتن و ریگیان هه تله کرد و چوونه نه وایی «به ند» که له زارکی ناوچه می مه رگه مهر هه لکه وتوو و نه وایی پروباری «شاراچو» له وئی را دینه خوار. که لله می به یانی کاتیک به گهر بهک به راگردنی براكانی زانی، چه ند سواریکی تیژ به زی به شوینی دا ناردن که بیانگرن و بیانگرنه وه. خودا وراستان محمه دعیساخان و لوتف علی خان له دبی «به ند» گیرده بوون، به لام حوسین قولی خان که له دایکمه وه له تایفه می خه له ج بوو، مالی خالوانی بالیان به سه ر کیشا و بوونه چاوساگی و توانی دهر بازی پی ناوچه می شنف و له وئی عیلی زهرزا ماوه می سن مانگان بوونه خانه خویی و زوریان پیژ لیگرت و نه رکی نۆکه رچاکی خۆیان به جی هینسا. پاشان له و پویه پرووی کرده سابلای می موکری و چو بۆ لای بوداق خانی کوپر که له بابا به تبابه وه لایه مگری ثم بهرمه بابا بهرمه جییه می قاسملوو بوو. خانی موکری هاتنی کوپری خانه دانی بهسایه و

سپڼه‌ری خۆی به هه‌ل زانی و نه‌وه‌نده‌ی توانی پڼداویستییه‌کانی مه‌ودای ږنگای سه‌فه‌ری بۆ ټیکنه‌.

حوسین‌قو‌لی‌خان له‌ سابلاخه‌وه‌ به‌رو تاران‌ی پایته‌خت بزووت و به‌ ږنگای میان‌دو‌دا ږووی کرده‌ مه‌راغه‌ و نه‌حه‌مه‌دخانی موقه‌ده‌میش چۆن چاکه‌ شاوای دمستی ږیزلینا و خانی وه‌جاغ‌زاده‌ی دنه‌ دا که له‌ سه‌فه‌ری خۆی بۆ لای پادشای به‌رم‌جی په‌شیمان نه‌بیته‌وه‌. له‌و‌یشه‌وه‌ حوسین‌قو‌لی‌خان ته‌داره‌کی شیاوای بۆ گه‌را و به‌رو تاران هه‌نگاوای نا که پاشان بیته‌وه‌....

پیویست به‌ وه‌بیر هینایه‌وه‌ که دوا‌ی چوونه‌وه‌ی عه‌لی‌مه‌مه‌دخانی قاجار له‌ ته‌ور‌یز‌موه‌ بۆ تاران و بلاو‌بو‌ونه‌وه‌ی په‌یتا‌په‌یتای هه‌والی سه‌ره‌ل‌دان و یه‌کانگه‌ری حاکمانی نازمه‌ربایجان به‌ پشنگه‌رمی محمه‌مد‌قو‌لی‌خان و به‌ فیتی جه‌غه‌رخانی دونه‌بوی و ته‌نینه‌وه‌ی خه‌به‌ره‌کان له‌ پایته‌خت، میری مه‌زن له‌تخ‌عه‌لی‌شا به‌ نامانجی ږینه‌وه‌ی خاشه‌ی سه‌ره‌ب‌زیوان و خه‌نیمان و پاراستنی ده‌وله‌تی هه‌تا‌ه‌تایی، له‌شکری چاک و ته‌یاری به‌رو نه‌و له‌به‌نده‌ ده‌نگ دا. له‌م جه‌نگه‌دا حوسین‌قو‌لی‌خانی کو‌ږی نیمام‌قو‌لی‌خانی نه‌فشاری قاسملو و برازای محمه‌مد‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ که به‌ږتاو به‌رو پایته‌خت ده‌جمی، له‌ ږیی گه‌وره‌پیاوانی ده‌سه‌لانه‌وه‌ توانی بگاته‌ لاشیپانه‌رامووسانی ده‌رانه‌ی به‌رزی میری. خاقانی مه‌زن که نووسین و قسه‌کانی گو‌ی‌دایه‌، گو‌تی به‌ختمان چاک‌ی هیناوه‌ و فه‌رمانی به‌گه‌ربه‌گایه‌تی نه‌فشاری ورمی و نه‌سپیک‌ی هه‌ره‌باش به‌ ږه‌خت و زینی زیږ و شمشیریک‌ی گه‌وه‌ره‌به‌ندی باریو و کرد و له‌ هاوشانه‌کانی تیپه‌راند و سه‌ره‌بلندی کرد. له‌گه‌ل نه‌و حوکمیک‌ی میرانه‌ش نیر‌دا بۆ نه‌حه‌مه‌دخانی موقه‌ده‌می به‌گه‌ربه‌گی مه‌راغه‌. محمه‌مد‌عه‌لی‌خانی عه‌ره‌ب به‌ستامی که سه‌ره‌کرده‌ی غولامانی بارگای به‌رزی بوو. به‌ مه‌به‌ستی هیزوه‌به‌رمانی به‌گه‌ربه‌گی تازه‌ و کو‌ژاندنه‌وه‌ی ناگه‌ری نا‌ژاوه‌ی محمه‌مد‌قو‌لی‌خان، له‌گه‌ل حوسین‌قو‌لی‌خان گه‌وره‌ به‌رو ورمی

کهوته پې. کاروانی که ژاومی پادشایه تیش به شوینیان دا نالای داوهرین بهرو
 نازمربایجانی هه لدا. دواى نهومی حوسین قولی خانی گه یشته مراغه هه والی
 شان و شهوکه نی له شکری خاوه شکو بلاویووه که هاتوون و گه یشتوونه
 میرگ و جیمه نی سولستانییه و خه لکی نازمربایجان هه موو پتیا نازنی.
 جه عهفر قولی خانی دونبولی [کورد] وه ختایهک لووژموی سوارانی میری به گوئی
 ناشنا کرا کهوته دله راوکه و پهریشانی و چند ته تهریکی خیرای ناردن بق لای
 خانانی نازمربایجان. به تاییهت نامه ی نووسین بق محهمه دقوالی خانی
 نه فشار و نه محهمه دخانی موقه ددم و کاتیک هیچکام ولایمکی پوون و ورد و
 باریکیان نه دایه وه و هرکام که وخته هینانه وهی بروپیانووی ناخوش، به ناچار
 له گهل سادق خانی شوقاقی [کورد] و عهسکهرخانی عهبدولمه لیکى و له شکریکی
 زور و زهوند له تهوړیزم وه بهرو مراغه هه ی دئی لیکرد و به خه پالی پووج و
 خاو و بوجوونی گه نده لی خوی وای تیگرتبوو به لکوو بتوانی نه محهمه دخانی
 موقه ددم و محموو دخانی قاسملوو به قوشه نی مراغه و ساینقه لاوه بهه ژینى و
 بیانباته بهرگه لیگرتنی له شکری پادشا. له دهوړوبه ری مراغه بیستی که
 نه محهمه دخانی موقه دده میش باى داووته وه و له سهه په یمانی پېشووی نه ماوه.
 شهونده تووړه بوو که هه لپیجان و لیدانی نه محهمه دخانی به هاسان زانی و له گهل
 یارانی دهوړمى مراغه ی دا و ماوهی گه مارق دواژده رۆژ پېته لاجوو هه تا
 په پتاپه پتا خه بهر هات که کاروانی رکیندارانی میری له «نیکپه ی» ختومت و
 په شمالیان هه لداوه. جه عهفرخان به خه یالی دا هات که سادق خانی شوقاقی و
 عهسکهرخان به غدریک بهه ژینى و دهستیان لی یومشینى و له دمره فیکا نه دوو
 ناواله گیانی گیانییه ی بکووئی. نه وانیش له ناکار و روخساری را ههستیان به
 بیلانی جه عهفرخان کرد و بیکه وه بق شهوی داهاتوو، خویان لی دزییه وه و
 چه شنی برووسکه و با بهرو هۆردووی بالادمستی پادشای تاجدار تیان ته قاند و
 رموین. بهری به یانی نه جه عهفرخان به راگردنی نهوانی زانی، له بهرومی هیچ

ههوایهکی نهبوو به گرتنی مهراغه و لهشکری میری له بنهوپالهوهی هالاوی دههات و نهویش دهترسا، بهناچار دهووری قهلایهی بهردا و کهوته تالان و دارووتاندنی هیندیک له گوندهکانی دهووبهیری مهراغه و ناوچهی دێخوڤگان و کهرانگهپی. پاشان هات و له نیزیک مهردند بنهی داکوتا ههتا بزانی دنیا چی به سهردی و لهودیو پهردهی پێوارهوه چ شتیک خۆی دهنوینی. بهلام سادقخان و عهسکهرخان وهختایهک له جی هۆردووی «نیکپهی» کهیشته خزمهت رکێفی پادشا، سادقخانی مهنه میر سولهیمانخانی قاجاری کرده نکاکار سهبارهت به ئاکار و ههلوێستی نالهباری پێشووی و له بهر زۆر شتان قهلهمی بهخشینی میرانهی به سهر تاوانهکانی دا کشا. عهسکهرخان سهری برده بهر رکێفی ههلهکشای و به وه بهرچاوگرتنی خزمهتهکانی پێشووی چاوپۆشی پادشایانه گرتیبهوه و دلنواپی کرا. کاتی که سهبارهت به حالوبال و چارمنووسی جهعهرخانی دونهولی پرسپاری لهرموو، عهرزی کرد لهو کاتهوه که بیستوویهتی لهشکری شکواری پادشا بهرپوهیه، چهواشه و پهڕیشان چهشنی ماسی دوورهئاو کهوتۆته ههلبهزدا بهز و دلهخورتی. ههڕ بۆیه پادشا فهرمانی دا به سولهیمانخانی قاجار که به هیزیکهوه بهرواته لێدان و گرتنی جهعهرهقوڵی خانی شیت. خانی قاجار به شانی سهراب و گهرمروودا و مکوو سیناو سهرهوخواری دایه و عهلی محهمهدهخانش به ههزار سواریکی به و ئازاوه کهوته شوینی. سههرتا سولهیمانخانی دێوگر له نیزیک مهردند کهیشته سهر جهعهرهقوڵی خان و له ههردک لاهه ئاگری شهڕ ههلهگیرسا. جهعهرهقوڵی خانی سهرکهش و مکوو گری ئاگر و ئاورینگی سووتینه که بهریته قامیشه لان خۆی به نیزی نهی قۆشهنی سولهیمانخان دادا. به هۆمهن و شالاوێک خرمانی ژبانی بۆلێکی سووتاندن و نهسپاردی دهستی بای نهمانی کردن و له خاک و خۆلی مههرگی کهوازاندن. سوورانی سولهیمانخانی قاجار خۆیان بۆ رانهگیرا و دهستیان لێکه بهردا و پهوین. جهعهرهقوڵی خان سهرهنجامی کارانی وه بهرچاوی نههینا و

کهوته شوئینیان. لهو کاته دا عه‌لی محهمه دخان به خۆی و هزار سواړی تازه پشوویه وه هه لقولې و کۆمه‌لی راگردووانی جه عه‌فر قولی خان گیانگیان هاته وه بهر و وره‌یان زۆر بهر زبۆه. شان به‌شانی پیاوه‌کانی عه‌لی محهمه دخان رامالیکې به‌ته‌وژمیان برده سهر جه عه‌فر قولی خان و قۆشه‌نی تاق‌وواز و لیک‌بلاوی و که‌له‌سهر چه‌شنی گه‌لا و به‌ری‌داران وهرین. سهر منجم جه عه‌فر قولی خان که له‌بهر گورمی شالاه‌کانی خۆی تووشی شه‌که‌تی ببۆوه و زنجیری کۆمه‌لمی چه‌کدازانی پس‌پس ببوو، شکستیکی قورسی به سهر شانی‌دا سه‌پا و به‌هول و چه‌له‌لا به‌رمو خۆی فری. سوله‌یمان خان ده‌ستی له‌ دووی نه‌کرده‌وه و گه‌پشته‌ سهری و له‌ گوندی «موغان‌جوق»ی سه‌لماسیش شه‌ریکی به‌ته‌وژمیان له‌ مابه‌ینی‌دا قه‌وما. دواي تیکه‌ه‌ل‌چوون و لیدان‌نیکي زۆر جه عه‌فر قولی خان زانی هیزی به‌ره‌نگاری له‌ به‌ردا نه‌ماوه و چی دیکه‌ی ده‌ست بۆ نا‌کړیته‌وه، بۆیه به‌ را‌که‌راکه‌ په‌نای برده به‌ر کورده‌کانی په‌زیدی (ئیزه‌دی) له‌وبه‌ری چۆمی ناراس و دواتر باده‌ده‌ینه‌وه سهری.

به‌لام له‌م باله‌وه کاتیک عه‌سکه‌رخان ده‌په‌ه‌ویست له‌ خزمه‌ت رکینفی به‌رازئ به‌ عه‌رزی را‌گه‌یاند نه‌گه‌ر رای پی‌رۆزی میری له‌سهر بئ، پیم‌خۆشه‌ که‌ چه‌ند حوکمیکي سپی مؤرکراو بده‌نه ده‌ست منی غولامی ده‌وله‌تخواز هه‌تا بزووتنی کاروانی که‌ژاوه‌ی به‌شان و شه‌وکه‌تی ئیوه به‌ گوئی سهرکه‌شانی نازه‌ربایجان ئاشنا بکهم و به‌ لا‌وانده‌وه‌ی باش و هیزای پادشایانه هیواپان و به‌ره‌ربینم و بۆ پینشوازی بیان‌هینم. ئهم ته‌گبیره‌ چاکه‌ وه‌به‌ربل که‌وت. سه‌بارمه‌ به‌ محهمه‌ده‌قولی خان به‌رمو‌روو چه‌ختی کرده‌وه و به‌رمووی نه‌گه‌ر بیتوو بتوانی ده‌ربازیی و بجیته‌ هه‌نده‌ران و سهری له‌ ولاتانی غه‌واره‌ وه‌ده‌ربنئ، تیک‌رای تیره‌ی نه‌فشاری ورمئ ته‌من ده‌کرین و [ومک جاوی جووی هه‌لده‌پتچرین] له‌ لایه‌کی دیکه‌وه حوسین قولی خان باش گه‌را‌نه‌وه‌ی له‌ زیاره‌تی لاشیبا‌نه‌ی میری چووه‌ مه‌راغه‌ و له‌وئ را‌داگه‌را بۆ سابلاخ و بوداق‌خانی موکری و سه‌ایل‌به‌گی

خه له جی ناردنه لای سمرۆکانی هۆزی بلباس و لیتی راسپاردن که هه موویان به قۆشه نه وه له قهراخ چۆمی گاده ری سندووس چاوهروانی چوونی بن. هه ریۆیه مامه ننداغا و برایم سولتان به خۆیان و هه زار سوارێکی عیلى مامهش و بالهک و بیران و مهنگور له سندووس دایانه پال حوسین قولى خان. پاشان ئهم هیزه له رکیف شهو ئهمیره ئاقل و به تهگبیردا پروویان کرده ورم. محهممه دقولى خان وهختایهک ئهم هوالی پنگه یشت هالۆزکا و به ناچار شمش هه زار سواره ی که به دابی سپای عوسمانی ریکه یستبوون دهنگی دان بۆ پێشه وه. خانی نه فشار ئاقمیک چه کدار کوله باله ی زووری خوړی و قاپووشی بۆگه نیوی کره بوونه به ری و له سه ر نه ری تی نه نگجییانی ره شتی ناوی نابوون قهرمه چووخا (قاپووت رهش) و دهسته یهک کلای زهنبووره کجییانی^۱ کره بوونه سه ری و پیتی دهگوش قزلباش (کلاوسوور- سه رسوور). ئهم له شکره هه تا میترگ و پاوانی نۆلامه له ری نیزیک قاشقه گه بووک هات و هیزه کانی حوسین قولى خانیش له وئ گه یشتنه به ره وروویان. چه ند که یخودا و به ریوان که وته نیوان مام و برازا و خه ریکی هات و چۆ بوون که عه سه که رخان گه یشته قوشچی و به چۆ نه یه تی بارو بۆ خه که ی زانی. جا بۆیه زۆر به پارێزه وه هه نگاوی نا و له ترسی شه وه ی نه کا محهممه دقولى خان شکستیکی به سه ر شانی دابن و له به ردا نه مینن و تازه کار له کار بترای و پاشان هه زار هاوار به پوولیک بن، خیرا نامه یه کی له زمان پادشاه به دهسخته تی نووسنده ی خۆی له یه کیک له و کاغه زه سپی مۆرکرا وانه دا بۆ محهممه دقولى خان نووسی. بۆی روون کره بووه چونکه حوسین قولى خان به روو راستی هه نگاوی ناوه و چۆ ته به ری پێچکه ی ته ختی به رزی میری به سیله چاوی به خشنده ی پادشایانه به سه رکرا وه ته وه و جارێ ئیزنمان داوه که به گه ریته وه، به لام حوکه ی راست و بن گری هه ر شه وه یه که داومانه به عه سه که رخان. ئهم

۱ - زهنبووردهک چه شنیک تۆپی بچووک بوود که له سه ر پشته و شتر و یه کسم

فەرمانەیی زۆر بە پێرتاو بە سۆھراب بەگی پیاوی خۆی دا نارد بۆ محەممەد قوڵی خان. ئەویش پاش ئەوەی فەرمانی سوولکراوی زیارت کرد باوەری پێ هێنا و نە یزانی ساختە و درۆیە و وەری پێی بەرز بۆوە و کەوتە بەر بەرەکانی لە گەل حوسێن قوڵی خان. کاتیەک هێشتا تەندوووری شەڕ نیل نەرابوو، مەحموود خانی سەرکردەی سوارانی ئەفشاری ورمێ کە لە تەوریزەووە بە ڕینگای مەراغەدا دەچوو بۆ ورمێ گەیشتە میژگ و چیمەنی دۆلامەلەر. وەختایەک بە چۆنیەتی بارووەواکەیی زانی دایە پال لەشکری حوسێن قوڵی خان. حوسێن بەگی ریش سپی قەرەحەسەتلوو کە جەلەوداری قۆشەنی محەممەد قوڵی خان بوو چاوی لە مەحموودخان کرد و ئەویش چوو بۆ نێو سپای حوسێن قوڵی خان. محەممەد قوڵی خان بە دیتنی ئەم دیمەن و ھەلویستەنە دەروونی سست بوو، بەلام بە پشتگەرمی ئەو کاغەزەیی کە عەسکەرخان ناردبووی شەڕی نەکرد و لەوێوە گەرایەووە میژگۆلانی گۆنگەتەپە. عەسکەرخان لەو کاتەدا پێی نابوو پە ورمێ و لەوێوە چوووە گۆنگەتەپە و بە فەرت و فێل هێنایەووە شار. بەلام حوسێن قوڵی خان پاش گەڕانەووەی محەممەد قوڵی خانی مامی، شەش رۆژ لە دۆلامەلەر ماپەووە و باشان رۆژی یەک شەممۆ ٢١ی مانگی قوربان بەرەو ورمێ بزوو. ئەو رۆژەیی کە گەیشتە جێ پیاوماقوولان و مەزنانی شار وێرای تەواوی ئەفشاران بە شادی و خۆشی و چەپلەریزان چوونە پێشوازی و هێنایانە نێو سەرەپەرەیی دەسەلات. لە بەروەیی محەممەد قوڵی خان مامی لە چواربەرچ و جەرگەقەلای حکوومەتی دا بوو، حوسێن قوڵی خان بۆ پاراستنی ریزی مامی بەرزەجیی! لە قەلا و بالەخانەیی رەحیمخان قاسملوو کە لە بازارباشی بوو دا بەزی.

چوونی فهتج‌عه‌لی‌شای قاجار بۆ ورمی و گیران و به‌ری‌کرانی

محهممه‌دقولی‌خان بۆ مازنده‌ران

سالی ۱۲۱۲ی کۆچی/۱۷۹۷-۱۷۹۸ی زایینی، پاش نه‌وه‌ی که حوسین‌قولی‌خانی کوری ئیمام‌قولی‌خانی نه‌فشار پینی نایه ورمی و به‌گویره‌ی حوکی میری به‌رزه‌شان فهتج‌عه‌لی‌شای قاجار له‌سه‌ر کورسی ده‌سه‌لات و به‌گه‌ربه‌گایه‌تی پالی‌دایه‌وه، محهممه‌دقولی‌خانی مامی دم له پووش کرا. له کاته‌دا مامه‌نداغا و برابرم‌سولتانی مه‌زنسی بلباسان که له رکیف حوسین‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ‌دا هاتیوون، نوای راپه‌رپینی کاران له‌سه‌ر ئیزنی حاکم به‌ره‌و لاجان ده‌گه‌رانه‌وه، به‌لام له‌به‌ر سرشتی ناله‌باری بلباسان که شه‌ر و گه‌ری پێوه‌یه، هه‌شامه‌تیان راما‌لیان برده‌ سه‌ر چه‌ند گوندیکی نیزیکی قه‌لای ورمی و به‌تایبه‌ت ده‌ستیان له «کچه‌باشی» و «ئوچ‌ته‌به‌»ی محموودلووی ملکی میران‌به‌گ نه‌پاراست و تالانیان کردن و پینی که‌سیش که هاتیوون ده‌ستیان وه‌به‌ربینن کوشتیوویان.

کاتیکی هه‌واله‌که به‌ خزمه‌ت حوسین‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ راگه‌په‌ندرا، ته‌ماشای کرد هه‌له‌که بۆ لێدانیان گونجاو نیه، چونکه بهم زووانه که‌ژاوه‌ی رباره‌کی بادشا ده‌گه‌یشتییه و خودی به‌گه‌ربه‌گیش له لایه‌کی دیکه‌وه سه‌رقالی رێکخستنی سه‌روب‌ه‌ری به‌په‌ره‌وه‌چوون و میوانداری کردن بوو. حاکم ته‌می کردن و جزدانی بلباسانی هه‌لگرت بۆ ده‌ره‌تیکی دیکه و له جێی خۆی‌دا باسی ده‌کری.

نوای چه‌ند رۆژیک برابرم‌خانی حاکمی ناوچه‌ی ده‌شت و ته‌رگه‌وه‌ر کاروانیکی سی سه‌ره‌ی بارگینانی ومووی خۆی‌دا بۆ ورمی و هات که به‌ لانی

لاگیریدا محهمه‌دقولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گی لیخراو به‌بارگه و بنه و مال و کۆچه‌وه به‌ریخته کوردستان. محهمه‌دع‌لی‌خانی عه‌ره‌ب به‌ستامی که بۆ گرتن و پاراستنی راسپیژدرا‌بوو، به‌ته‌گبیری عه‌سکه‌رخان، برایم‌خانی ده‌شتی نارده‌وه ده‌شت و ته‌رگه‌وه‌ر و محهمه‌دقولی‌خان له‌مال و دیوه‌خانی عه‌سکه‌رخان ده‌س‌به‌سه‌ر کرا، هه‌تا بزافن نوای هاتنی پادشا، فه‌رمانی میرانه‌ی دهره‌ق به‌وی چ ده‌بن. پاش چۆل کرانی کۆشکه‌لی جواربورج و جه‌رگه‌قه‌لای حکومه‌تی، حوسین‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ له‌کاتیکی موباره‌کدا له‌مالی ره‌حیم‌خانه‌وه گواستییه‌وه و ته‌شریفی برده وینده‌ری.

له‌م جه‌نگه‌دا محهمه‌دحوسین‌خانی قاجار گه‌یشته ورمی و مزگینیی ته‌شریف‌هینانی کاروانی به‌شه‌وه‌کتی راگه‌یاند و دوا‌به‌نوای ئهو حوسین‌خانی سه‌رداری قه‌زوینی به‌مه‌به‌ستنی دیارکردنی چیی‌حاوانه‌وه‌ی خاوه‌ن‌شکۆ و مه‌زنه‌پیاوانی ده‌سه‌لات که له‌رکینیی‌دا بوون وه‌ژوورکه‌وت. محهمه‌دقولی‌خان هه‌م‌دانی لی‌هه‌لگیرا و به‌ته‌گبیر و پای عه‌سکه‌رخان له‌ورمیوه‌ بزووت هه‌تا‌کوو به‌ر له‌وه‌ی که‌ژاوه‌ی پیروزی بگاتنی له‌سه‌لماس خۆی بگه‌یه‌نێته‌لای سوله‌یمان‌خانی ئیعتزادوده‌وله و بیکاته‌تکا‌کار. به‌لام له‌ده‌ورو‌به‌ری عه‌سکه‌راوته‌په، محهمه‌دع‌لی‌خان گه‌یشته‌سه‌ری و گێڕایه‌وه‌شار. بۆ سه‌به‌ینی که‌به‌قه‌ولێک ۶۶ی مانگی قوربان و به‌گوێره‌ی گێڕانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ ۶ی مانگی محه‌رره‌می ئهم‌ساله‌ بووه، کاروانی رکینیی پیروزی به‌شه‌وه‌کت و ته‌ننه‌وه‌ گه‌یشته‌شاری ورمی و پادشا پێی له‌ئاوزه‌نگی موباره‌کی به‌تال کرد. له‌به‌ر ویدی پێ‌وه‌ده‌می به‌خیروبیری شانی شانازی به‌گه‌ربه‌گ و ئه‌فشاران له‌ئه‌ستێزانی تیپه‌راند. له‌به‌ر ده‌رژۆی یه‌که‌می مانگی محه‌ررم مه‌زنانی بارگا‌چوون و به‌شداری تازی‌به‌داری بوون له‌گه‌ل خه‌لک و له‌سه‌ر داوای حوسین‌قولی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ مووچه و مانگانه‌ بۆ پیاوانی ئایینی و سه‌یدان دیاری کرا. پاش ئهم کارانه‌ میرزا ره‌زا‌ق‌ولی نه‌وایی سه‌رقه‌له‌مدار و محهمه‌دع‌لی‌خانی عه‌ره‌ب

بەستامی کەوتنە بژاردن و تۆمارکردنی تەواوی سامان و دارایی
محەممەدقولى خان و دەستیشان کردنی چەند سەر خێزانیکی سەرۆکانی ئەفشار
کە بە مال و کۆچەوه وەکۆو بارمەتە رایانگوێژن بۆ هەریمی ئێراق. ئەمانە مال و
دارایی محەممەدقولى خانیان بە زەبیری کۆتەک و ئەشکەنجەدان لە میرزا سەلەمی
پیشکاری ئەستاند.

فەتح عەلى شا دواى تەواوبوونی پێوڕەسمی لەخۆدان و ئازیزەتباری
[ئیمامی حوسێن]، کۆری دیداری گشتیی و چوونە سلای پێکھێنا و ئەمیرانی
بارگا و مەزن و ماقوولانی ئەفشار تێکرا بە خزمەتی گەشتن و سەرناپاخواری
حوسێنقولى خانى بەگەرەبەگی بە خەلاتی میرانە رازاندەوه و چەند گەوهەریکی
سەبارت بە شیوێ سەرۆکایەتی و لاواندنەوهی جەماوەری لە لیوی باری و
پێی لەسەر داگرت. خوشکی دواپێن پاکی بەگەرەبەگ واتە کچی خواپەخشو
ئیمامقولى خانى سەرداری خستە نۆو لیزگە پەردەنشینیانی فەرمانڕەوایەتی کە
دواتر شازادە قاسم میرزا و مەلیک مەنسور میرزای لە داوینی کەوتنەوه.

بەکورتی چلوسێ سەر خێزانی محەممەدقولى خان و کورانی وێرای
پیاوماقوولانی تیرە قاسملوو بەپێی فەرمانی میر راگوێزێرێر قەزوین. خودی
خانیش بە دەس بەسەری لە ڕکێفی پیرۆزا بزووت و پاشان باسی سەرەنجای
دەکرێ لە مازندەران.

دواپە ڕکێفی موبارەکی لە ۱۷ی مانگا بە شەو کەتی شاھانەیی چەشنی
رەیدوونەوه ڕووی کردە سەیرانگای دلبزوپێنی خۆی و لەوێ حوسێنقولى خانى
دونبولی ناسراو بە حوسێنخان بە شیوێ بەکی شایان کەوتە میوانداری و گەلیک
دیاری شیاوی بردە خزمەت پادشا و بە سیلەنیگای میرانە بەسەرکرایەوه.
خانانی داغستان بۆ وێنە جەوادخان قاجار، زیاد ئوغلی حاکمی گەنجە،
شیخالیخان سەرکرده و دەسلەتداری قەبیلە و گورگینخان کۆری ئارکێلیخان
والی گورجستان بە ناردنی کاغەزی غولامانە و دیاری و پیشکەشی میرانە خۆیان

به گیانفیدا و دموله تخوا دانا. لهو سه روبه ندهدا كه نالای سه ركه و تن له خۇپه وه
 به ره و داغستان دمه شه كانه وه، هه والی سه ره له دانی شازاده حوسین قولى خان
 ناسراو به جیهان سۆزى دووم، برأى بچووكترى خاقانى به رزه جى به گوى
 ركه دارانى ناشنا كرا كه له شیراز جفه ی بۆایه تی دمر كر دووه و باتى گرتووه.
 به ناچار سوله یمان خانى قاجارى به ئامانجى ريكخستى كاروبارى سنووره كانى
 نازمربایجان له وى به جیه پىشت و خۇشى سه رى ركه ی به ره و عىراق و مرسو وړاند.
 عه سكه رخانه عه بدولمه لىكى به مه به ستى و مرگرتنى برى هه شت هه زار تمه ن
 ديارى نه فشارى ورمى ئیزنى خواست و تیژ به ره و ورمى فرى.

گەشەى کاروبارى حکوومەت بە دەستى حوسىن قولى خان؛

شەر لە گەل ھۆز و عەشیرە تەکانى سەر سنووران؛

چوونى عەسکەر خان بۆ تاران و کووژانە وەى چرای

چارە نووسى محەممەد قولى خان

پاش گەرانە وەى میرى خاوەن شکۆ ، کاتىک کە تەختى دەسلەتەى ورمە بە
هەناسەى پیرۆزى حوسىن قولى خان گيانىکى تازەى وەبەرھاتەو، بەوپەرى
دادموانى و راگرتنى پارسەنگى نىوان جەماوەر بە کاروبارەکانى مەلەبەندە کە
راگەشت. خێلى ئەفشارى دانىشتووى ورمە کە چەندىن سالى دوور و درىژ
ببوونە پىخوستى زولم و زۆرەملى پووداوەکانى رۆژگار و پرکێشى هەمەچەشنى
تاقمىک لە حوکمرانان ، کەوتنە ژىر سىبەرى سۆز و چاکەى و بە سەر فەرغانى و
تەسەلى دا کەوتن و بە ھىمنى و ئاسوودەى پشوو پان دا و بۆى خەوتن. ئەوسا
بەپێى فەرمانى خاوەن شکۆ جەوێ کاروبارى قورس و گرنگى ئايىنى خراپە
ئەستۆى بەرێزانى بەرزەجن ئاغا مېروەحیدى شىخوئىسلام و ئاخوند مەلا
محەممەد حوسىنى ئىمام جومعە و میرزا محەممەد نەبى عەبدولمەلىکى کورێ
خوابەخشىو میرزا ئەبولحەسەنى برازای عەسکەر خانى دەمراستى پیتاک. پلەى
ژمىریارى دراپە دەست سەرۆکى تايغەى ئەفشارى سەیدلوو (سەعیدلوو) میرزا
مستەفا. وەزارەتى کاروبارى ملکوماشى تاپەتى حوکمرانىش دراپە میرزا
محەممەد حەسەنى ئەفشارى سەعیدلوو. میرزا سالىح و میرزا رەفیعى ئۆستاجلوو
کە نوو برا بوون بە خەزىنەدار و چاوەدێرى خەرج و بەرجى بەشى دارایی داندان.
خان بابابەگى قاسملوو لە بەرەبابى خۆدالىخوشبوو کەلبالى خانى حاکمى
پیشووى ورمە بە پلەى نیشىک، ئاغاىەتى سەرى بەرز کرایەو. خان نەمىر بەگى

خه لهج کاروباری دام و دمزگای حوکماتی پی نه سپیږدا و باسی ته وای غولامان و خزمه تکاران دم پر مه وه ، چونکه تو قیوم له بریژداسی!

له مه و دای نهم کارانه دا بوو به ده نکو که مسته فابه گی هه کاری دانیش تووی چی هریق له گه ل عیل و عاشی سر ته کانی سنو ور به زی نیوان ده وله تی نیران و عوسمانی کردووه و له ناوچه کانی ورمی و پرای جه ماوه ریگی زور خوی ساز داوه بؤ هه لمت و رامال. حوسین قولی خانی به گله ربه گ، عه سکه رخانی له گه ل قوشه نی هه میشه ناماده ی نه فشار و پیئسه د سواره وه نارده سهر مسته فابه گی هه کاری. له نیزیک خان گه دووک هیژه کانیان به روه و پرووی یه کتر بوونه وه و شه ریگی قورس و سامناکیان له مابه ینی دا قه و ما. سهره نجام به یارمه تی خوداوه ند توره مه ی هه کاری به شق و شری به زین و ته ق و پرومیان تیگه وت و ناقمیتکیان هه لیان بؤ په خسا که به سلامه تی دهر باز بن و دمسته یه کیان به برینی قووله وه مردن. ده لېن لیم شه رده نه فشار نووشی هیج خه ساریک نه بوون و [کهس لووتی له خوین نه هات] و ته نیا حوسین به گی ریش سسپی تیره ی قهره حه سه تلوو به گولله ی گهر مه وه چوو به روه و کونجه خانووی هه ماهه تایي.

نه نجا عه سکه رخان به ساغ و سلامه تی و دمستی پروه گه رایه وه خزمه ت به گله ربه گ و به خه لاتی په نگین و دمسخوشانه ی نافه رین به سهر کرایه وه. پاشان هه شت هه زار تمه ن دیار ییبه ی و مرگرت و پرووی کرده تاراشی پایشه خت. کاتیک گه یشته بسن پېچکه ی بلیندی ته ختی فه رمانه مویه تی که خاقانی به رزمشان به نکا و پارانه وه ی به ریژی که له ن «مه دی عولیا» ی دایکی خوی له تاوانه کانی حوسین قولی خانی برا چوو که ی خوش بیوو. جا هه روه کوو له میژووی قاجاران دا به دوور و بریژی باسی کراوه ، نیوان ناخوشی مابه ینیان هیج گرییه کی له بهر نه ماوه و پرمویه.

پاش نه وه ی عه سکه رخان براوی به دیاری نیر براوی برده به رچاوی خاوه ن شکو و سهر راستی و خزمه ته کانی حوسین قولی خانی به گله ربه گی نه فشار

روون بۆوه و وهبه رچاو گيرا، سه ره نوئ به مه به ستي دلگه رمي و هيواداري
 ده ستيكي ديكي خه لاتي شياو كرده باربووي و به عه سكه رخاندا بۆي به ري كرا.
 به گو يرمي حوكمي ميري پايه به رز، محهمه دقولي خان له مازنده ران
 زينداني كرايوو. نه وهي له سه ر زار و زمانان ماوه و زياتري باس ده كرئ ده لئ كه
 له ژوو ريكد ا به ند كراوه و ده رگا و په نجه ره و كه لئن و كولئن به قسل و گنج
 دانه راوه و كوني لي بپراوه... هه ر له م ساله دا حوسين قولي خاني به گه ره به گ باغي
 «كه مال ئاباد» ي له نه وهي سپاومش و باغي «خوپرم ئاباد» ي له ملكي گوندي
 باراندنئ لي داوه و خانووبه رمي خو ش و دلنشين و قايمي به نه ستي ري پر له
 ئاوي وهك چاوي قرژاله وه لي ساز كر دوون. هه روه ها چه ند نه زرگه ي بپرو ز و
 ئاسه واري خي ر و چاكه ي وهك پرد و مزگه وت و ته كي ه ي نۆ ژمن كر دوونه وه.

راسپېژدرانی برابم خه لیل خانی قاجار بۆ سه رکوتی سه ره لانی جه عفر قوتلی خانی دونبولی و به دهنگه وه چوونی حاکمانی ورمی و مه راغه

هر لم ساله دا جه عفر قوتلی خانی دونبولی که پېشتتر به زیبوو له ناست
سوله یمان خانی شیعتز ابودموله و په نای بریبوویه بهر کورده کانی بایه زید،^۱
ورده مورده جه ماوه ریکی کوردی عه شیرتی زیلان و هیده رانلوو و عیلاتی
نیرموان و خۆی له خۆی هالاندیوون و شالوی هینایه سه ره قه لای خۆیه و هه رای
هه لگیرساند و حوسین قوتلی خانی کاکي گه مارۆ دا که حاکم بوو له وی کاتیک
چۆنیه تی بارووخه که له بارگای پیروزی به خزمه تی راگه یه ندرا، میری
به رزه شان ده ستووری هه رموو برابم خانی قاجاری ده وانلوو که سه رکرده یه کی
بوخت و کارامه بوو و پیرای نه حمه دخانی موقه بده می به گه ره به گی مه راغه و
حوسین قوتلی خانی به گه ره به گی نه فشاری ورمی شان بده نه برینه وهی ئه م ناواوه
شوم و بین هه ره.

به پیتی هه رمانی هه رمانه وا، حوسین قوتلی خان له ورمیوه و نه حمه دخان
له مه راغه وه هه رکام به له شکری بېژماره وه گه پېشتنه مېرگ و چیمه نی بۆر شه کی
سه لماس و تاو و خپوه تیان هه لدا و له سه ره برابم خانی سه ردار راوه ستان و
چاوه روان مانه وه. رۆزی پاش گه پېشتنی سه ردار هه رموو لایه ک له رکێفی دا به ره و
خۆی بزووتن. جه عفر قوتلی خان دهستی له گه مارۆی قه لا هه لگرت و هات و
به ره گه ی له میوانی هه لقو لێو گرت. کاتیک له هه ردک به رانه وه گری ناگری شه ره

۱ - پېشتتر نووسیویه تی کورده کانی به زیدی.

خوش کړا. جهغه رقولۍ خانی بونیولی که له نیو کورداندا به «باتمان قلیچ»^۱ ناسراوه شهرې پالو واناڼه وړسته مانه ی ده کړد. به لام فایده ی به چی وه ختی به خت یاری نه بوو. پاش ټیکه له جوون و زمبروه شانندن و لیداننکی زور، خوی بق پانه گیرا و به ټیکشکاو ی به ره و ماکو ره وی. قوشه نی به رفهرمانی که چه شنی حالی پریشانی لڼ قهوما بوو، تاقمیکي کوژا و دهمسته یه کی به سهرشپوری گیرا و به خسیر کړا.

به گشتی جهغه رقولۍ خان هه تا هاتنی «ئیسپیختور»^۲ ی سهرباری رووسیا بق ئیران، لهو مه لېنده چه واشه و بڼ په نا و پمسیو ده زیا. پاش نه وه ی حوسین قولۍ خانی کاکی له خویه مالوایی کړد له زیان و دسه لات، ناوبراو دهمسته و اوینی گه وره پیاوانی حکومه تی خامن شکو بقوه و توانی بیته حکومرانی خویه و دموروبه ری و له جیگای خوی دا باسی ده کړی.

به کورنی دوا ی برانه وه ی هرای جهغه رخان، برایم خانی سهرباری قاجار له لایه ن ده ولته وه و جله وی حکومه تی تهوریزی ناوهندی دسه لاتی [نازمربایجانی] درایه و لهو ی له نگه ری خست و حوسین قولۍ خانی به گه ربه گ و نه حمه دخانی موقه دهمیش هرکام گه رانه وه بنگه ی حکومه تی خویان.

۱- شمشیر قورس. لهو که سه ی که شیردکه ی سی کیلویه. شیر باتمان

۲- له ده که ده نووسراود نیشیوخدور له راستی دا «ئیسپیختور» که وشه یه کی رووسییه به مانای یشکینه ر. ثم سهرباردی رووسی خه لکی گورجستان و ناوی «نیست سیانوف» بووه و سهرده می دسه لاتی فتحه علی شا له جهنگه ی شهردکانی ئیران و رووسیادا هاتو ته ئیران. (وشه دانی دینخودا، ب ۲، ل ۲۵۹۷)

چه‌ند رووداو یکی گرینگی میژوویی که له‌گه‌ل ره‌وتی دیرۆکی ورمئ و چاره‌نووسی مه‌زنه‌پیاوانی میژوویی ئهم مه‌لبه‌نده یه‌کتر ده‌گرنه‌وه

یه‌کێک له‌ رووداوه به‌رچاوه‌کانی ئهم سال هه‌لبێژرانی رێژدار شازاده «عه‌بباس میرزا» یه‌ وه‌ک جێنیشی میر و بریکاری فه‌رمانه‌روایه‌تی له‌ ئازده‌ربایجان که به‌رێژ میرزا عیسا ناسراو به‌ میرزا بوزورگی فه‌راهانی بوو به‌ وه‌زیری تاییه‌ت و پێشکاری. هه‌ر له‌م ساله‌دا ده‌نگ و هه‌رای هه‌ستان و سه‌ربزیوی نادر میرزای کوری شاروخ‌شا له‌ هه‌ریمی خوراسان به‌ خزمه‌ت غولامانی باره‌گای پادشایه‌تی راگه‌یه‌ندرا و بیری به‌رزی میرانه‌ خۆی له‌ خاشه‌کێشان و به‌رینه‌وه‌ی خۆش کرد. ئاشکرایه‌ که نادر میرزای کوری شاروخ‌میرزا نه‌وه‌ی نادرشا له‌ کاتی شالاری ئاغامحه‌مه‌دخان بۆ سه‌ر خوراسان هه‌لاتبوو بۆ هیرات و هه‌تا ئێستا له‌ نێو ئه‌فغانانی هیرات و کابول‌دا ده‌ژیا ، به‌لام له‌م ساله‌دا وێرانی کۆمه‌لیک داوه‌ریبوو بۆ مه‌شه‌دی پیرۆز و ئاژاوه و هه‌رای نابۆوه. هه‌ر بۆیه‌ فه‌رمانه‌روا به‌ ئه‌رکی سه‌ر شانی خۆی زانی که ده‌ستی لێ‌بوه‌شینن و قه‌لاجۆی بکا و حوكمی کۆبوونه‌وه‌ی هێزه‌ بالاده‌سته‌کانی ولاتی ده‌رکرد. بۆ وینه‌ عه‌سکه‌رخانی عه‌بدوله‌ملیکی سوارانی به‌رپرکێفی ورمیی ساز کرد و به‌ره‌و تارانی پایته‌خت بزووت. هاش گردبوونه‌وه‌ی قۆشه‌نجییانی ئێران ، له‌ سه‌ره‌تای ئهم ساله‌دا هه‌تۆی ئالای میری به‌ ته‌مای ده‌ره‌ینه‌وه‌ی خوراسان له‌ چنگ سه‌ربزیوان بالی نه‌نگاوت و کۆچاو کۆچ فری هه‌تا گه‌یشه‌ رووکاری شاری پیرۆزی مه‌شه‌د و به‌ فه‌رمانی فه‌رمانه‌روا له‌ریوه‌ قه‌لایان ده‌وره‌ دا. به‌لام له‌به‌ر گه‌کۆ و گومبه‌زی پاک

حزرتی نیمای هه شتم - سهلامی له سهر یئ - زور توندیان نه ده کیشا و خاو
 بوون سهارهت به جی به جی کردنی ئاماژی پانشا، هه بۆیه رۆژانی گه مارۆ
 بریژه یان کیشا. ده وره راوان تهنگیان پینه لچندرا و به لای قاتی وه قری به رۆکی
 گرتن. سهره نجام نابرمیرزا دهستی به راندنوه و چه ندین که یخودا و تکارکاری
 نارین و پشینیاری کرد که کچیکی بنه ماله ی نادری له کورپکی فهتج عه لی شا
 ماره بکری. خاو من شکۆ جائی دهستی له گه مارۆ هه لگرت و به خنیاار و کامره و
 گه رایه وه تارانی پایتهخت. لهم رۆژانه دا به پیتی رهمانه ندی و ئاگاداری
 حوسین قو لی خانی به گه ره به گ، سوارانی حازر به دهستی نه فشاری ورمی تیکرا
 نژی هه لسه و که وتی ناله باری عه سکه رخان سکالایان برده بهر خاکی پیروزی
 میری. عه سکه رخان نه گه رچی میرزا رما قو لی مونشیولمه مالیکی کرده تکار
 به لام هیچی بۆ نه کرا و له سه ره کردایه تی لادرا و پانشا مهحموود خانی کوری
 موئمین خانی نه فشاری ساین قه لای له جیتی دانا. عه سکه رخان له بهر چه ند
 هۆیه که له تاران راگیر کرا و مهحموود خان و پیرای سوارانی نه فشار گه رایه وه
 ورمی. هه ر لهم ساله دا که ۱۲۱۴ ی کۆچی/ ۱۷۹۹-۱۸۰۰ ی زاییینی بوو، خاتوونی
 به رزه جی «مه هدی عولیا ی دایکی فهتج عه لی شا کۆچی نوایی کرد.
 حوسین قو لی خانی به گه ره به گ بۆ سه ره خۆشی رووی کرده باره گای میری و
 محمه ده عیسا خانی برای له جیتی خۆی دانا.

سەرھەلدانی عەشیرەتەکان دواى ون بوونی حوسین قولى خان لە بەرچاوان؛ لابران و داندراڤهوى و شەر لەگەل عیلاتى سەربزىو

کاتیک حوسین قولى خانى بەگەر بەگ لە تارانى پایتەخت بوو. مەحمودخانى ئەفشارى ساين قەلا وێرەى سوارانى سکورتى ئەفشارى بەپێى فەرمانى میر بانگرايه تاران هەتا لەگەل هیزە نەبەزەکان بەرەو خوراسان ببزوێ. ئەوى راستى بێ لە ماوهى بە دەستە و نەبوونی بەگەر بەگدا لەبەر بێ موبالاتى و لێنە و مەشاووبى مەمەد عیساخانى جىگرى کاکى، کاروبارى ولات تەواو بە سەر کەموکوورى و پەڕیشانى دا کەوت و بوو بە تیکە و لیکە یەک وەرە سەیرى. چونکە نێرە و تۆرە مەکانى بلباسى لاجان وەختایەک دیتیان بەگەر بەگ لە بەرچاوان ونە، بریکارى چەند پۆڵەى حکوومەتیان بە هیچ دانەنا و شوویان لێهەڵکێشا و دەسدرێژىیان کردە سەر ناوچە و مەتبەندەکانى ورمى و هەتا دەورەى قەلای شار ملیان پێوەنا. دەستیان لە ئاڤە قەلای میر قاسمى قازى وەشاندا کە دێیمکى ئەرمەنى نشینە و دایان و وتاندا و خەلکیان لە خوێن گەزاند و بەوێش رازى نەبوون و چەند گوندیکى جێرانە مووچە شیان زەرەربار کردن. مەمەد عیساخان وێرەى ئەوەندە چەکدارەى بۆ ساز بوو، بە مەبەستى لێدان و بەرپەرچدانەوى هۆزى بلباس لە شار دەرکەوت، بەلام هیچى بۆ نەکرا و گەراپەوه شار. لەم کاتەدا حوسین قولى خان کە لە بارگای پیرۆزى میرى ئیزنى گەرانەوى خواستبوو کۆچاو کۆچ هاتەوه و گەیشتهوه ناوەندى دەسلالاتى و گوێبىستى رووداوەکان بوو. خێلى ئەفشار بە گەرانەوى گەشانهوه و زۆر جوان و شیاو چوونە پێشوازی و کردیانە تەقەى شادى. خودا و راستان لە گەرمەى

تفنگ هه لتوقاندن دا ، فیشه کینک به بهر گه رووی به گه ربه گدا ویزه ی کرد و به روحمی خودا نه یته نگاوت . خۆ لاسی که لام پاش شه وی له خانه میری ورمی دابه زی ، چونکه هه مه تی لاوه تی جیهان و جهنگی وهرزی به هار و کاتی گشت و سه یران بوو له باغ و دهشت و کۆسار ، به تایبته به هاری ورمی که هینده ی دهنگداوه ته وه پیتی ناوی بدم په سندی ، به گه ربه گ مه یلی چوونه بهر و خم به بادانی بزووت . هه راشان و خزمه تگاران کارجوان و لیو مشاوه ی حکومه ت شانیان لی شل کرد و تاو و خپوه تیان له سه ر کتوی حه یده رلوو ، لای سه رووی خان بلاغی هه لدا و [ئسته ونده کپان وه یردان و گولمخپان داکوتان و رسته یان لی کیشان] و پۆ په یان هه تا په رپه رچکه ی خۆر و مانگ پته لایرن . شه وسا به گه ربه گ وپرای گه وره پیاوان و مه زنه مامۆستایان و شه میران چوونه شه و چیبایه و کۆ مه لی گه وره گه ورانی نه فشار و خه لکی شاریش که ماوه یه ک بوو به پرشنگی دیداری نه گه شابوونه وه و به شه پلاخه ی رۆژگار شه کمت و تاسابوون ، خۆپان ده دمک نا و به ره و باسک و به نده نی کتوی حه یده رلوو بزووتن و چادر و چیبان لی رانه نگاوت و کردپانه جیژن و چراخان و ماوه ی هه ژده شه و رۆژان له و گشت و سه یرانه نه گه رانه وه . له م به ینه دا به گه ربه گ هیزکی نارنده سه ر بلباسان به لام هپچیان بۆ نه کرا و هاتنه وه . پاش گه رانه وی به گه ربه گ بۆ شار ، شه گه رچی ناقمبک فیتنه گتیر تیبانچاندبوو که به پیلانی محهمه دعیساخانی برای له کاتی هاتنه وه ی دا فیشه کپان پتوه ناوه ، که چی حوسین قولی خان هه نه یده وه یست وه رووی خۆی بپنن و برایه تی تیدیتنا و تپه لپنچانی به زیادی ده زانی . به لام دیسانیش له سه ر ئیزنی گه وره پیاوانی ده ولت و له بهر ره وینه وه ی تۆماته که ، محهمه دعیساخانی له گه ل لوتفعلی خانی برا بجووی به ژن و مندا ل و مال و کۆچه وه ناردن بۆ قه زوین و ماوه یه ک له وئ دهس به سه ر مانه وه و پاشان گه رانه وه ورمی . دیاره له جینی خۆی دا به وردی ماسی ده کړی و له نئو براکانی به گه ربه گدا خودا دادخان له

هموویان د هوله مهنتر و تیرو پتر بوو. به کورتي ته وایي که سانی سر به
 محمه د قولي خان و حکومه ته که ی که و تنه بهر لږ سپینه و و چپو مچزه دران و
 به زه پرو زنگ له که لیان جو و لاده، بڼ وینه خان نه میر به کی خه له ج
 تپی هه لپیچرا و هه رچی هه پیو به گه ربه گه دمستی به سر دا گرت. هه روه ها
 حه سن ناغا، که ریم به گ، میرزا مسته ها، میرزا صالح، کازم به گ و خه لیل به کی
 سر دمر که وانی محمه د قولي خان هموویان زور چاکیان گوی باردا.

ده لږ به ریز ناغا میرو هجیدی شیخو لئیسلامی ورمی که په نا و په سیوی
 خه لک بوو، که و ته نیوان و زحمه تی وه به رخوی نا و چوو بڼ خزمه ت
 به گه ربه گ و داپاری بڼو که سانه، به لام تکای نه گیرا. هه ر بڼه دلی نیشا و به
 مه به سستی سکالا به رمو تارانی پای ته خت بز ووت. به گه ربه گ چه ند پی او یکی
 سر به دهر ووی نه فشار و باوه پینکراوی خوی نارین و شیخو لئیسلامی ریز داریان
 له نیزیک نه سو وچه وه گپرا یه وه و سه هره که یان پی هه لوم شانده وه. به لام
 خه لیل به کی قابو وچی باشی (سر دمر که وانی) به کویره یی دا چه شنی شه مالی
 کوستان بالی گرت و سکالا نامه ی مه ز نانی که یانده لای که و ره پی او یی باره گای
 خاوه ن شکو و راست له و کاته دا عه سکه رخان له هه ویل دا بوو. هه رمانه وای هیژا
 کاغه زه که ی خه لیل به کی خوینده وه و له عه سکه رخان ی پر سی داخوا چونه، وایه
 یان وایه؟ نه ویش چوتکه به گه ربه گ پیشت به لای مه حموود خانی نه فشاری
 ساینه لای دا شکان دیووه و سوارانی نه فشاری به رځکی لی نه ستان دیووه و
 نه سپارده ی دمستی مه حموود خانی کر دیوون، وه بالی بڼ داد و هاواری
 خه لیل به گ و که سانی سر به محمه د قولي خان کیشا و گوتی به گه ربه گ
 دمستی له زولم نا پار یزی. بڼه له ریوه هه رمانی پیرو ز سه به رت به لدرانی
 حوسین قولي خان نووسرا و حوکی حکومه تی ورمی بڼ مسته ها به گ خانی کوره
 که وری محمه د قولي خان لیدرا. میرزا رمزا قولي نه وایی سره قه لم که ناوال و
 لایه نگر ی دلسوز و روو راستی حوسین قولي خان بوو، ثم هه وای به ته تریکی

خۆشاڤۆدا بۆ نارد بە لکۆو هەرچی زوو وەخۆکەوێ و چاری بکا. بەگەر بەگ هەر که کابرا گەیشتی و هەوالە کە ی لێ پوون بۆو، بێ پراوەستان بەرەو پایتەخت ئەسپی تاو دا. لەو لاوە مستەفاقۆلی خان کە فەرمانی حکومەتی ورمیی بە چنگەوە بوو تێژ دەفری، بەلام کاتیک لە قەزوینی ناوەندی دەسەلات چاوی بە بەگەر بەگ کەوت، پەر و بالی هەتوهری و بەوپەری ناھۆمیدی لەوێ دامە و راوستا هەتا بزانێ خۆداوەندی بێ ھاوتا چ دەکا و چی وەرێ دێ.

باش ئەوەی بەگەر بەگ گەیشتە پایتەخت و چاوی بە میرزا رەزا قۆلی ئەوایی کەوت، لەسەر تەگبیری ناوبراو یەکرەست پووی کردە مالی عەسکەر خان. جا لەبەرەوی عەسکەر خان یەکیک بوو لە جوامیرانی رۆژگار، بەم چوون و بەسەرکردنەوێ کۆنەرقی لە دەروونی دا ئەما و هەمووی بە دەم بادا و بە گیان و دل و سەرراستی لەگەڵی تێکەوت. ئەوسا بە هەول و هەلسووپانی میرزا رەزا قۆلی ئەوایی و تەکا و پارێشەوی عەسکەر خان، بەگەر بەگ دووبارە لە جینگای خۆی دامەزرایەو و مستەفاقۆلی خان هێشتا نەگەیبووێ ورمی کە حوکمە کە ی هەتوهر شایەو و گەرایەو. لەم ماوەیەدا کە حوسین قۆلی خانی بەگەر بەگ لە پایتەخت مابووێ و لە بارەگای پیرۆز دەسەلاتی و چنگ هێنا بووێ و، رۆژیکی لە نیۆ قسان دا باستیکی سەبارەت بە بلباسان هێنا گۆر و بە چر و پیری پرکیشی و شەرفرۆشتنی ئەوانی بە خزمەت راگەیاندا. لەسەر داوای بەگەر بەگ هەر لەو کۆرەدا حوکمیک بۆ خۆی و یەکیش بۆ ئەحمەد خانی موقەددەم نووسرا پێکەو لەشکری ئەفشار و موقەددەم بەرن و توخم و تۆوی کەتن و ئاژاوەی ئەو ھۆزە سەربیزێوە بێرەو. لەبەرەوی بنەبانی سال و دەمەو نەورۆزی میری بوو، حوسین قۆلی خان بە مەبەستی پیرۆزیایی و وەرگرتنی پێشویین و رێنموونی تازە لە پایتەخت مایەو و ئیزنی چوونەوێ ئەدا.

شەرى حوسىن قولى خان و ئەحمەدخانى موقەددەمى بەگەرەبەگى

مەراغە لەگەل حىلاتى سەرەرزىو

سالى ١٢١٦ى كۆچى/١٨٠١-١٨٠٢ى زابىنى، پاش تېبەرىنى جىۋنى نەورۆز،
حوسىن قولى خانى بەگەرەبەگ ئىزنى لە تۆزى بەر پىنى لەرمانەرەموايەتى
خواست و بەرەو بىنكەى دەسلەتلى گەرەو. لە تەورىزى ناوەندى دەسلەتلى
ئازەربايجان پووى كرده بارگەى عەبباس مەرزەى جىنشىنى مەر و پاش
رەمەوسانى بىر پىسمەى، لەرمانى پەرۆزى بە واۋۇ شازادەى بەرەزمەچىو
گەيانە ئەحمەدخانى موقەددەم. ھەردىك حوكمدار واپان پىرپار دا كە ھەركام
ھىز و قۇشەنى خۇيان كۆ بىكەنەو و پۆلى دياركراو لە لىتوارى چۆمى گادەرى
سەندوس يەكتر بىگرنەو و پىكەو بىچنە سەر ھۆزى بىلباس. ھەر بۆيە كاتىك
بەگەرەبەگ گەيشتەو بىنكەى دەسلەتلى خۇى كەوتە ساز و پەرداخ كەردنى
لەشكرى ئەفشار و كۆمەلىكى زۆرىشى لە عەشپەرەتى بىشكوفتى و زەرزا و
شەمەزىيان كۆكەرنەو. ھەر بۆ شىلانى بىناوانى كاران عەلى سولتانى كەلەپورى
بەپەلە ناردە مەراغە ھەتا ئەحمەدخانىش لەسەر گەلت و پەيمانى ھەلسوورى و
لە پۆلى خۇى دا بىگاتەجى. بەگەرەبەگ بە لەشكرەو لە ورمەو بىزووت و لە
ناوچەى سەندوس ئەحمەدخانىش بە قۇشەنى تەپار و تۇپخانەو گەيشتەپە.

بەلام عىل و عاشپەرەتى بىلباسان كە لە نىو حىلاتى سەر سەنەوران دا بە
سوارچاكى و نىزەدارى بەناوبانگن و بەراستى واشە، بە بىستنى ئىم ھەوالە
تەرسىيان و مەرنەنىشت و نەپەشپەن و يەكانگىر بوون و شانپان لە شانى يەكتر
توند كەرد و لە دەشتى لاجان چاوەروان مانەو. ھىندەى پىنەچو كە بەجارىك
بەگەرەبەگى موقەددەم و ئەفشار و تەپار سىپاى نە و دەسكەرمەو ئاسقەيان دا.

حوسین قولی خانې به گهر به گ، سمایل ناغای سهرؤک عیلى بشکوفتی باوکی میرزا ناغا و عالى ناغای له گهل نایقهی خوی کرده پېشهنگی له شکری له شکان نه هاتوو. بالی راستی نه سپارده دهست غزاکه رانی نه فشار و بالی چهپی به سواره و پیادهی موقه ددهمی مهراغه ته نی و توپخانهی سماته شکینی شه ویلاکه هه دپیهای دایه چنگ نه حمه دخان. خودی خویشی وه کوو سهددی نه سکه ددر له جهرگهی له شکر له نگره داکوتا و خوی له سهرکوتی بلباسان خوش کرد. سهرتا سمایل ناغای بشکوفتی به خوی و هیزه کانی پېش نایه مهیدانه وه و ستهی نه کرد و به هیرشی روسته مانه عیلى باله کی پېشهنگی بلباسانیان رادان، به لام له رپوه مامهش گه پشته فریایان و دوی ته قه و لیدانیکی زور تایفهی بشکوفتی خویان بق رانه گیرا و پاشه کشه یان پیکرا.

به ناچار غزاکه رانی نه فشار که له دهسته راسته وه چه قیپوون، دهستیان له دپانی خویان هه لگرت و تیکرا هرو و میان کرده نپو مهیدانی شهر و لیکدان. له دهسته چه پوه نه حمه ددخان موقه ددم رکلی به تال کرد و چووه نپو ریزی تهننگداری مهراغه و فرمانی ته قه تپ و تهننگانی دا و شریخ وه و ناو بارانیک دهستی پیکرد دهنگوت رپوی قیامت رامووه. له بهر کوژرانی پیوانی به خووهی به قه لافهت تهرمه کی تهرمان قوت بوونه وه و سهره نجام قوشه نچیپانی موقه ددم و نه فشار توانیان هه ناگو به دوژمنان شل بکمن و بیانه پین. کاتیک سهرؤک کانی بلباس یانی مامه نداغای پیران و هه مزاغای مهنکور^۱ و سواراغای مامهش و برایم سولتانی بالهک ته ق و رموی هیزی پیادهی خویان به چاو نهنگوت، به چاریک له په سیوی بوسی توله وه ده رپین و به نیزی تیژی سینه بره وه مامزه یان له نه سپان کوتا و هه لیان کوتایه شهرگه و چند کسکیان به زهبری زامی قووله وه گه وزاند و تاقمیکیان له خاکی نه مان و مردان. له و کاته دا

۱ - دبی لیمان نیکه جی که مهیستی له هه مزاغای سباسالاری شیخ عوبه یدیلای شه میزان نیه که هه لخله تیئندرا و نه میرنیزامی گهرووسی به نامهردی شه هیدی کرد. نه مه یان بیشت ژباوه

مه محموددخانی نه فشاری قاسملووی ساینقه لاهمه تالی له باسکی بویری قایم کرد و به شیرى پروته وه نهوپه پری نازایه تی نواند. له لای سپای موقه دده میسه وه «قاسم بهگ» ناویک که پیاویکی چاونه ترسی به ناوبانگ بوو به چاواوینی مه محموددخانی نه فشار شالووی برد و سه ره له نوئ شه پریکی قورس دهمستی پیگردم وه. ناخریبه که ی شنمی سه ره که وئن هه لیکردی و وردمورده ئالای خه زاکه رانی نه فشار و موقه دده می شه کاندنه وه. مه محموددخانی که نجی نه فشاری ناودار سوارانی بلباسی به جاریک رمواندنه وه و ژوربه بیان وه بهر له په شیرى چه وه ردار که وئن. دهسته په کیش که له وه رایه ده رباز بوون رایانکرده کیوه کان و له سه ر زار و زمانان وا باوه و ده گپ نه وه که له داوینی چپای قه ندیل به حوکی به گه ره به گی خیتی به رزه جیتی نه فشار و نه حممه دخانی موقه دده له دوو شوینان مناره بیان له که له سه ری کوژراوی بلباسان لیدان و بانگ بیژان بییان هه لاچوون و بانگیان له سه ر دان. دمسکوت و خه نیمه تیکی نه وه ند ه که وته بهر چنگی سپای موقه دده و نه فشار که له ژمارین نه ده هات و پنج شهش بارگینی چوارپه ل قایمیان له کاژه لاکی بلباسان بار کرد و به رمشید سولتانی قاسملووی نه فشاردا ناردیانه ژیر خاکی پای خاوه ن شکو و مبری به اختیار چاوی بییان که وت. ثم سه ره که وئنه ده گه رپته وه بۆ رۆی هه یینی په که می مانگی بووشپه ری ثم ساله.

پاش ثم زال بوونه، نه حممه دخانی موقه دده چۆ وه مه راغه و حوسین قولی خانی به گه ره به گیش له لاجانه وه ته شریفی برده شفق. قاسم سولتانی زمزای حاکمی شفق شاقه لی خزمه تکاری و میوانداری به لادا کرد و چۆن چاکه ناوایان به ده وره ی دا هه لسوورا. وه ختایه ک به گه ره به گ بیی نایه ناوزه نگى. قاسم سولتان هه نا سه رووی هه ورازى شۆیه به پیتی کرد و له رکیفی دا بزووت و حوسین قولی خان گه لیتی پئ وشوینی گرینگ وه به رده نا و بیی ده ره موو. له مله ی کیو گۆرستانیکی گه وره وه به رچاوه ات که وه ک

کوپرستانی عه شیره تان نه ده چوو. حوکمران سه بارمت به وی پرسپاری کرد و قاسم خان له زمانی دم په ری که نیره قه برستانی کوژراوانی نه فشار و کاژولاکیه که له رږځکاری لیخرازی محمده قوئی خانی به گهره بگ و شه ری قاسم خانی برای دا له گهل زه رزایان کوژراون. میری به غیرت هم قسه ی زور له دلی گران هات و به بزئو و ره قوت هلی زانی و له ریوه فرموی کوت و زنجیر بخنه نه ستوی شو زمان چه پره که نه زانه و به چوله پیچی راپیدن بق ورمی. رږځایه کی که به گهره بگ که یشته وه ناوهندی دهسه لاتی چپژن و خوشی و شادمانی سهرتا پاخواری کومه لی گرتیږوه و که ییویه شو په ری خوی و سنی شو و رږځ له گهره و کولان و بازاردا کردیانه چراخان و ثاوربازی. پاشان له سر فرمائی به گهره بگ قاسم سولتانی زه رزا له لاقه کرا و زور به توندی چپوه جزه برا و سنی هزار تمه نی تاوانانه لی نه ستیږدا و یوایه نازاد کرا. به لام ره شید سولتانی نه فشار که که له سره ری شه رږځشانی بلباسی پی بوو. کاتیک که یشته پایتهخت که نادر میرزا و کوپانی شاروخ شای نه وهی نادرشای نه فشار به کوت و زنجیره وه له وی راگیر کرابوون. به پیږ، فرمان میری نادر میرزا و تهواوی نوره مهی نادری قهلتوب کران و بیجگه له قهارقوئی میرزا که سیان به زیندی سر نمان. به کورتی و به گویره ی گپانه وهی دهسته یک له میژوونووسان کوژرانی نادر میرزا و کوپانی شاروخ شای سر به سالی ۱۲۷۱ی کڅی/ ۱۸۰۲-۱۸۰۳ی . جیه و راست واشه. دپاره فرمانه واپه نی له رزځکی برازاگان و چه ولاده کانی نادرشای کوژرانی وی ماوهی شازده سال له خوراسان بریژه ی کیشاوه.

ده لپن میری به رزه شان هفتح علی شا نوای کوژرانی نادر میرزا گوتی شوکرانه ی خودای تاق و ته نیا ده یژیرم که وای هیئا توله به ناو بکریته وه، واته نادر، هفتح علی خانی بابیره گه وری نه وی کوشتبوو و هفتح علی شاش که به ناوی بابیره گه وریه وه کرابوو. نادر میرزای کوشته وه. هر لم ساله دا

محممه دقولي خاني مامي حوسين قولي خاني به گه ربه گ که به فه رمانی
 فه تحه لی شا له ساری ناوچه ی مازنده ران گیرابوو کراسی خوازراوه ی ژیانی له
 بهر داپندرا. هیندیک ده لّین دهرمانداویان کردووه و تاقمیک لایان وایه که به شیر
 سزایان داوه. به لام نهووی زۆرتی له سه ر زار و زمانان باوه ده لی له ژوورتیکی
 ته نگ و تاریکیان په ستاو تووه و ده رگا و په نجه ره و ده لاقه یان هه مووی به
 به رد و قسل گرتووه و له وئ دا برسیتی هیرشی بۆ هیناوه و له حه یبه تان گچی
 دیواری خواردووه و پیا له ی مه رگی له ده سنی نه جه ل وه رگرتووه و چاوی له سه ر
 جیهانی رووخه ک هه لگرتووه. که چی چهند میژوونوووسیک ئهم رووداوه به
 سه ربورده ی سابق خانی شوقالی ده زانن. له سه ر به ک محممه دقولي خانی
 خودال یخۆشبوو پیاویکی بی به زه و بیباک و باوه پینه کراو بوو. له سه رده می
 حکومه تی دا هیز و ده سه لاتی له باوک و باپیرانی خۆی تیپه راند و له مه ودا ی
 بۆشایی ده سه لاتا ماوه به ک توانی زۆربه ی ناوچه و مه له بنده کانی هه ریمی
 نازه ربا یجان بخاته ژۆر چۆکی و حوکی به سه ر هه موو لایه ک دا ده پۆیی و تینی
 بۆ ټیکرای حاکمان دینا. دوازه کور و چوار کچی له پشتی کمونته وه و
 کوره کانی بریتین له: ۱- مسته فاقولی خان. ۲- سه عاده ت قولي خان که حه مامی
 سه عاده ت قولي خانی له دوا به جیماوه. ۳- خودا قولي خان که ماوه به ک
 له پۆڅکاری ده سه لاتی خوابه خشبو نه جه ف قولي خان و دواتریش دا
 سه رۆک دیوان بوو. ۴- محممه دموو ساخان. ۵- عه لی پاشا خان. ۶-
 مورته زاپاشا خان. ۷- حه سه ن پاشا خان. ۸- حوسین پاشا خان. ۹- شوکرو لالا خان.
 ۱۰- خه لیل خان. ۱۱- نه حمه دپاشا. ۱۲- فه تحه لی خان. که چه کانی بریتین له:
 ۱- حاجی خانمی به ریژی هاوسه ری خوابه خشبو حوسین قولي میرزای
 فه رمانفه رمای شیراز کوری فه تحه لی شا که خاوه نی چهند کور و کچان بوو.
 ۲- حاجی خانمی خیزانی خودال یخۆشبوو لوتف عه لی خانی کوری

ئیمام قوټی خانی سهردار که ماوه یهک فهرماندهی دوو لقی ههوت و ههشت بوو.
 لوتفعلی خانی خوابه خشیو که وهک له جیگای خۆی دا باسی دهکری به
 جووتهی نهسپی میرئاخوړه که ی له سوله یمانی پشووی لږ پراوه. عهسکه ر خانی
 سهرتپ، یوسف خانی شو جاووده وهی نه میرتومان، ئیمام قوټی خانی
 ئیقبالوده وه ناسراو به بیووک خان و رابیعهی دووم له داوینسی نه د نهی
 به ربوونه وه. ۳- هاوسه ری خوداداد خانی کوړی ئیمام قوټی خانی سهردار، دایکی
 ناوړه حمان پاشا خانی ومزیر، وهلی قوټی خان، عه بیاس قوټی خان، زه کی خان و
 چه ند کچیکی تر. ۴- [نادیاره].

گه پانه وهی عهسکه رخان بۆ ورمی و کرانی به سه رهیزی

شه پکرانی ئه فشار به مه بهستی به ره بهر هکانی

له گه ل سپای رووس

پیشتر ئامازه یه کی پیکرا که له سه سه سکا لای سوارانی ئه فشار،
عهسکه رخان هم ساری سه کردایه تی به چنگه وه نه ما و مه محمود خانی ئه فشاری
ساین قه لا له جینی داندرا. عهسکه رخان له بهر وهی پیاویکی زانا و ئازا بوو،
ماوه یه که به لیخراوی له باره گای پیروژ راگیرا کرا. به لام له ماوهی لایران و
مانه وهی له تاران چونکه که سیتی ورد و خورد و لیوه شاوه بوو که لیک خزمه تی
گه وره و بهر چاوی راده په راندن. ئه گه رچی له بابته کیشی رووساردی پادشا
سه بارمه به حوسین قو لی خانی به گه ره بهگ و داندرا نی مسته فاقو لی خان له
جیگای، ده ور یکی دیاری گپرا، به لام وه کوو پیشتر باسی کرا به گه ره بهگی ناو براو
له سه سه راسپارده ی میرزا ره زاقو لی خان خوی گه یانده تاران و چوو مانی
عهسکه رخان و به راستی ئه ویش قو لی له نه تمانی بۆ ئه وهی له شوینی خوی
دامه ز رینه وه.

حوسین قو لی خان چونکه له ماوه یه دا بیستیه و یه وه که عهسکه رخان زور
به چاکه له باره گای میری باسی دهکا و بۆته هوی پته و بوونی ئالقه ی
نۆستایه تی و خۆشه و یستی، له قو و لای دله وه نامه یه کی ره زامه ندانه ی
دهر باره ی عهسکه رخان و گپرا نه وهی بۆ ورمی نووسی و به جه ند که سیتی
باوه ره پیکراوی دم باراوی ری و شوین زان دا ناردی بۆ بارگای فه رمان ره وای ئیران.
ئهم رو ودا وانه ده گه رینه وه بۆ سالی ۱۲۱۸ ی کۆچی/ ۱۸۰۳-۱۸۰۴ ی زایینی. قسه ی
خۆمان بی له رووی ئه وه جه ند دیار دانه وه که باسیان کرا وا ویده چی لایران و
راگیر کرانی عهسکه رخان له تاران له سه سه داوای حوسین قو لی خان بووی. هه

چۆنک بئ کاتیک کاغەزی بەگەر بەگ گەیشتە خزمەت خاوەن شکۆ،
 عەسکەر خان و پێرای ئەوانەى نامەکیان هێنا بوو، خەلات کرا و بە سەر بەرزى
 نيزن درا بگەر پێتەوه ورمى. هەروەها هەرەج و تەلاخانى کۆرە گەورەى
 عەسکەر خانیش نازناوى «خان»ى باربوو کرا و بېريار درا ئۆن و مندالى ناوبراو کە
 لە قەزوین بارمەتە بوون ئازاد بکړين و بگەر پێتەوه مەوتەنى خۆيان. کاتیک
 عەسکەر خان و پێرای یارانی گەیشتە تەوریزى ناوەندى دەسەلات، پاش ئەوى
 چوو لە شىپانە رامووسانى جېنشینی میر، چونکە لەو جەنگەدا قسەى هرووژمى
 لە شکرى دۆلەتى رووسیا بۆ سەر ئێران لە گۆڕى دا بوو، عەسکەر خان راسپێردا
 کە خێرایەکی هیزی سوارەى ئەفشار بە ساز و پەرداخى رێک بخا. کاتیک
 عەسکەر خان گەیشتە گوندی سەعدلوو، بەگەر بەگ لەبەر مەزناپەتى خانى
 ئەفشار خەلکى شارى لە بوور و نيزیکەوه هەتا دەور بەرى ئاوابی «گرداوا»
 ناردنە پێشوازی و پاش ئەوى گەیشتە ورمى چۆن چاکە ئاوا بە خێر هاتنەوه
 کرا و پیزی لى گیرا.

هەر لەم سالا دا سپای رووسیا بە سەرکردایەتى «تسیت سیانوف»^۱ ناسراو
 بە «ئیشیۆختۆر» پەلامارى قەفقازیان دا بوو. نوای گرتنى تظلیس شالۆیان
 برىبوویە سەر گەنجە و ئەو باوێرەشیان خستبوویە ئێر چۆکی خۆیان.
 جەوادخانى گەنجەیی و پێرای کۆپێکی لەم شەردا کوژرا و محەممەدخانى قاجارى
 حوکمرانى ئێرەوان بە خاپاندنى جەغەر قولى خانى دونبولى و کە ئالبالى خانى
 نەخجەوانى لە گەل سەردارى رووس سازا. هەر بۆیە شازادەى بەرزەجى
 عەبباس میرزا بە مەبەستى داکووژاندنى ئەم هەرا مەترسیدارە بە خۆى و هیزیکی
 بئێمارەوه بەرەو ئەو هەریمە کەوتەرى و ئەم هەوالانەشى ناردەوه خزمەت
 بارەگای هەرمانەرەوى ئێران.

بزووتنى فەتىھى شىبا بەرەم قۇرخى بلاغى ئىرمەوان و بانگىرانى حوسىن قولى خانى بەگەر بەگ بە مەبەستى بەشدار بوون لە ھرووژ مەكەدا

سالى ۱۲۱۹ى كۆچى/۱۸۰۴-۱۸۰۵ى زايىنى، كاتىك گىرانى گەنجە و
كوژرانى جەوادخان و كورەكەى و بۇايەنى خانانى نەخجەوان و ئىرمەوان و
زال بوونى تسىتسىيانوف لە تارانى پايتەخت بە گوڭى فەتىھى شىبا گەبىشتەو،
سەرەتا لەشكرى بەشان و شەوگەنى مىرى ھات و گەبىشتە بىرگ و جىمەنى
ئۇجان. لەم كاتەدا شازادەى جىنشىنى مىر بەرمە قۇرخى بلاغ دەكشا، ھەر بۇيە
بەپىنى ھەرمان نامەى ھاتن و ھازىر بوون بۇ ھىزەكانى ئازمىر بايجان
نووسران. حوسىن قولى خانى بەگەر بەگ لە پىشدا ھەسكەر خانى بە ھەزار
سوارى ئەفشارمە ناردە لىۋارى جۇمى ئاراس و خۇشى لە سەرەتاي مانگى
خرماناندا وىراى مەحمودخاننى قاسملوو و تاقىمىك پىاوماقولى ئەفشار پووى
كردە تەورىزى ناوەندى دەسلەت. لە جەنگەى ئىم ھەرايەدا بلاوبۇو كە
مەمەدخاننى قاچارى ھوكمرانى ئىرمەوان و ھووى كارىكى بىر نىرخ و سووكەلە
تسىتسىيانوفى سەردارى روىسايى دىنە داو بۇ گرتنى ئىرمەوان و ئىم
ھەلوئىستەى بە قازانچ و بەرژەوەندى خۇى و مانەوەى دەسلەتلى دانائە ھەر
بۇيە لەشكر و ئاپۇراى پكىفدارانى ھەبباس مىرزاى جىنشىنى مىر بەپرتا و بەرمە
ئىرمەوان ئەسپان تاو دا. رۇۋى پىنچ شەمە ۲۸ى مانگى سەفەر قۇشەن لە قەراخ
پووبارى «زەنگى» جەشنى دەرياي بەر بەرىن شەبۇلى داو و كەفى چاند و
مەتەرىزى قايم و نەرى دابەست و چاوەروانى تىكەلچون مايەو. خەلكى

ئىرموان بە مەبەستى بەرەنگارى ھەنگاويان نا، بەلام چونكە خىلاتى دەۋرۈبەرى
ئىرموان لەبەر بىن مشۋورى و تەگبىرى خاۋى محەممەدخان بە مال و كۆچەۋە
چوۋبوۋنە كەۋشەنى دياربەكر و ئەرزەرقۇم و لەۋى بىنەيان داكونابوو،
عەبباس مېرزا مەھدى قولى خانى قاجارى پاسپارد كە بچى و كۆيان بكانەۋە و
بىيانكىزىتەۋە سەر جىۋرېتى خۇيان. مەھدى قولى خان دۋاى راپەراندنى ئەركى
سەر شانى لە كاتى گەرآنەۋەى دا لە ناۋچەى پەنبەك توۋشى تسىتسيانۇف بوو
كە بە خۇى و بىستەھزار سالدات (سەرباز) و كۆمەلىك قازاخ (قەززاۋ) و سى
تۆبى گاشەشكىن زۆر بە تامەرزۇبىي و بەپەلە بەرەۋ ئىرەۋان دەخوشى. شەريان
بە مابەينى دا قەۋما و چونكە مەھدى قولى خان نىزىكەى شەشەھزار چەكدارىكى
لە ئۆزپكلى دا بوو، نەيتۋانى لە حاند لىشاۋى سپاى سەردارى ۋووس خۇى
بگرئ و بە قوۋنەشەر و راكەرەكە گەيشتەۋە لەشكرگاي جىنشىنى مىر.
تسىتسيانۇف دۋابەنۋاى ئەر ۋۆزى چۈارشەممە ۱۸ى مانگى رەببىي يەكەم لە
نيزىك «ئوچ كلىسا»ى سى فرسەخى ئىرەۋان ھۆردوۋبەزى كرد. بۇ بەيانى
عەبباس مېرزا، ئەحمەدخانى موقەددەمى ۋىراى دەستەيەك لە سەنگەراند
بەجەيتىشت و خۇى بە لەشكرەۋە تەشرىفى ۋۆبى بۇ شەرى تسىتسيانۇف. بالى
راست و چەپى بە سەركردەكانى سپا و گيانغىدايانى دەۋلەتخۋا تەنى و لەۋ
لاشەۋە تسىتسيانۇف چەكدارەكانى بە شىۋەى سى قەلا رېكخستىن و دايمەرزاندن
كە نىۋانى ھەركامەيان دوۋست ھەنگاۋ بوو. پاشان سى تۆپەكەى لە گەرەنگەرى
ئەر سى قەلەپە دابەستىن و خۇشى لەبەر ئەۋپەرى نازايەتى و چالاكى لە نىۋان
ھەرسىك كۆمەلەكەدا كەلەكاۋكەلەك و تلاۋتى دەكرد و بىنۋچان بە ئامازەى
دەست رىۋشۋىنى سپاى ۋووسىاى بۇ شەرى و پەلامار نىشان دەدان. سەرەتا لە
لاى سپاى ۋووسەۋە كرمۋەۋر و شرىخەشرىخى تۆبى قورسى ئاگرىن بەرەۋ
ئاسمان بالى ئەنگاۋت و لەبەر دوۋكەلى رەش و تەپۋتۇز دەتكوت ھەۋرىكى پر
بەرى خۇرى كرتوۋە و زەۋى لەبەر كرى ئاگر لە كۆين دۆزەخى ھەۋتەمىن خۇى

ده‌نواند. له بهری قۆشه‌نی ئێران‌ه‌وه، س‌وارانی تی‌ژاڤ و ئاگر‌پ‌ژینی وه‌کوو به‌رویز‌خانی چه‌رداو‌ه‌روو¹، ع‌ه‌بدو‌سس‌ه‌مه‌د‌خانی به‌رای ع‌ه‌س‌که‌رخان و مح‌مه‌ده‌سه‌ن‌به‌گی مه‌حم‌وود‌لووی نه‌فشار مام‌زه‌یان له‌ نه‌س‌پانی تی‌به‌زیان نه‌نگاوت و ها‌واریان کرد یا ح‌ه‌یده‌ری که‌پر‌ار و به‌ شیر‌ی مووکاری جه‌وه‌ه‌ردا ژۆر که‌سیان له‌ خو‌پ‌نی خ‌ۆیان گ‌م‌زان‌دن و ه‌ه‌ل‌یان‌کر‌ده‌ سه‌ر نه‌و ق‌ه‌لات‌ی ئاگر‌ه و پ‌اله‌وان‌انه زه‌ه‌ریان و‌ه‌شان‌د. وای ل‌ی‌ه‌ات که له‌ به‌ر گو‌رم‌ی ش‌ال‌ا‌وی ق‌اره‌مان‌انی شیر‌گ‌م‌وز‌ین تان و پ‌ۆی ق‌ه‌ل‌ایه‌کی سپ‌ای رو‌وسان چه‌شن‌ی نه‌ند‌ام‌ی پ‌زی‌وی د‌اته‌پ‌یو ده‌ستیان ل‌یک‌ه‌به‌ردا و ه‌ه‌ل‌وه‌ر‌ین و ه‌ی‌ج‌یان به‌ به‌رم‌وه نه‌ما. خ‌ه‌زا که‌رانی ئ‌یران که به‌کم‌ شه‌ری سه‌رب‌از‌ییان بو‌و له‌ گ‌ه‌ل سپ‌ای رو‌وس و ه‌ی‌شتا له‌ پ‌ی‌سا و پ‌ی‌وش‌و‌ینی ئ‌هم ش‌ی‌وه به‌ره‌نگ‌اری‌یه ئاگادار نه‌بو‌ون، به‌ ل‌یک‌ه‌ل‌وم‌شان و ش‌کان‌ی ق‌ه‌ل‌ایه‌کی س‌ال‌د‌اتی رو‌وس ق‌ن‌یا‌ت‌یان نه‌کرد و نه‌وه‌نده ه‌ه‌ل‌ک‌ر‌اب‌و‌ون که خ‌ۆیان له‌ گ‌رت‌نی خ‌ه‌ن‌یم‌ه‌ت و ده‌س‌که‌وت و وه‌ج‌نگ‌ه‌ینانی مالی ئالانی خ‌ۆش کرد. نه‌وسا سه‌رانی سپ‌ای رو‌وس و دی‌له‌کان‌یان ب‌رده خ‌زم‌ه‌ت ش‌ازاده و ه‌ه‌ر ک‌ه‌س شانی چ‌ۆنی ه‌ه‌ل‌ده‌گ‌رت ئا‌ه‌ه‌ر‌یمی ل‌یک‌را و ده‌س‌خ‌ۆشانه‌ی ب‌رایه. ت‌س‌یت‌سیان‌ۆف به‌م رو‌ودا‌وه به‌ژاره دای‌گ‌رت و د‌اما و به‌وپ‌ه‌ری پ‌ق و ق‌ینه‌وه که‌وته ب‌یری گ‌ه‌مار‌ۆ‌دانی ئ‌یرمه‌وان. کات‌یک مح‌مه‌مه‌د‌خان به‌ ب‌ر‌پ‌ار و ته‌مای ت‌س‌یت‌سیان‌ۆفی زانی، له‌ کاک‌ه‌وب‌ر‌اله‌ی ن‌ی‌وان‌یان پ‌ه‌ش‌یمان ب‌ۆ‌وه و ه‌ه‌ج‌م‌ینی ل‌س‌ه‌ه‌ل‌گیرا. به‌ که‌ی‌خ‌و‌دایه‌تی می‌رزا مح‌مه‌ده‌شه‌لی‌عی مه‌ژنه‌وه‌زیری ده‌وله‌ت و می‌رزا ساد‌قی مه‌روم‌زی می‌ژوون‌و‌وس د‌ن‌یا کرایه‌وه که ح‌کوومه‌تی ئ‌یران ه‌ه‌ل‌ینا‌پ‌ی‌چ‌ی و س‌زای نادا، ه‌ه‌ر ب‌ۆ‌یه ح‌وس‌ین‌ق‌ولی‌خانی ک‌ور‌ی به‌ دیاری و پ‌یش‌که‌شی شایانه‌وه ن‌ارده خ‌زم‌ه‌ت باره‌گ‌ای به‌رزی ش‌ازاده که له‌ سو‌لتان‌یه‌ بو‌و. خانی ق‌ن‌جار ت‌ک‌ای کرد که ق‌ه‌له‌می به‌خ‌ش‌ینی به‌ سه‌ر ه‌ه‌ل‌و‌ی‌ستی ناله‌بار‌ی‌دا ب‌ک‌شن و ته‌س‌ال‌حه‌ی له‌گ‌ه‌ل ب‌ک‌ر‌ن. به‌م

بېیه کاروانی موباره کی جېنشینى میر له و شوینه وه کؤجى لیتنا و له چیمه نی
قورخ بلاغ خستى.

به لام کاتیک تسیتسیانوف زانی محهمه دخان پېنى له به لیتنى خؤى ناوه و
سهرى وه بهر پادشای ئیران هیناوه ، تاویک له بیران راجوو و له ناخافل
به رى به یانى رؤزى پننج شه ممه ۶ى مانگی ره بیعی دووم و پراى هیزه کانی و
تؤپخانه و قورخانه وه به ره و هؤر دوه زى عه بیاس میرزا شالوى برد و بم
ته گېره خؤى گه یانده مزگه وتى گه وره و که مهندى گه مارؤى له دهره ی شار
شه تکه دا. لم سه روه نده دا له شکرى به مشان و شه و که تى سه رکمه وتى خاقانى
له سولتانیه وه هه ستا و له ته ورزى ناوه ندى ده سلات بلاو بؤوه و بیستى که
سهردارى دمه وتى رووس سه رقاتى ئابلوقه ی ئیره وانه. شه کات به پېنى فه رمانى
میر ، سمایل خان که به پالەوانى دامغان ده ناسرا و له شانامه ی مه لیکوششوعه را
فه تح عه لى خانى کاشانى دا له چه ند شوینیان باسى ده کرى ، وه کوو پېنشه نگ
رؤیى و رکىلى شکومه ندى فه رمانه و اش دوا به دواى بزوت و له رووبارى ئاراس
به ریه وه. رؤزى ۱۹ى مانگی ره بیعی دووم ، یهک فرسه خى باژیرى ئیره وان بوو
به خیره نگا و سه راپه رده ی شکومه ندى میرى. له و دمه دا که تسیتسیانوفى
رووس مه ته ریزیکى زؤرى دابه ستبون و خؤى له مزگه وتى گه وره ی شاردا به
مه به ستى گه مارؤ بنگه ی دانسابوو ، شولخى به یانى له له شکرگای دمه وتى
ئیره وه تۆپیان ته قانده که ده نگوت هه ژدیهان ئاوریان له دم دهرده پهرئ و پهل
و بؤلى قوشه ن په لامارى سه نگه رانپان دا و کردیانه گرمه و هه را و دواى کوژرانى
ناقمى تى کم له ریه و پاشه کشه یان کرد. سهردارى رووس تؤپخانه ی خؤى برده
سه ر گردیکى قیت و به ره و هیزه بالاده سته کانی ئیران ناگرى دان و قوشه نى ئیران
گه رانه وه خیره نگای به رزى میرى. سه رکرده ی رووس دیسان لق و په لى
چه کدارانى ناردنه وه مه ته ریزان و جه عفه رقولى خانى دونه لى له گه ل مینر لیک

[ژینرال تیک] و دمهزار پیاده و بیست تۆپه وه گالی دان بۆ بهر په رچدانه وه ی قۆشه نی فرمانبر مو.

حه سه ن خانی قاجاری قه زوینی قولله رئاغاسی که ناسراوه به سه فده ری غازی، خاوه ن شکوی له ته مای خه نیمان ناگادار کرده وه، بۆیه بریار برا که له شکرچی له هۆربووبه ز و ده رکه ون و له داوینی چیا یه ک خۆیان مه لاس بده ن و چما ساتداتی رووس و جه عفه ر خانی بونبولی شالوویان هینا له بهر پالی چیا وه هه لکه نه سه ریان. خوداو پرستان سپای رووس شه و ریگیان لښگؤرا و کویرانه هه نگاویان نا. به یانی که گه یشتنه له شکرگا و ته ماشایان کرد چۆله، به ره و ئاته گی شاخ و قۆشه نی میری که ده نگوت نه سستیره ی شکۆمه ندی گر شه دارن تیهه لبوون. پاش ئه وه ی هیندیگ وه سه رکه وتن بلیسه ی هه تاو تینی بۆ هینان و توونیایه تی شانی گرتن و به ناچار داگه رانه وه. له رتوه هیزه کانی ئیرانی که وتنه سه ریان و چالاکانه لیبیان وه خۆکه وتن و تاقمیکیان لښکوشتن. هه روه ها ئه و که سانه ی که له سه ر فرمانی سه ردار ی رووس به مه به سته ی کۆکردنه وه خورد و خۆراک و ئازوخه بیروبه وئ دا بلاو ببوونه وه، له به روه ی ئیرانی له سه ر داوای محه ممه دخان ری ئی هات و چۆیان گرتبوون، هه رکه مه یان وه بهر گازی سپای ئیران ده که وتن ده کوژران. تسیت سیانۆف به ناچار دموره ی ئیره وانسی به ردا و به ره و ظلیس بزووت. له م کاته دا حوسین خانی قاجار که وته شوین سه رکیشگی تسیت سیانۆف و زۆربه ی هاورپیانی به ره و دنیا ی نه مان هه لداشت. پاش ئه م رووداوانه محه ممه دخان دووباره به پئی حوکه ی پادشا بۆوه حوکه رانی ئیره وان.

غەزىنى پادشا لە مەحمودخاننى كۆرى مۆئىنخان

لە مەوداى ئەم شەھەر و ھەرايەدا مەحمودخاننى ئەفشارى قاسملو كەوتە بەر غەزەبى پادشا و بە جۆلە پىچىكراوى نارىيانە ورمى. دەلىن توورەبى خاومەن شىكۆ دەگەرەتەو سەر رووداوىكى سەردەمى گەمارۆى ئىرەوان و جەنگەى تىكەلچوونى نىوان سىپاى رووس و ئىران. ھەروەكو باو ھەموو شەوىك دەستەپەك دەبوونە پاسەوان و پارىزەرى ھۆردوگا و داندرابو كە دەبى وريا بىن و نەھىلن لە كانگايەكى خۆى ئەو دەورو بەرەنەو، خۆى بەرن بۆ لەشكرى رووس، ئەگىنا دەكەونە بەر لىپرسىنەو و سزادان. وا ھەلەكەوت راست لەو شەودا كە نۆرمى سەرۆكايەتى قەرەولەكان كەوتە ئەستۆى مەحمودخان، كابرايەكى ئەفشار گۆيا بە فىتى عەسكەرخان يان چەند كەسىكى دىكە كە خودا چاكتر دەزانى، توورەكەپەك خۆى لە كانگاگەو دەخاتە سەر پاشتەركى ئەسپەكەى و بە رەوگەى سىپاى رووسى ھەلدەپروڤنى و بەرى بەيانى لە نىو ھۆردوودا دەبى بە قاو كە ئەمشەو پاسەوانە ئان كەمتەرخەمىيان نواندووە و سىپاى رووس توانىويانە خۆى بەرنە ھۆردووكاى خۇيان. كاتىك پوون بۆو كە شەوى رابردو سەرگرداپەتى قەرەولەكانى ئەفشار لە ئەستۆى مەحمودخان دەو بە خزمەت فەرمانرەوايان راگەيان. لەرپو مەحمودخاننى بىن تاوانى بانگەشەت و زۆرى بە سەر پۆى و لىپى توورە بوو. پاشان دەستوورى دا بە فەرچوللاخاننى كەنگاومرى سەرۆكى ئاسايش^۱ بشتىندى بخاتە گەردنى و ئەویش سىن و بووى لىنەكرد و مەحمودخاننى بەوپەرى سووكايەتى لە خزمەتى راگىش كرد و بىردىيە دەرەو. وا بىر يار درا كە حوسىن قولى خانى بەگەربەگ بە كۆت و

زىنجىرمۇھ بىنىرتىتە ورمى، بۇيە ئەللاۋىردى خان سولتانى ئەفشارى لەگەل چەند سوارەى خەلج رەگەل خىست و بەرىنى كرد و رايئەسپارد كە ھەتا گەرانبەھەى خۇى لە خەلوەتخانەى مېرى راگېر بىرى.

كاتىك ئەم ھەوالە سامناكە گەيشتەۋە گويى كەسوكار و كورپانى مەحمۇودخان، ئەھمەدبەگ و شىخالى شاغا كە ھەربووكيان كورپى گەرەى بوون، دلىان ئۆقرەى ئەگرت و لە تاۋان بەرمو لىۋارى چۆمى ئاراس ئەسپيان ئاۋدا. لە دەورۋوبەرى «چۆرس»ى خۇيە بە خىزمەت باۋكى پايەبەرزى خۇيان گەيشتن و گزىرەكانى مېرى ئەۋانىشىيان گىرايەۋە ورمى و ھەردىكان وىراى باۋكىان زىندانى كرىن.

بەگورنى كاتىك ھۆربوۋى موبارەكى لە ئىرانەۋە گەرانبەھە تارانى پايئەخت، حوسېن قولى خانى بەگەربەگ و ەسكەر خانىش لە خىزمەت رىئەسى خۇشەپى مەرەخەست بوون و گەرانبەھە ورمى. دەپى لە بېرمان نەچى كە مىژوۋونوۋسان ژمارەى كوژرانى رۋوسپان بە نىزىكەى چۈرەزار كەس و ھى ئىرانپان بە نوۋەزار كەسىك تۆمار كرىۋە.

نیردرانی عهسکهرخان بۇ شهر له گهل تسیتسیانۆف و

یارمه تیدانی ههسه ن قوڵی خانی حاکمی بادکوبه

سالی ۱۲۲۰ی کۆچی/ ۱۸۰۵-۱۸۰۶ی زایینی، نوای گهرا نه وهی کاروانی به شه و که تی خاقان بۇ تارانی پایتهخت، وه کوو دیرۆکانی دهوله تی قاجار دهگیر نه وه، تسیتسیانۆف گه نجه و تظلیس دهخاته ژیر چۆکی. پاشان به گۆیره ی نیوان و پهیمانیککی که بوویه تی له گهل برایم خه لیل خانی جهوان شیر بی ترس دهچینه قه لای شووشی و که دهگانی له رنوه هوکمدار دهر وازه ی به رووی دا دهکاته وه. سهرداری رووس سهرکرده یه ک وه کوو بریکاری خۆی له وئ داده ن و به ره و گه نجه ده بزوی که دهست و په نجه یه ک بنویتی. له و رۆژگار ده شیخالی خانی به گه ره به گی قوببه و دهر به ند و حوسین قوڵی خانی هوکمرانی بادکوبه له به رووی نه کا سهرداری رووس بۇ گرتنی بادکوبه ش په ل باوئ و شهر بقه وم، نوای کۆمه گیان کرد له گه وره پیاوانی حکومهت و کاغه زیان نارن. له لایه ن دهوله تی مهزنه وه چه ند فرمانیک نووسرا بۇ حاکمان و بۇ وینه په کیش گه پشته دهستی حوسین قوڵی خانی به گه ره به گی ورمی که تیی دا نووسرا بوو عهسکهرخان به سهرکرده یه تی سوارانی بهر پکیزی نه فشار مه بنیر یته یاری ده ی حاکمی بادکوبه. ههر بۆیه عهسکهرخان شان به شانی عهبدوسسه مه ناغای برای کارزانی خۆی و سوارانی نه فشار رۆیی بۇ شویتی دیاری کراو. لهم کاته دا په کیک له سهردارانی رووسیا به ناوی «شیفت» که تسیتسیانۆف ناریدبوویه گیلان و له وئ به چنگ شازاده ی جیگره وه ی فرمانه موا تیک و پیک شکابوو، به شیرزه یی رووی کرد بۆ وه بادکوبه و به دهریای خه زمر دا په رییۆ وه و به ره ور ووی ثم شاره له نگه ری خستبوو. چه ند شه ریکی قورس له نیوان شیفت و حوسین قوڵی خانی بادکوبه یی و عهسکهرخانی سهرکرده ی سوارانی نه فشار دا قهوما. راست لهم کاته دا شیخالی خانی حاکمی قوببه و

دمر به ند و کوپی سورخای خانی له گزی به قوشه نی خویانه وه گه یشته
 فریایان و شیفنی سرکردی رووسیایان هه لیری و رایکرد و چوو پشته وهی ساری
 سر به تالش. تسیت سیانۆف به ته مای ئه وهی به شکوو بتوانی دلی مسته فاخانی
 شیروانی بداته وه، له گه نجه وه هاته ویندیری. لهم لایه وه بیرقو لی خانی
 شلم به یانی نیریرایه هاواری مسته فاخان، به لام له قه راخ چۆمی کوپ بۆی
 ده رکه وت که تسیت سیانۆف، مسته فاخانی به گه ندمل فیلان هه لخه له تاندوو و
 چۆته هانای شیفنی رووس بۆ پشته وهی ساری، هه ر بۆیه سرکردی
 ناوبراویش وره یه کی وه بهر هاتۆته وه و شانی له بهر بهر کانی شل کردوو و
 ناماده ی په نجه شکینه یه. به کورتی مسته فاخان خه لک و خیلات و مه ر و مالاتی
 شیروانی ناردنه چیا سه خته کان و خۆشی له قه لای «گنله سه ن گویرمه سه ن» بنه ی
 بادکوتا. چپگه وهی میر حوسین قو لی خانی قاجاری نارد هانای مسته فاخان و
 پاراستنی بادکوبه و نهحه ده خانی موقه دده می به گه ره به گی مه راغه ش به
 تۆپخانه و چه ند لق و په لیکه وه به دوا ی دا بهر ئی کرا و خودی عه بباس مه رزای
 جینشینی مه ریش له ته ورزیه وه ته شریفی برده دارو لئیرشادی ئه ردمو یل.
 تسیت سیانۆف وه ختایه ک ته ماشای کرد که له هه مو لاه سپای پادشای ئیران
 ده وره ی داوه و له شه شدمری واق و پرمان دا چه واشه یه، به ناچار له گه ل
 حوسین قو لی خانی بادکوبه یی دمرگای هاتو چۆ و دۆستایه تی کردمو و له گه لی
 بپتکه ات. حوسین قو لی خان له بهر وهی ده یزانی هه له که ی ناسکه بهر واته ئیوانی
 له گه ل خۆش کرد و به لئینی سه رو مه ره ئینان و رادست کردنی کلپله کانی قه لای
 بادکوبه ی پێدا. به پێی نووسینه کانی محمه محسه نه به گی نه فشاری
 مهحمود لوه که نهو دم یه کیک له سه رده سه کانی سواره ی نه فشار و کارگێر و
 باوه رپیکراوی عه سه که رخان بووه. حوسین قو لی خانی بادکوبه یی به ته گبیر و

رای عهسکهرخان له تسیتسیانؤفی راسپاردووه که به مه بهستی دیدار و
چاوپیکه و تن بیتّه دموروبه ری قه لا. هر دوو په نامه کی سرقالی وتووئو بوون که
له هر بر ایمخانی برازا یان نامؤزای حوسین قوئی خان له بؤسه در په ریوه و
درفه تی له دمست نه داوه و له پشته وهر تسیتسیانؤفی ومهر گولسه داوه و
شاودیوی دنیای دیکه ی کردووه و سهر و دهستیکی په راندووه قه ومانی ثم
رووداوه ده گهرینه وه بؤ جهنگی بانگی نیومرؤی رؤی ۲۶ په مه زانی پیرؤز.
وهر گتیر و جله و داری سهر داری رووس که ثم دیمه نه یان وهر چاوی هات به ره و
هؤردووی خؤیان هه لاتن به لام برایمخان له دواوهر دمانجه ی لی شاوردان و
جله و داره که ی نه گات، که چی کابرای وهر گتیر خؤی هاویشته سهر پشته نه سپی
تسیتسیانؤف و هه تا نیو هؤردوو لینگی دا و هه واته که ی بلاو کرده وه. نه و سا
قؤشه نی نیران پیکه وه شالوایان برده سهر هؤردووبه زی رووسیا و دهستیان له
تالان و کوشتر نه پاراست. هه زاره زیله ی له شکری بی سهر کرده لی سوار ی لؤتکان
بوون و چوونه ره وگه ی پشته وه ی ساری. وهر کوو دیاره و له دیرؤکانی ده و له تی
قاجاردا نووسراوه، حاجی میرزا محمده دی نه یشابووری که زانایه کی
ناوبه دمره وه ی یواری هدیس بووه، چل رؤژ بهر له قه ومانی ثم رووداوه
گوئیووی تسیتسیانؤف ده کوژی. به کورتی عهسکهرخان سهر ی تسیتسیانؤفی
له گهل نامه یه ک سهاره ت به دمورگتیرانی خؤی و چؤنیه تی ده س و مشاندنی
برایمخانی بادکوبه یی لهم رووداوه دا به محمده دحه سه ن به گی نه فشاری
موودلوودا ناره خزمه ت جینشین می. شازاده عه بباس میرزا له نه رده ویل
نامه که ی پیکه یی و له سهر و دهستی برای تسیتسیانؤفی روانی و له وئوه
به ری کرانه تارانی پایته خت.

نیردرانی حوسین قولی خانی به گه ره به گی ورمی بۆ یارمه تیدانی سمایل خانی قاجار به مه به سستی ریک و پیک کردنی کاروباری گه نجه و تظیس

وه کوو پیشتر باسی کرا و دیاره، له بهر جالاکی و ههلسوورانی
تسیت سیانۆفی سهردار، گه نجه و تظیس پاره که کهوتیوونه ژیر دهسهلاتی
دهولهتی رووسیا. پاش کوژرانی وی و پرش و بلاوویونی سپای رووس، جه نابی
شازادهی جیگرموهی میر کهوته سهر خه یالی گرتنهموی شو دوو هه ریمه و داینا
که سهردارێکی شیتگیر و به شان و شهوکه تی نازمربایجان و پیرای له شکریکی
زۆر و زهوهند بۆ راپه راندنی ئهم ئهرک و خزمه ته مه زنه دیاری بکا. له نۆو
میرانی نازمربایجان دا بازی نه نجامدانی ئهم کاره له سهر شانی
حوسین قولی خانی به گه ره به گی نه فشار هه تیشیت و بریار درا که شان به شانی
نه میری کارزان سمایل خانی قاجار به ریکای ئیره وان دا بپرواته گه نجه و
گورجستان و پیکه وه کاروباری ناوچه و مه له بنده کان ریک بکهنه وه و ببنه
سهرچاوهی خزمه تی بهرچاو. لهو لاوه شیفیتی سهرکردهی رووسیا که دوا
کوژرانی تسیت سیانۆف له لایه ن دهوله تی خۆیه وه سهرقانی تیکدانی بارودۆخی
دهوله تی بهرزی ئیران بوو، له گه ل جه ماومریکی زهوهندی سالدات و قازاخ له
شاری تظیس سهره رای دا کوتانی بنه، خه ریکی فیل و فرت و گه لاله و پیلان دارشتن
بوو. شازادهی بهرزه شان ته وای هیز و لق و دهمسته و په لی له شکری
نازمربایجان که چه شنی ده ریا شه پۆلیان ده دا و ده هاژان به چه کوچۆل و
تۆبخانه و دوو ته په له و ئالا و هه رچی پیداو یستی قۆشه نه هه مووی خسته نه ژیر
حوکمی حوسین قولی خانی به گه ره به گی نه فشار و ناردی بۆ راپه راندنی ئهرکی

سهر شانی. وا بریار ترا که هموویان سهرتا له مه لبه ندی دلجیوینی خوی کۆبینه وه و له ویوه به رهو تظیس بیزوون و نازایه تی و چالاکی بنوینن و سهرکهوتن وه چنگ بینن. تاول و ختیه تی جینشین میروش له «هه باساوا» هه لدران و چاوهرانی هه والان مانه وه.

حوسین قولی خان و پرای سمالی خانی قاجار و هیزه نه به زه کانیان هه تا دوو مزلیسی تظیس چوونه پیتش. به گویره ی نووسینی نووسهری گولشه نوته واریخ، به گهر به کی نه فشار که لهم سه ههردها سهر کرده ی سپا بوو له هه موو کاریکدا به بی ته گبیر و رای عه سکه رخانه عه بدولمه لیکی نه فشار قامکی له ئاو پۆنه ده کرد. ههر به راستی لهم سه ههره سهرمو خیردها نه وه نده خزمه ته ی که عه سکه رخان و عه بدوسسه مه دخانی برای شه تاجامیان دان شه گهر بیتوو بنووسرینه وه تازه یک له هه زاری نابین و هینده ده سکهوت و خه نیمهت و که له و په له ی که وه ده ست قۆشه نجیبانی ئیران کهوتن له ژماردن نایه ن. دواتر به گهر به کی نه فشار شهش هه زار سهر خیزانیکی شیروانی که به روو راستی بیوونه رعیتی ده وله تی گهره ی ئیران، لهو مه لبه ندانه وه ناردنی بۆ ناوچه ی موغانی شه رده ویل. له گهر مه ی ئهم پۆژانه دا «تاووزاری پۆژگاری بێوه های زالم به گهر به کی گرت و په رۆی شینی له سهر شانی شهو شه میره باومر پیکراوه لایم کرد. ئاشکرایه که تهواوی سهرۆک و سهر کرده کانی ئازمربایجان ئیره یی یان به حوسین قولی خان ده برد و له بهر سهرکهوتن و هه نگای مه زانانه ی ناخۆشیان ریست و ده یانبو غزاند و بپیه وه و مره ز بوون و ههر له هه لیک ده گهران که شهو به ختیاره تووشی نه هاهمه تی و سهرمه قولات بکه نه وه. بۆیه کردیانه ده نگۆ و هات هات که شهو بیست هه زار له شکرچی ده وله تی رووسیا به سهر کرده یه تی «شیفت» و به مه بهستی لیدان و تیکهارینی سپای ئیران رامال دینن. به

بلاوبوونەوهی ئەم درۆیه هۆربووی ئێران تووشی دلهراوکه و ئۆقمربران بۆوه. حوسێن قولى خانى سېاسالار که وای زانى فەرمانى جارکێشانى نا که ئەم قسانە هەمووی دەمگۆن و خۆری و تۆری و خەنیمانی دینی پاک هەلیانیهستوون. بەلام جارکێشانەکه جێی نەگرت و کارەکه وا گەوره بۆوه که قۆشەنجی دەستیان لێکبەردا و پەوین و هەتا ئێرموان سەری جەلەویان هەلنەنگاوت. بێجگە لە عەسکەرخان و عەبدووسەمەدخانى براى و سەرکردەکانى سوارانى ئەفشار هیچکەس لە هۆربووکادا نەما. جەنگەى نوێزى شیوان لە کەلێن و قوژبەنى لێرموارەکانى گەنجه و تەلیسەوه فېشەکیان پێوەنان و ئەو ئایقارایەى که هەلنەهاتبوون جوابیان دانەوه. بەراستى سوارانى ئەفشار هێزەکانى تەلیسیان شکاندن و زۆر پیاوانە تۆپ و تۆپخانەیان بە ڕیگای گەنجهدا گەیانده سەر سنوورى ئێرموان. کاتێک هەوالى لێکبلاوبوونى هۆربووی سەردار و تێشکانى قۆشەنجییانى ئێرانى و شېرزەیی حوسێن قولى خان و دەرچوونى بۆ ئێرموان لە هەبەساوا بە خزمەت عەبباس میرزای جێنشینی میر راگەبەندرا، رقی هەستا و زۆرى پێتیکچوو. بەناچار حوسێن قولى خانى بەگەرەبەگى ئەفشارى لێخست و ئەحمەدخانى موقەددەمى حوکمدارى مەراغەى لە جێى دانا.

شهر له گهل گوداويجي سهرداري رووس

سالي ۱۲۲۱ی کؤچی مانگی/۱۸۰۶-۱۸۰۷ی زایینی، پاش نهموی که سینه‌ری نه‌گه‌تی شینفتی سهرداري رووس له سهر ئیرانییان رموی، ده‌ولته‌ی رووسیا سهرکرده‌یه‌کی دیکه‌ی به ناوی گوداويچ ویرای هیزیکي بی‌ژمار ناردده سهر شاری نظیس و ده‌ستی به سهرداگرت. جه‌عهرقوتلی‌خانی یونیولی که ماوه‌یه‌ک بوو له ده‌ولته‌ی مەژن و به‌شان و شه‌وکه‌تی ئیران هه‌لته‌زیبۆوه و ئاواره و سهرگره‌دان ده‌سوورایه‌وه، دایه پال سهرداري رووس. مسته‌هاخانی شیروانی له لایه‌که‌وه دمرگای نۆستایه‌تی له‌گهل رووسیا کرده‌بۆوه و له لایه‌کی دیکه‌وه برابم‌خه‌لیل‌خانی جه‌وانشیر په‌شیمان بیۆوه له خیره‌سه‌ری و سازان له‌گهل رووسان و له سهره‌نجامی کاران تۆقییوو، ههر بۆیه له ده‌ولته‌ی به‌رزی راه‌سپاردیوو که یارمه‌تی بدا بۆ لیڤدانی سهرداري رووس که قه‌لای شووشی به ده‌سته‌وه بوو. ولامی داواکه‌ی درایه‌وه و حوسین‌قوتلی‌خانی حوکمرانی خۆی ویرای سمایل‌خانی دامغانی و نه‌مانوللاخانی شه‌فشاری که‌نگاوه‌ری حاکمی خه‌مه‌سه‌ نیردرانه یاریدمدانی. کاتیک برابم‌خه‌لیل‌خان به‌ دنه‌ی جه‌عهرقوتلی‌خانی نهموی خۆی به ده‌ستی سهرداري رووس کوژرا، هالۆزکانیکي به‌رچاو کاروباری قهره‌باغی گرته‌وه. فه‌رمانه‌رموای مەژن له‌ریۆه حوسین‌خان و حه‌سه‌ن‌خانی قاجار که دوو برای نه‌جیم‌زاده بوون له خوراسانه‌وه بانگیه‌ینشتن و به مه‌به‌ستی ریکخستنی کاروباری شه‌و هه‌ریعه و حوکمداریتی ئیرموان دیاری کردن. دواتر سهره‌تا برابم‌خانی قاجار و پیرقوتلی‌خانی شام‌به‌یاتی ویرای کۆمه‌لێک هیز و چه‌کداری بالاده‌ست بۆ شه‌ر و به‌ربه‌ره‌کانی له‌گهل رووسان نیردران. نه‌حه‌مه‌بخانی موقه‌ددم و عه‌سکه‌رخان و عه‌بدوسسه‌مه‌دخانی‌ش به قۆشه‌نی

خۇيانهوه چوون و له قهراخ جۆمى ئاراس ھۇردووبەز كرا. لەو لاوه گۇداويچى سەردارى رووسى لە جەنگەى كرىوہ و باكوت و سارد و سەرما و سەھۆلبەندانى زستاندا جەغھەرقللى خانى دونبولى كرده سپاسالارى خۇى و بەرمو ئىرەوانى گال دا. محەممەدخانى حاكىمى پېشووئى ئىرەوان خۇى تېكنا بۇ بەرمەنگارى و كەوتە قەلادارى. عەسكەرخان و عەبدوسسەممەدخانى برائى لە لاين جېنشېنىمىرموہ چوونە ھانائى محەممەدخان و پاراستنى قەللى ئىرموان و ھىزەكانى بەررېكىلى خۇشيان برد. ئەوہى راستى بىن ئەم محەممەدخانە لە دلى خۇىدا ھەرىك دەولەتى ناخۇش دەويستىن و دەيبوغزاندن، بەلام بەرپالەت و بەپىتى ھەلومەرجى رۇڭگار خۇى بە فېداكار و سەر بە دەولەتى مەزنى ئىران نىشان دەدا، ھەروەك لە باسى سەبارەت بە تسىتسىيانۇفدا ئامالەيەكى پېكرا. بەكورتى جەغھەرقللى خانى دونبولى كە بەرمو ئىرەوان ئەسپى ئاو دابوو و بە ھەواى سەركردايەتى دەفرى، لە مەوداى رېيەدا بېستى كە قۇشەنى ئىران بىن ئەوہى بە ھەرووژمى ئەو بزانن لە لىئوارى رووبارى ئاراس بىنەيان داگرتوہ. خانى دونبولى لەبەر خزمایەتى لەگەل محەممەدخانى حاكىمى ئىرەوان شەرى ئەو مەلبەندە و عەسكەرخانى خستە ئەستوى گۇداويچ و سەرى رېكىفى بەرمو سپاى ئىران وەرگېرا. خانانى قاجار و سەركردەكانى لەشكر وەختايەك بە ھاتنى لەنەكاوى جەغھەرقللى خانىيان زانى ئامادە بوون بۇ لېكدان و بەرمەنگارى. كاتېك ھىزەكانىيان تېكەلەنگووتن، لە باتى ئىرانەوہ پەرويزخانى چەرداوہوو كە پياويكى ئازاى بەجەرگ بوو وەكوو شېر، بوو بە پېشەنگى شەرگە و بەراستى ئەوہندەى دەست وېرد و چالاكى نواند كە ئەوانەى تەماشائى شان و باھۇ و دەست و مەچەك و بېرستيان دەكرد، بە سەرسورماوى ئەنگوستى خۇيان دەگەست و دەيانگوت ھەى ماشەتلا. بەلام لەو لاوه جەغھەرخانى دونبولى كە بۇ نەترسى و پالەوانەتى بەناوبانگ بوو، وىراى بۇ لەسوارىكى شەردېدە ھەلېدەكرده سە، سپاى قاجار و ھەر جارەى ئېركى پىندەدا و مەردايەتى

ده خسته روو. پیر قوئی خانی قاجار و مهدی قوئی خان و سمایل خان که به ریز سرکرده ی بانی راست و چهپ و جهرگهی سپا بوون، خویان له بهر گورمی به لامار و ناوړ پرانندی تویی چیارمین بۆ رانه گیرا و ههوساریان به دهمسته وه نهما و به راکهراکه هه لاتن بۆ لیواری رووباری ناراس و دهنگوی هاتهاتی سپای رووسان نه وه ندهی دیکهی وره پئ بهردان.

ئیتستا با گویتستی تۆز قالیگ قسه بین سه بارهت به عهسکه رخانه عهبدولمه لیکي.

له سه ره وه ئاماژه ی پیکرا که جه عه ر قوئی خان شه پی ئیرمه وانی خسته نه ستۆی سره داری رووسیا و نه ویش نه میر نه سلان خانی برای جه عه ر قوئی خانی دونبولی کرده سرکرده ی کۆمه لیک له سوارانی قازاخی مهردگه ویزین و سه فدر و گالی دا بۆ شه پی ئیرمه وان و بهر نه نگاریوونه وه ی سوارانی نه فشار و سپای ئیران. ناو براو هه ر که گه یشته بهر مه روو پیان هه لیکرده سهریان و شه ریکی قورسیان له مابه ی نه دا قه و ما. پینشهنگی سوارانی نه فشار که محه مه ده سه نه بهگی مهحموودلوو بوو له گه رمه ی ئیکهه لچوون دا سواریکی قازاخی به زه بهری ئیزه له سه ر خوانی زین هه لداشت و له خۆ لی گه و زانده. خودامرادی تۆکه ری عهبدوسه سه مه دخان هه ر به وه ده ستووره دوو قازاخی تهخت کردن و خودی عهبدوسه سه مه دخانی که به راستی شیز ی میشه ی په نهجه وه شیزنی و پیاویتی کارامه بوو، هیزشی به گورمی برده سه ر ریزه کانی سپای نه میر نه سلان خان. حورتنی ناگری شه ر و لیکدان به چه شنیک هه لایبسا که پیاوانی ده سه کر مه وه به زه بهری شیر ی مووکار و به فیشهکی تفهنگی ناو ربار، خاکی ژیا نی زۆر که سیان به دم بای نه مان دا ده دا. له م جهنگه یه دا که هینه ده ی نه مابوو شنه ی سه ره که و تن برچی ئالای خه زا که رانی نه فشار بشه کینیتته وه. له نا کاو هه والی شان و په وینی نه میرانی قاجار له حانده جه عه ر قوئی خان له نیو ریزه کانی سپای نه فشار دا بلاو بۆ وه و ترس و سامیکی سهیر دا بگرتن. شم خه به ره نه وه نده ی تری وره ی

نه میرنه سلان خان بهر ز کړه وه و سهر له نوې شهره ه لکیر سایه وه و سوارانی نه فشاری بهر پکښې عسکر خان بهرین. لم هه لمر ته دا محه مې د باقربه کی کوری شاویردی به کی قهره شاغاجی گیرا و خود امرادیه ک و کربه لای حه سهر مراد و سواره به گولله ی گهر موه و چون و چند که سیکي دیکه که ناویان نادیاره به دپل گیران و کهوتنه بهر دمستی قازاخان.

ده لښ دواي نموي ناقمېک له په خسیرانی سوارانی نه فشاریان بریونه له شکرگای رووسیا، جه عله ر قولي خان کهوتنه بهین و بی نه وې دمستیان بکه نی فونار یون و چوونه مه لېه ندی ئیره وان.

به کورتی گوداوچی سهر داری رووس دواي بیستنی شم سهر کهوتنه بهر چاوانه و شکانی ئیرانییه کان به دلی ئاسووده وه خوی له گه ماروی ئیره وان خوش کرد و محه مې دخانیش کهوتنه قه لاداری. وه ختایه ک ماوې گه ماروی برېکی بریژه کیشا، شوینه واری قاتی وقری و برانی پاشه کهوت له نیو هژر دوی رووسیا دا خوی نواند. به ناچار گوداوچ داوای کرد که له تلپیس هوه نازووخه بنیرن بې له شکره کهی. حاکمی تلپیس خورد و خوراک و جبه خانه و کهلو په لیکی زوری هاویشته سهر بانی عارمبانان و ویرای سن هزار سادات و سپسهد سواری تلپیس و گورجی و حه فده نژد به ریگای «په نېک» دا بهر نی کردن بې ئیره وان.

باسی راسپېردرانی عسکهرخان بۆ رېگرتن له جوونی نهو سپایه ی که ئازووڅه و جبه خانه ی رووسی دهبرد بۆ گۇداویچ

کاتیک هه والی سه رکه وتنی رووسیا و شکانی ئیرانییه کان و که یاندن و
راگواستنی ئازووڅه له تظیسه وه بۆ ئیره وان به خزمهت جینشینی میر
راگه یه ندرا، خیزایه کی محهمه دخانی کرمانی به خۆی و سوارانی به رفه رمانی
نارده لای عسکه رخان که پینکوه رموگه ی جوونی سپای رووسیا بگرن و نه هیتن
بار و بارخانه و کۆمه گ بگاته دمستی گۇداویچ. به پینی فه رمان محهمه دخان له
نیزیک میزگ و چیمه نی ئۆردو و باد گه یشته عسکه رخان و شان به شان رۆیشتن و
له پ له ده ور به ری ده فره ی په نبه ک دابه زین و بنه یان داکوتا. عسکه رخان له
دهسته ی قوشه نی شه فشار محهمه دسولتانی سه رکرده و محهمه ده سه ن به گی
مه محمودلوو که پیاویکی چوست و چالاک و وریا بوو ناردنی که برۆن و
تیفکرن و خورده نه وه و بزانن چه کدارانی رووس ژماره یان چه نده و گه یشتونه
کوئ و هه والی راست و دروست بپننه وه. ئهم دوو که سه هه ر نهو شه وه رۆیشتن و
له نیزیک سپای رووسیا خۆیان وه که ناریننی دا و ته ماشایان کرد کۆچیان
لیناوه و به رمو ئیرموان که وتوونه رې. له به روه ی مانگه شه و بوو هه موو شتی که به
وردی ده بپنندرا. محهمه ده سه ن به گ هه فده تۆپ و سن هیزی ته یار و په رداخی
ردن که له نئو تۆپخانه دا ورده ورده و بئ هه ست وخوست و گوئقولاغ
دمرۆیشتن. سوارانی قازاخ و تظیسی له و به رمو به ریان نه سپیان ده ئاژوت و
نیزه ی تیژیان به چنگه وه ده ترووسکا و زۆر رېسک و بېک و به پاریز ریتیان
دمبری. محهمه دسولتانی باس کراویش به مه ودا ی تیرهاو و ئۆیک له گه لیان
رۆیی و لای به یانی نه سپی تاو دا و جۆوه کن عسکه رخان و نه وه ی دیتبووی
گنرایه وه. عسکه رخان شاهه ریمی لیکرد و له داویننی دهر به ند ریزی سوارانی

دامه زړاند و بهر هگۍ لږ پرېنه وه. محهمه دخاني کرمانی له دمستی راست
 دانا و عېدوسسه مه دخاني برای راسپارد بڼ بالی چې. له پړې گهر و تۆزی
 له شکری رووسیا روویه ری دهشتی داگرت و تاري هه لگپرا. نهوسا سوارانی
 نه فشار و کرمانی به فرمان و ناماذهی عسکه رخان ویکرا به کۆمه ل شالوویان
 برده سر سپای رووسیا. له شکری رووس به دیتنی شم دیمه نه له زورنا و
 که له شاخیان تووراند و رووی حه فده تۆپی ناوهرباریان بهر و سوارانی نه فشار و
 کرمانی و مرسووراند. له و کاته دا محهمه دخاني کرمانی ویستی نازابه تی و
 قاره مانه تی بنویني و بی چاو ترووکان نه سپی بهر و تۆپخانه ی رووسان لینک
 دا و ته مای واپو نه کشیتته وه و دمستی به سر دا بگری. پاسه وانانی تۆپخانه
 به جاریک تۆپه کانیان ناو دا و نووکه لی تۆپه لی گول له تۆپان له مهیدانی
 شهر گدا چه تری نهنگاوت و سهری عه قلی سورماند و بهرچاوی تاریک داهیتنا.
 محهمه دخاني کرمانی له بهر پریشکه و نووکه لی تۆپان سهری لږ شویا و ریگای
 هه له کرد و به هه له داوان گه رایه وه. و دخانیه ک ته پوتۆز رموی دیسان به
 دمستوری پیشو و نه سپی هه تا نیزیک تۆپه کان تاو دا. به لام هیچی بڼ نه کرا و
 بایداوه. نه و کات عسکه رخان کارزان ناو زهنگی به تال کرد و له جهرگمی
 سوارانی نه فشار دا راوستا و رووی کرده سهرلق و سهرپه له کانی و گوتی بی و
 نه بی لیتره هه لنامیم و نه گهر شم پاشه کهوت و بارخانه و شت و مهک و
 ته قه مه نییانه له چه نگمان دهرچن و بگه نه دمستی گوداویچی سهرکرده ی رووس،
 لیم سوور و ناشکرایه که سهری عسکه رخان به فرمانی پادشای «جهم» تاج له
 قه لای قه لافهت ده کریته وه و بیجکه له مهش خپلی نه فشار هه تا دنیا به دنیایه له
 نیوان هۆز و عیلان دا سهرشور و به دناو ده بی و جینی خوی ناگریته وه. کاتیک
 عېدوسسه مه دخاني پاله وان کاکی به پییان له نیو سوارانی نه فشار دا چاو
 پتکه وت، له باتی چه په وه ویرای چند سواره یه کی نه فشاری و کوو
 محهمه دحه سه ن به کی مه محمود لوی و به ده ل به کی له شه نلو و شاباز به کی

گوندولوو هه له مەتیان برده سەر تۆپخانهی رووسیا. سەرتۆپچی رووس به دابی پینشوو تۆپه کاشی ئاگر دان و ومختایهک گرمه ی تۆپان بهرز بوونه وه و بووکەل له ولاتر گهرا. عەبدوسەمەدخان و یاران ی خۆیان که نار دا و که دیسان بووکەل و تۆز نیشته وه دلێزان هه لیا نکرده سەر تۆپخانه و سەرتۆپچی ناشی به شالای سواران دەست و پیتی لی تیکچوو. خانی ئەفشەر هه لیکرده سەری و نێزه به کی لیدا و ئەو تیژ به زه ئاورپۆینه ی له خاکی نەمان گه وزاند. له پشت موه ی را محەمەد حەسەن به کی محەمەدولوو به شیر ی رووت وه گۆرمی بهست و ئەو دوو قارەمانه پیکه وه حەوت چه کداری رووسیان به ره و هەری می نه بوون رادان. سوارانی ناوداری ئەفشەر دوا به دوا یان هه لقولین و ته نووری شه ر نێل درا. لعم گرمه و هه رایه دا شاباز به گ به فیشه کێک ئەنگوا و کوژا. به کورتی دوا ی هه ول و هه تسوورانیک ی ژۆر سوارانی ئەفشەر سەر که و تن و دهستیان کرد به تالان و برۆ. ژماره ی کوژراوانی رووسیا و تظیلی ئهم تیکه له جوونه به سی هه زار که س باندرا وه. ئەوه ی چاک بوو که عەسکەر خان بهر له پیکه له پرۆان شینست سواره ی ئەفشەری له سەر ڕیگای دهر به ند هه لاس دابوو که ڕیگای تێپه رینی خه نیمیان ته نیبوو. هەر که سێکی سپای رووسیا که رایده کرد و به سەریان دا ده که وت ده کوژا. کاتیک راستی و دروستی ئهم سەر که و تنه بهر چاوه به گوئی بالاد مستانی باره گای پانشایهتی ناشنا کرا، تیکرای ئهم سەرۆک و سەر کردانه ی له وی خۆیان نواند بوو به دیاری و خه لاتی مه رانه به سەر کرانه وه و گه شان وه. گۆدایچی سەرداری رووسیا که پاشه که وت و ته قه مەنی و هاناده ر نه گه یشتنه لای، به ناچار دهستی له گه مارۆی ئیره وان هه لگرت و به شه رمه زاری و خه ساریاری گه رایه وه رووسیا. عەسکەر خان داندا بۆ پاراستنی قه لاتی ئیره وان. ئهم به سه رهاته ی که نووسرایه وه له زمان محەمەد سولتانی ئەفشەری نه رمشلووی ورمیوه گێڕ رایه وه.

گیرانی محهمه دخان و رهنجانی عهسکهرخان و

دووبه ره کایه تی نئوانیان له گهل به گله ربه گ

ههروهک پیتشت ئامازهی پیکرا عهسکهرخان دواى رۆیشتنی گۆداویچی
سهردارى رووسیا، داندرا بۆ پاراستنی ئیرموان و سنوورهکانی. جا چونکه مهلی
دلی بئوه لای محهمه دخان له دموونی خۆی دا هه دواى که مهندی دهولهتی
مهزنی ئیرانی هه لئواردبوو و بهروالهت له پهساری حکومهتی رووسیا دا ماتهی
هه لگرتبوو. عهسکهرخان به تهگبیری باش و بهجی دهرگای هات و چۆ و
دۆستایهتی بۆ خسته سهر پشت و له بابته به سترانهوهی به دهولهتی گهورهی
ئیرانهوه دانیای کردوه. وای لێهات که له سهر ئیزنی محهمه دخان و پیرای چه ند
که سێکی باوه پیکراو چوونه قهلا و به نههینی دیداریان له گهل کرد. دواى ئهوهی
که ناویراو به په ند و ئامۆزگاری هاندمرانه و بن خلتهوخالی عهسکهرخان به
لانی دهولهتا هیوادار کرا، پیکهوه له گهل عهسکهرخان چوونه ژیر بێچکی
که ژاوهی عهیباس میرزای جیگره وهی میر و گهلێکیان دیاری برد و له ههیباساوا به
خزمهتی گهیشتن. کهچی حوسین خانی سهرداری قهزوینی و حهسهن خانی برای
ناسراو به ساری ئهسلان و سهفدهری غازى که پیتشت حاکم و پارێزهری ئیرموان
بوو، لهم کاته دا به پیتی فرمان چوونه نۆ قهلاى ئیرموان و محهمه دخانیان به
مال و کۆچ و خاوخیزانهوه به دهس به سهری راپێچهک دا بۆ تاران. هه ر بۆیه
عهسکهرخان به دیتنی ئهم حال و رۆژه به خۆی دا شکایه وه و هیوای نه ما و له
باره گای پیرۆز کشاوه و نهیدمزانى که له کۆنه وه گوتوو یانه: ره خنه گرتن له
گه وران هه لهیه!

به کورتی دواي لم پرووداونه کاروانی که ژاوهی شازادهی جیگرموهی میر به نه نته نه و شه و که ته وه له «هه باساوا» وه پرووی کرده چیمه نی «یام» ته وریز. نه میر خانی سردار بق پاراستنی قهراخ چو نی شاراس نه سیمی دهنگ دا و عهسکه رخان له میر گولانی «یام» موه نی زنی گه رانه وهی درا بق ورمی. هه ر لم سه روبه نه ده دا حوسین قولی خانی به گه ر به گ، مه محمود خانی قاسملووی شازاد کرد که ماوهی چارده مانگ گیراویکی به ریز بووا نه وسه راپه راندنی کاروباری گرینگی ولانی دایه دمستی لیوه مشاوهی.

هه ر لم سهاله دا روستم به گی گورجی له لایه ن شازاده عه بیاس میرزا وه بق کؤ کرد نه موهی تبیک سهر باز له خیتی نه فشار هاته ورمی و سپای سواره که له ژیر کیتی عهسکه رخان دا بوون، درانه دمست نیم قولی خانی نووم ناسراو به بیوک خانی کوره گورهی حوسین قولی خانی به گه ر به گ و به پیی فرمان چوون بق پاراستنی نه خجه وان. به لام عهسکه رخان که هاته وه مه ل به ندی ورمی هه موو دمه لاتیکی لی نه ستیند رابؤ وه و خانه نشین کرابووا له بهر فیتنه گترانی که سانی غه رمزای نیوانی عهسکه رخان و به گه ر به گ و! سارد بؤ وه و کار گه یشته جیهک که هچکه سیکي مه ل به نه ده که هات و چؤی نه ده کرد، بیجکه له بابا به گی عه ره بولو، محمه ده لی به گی به که شلوو و محمه ده سه ن به گی محمود لوو. سه ر نه جام عهسکه رخان سکالا نامه یه کی نووسی بق میرزا نه بول قاسمی قایم مه قام و به عه لی محمه ده ناغای عه بدولمه لیکی خزمی خؤی دا ناردی. له لایه ن به گه ر به گ یشته موه میرزا سالحی ئوستا جلوو و میرزا هه مزه ی گؤندوزلوو چوونه چیمه نی «یام» ته وریز و نامه ی نه و پایه ر مزه یان دایه خزمه ت جینشینی میر که باسی خه تاکانی عهسکه رخانی تیدا کرابوو. وا داندره که میرزا نه بول قاسمی قایم مه قام له نامه ی هه ردکیان بکؤلینه وه و پاشان به خزمه ت شازادهی رابه گه نیته موه. پاش توژی نه وه و پیدا چوونه فرمانی موباره ک در چوو که هه ربووکیان بچنه خزمه ت فرمانه روا. دواي گه یشتن و زیاره تی فرمانی

شازادە ، عەسكەر خان و ئېراي ئەو سىن كەسە باۋم پېيكرادەى خۇى كە پىشتىر
 باسىيان كرا و حوسىن قولى خانى بەگەر بەگىش لەكەل مەزن و ماقوولانى خىلى
 ئەفشار بەشان و شەوكەتى شاپانەۋە لە ورمىۋە بزووتن و لە مىرگ و چىمەنى
 «پام» كە پىشتەنە بەر سەراپەردەى بەرزى. كاتىك بەگەر بەگ و عەسكەر خان بە
 جووت لە خزمەتىدا حازر كران و لە پرووى راستى گرفتهكان كۆلدراپەۋە ،
 جىگرموۋى مىر و ۋەزىر بۇيان پروون بۆۋە كە ھەرچى ھەپە و لە كۆرۈنەپە درق و
 ھەلبەستى بىنباغەى بووزمان و نووپرووى كەتن كەرى مەلبەندى ورمىن! ھەر
 بۆيە كۆيى بۆ قسەى ھىچيان رانەداشت و قايمە قامى بەرىز راسپىررا كە رېكيان
 بخاتەۋە و ئاشتىيان بكانەۋە و بىاننىر يەۋە مالى خۇيان و ھەر ئاۋاش كۆتايى
 پېھات.

نیردرانی عهسکهرخان وهکوو بالتویژ بۆ فهراڤسه

لهم سه‌روبه‌نده‌دا فه‌رماننیک له تارانێ پایته‌خته‌وه نیردرا بۆ جینشینی‌میر که عهسکه‌رخان وهکوو بالتویژ به‌ئێ‌بکا بۆ فه‌راڤسه. عهسکه‌رخان هه‌له‌که‌ی به له‌بار زانی و سه‌رکردایه‌تی سوارانی ته‌فشار که ئه‌رابوو به‌دمست ئیمام‌قو‌لی‌خانی نووم، داوای کرد بۆ عه‌بدو‌سه‌سه‌مه‌دخانی ب‌رای و نازناوی «خان»‌یشی بۆ نه‌زم‌عه‌لی‌به‌گی برا‌زی کۆری میرزا محه‌مه‌شه‌فیعی ب‌رای خسته‌سه‌ر. هه‌ردک داوای ئه‌قبو‌ول کران و پێ‌یان به‌خ‌ش‌را. دیاره ته‌واوی ئهم کارانه‌ش به‌هاو‌کاری میرزا ئه‌بو‌لقاسمی هی‌زا که به‌دل عهسکه‌رخانی خۆش‌ده‌ویست به‌ئاک‌م که‌یشتن و هه‌روه‌ها له‌می‌ژینه‌بوونی خ‌زمه‌ته‌کانی عهسکه‌رخانی‌ش وه‌به‌رجاوی مه‌زنه‌پیاوانی حکوومه‌ت گه‌را‌بوون. پاش ئهم کارانه عهسکه‌رخان، محه‌مه‌دحه‌سه‌ن‌به‌گی مه‌حموودلوو که په‌کنیک له سه‌رده‌سته‌کانی سوارانی سکۆرتی و خ‌زمیشی بوو، له‌گه‌ل خۆی هه‌ل‌گه‌رت و ژۆر به‌په‌رتاو ڕووی کرده‌سه‌ر سنووری جۆمی ئاراس و نه‌خ‌جه‌وان، چون‌که عه‌بدو‌سه‌سه‌مه‌دخان نیردرا‌بو‌یه‌نیو ڕیزی هی‌زه‌کانی پارێزه‌ری نه‌خ‌جه‌وان. به‌کو‌رتی وه‌ختایه‌ک خه‌لات و فه‌رمان که‌یشته‌ه‌ژو‌بوو ئیمام‌قو‌لی‌خانی نووم ناس‌راو به‌بی‌و‌وک‌خان ته‌هل و ئالای ته‌سه‌پاره‌ده‌ستی عه‌بدو‌سه‌سه‌مه‌دخان و خۆی گه‌رایه‌وه‌ورمێ و لی‌ره‌وه‌باده‌ده‌ینه‌وه‌سه‌ر ڕووداوه‌کانی ئهم مه‌ل‌به‌نده.

به‌ئێ‌وه‌ختایه‌کی که حوسین‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ به‌پێ‌ی داواکران دم‌جوو بۆ «یام»، نه‌جه‌ف‌قو‌لی‌خانی کۆری کرێ‌بو‌وه‌بری‌کار و له‌سه‌ر کۆرسی ده‌سه‌لاتی دانابوو. مه‌حموودخانی قاسملووی هه‌ل‌باز‌د‌بوو بۆ که‌یخودا و ڕیش، «پێ‌ی ولات و میرزا عه‌بدو‌للای کۆری میرزا ئه‌بو‌ل‌حه‌سه‌نی وه‌کیلی خوابه‌خش‌یوی وه‌کوو ده‌مه‌راستی حی‌سابات دیاری کر‌د‌بوو. ئهم نوو که‌سه‌پێ‌که‌وه‌له‌ژێر فه‌رمانی بریکاری حکوومه‌تا کاروباری گرینگی ده‌سه‌لات و مه‌ل‌به‌نده‌که‌یان راده‌په‌راند. وا

هه لکه وت که تاقمیکي قه له و قوته و گورگه میښ و چه په لکاری ورمڼ هه له که بیان به لمار زانی و مهیدانیان به چؤل وهؤلې هاته به رچاوی و دهستیان کرد به دزی و راوورووت و ئاژاوه منانه وه و شه وانه خویان به نووکان و مالی دهوله مه ندانی بازاردا ده کرد. هینده بیان شوو لن هه لکیشا که شه ویکي که مه ندیان هاویشته چواربورجی په زاقولې خانی و لینی و مسهرکه وتڼ و له و جهنگه یه دا نیگابانه کانی سهرای حوکه مران و بورجان پیان زانی و گرتیان و به یانی هه موویان برینه هه ویل نه جه فقولې خانی نووه می بریکاری حکوومهت. به همرمانی به ریژیان و مه حموودخانی پیش سپی، قاسمی میرغه زه به هر چواری خنکاندن. لات و شه لاتیگ که ناوی «تووتی» یو له دهروازی بالوو، «ره حیم» ناویک له دهروازی هه زاران، «سهردار» ناویک له دهروازی یوورت شا و په کیش به ناوی «نه تلاویږدی» له دهروازی هیندوو که عهسکه رخانه ئیستایه هه لاوه سران.

نوو پوژ نوای ئم پووداوه حوسین قولې خانی به گه ربه گ گه راپه وه ناوه ندی دمه لانی. عهسکه رخان که وه کوو بالوین دمچوو بۆ پاریس له ته ورین ئیزنی خواست و سهره تایی مانگی موباره کی په جه ب گه یشته ورمڼ هه تا له نووه می مانگی شاباندا وه ئی که وئ که له جیی خوی دا باسی ده کری.

عهسکه رخان به دهستی پری شاهانه ی شایانه وه ده رویی و شه و دیار بیه به رچاوانه ی که ده پیردن بریتی بوون له شمشیریکي گه وه ره بند که ده بانگو ت شیریی میر ته ی مووری گووره کانه و کوتیک له علی گه وری ورشه دار که تایی له خه زینه ی هیچ پادشایه کدا نه دیترا بوو. ده لئین هه تا شه دم بالوینیکي ئاوا به شه و که ت و به بارگی پر زین و زه مبه ره وه له لایه ن ده ولته تی به رزی ئیرانه وه نه چوو یو بۆ ولاتانی ئوست.

سەرھەلدانى خىلاتى سەرسنور و سكالاي

خەلك لاي جېنشيني مير

لە دىۋەنى سالى ۱۱۲۲ى كۈچى/۱۸۰۷—۱۸۰۸ى زايىنىدا، سەمپىل ئاغاي سەرۋىكى خىلتى بىشكوفتى بە ھەۋاي قايمى و پتەۋى قەلەكەي خۇي كە لەسەر چىپايەكى بالى پۇۋاۋاي گوندى نازلوو و سىنچى ھەلگەۋتوۋە و بە دەستى سەمپىل ئاغاي سازكراۋە و لە جېنى خۇيدا باسى دەكرى، كەۋتە ھەلتۇزەلتۇز و سەرھەلدان. سەرخىلتى بىشكوفتى لەگەل كۆمەلى كوردان رامالى بىردە سەر لادىكانى ناۋچە و خۇي لە تالان و پۇرۇنە پاراست. قاسم سولتانى مەزنى عىلى زەمراش لە شىۋە جەماۋەرىكى زۇرى كۆكرەۋە و بە لامارى ناۋچە «دۆل»ى دا و ھەراپەكى سەير مەلبەندى ورمىنى گرتەۋە. لەۋ لاشەۋە قەلەمدارنى دىۋانى بالا لە كۆكرەۋە باج و پىتاك و سەرەنە دا زۇريان پىن لى ھەلتىنا و خەلكيان كروۋوساندەۋە. كەيخودا و پىاۋماقوۋلانى ورمىن ھاۋارىيان بىردە بەر ھوسىن قوللىخانى بەگەر بەگ. چا چونكە بىستىنى ئىم داد و سكالايە و پىراگەپشتىن و نەھىشتىنى زولم و دەسدرىۋى دەكەۋتە بەر چۇنەتى ھوكم و پارسەنگ راگرتىنى بەرپىرسانى گەۋرەى ھكۈمەت، بەگەر بەگ مەھموودخانى - ھلوۋى كارگىرى ورمىنى بۇ راگەياندىنى ھاۋارى خەلك ناردە تەۋرىۋى ناۋەندى دەسەلات. جېنشيني پايەبەرزى مېر خىراپەكى مىرزا مەھمەدەلى ئاشتىيانى ناسراۋ بە ئەشكەبۇس كە سەرۋىكى دىۋانى دارايى بوۋ ناردى بۇ كەم كىردەۋە سەرەنە و پىتاك و سەنگ و سۈۋكى پىكرەندى و بەرپەرچدانەۋەى داپلۇسىنى كۆمەل. ھەروھە براپم خانى بادكۈۋەيى كە تسىتسىيانۋى كۈشتىۋو بەرىنى كىرد بۇ ۋەگرتەۋەى مال و سامانى تالانكراۋ و چاۋمىدىرى خىل و خەلكى

ورمڼې پېښه سپارد. به لږام چونکه هاتنی نم بوو که سه نهک نه یتوانی بارو بوڅخه که هیور بکاته وه و دایې جه ماومر بدا، به لکوو هل و مه رجه که ی پتر شیتواند، کار به ده ستانی مه لېه ند و ریش سې خه لک و خیلات له سر ئیزنی به گه ربه گ بیکه وه جوونه نه ورئز. شانده که سکالایان پرده بهر دمرگانه ی شازاده ی جیگر موه ی میر و نوای داد و هاواریکې زور و ومبال بؤ کښانی بریکاری به ریزې حکومته و به باش زانینی گه ورمپیاوانی دیوانی شکومه ندی چشن گه ردوونی [عه بیاس میرزا]، پیتاکی شاری ورمڼ و ناوچه کانی به ویشکه پوول و وېشکه مال به بری بیست و حوت هزار ته نی نه ورئزې و حوت هزار خالوار دغل ودان برایه وه. سر له نوې شازاده حوکمی نووسی بؤ حوسین قولي خان که له شکر به ریته سر سمایل ناغای سر خیلې بشکوفتی و قاسم سولستانی زمرزای حاکمی شنؤ و مالی تالان کراوی لادیکانی ورمڼ بستیننځته وه. هاوار به رانی سکالاکار به شادی و کامه رانی گه رانه وه مه و ته نی خویان.

برایم خانی بادکوبه یی و میرزا محه مه دعه لی ناشتینانی (نه شکمېؤس) پاش لیبوونه وه له کاره کانپان به پتی لهرمانی شازاده گه رانه وه نه ورئز. هر لم سالتدا لقیک سهرباز که بریتی بوو له هزار کس به هه ول و هه لسو ورانی به گه ربه گ پتکها ت و خرایه بهر پکڼلی روستم خانی گورجی و به لقی حوت ناودیر کرا.

گهراڻه وهی عهسکهرخان له پاریسه وه و تګای نازاد کردنی ژماره یکه له کورڼ و کچانی به گه ربه گانی پېښو

جیژنی نه ورژزی سالی ۱۲۲۳ی کلجی/ ۱۸۰۸ - ۱۸۰۹ی زایینی ، له خزمهت شازادهی جیګرموهی میردا به شهوکهت و ریوشوینکی پادشایانه به ریوه چوو. هرکام له سرداران و حاکمانی ناوچه و مه لېه نده کانی نازمربایجان که له هویلدا بوون ، [عهباس میرزا] به خه لاتی تازو و لوتلی بی نه ندازه به سهری کردنه وه. یق وینه خه لاتنکی شیاوی باربووی حوسین قوتلی خانی به گه ربه گه فرموو که پیشتر نه جه ف قوتلی خانی کوری ، حاکمی ناوچهی هست بزوتنی ساین قه لای دانابوو له جی خوی و هاتبوو بق ژیره رانه ماچ کردنی و پاش دیاری کردنی ریوشوینکی کاروباری مه لېه ندی بن دمه لاتی ، نیزی دا و ناریدییه وه. لهو سهرویه نده دا عهسکهرخانی عهبدولمه لیکي که وه کوو بالوینز نیردرا بوویه پاریس ، گه رایوه و به خزمهت شازادهی به رزمجی گه یشته و ته وای شه دیاری و شتومه که جوانانهی که له پاریسه وه هینابوونی نیشانی دا و له ویوه نیزی و هرگرت و بهرمو تارانی پایته خت ئاژوا. کاتیک گه یشته قه زوتنی ناوه ندی دمه لات جاوی به کومه لیک له کورڼ و کچانی . به خشپو شیمام قوتلی خانی سردار و محهمه د قوتلی خانی به گه ربه گانی پېښووی نه فشار کهوت که وه کوو بارمه راگیر کرابوون و کاغه زیتکی لیوه مرگرتن هه تا وه ختاپه ک شانازی جوونه دیداری ترووسکه داری خافانی پایه برزی پېیرا ، بیخاته به رچاوی موباره کی و بق پرکاربوونیان داپاری. به کورتی پاش شه وهی گه یشته خزمهت پادشای گه وړه به جه شنیک به سهری کرده وه که ته وای حوکمرانانی هریمه کانیش ئاواتی بق ده خوازن و له هاوشانه کانیشی تیبه راند و

چاۋى ئىرەيى و تاسەبارى ھەموويانى بە مۇلەق ۋەستاند. ەسكەر خان لە نىۋبەندى قىسەكانىدا كىم و زۇر نامەى فرزندانى ئىمام قولى خان و مەمەد قولى خانى خستە بەر دىدەى موبارەكى و تىكاي بۇ كردن كە چى دىكە لە قەزۋىن رانە گىرىن. ھەر لەرپۇە داۋاكەى لىن قىۋول كرا و بەگويزەى ھەرمانى پادشا ھوكمى ئازادى ھەولادەكانى ئىمام قولى خان نووسرا كە بېۋنەۋە مەۋتەنى خۇيان. ەسكەر خانىش چۆۋە ورمىن و سالى داھاتوۋ لەگەل سوارانى بەرپرگىلى خۇى روۋى كرده لىۋارى چۆمى ئاراس و كەۋتە پاراستنى سىۋور.

يەككە لەو كەسانەى كە وىراى ەسكەر خان بەرەو ورمىن بزووت لوتفەلى خانى كۆرى جوارەمى ئىمام قولى خانى تۆرەمەى رەزا قولى خانى بەگەربەگى ئەفشار بوو. ۋەختاپەك گەيشتنە تەۋرىزى و شىانازى دىدارى جىگرەۋەى مىرپان پېتېرا و شازادە شىۋىنەۋارى و رىيائى و لىۋەشاۋەى بە نىۋچاۋانپىمەۋە دىت، دەستۋورى ھەرموۋ كە پېنسىد سۋارى ئەفشار لە ھىزى سۋارە بخرىتە بەرپرگىلى لوتفەلى خان و پېنسىدەى دىكەش بىرىنە دەست ەبدوسسەمەدخان. ھەروەھا رەھمەتوللا خانى گىزازى بە مەبەستى ۋەرگرتنى چەند كەسىكى تۇپچى روۋى كرده ورمىن و ئىم بۇلە ھەموويان وىراى ەسكەر خان بزووتن و ھەركام ئەركى سەرشانى خۇيان راپەراند. لەو سالەدا قۇشەنى ورمىن بە تۇپچى و سۋارە و سەربازەۋە ۲۲۲۰ كەس بوون.

كوژراون و پىنسىد كەسيان بە دىل گىراون . ديارە خودا دەزانىڭ واىە يان نا .
جىنى ميار برىنىكى قوولى ھىنا و بە راكە راكە بىۋى دەرچوو . تۇرمۇسۇقى
سپاسالار بە دىتنى ئىم رووداوانە رووى كىردە شارى تىلپىس و دواى چەند رۇۋان
دوو سەر كىردەى چاۋناسى رووس بە ناۋى «لىستكىن» و «كرىشكىن» سەريان
و بەرپىكىلى [عەبباس مىرزاي] جىنشىنى مىر ھىنا . ئىم سەر كەۋتە ديار و
بەرچاۋە بە ناۋى موقەددىم و ئەفشاران داكوۋا .

ھەر لىم سالەدا لوتفەلى خانى كوپى ئىمام قولى خان بە پىتى فەرمان
لىقكى تازەى بىچگە ئە لىق ھەۋت پىكەپىنا كە بە لىق ھەشت ناۋىر كرا .

شەرى لەنگەران و ئەسلاندووز

سالى ۱۲۲۴ى كۆچى/ ۱۸۰۹ - ۱۸۱۰ى زايىنى ، سەردارىكى روس بە ناوى «رۇيشىجۇف» دوى بەزىن و تىكشكانى تۇرمۇسۇف كەوتە تەگبىرورايان و پەيتاپەيتا پياوى دەناردنە خزمەت جېنشىنىمىر و دەپاراوە كە با نىوان ناخۇشى بېرىتەو و تەسالە بىرى. خۇدى جىگرمەوىمىر لە شوئىنىك كە پىيەلەن ئەسلاندووز تەشرىفى لەنگەرى گرت و چاوەروانى ھەوالى شەر و ئاشتى مايەو. كاتىك سۆى مېن دىراوى «رۇيشىجۇف» روون بۇو و شازادەى بەرزەجى بېستى كە لە لاين دەولەتى رووسياو نوو مىنرال (سەرھىز) وىراى نۆھەزار سالدات راسپىراون بۇ گرتنى لەنگەران و ئەركەوان و بە سواری كەشتى و لۇتكان بە دەريادا ھاتوون ، ھەرمانى دا بە ئەمىرخانى قاجار كە ئالای سەركەوتن ھەلبدا و بە دواز دەھەزار كەس و چەند دەزگا تۇپەو بىروا بۇ پاراستنى لەنگەران. مەمەدخانى قاجار بە لكى ھەوتى ئەفشارەو رەگەتايان كەوت و چونكە لكى ھەشتى ئەفشار كە لوتفەلىخانى قاسملو سەركردەيان بوو ھىشتا چاك رانە ھاتبوون و لە شىوازی شەريان نەدەزانى ، كرىشكىن راسپىررا كە ھەموو رۇژىك ھەتا سەرى شەو مەشقيان مېنكا و ھوكمى بارەگای مىرى بەرئەوچوو. كاتىك ئەمىرخانى سەردار گەپشە دەوروبەرى لەنگەران ، سەرەتا مستەفاخانى ھاشمى ئازاينە ھەلىكوئايە مەيدان و كەوتە بەرەنگارى و چونكە ھىچى بۇ نەكرا وەلا كەوت. ئەوسا سەربازانى فېداكار لە دەوروبەرى قەلا سەنگەرى قايمىيان دابەستىن و كەوتنە پاسەوانى.

ئىستى پىويستە كورتە و پوختەبەك سەبارەت بە رووداوى جگەرسووتىنى ئەسلاندووز بخرىتەروو ھەتا بزانن كە كرىشكىنى داخ لە دل چ كۆلمەز و ھەرايەكى بەراوەژووى نايەو. ئەگەرچى ئەو مېنچا و روويە بەروالەت سەرى

ۋەبەر پەسارى دەۋلەتى مەزىن ھېتابوو، بەلام لە ناخى خۇيىدا دىلى ھەر بۇ
 ھۆكۈمەتى روسىيا دەيگوركاند. بىنپسانەۋە ۋە پەنامەكى قاقەزى لە سپاسالارى
 روسىيا دەنۋوسى كە ھېرش بىكاتە سەر لەشكرى خاۋەن شىكۇ ۋە دىنى دەدا كە
 رانەۋەستى. لوتفوللا بىكى خەلج سەرلىقى لىقى ھەشتى ئەفشار بە زىرەكى
 ھەستى بىم مەبەستە كىردى، بۇيە لە گەرمەي مەشق ۋە راھىناندا بە بىبانوۋىيەك
 شىمشىرى لە روۋى كىرىشكىنى ھىلەباز ھەلگىشا ۋە كار گەيشتە جىنى بارىك ۋە
 شازادەى جىگرمەۋى مىر چۈنكە بە دەۋى ئەۋ رېۋىيەى نەدەزىنى، دۋاى كۈتان ۋە
 تېھەلدانى سەرلىقى ئەفشار رايدا بۇ نىۋ قەرمولان.

ئەۋ ناپاكە ھىلەزانە لە رۇۋى عارەفى مانگى، قورباندا ھۆكىمى لە
 سەربازەكان كىرد كە لەبرى بەرد، تەنگان پىر بىكەن لە چىۋ. بەگۈرتى لە شەۋى
 جىۋىنى قورباندا كە ئىرانى خەرىكى ھەسانەۋە بوۋ ۋە بە ئاسۋودەبى پالىيان
 داپۋە، «گۇلتۇسكى» سەردارى روۋس بە لەشكر ۋە تۇپخانەى تۆكەۋە لەپىر
 ھەلىكۈتايە سەر قۇشەنى شازادەى جىنشىنى مىر ۋە كىردى بە رۇۋى ھەشەر ۋە
 ھەلەلە دەشتى ئەسلاندوۋ. ئىرانى بە سەرلىشىۋاۋى راپەرىن بۇ
 بەربەرەكانى ۋە لە جەرگەى شەۋى تارا سەلىان بەستىن. جەنابى جىگرمەۋى مىر
 چۈنكە دەيزانى كە تۇپچىبەكانى ئازمىر بايجان بەتايبەت ئەۋانى ئەفشار
 تازەكارن ۋە ئەۋ جۇرەى پىۋىستە تۇپيان بۇ ناھاۋىۋىر ۋە دۋىمىيان پىناشكى ۋە
 تەنەتە چاكىشىان دەست بۇ ناكىتەۋە ھەتائەۋ بەلەنەكاۋە بىرەۋىنن،
 خۇدى خۇى داۋىنى موبارەكى بە لادا كىرد ۋە سىرەى تۇپانى راست كىردن ۋە ناۋرى
 دان. تۇپچىيانى روسىيا تۇپخانەى خۇيان لەسەر گىردىكى قىت دابەست ۋە گۈللەى
 ئاگرىنيان ۋەكۈۋ تەرەزى قورس يان تاۋەبارانى مانگى خاكەلىۋە بە سەر
 جەماۋەرى نىۋ ھۇردوۋا رىشت. گىرمە ۋە ھەرايەكىيان ساز كىرد كە دەتگوت دەشتى
 ئەسلاندوۋ سەر كلى جەھەندەمە ۋە ھەر گۇشەيەكى ئاتەشخانەى بۇزەخى
 بەنەلەيە. خۇلاسەى كەلام لەۋ رۇۋى جىۋنەدا دەست ۋە پىنى سولمانان لەجىياتى

ځه نه به خوین دهرنگا. لهو بگره و بهرده یه دا لوتفللابه گی سهرلک له نیو
 قهره ولان دهرپهری و چه شنی شیرزی دهره لیبو و خوی گه یانده کریشکین و به
 زمیری شهریک ناودیوی دنیای نه مانی کرد. کوش و کوشتر و تالان له راده
 دهرجوو و سالدات و قازاخ رڼانه مه تریزی ئیرانییه کان و گومیلکه ی خوین
 مؤنجیان دا و ههرچی هه بوو دمستی به سهردا گیرا و برا. به ناچار
 جینشین می و چه کدارانی خزمهت رکلی خویان گه یانده سهر باسک و بهنده نی
 نه سلاندوز و که ونه دان به خؤداگرتن و کؤکردنه موی له شکری پرؤوبلاو.
 به راستی لهو کشیمه کیشه سامناک و پر مه ترسییه دا که دهنگوت پؤوی
 رابوونه مویه ئیرانی که ونه نهوپهری گیانبازی و خؤراگری، به تاییهت
 لوتفعلی خانی نه فشاری سهرکرده ی لقی ههشت و محهمه دخانی قاجار
 هه رمانده ی لقی حوت و جه عفره قوتلی خانی موقه دمدم سهرداری لقی مه راغه.
 به لام سهره رای نه وای نه مانهش رووسیا سهرکهوت و ئیرانی شکان و به زین.
 زؤر که سی باوه رپیکراو گؤراویانه ته وه که پینسه د کهس له پله داران و سهر یازانی
 لقه کانی نه فشار له رینگای شهری بیرقزی دینی پاکی ئیسلام و دهولته تی
 هه تاهه تاییدا به گولله ی ئاگرین له خاکی نه مان گه وزان و نه غدینه ی ژپانیان
 دایه بهر دم بای نه مان. پاش شم رووداوه له شکری رووسیا هؤرودوبه زی
 ئیرانییه کانپان تالان کرد و به رهو هه ساری له تکه ران و ئهرکه وان بزووتن. به
 هیوای خودا له جینگای خؤی دا هه موی ده خهینه روو.

ههر لهم ساله دا میرزا محهمه دهنه بی کوری خوابه خشو میرزا
 نه بولحه سه نی وه کیلی پیتشو و چؤوه بهر دلؤفانی خودی.

شەرى دل ژاڭىنى لەنكەران

نواي پروداوى مالىويزانكەرى ئەسلاندووز، سالى ۱۲۲۷ى كۈچى/۱۸۱۲-۱۸۱۳ى زاپىنى^۱، لوتفەلى خانى قاسملو سەرکردەى لىكى ھەشتى ئەفشار بەپىنى ھەرمان راسپىزىرايوو كە لە ورمى بە دەورى ھىزەكەى دا بى و قەرەبووى كەم بوونەكەى بگاتەو و لەگەل لەشكرى ئىران بەرەو سىفورى لەنكەران بېزوئ، چونكە پروداوى تال و ناخۇشى لەنكەرانىش بىو بە سەربار لەسەر كارمەسائى ئەسلاندووز. يانى كۆتۈرۈسكى سەردارى پووس پاش شەوى بىرىنى سېاكەى سارپىز بۆو، لە جەنگەى سەرما و سەختەى زىستان دا، گەرماوگەرم رىڭاى ئەرگەوانى گرتەبەر و شەوى ۴ى مانگى مەرىم گەيشتە دەوروپەرى ئەرگەوان. بەناچار پارىزمرانى وىندەئى كە پىرقولى خانى قاچار و عەسكەرخان و باباعەلى بەگى پىشقەرەمولى دەربار سەرگەداپەتتەيان دەكرن، بە ھائى سېاى پروسان تۇقىن و جەمىنىيان لى ھەلگىرا و كەوتنە بىرى پزگارى و تەگبىران و تەنەت ھىندىگان سەرى خۇيان ھەلگرت و راپانكرد. لەم بەينەدا تەنبا مىرزا ئەحمەدى كاشانى برازاي فەتھەلى خانى مەلىكوششوعرا و سەرکردەى لىكى پەنگى مەسولمان^۲ و عەبدوسسەمەدخان و عەسكەرخانى ھەرمەندەى سوارانى ئەفشار مانەو. ئەم جەند كەسە دلپرانە چوونە مەيدان و پىشتيان نەدا و باسك و مەجەكى پالەوانانەيان ھەلگرت و نواي شەرى و تىكەلچوونىكى زۆر خۇداوراستان مىرزا ئەحمەدى كاشانى و جەغفەرخانى مازندەرانى بە دەست سېاى پروسىا شەھىد بوون و چوونە پەلى بەختەومرى و كۆمەللىكى بەرچاوپىش بە شوپىنپان دا جەللەپان بەست و واى لىھات كە بە خويىنى

۱ - دەختاپەك نووسەر دەلى شەرى لەنكەران و ئەسلاندووز دوابەدواى بەگىر قەومان و سەرەتەى شەرى ئەسلاندووز دەباتە جىۋىنى قوربانى سالى ۱۲۲۴ى كۈچى. وا ديارە نواى مانگى قوربان كە سەرەتەى سالى كۈچىيە و بە مەرىم دەست پىدەكا شەرى لەنكەران قەوماو. كەواپە سالى ۱۲۲۵ى كۈچى دوستە نەك ۱۲۲۷ بەلام رەنگە ھەر سالى ۱۲۲۴ى كۈچى وا تەبى و لە بنەردەتا شەردەكە سالى ۱۲۲۶ى كۈچى قەوما بى

2 - دەبى نوى مەسولمان بى

کوژراوان گیاوگولی موچه و مهزرای نکرهوان هه لگمرانه سهر پهنگی نه رخنهوان.

بهکورتی سهرداری ناوبراو دواي سهرکهوتنی به هیژیکي قورس و گران و بار و بارخانهیهکی بیهه زمارهوه لهویوه پرووی کرده له نکران و پاش نهوهی کهیشتی له شهوی ۱ی مانگی مهه رهمدا که دهیته تاسووعا، سپای پرووسیا کردی به هاوار و هه رای پۆزی حهشر. بهراستی زمانی قه لیم له نووسینهوهی ئهم به سهرهاته و قه له می زمان له گێرانهوهی ئهم حهوه له وه لایه پینی لیدهنتی که کول و کۆل و له نگولۆره. لیم تیکه ولیکه یه دا مههممه دخانی قاجار کوژرا و بهشی ههره زۆری لقی حهوت بوونه گۆشتی دم تۆپ و تفهنگ. به پینی سهرچاوه کانی میژوویی به تایبته «ناسخوته واریخ» و «په زه توسسه فای ناسری» له شهری ئهسلاندووز و له نکران دا پتر له ۵۰۰۰ چهکداری ئێرانی و ۲۵۰۰ له شکرچی پرووسیا کوژراوان. کۆترو سکی سهرداریش لهو تیکه له جوون و لیکدانه دا سێ برینی قوولی هینا و هه ر بهو زامانهوه وێرای پاشماوهی له شکرچی شهل و کوئی پرووی کرد جامیشی وان. ده لێن ئه گهرچی به زهحمهت و ههول و تیکۆشانیکي زۆر برینه کانی سارپۆ کرانهوه، بهلام ههتا ژیا هه ر شهل و گێر و گه وال بوو.

ئوهی راستی بێ یه کێک له پاکردوانی لقی ئه فشار له له نکران ئاغورلووی وهکیل پاشی بوو که سهره رای ئوهی سهیر نهنگوابوو، له بهروهی جێنشینی میر له شههري قهره جیداغ بوو، به رهو ئه و باله بزووت و له مهو دای پیحادا تووشی لوتف عهلی خانی سهرکردهی لقی ههشتی ئه فشار بوو که شهویش هه ر واوه دهجوو. خانی سهردار له گه ل خۆی بریدی و ئاغورلوو له خزمهت جیگره وهی میردا هه رچی به چاوی خۆی دیتبووی له نووکه وه گێرایه وه.

هه ر لیم ساله دا جه عه ر قوولی خانی بونبولی که له ناوچهی شاری شهککی بنه ی داکو تابوو، بارگهی ژیا نی لیم جیهانه رووخه که وه تیکنا و به رهو دنیای هه رمان ههنگاوی نا و به مردنی خۆی مرد.

نیردرانی عهسکهرخان بۇ دەمکوتی خیتلی شیروان و کوژاندنەوہی ئاگری ئاژاوہی لاجان و دووبەرەکایەتی لەگەل ئەحمەدخانێ موقەددەم

لەم سالەدا کە هیشتا کاری پیکهاتنی دەولەتانی ئێران و ڕووس هەروا بە
دواکەوتوویی مابوو، سەرماي مل بەملەي خیتلی شیروان سەری هەلدا. شازادەي
پایەبەرزى دەولەتى مەژن [عەبباس میرزای] جیگرەوہی میر تەنبا عەسکەرخان و
عەبدوسسەمەدخانێ ڕائەسپارین کە هەلکەنە سەریان و دایانپووتینن. ئەوانیش
بەگوێرەي فەرمان وێرایی سوارانی خۆیان چوونە سەریان و ئەو تاقمە یاغی و
سەربزێوہیان زۆر چاک تەزاند. بەلام چونکە وەرزی زستان بوو لەبەر تۆف و
بەند و سەرما و بەستەلەک زۆر بەی سوارانی ئەفشار چوونە نێو بازنەي نەمان و
ئەوہی مابوون بە هەزار گوێرەوہری خۆیان گەپاندە تەوریز. لەبەر بەختی بەد و
شێواوی ڕۆژگار، ئەم خزمەتەي عەسکەرخان و عەبدوسسەمەدخان ڕوون وەبەر
چاوەنەهات و جیتی خۆی نەگرت و بەلکوو بە کەمتەرخەمی و کۆتایی لەقەلەم
بەرا. شازادەي جیگرەوہی میر وادەرەتیبوو کە فەرمانی دا لەبەر چاوی خۆی
پەتیک باوینە ئەستۆی عەبدوسسەمەدخان و بیخنکینن!! عەسکەرخان بە
پشتیوانی بەرێز میرزا ئەبولقاسمی قایمەقەم و کار و خزمەتەکانی پێشوو و
ریش سەبیبایەتی خۆی تیکەوت و توانی براکەي لەو سزادانە قوتار بکا. لەم
سەرۆبەندەدا ڕیکەوتنی نێوان ئێران و ڕووسیا کە بە پەیماننامەي گولستان
ناوبانگی دەرکەبوو، کۆتایی پێهات.^۱ دەقی پەیماننامەکە کە بە تەگبیر و

۱ - پەیماننامەي ۵- لسان سالی ۱۲۲۸ی کۆچی ۱۸۱۳ی زایینی نووسراوە.

پاویزی حاجی میرزا نه بولحه سهن خانی بالویزی باومرپیگراوی دهولهتی
کهوړه میژوران نووسراوه به دوور و دریزی له دیروکاندا خراوه تېروو....

هر لم ساله دا جیگره ووی پایه بهرزی میر بیستی و لږی روون بڼوه که
هوړی بلباسی نیشته جینی لاجانی سر به سابلغ ویدم چی شالو بهرنه سر
دانیشتونانی ساینه لالا و سندووس و دایانپلوسن و دایانپرووتین و موچه و
مهزرایان پڅوست بکن. هر بویه جینشینې بهرزی میر، نهحمه دخانی
موقه ددم و عسکه رخانی نه فشار که له تهوریز له خزمه تی دا بوون هه لپیژاردن
هه تا برؤن و لیتیان بدهن و بیانتاسینن. نم دوو که سه پسرولوی پازده هزار
تمه نی تهوریزیان دا به دیوانی بهرزی فرمانده وایه تی که نوای کژتابی هاتنی
نهرکی سر شانینان له مالی تالان کراوی بلباسان بیدن. وا قرار کرا که
نهحمه دخان له مراغه ووه و عسکه رخان له ورمیوه هیزی خویان کژبکه نه ووه و
له سندووس په کتر بگر نه ووه و پیکه ووه په لاماری بلباسان بدم. به لام نهحمه دخان
پتی لم قهراو برپیه نا و بهر له عسکه رخان پوی بؤ زگ بلباسان و دهستی له
تالان و کوشتار نه پراست و به دهسکه ووت و خه نیمه تنکی بیژمار ووه گه رایه ووه
مراغه. له و لوه کاتیک عسکه رخان بهرمو لاجان بزووت له مه و دای پتیه دا
بیستی که نهحمه دخان دهستی خوی ره پینش داوه و نه ووی دهبو و بکری کراوه،
جلمه و شل نه کرمه ووه و به کسر رووی کرده میانداو و نه ونده و رق هه ستابو و
که هر ناوړی دینا. وختایه که له میانداو گه پشته سر نهحمه دخان و کردی به
تاله و قسه و تال و ناخوش و سارد و سووکی به زمانی دا هات و له و لاشه ووه
بیستی به ووه، زوری دل له نهحمه دخان نیشا و گه رایه ووه ورمی. له بهر ووی
نهحمه دخان له لایه ن عسکه رخانه ووه قسه و ره قوته قی له پارسه تنکی نرابوو،
سکالای برده بهر دهسه لاتخانه نی تهوریز و به هه له دوی عسکه رخانی دوا. به
هان دان و داوای خانی موقه ددم، میرزا رحیم خانی قاجار په کیک له
بیا و ما قوولانی بارگای میری راسپیژدرا که بروا و نیومی شو بره دراوه

عەسكەرخان خەستبۆیە سەر شانی و ٧٥٠٠ تەمەنی تەوریزی بوو لێی وەرگرێ و بیابانە. دواى ئەوەى پەحمەرخان گەشتەجێ، عەسكەرخان ٢٥٠٠ تەمەنی حازر کرد و ویی دا و بۆ ٤٠٠٠ تەمەنەكەش كە دەمایەوه جوار مانگی دەرگەت وەرگرت و پسوولەى دا و لە ئەلەوه نەهاتە بێ و کابرای پاسپاردەشی بە باشترین شیوە بەرپێکردمەو تەوریز. بەلام کاتێك ئەحمەدخانى موقەددەم هەلۆیست و هەنگاوەكەى بیستەوه سەرى لە بوختەیی و لێویشاوەی عەسكەرخان سوپما ئەویش لەژیو ٧٥٠٠ تەمەنی ئەشرەفی پێشكەشی خەزینەى دەسەلات كرد.

هەر لەم سالەدا میری خاوەن شێق بە مەبەستی گەڕان و سەیران لە تارانى پایتەختەوه بزووت و جیمەنى ئۆجانی دەورووبەرى تەوریزی کردە خێوەنگای سەرپەرەى بەشەوگەتى. لەژیو دەستوورى فەرموو كە تاقى تۆپچى و سوارانى تازەى هیزى ئەفشار بچنە خزمەتى. هەر بۆیە عەسكەرخان و عەبدوسەسەمەدخان و نەزەرەلى خانى برازایان لەگەل سوارانى تازەى بەرپێكى خۆیان چوونە میزگۆلانى ئۆجان. دیارە پەحمەتوللاخانى قاجار سەرتیپی تۆپخانە و ئەسەبوللا بەگى ئەفشارى عەرەبلوو سەردەستەى تۆپخانە و خەزانە ئاغا سولتانیش وێرایان چوون. ئەوسا سوارانى مەشق پێگراوى راها تووى لە کلێرمەچوو كەوتنە خۆ رانان و مەشق و پێزبەستن. خاقانى بەزەنجى لەگەل بۆلیك لە گەورەبپاوانى دەوڵەت و میرزا محەممەدشەفیعی مەزنەومزىر چوونە سەر تەپۆلكەىك و تاسەى تەماشای بزووت و یەكجار زۆرى و مەردەلى كەوت و كەیفى موبارەكى پێی بزووت. لەو جەنگەیدا مەزنەومزىر كە هەمیشە لە دوورەوه قازانج و بەرژمەندى عەسكەرخانى دەپاراست و پڕواى پێى بوو، هەلەكەى قۆز تەوه و بە خزمەتى راگەیاندا كە ئەمانە هەمووى دەچنەوه سەر لێویشاوەی و كارچاكى عەسكەرخانى ئەفشار كە لە كۆنەوه غولام و دەولەتخوایه. پاشان باسى چۆنەتى پێ و شوێن كێشانی كوژرانی تەسیت سیانۆف و چوونى بۆ فەرەنسە و تێكراى خزمەتەكانى بە زمانىكى تەپ و پاراو بۆ گێتاریەوه و نەقل و

نه زیله ی ۷۵۰۰ تمه نه ی که سازاده ی جیگرموه ی میر به فیتی نه حمه دخان وه کوو تاوانانه پیژمه به سستیوو، وپرای ناکاری باش و له باری خرایه پروو. خاومن شکو هر له پیژمه سازادی بانگه پشست و زوری لئ-تووړه بوو و به سهری رژی و فهرمووی دهم پیسووله ی ۴۰۰۰ تمه نه ی بده یه وه و چاکت ناگا له عه سکه رخان بئ و جبه یه کی دارموشی بؤ کرده خه لانی شانازی.

هر لم ساله به گویره ی ته گبیری میرزا محمه ده علی ناشتیانی (نمشکه بؤس) وه رگرتنی باج و پیتاکی ورم له ویشکه مال و نه غدینه خرایه نه ستوی محموودخانی کوپی موئمین خانی نه فشاری ساینقه لا. سه عیده پین به گ به کیک له دیوانی دیوانه ی مازنده ران له بهر په ریشانی کاروباری هوکمرداریتی حوسین قولی خانی به گهر به گ له لایهن دیوانی میره وه وه کوو داروغه و خاومن دمه لات نیردرایه ورم. لقی حه وتی نه فشار که پیشتر له ژیر دستی محمه دخانی قاجاردا بوو، به شیوه یه کی کاتی درایه چنگ «ناغاقاسم» ناویکی باومرپیگراوی جینشینی میر. هه روه ها سوارانی تازه ی سپا بؤ راهینان خرا نه ژیر کتفی نه زه ده علی عبدوله لیکي.

جوونى جېنشىنى مىر بۇ خۇي و ورمى

سالى ۱۲۲۹ى كۈچى/ ۱۸۱۳ - ۱۸۱۴ى زايىنى، پاش تېپەرىنى جېزىنى
نەورۇزى سولتانى بە خۇشى و كامرەوايى و كامەرانى، جېھانى پىر بە
بېنوقەدەمى خاكەلىتو تەمەنى لە نوئ نووسراپەو. لەو ھەرەتەدا شازادەى
بەپىزى جىگرەوۋەى مىر كە لەمىز بوو ھەر سەرقاتى شەر و ھەرا و دانەسەكنىن و
گىرۋەدى شەكەتى بوو، مەيلى ھەرموو كە تەشرىف بەرى بۇ سەيران و راو.
سەرەتا پىرىنگى شەكەتى ھاويشتە سەر مەتبەندى دىلېزويىنى خۇي و پۇلى
شەمە ۷ى مانگى شابان بزوت و تاو و خېوۋەتى لە جىمەنى بۇرشەك ھەلدا.
ئەوئەندەى پىويست بوو خەلكى خۇي و سەلماسى خويئەدەو و بەسەرى كىرئەو.
كانىك كاروانى كەلۋەى لەوئەو پۇيى و سىبەرى ھاويشتە سەر داويىنى قىزەلەى
ورمى، عەسكەر خان كە لە پكىلى خۇشەرىدا بوو، ئىزنى و مىرگىرت و بەپەلە
مىزگىنى جوونى كەلۋەى پىرۋى بىر بۇ حوسىن قولى خانى بەگەرەگ. ئەويش
كەوتە ئامادە كىردى شتومەكى جېز و شامانى و مىواندارى و لەگەل خانان و
پىاوماقوولان و تىكرەى قۇشەنداران پۇلى دووشەممە ۸ى كۆلەمانگ چوونە
پكىف رامووسانى. شازادە ھەر ئەو پۇۋەى كە گەيشتى چو بۇ باغى كەمال ئابادى
بەگەرەگ كە دەنگوت بەھەشتە و ئەوانەى كە لە خزمەت پكىفىدا بوون،
ھەركام چۇنيان رىدەكەوت و ئىيان دەوۋەشاو لە گەرانگەرى باغەكە چادىران
ھەلدا و ئۇقرەيان گىرت. خودى بەگەرەگ و مەحمودخان و عەسكەر خانىش لە
تەنىشت باغ خېوۋەتى بە جويىيان ھەلدان و بىنەيان داكوتا. لەم كاتەدا
سمائل ئاغاي بشكوفتى كە ئىستا و رابىردو بەگەرەگ لە سەرخىلايەتى خېلى
خۇي خىستبوو، لە پىگەى عەسكەر خانەو دىبارىيەكى شايانى ئاردە خزمەت و

هر به داوای نهویش چووه سر دؤخی جارانی. عسکهرخانیش به مه بهستی
ته من کردن و گوئی بادیانی عیلى ههركى رانه سپیژدرا كه ماوه یهك پینشتر
هه لیانكردبوویه سر ناوچه و مه لیه ندهكانی ورمی. هر به راستی له ماوه یهكی
زۆر كه دنا شهركی سه رشانى به جوانی پاپه راند و به سلامه تی و دمستی
پرده سكه و ته وه گه پاپه وه. ههروه ها به پیز میرزا بوزورگی قایم مه قام وانه میرزا
عیسای باوكی قایم مه قامی نووم كه به داهات و دهركه وتی دیوانی ورمی دنا
چووبووه، ۱۱۶۹۶ ته نه نسی خستبووه سر نه ستوی حوسین قولی خانی
به گه رهك و پسووله ی لیومرگرت. بوای ئم كارانه كاروانی به ختیارى جاریكى
تر بهرمو خوی بزوت و لهو رۆژانه دنا نه زمعه لی خان له سهركردایه تی سوارانی
نه فشار لاندرا و له سه ره نادا راهینه رى پرکیش بق تاراوگه نوور خرایه وه. وا
داندرا كه هر بوولتکی ده مینن ناغاحه پدمری فه راشی تایبه تی پادشا له یتگای
مه محمودخانه وه له به گه ره بگی و مربرگرت و بیگه یه نیته خه زینه ی میری.

شهری حیدری و نیعمتی له ورمی که شازادهی

زۆر تووره و چراغی کرد

لهم سەروەندەدا باش چوونی تەشریفی شازادەیی جیگرەو می میر لە
ورمیوه بۆ خۆی، شەری نێوان حیدری و نیعمتی قەوما. وەک ڕوون و
ناشکرایە ئهم قەرە و هەرایە لە کۆنەوه لە مابەینی لات و شەلات و تاوانکارانی
[هیندیک] ناوچە و هەریکی ژبانی سولماناندا باوە. وەک و دەتین و لە نێو
چین و توێژەکانی جەماوەردا باسی دەکری ئهم ناکۆکییە لەمیژە لە نێوان
مەردانی شانیعمەتوللای وەلی کرمانی و سەید حیدری دەرویشی تەبەسیدا که
لە شاری تەوڕیز نێزاو، سەری هەلداو. بەکورتی لە ڕۆژی عاشوورا و
تازیه‌داریدا که خەلکی ورمی بەهێی داب و نەریتی کۆن لە تەکیە و مزگەوتاندا
سەرقاتی سەربوولکە و جەمەری گێژان بوون، لاتەوپاتە و پیاوخرایان کرێانە
گرمە و هەرا و شەری حیدری و نیعمەتییان ساز کرد و بەم بیانویەوه
هەلیانکوتایە سەر مالان و دەستیان لە کوشتار و تالان نەپاراست و هەریک لا
چەند کەسیان لێ کوژرا و تاقمیکیش بە برینداری کەوتنەوه. سەرەنجام
لوتفەلی‌خانی قاسم‌وو سەرکردەیی لقی هەشتی ئەفشار بە فەرمانی
حوسێن‌قوڵی‌خانی بۆیە هیژەکەیی خۆی کۆکردەوه و لە سانی دا و بە
هەرمەشەوگۆڕەشان ئاگری ئهم ئاژاوەیەیی پۆمرکاندا. کاتیگ شازادە
[عەبباس میرزا] لە خۆیە ڕووداوەکەیی بیستەوه وەک و گەرێک دەرەتوو. هەر
بۆیە لەرێوێ گزیری توند و ئیژی ناردن بۆ ورمی که جەمەدارانی سەرناسی ئهم
کارە لادینانە و بەدەفەرانیە بگرن و بیانبەنە خۆی. لەبەرەوی تاوانباران و
قەلەوقوتەیی گومناو باش ئهم ڕووداوانە ڕەویبوون و خۆیان وەبەردەستان

نه دابوو. گزیرانی راسپیژاو لهبری نهوان دمسته یه کاسپکاری بی تاوانی بازاریان گرتن و به چوله پیچ کراوی بردیانن بؤ خوی. به ناچار حوسین قولي خانی به گهر بهگ به مه بهستی تکا و پارانه وه بؤ بی گونا هان. که له بهر مه زاخانی نیشیک ناغاسی کوری علی بهر زاخان و علی مراد بهگی سهرلکی کوری ره حیم خان و حوسین بهگی ریش سپی خیتی قورخلووی به نامه به که وه نارین بؤ خوی. لعم به پهنده نه جهف قولي خانی دووم کوری به گهر بهگ که له زیاره تی نه زرگه و مهر قه دی نیمامان گه رایه وه و گه یشته وه ولات، حوسین قولي خانی باوکی له ریوه دوا به دوا ی نهوان بهر پی کرد بؤ خزمهت شازاده. خود او راستان نه جهف قولي خان لهو جهنگه بهدا گه یشتی که گیراوانی بی تاوان درابوونه چنگ میر غه زه بیان و خهریکی سزادانیان بوون. به گهر به گزاده همرچه ندی داپاری و خوی هینا و برد هیچی بؤ نه کرا. لهو کاتهدا عهسکه رخانی پیر له پیش شازاده کرنوشی برد و به خاکه رای بی هزار سویتندی به خاکی پای خوارد که نه مانه هه موویان کاسپکار و بووکاندارن و قهت لهو کاره نابه چینی وه نه گلاون و نم ههرا و کهتن و ناژاوه به کرده ی چه په لکاران و لات ولووتی بی ناوان که نیستا بازمن و خویان همشار داوه. نه گهر چی به تکا و پارانه وه ی به گهر به گزاده و عهسکه رخان نه و کومه له گیراوه ی چینه و جه نه دان و لیبیان خۆش بوو، به لام شاگری تووره بی بهر یزبان ههرا دانمه رکا. له جباتی نهوان که له بهر مه زاخان و علی مراد بهگی و حوسین بهگی به تته لدان دان و فهرمووی به رولان بیانته زینن و ته نانهت حوسین بهگی ریش سپی بیچاره بیان فه لاقهش کرد. نهوسا بری دووه هزار تمه نیان جه لیمه به تاوانبارانه وه بهست و گزیری به زهبروزنگ و تۆسن له ماوه به کی کمدا شهش گهر کی شاری ورمیان تیکوهردا و خه لکیان هه لپیچا و لیبیان نه ستاندن و دایانه دمست کار به دهستانی دیوانی بهرزی میری.

شەرى قەلەي رەواندز ناسراو بە سیدەک لە سالی ۱۲۳۱ی کۆچی/ ۱۸۱۵ - ۱۸۱۶ی زاییینی دا

بێیۆست بە روون کردنەوێه میری رەواندز که لە لایەن دەولەتی گەورەیی
عوسمانییەوێه لەو خاک و مەلبەندە ئالای هیز و حوکمرانییتی هەلدابوو، لەبەر
مەودای کەم و نیزیکیایەتی و تەنینهوێ دەسەلاتی، جاروبارە هۆمەن و پامالی
دەبردە سەر ناوچەیی شێۆ. کاتیگ ئێم هەوالانە بێنێوێر بە گۆیێ دەولەتی
پایەدار گەیشتنەوێه، وای لێهات که بەرپەرچدانەوێ میری رەواندز وەکوو ئەرک
لەسەر شانی حکوومەت رەنگی دایەوێه. لەم سالەدا سازادەیی جێگرەوێ میر،
محەممەدباقرخانی سەپاسلار، کۆری پیرقوڵی خانی سەرداری قاجاری لەگەل
کۆمەلێگ سەرکردەیی ئازەربایجانی وەکوو نەزەرعلی خانی مەرەندی،
برایم خانی شامبەییاتی، سەمیلخان و براكەیی چوونە ژێر فەرمانی
سەپاسلارەوێه و تێگرا روویان کردە مەلبەندی هەستبزوێنی ورمێ و لەوێ
هۆردووبەزیان کرد.

لەم بالەشەوێه حوسێن قوڵی خانی بەگەریگ، بەپێی فەرمانی مەزنانی
دەسەلات، نەجەف قوڵی خانی کۆری وێرای لوتفعلی خانی برای که سەرکردەیی
لقی هەشتی ئەلشار بوو بەرپێی کردن و عەسکەر خانی عەبدولمەلیکی و
عەبدوسسەمەدخانی برای و مەحموودخانی قاسملوو و رەحمەتوللاخانی
فەرماندەیی تۆپخانە و ئەسەدوللا بەگێ عەرەبلووی سەردەستەیی تۆپخانە و
خەزان ئاغای فەرماندەیی تۆپخانەیی رەگەل خستێن. هەموویان شان بەشان بە
دەههزار سواره و پیاده و تۆپ و تۆپخانە و قورخانەوێ کۆچاو کۆچ بەرەو قەلەي
رەواندز کەوتنەری. سەرەتا سەمیل ئاغای بشکوفتی که پێشەنگ بوو

بې لیکدانه وه و به که تره خه می هه لیکرده سهر شووره می سیده ک. قه لانشینان نه که رچی نازایانه بهرموړووی بوونه وه، به لام هیجیان بې نه کړا و به شکاوی سهریان برده وه بهر هساری قه لا و پیاویان نارد لای میری روهاندز که بگاته فریایان، که چی پیاوه که نه گه یشته چی و به ده ست پاسه وانانی سپای نیران گیرا و به حوکی سهر کرده کوژا. له و کاته دا هیزه نه به زه کان په سپاه سا ومده رکه و تن و دهوره می دیواری قه لایان نه نی. پاشان له چند شوینکی له بار توپی قه لاشکینیان دابه ستن و گولله می ناگرداریان چه شنی گلیره به سهر ژووری حه وشه دا باراند. به ده ستووری هه رمانده می توپخانه، توپی ۷۰۰ تا ۸۰۰ توپه له می ناوړباریان هاو یشته قه لا و له پیوه بورچیک قه لشتی تنکوت و دارووخا، هه ر بویه قه لانشین تووشی دله راوکه و توین بوونه وه و له جهرگی شه ودا بن دیواریکیان کوآی و خویان گه یانده لیرمه واره کانی دهوره بهر، به لام بهر له راگردن چند سواره میکی نه فشار و که سانیکی دیکه می وه کوو «عه لی» ته ودرار و مه ده می ته پچی لقی نه فشار به گولله می گهرمه وه بوون.

هه ر چو نیک بې له ماوه میکی کورنا قه لای سیده ک گیرا و ده سکه و ت خه نیمه تنکی زور که و ته چنگ سپای نیران. پاش شم سهرکه و تنه ده سته په ک سهر بازی نازا به سهر کردایه می نه حمه دبه گی سهر په لی په کم له وې بنکه په کی سپایان دانا و مه ته ریزیان دابه ست و هیزه بالادسته کان بهرمو روهاندز بزووتن. هیشتا بوو فرسه خ نه روپیوون که هه لیکرده کرپوه و باکوت و سهرمایه می سه خت بالی نه نگاوت. نوا به فریکی وا فورس باری که هه موو پنگا و روه که کان گیران و بواری هات وچو نه ما. گه لیک قوشه چی و په کسم روه قه لاتن و که سیره بوونی و له بې په رین و به ناچار که و ته ژیر پاشماوه می له شکر گه رایه وه و رووکاری شم سهرکه و تنه که و ته ژیر په رده می نواکه و تن. شم سهر و به نده دا هه والی هاتنی بالویزی دمه له می شکومند له هه ریمه کانی نیران دا بلاو بوه.

ھەر لەم سالەدا مىرزا محەممەد ئەلى سەرخىسابى ئازەربايجان ناسراۋ بە
 ئەشكەبۇس بۇ جارىكى تىر پوۋى كىرەمەۋە ورمى و كەتەۋە پىداچوۋنەۋە
 داھات و دەر كەۋتى ديوانى و لە نىۋ پەراۋاندا ھەموۋى دەنۋوسىنەۋە و تۆمارى
 دەكرىن. لەم كاتەدا شازادەى جىنشىنى مىر نامەيەكى ئاردا بۇ حوسىن قولى خانى
 بەگەر بەگ كە دەبى بە ئاگادارى مىرزا محەممەد ئەلى سەرخىساب پىنسىد
 سوارەى سىكۇرتى و ھەششەد سوارەى لەشكرى و دوۋ لىقى مەشوق پىكراۋ و
 دوۋسەد و بىست كەس تۆپچى ئەفشار ساز و پەرداخ و ئامادە بكا و چاۋە پوانى
 فەرمانى ئازە بى.

ھەر لەم سالەدا ئەحمەد خانى موقەددەمى بەگەر بەگى مەراغە لە ميانداۋ
 چۆۋە بەر دىلۇفانى خودا.

پاسپېر درانی عهسکه رخان بۆ میوانداری کردنی

بالتویزی پرووسیا

سالنې ۱۲۳۲ی^۱ کۆچی/ ۱۸۱۶ - ۱۸۱۷ی زایینې، «ئه لیکساندر یه رمیلوف»ی بالتویزی پرووسیا به رهو ئیران بزووت. بالتویز پیاویکی زانا، به لام توند و تیژ و قسه تال و لووت بهرز بوو. پاش ئه وهی له ماوهی دوو مانگا توانی کاروباری تخلص و قهره باغ پتک بخا، له لایه ن ولاتی خۆیه وه به مه بهستی راگه یانده نی چه ند بابه تیککی که حکومه ت رایته سپارده بوو به رهو پایته ختی شاهه نشاهی ئیران که وه ته ری. چونکه ده بوو پیاویکی وریا و کارزان به رهو پیری بجی و میوانداری بی، فرمان درا که عهسکه رخانی عه بدوله لیککی بجیته ئوچ کلیسا و پینشوازی لی بکا.

عهسکه رخان به پتی فرمان به ته داره کی شایانه وه له ورمیوه به رهو شوینی دیاری کراو پویی و به خیری هینا و پتکه وه پرویان کرده ئیره وان. سه ره تا هه سه ن خان ناسراو به سه فده ری غازی برا دوو که ی ناوداری هوسین خانی سه ردار که له ده ره وه ی ئیره وان و له سه یرانگایه کی خۆش سه راهه رده یه کی گه وه ی بۆ پازاند بۆوه چه ند هه نگاوێک به پیری وه هات و دهستی نایه نیو دهستی بالتویز که به دابی ئه وان نیشانه ی دۆستایه تی و خۆشه ویستییه و به میرسی میرسی دهستی گۆشی! ئه وسای پتکه وه چوونه نیو خپوه تی خان و دوا ی میوانداری کران له خاکی ئیره وان تپه ری و له گه ل عهسکه رخان به رهو ته وریز کشا. ئه و پۆوه ی ده گه یشته ته وریز له ئاوا یی «سه به لان» وه هه تا کۆشکی حکومه ت، نیزیکه ی ۲۵۰۰۰ سواره و سه رباز و ۲۰۰۰۰ پیاده و ۴۰۰۰۰ کهس

۱ - له ده قه که دا نووسراوه ۱۳۳۲ که هه له یه

سه‌نه‌تکار و کاسپکار و بوکاندار و یرای ۴۰ دزگا تۆپ نه‌وبهره‌بهر
راوه‌ستابوون و جه‌ماوهره‌که ده‌تگوت وینه‌ی به‌دیواره‌وه هه‌لاوه‌سراوی
بیده‌نگن و سه‌رتاپاخوار بیوونه‌جاو و گوئی و له‌بالوئیز رامابوون.

بهم شتومه‌یه نه‌لیکساندر یه‌رمیلوف ئاوی پیشوازی شیاو لیکرا و پیتی‌نایه
ته‌وریز. بۆ سه‌به‌ینێ له‌گه‌ل عه‌سکه‌رخانی میواندار چوووه‌ خزمه‌ت شازاده‌ی
جیگرمه‌می‌میر و دوا‌ی دیدار و وتووێژ هیچ وته‌یه‌کی نه‌رم و نیانی له‌ زمان
شازاده‌وه نه‌بیست چونکه‌ بیری پیرۆزی به‌رێزبان به‌ لای شه‌ر و کیشه‌دا
شکا‌بۆوه و ده‌یه‌ه‌ویست کۆنه‌قینی به‌رێژی و تۆله‌ی پێشوو بکاته‌وه. به‌ناچار
نێردراوی ده‌وله‌تی روس به‌ دل‌ناخۆشی و نا‌هومی‌دی و یرای عه‌سکه‌رخانی
میواندار به‌ره‌و باره‌گای پادشای ئێران بزووت. له‌به‌ره‌وی ته‌واوی
راپۆرت‌ه‌که له‌ «ناسخو‌تته‌م‌واریخ» دا نووسراوه و له‌مه‌ پتر په‌یوه‌ندی به‌ باسه‌که‌ی
ئێمه‌وه نیه، خۆم لێ‌بوارد.

په نجانې نه فشاران له هه لس وکوتې ناله بارې مه محمود خانې
قاسملو و هاوار بردنیاں بۆ لای جینشینې میر و لایردن و
ته مې کردنې یهک له دواي یهکی چه ند کهس له ژمیریان

پیشتر یاسی کړا که میرزا محممه دعلی ژمیریای دیوانی بالا سالی
پیشوو دارایی دیوانی ورمی نایه بمردهستی لېو شاولی مه محمود خانې
قاسملو و خوی پوی بۆ ته ورېژ. ناوبراو بې پارسهنگ جوولایه وه و خوی له
نارووتاندن و شلتاغ نه پراست. خه لکی ورم له زمبروزهنگی باج و مرگړای و له
هه لس وکوتې ناله بارې خوی و تهنگ هاتن. وای لیهاک که هیشتا چل رۆژ به
سر جیژنی نه ورۆژدا تینه په پېوو که پیتاکي نق مانگه کؤکرا بویه وه.
محممه دعیساخان و خودادادخانې کورانی ئیمام قولی خانې خوابه خشو له یه
زولم و زوره ملی پیاوه کانی مه محمود خانې قاسملو و هه لاتیوونه خوی و مزنانی
نه فشار له دهره ټیک ده گهران که سکالای لېکهن. خودا وراستان لم کاته دا که
مه زن و ماقول و بازگان و ناغاوتی ورم و پرای مه لا ناغاوهزا قازی کوری
خوابه خشو میرزا محممه دحوسینی ئیمام جومعهی ورم چووبوونه ته ورېژ بۆ
پیشوازی بالویزی پروس، هه له که یان به له بار زانی و هه موویان لای
جینشینې میر که وتنه سکالا و گله و گازنده و گوتیان مه محمود خان تهنگی
پېه لچنیوین. مه محمود خانیش که له وې بوو، شازاده عه بیاس میرزا پاش
هه لچوون هه رموی که فته حعلی خانې نووری مازنده رانی بیداته بهر مست و
شه پلاغه و نهویش چاکي لیدا و پرومته و پشته ملی به زلله سوور هه لگړا.
نهوسا میر دهستووری دا که دهس به سر بیبهن بۆ مهراغه و وا دانرا که هه رگیز
دهست و مرنه داته کاروباری پیتاکي ورم و نهوهی به زیادی نه ستاندوویه تی له

بنی بیتنه و دهر و بیداتهوه. پاشان فهتج علی خان له بری مهحموودخان راسپږدرا و شان به شانی گه وره پیاوان و جه ماوهری نه فشار له بنه بانسی مانگی جیمادی دوومدا به ره ورمی که و ته پږ. فهتج علی خانی مازنده رانی دواي نه ووی گه پشته شوینی کاری خوی که و ته نووسینی بسووله ی بیتاک و داهاتی دیوانی دهسه لاتی ورمی و به سهر به سستی ملی لئنا.

لهم سهر به سهر بنده دا کورده کانی ره و نه د هرا و ناژاوه یان نایه ووه و سنووره کانیاں شله قاند، بویه به ناچار حوسین قولی خانی به گه به گ به مه به سستی خاشه کیشانی لهم توخم و تووه ی ناژاوه به که ببوو به هوی شیوانی کاروباری حکومتی و ژپانی هه شامه تی ورمی تیکدا بوو، نه جه قولی خانی کوره گه وری له جیتی خوی دانا و دواي جیژنی ره مه زان به ریگای سندووسدا چوو بۆ سولتانییه، چونکه کاروانی که ژاوه ی پیروزی خاقانی به رزه شان له وئ بنه ی داکوتا بوو. فهتج علی خانی نووری مازنده رانی که له مالی حاجی سه فی داده نیشته به شامانچی هیور کردنه ووی خیل و خانه دانی نه فشار میرزا محه مه ده سه عیدی که لانتیری مه لبه بنده که ی بانگه پشته و به راویژی نه و که و ته سهرژمیری خانوو به ره کانی شار و پیوانی زموی وزاری گوندان و به هیچ کلوجیک لای له نه جه قولی خانی بریکار نه ده کرده ووه و گوئی پیسی نه ده مزووت، بویه کاروباری مه لبه بنده که و ناوچه کانی سهر سنوور زیاتر له پشوو نا تو زکان.

لهم کاته دا شهر فرۆشانی ههرکی شوویان لئ هه لکیشا و زمه دیان گه یانده ناوچه کانی ورمی. جه ماوهری نه فشار به پیوه فا ده رچوون و فهتج علی خانی نووریان دنه دا بۆ لیدان و ده مکوئی سهر بزیوان. نه ویش به هیژیکسی ته یاری حکومته ووه له شار ده رکوت و له نا کاو به سهر سهر بزیوانی ههرکی دانا و مال و خنیمه تیکی زوری لیگرتن و تالانی کردن و به ده سستی پر و سهر که ووتوو گه رایه ووه ورمی. سمایل به گی خه له ج به در یژی چونی ته ی رووداوه که ی له نوو که ووه نووسیه ووه - به په له به عه بدور ره زابه گی پیشخزمه تا ناردی بۆ

حوسین قولى خانى به گهر به گ. کاتیک کاغه زه که ی سمایل به گ له چیمه نی سولتانییه خرایه به رچاوی به گهر به گ به بن وه فایى نه فشاران و سر به خوی فتهح عه لی خانى نووری زور تیکچوو. دواى ته گبیر له گهل عه سکرخان که نه و دم شرکی میوانداری کردنی بالتویزی روسی له سر شانی نه مابوو، له هه لیکی له باردا چۆنیه تی رووداوه کانی به خزمهت میری مهن راگه یاند. نه و سا فهرمانیک له لایهن پادشاه بۆ فتهح عه لی خان نووسرا [که بگه رپته وه] و له سر داواى حوسین قولى خان، میرزا محهمه دته قی قه واموده وه لی ناشتیانی داندرا هه تا به سر کو به ندی پیتاکی ورمی راگا و ا بریار درا که به مۆر و پسو وه ی به گهر به گ به سئ قیست هه رچی هه یه بدری به دیواندارانی پایه به رن. دواى ثم قه رار و برپیه به گهر به گ و پرای میرزا محهمه دته قی قه واموده وه لی ژمیریاری دیوانی بالا و عه سکرخان رووی کرده وه ورمی و له پوژی جیۆنی قورباندا پنی نایه وه کۆشکی ده سه لاتی. نه جه ف قولى خانى بریکاری حکومهت له گهل خه لکی ولاته که زور چاکی پیشوازی له باوکی به رن مجبی کرد و به گهر به گ هه روه ک پیشوو له سر کورسی ده سه لات پالی دایه وه. میرزا محهمه دته قی که وته سر لی هه تینان و پئوانی زه وی وزاری مه لبه ندی ورمی و فتهح عه لی خانى نووری خۆی له ده ستیومردان کیشایه وه و گه رایه وه ته ورپز.

لهم ساله دا که میرزا محهمه دته قی له ورمی سهرقالی سر لی هه تینان و پئوانی ملک و ماشی لادیکان بوو، له ماوه ی چوار مانگدا هه موو حیسه باتی خسته وه سهر به ک و کۆتایی پپه ئینا. به لام به دنه و هه لفریوانی میرزا له تیف په کیک له نووسنده کانی خۆی ویستی که بکه ویته سهر ژمیری جه ماوه ر و وه کوو شارۆکه ی سه لماس له ورمی سهرانه دابنن و ثم سهرده قه ناله باره بشکینن و قازانجیکی بن ژمار و مچنگ بپنن. هه ر بۆیه که وته سهر ژمیری جه شامهت و لهم بینه وه به رده «رحمیم» ناویکی قه سابی خه لکی «گه زنه ق» کاتیک نۆره ی هات و چوونه لای که سهرقالی کۆشت فرۆشتن بوو، خوینی وه کول هات و گوئی:

سهرنیک که باری قورسی سهرانه بیگریتموه بۇ برینى دهى! بۇیه هەر له رنوه بهو
کیرده تیژهى به دهستییهوه بوو سهرى خۇى برى و نهم بار قورسى به شیاوى
سهر شانى خۇى نه زانى. کاتیک نهم هه واله له نازه ربایجان دا بلاو بۆوه، مبرزه
محهمه دهقى و کارگیرانى دیوان زۆر ترسان و سامیان رینیشته و له کردهى
خۇپان پاشه گهز بوونهوه. خیرایه کی برى ۷۱۰۰۰ تمهنى تهوړیزى پیتاکی
وشکه مال و نه غدینه و ۷۰۰۰ خاتوار ده غل و دان بۇ ورمى دیارى کرا و به پنى
فرمانى بانگ کرانه وهى گه راپه وه بۇ تهوړیز. نواتر حاجى محهمه ده سهن به گى
ته فرشى بۇ به سهر راگه یشتنى دیوانى دارایى ورمى داندرا و به رى کرا.

دژايه تي سمايل ناغاي بشکوفتي سه رخيتلي شکاک له گهل

دهولت و کوژراني به دهست عه بدوسسه مه دخان

بېويست به ومېر هېنانه وه په که سمايل ناغاي کوري ميرزا ناغاي
سه رخيتلي بشکوفتي له سر چيای بناوي نازلوو قهلايه کي قايمي ساز کړدوه که
بريتيه له دوو دهسته وه تاغ و باله خانه ي دهر و ژور و دوو حساري پتهو. ثم
کابرايه پېشتر له شهر مکاني نيوان دهولتي ئيران و عوسمانېدا چوته بهر کښي
جېنشيني مير و گه ليک خزمه تي بهر چاوي کړدوه و به سيله نيگاي ميرانه
خويندراوه ته وه و ورمورده بره وي ئه ستاندوه و دمستي زوره ملانه ي
گه ياندوته وه سر تيکړاي خيلاي ورمي. له گهل ئه مه شدا به پتي فرماني ديواني
مېري په کيک بوو له پيملائي حوسين قولي خان. به لام چونکه شهر فروشي و
پن ئه له تېناني که ساني ناوا کرده يکي سروشتيه و [به تره وشتي] له خوينيان
دايه، هميشه به گهر به گي پايه بهر ز بهر بهر چي دمدانه وه و نه يده پېشت چورته
بکه. [خاني کورد] له سالاني پېشودا به مه بهستي پته و کړدني بناغاي
دوستايه تي و خزمه تي و ري وشويني سر ومېر هېنان کچي خوي دابوو به
فهره جوللاخاني کور به گوردي عه سکه رخان. لم سهرده مه دا به پشتيواني و
متمانه ي تيکه لاوي له گهل عه سکه رخان و سه ختي قهلاکي هداي نه دا و ديسان
دهرگا و دهروزي سهر بزيوي و به دهره ي خستنه سهر پشت و ريگاي هات وچوي
خه لکي به ست و هه ليکوتا به سهر چند گونديکي گهرانگه ي قهلاکي و مال و
دارايي و دهغل وداني به تالان بردن. کاتيک به گهر به گ هوالي هرا و دژايه تي
سمايل ناغاي بېسته وه، سهره تا بې نه وه ي قسه ي خوي برييسته وه و خزمه تي
عه سکه رخانيشي تي هيتاين. عه بدوسسه مه دخاني له گهل علي سولتاني رېش سېي
تايله ي که لهر و چند که سيکي باوم پيکراو ناردني بې قهلا هه تا به لکوو بتوانن
به به ند و ناموزگاري بيهيتنه سهر ريگاي راست. خاني عه بدولمه ليکي له سهر

فهرمانی حوکمدار رووی کرده قه‌لای سمایل‌ناغا و له قه‌لای خواره‌وه کۆمه‌لیک له پیاوه‌کانی که زیره‌وان بوون، خه‌به‌ریان دا به سمایل‌ناغا که نه‌وه عه‌بدوسسه‌مه‌دخان هاتوو. نه‌وسا له‌سه‌ر ئیزنی خانی بشکوفتی مه‌لا سالحی هاوئشین و هاوده‌می چوو به پیر عه‌بدوسسه‌مه‌دخانه‌وه و بره‌دیان هه‌وشه‌ی سه‌روه. سمایل‌ناغاش چه‌ند هه‌نگاوێک له‌هه‌ساری سه‌روه‌پا هاته‌خوار و پێکه‌وه گه‌ران‌وه دیوه‌خان. عه‌بدوسسه‌مه‌دخان که‌وته ئامۆژگاری کردن و دلدانه‌وه‌ی و گه‌لیکی به‌لێن پێدا، به‌لام هه‌یج قه‌سه‌یه‌کی وای لێ نه‌بیست که نیشانه‌ی ره‌زامه‌ندی و خێر و چاکه‌ی پێوه‌بێ. عه‌بدوسسه‌مه‌دخان هه‌روا به نه‌رمی و گه‌رم‌وگوری ده‌پيواند و په‌نده‌کانی خۆی دووپات ده‌کردنه‌وه و ده‌یگوت که‌له‌وه‌کێشی و دووبه‌ره‌کایه‌تی له‌گه‌ل ده‌ولت هه‌میشه‌ تیشکان و خه‌سارباری به‌ دواوه‌ ده‌بێ و ئاکامی ئالی لێ‌ده‌که‌وێته‌وه. نه‌و بله‌وه‌زه به‌ بیستنی ئهم وتانه ده‌ره‌له‌توو و ته‌نانه‌ت له‌به‌ر خۆیه‌وه‌ چنێویشی به‌ عه‌بدوسسه‌مه‌دخان دا! هه‌ر بۆیه عه‌بدوسسه‌مه‌دخانی شیرزی تووره‌ی به‌سام و دل‌پر له‌ کینه‌هه‌ستا و له‌ دلی خۆی‌دا سویندی خه‌ستی خوارد و گوتی نه‌گه‌ر بێتم به‌ زیندی‌سه‌ر به‌مێنی ده‌بێ هه‌تا دنیا به‌ دنیا به‌ نامه‌ردی رۆژگار بم. نه‌و کات له‌ قه‌لای سمایل‌ناغا هاته‌خوار و پێی‌نايه‌ ئاوژه‌نگی و پاش دوو کاته‌ژمیران خۆی گه‌یانده‌وه‌ لای حوسین‌قو‌لی‌خان له‌ شار و چۆنبه‌تی دیداره‌که‌ی بۆ گێرايه‌وه. نه‌مه‌جاریان به‌گه‌ربه‌گ خودی عه‌سکه‌رخانی ناره‌ده لای سمایل‌ناغا و نه‌ویش پۆوی یه‌ک‌شه‌ممۆ ۱۴ای مانگی مو‌باره‌کی محه‌ررم وێرای چه‌ند که‌س له‌ پیره‌پیاوان و که‌یخودایان و برا‌زایه‌کی و نه‌زه‌ره‌لی‌خانی کوری چوو بۆ قه‌لا و له‌ داوینن دابه‌زی. دوا به‌دوای وی عه‌بدوسسه‌مه‌دخان له‌گه‌ل سوارانی ناوداری به‌ره‌پکێفی خۆی که‌وته‌پێ. به‌لام عه‌سکه‌رخانی کارزان چونکه‌ ده‌یه‌ه‌ویست نه‌و... به‌ که‌مه‌ندی نه‌گه‌یر بگرێ نه‌ک به‌ شه‌ر و لێکدان، پیاویکی هه‌میده‌ی ناره‌ده لای و لێی‌راسپارد که‌ بنه‌ر 'نۆشه‌ بێته‌ خواره‌وه‌ی قه‌لا و چاو‌م پێی‌بکه‌وێ و

هیندیکى بدوینتم. سمایل‌ناغا گوتى باشه به‌لام ده‌بى بارمته بنیرى بى
ئیره و خوى به تهنیا بیته به‌رپالى قه‌لا. عه‌سکه‌رخان بى نه‌ومى دل‌نیاى
بکاته‌وه نه‌زم‌عه‌لى‌خان و فه‌رم‌جوللاخانى وه‌کوو بارمته ناردن بى قه‌لا.
سمایل‌ناغا شاهیکى هاته‌وه‌به‌ر و له‌گه‌ل خزمه‌تکاریکى خوى چوو بى ژیر ده‌وارى
عه‌سکه‌رخان که له‌نیزیک می‌رگ و چیمه‌نى «جه‌نزه» هه‌ل‌س‌درا‌بوو. له‌و
جه‌نگه‌دا عه‌بدوسسه‌مه‌دخان ویرای سواران و یه‌ک دوو په‌له‌سه‌ریاز
گه‌یشتى و کاتیک دیتی که سمایل‌ناغا له‌گه‌ل براکەى سه‌رقالى سوال و
جوابه ، له‌سه‌ر خوانى زینه‌وه هه‌رای له‌ عه‌سکه‌رخان کرد و گوتى:

هه‌رکه بوژمنت هاته به‌ردمستى مه‌هیله دمرچى!

سمایل‌ناغا به‌ دیتی عه‌بدوسسه‌مه‌دخان و بیستنى نه‌و له‌تکه شیعره خوى
گه‌يانده نه‌سه‌به‌کەى و هیشا پیته‌کەى دیکەى نه‌نا‌بوویه ئاو‌زنه‌نگى که له‌په‌ر
عه‌بدوسسه‌مه‌دخان ته‌قه‌ى لیکرد و به‌ فیشه‌کێک مه‌ته‌قى لى‌به‌رى. سواران و
سه‌ریازان به‌ دیتنى ئهم دیمه‌نه کردیان ته‌قه و چەند که‌سێکى که له‌گه‌ل
سمایل‌ناغا بوون دمه‌ری‌زیان لیکرا. عه‌سکه‌رخان وه‌ختایه‌ک ئا‌واى دیت له‌ تا‌وى
نه‌زم‌عه‌لى‌خان و فه‌رم‌جوللاخان که‌وته دله‌را‌وکه و نیکه‌رانى و ده‌یکوت نه‌کا
دانیه‌شت‌وانى قه‌لا بیانکو‌وژن و (دیاره عه‌بدوسسه‌مه‌دخان به‌و روودا‌وه‌ى
نه‌زایبوو).^۱ به‌لام کاتیک ته‌قه‌ى ته‌نگان به‌رز بو‌وه و شریخه‌ش‌ریخ گه‌یشته‌ گونى

۱ - وا دیاره که مه‌حمود رامیان و په‌رویز شه‌ه‌ریار نه‌فشار ئهم رسته‌یان لى‌زیاد
کرو‌وه و هه‌ر خوشیان خست‌ویانه‌ته‌ نۆو که‌وانه‌وه و پاسا‌ویان بى شی‌وه‌ى کوشتنه‌کەى
هینا‌وه‌ته‌وه. رسته‌کانى یوا‌بى ئهم راستیه‌ به‌ روونى دهرده‌خه‌ن.
کتیبه‌ «تاریخ خروج اک‌راد و قتل [و] غارت شیخ عبدالله بدینید و اغتشاش و فتنه‌ زیاد در
مملکت ان‌رپا‌جه‌ان در سنه ۱۲۹۷» که دوابه‌‌د‌وا‌ى میرزا ره‌شید و به‌ قه‌له‌مى عه‌لى‌ کو‌رى
گو‌نه‌خانى نه‌فشار نو‌وسرا‌وه ده‌لى: «عه‌بدوسسه‌مه‌دخانى خودایخ‌وشبوو به‌ فه‌رمانى
بارده‌گای به‌رزى بی‌رو‌ز سمایل‌نا‌غای کوشت‌وه»

قه لاتشینان، نه زمره علی خان هینده وریا بوو(ا) که زانی سمایل ناغا کاری
کراوه و کوژراوه و کردی به شادمانی و مزگینی دا به کوردان که له سایه ی
خوداوه پیکهاتوون و نه وەش که ده بیستن ته قه ی شادییه. نه وانیش پروایان
پیکردن و لیبان خافل بوون و دووبراله هه له که یان قوز ته وه و خیرایه کی لینی سوار
بوون و وه کوو تیری سارده که وان به ره و هوربو به زه رین و باوکی مه زن و مامی
ناوداریان به گه رانه وه و ده رباز بوونیان گه شانه وه و گیانکی تازه یان به به ردا
کرایه وه. پاشان سواران و سهربازان په لاماری قه لایان دا و ته وای مال و سامانی
سمایل ناغایان به تالان برد، به لام میرزا ناغا و علی ناغا و یه حیا به گی کورانی
هه لاتن و وه به ردهستان نه که وتن. بواتر جازی [خاتوونی] نازا و ئاقمه ندی ژنی
سمایل ناغا پرووی کرده ته ورژی ناوه ندی دمه سلات و سکالای برده بهر
جینشین می. به مبهستی راگه یشتن به داواکه ی، علی خانی نه فشار که
سه رۆکی ده زگای پاراستنی باره گا بوو هاته ورمی و له بهر پاراستنی پئوشوینی
خیلاتی قه رارو پرپییه کی له نیوانی دا پیکهتینان و گه راوه.

شەھەر لە گەل عیلاتی سەربزێو لە ناوچەی لاجان

وەکۆو پوون و ئاشکرایە ھۆزی بلباسی دانیشتووی ناوچەی لاجانی سەر بە ورمێ بێننۆبەر گێرە و کێشەیان ناوەتەووە و بەلاماری خەلک و خاکی ورمێ و مەراغەیان داووە و لەم دەستەوارە پەراپەرانیەدا نووسراوەتەووە و تیشکەیی تێگەشتنی چاوەدێران و خۆپەرانی بە سەردا باریووە. ئەم ھۆزە دیسان لەم سالەدا ئاگری ئاژاوە و کە لە زەمەری ھەلگیرساند و ئەسپی تالان و دەسدرێژی لە ناوچەکانی ورمێ و مەراغە تاوا دا. کاتێک ئەم ھەولانە لە لایەن حوسێن قوڵی خانی بە گەڕەبەگەووە گەشتە گۆبی پایەبەرزانێ دەولەتی ئێران، قەلاچۆی توخم و تۆوی شەھەر و گەری ئاژاوەگێران بوو بە ئەرکی سەر شانی حکومەتی شکۆمەندی بالادەست. لە لایەن خاقانی ئێرانەووە سەرکردەیی بێھاوتا ئەمیرخانی قاجار خالی شازادەیی جێگرمووی میر راسپێردرا کە بە ھیزی شان و باھۆی سبای موقەددەم و ئەفشەر و تۆپ و تۆپخانەیی ئاگربار بڕوا بۆ دەمکووتی ئەو ھۆزە و لە خاکی چارەپەشی دا بیانگەوزێت و خەلکی ئازەربایجان ئاسوودە بکات. ھەر بۆیە سەرکردەیی ئاوبرا و وێرانی سبای موقەددەم و ئەفشەر و حوسێن قوڵی خان و حاکمانی ئەو مەلبەندە لە خاکی گەرمینی نیژیکی شارمزوور کە پەنا و پەسیوی ئەو ھۆزە لارییە بوو، ھەلگیردە سەریان و لە ھەردەک بەرانەووە تەنوویری تێگەلچوون و لێکدان نێل درا. لەشکری موقەددەم و ئەفشەر وەکۆو چیا بە سەر پەناگای ئەو جەماوەرە بەرچاوەدا ڕووخان و بە تەوژمی بای پەلامار کردیان بە تۆوی ھەرزەن. لەو پێکدادان و ھەرایە دا نیژیکی ھەزار کەس لە ھۆزی بلباس کەوتنە بەر مەودای شیر و نیژەیی خەزاکەرەن و ھەزارە زیلەیان

هه لائن بۇ كۆنۆن و چهك و چۆل و بارگه و بنه يان لهو سه حرايه فرى دا. ئوسا
 كه وهه و زىر و زه مبه و يه كسم و خه نيمه تىكى بىژمار كه و ته چنگ سپاى
 موقه بدم و نه فشار و نه ميرخانى قاجار زال و سهركه و ته و به دهستى پره وه
 كه رايه وه. به پىتى فرمانى كه وره پياوانى حكومهت. عه بدوسسه مه دخانى نه فشار
 ناسراو به عه بدولمه ليكى له گه ل تايفه و هيزه كانى به رپكئى له ناوچه ي
 سندووس كه كه و تۆته نۆنۆن ورمى و كورستان، حوكمرانىكى دانا كه ببىته
 بهرگر و له مبه و نه هيتى دستيان دىژ بكه نه سه ر ناوچه كانى ورمى.

شەپ و پیکدادان و گیرانی مستەفائاڭای ھەکاری

ھوکمرانی ئالباغ لە سالی ١٢٣٥ی کۆچی دا

ئالباغ شارۆکەییەکی نیوان خاکی ورمی و سەلماسە و لەبەر دەستی
دەولەتی گەورەیی عوسمانی دایە کە مستەفائاڭای لەوی بە ھوکمران دانائە. لەم
سالەدا دانیشتوانی ئەو شارۆچکەییە بە پشتیوانی شەرفرۆشانی براوسن و بە
فیئتی ھوکمداری خۆیان پێگایان بە پێیوانان و کاروانچیانی ورمی و سەلماس
دەگرت و پووتیان دەکرین و دەیانکۆشتن. ئەم کارانە کە دەبوونە ھۆی
دوژمنایەتی نیوان دەولەتانی ئێران و عوسمانی، لە لایەن ھوسێن قوڵی خانی
بە گەربە گەوہ بە خزمەت چێشینی مەر ھاگە پەندران. لە لایەن شازادەیی مەزنەوہ
گەلیک ھوکم و فەرمان نووسران بۆ لوتفعلی خانی قاسملوو سەرکردەیی لقی
ھەشتی ئەفشەر، محەممەدەلی خانی کورچی ھوسێن قوڵی خان فەرماندەیی
سوارانی ھکوومەتی، عەسکەر خانی عەبدولمەلیکی ئێلخانێ کوردەکانی
بیشکوفتی، یۆسف خانی گورچی سەرکردەیی ھەزە پالەوانانی یەنگی مەسولمان و
فەرماندەیی تۆپخانە و سۆھراب خانی گورچی فەرماندەیی لقی ھەشتی ئەفشەر.
ئەمانە ھەموویان بە سەرکردایەتی ھوسێن قوڵی خانی بە گەربەگ چوونە شەری
کوردانی ئالباغ ھەتا لێیان بەدەن و ھەرجی بە تالان بردوویانە لێیان بستیئەوہ.
جا بۆیە ئەو ھیزانەیی راسپێردراوون یەک لە دوا یەک لە جیمەنی نۆرشەکی
سەلماس کۆبوونەوہ و چەشنی دەریا شەپۆلیان دا. سەرەتا عەسکەر خانی
ئێلخانێ کوردان بە پێی ئەرکی راسپێردراوی ھەنگاوی نا بە لک و بێئەوہی کار
بگاتە شەپ و لیکدان بتوانی بە فیلەبازی مەل و سامانی بە تالان براو لە
چەپە لکاران وەرگریئەوہ. ئەوسا کە یخوڤا یەکی زمان لووس و دەم پاراوی ناردە

لای مسته فاشاغا و مه به سته که ی خوی پیرا که یانسد. کاتیک راسپاردی
 عه سکه رخا به گوئی مسته فاشاغا ناشنا کرا، گوئی ولامی خانی نهفتار چوونه
 مهیدان و شیر و نیزه ههژانه. سهره نجام هیزه کان پیکه وه له میزگ و جیمه نی
 دۆرشهک ههستان و هه له مەتیا ن برده سهر ناوایی ئالباغ. ئهوانیش ئازایانه و
 چاو نه ترسانه به ره که یان لێ نه نین و به ره نگاریان بوونه وه و شه پیکي سهختیان
 له نۆوانی دا قهوما. له و کاته دا یوسف خانی گورجی فه رمانده ی تۆپخانه
 دهستوری ته قه ی دا و سهر بازان گولله یان به سهر دا بارانیدن و چه کدارانی
 مه شق پیکرا و له شه ره که دا که و تنه جۆلانه و له و لاشه وه ئالباغی ئه وه نده ی بۆیان
 ده کرا لێیان وه خۆ که و تن. ئاخری به که ی هه چیان بۆ نه کرا و په نایان برده وه به
 قابیلکی قه لا. ماوه ی سن مانگی ته و او ده و ره ی ئالباغیان دا و چونکه ده و له تی
 عوسمانی هه چ یارمه تی به کی بۆ نه ناردن و که م بوونی ئازووخه شی هاته سهری،
 به ناچار دانیش تروانی قه لا که و تنه پارانه وه و ده ستیان به ردایه وه و گو تیان
 ئه وه ی بر و و مانه دهیده پنه وه و که لیک دیاری به رچا ویش ده نێرینه خزمهت. بهم
 شیوه یه توانیان ئه و سیکلوی به لایه له سهر خۆیان لابه رن و وه کوو مه رج
 مسته فاشاغا یان نارد هه وریزی ناوه ندی ده سه لات.

ههلبژێرانی حوسین قوڵی خانی بهگهر بهگ به

مهز نه وهزير و كۆچى دوايى له ناكاوى

له سالى ١٢٣٦ى كۆچى دا

دهسپىكى نه ورۆزى پيرۆزى ئهم ساله كه نيزىكهى دوو كاته ژمير و چوار خولهكى ئهستيره گهرى له شهوى پينج شهمم ٢٩ى جيمادى دووم / ٣ى ئاورىلى ١٨٢١ى تېپه ريبوو، خور گهيشته كه لوى كاوپ و مانگى خاكه ليوهى داگيرساند. حوسين قوڵى خانى بهگهر بهگ بوای تازمه بوونه وهى سال و تېپه ريبى جیژن تهشريفى برده باغى خورپرم ئاباد له باراندیز كه خۆى سازى كريبوو. لهو شويته چهند رۆژىك وێرای برابان و كورانى و مهزن و ماقوولانى ئهفشار به خۆشى و شادى و راوشكار رايبوارد. پاشان كه بهر وه شار گهرانه وه له بهستينى چۆمهلى شاراجو كه سهيرانگابهكى كه موينه په دهستورى فهرموو تا برابان و كورانى كه هه موويان سوارچاك بوون بيكه نه نه قله و رهبازى. خۆشى ئهسپى مېرانهى هينايه جۆلانه و مامزهى لى نهنگاوت و وا تيز و خيرا دهبهزى كه ههشامه ته كه واقبان برده وه و كهوتنه تاريقاتى. لهو كاته دا ميرزا هه مزهى ٢٤ رۆژ لوى پينشكارى بهگهر بهگ يه كسمى دهنگ داپه مهيدان و بهگهر بهگيش كهوته سهرى و دارته قله بهكى ئيه لكره و سهرى ميرزا هه مزهى پينكا و زامارى كرد، بهلام له ناكاو چاووزارى رۆژگار نهنگاوتى و ئهسپى خۆشبهزى بهگهر بهگ سهرسمى نا و كهسيك كه له مهزنايه تى دا چهشنى ئاسمان و بۆ گرانى و سهنگينى وهكوو زموى وابوو گلى. هوكمران بهم تيكهه لگلانه زام و خورپه و تاسانى كهوته ئازاى نهنداسى. ئهوانهى له خزمهت ركيفى دا بوون به ديتنى ئهم ديمه نه توفين و

داترووسکان و خیرایه کی به که ژاوه بریدانه وه شار. به لام هر نه یدنه توانی بجوولیتنه وه و هیچ هیزکی دمبهردا نه مابوو. بۆ سبه یینی نامه به ریک له تارانی پایته خته وه که بشته ورمی و فرمانیکی له لایه ن میری که وره فته تحه لی شای قاجار وه هینا که پوخته ی مه به سته که ی ناوا بوو: حاجی محهمه دحوسین خانی نیسه هانی که مه زنه وه زیری ده ولت و له ده هنده یی دا حاته می دووم بوو، چهنه د پۆژیکه که بارگه و بنه ی بریوته جه غزی هرمان. دوا ی نه وه له هر یمه کانی ئیران دا خه لات ی ئهم پله به رزه شایانی قه لافه تی لیوم شاره ی حوسین قولی خانی به گهر به گی نه فشاره که باپیر و خالی شازادانه و سهر و سه رۆکی شازادانه. هر بۆ به به گهر به گ و ختایه ک ئهم فرمانه ی پیگه یشت و زیاره تی کرد ده بی به ره و پایته خت باژوی و شانازی دمرانه رامووسان بخاته سه رشانی.

به گهر به گ دوا ی زیاره تی فرمان نه گهر چی ژور ناساغ و نه خووش و بی هیز بوو، به مه به ستی سه روه به ره یینانی حوکی میری مه زن، جاری مزلی گوسته وه بۆ باغی که مال شایاد و نه جه ف قولی خانی کوپی کرده بریکاری. به لام سات به سات حالی پتر ده شینوا و دم به دم هه ناوی هه ناسه و هالوی نیدا نه ده ما. به ریز میره یان شاغی که کی ورمی که لعم رۆژانه دا به ده وره ی دا ده هات و دمرانی ده کرد، هر به لیژانی و شاره زایی و هه لاویشتنی دهماری جومگه ی ده یزانی ده رده ی پیردندییه تی، بۆ به گوئی نابین بچی بۆ ئهم سه هره و ژور به جوانی گێرایه وه بۆ شار. به گهر به گ گوئی بۆ ویستی که کی چازان شل کرد و به قسه ی نه وه که وه خوار دینی چیوی هاردرای چینی.

هر لعم رۆژانه دا مه ری که وره ی سیبه ری خوا به ناغامه محهمه ده سه نی بینشخمه تی تاییه تی خۆی دا جل و به رگی خه لات ی نه ورۆژانه ی بۆ نارد. به گهر به گ نه گهر چی به جی و بان که وتبوو دیسانیش به شینوه یه کی شایان بینشوازی کرد له دیاری میرانه و به زن و بالای پیرازنده وه. پاش ئه وه ی میرزا محهمه ده تی قه واموده وه له پیداجوونه وه ی کاروباری دیوانی نارایی بۆوه

هاته سر گه رانه وه و به گه ربه گیش پینسه ته نه نه شره فی له پیناو
خه لاته که دا دایه ناغامحه ممه ده سه ن و له گه ل قه واموده وله به ری کرده وه بؤ
بایته خت. به لام رؤ به رؤ نه خوشیه که ی ده یته نییه وه. هر لم رؤه تال و
نابه خیرانه و له کلکه ی مانگی ره جه پدا ناخوند محه ممه دحوسینی ئیمام جومعه ی
هیژا رووی کرده مه لبه ندی نه مان. کوره کانی بریتی بوون له مه لا ناغامرهای
ده مرستی مسکینان، مه لا موسارها، ناغامه لی نه شره فی ئیمام جومعه، حاجی
ناغامه جید و ناغامه سه ن.

ئیمام جومعه ی خوا به خشبو نه گه رچی هه زاران هه زار تمه نی خیر و خیراتی
شهرعی به دهستی گه یشتبوو. به لام له مالی دنبا به هیچی نه بوو. بؤیه
عه سکه رخان خه رج و به رچی سه ره خوشی و تازیهداری وه نه ستوی خوی گرت و
ته رمه که ی ناربه به رده رانه ی مه زارگه ی پیرۆزی پیاوچاکان و ئیمامان. جا با
ئیتسا بگه ری نه وه سه ر باسه که ی خۆمان.

له مه وادی ئهم ماوه یه دا که حوسین قولی خان حالی به ریشتان و ناساغ
بوو، حه کیمانی شاره ز چۆی هاربرای چینیان ده دایه و نه یده توانی به
کاروباری دمه لات رابگا. بؤیه فیتنه گهران هه لیان بؤ ره خسا و ناوری
دووبه ره کایه تی نیوان مه محمودخان و عه سکه رخیان خوش کرد که دوو خه نیمه
به ره روو بوون. بؤ وینه له که یخودایانی نه فشار نه لاولو یردی به گ و
خودا و یردی به گی قاسملوو، ره جه پعه لی به گ و سمایل به گی کۆهه کلوو و
مه مه سه لیم به گی گه نجاتی خانی یه کترین گرت و له و لاشه وه برایم ناغای
سه ره وکی ناوچه ی سۆما و میرزا ناغای سه رخیلی بشکوفتی پتکه وه له
عه سکه رخان هه لگه رانه وه و خویان به لایه نگری مه محمودخان دانا. کار گه یشته
جیبه ک که چه ند ره خنه یه کی حکومه تی خرایه سه ر شانی عه سکه رخان و له
سه ره تای مانگی شابان دا و یرای مه محمودخان چوونه ته وریز. له گه ل نه مه شدا
عه سکه رخیانی دووربین قه ت سستی نه نواند و رؤ و شه و به دلپاکی و

خۆشه‌ویستی به کاروباری مه‌لێه‌ند راده‌گه‌یشته و خۆی له خۆش کردنه‌وه‌ی به‌گه‌ربه‌گ لانه‌م‌گرت. بۆ نمونه بێ دووسه‌ت نه‌شروه‌ی بۆ سه‌ده‌قه‌ی سه‌ری به‌گه‌ربه‌گ نابوو په‌ ژێر سه‌رینی و ده‌یدا به‌ هه‌زاران و به‌له‌نگازان و هه‌روه‌ها وشتریکیشی له مه‌یدانی «سه‌رده‌ری» بۆ کره‌ قوربانی و به‌ سه‌ر مسکینانی‌دا دا‌به‌شی.

به‌لام له‌و لاوه کاتیک مه‌حموودخان له‌گه‌ل نه‌و هاوڕێپانه‌ی که باسیان کرا گه‌یشته‌ ته‌وریز و گازنده و سکالای خۆیان خسته‌روو، به‌ریز مه‌رزا ئه‌مبولقاسمی قايم‌مه‌قام و وه‌زیری چێنشینی‌میر چونکه له ناخ و رواله‌تا به‌راستی جامینی عه‌سکه‌رخانی ده‌ویست به‌ مه‌به‌ستی روون بوونه‌وه‌ی ئامانج و بێده‌نگ کردنی سکالاکه‌رانی به‌رچاوته‌نگ، به‌پێی فه‌رمان عه‌سکه‌رخانی بانگه‌یشتنه‌ ناوه‌ندی ده‌سه‌لات که لێره لیکۆلینه‌وه‌ی له‌گه‌ل بکری و پووی راست و برۆی داد و هاواره‌که‌یان ده‌رکه‌وئ.

دوای چه‌ند رۆژیک که عه‌سکه‌رخان گه‌یشته ته‌وریز و لیکۆلینه‌وه‌ی له‌گه‌ل کرا و کوته‌ی سکالاکه‌ران به‌ برۆ ده‌رچوو، به‌ فه‌رمانی جیگه‌ره‌وه‌ی میر کورد نه‌فشاری په‌کانگیر ته‌م کران. بۆ وینه سمایل‌به‌گی کۆمه‌گلوویان دوای سزادان برده‌ بازار و جاریان کێشا که هه‌ر که‌س به‌دخواز و دۆبه‌ری خۆمه‌تکارانی روو‌راستی ده‌وله‌تی مه‌زن بێ ئا‌وای ده‌جێنن. پاش ئهم روودا‌وانه جیگه‌ره‌وه‌ی پایه‌به‌رزی میر عه‌سکه‌رخانی خه‌لات کرد و دووباره کردیبه‌وه به‌ سه‌ر په‌رستی کوردان و مه‌حموودخان و هاوڕێپانی به‌ سه‌رشۆری و خه‌سارباری نارده‌وه ورم. کاتیک چل رۆژ به‌ سه‌ر خواردنی جێوی چینی‌دا را‌برد و حوسین قو‌لی‌خان بێی چاکتر نه‌بوو، به‌ لکوو رۆژ به‌ رۆژ ده‌رده‌که‌ی په‌ستی زیاتر لێ‌بێی، رۆژی هه‌ینی ٢٢ی مانگی شاپان، مه‌رزا جانی و مه‌رزا بابای حه‌کیمانی ته‌وریزی به‌گوێزه‌ی فه‌رمانی شازاده هاتن بۆ ده‌رمان کردنی به‌گه‌ربه‌گ. ئه‌وانیش که له نه‌زمی ده‌ماری خورده‌ بوونه‌وه زانیان نا‌وی و شه‌پله لێ‌ی‌داوه. دیسانیش هه‌ر

چونیک بېړۍ په کښه مې ۲۴ مانگی شاباني مه زن، نو ناريزه يان به وپېرې نه خوښی له ژورې خه لومتخانه وه راگوست بې قه لا و باله خانه ی سهرده ری. بهريزيان له نال وگورې حال و رږوه وه ټيگه يشت که جهنگی پېچانه وه ی بارگي ژيانه. دوو رږل بهر له روډاوه که برايان و کورمکانی له گهل که سوکاري نيزيکی خېلي نه فشاری بانگه يشتنه لای خوی و يهک يهک و مسيتی بې کړدن و نوايېن مالاوایي لي خواستن و گونی گهردنم نازا بکن. بېم شپوه يه شوی چوارشمه مې ۲۷ مانگی شابان نه جهف قولي خانی کوره گهره ی کرده سهرومسيت و جينشپنی خوی و له گهل بانگی به يانی هه تاوی ژيانی ناوا بوو و رږی بې ژير نالای رحمه تي په زدانې. بهري به يانی ته وایي خېل و خانه دان کردیانه هاوار و شين و قوربېوان و دمتگوت رږی حشر و حه له لایه. نوای شورېن و خه لات پېچ و نوږل له سهر کړن، تهرمه که يان راگوست بې مزارگه ی بهرزی پياوچاگان. «مونشي» شاعېری نورومي رېکه وتی کڅچي نوایي خودالېخو شېوو حوسين قولي خانی ناوا هوندو ته وه:

نوسې پېنوسې مونشي له بې سالی وه فاسی
دمېته ناودهنگی نيمام حوسين، حوسين قولي خان^۱

خودالېخو شېوو حوسين قولي خان هه ميشه يه کيک بوو له سهرتږپانی نه مېرانی باره گای پاشا و مه زن و ماقوولانی رږلگار نيره ی يان پېده برېد. چوار : «زاده ی ناوډاری کورانی خاقان که بریتي بوون له مه ليک قاسم مېرزا، مه ليک مه نسور مېرزا، په حيامېرزا و جيهانسوز مېرزا له داویني خوشک و کچی نو بهر بوونه وه.

۱ - «بودانيس جناب حسين. حسين قلی خان». په حيسابې نه بجه د ده کانه سالی ۱۲۳۶ ی

ناسه‌واری خنیر و چاکه‌ی که له پاش نهو خوابه‌خشیوه به‌جی‌ماون بریتین له: ۱- باغی که مال شان به‌شانی ناوایی دزه‌ی سیاوه‌ش مه‌شه‌وور به که مال‌تاباد. ۲- پردی سه‌ر چۆمی باراندیز که زۆر چاک و پته‌و سازکراوه. ۳- باله‌خانه‌ی هه‌رم‌باشی دیوانخانه ناودیز به سه‌رده‌ری. ۴- باغی خورپه‌م‌تاباد له نیژیک گوندی باراندیز و زارکی مه‌زاری شیخه‌ر. ۵- بازاری به‌زازخانه‌ی کۆنی ورمی. پاش کۆچی دواایی حوسین‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ، ئیمام‌قو‌لی‌خانی دووم ناسراو به بیووک‌خان که دوا‌ی نه‌جه‌ف‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ له هه‌موو کوره‌کانی گه‌وره‌تر بوو پۆیی به‌رمو دنیای پاشین.

کوران‌ی حوسین‌قو‌لی‌خان بریتی بوون له: نه‌جه‌ف‌قو‌لی‌خان، ئیمام‌قو‌لی‌خانی دووم، برابم‌خان و حاجی محه‌مه‌دوله‌لی‌خان که له داوین‌ی کچی عه‌لی‌په‌زاخانی قاسملو و به‌ربوونه‌وه. حاجی سوله‌یمان‌خان، حاجی شاسوارخان، نه‌بولفه‌تخ‌خان، محه‌مه‌دخان و سمایل‌خان که له کۆشی کچی خوابه‌خشیو محه‌مه‌دقو‌لی‌خان که وتیوونه‌وه. عه‌بدوله‌نی‌خان، محه‌مه‌دکه‌ریم‌خان، نه‌سه‌بول‌لاخان و زولقه‌دخان که له خاتوونکی تایفه‌ی خه‌له‌ج به وه‌له‌د بیوون.

گوڤزرانه‌وه‌ی ده‌سه‌لات بۆ نه‌جه‌ف قولى‌خانى كۆپى حوسين قولى‌خان و پرو‌داوه‌كانى سه‌رده‌مى حكومه‌ته‌كه‌ى

پاش نه‌وه‌ى كه حوسين قولى‌خانى به‌گه‌ربه‌گ دنياى پرو‌خه‌كى ژيانى به‌رو هه‌رىمى هه‌رمان به‌جيه‌نيشت، بيووك‌خانى كۆپيشى ناسراو به ئيمام قولى‌خانى نووم چل رۆژ نواى باوكى مالاوايى له ژيان كرد. كاتيك هه‌واله‌كه به تاران و ته‌وريزى ناوه‌ندى ده‌سه‌لات راگه‌يه‌ندرا، به‌پنى فه‌رمانى جيه‌نشيني‌مير و له‌سه‌ر داواى مەزن و ماقوولانى نه‌فشار، جاري نه‌جه‌ف قولى‌خانى كۆپه‌گه‌وره‌ى جىي باوكى گرته‌وه. پاشان به ته‌هرىكى خوشاڤدا هه‌والى كۆچى نوايى باوكى پايه‌به‌رزى نارد بۆ باره‌گاي ميرى مەزن فه‌تح‌علي‌شاى قاجار. پاشاي به‌خته‌وه‌ر به بيه‌ستنى نه‌مانى ئهم ئه‌ميره‌ ناوباره زۆرى په‌ژاره ده‌ربهرى و فه‌رمووى به‌راستى جىگاي داخه. هه‌روه‌ها كچى به‌گه‌ربه‌گ كه له ريزى قه‌ره‌واشانى هه‌رمسه‌راي فه‌رمانه‌وايه‌تى داخۆى ده‌نواند و دايكى شازاده يه‌حياميرزا و جيه‌انسۆز ميرزا بوو زۆرى پى‌تيكچوو و خه‌ داگرت. ئه‌وسا به‌گوڤزه‌ى فه‌رمانى پاشا كاغه‌زىكى سه‌ره‌خۆشى و دلدانه‌وه و حوكمى حوكمرانى و پيرۆزبايى نووسرا و هه‌روايته‌وه ده‌ستور درا كه به مه‌به‌ستى ريزى خه‌لاتى خاقانى و له‌به‌ر شانازى به‌گه‌ربه‌گى تازه و رۆنيشتنى له‌سه‌ر ته‌ختى ده‌سه‌لات، له بارگاي جيه‌نشيني‌ميره‌وه چهند پياوماقوولتيكى حكومه‌ت بچنه ورم. له‌وى پشكى ئهم سه‌فه‌ره به ناوى به‌رئز حاجى ميرزا ئاقاسى ناويه‌ده‌ره‌وه ده‌ركه‌وت كه ئه‌و سه‌رده‌مه مامۆستاي سنالانى

شازادەى جىگرەۋەى مىر بەتايىبەت مەھمەدىمىرزا بوو. حاجى مىرزا ئاقاسى لەگەل حاجى مىرزا مووساخانى كوپى مىرزا عىساخان ناسراو بە مىرزا بوزورگى قايمەقامى فەراھانى برا چووكەى مىرزا ئەبولقاسمى قايمەقامى دووم خەلاتەكەيان ھەلگرت و بەرەو ورمى بزووتن. كاتىك پۇژى شەممۇ ۱۰ى مانگى نىۋوجىژنان گەيشنە گوندى «پالاۋ»ى يەك فرسەخى ورمى، سولتان بەگى ئەفشارى پىاۋى عەسكەرخان خىراپەكى ئەسپى لىنگ دا و خۇى گەياندە نەجەف قولى خانى بەگەرەبەك و مزگىنى ھاتنى خەلات و فەرمانى ھكوومەتى داپە و ئەۋىش بە قەۋارەبەك قوماش بەسەرى كۆرەۋە.

پوڙی پەکشەممۆی ئەم مانگە لوتنەعلی خانی مامی نەجەف قوڵی خان
سەرکردە ی لقی هەشت و عەبدوللا خانی قاچار فەرماندە ی لقی حەوت بە
مێژەکانی خۆیانەوه حازر بوون و عەسکەر خان و عەبدوسسەمەدخان و پیرای
سوارانی مەشق پێکراو و لاوانی تیرە ی عەبدولمەلیکی و مەحمودخان لەگەڵ
ئەفشارانی ساین قەلا لە چیمەنی قەرەحەسەتلوو لەسەر پێ و شوینی لەشکری
کۆبوونەوه و سەفیان بەست و خەلکی شار بە گەورە و چکۆلەوه چوونە پێشواز.
دیمەنی ئەو جێژنە ئەوەندە جوان و شادی هێن و شکۆمەند بوو کە دلی پیران بە
باری لاوی دا گەشانەوه و لەشی بەباری و شکۆمەند بوو. خۆشەویستی تێزایەوه. بێم
شان و شەوکت و شادمانییە نەجەف قوڵی خانی بەگەر بەگ بە پوختسار و
سەرشتی میرانەوه بوو بە میوانداری مەزنانی بارگا و کەوتی خەلات و شانازی و
سەر بەرزی بە شانی دادا. بەرێز میرزا عەبدوللای خۆبەخۆینی مەلبەند کە لە
تۆرمە ی شێخ ئەبووبەکر^۱ عارفی سەر بەدەرەوه بوو. بە زمان و راویژیکسی
پەوان و پاراو دەقی فەرمانەکە ی خوێندەوه و گۆیندیرانی خوار و ژووری لێ
شاگادار کردەوه. دوا ی گەرانەوه بۆ شار و دیوانی حکوومەت، بەرێزانی مەزن

1 - ههتا ماوههك بهر له نىستا گورستانىك هه بوو به ناوى گورستانى شىخ
ئهبوبهكر كه نىستا [تنگراوه] و قوتابخانهكه لى ساز كراوه م پ

حاجی میرزا ناغاسی و حاجی میرزا مووساخان له باله خانیه سهردمری جیگای تابیه تیان بق دیاری کرا.

باش نهوهی به گهر بهگ له سهر کورسی دمه لات پالی دایه وه. له بهر چند تیبینییهک مه محمودخانی نه فشاری ساین قه لای له سهر و کایه تی دیوانی حکومه تی لایرد و له رتیه وه سهر خانی له جی دانا، چونکه خه لکی شاره که سه بارت به هه لسه و کهوتی ناله باری ناره زامه ند بوون و هاواریان دهات. که له بهر مه زاخانی کوری عه لیه ره زاخانی خالی به گهر بهگ بوو به ئیشیک ناغاسی و سلیمان بهگی سابلایگی موکری پلهی سهر کردایه تی یه ساوالانی درایه. چاوه دیری تابیه تی دیوان خرایه سهر شانی سمال بهگی خه له ج کوری خان نه میر بهگ که خزمی به گهر بهگ بوو. حاجی میرزا محهمه دشریفی کوری حاجی ره مه زان کرایه سهر حیسابی خه رج و بهرجی دیوان. میرزا عه بدوللای عه بدولمه لیکی کوری میرزا نه بولحه سه نی وه کیلی پیشووی ورمی پلهی وه کیلایه تی باریبوو کرا. میرزا محهمه سه عیدی برای حاجی میرزا محهمه دشریفی ناوبراو بوو به که لانتیری مه لیه نده که.

باش جی به جی بوونی شم کارانه له کلکهی مانگی نیوجیزنان دا بیاوماقوولانی دمه لات گهرانه وه. نه جه ف قوتی خانی به گهر بهگ بهوپه ری نه مه گناسی و پیزانین و داوای لیتیووردنیکي ژور هزار تمه نی له جی خه لات که کرده دیاری و عه سهر خانیش هه شتسه د تمه نی به وشکه پوول و وشکه مال متشکه ش کرد. مه محمود خانیش کاتژمیریکی له نده نی که بایی شیت تمه ن بوو داینه خزمه تی و نهو به ریزانه بهوپه ری ره زامه ندی و سپاسه وه روویان کرده وه ته وریز و تاران.

شەرى قەلای مووش

یەکیک لە ڕووناوە بەرچاوەکانی پاش ئەوەی نەجەف قوڵی خان لەسەر تەختی دەسلەت پالی داوە، نیکەلچوون لەگەڵ سەلیم پاشا و گێرانی قەلای مووشە. وا دیار و ئاشکرایە کە لەم سالەدا دەستەبەک لە خزیلات و کۆردەکانی سەر بە دەولەتی گەورەی ڕۆم لە خاکی ئەواجیقی چالەدێرانی خۆپەوه کە سەرەدێکی دیاریکراوی نێوان دەولەتانی ئێران و ڕۆمە دەبوونە هێی شێوانی سنوورەکە و جاروبارە ئەوەندە بۆیان کرابا بارودۆخیان دەشتە ژاڵە. هەر بۆیە پاش ئەوەی کە حاکمان و خزەنکارانی بارەگای بێرۆز هەوالەکیان بە پێچکی تەختی پادشایەتی ڕاگەیاند و چۆنیەتی قەومانێ ڕووناوەکان بۆ بوونەوه، میری مەزن لێبڕا کە سەربزێوانی کەوشەنان دەمکوت بکڕێن. بەپێی تەگبیر و ڕاویژی میرزا بوزورگی قایمەقام و گەورەبیاوانی حکوومەتی شکۆمەند فەرمانێک نووسرا بۆ شازادەیی جێگرەوهی میر کە لە ماوەیەکی کورتا هێزەکانی ئازەربایجان کۆ بکاتەوه و بیاننێرێتە بەرەنگاریبوونەوهی خەتاکارانی سەرسنووری ڕۆم. جێگرەوهی میر بەگوێزەیی فەرمان گەلێک حوکی نووسین بۆ حاکمانی ناوچە و مەتبەندەکان کە نێکرایان حازر بن و ئەو گەلە کۆمەگێیە نەجەف قوڵی خانی بەگەربەگێشی گرتەوه و فەرمانی پێدرا کە دوو لقی سەربازانی ورمێ لەگەڵ لوتفەعلی خانی سەرکردەیی لقی هەشت و عەبدوللا خانی قاجاری فەرماندەیی لقی حەوت و هەزار سوارەیی ژێرکێفی عەسکەر خانی عەبدولمەلێکی بنێرێتە دەورەیی مووش. هەرەها دەستوور ئەوە بە هوسێن خانی سەرداری حوکی ڕانی ئێرەوان و خەسەن خانی بۆ ناسراوە بە سەفەدەری غازێ ساری ئەسلان کە بە ئەواوی هێزەوه بۆ ئەوە سەر سەلیم پاشای

حاکمی مووش و هه لکهنه سه ری و بیچو خستین. نوا به نوای شهوان سپای
 مه راغه، ته ور یز، قهره جه باغ و خوی و سواره ی چهره داوه پروو و قهره په باغی
 سندووس به حوكمی جیگره وهی میر به تۆب و تۆپخانه وه سنووری بایه زیدیان
 هه لپوارد و خویان گه یانده حوسین خان و حه سه ن خانی ساری نه سلان.
 حوسین خانی سه ردار نه قی خانی قهره په باغ و په روی خانی چهره داوه پرووی له گهل
 تاقمیکي دیاری کراو ناره یاریده ی عه سه که رخی پېشه نگ و نه جه ف قولی خانی
 به گه ربه گی و پیرای لقی جهوت و هه شت لای خوی راگرت. هه ر له وی
 مه حموود خانی نه فشاری ساین قه لای ئیزن دا که به ریگی مه راغه دا بگه ریته وه و
 بچی کورده کانی سابلاغی موکری کۆ بکاته وه و وهک تای شه ورتاس ناماده و
 چاوه پروانی هه والی نووباره بن. به لام له و لاوه کاتیگ عه سه که رخان و
 عه بدوسسه مه دخانی دلیری برای و پیرای سوارانی به رپرکیفیان به ر له هه موو
 قۆشه نه کان گه یشتنه دهره ی قه لای مووش، سه لیم پاشا به هیزی خوی نازی و
 له قه لاتمه دهرکهوت و سپای هیئا و سه فی به ست و له سانی دا. عه سه که رخانیش
 به سپای سواره وه له به رامبه ری نا راوه ستابوو که له و دمه دا نه قی خانی
 قهره په باغ و په روی خانی چهره داوه پروو و نوای هیزه کانیان گه یشتن و هه ر
 له ریوه که چاویان به سه لیم پاشا و قۆشه نی نهوت بن سن و بوو و بن ئیزنی
 عه سه که رخان هه لیا نکرینه سه ری و شهریان هه لگیرساند. عه بدوسسه مه دخان که
 دیتی ئهم حاله بهم حاله ناشن خوی بۆ رانه گیرا و جووه هانای نه قی خان و
 ۱۰ روی خان و به جاریک قهرمه قهرمی ته پل و تووره تووری زورنای هه لای
 تیکه له جوون دهنگی دایه وه و بوو به به زم و هه رایهک وهره سه یری ا
 عه بدوسسه مه دخان که جه رگی به قه د جهوت سیلان ده بوو به هه لمه تیکی شیرانه
 بالی چه بی له شکری سه لیم پاشای لیک بلاو کرد و چه ند کهس له چاونا سانی
 کوردانی رۆمی به زهبری شیر و نیزه له خاکی نه مان گه وزانیدن. له باله که ی
 دیکه وه که نه قی خانی قهره په باغ و په روی خانی چهره داوه پروو به بوه پری نازابه تی

سهرقالي ليكدان بوون و پاله وانه تيراده چوون ، له پري شكستيان به سهر شاني دا هات و به ناچار پوويان له شهر وهرگيتر و كورداني رومي به ورهيه كي بهرزه وه كه و تنه سهر يان . له كاته دا عهسكه رځاني كارزان خوي گهيانده بهر ليشاوي راكردووان كه پيشيان بگري و نه هيتي هه لتي ، به لام له ناكاو كورداني رومي به شيري پووته وه گهيشتني و هه را يانكرده سهر عهسكه رځان . له و گيژاوي هه را يه دا نه سپي خاني نه فشار كه و ته نيو قو لكه يه كي پر قور و ليت و تېجه ق و نه يتواني ببزوي . هاوړكيځاني كه ناوايان چاو پيكهوت هه موويان په كسميان تاو دا و خويان گهيانده سهر ي . محهمه دجه عهريكي پياوي خان له نه سپه كي دابهزي و عهسكه رځاني لي سوار كرد و له و گيژه نسي نه مانه ره تاندي . به لام محهمه دبهگ گيرا و كوژرا و سوقي محهمه دي چاوه ديريش په خسپر كرا و چند كه سيكي ديكي ياراني خاني ناودار به ديل گيران .

له و كاته دا حوسين خاني سهرداري حوكم راني تيره وان و نيراي هيزه كاني گهيشتي و به چو نيه تي پوواوه كاني زاني . سه باره ت به پر كيشي و خوبه سهري نه ق خاني قهرمه پاغ و پرويز خاني چه رداوه پوو نارمه زامه ندي دهر بري و ژوريان به سهر رومي و گه ليكي به عهسكه رځان هه لگوت و دلخوايي كرد . به لام عهبدوسسه مه دخاني پاله وان وه ها سهرقالي شهر بوو كه به چو نيه تي حالوبالي كاكي و گيراني هاوړپياني نه ده زاني . به كورتي دواي په يدا بووني حوسين خاني سهردار و بوو لقي كهوت و هه شتي نه فشار و لوتف عه لي خاني ناودار و عهبدوللا خاني قاچار ، نيراني وره يان بهر ز بؤوه و شان به شاني په كتر و بن راوهستان په لاماري سه ليم پاشايان دا . كورم و هه لعه تي هيزه كاني نيراني هينده به ته وژم بوو كه سه ليم پاشا و كورداني رومي خويان بؤو رانه گيرا و به شه له شل و راكه راكه و كهوتن و هه ستانه وه به ره و قه لاي مووش ره وين و كهوتنه كؤ كرده ومي شمارزي بهر هنگاري و قه لاداري . وه ختايهك سه ليم پاشا ليسي پوون بؤوه كه چند كهس له ياراني عهسكه رځان به زيندوويي گيراون و پيشتر له

دووره دهنگ و ناوازه جوامیری و پیاوړتی شوی بیستوو و به چاوی خۇشی دیتبوی، به ناچار نازادی کردن و بهرنی کړنه وه نيو هژدووی ئیرانییه کان. پاشان که دوو بهتلی شهو چوو بوو له قه لای مووشه وه چه شنی مشک به کونی دیواری قه لادا بوی دهر باز بوو.

به یانی کانتیک حوسین خانی سهردار به پویشتنی سه لیم پاشای زانی، بن شهر و ههرا قه لای مووش که وته به ردهستی دوله تی پایه به رزی ئیران. به لام سه لیم پاشا دواتر پیاوی ناره لای هیزه کانی ئیرانی و کوتی سهر له پیناو و شاخو شه ویستم. نه وسا حوسین خانی سهردار عهسکه رخانی له گه ل چه ند سهر کرده یه کی سپا به ریکرده کن سه لیم پاشا و کوتی نه گه رها توو خانی نه فشار بوی دهر که و ته که درو ناکا با بروای پین بیتی و به ریزه وه بیه نیتی. عهسکه رخان روپی و دلخوشی داوه و دلتیای کرده وه و هینایه هژدوو به زی دوله تی مه زن. وه ختایه ک چونی ته تی پرودا وه کانیا ن به خزمه ت جینشینی میر راگه یاند، خه لاتیکي به مه بهستی شانازی باربوو کرد و بوی نارد. له سهره تای مانگی محه ررمدا له شکر و سهر کرده کان هه موویان ئیزن دران و به ره و مه و ته نی خویان که رانه وه.

شەرى ئىران و عوسمانى لە تۇپراققەلا و شىكانى

سەختى عوسمانىيەكان

سولتانى عوسمانى بە مەبەستى تۆلەى شىكىستى قەلاى مووش، حاجى
خەسەن پاشاى سپاسلارى ناسراو بە چەمەن ئۇغلى بە شىست ھەزار چەكىدارى
رۇمىيەو بەرمو ئازمربايجان گال دا. كاتىك ئەم ھەوالە گەيشتە بارەگاي
فەرماندەواپەتى لە تەختى دەسلەتەو فەرمان نووسرا بۇ شازادەى
جىگرمەوىمىر كە بە ھەموو ھىز و لەشكرى ئازمربايجانەو بەجىتە
بەرەنگاربونەو مى سپاى عوسمانى. سەرکردايەتى سپاى عىراقىيان خستە
ئەستۆى لوتفەلى خانى كوتوال (قەلادار) و ئارديانە ئازمربايجان كە لە
پكئى جىگرمەوىمىر دا پىوشوئىنى شەرى پىرۇز بەرپۆمبەرى. بۆيە لە لاين
جىنشىنىمىرەو چەند فەرمانىكى سەر لە پىناوى نووسراو بۇ حاكمان و
سەرکردەكانى لەشكرى حكوومەت و لەم ئىو دا نەجەف قولى خانى بەگەربەگى
ئەفشارى ورمىش حوكمى بۇ چوو كە دوو لقى ھەوت و ھەشتى ئەفشار و پىنسەد
كەس سوارە بە سەرکردايەتى محەمەدەلى خانى براى بەگەربەگ و بە
فەرماندەپى لوتفەلى خانى مامى بەگەربەگ بنىرى و ئەسەدوللا خانى
غەرەبلوو وەك سەرتىپى تۇپخانە و فەزان ئاغاي سەعدلوو وەك سەرلىق بەرى
بكا و ەسكەر خان بە دەمىپى و كەيخودا دابنى و لە كلكەى مانگى شەشەكان دا
بىزوون و لە «مىرگى باغى» مەتبەندى دلبزوئىنى خۆى بگەنە كاروانى شىكۆمەندى
جىگرمەوىمىر. كاتىك ھەمووى ئەمانە لە ماوەپەكى كورتا بە ساز و پەرداخى
گەيشتە مىرگى باغى خۆى، شازادەى جىنشىنىمىر ھۇردووى بەختيارى لەوئە
دەنگ دا و جوونە ئەاجىقى چالدىران.

به لام با چەند وشەپەك سەبارەت بە حوسین خانی سەرداری حوكمرانی
 نیرموان و حەسەن خانی ساری ئەسلانی برای بخزیتەروو. بێشتەر باسی کرا کە
 دواي راكردن و خۆ بە دەستەودانی سەلیم پاشا، حوسین خان و براکەي ئەو
 ناوچەیان داگیر کرد و بۆ ماوەی چوارمانگ لە قەلای مووش بنەیان داگوتا.
 کەچی لە پەر لە ناخري مانگی شەشەکاندا چارەدە پاشا (سەرکردە) لە گەل
 هیزەکانی رۆم داوڕیسن و خۆیان نواند. حوسین خانی سەردار لەرێو
 ساری ئەسلانی برای نارد کە بەرەگەیان لی بگرێ و بەرەنگاریان راوێستێ و لەم
 شالاوەدا گۆل چیچین ئوغلی سیاسالاری لەشکری رۆم بوو. هیشتا هیچ لایەک
 دەستی نەبازوتوو کە مزگینی را بە ساری ئەسلان ئەوا قۆشەنی بەختیاری
 جیگرەوێ میر گەیشتە تۆپراق قەلای. هەر کە ئەم هەواڵی بە گویی ئاشنا کرا
 خیرایەکی سەری یەكسەمی وەر سووړاند و خۆی گەیانده پکینی شایانی و
 ئاوەزەنگی بەتال کرد و بە خزمەتی راگەیانده کە بێمخۆشە هەوساری
 سەرکردایەتی مەیدانم باربوو و بفرمووی. بە لام شازادە ئیزنی ئەدا چونکە بەرێزی
 بەرزەجینیان پۆوی یەك شەمعی بۆ تیکەهەلچوون دیاری کردبوو، هەروابێتەو
 هیشتا پاشماوەی سەپا نەگەیشتیوونە کاروانی شکۆمەندی. ساری ئەسلان دەستی
 هەلنەگرت و گوتی لە دەورەت گەرێم:

ئەتۆ ئەمەرق لە دەشتی شەرگە برێوانە کەوا هەردەم
 بزانه چی بە سەردینم پلینگسی شەرگەری سەردەم

بەگشتی پاش پێداگری و سووړبوونی لەسەر داواکەي، شازادەي هیزای
 کامرەوا ئیزنی تیکەهەلچوونی دا و ئەویش سەری دانەواند و بەهەشتاو خۆی
 گەیانده پەنا تۆپراق قەلای. چونکە ئامانجی رۆمییەکان لەو هرووژم و هەرایە
 کرتنی ئەو قەلایە و دەرکێشان و داڕینی بوو لە چنگ هیزەکانی ئێران. بەلام
 مەزنانی نیرەوان و قەلاداران بە فەرمان و جەختی سەرداری ناوبراو شیتگیر و

پتهو خویان دایه قه لاداری و چاویان له پیمل بوونی حکومه تی عوسمانی نووقاند. له و کاته دا حاجی نیمامه لی به گی خویی ناسراو به حاجی به گی سرلکی تۆپخانه به چهند دهزگا تۆپی چیارمین گه یشتنه چی و تۆپه کانیان به ره و رۆمییان دابه ستن و ناگریان دان. تۆپچییه کی عوسمانی وه به رها ت و گولله تۆپ کردی به حموانیلکه و تهواوی نازای نه ندای له ت و کوکوت بوو.

لهم گرمه و هه رایه دا حاجی حه سه ن پاشای ناسراو به چیچین ئوغلی سپاسالاری بایه زید له گه ل چهند سه ر کرده یه کی وه کوو عه بدوللا پاشا و مراپاشا و براهم پاشا هه تیان کرده سه ر حه سه ن خانی سه ردار. له و پر هه ر شه دا شوینه واری تیکشکان له نیو سوارانی نه قی خانی قه ره به پاغی ئیره وانی دا خوی ده رخت و جه نابی چیگره وه ی میر که له سه ر گردیکه وه ده پیروانی هه ر به کووپه کووی بوو. که چی له و وه خته دا حه سه ن خانی سه ردار به هه شت هه زار سواره وه گه یشته به ررکیفی چینشینی میر که کراسی به نوشته ی گولله به ندی له به ردا بوو. له و یوه نه سه پی ده نگ دا و هۆمه نی برده سه ر دوژمنان و حوله وه لای خسته دهروونی رۆمییان. نوا به نوا ی وی نه سه بدۆللا خانی نه فشاری عه ره بیلوو سه رتیپی تۆپخانه ، لوتف عه لی خانی سه ر کرده ی لقی هه شت ، محهمه دوه لی خانی فه رمانده ی سوارانی ناودار ، لوتف عه لی خانی کوتووال ، براهم خانی سه رلق ، براهم خانی سه ردار و سمایل خانی به یاتی قاجار نه و دوو برا نازییه له گه ل عه بدوسسه مه د خانی برای عه سه که ر خانی سه ر کرده ی سواران ، گورمیان به سه ته سه ر جه رگه ی له شکری رۆمیییه کان و بووله رزه یان تیخستن.

لهم جه نکه یه دا لوتف عه لی خانی کوتووال و مه رتفه نگی شه رکه رانی عوسمانی ها ت و به فیشه ک نه نگوا و چوو و نیو ریزی شه هیدانی شه ری بیرۆزه وه و بوو به روو سووری دنیا و قیامت. کاتی که خه زاکه رانی ئیران بیایوکی ناوا ناوبه ده ره وه یان به کوژراوی و شه لالی خوین ها ته به رچاوی ، چه شنی شیرانی ده ره له بوو خویان هاو یشته نیو گیتراوی نه مان و

نه سکه نده رخانی قاجار که فرماندهی توپخانه بوو له گهل توپچییه کانی چهنده هه لئه تیکی سهختی برده سهر له شکری عوسمانی و له جیگای خوی هه لیکه نندن. به راستی کوشناریک کرا که خر و دۆل به تهرم و تهرمه کی کورلوان و ده کوو ته بولکان ملیان قوت کرده وه و جیا به خوینیان بوو به رووباری جه یحوون. دمگوت لهو دهشت و گردانه گولاله یان چاندووه یان خاکی شهرگه یان به رهنگی رۆنیاس هه تشیلاوه و سووریان هه لگتراهه. جه لاله بدین چیچین ئوغلی سرشتی گورگانه ی فری دا و کهوتی مهری به سهر خوی هه لکیشا و بۆ راکردن له هاوړنیانی تته پراند و لاقی لئ بوونه بال و له گهل حافظه علی پاشا خویان هاویشته سهنگهر و لهوی له نگه ریان گرت. ئه و کات ئیرانی هه لیانکوتایه سهر مه ته ریژی راکردووان و دهستیان له تالان و چلباندن نه گتراهه وه. چیچین ئوغلی به راکردن خوی گه یانده عهرزه رۆم و فرمانده کانی دیکه ههر یه که ی بۆ لایه ک بازره بوون. جانی خانی سه رۆکی دهرگای ئاساییش مزگینی رومینی چیچین ئوغلی برد بۆ شازاده ی به رزه چینی جیگرمه وی میر و دم خۆشانه ی دهرایه و به سه رکرایه وه. به کورتی له و تیکه ولیکه سه یر و سه مه ره دا له جه فته هه زار که سی سپای عوسمانی نیزیکه ی په نجاهه زاریان یان گیران یا کورلوان و به ره و ههریمی نه مان چوون. سه رانه سه ری هۆردووگای راکردووان به چنگ له شکری ئیران بارووتا و تالان کرا. مبرزا هه زلوللای خاومری به نازناوی «شیرازی» دهسته شیعریکی سه بارمت بهم سه رکه و تنه هۆنیوه ته وه که ریکه وتی رووداوه که ی ئاوا خستۆ ته روو:

ریکه وتی سه رکه و تنم له پیروی عه قل برسی
گوتی له شاهی عه بیاس دهرگای رۆم کرانه وه^۱

۱ - «گفتا ز شاه عباس ابواب روم مفتوح». که وشه ی یه که می لئ لاجین ده بدینه سالی ۱۲۳۸ ی کۆچی ۱۸۲۲ - ۱۸۲۳ ی زایینی

شیوانی کاروباری حکومتی نهجەف قوڵی خانی بەگەر بەگ و نێردانی میرزا محەممەد تەقی قەواموودەولەي ئاشتیانی بۆ پیداچوونەوێ بەشی دارایی و مردنی محەممودخان

میرزا محەممەد تەقی قەواموودەولە که لە سەر دەمی دەسلەلاتی خوابەخشو
حوسین قوڵی خانی بەگەر بەگدا سەرۆبەری کاروباری دارایی مەتبەندی ورمیی
بریدیۆو سەر یەکتەر و کۆی کردیۆو، دیسانیش لەسەر فەرمانی جێگرەوێ میر
نێردایەو ورمی که بە گریوگۆلی کاری سەرکار و پاکاری حکومتی دا
بچێتەو، هەتا بتوانی سەنگ و سووکی بخاتەوێ گەر و کارەکان راست بێنێ.
کاتێک پێی نایە ورمی بە هان و هاو دەستی محەممودخان که لە سەرەتای هاتنە
سەر حوکمی نهجەف قوڵی خانەوێ لەبەر چەند هۆیکە دهم لە پووش و خانەنشین
دەژیا و عەسکەر خان بە تەواوی کاروباری مەتبەند و حکومت رادەگەشت،
کەوتە بێ پارسەنگی. پێداپیدا پەسولەي باج و پیتاکی دەنوو سین و تەنانەت
دەستی درێژ کردە نێو کاروباری دەسلەلاتیش و وای لێهات که بەگەر بەگ
هەوساری کارانی لە چنگ دەرچوو. خەلک بەناچار لەبەر زوڵم و زۆرمەلی
قەواموودەولە و مەنگ هاتن و زیڕەیان لێهەستا و هاوار و نالەیان گەپشتە
ئاسمان. لەم ماوەیەدا نهجەف قوڵی خانی بەگەر بەگ بەو پەری پشوو درێژی و
لەسەرەخۆیی لە هەتس و کەوتی زۆردارانی دەروانی و سەرمنجام چۆنیەتی
پووداوەکانی لە کاغەزێکا نووسی و بە کابرایەکی باوەرپێکراودا ناردی بۆ خاکی
بەرپیتی میری بەرزمشان لەتەجەلی شا لە تارانێ پایتەخت. پاشای پایەبەرز
کاتێک نامەکەي نهجەف قوڵی خانی خویندەو، لەمیژینەبوونی خزمەتی
بەگەر بەگانی ئەفشار، بەتایبەت خوابەخشو حوسین قوڵی خانی تێهنا. ئەوسا

به فرمانیک داوای کرد که نهجف قوئی خان هتا تاران بی و گیر نه بن. هریویه له سهره تای مانگی شابان دا به گهر بهگ به ته گبیر و راویژی عهسکه رخانی ریش سبی. خزی ساز کرد بۆ سه فهر و پۆزی به کشه ممق ۷ له و مانگه ته شریفی له ورمیوه بزووت و قوناخی به که می برده که ریزه ی نه نزل و له وی وچانی دا. دوا ی پویشتنی نهجف قوئی خان، سهر له نه نگوری پۆزی دووشه ممق ۸ مانگی شابان له و ده مده که مه موودخانی ساین له لای نه فشار دمسنوویژی تازه کردیوه و خهریکی به جیته پنانی نویژی ئیواره بوو. به مهرگی مفاجا گیانی له دهس دا.

بۆ سه پینی میرزا محه مه ده ته قی قه وامو دده وله و عهسکه رخان له گهل ماموستانیان و پیاوماقوولانی نه فشار له سهر مه یته که ی کۆبوونه وه و پاش نه وه ی ناشتیا ن خیز و خیراتیان بۆ به خشبییه وه و جارئ لئی گه ران که له هه لیککی گونجاو دا رایگو یزن بۆ به رده رانه ی به رزی ئیما مان.

نهجف قوئی خان مه وادی ریگای کوتا و گه یشته ته ورئز و دوا ی نه وه ی چوه خزمه ت جیته شینی میر، ئیزنی وه رگرت و به رمو تارانی پایته خت که وته پئ و له شه وی نه ورۆزی پیرۆزی مه ری دا ژێرده رانه ی باره گای فه رمانه وای رامووسی. به پیتی فه رمان له باله خانه ی یوسف خانه ی سپا دار جینگایان بۆ دابین کرد. له وی هه واتی سه بازه ت به ورمی بلاقو بوونه وه و به خزمه ت نهجف قوئی خان راگه یه ندرا که پاش نه وه ی ته شریفیان له ورمی ده رکه وتوه. دیسان میرزا ته قی قه وامو دده وله دهستی کردیته وه به زۆره ملی و نووسینی پسوله ی پیتاک. جه ماوه ری نه فشار به ئاماژه و ده ی عهسکه رخان لئی وه خۆ که وتوون و زه برۆزه نگیان نواندوه و روودا ی دزیو قه وماوه و کار که به وه ته جینگایه ک که قه وامو دده وله په نامه کی به رمو ته ورئز رایکرئوه.

گه پانه وەى نه جەف قولى خان و بەخشرانى شانازى حكومهتى
ورمى به سازاده مه ليك قاسم ميرزا و مانه وەى خانى ئەفشار
له پلهى به گه ربه گايه تىدا

سازاده مه ليك قاسم ميرزا كورى فەتخ عەلى شاى قاقان (خاقان) كه له
داوينى كچى ئىمام قولى خانى به گه ربه گى ئەفشارى ورمى به ريوته وە، له گەل
سازاده مه ليك مەنسور ميرزا بىراى دايك و بابيه.

وەكوو پيشتر باسى كراوه، وەختايەك كه جىگرمه وەى پايه به رزى مير
ده رويى بۆ حوكمرانتيى له هەريمى نازم ربايجان، فەرمانه وەا فەرمووى كه ئهم
دوو برا تەمەن كال و مناله له گەلى پرۆن هەتا له ژير سيبەرى سۆز و پرايىنانى
به ريزياندا هەلدەن و پى بگەن. لەو پرۆگارەدا كه نه جەف قولى خانى خالۆزاي
سازاده كان سەرله نوێ به خەلات و حوكمى دەسەلات و مۆرنە قيمي باربوو كراوى
پادشاه له تارانه وە هاته وە تەوريز، جىگرمه وەى به ريزى مير وای برپاردا كه
حكومهتى ورمى و سەرۆكايەتى ئەفشاران به ناو بۆ مه ليك قاسم ميرزا بن و
به رەسمى به چنگ نه جەف قولى خانه وە بن! ئەويش بۆ ئەو وەى فەرمانى سازادهى
به جى هينابى به رووى خۆشه وە سەرى رەزامەندانەى له قاند و ئەو كات به
تەگبىرى پياو ما قولاى جىگرمه وەى مير هەموو نۆكەر و غولام و خزمەتكاران
كهوتنه ژير حوكمى سازادهى مەزنه وە.

به كورتى پاش نووسرانى حوكمى چارنووسى رەحمەتبار به ريز سازادهى
گەوره له خزمەت جىگرمه وەى مير ئيزنى خواست و پرۆزى پينج شەمۆ ۱۱ مانگى
شەشە كانى شكۆمەند له تەوريزم وە بزووت. ميرى ميرانى گەوره
نه جەف قولى خان و ئەسكەر خانى ردين سې خيل و جەماوەر له ركيفى سازادهى

بەرزەجی دا بوون. پاش بڕینی چەند رۆژ مەژێهەک لە نیزیکی ورمی بەگەر بەگ و
 عەسکەر خان لە پیشدا رویشتن هەتا پێداویستی بێهەکانی پێشوازی بێهەکی
 شایان بێک بێن. رۆژی سێ شەممۆ ١٦ ی مانگ جەماوەری خێلی ئەفشار هەتا
 مێرگ و جیمەنی گوندی قەرەحەسەنلوو بە پیری یەوێ چوون و شازادە
 بەرزەشانیان بەو پەڕی شەو کە تەوێ گەیانە باغی کەمال شاداد. تەشریفی سێ رۆژ
 لەو باغەدا بنە خست و رۆژی هەینی ١٩ ی مانگ بە دەرۆزە گەڕەکی هەزاران
 پێشوازی کۆشکەلی سەردەری و خانەمیر بە پێوە دەمی پیرۆزی شازادە کامرەوا
 رازا یەوێ و شوق و شەبەنگی دایەوێ. لە دیداری گشتی دا بە چاوی سەرئەوێ
 حال و بەالی ئەمیرانی ئەفشار خۆرد بۆوێ و هەر کەس شانی چۆن هەڵبەگرت
 بەسەری کردوێ و بە سیلە چاوی میرانە خۆی دایەوێ. عەسکەر خان سەرلەنوێ
 جەلەوی حکوومەتی کوردستانی دایەوێ دەستی و نەجەف قوڵی خان و مەکاران
 کاروباری گرینگی وڵاتە کەمی کەوتەوێ ئەستۆی.

ئەو ھوداوانەى كە لە ھەوداى سالانى ١٢٤٠ - ١٢٤١ى

كوچى / ١٨٢٤ - ١٨٢٥ى زايىنىدا قەومان

سەرھەتاي نەورۆزى پىرۆزى ئەم سال كە شىنەى گىيان پەرەزىنى
خاكەلىۋەى بەھار بە بۆن و بەرامەى خۇشى مېشك و ھەناۋى خەلكى زەمانەى
دەلاۋاندەۋە. سى و شەش سال بە سەر ھەمان پەرەزىنى لەتەتەلىشاي قاجاردا
تېپەرىبوو كە پەندەلەن قەرنىك. ھەر بۆيە گەورەپپاۋانى دەولەت و كارىتە و
كۆلەكەى دەسلەت، بەرپىزىيان بە ساحتىبقران ناودىز كرد. لەبەرەۋەى ھىندەى
كوپ و كورەزا لە پىشتى كەوتىۋە بە ئەبۇلملووك و كەيوومەرسى سەرزنجىرەى
پادشاھانى پىشدادى ناۋى دەھات! بەم بۆنەۋە گەلىك جىژنى گەورە و شاپانىيان
پىكەتتا و كردىانە بەزم و ھەرا. لە ورمىش سەر گەرمى سادەى شادى و دل لە
گەشە و نەشە بوون، بەتايبەت كە ھىژا مەلىك قاسم مىرزا ئىزنى دىدارى گىشتى
دا و دەستوورى ھەرموو كە بىكەنە چۆپى و چراخان. سەپاسالارى گەورە و
سەر كەردەكانى لەشكر كە لە خزمەتىدا نامادە بوون بە دەنگى بەرز پەرۋزبایى
ئەم رىكەوت و خەلاتە يەزدانىيەپان لىكرد.

پاش ئەم كارانە حاجى عەلىارخانى سەركى تىرەى گۆندوزلوو،
مەھمەدحەسەن بەگى پىشكارى كەردە كەپخوداى كارى خۇى و ديارىيەكى
بەرچاو و شىاۋى نارە خزمەتى كە حوكمى سەركەبەتى ناۋجەى دۆل بە ناۋى
مەھمەدئەلى بەگى كورە گەورەى لى بدەرى. چونكە شازادە پىشتەر ھەمانىكى
ئاۋاى بە ناۋى مەھمەدپەرىغ بەگەۋە نووسىبوو، داۋاى حاجى عەلىارخان
ۋەرنەگىرا. ھەر بۆيە مەھمەدحەسەن بەگ كە كەپخوداىەتى لىكردىبوو بەم
ھەلوئىستەى شازادە تۇرا و بەرمو تەۋرىز بزووت. نەجەف قولى خان
مامۇستايەكى دىنى لەگەل ئەسەدوللا بەگى ەرەبىلوۋى سەرتىپى تۇپخانەى

ناردن که بچن و بیگتر نهوه، به لام به گوینی نه کردن و ههتا تهو ریز پانه وهستا. باش پۆیشتنی ئەو شازادی بهرز هجی جاری میرزا مهسعودی ئەنساری له جینی دانا و میرزا سماعلی ئاشتیانی کرده دهراستی و مرگرتنی پیتاکی حکومهت.

رووداوێکی دیکه ئهم سانه پهیدا بوونی قاتی و قری بوو. ههروهها لهم سانهدا «ئەلیکساندر باولیج» ی خونکاری دهولهتی گهوهی رووسیا به مردنی خۆی مرد. خه لکی ئازهربایجان و مسولمانان که دانیشتنوی ئەوهی چۆمی ئاراس و مهلبهندی قهفاز بوون، کهوتنه سه ره لدان و راپه رین دژی دهولهتی رووسیا و به نووسی نامه ئیزنیان له فه رمانه موای ئیزان و پێشه وایانی دینی ده خواست که پێگایان بدهین ههتا خۆیان بدهنه شه ری پیرۆز.

سالی ۱۲۴۱ی کۆچی له بهر کم بوونی ده غل و دان و بلاو بوونه و ی متۆزمی کرم له نێو به ره می کشت و کالی دا، گرانی و په ریشانی مه لبه ندی ورمی هه لگرت و ههتا ئەوا ی ناوچه دووره دهسته کان په ری هاویشته. ژۆربه ی چه ماوه ری ورمی خۆیان پێ نه ده ژیا و له یرسان مه وته نیان چۆل کرد و پۆیشتن. لهم سه رو به نده دا له تهو ریزه وه «میرزا موقیم» ناویک به پێشینیاری میرزا ته قی قهواموده وه لی پێشوو کاروباری وه زارهت و کۆکردنه و ی دارایی ورمی خرابه سه ر شانی. ئەگه رچی گه نم و جۆ وه کوو ده رمانی چاو ئێشه و ابوو، به لام دیسانیش ئەو کابرا ناجسن و زالمه به ئاشکرا پسووله ی دانی پیتاکی ده نووسی بۆ چه ماوه ری ئەفشار و گزیری له زه بر و توند و تیژی به سه ر و مرده کردن. به ناچار خه لکی بێچاره له بری هه ر خا لواریک چوار ته نه نیان ده دا و ملیان بێ دادینا. وا هات که شازاده ی بهرز هجی له ده رۆژه ی یه که می عاشووردا به هانی مه یلی ته و سانی تاسه ی بزووت که چاوی به شه ری حه یده ری و نیعه ته ی بکه مۆی که له هه موو جێیه کی ئیزانا باو بوو. لۆتی و پۆتی گه ره کان و لات و شه لاتی که سه نه ناس که هه میشه خوازیاری ئهم بۆ چوونه هه لبه ستر وانه بوون به چه که وه له مه یدانی سه رده ری کۆبوونه وه. هه ردک لا واته حه یده ری و نیعه ته ی

بهره‌وړووی یه‌کتر راوومستان و سهره‌تا به جه‌فنگ و چنگه‌پرکه و پاشان به‌راستی تیکه‌بربوون و شهرې نه‌وونده قورسیان له نیوانی‌دا قه‌وما که چ‌ند که‌س تیداجوون و زوریان برینی قوولیان هینا. شازاده‌ی به‌رزمجی که له باله‌خانه‌ی سرده‌ری دانیش‌تبوو و ده‌یروانی تۆقی و هه‌لاته‌وه ژوروا

لهم کاته‌دا عه‌سکه‌رخان که به مه‌به‌ستی برینه‌وه‌ی ده‌ستی چه‌وسینه‌وه‌ی میرزا موقیم له بیان‌وویه‌ک ده‌گه‌را، ثم هه‌رایه‌ی خسته نه‌ستۆی و شهرانی و چه‌قۆ‌کیشی تین‌دان که ده‌رپه‌رینن. له‌به‌روه‌ی جه‌ماوه‌ری نه‌فشار کیردیان که پی‌ویه یه‌سقانی و گیانیان هات‌بوویه سهر لیوان به‌تیکرا هه‌ریان کرده سهر مالی میرزا موقیم و شه‌ویش زانی ژبانی که‌وتۆته مه‌ترسی و پیتی‌ناپه‌ ناوزه‌نگی و به‌پرتاو بۆی ده‌رجوو. پاش رۆیش‌تنی نه‌و میرزا مه‌سه‌وود و میرزا حوسینی برای عه‌سکه‌رخان بوونه هاوده‌ست و پینکاری سه‌ربه‌خۆ.

هه‌روه‌ها لهم ساله‌دا سنوودارانی ئیران و ړووس کیشه‌یان له مابه‌پنی‌دا قه‌وما و هه‌ردک ده‌ولت به‌راستی نیوانیان شتوا و کار که‌پشته گه‌ف و هه‌را. زانایانی ناپینی که خۆیان به جینشینی ئیمام [مه‌دی] ده‌زانن، به‌تایبه‌ت به‌رپرز سه‌ید محه‌مه‌دی ئیسه‌فه‌هانی بۆ شهرې پېرۆز له‌گه‌ل حکومه‌تی ړووسیا فتوای ده‌ق‌وینو‌غریان دا. هه‌روه‌ها به‌رپزی خاوه‌ن‌شکو فتح‌عه‌لی‌شایان پال پتو‌نا که قه‌راو‌وبری ناشنبوونه‌وه و پیکه‌اتیان له‌گه‌ل هه‌لو‌ه‌شپینته‌وه. له‌به‌روه‌ی به‌ نامانجی [تاوتۆی ک‌ردنی] ثم مه‌به‌سته ده‌سته‌یه‌ک له مه‌زنه‌ما‌مؤ‌ستایان ده‌جوونه تاران، شازاده مه‌لیک‌قاسم‌میرزاش نا‌غاعه‌لی‌شه‌ره‌فی ئیمام‌جومعه‌ی ورمینی به‌شان و شه‌وکه‌توه به‌ر‌یک‌رده ته‌وریز.

گیرانی قه‌لای گه‌نجه و کوژرانی ئەمیرخانی سەردار

لەبەرەوی کە قه‌لای گه‌نجه‌ی قەرەباغ جەوادخانی قاجار پێشتر حوکمرانی بوو، لەم سەرۆبەندەدا جیگرەوه‌ی میر، ئاغورلوو خانی کۆری جەوادخانی لەگەڵ محەممەدوولی خانی ئەفشاری قاسملوو کە سەرکردە‌ی سوارانی ئەفشار بوو ناردی بۆ ئەو شوێنە. جەماوەری گه‌نجه‌ بوونە پشتیوانی ئاغورلوو خان و لەگەڵ سەپای رۆوس تیکەوتن و شەریان کرد و سەرەنجام سەرکەوتن و کۆری جەوادخانیان بە یارمەتی محەممەدوولی خان بردە سەر تەختی دەسلەت. لەم کاتەدا کە بەرێزی جیگرەوه‌ی میر بە مەبەستی گرتنی قه‌لای شووشی قەرەباغ دەبزووت، ئەمیرخانی سەرداری خالی خۆی و پێڕای دوو لقی هەوت و هەشتی ئەفشار بە سەرکردایەتی لوتف‌عەلی خانی کۆری ئیمام‌قولی خان و عەبدوللاخانی قاجار و محەممەدوولی خانی کۆری حوسێن‌قولی خانی فەرماندە‌ی سوارانی ئەفشار و عەبدوسەمسەمدخان و نەزەرەلی خانی مەرەندی ناردنە گه‌نجه. خۆی لە سەرەتای مانگی محەرمدا گرتی کە مەندی گەمارۆی لە قه‌لای شووشی توند کرد و لە هەموو بالائەوه مەتەرێزی قایمی وردەوردە بەرموپێش برد. پارێزەرانی قه‌لایەیانکردە هەرا کە یاریدەر و پشتیوانمان دەگاتی و گەرم‌اوگەرم بە گۆیان‌دا دەخوێندن و غەزاکەرانی ئیسلامیان لە کاری خۆیان داساردەکردەوه. لە لایەکەوه محەممەدمیرزای کۆرە گەورە جێنشینی میر لەگەڵ محەممەدقولی خانی کۆری ناسەفودەوه‌ی خاتۆزای راسپێردا کە بجێتە گه‌نجه و نەهێتی هێزەکان لەگەڵ رۆوسان پێکدادەن و شەریان لە نێوانی‌دا بقەومێ. کەچی لەو لاوه مینرال مەدەنۆف کە لە دەوتە‌ی رۆوسیادا بە جالاک و ئازا دەناسرا، و پێڕای ١٨٨٠ زۆری سالتات و سوارە و پیادە‌ی قازاخ و ئەرمەنی و بیست تۆپی ئاگربار و تۆپچیانی ناواری پەنجەبۆ لاوه رۆوی کردە گه‌نجه.

ئەمیرخانی سەردار گه‌نجه‌ی ئەسپاردە دەست نەزەرەلی خانی مەرەندی و خۆی رۆژی شەممە ١٤ی مانگی سەفەر لە رکێف شازادە‌ی بەرزەجێ محەممەدمیرزادا بەرمو شەڕ و تیکەتچوون بزووت. لە نێو کاول و هەرسەکانی «شەمەش کۆر»، شەریکی قورس لە نێوان ئەو سەردارە بەغیرەتە و سەپای مەدەنۆفی بادیه‌وادا قەوما. فەرەجوللا بەگی ئەفشاری مەحمودلوو سەردەستە‌ی

سوارمى نه فشار كه پيشه ننگ بوو. بڼ ترس و خؤف له گهل به راىي له شكرى
رووسيا ليكى دا. قوشه نى رووسان به هاويشتن و ته قاندى فيشهك و
گولله تويان كومه نى قزلباشانيان ليك بيلو كرد. له و بگړه و بهر ديه دا
فهرم جوتلايهك نازايه نى نواند و سه رى چه كداريكي رووسى برى و خلورى
كرده وه بهر سمى نه سپى سهردار و شاهه ريمى ليكرا و ده سخوشانه ي درايه.
به كورتى نه ميرخانى سهردار كه پياويكى زؤر به جهرك و چاونه ترس بوو
سهره راى نه وهى له چه ند جينكاوه قول نه گوايوو، به لام ديسانيش كؤلى
نه دبا و هه روا نازايه نى و چالاكى نه نواند كه خوادوستان گولله په كى ناگرين
پيكاى و گپانى دايه دست به ديپنه رى گيان. سپاى ئيران به كوژرانى سهردار
ورهى دابه زى و كه وته پي پر كه و زال به گى گوندوز لووش گيرا. مه ددؤف دواى
پرشوبلاو بوونى ريزه كانى له شكرى وه كوو دهر يا پر شه پؤل، به تؤپ هاويشتن و
بڼ دورد و كويړه وهرى به رهو گه نجه نازاوتى. نه زهره لى خانى مهراندى قه لاي
چؤل كرد و رهوى. ئيرانيه كان به مبهه ستى راگه ياندى چؤنيه تى رووداوه كان،
لوتفوللايه گى موقه دده ميان نارده خزمهت كاروانى شكومه ندى جينگه موهى مير.

كاتيك ئم هه واله سامناكه له قه لاي شووشى به خزمهت جينشيني مير
راگه په ندرا به كوژرانى نه ميرخانى خالى هالؤزكا و تيكچوو. له رتوه خيلا نى
قهره باغى له گهل مه ددى قولى خانى جهوانشيز به رهو قهره جه داغ كؤچ پيدا و
ده ستى له گه مارؤى شووشى هه لكرت و به په له هووى كرده گه نجه و كاتيك
گه يشتى كه مه ددؤف گرتبووى. تازه شه نه دكرا و ئيرانى بلاوهميان ليكردبوو.
نه وسا ده ستوورى دا كه نه زهره لى خانى مهراندى بېزن و كاتيك هات به
سهرى دا نه راند و قسه ي سووكى نايه پارسه نكى و له رمووى ريش و سمپليان
هه لكه ندموه و نه وتى [ره شيان] له دم وچاوى هه لسو و پشناوېشت سوارى
كه ريكي بڼ جل و بهريان كرد و به نيو هؤر دودا گيرا يان.

شەرى دووبارەى جېنشىنى مىر لەگەل ھىزەكانى مەدەدۇف و

ئاكامى تىككەلچوونەكە و دەورى ئەفشارانى ورمى

بەريزى جىگرەوۋى مىر كە خۇى گەياندە گەنجە مىنرال مەدەدۇف
شەويكىان لە قەلەبە دەرگەوت و پىشتى بە حەوشەوۋە دا و لە مەيدانى تىككەلچوون
چەقى. ھەر لەم كاتەدا مىنرال پىسكۇويچ بە جوارەزار سالدات و تۇپخانەوۋە
گەپىشتە لای مەدەدۇف و ئەويىش پىنىگەشايەوۋە و پىشتى پىتىئەستورر بوو.
جېنشىنى پاپەبەرزى مىر كاتىك زانى مەدەدۇف پارىدمىر گەيوۋەتە لای، بەپارىز
ھەنگاۋى نا نەكوو بە شەوگوردى رووسان بەتەزىن.

بۇ سەپىنى كە رۇۋى دووشەممە ۲۰ى مانگى سەفەر بوو، دوو لەشكرى
بىسنور لە خەۋى قورس ھەستان و سەفیان بەستىن. سپاسالارى دەولەتى
رووس قۇشەنى سوورپۇشتى شەرابنۇشتى كە سەرمەستى شەرپەرست بوون
چەشنى دىمەنى بووكان و چاۋى كەلەشپىران تىف تىفەى دان و جوانى كرىن.
باشان تۇپى سەماتەشكىنى لەسەر پىوشۇپنى دىپارىكراۋى سپاى رووسان بەرەو
ئىرانىيەكان دابەستىن. لەم لايەوۋە ئەسەدوللاخاننى ئەفشارى غەرمېلوۋى
سەرتىپى تۇپخانە، شەشسەد تۇپى بەرمېروۋى رووسان پىك و راست كىرد.
لوتفەلىخاننى ئەفشار و مەمەدوۋەلىخاننى برازاي لەگەل دوو لىق سەرباز و
سوارانى دەسكەرمەۋى ئەفشار كەوتنە بالى راست و لە قولى چەپ برايمخاننى
سە، تىپ و سوارانى موقەددەم و موكرى و پىادەكانى ئەستەرابادى و مازندەرانى
دامەزىران و خۇدى جىگرەوۋى مىرىش لە پەنا دۇلىك بىنەى داكوتا. قاسمخان،
سۇھرابخان، حاجى بېژمەنخان و پەحىياخاننى پىشخىزمەتى تەورىزى ھەموۋيان
لە خىزمەت رەكلىلىدا بوون.

بەلام مەدەدۇف تۇپخانە و سەربازانى رووسى بەرمېروۋى سپاى
ئازەربايجان دامەزىراند و ئاقى قازاخى لە حاند قۇشەنى مازندەرانى و عىراقىدا

قوت کردموه. له شکرچیایی نازمربایجانی په لاماری گردتکیان دا که رووسان گرتیوویان و کردیانه تهقه و همرا و هیزی خهنیمیان دهرپه راند. سوارانی ئیرانی بهرمو قازاخان گورمیان بهست و له جتی خویانیان هه لقه ندن. شهریکی قورس و بهسام له همدک بالهوه دهستی بیکرد و تهقه ی سهربازان و گورپی سواران و گرمه و شریخه ی توپانی شهویلاکه هه ژدیهای ئاگرپژین و شیرپه و توورپی زورنای چاومشانی شهر زیریکه زریک و تلبه تلبی خسته جهرگی جیسا و دمشت و ته لانه وه، به لام چ کردهن که ئیرانی به ویستی په رومردگار سهرکه موتنیان له چاره ی نه نووسرابوو.

سهرمنجام شوینهواری شکان و بهزین له شکری ئیرانی گرتوه و رهوین. جینشینی میر کاتیک زانی ئامانجی نه پیکاهه به راگردن خوی گه یانده لیواری رووباری ئاراس و له پویه ی کتویک داسه کنی و هیور بۆوه. نهجا هه زارمزیله ی سپا پۆل پۆل دهچوونه خۆمه تی و هر لهوئ دهستووری فهرموو که نابنی هیچکس بی ئیزنی نهو خوی بداته بهرهنگاریوونهوه ی رووسان. له جهنگه ی تیپهرینی سپای ئیران دا سینهزار سالدات و ههوسه سواره ی قازاخ بۆسه یان نابویهوه و بهره گه یان لئ ته نیبوون هه تا نهوهنده ی دهتوانن دهستان لئ نه پاریزن و بیانکووژن و دایانرووتینن. خوداراستان دوو لقی ههوت و ههشتی نه فشار له گه ل سهرکرده کانیا ن گیرۆده یان بوون. لوتفعلی خانی سهرلق کاتیک له بارویدوخه که ی روانی فهرسانی دا به سهربازانی که لینیان و ده دهست بپن و به تهقه ی تهنه گان بیانرته تینن. بهراستی چه کدارانی گیانفیدای نه فشار که لهو شکانه گشتیه زۆر تووره بوون، بیواونه وهخۆکهوتن و چهقین و گه لیکیان زمبری بهرچاو وهشاند. رهحمه توللاخانی گیزازی فهرمانده ی توپخانه که لاویکی که له گهت بوو بی سئودوو چووه یاریده ی سهربازانی نه فشار و ئهم کۆمهاله به گۆ سالدات و قازاخی رووسان دا چوونهوه و تیکه لهچوون و خوینتیکی زۆریان رشت. لهو گیزاوه دا محهمه دهسه ن شاغای

قاسملووی سهردهسته کوری محهمه دعیساخانی برازای لوتغعلی خانی
سهرلک کوژا و قلیچ سولتانی ناموزای مهحموودخانی ساین قهلاش دوابه دواي
رؤی. لوتغوللاخان سولتانی موقه ددم برینکی سهختی هینا و جهبار سولتانی
نه فشار برازای غه فاربه کی سهردهسته کی لکی حموت خوی به ئاو دادا و پرویار
وه های برد که تازه هیچکس به ژین و مهرگی نه زانی و بی سهروشوین چوو.
دوهه زار که س سالدات و قازاخی رووسیش به زیندوویی به خسیر کران.

لهم کاته دا هیزکی دوتبولی خویه که ئاوی چاپیکهوت، بی ئیزنی
جینشین می له بهر خزمایه تی و براوسینه تی خویان که پانده قوشه نی نه فشار و
چوونه پاریده یان و زه بنال خانی سهرکرده یه کی موقه دده میش ده ماری خنلایه تی
تیپینا و غیره تی بزوت و چوو به هانایانه وه. پاش ماوه یه ک شمر و
هه لسووران و داسووران کۆمه لکی به رچاوی رووسان بوونه چیشته ی شیر و
تفه نگان. فهره جوللا به کی سهرلقی سواره ی نه فشار، سهری براری رووسانی
خسته به رچاوی جیگرمه ی می و به سیسه د تهن ده سخوشانه سهر به رز و
شادمان [هه ر گیفه ی سمیکی هات] و هه رکام له پله دارانی سبا به چه شنیک به
سهرکرانه وه. لهم گرمه و هه رایه دا که هه ومل شهوی مانگی رمیعی یه کم بوو،
به فریکی ئه مونده قورس باری که خنوه تی له شکرچیپان له سه حرادا دهنگوت
جهوالی به لۆکه ناخنراون و ئه ستونده ک چه شنی نه مامی تازه نیژراو خویان
ده نواند. له بهر سۆزه ی سهرما ترسی شه وه هه بوو که ئاده میزاد و یه کسم
که سپره و سه کهت بن، هه ر بۆیه ئیزنی گه رانه وه ی قوشه نی دا.

له و لاه کاتیک هه والی تال و ناخوشی شکانی گه نجه له ئه هه ری
قهرمه داغ گه یشته گوئی فتحه علی شا، به مه بهستی دلدانه وه ی جینشین می
ته شریفی به ره و ته وریز بزوت و له کیزی سه هه ند سهرابه ردی فهرمان مه وایه تی
هه لدر و چاوهروانی پینشوازی و به پیره وه چوونی خه لکی نازه ربا یجان مانه وه.

هر لم ماوه یه دا شانزده مه لیک قاسم میرزای حوکرانی نهفتاری ورمی
 به پنی فرمان رویی بق بهر پکیفی موبارک و نوای چهند رژییک که کاروانی
 که ژاوهی بیرژی ده چوو بق تارانی پایتهخت، نیژنی له خزمهت باوکی
 وهرگرت و ویرای لوتفعلی خانی سهرکرده و بهرین شاغاعلی نهشهرهلی
 نیمام جومعهی ورمی و عهسکهرخان و هاوړکیفانی دیکهی گهرا نهوه بیهی خویان.
 لم کاته دا مه ده دؤفی سهرداری رووس ولاته کهی به چؤلی هاته بهر چاوی و
 ههله کهی به له بار زانی و به چؤمی ئاراس دا بهر پیهوه و پنی نایه نه ده ویل و
 مشکین شار (مشکین شار). مه ده دؤف له نه ده ویل نه وه ندی کاری دژیو و ناچه یاز
 کردن که ته نانهت نووسینه وه و گهرا نه وه شیان چیکای شهرمه زارییه.
 ناخر پیه کهی به فرمانی جینشینی میر هژییک بق لیدانی دیاری کرا و نیردرا و
 ثم سهرکرده به دگوزهی له نه ده ویل ده به راند. لم رؤانه دا جینشینی میر
 له بهر هیندیک کرده وی پیچه وانه و که له وه کیشی نه زه رهعلی خانی مه رندی
 که وته سزادانی، بقیه خزم و که سه کانی هه لکه رانه وه و چوونه پال مه ده دؤف.^۱

۱ - لیردشدا دیسان نووسر له روتی گهرا نه وهی راسته وخؤی میژووی نهفتار لای
 داود. بویه هه لمانپه رتاوت و سه باردت به شهر دکانی دیکهی جیگرده وی میر له گهل
 رووسان سهر چاوهی باشتر به دمه ته ودن. نیمهش له چوونی جینشینی میرده وی بق ورمی
 کار ده که بیماز داگیرسان دؤته ود. م. پ

له لایه‌کی ترمو و چونکه شازاده ملیک قاسم میرزا به مهبهستی پاراستنی باری ته‌ناهی و ژبانی خه‌لکی ورمی توندی له قه‌له‌وقوته و لات و شه‌لاتی شاره‌که ده‌کیتشا و به قه‌برایه سهری موویه‌ک چاوی لئ‌نه‌ده‌پوشین، چ‌ه‌ند که‌سێک له شهره‌رق‌شانی سهرتاس و ناویه‌دمره‌وه گیران و به فه‌رمانی به‌ریزیان

کوژران و به جاريک درگای خاتر گيران گاله درا، هر بؤيه چه لكاراني به دناكار هارووژان و كردiane پشيوى. لوتف على خانى قاسم لوى سر كردهى لكى ههشت به مهبهستى هيور كرده وى بارو بؤخكه و ده مكوتى سهر بزيوان، شهو و رؤز بى نيوب قهره ولى له بازار و شه قام و كؤلانان داده نا و ولاته كى به چاكي دپاراست و خؤشى ده گه را و به سهر بارى گشتى راده گه يشت. شازاده مه ليك قاسم ميرزا، چه مشيد به كى سمند و و قدارى خؤى به سكالانامه يه كه وه سهارهت به هه را و هه تللى لات و شه لاتان نارده خزمهت جيگره وى مير. ناوبراو له «سنداقه» سى له ماس به خزمهتى گه يشت و نامه كى شازادهى خسته بهرچاوى و نه ممش له كاتيك بوو كه كاروانى شكؤمهندي به ره و ورمى ده بزووت و نه وهندهى ترى سه فهره كه مسؤگر كرد.

كاتيك كاروانى به رزى له رؤزى يهك شه موق ٢١ى مانگا گه يشته نيزيك ورمى شازاده و نه جعف قولى خانى به گه ره بگ له گه ل جه ماوه رى نه فشارى ورمى كه و تنه ته داره كى پيشوازى و تشريفى كه هات له قهلا و باله خانهى سهرده رى دابه زى.

جينشيني مير هر كه گه يشته جى له رنوه حاجى بيژهن خانى گورجى راهه سپارد كه بجينه لاي ژنرال پيسكوويچ له ته وريز و رڭگاي ناشتى و پيكانن خؤش بكا. پيشتر فهتخ على خانى كورى هيدايه توللا خانى رمشتى به گه ره بگى ته وريزيش چووبووه لاي سر كردهى و ووس و وتوويزى سهارهت به پيكانن و نه سالحهى خستبوويه روو. دواى ماوه يهك حاجى بيژهن خان گه راپه وه و په يامى رڭكه و تنى هينا بؤ خزمهت جيگره وى مير كه چهند مهرچيكى له خؤ ده گرت. بؤيه جينشيني مير مه ليك قاسم ميرزاى براى خؤى به مهبهستى گه ياندى نه م هه والانه نارده باره گساي باوكى تاجدارى فهرمانسرمواى و جارى نه جعف قولى خانى كرده حاكمى ورمى. هه روه ها شازاده بارام ميرزاى كورى خؤى كه له م رؤز گارده نا حوكمرانى خؤى بوو له گه ل ميرزا محه مبهت هقى قه واموده و له و يوسف خانى توبجى باشى و كؤمه ليكى زؤر به رڭگاي ميانداو و جؤمى جه غه تودا و ويراى هه ره مخانهى پادشايه تى به رڭگى كردن بؤ تارانى

پایتهخت. دەستووری فەرموو کە لوتفەعلی خانی ئەفشار لە گەل لقی حەوت و
هەشت دەوری بەرنەدەن. پاشان تەشریفی برده شارۆکەیی دیخوڕگان و لەوێ
چاوی بە پێسکۆویچی سەرداری رووس کەوت و سەبارەت بە شەڕ و ئاشتی کەوتە
وتووێژ. پێسکۆویچ لە بابەت پێکھاتنەوە سەری رەزامەندانەیی لەقاند و بە چەند
مەرجێک لە لایەن دەولەتی خۆیمووە تەسالىحەیی قەبوول کرد. پوختەیی مەرجەکان
ئەمە بوو کە ئێرەوان و ئۆردووباد و نەخجەوان کە دەولەتی رووس بە دەستی
زۆر گرتبوونی هەر لە ژێر دەسەلاتی ئەواندا بێنێنەووە و جۆمی ئاراس وەک
سنووری نیوانیان دیاری بکری. تالش و موغانیش کە بە دەست دەولەتی گەورەیی
ئێرانەووە بوون بەدرێنە چنگ رووسان و دەولەتی ئێران بێی دە میلیۆن ئەشرەفی
بەکەمسقانی بۆ قەرەبوو کردنەووی زەرەد و زیانی شەڕی چەندین سالی
وەستەستی خۆی بگرت. مەرجێکی بەرچاوی دیکەش ئەمە بوو کە هینزای
جێگرەووی میر [عەبباس میرزا] وێرایی شازادە محەممەدمیرزا لە بابەت ئەو
رووداوانەیی کە پیشتر قەوماوان بە رێگای دەولەتی رووسیا داوای لێبووردن
بکەن لە خۆنکاری ئەو وڵاتە.

بەکورتی پاش قائمەقالم و دەمەتەقەییکی زۆر پێکھاتنەکە بە حەوت
میلیۆن و نیو پراپەووە و ئەوسا فەتخەعلی خانی بەگەربەگی تەوریز و
نەزەرەعلی خانی برازای عەسکەر خانی ئەفشار کە هەردک پیاوی ماقوول و
باوەرپێکراو بوون، وەک کە یخودا دیاری کران و چوونە تاران پایتەخت.

بەلام فەتخەعلی شا لە حاند ئەم پێکھاتن و بڕە دراووی کە دەبوو لە پێناو
رێککەوتن بەدری سەری بادا و فەرمووی پێی رازی نیم و لەسەر شەڕ پێی داگرت.
هەر بۆیە ئەو دوو کەسە بێ ئەووی بە ئاکامی دلخواز بگەن گەرانەووە و چی
فەرمانێوا فەرمووبووی رایانگەیاندا. پێسکۆویچ جاریکی تر ئالای دژایەتی
هەلدا و جێگرەووی میر چوو بۆ خاکی گەرووس. سەربازانی دەولەتی رووس
دیسان گەرانەووە شویتەکانی خۆیان. بۆ وێنە شەش هەزار کەسی لەشکری
رووس و هەشتەد سوارەیی قازاخ بە هەشت دەزگا تۆپەووە چوون بۆ گرتنی
سەلماس و ورمی. چونکە وەرزی زستان و سەرما و کڕێو و باکووت بوو،

چه‌کداریانی رووس نه‌یانتوانی له دهرمووی ئاوه‌دانی بژین بۆیه له مالان بنه‌یان داکوتا و خۆیان ئاقهت کرد. لهم سه‌روبه‌نده‌دا هه‌موو رۆژێ ته‌تریک له لایه‌ن پێسکۆویچه‌ ده‌گه‌بیشه‌ لای نه‌جه‌ف‌قو‌لی‌خانی به‌گه‌ربه‌گ و ده‌ق‌و‌بۆ‌غر ده‌یکوت ده‌بین به‌گه‌ربه‌گ خۆی به‌خه‌لکی رووسیا بزانی و له‌گه‌ل مه‌زن و بیاوما‌ق‌و‌لانی نه‌فشار هه‌موو رۆژیک له دیوانی حکوومه‌ت ئاماده‌ بێ. به‌گه‌ربه‌گ گاته‌ی بعم پێشنیاره‌ ده‌کرد و جه‌ه‌نگی پێ‌لێده‌دا و گۆیی نه‌ده‌دا‌یه و له‌به‌ر به‌رژمه‌وه‌ندی رۆژگار ده‌حاواوه و ددانی به‌چه‌رگی خۆی داده‌گرت. هه‌میشه‌ گۆی‌ق‌و‌لا‌غی شه‌ر و ناشتی له‌ ئاکام و داها‌ت‌و‌وی کارانی ده‌روانی هه‌تا سه‌ره‌نجام په‌یتا‌په‌یتا خه‌به‌ر هات که خاقان له‌سه‌ر تگا و داوای بیاوه‌گه‌وره‌کانی خزمه‌تی و به‌گۆیره‌ی پێشنیاری باتو‌یزانی هه‌ردک ولات پێکهاته‌که‌ی به‌هه‌شت کرور بریوه‌ته‌وه و کۆتایی پێهێناوه. پاشان شانزاده‌ مه‌لیک‌قاسم‌میرزا و مه‌نووجیه‌رخانی موخته‌مه‌ن‌و‌دم‌وله و نه‌زه‌ره‌لی‌خانی برازای عه‌سکه‌رخانی نه‌فشاری ورمی ئه‌و بره‌ نه‌راوه‌ی له‌سه‌ری رێککه‌وتبوون له‌ تاران‌وه‌ بر‌د‌و‌یانه‌ته‌ ته‌وریز.

پاش به‌ریوه‌چوونی ئهم کارانه‌ جێگره‌وه‌ی میر و پێسکۆویچ له‌ ئاوابی تورکمان‌چای نێوان زه‌نجان و ته‌وریز چاویان به‌یه‌کتر که‌وت و په‌یماننامه‌ی ناشتی به‌و چه‌شنه‌ی که له‌ دیرۆکان‌دا دیاره‌ و ئۆمار کراوه‌ له‌ مابه‌پینان‌دا نووسرا و مۆر کرا.^۱ داوای گۆڕینه‌وه‌ی ده‌قی په‌یماننامه‌که‌ پێسکۆویچ هێزه‌کانی رووسیای له‌ هه‌ریمی ئازهربايجان ده‌نگ دا و به‌ره‌و پیتریزبوروگ که‌وته‌رێ. به‌ریزی جینشینی‌میر دیسان به‌سه‌ربه‌ستی له‌ ئاوه‌ندی ده‌سه‌لاتی پالی دایه‌وه.

۱ - په‌یماننامه‌که‌ به‌ په‌یماننامه‌ی تورکمان‌چای به‌ناوبانگه‌ و رۆژی ۵ ی شابی ۱۲۴۳ هجری کۆچی ۱۰ ۲۲ ۱۲۸۸ ی زایینی نووسراوه‌ (سه‌رحه‌م په‌یماننامه‌کانی میژوویی ئێران له‌ سه‌رده‌می هه‌خامه‌نشێرا هه‌تا چه‌رخه‌ی په‌له‌وه‌ی ۵۵۹ ی به‌ر له‌ زایین هه‌تا ۱۹۴۲ ی زایینی). کوکرده‌وه‌ی ع وه‌حید مازنده‌رانی. ده‌زگای ب‌لا‌و‌کرده‌وه‌ی وه‌زاره‌تی کاروباری ده‌ره‌و. به‌تی پادشایه‌تی. سالی ۱۳۵۰ ی هه‌تاوای ۱۹۷۱ ی زایینی. تاران (

ئەو ڕووداوانەى كە لە خولى دووهمى حوكمرانىتى

نەجەف قولى خانى بەگەربەگدا قەومان

ڕوون و ئاشكرايە كە وەختايەك نەجەف قولى خانى بەگەربەگ بۆ جارى دووم لەسەر تەختى دەسلەت پالى داوە ، ئەوەندەى شيرى دەيبيرى بەپىنى سينگەرەوانى و مەزنایەتى كاروبارى ولاتەكەى ڕێك دەخست و سەرۆبەرى دەبرىنەو سەر يەكتر . هەرەها لوتفەلى خانى بەرزمجىنى مامى كە سەرتىبى لقى حەوت و هەشت بوو بۆ راپەراندنى ئەرک و راسپاردەى ديوانى بەوپەرى لىوەشاوەبى هەلەدەسووپا . بەگەربەگ فەرەجوللا خانى كورى عەسكەر خانى كرده سەردەسته و شىخ قولى بەگى كورى خوا بەخشىو مەحمودخان بەگوێرەى حوكمى ديواندارانى گەرە بوو بە سەرلک .

لەم سالاىدا ميرزا محەممەدەلى ئاشتىيانى ناسراو بە ئەشكەبۇس كە يەكێك بوو لە نووسندەكانى ميرزا ئەبولقاسمى قايمەقام لە تەوريزمەو كرايە لىپرسراوى پىداچوونەو و كۆكرىنەو دياراى ديوانى حكوومەت و هاتە ورمى و نامەيەكى لە لايەن جىگرمەوى ميرمەو هينابوو بۆ لوتفەلى خانى سەردار كە دەبى پشتيوانى بى و ئەوپەرى پارمەتى بدا ، لەبەرەوى پيشتر پلەى سەرۆكايەتى و پيشكارى لە ئەستوى ميرزا حوسىنى براى عەسكەر خان بوو ، ئەبۇسى ناوبراو كەوتە لىپرسىنەو و داواى پاشماوێ داهاى چەندىن سالى ديوانى لىكرد . ئەميش تىكەوت و حيساباتيكي بە مەبەستى دامالينى هەر چەشنە گومانىكى سەبارەت بە خۆى خستەروو ، بەلام لىوول نەكرا و بە حوكمى ئەشكەبۇس بەرپۆزمە دەست بەسەر كرا هەرەها حاجى عەليار خانى سەرۆكى تيرەى گۆندوزلووى لە بابەت پىتاكى ناوچەى دۆلەو هەلپىچا و پاش بە گۆدا چوون و لىنوورە بوون لە بەندى توند كرد . واى لىهات كە بەرمبەرە

هه‌ل‌س‌وک‌ه‌وت و دابی تازه و ناله‌باری میرزا خه‌ل‌کی ورمینی وه‌ته‌نگ هینا و تیکرا روویان کرده مه‌که‌مه‌ی به‌ریژ ئاغاعه‌لی نه‌شره‌لی ئیمام‌جومعه و کردیانه‌داد و هاوار. ئیمامی ریژدار چه‌ند جاریک به‌ زمانیکی خوش و نهرم به‌ند و ئاموژگاری به‌ گوئی نه‌شکه‌بۆس هه‌ل‌خویند، به‌لام کاری تینه‌کرد. سه‌ره‌نجام به‌گویره‌ی نه‌رکی ئایینی ئاغاعه‌لی نه‌شره‌ف بو نه‌ه‌یشتن و هه‌لو‌یزینی ماشه‌ری زولم و زۆره‌لی و پرسرانی سکا‌لی مه‌زلوومانی نه‌فشار، له‌ شارموه‌ بزووت هه‌تا به‌ ریگای گۆلی ورمی‌دا بچینه‌ته‌وریژ.

لهم چه‌نگه‌یه‌دا جینشینی‌میر که به‌ مه‌به‌ستی چوونه‌ باره‌گای پیروژ له‌ ته‌وریژموه‌ که‌پیویه‌ ئه‌رده‌ویژ و له‌وێ ئاول و خێوه‌تی میرانه‌ی هه‌لدابوو، لوتف‌عه‌لی‌خانی سه‌رداری له‌گه‌ل دوو لقی نه‌فشاران بانگه‌یشتن که‌ وێرای هه‌یزه‌کانی دیکه‌ و ئۆپخانه‌ و چه‌ند سه‌رکرده‌یه‌کی دیکه‌ بیانی‌نێژی بۆ سوله‌یمانی. لوتف‌عه‌لی‌خان سه‌ره‌تا ریژدار ئاغاعه‌لی نه‌شره‌لی ئیمام‌جومعه‌ی له‌ میزگی سینداقه‌وه‌ گێڕایه‌وه‌ و گوئی هه‌له‌که‌ی ناله‌باره‌ و خۆی رووی کرده‌ ئه‌رده‌ویژ و چۆ‌نیه‌تی به‌سه‌ره‌هاته‌که‌ی له‌ جینگای خۆی‌دا باسی ده‌کری.

دوای رۆیشتنی لوتف‌عه‌لی‌خان، عه‌سکه‌رخانی سه‌رۆکی تیره‌ی ئیمانلوو، عه‌بدو‌سه‌مه‌دخانی برای که‌ چه‌ندین سال حاکم بوو له‌ سندوق و لهم ساله‌دا به‌ پیتی سه‌رمانی گه‌وره‌پاوانی ده‌ولت به‌ لی‌خراوی له‌ ورمی‌ ده‌ژیا، سکا‌لانامه‌یه‌کی سه‌باره‌ت به‌ میرزا محه‌مه‌دعه‌لی نه‌شکه‌بۆس دایه‌ ده‌ستی و ناردی بۆ خزمه‌ت جینشینی‌میر. عه‌بدو‌سه‌مه‌دخان و نه‌زه‌ره‌عه‌لی‌خانی برارزای پاش ئه‌وه‌ی گه‌یشته‌ ئه‌رده‌ویژ نامه‌که‌ی عه‌سکه‌رخانیان دایه‌ خزمه‌ت ده‌مراستی ده‌سه‌لات، له‌به‌روه‌ی ئه‌و پایه‌به‌رزه‌ ته‌واو متمانه‌ و باوهری به‌ قسه‌ی عه‌سکه‌رخان هه‌بوو. ئاویری تووره‌بوونی سه‌باره‌ت به‌ ئاکامی میرزا محه‌مه‌دعه‌لی ئاشتیانی گره‌فی کرد و له‌ری‌وه‌ له‌ لایه‌ن جینشینی‌میره‌وه‌ نامه‌یه‌کی نووسی بۆ فه‌تح‌عه‌لی‌خانی نووری مازنده‌رانی که‌ خه‌یرابه‌کی

نەشکەبۇس بداته بەر شەبۇلی زەبروزەنگ و بیگری و بە چۆلەپنچ کراوی
 بینئیریتە تەوریز. «سەیفەلی بەگ» ناویکی لایەنگری نەشکەبۇس کە بەو
 فرمانەیی زانی بەپرتا و نەسبی لینگ دا و خۆی گەیانده ورمی و ناویراوی
 ئاگانار کردەو و ئەو مەهورمەش لە سێباری شەوا راپیکرد و بەرمو نەردەوێل فری.
 بەری بەیانی تیرەمی ئیمانلوو لەگەل پیاووەکانی عەسکەرخان پێگەووە چوونە سەر
 بەندیخانە و حاجی عەلیارخانێ گۆندوزلوو و میرزا حوسێنی و مزیریان لە داوی
 نەشکەبۇس پزگار کرد. پوژی هەینوو ی مانگی جیمەادی یەکم
 عەبدوسسەمەدخان و نەزەرەلی خان و ئیرای فەتحەلی خانی نووری گەیشتنە
 ورمی.

هەر لەم سالا دا مینرال «گێری بایدۆف» ی بالوێزی دەولەت بەرزی پروسیا
 بە مەبەستی پێژاگەیان و ئاگانار کردنەوی فرمانەرەوای ئێزان سەبارەت بە
 ناشتی نامە کە دەچوو بۆ تارانێ پایتەخت. کاتێک جێگرەوای میر پێژی زانی
 نەزەرەلی خانی ئەفشاری زمان پاراوی فەرانسەیی زانی نارە پێشوازی کە لە
 تەلیسەووە لەگەلێ بێ هەتا تەوریز و پاشان برۆنە تاران.

کاتێک گری بایدۆف و ئیرای نەزەرەلی خانی میوانداری گەیشتنە تەوریز بۆ
 ماوەی مانگێک لەوێ مایەووە و پاشان بێ پرس و راوێژی جێنشینێ پێژداری میر
 کۆنسول و جێگریکی لەبری خۆی لە تەوریز دانا و بێ ئیزن وەرگرتن لە
 [عەباس میرزا] بەوپەڕی شکۆمەندی و بێباکی بەرمو تاران کەوتە پێ و سەنگابی
 سازاوەی و مەهرچاوە هێنا. پوژی یەکشەممە ۵ ی مانگی رەجب گەیشتنە
 پایتەخت و بەپێی فرمانی فەتحەلی شا، زیلوسولتان لەگەل میرزا
 محەممەدەلی خانی کاشانی و محەممەدەلی خانی ئەفشاری قاسملوو چوونە
 پێشوازی و بەوپەڕی پێژەووە هینایانە شارمە.

هه لێژێردرانی بڕایم خانی سەردار بۆ حوکمرانی ورمی و

تەنینه وە ی نەخۆشیی تاعوون

روون و ئاشکرایە کە لەم سەرۆبەندەدا بڕایم خانی سەردار کۆری
جان محەممەد خانی قاجار بە کێک لە پیاوانی چاواناسی ئێستە راباد کرایە حاکمی
ورمی و پاش ئەوەی گەشتە جێ لە بالەخانەی سەردەری مزلی دانا و کاروباری
بێشکاری و و مزارەتی دایە دەستی لێوە شاوەی یامری باومر پێکراوی خۆی حاجی
بڕایم و خۆی کەوتە لێپرسینە وە ی داد و داوای جە ماومر. ماوە یەکێکی وای بە سەر
دەسلاتی دا تێنە پەریبوو کە نەخۆشی لێوە گری تاعوون لە شار و گوندان بای
ئەنگاوت و هەموو شەو و رۆژێک کۆمە لێکی بەرچاوی نێر و مێ و گەورە و
گچکە ی لە ناخی رۆکردن و بەرمو هەریەمی ئەمانی رادان. هەر بۆیە خەلک لە
ترسی گیانیان پەرم پەرم ببوون و بڕایم خانی سەرداری حوکمران لە شار مە
بنە ی گواستە وە بۆ باغی کەمال ئاباد. نەجەف قوڵی خانی بە گەربەگ لە گەل
خاوخیزانی رۆیی بۆ ئاوا یی نەجەف ئابادی ملکێ خۆی لە قەرە باغی ئەنزل.
عەسکەر خان لە گوندی کەریزە و قوشچی مال و کۆچی دانا و هەروەها مەزن و
ماقوولانی ئەفشار و خەلکی ورمی ئەوەندە ی هەنگاویان بێ کرد چوونە شوینی
بوور و نیزیکی و بلاو بوونە وە. چەند کەس لە خانان و سەرناسان بەم بەلا و
پەتایە تێدا چوون و بەرمو مالی یە کجاریەکی رۆیشتن. بۆ وێنە خودا دا خانی کۆری
ئیمام قوڵی خانی مامی بەرزە جێی نەجەف قوڵی خانی بە گەربەگ، کازم خان و
ئەحمەد پاشا خان کورانی خوابە خشیو محەممەد قوڵی خان و ئاقمێکی دیکەش.
داوینی ئەم دەرد و بەلایە ماوە یەک وڵاتی داگرت و وردموردە هەلویژندرا و
کۆکرایە وە و سێبەری رەوی.

مەرگی له ناکاوی لوتفعلی خانی سهرتیبی نه فشار

به هۆی رووداویکی که قهوما

وه کوو پیشتر باسی کرا به پیزی جینشینی میر وه ختابهک دمچوو بو تاران
له نهرده ویل لوتفعلی خانی له گهل دوو لقی ههوت و ههشتی نه فشار داوا کردن
تا وێرای نهو هیژانهی که به سهرکردایهتی رهحههتوللا خانی فهرمانهی
تۆپخانه به مهههستی پاراستن و راگرتنی سولهیمانی دهرویشتن، بهرۆن و بدهنه
پالتیان. لوتفعلی خان به پیتی فهрман وێرای هیژهکانی دهولت بزووت و چونکه
له ماوهی مانه وه یاندا گهلێک خزمهتی شایانی نه انجام دا و به گویی
گه وه پیاوانی دهسهلات گه بهشته وه، جینشینی میر به دهسخرشانهی خزمهت و
گیانفیدایی راسپێر سزاوه کان به تایبهت لوتفعلی خانی نه فشاری قاسملوو
کاغهزی پزلینان و خهلاتی مهراغه یی بۆ نارین و به سههری کردنه وه و به
مهههستی شانازی و شانه به رزه ی لوتفعلی خان خهلات و نیشانی تایبهتی
پلهی سهرتیبی دوو لقی نه فشاری بۆ نارد ه سهرلهیمانی. سهرتیب چۆن شیاوه
ئاوا چوو به ره موپیری فهрман و خهلاته وه و قهلافهتی خۆی به دیاری و میدال و
نیشانهی نازایهتییه وه پازانده وه. له جهنگه ی گه رانه وه ی پێ و په سمی پیشوازی دا
به له لقی نه فشار جهشنی ده ریا ده هاژان و شه پۆلیان دما و کرد بوویانه نه قه ی
خۆشی و شادی و سواران سهرقاتی ته قله و غار و رمبازی بوون. وا هات نه سه ی
نه سه بوللابه گی میر ناخوهری سهرتیب که له خزمهتی دا شان به شان دهرویی
چووته یه کی هاویش و لاقی لوتفعلی خانی سهخت نه نگاوت و لوولاکی شکا و
نهو کێوه مهن و به ده ماره دلی له خۆ بۆوه و له خوانی زینه وه هه ل دیرا.
به پزیزان به سواری که ژاوه برده وه مال و بهو ده رده وه به جی و بان بۆی

کهوت. چەند شکستە بەندیکیان هینا و بە میژو بۆیان هەلبەستەو بەلام چارە ی
 نەبوو، هەتا کوو رۆژی پینچ شەممۆ ١٨ ی مانگی جیمادی دووم مەلی رووحی
 رموانی لە قەهەزی قاپۆری لەمشێرا فری و چوو لەسەر لکسی داری تووبای
 [بەهەشت] هەتیشت. دوو لەقی نه فشار رووباری خۆین چەشنی جەیحوون لە
 چاویانەووە سەرموخواز لووزموی بەست و پاشان بە جلکی رەشەووە تەرمە کەیان
 بەرێکەدە مەزارگە ی پیرۆزی شیمامان و خۆیان گەرانەووە ورمی. نەمانی سەر تێپ
 لە ورمی رەنگی داپەووە و نەجە فەقووسی خان و کەس و کاری کەوتنە پرسە و
 تازیە داری.

هەر لەم قوناخەدا شازادە ی جیکرمووە ی بەرێزی میر بە گۆیرە ی فەرمانی
 باوکی پایه بەرزی خۆی خاقانی خاوەن شکۆ، بە ئامانجی رێکخستن و تەکوژ
 کردنی کاروباری یەزد و کرمان و ناوچەکانی خوراسان بزووت.
 فەرەیدوون میرزای کورپی لە ئازمربایجان کردە جێنشین و محەممەد خانی
 زەنگەنە ی سپاسالار و میرزا ئیسماعیلی کورمزای میرزا عیسیای قایمە قامی بە
 ریش سەپی و پێشکار دانان.

نازاوه و قاتی و قری ورمی له ساتی ۱۲۴۸ی

کۆچی ۱۸۳۲/ - ۱۸۳۳ی زایینی دا

چونکه لعم ساله دا [عه بیاس مهرزای] جینشینی میر له ناوچه کانی خوراسان خه ریکی ریکخستنی کاروبار و دابین کردنی باری ئاساییشی شه هه ریمه بوو، نازه ربایجان بیجگه له لقی هه وت و ههشت که سه رکرده که یان چوو بۆوه بهر دلۆوانی خودا هیچ هیزیکسی دیکه ی تێدا نه مابوو. جه ماومر و عیلاتی شه رفروشی سه رسنووران کاتیک دیتیان ولاته که چۆله، هه له که یان به له بار زانی و پیتیان له به ره ی خویان زیاتر راکێشا و زهره د و زیانیان به دی هیتا. به تایبته له شاری ورمی دا که ده چیته وه سه ر ناوچه کانی عه شایرنشین و به خاکی ده ولته ی گه ره ی عوسمانی و مه له بنده کانی رۆمه وه نووساوه، له لایه ک جه ماومری شوق و مهرزا و له لایه کی تره وه زۆردانی دشت و ته رگه مو و سۆما و برادۆست پالتیان ویک دا و کردیانه هه را و هه نگامه. له سه ریکبشه وه جه ماومری شه فشار له بهر زۆره ملی و چه وساندنه وه ی برایم خانی سه ردار وه گیان هاتن و سه ریان له حاند فه رمانی حکومه ت بادا و وای لیها ت که ناقمیککی به دناکار و - جسن شه ویککی هه راپانکرده سه ر تاو ل و خۆوه ته کانی له باغی که مال ئاباد و ده بهر فیشه کانیان دا. هه روه ها ملۆز میک که پینی ده لێن سن که وته نیو ده غل و دان و سه رپاکی خوارد و شیه ی لی بری و به لای قاتی بالی شه نگاوت. به کورتی له هه موو سه رانه وه هۆکاری په ریشانی که وتنه سه ر یه کتر و باج شه ستینانی قوند و تیژیش به سه ر خه لکی بیچاره وه ربوون. به ناچار حه شمه تی ورمی به تیکرا په نایان برده بهر مه حکه مه ی به ریز میرحه میدناغای

شیخولئیسلاام و کردیانه هاوار و لیللا. شیخولئیسلاام به مهبهستی راگه یاندنی سکالای جه ماومر چووه لای برایم خانی سهردار و داد و هاواره کهای به گویی هه لخویند. چونکه هیچ ولاییکی سهارهت به قسه کانی خوی وهرته گرتوه. گری گرت و گه لیک قسه ی رهق و تهق و سارد و سووکی نایه پارسه نگی سهردار و حاجی برایمی و مزیری و به توراوی گه راوه مالی خوی. نهوسا ویرای کومه لیک له چینی مسکین و توره می نه فشار خوی ساز کرد و بهرمو تهریز کوهته پی. یاش نهوه ی گه یشتنه جی له ریگای محهمه دخانی زهنگه نه ی سپاسالاره وه سکالای خویان به خزمهت شانزاده فهره یدوون میرزا راگه یاند و تکایان کرد پی را بگا. داواکهایان لی قبول کرا و له بهر خاتری بهریز میرحه میدناغا شیخولئیسلاام و بهزمی هاتن به چینی هه ژاردا بری شمش هزار تمه و وشکه پول و شمش هزار خالوار حاسلاتیان له پیتاکی سالی داهاتوو بۆ شکاندن و پیمان به خشرا. نهو کات شیخولئیسلاامی هیزا و جه ماومر شاد و کامهران گه را نهوه ورمی.

به لام دوی رۆیشتنی شیخولئیسلاام و که یخودا و ردین سپیه کانی نه فشار بۆ تهریز، کاتیک حوکرمان ته ماشای کرد ولات چۆل وهۆله، به تۆله ی دهسریژ و تهقی لاته و پاته و چه په لکاران بۆ سهر خپوه ته کانی، چه ند کهس له پیاوماقوولانی نه فشاری ورمی گرتن و له بهندی توند کردن. بۆ وینه سمایل خانی بروو چپردی که لانتهری ورمی و ناغافه تحوولای دهراستی مسکینان گیران. چونکه لهو سهر و بهنده دا عهسکه رخانی ناساز و وهرهنگاز نه یدیه توانی بجپته دیوانی حکومهت، به مهبهستی نازاد کردنی ثم دوو کهسه چه ند جاریک حاجی مه لا محهمه دی کوری خودالیکو شیوو مه لا محهمه دباقری نارده لای سهردار، به لام تکای نه گیرا. ناخریبه کهای نهو خانه به غیره ته دهسته لاییکی تیره ی نیمانلووی نبوشه ویک چه کدار و په رداخ نارده گرتوو خانه و به زۆره ملی ههردکیان دهر باز کردن. لهو ده مه دا پیاوانی حکومهت و زیندانه وانان دهستیان

وه بهر هینان و کهوتنه بهر ننگاری و هه رایه کی گه وره بالی نهنگاوت و په کییک له
 پیاوانی عهسکهرخان به فیشهک نهنگوا و کوژا. برایم خانی سهردار له جه رگه ی
 شه ودا بر ازایه کی خوی به نامه یه کی سهارهت به راپه رین و ئاژاوه ی جه ماوه ری
 ورمیوه به ریکرده ته ور یز و دوا ی شهش رۆژ چهند گزیر یکی به زمه بروزه نگ له
 لایه ن هه ره ی دوون میرزا وه نیر برانه ورمی هه تا نه وانه ی ئاوا یان کربووه به
 دهس به سه ری بیانبه نه ته ور یز. عهسکهرخان نه گه رچی هه نه خۆش و بناوبیر
 بوو، دیسانیش به سواری که ژاوه به ره و ته ور یز بزوت، به لام له ئاوا یی
 عهسکه رابادی ملکی خۆی نه خۆش بیه که ی هینده ی لی توند کرد که نه ی توانی
 بجی و له وی بنه ی دانا بق بشوودان.

له م پۆژانه دا هه والی داندرا نی جاتگیر میرزای کور ی جینشین ی میر بق
 حوکه رانی نی ورمی و هیور کرد نه وه ی بارو ی خۆی سنووران ته و او بلاو بۆوه.

لابرانی برابیم‌خانی سهردار و نیردرانی جانگیرمیرزا

بۇ سەرۆك‌كایه‌تی ئەفشاران لە ورمی

بیشتر باسی کرا که لە پۆژگاری حوکمرانیتی برابیم‌خانی قاجاردا لەبەر
لێنەو‌مشاوەیی و کەمتەرخەمی ناوبراو، سەربزێوانی ناوچه‌کان لەو مەتبەندەدا
ناگری ئاژاوەمیان هەلگیرساند و هەرا و هەتلایه‌کی زۆر گەورەمیان ناپه‌وه. بۆ
وێنە شام‌رابه‌گی میری پەواندز سەرەتا دەستی درێژ کردە سەر «سەردەشت»ی
موکری و بە زۆرەملی لەوێوە پەلی هاویشته‌ شارۆچکە‌ی شەق. بە‌ئێوە‌م‌ه‌رانی
ناوچه‌که‌ چۆنیەتی رووداوە‌کانیان بە خزمەت برابیم‌خانی حوکمداری ورمی
راگەیاند و ئەویش دەیزانی چونکه‌ جە‌ماوە‌ری ئەفشار و خە‌لک‌ لەگە‌ڵی نین و
روویان لێ‌و‌ه‌رگێژاوه‌ هیچی بۆ ناگرێ بۆیه‌ بە‌ناچار چلۆ‌نایه‌تی بارو‌نۆخه‌که‌ی لە
نامە‌په‌ک‌دا بە خزمەت گە‌وره‌پیاوانی دەرۆت و جێنشینی میر راگەیاند. شازادە
پاش ئەوه‌ی بە هە‌ل‌و‌مه‌رچه‌که‌ی زانی فەرمانێکی نووسی بۆ خوسرە‌و‌خانی کو‌ری
ئە‌مان‌و‌ل‌لاخانی والی کوردستان که وە‌خ‌ق بکه‌وێ و خاشە‌ی میری پەواندز بکێشێ.
هە‌روه‌ها جێگرمه‌وی میر شازادە‌ جانگیرمیرزای دانا بە حوکمداری ورمی و
پێ‌خ‌س‌تنی کاروباری ئەو مەتبە‌ندە. وا دان‌درا که محە‌مه‌د‌خانی سەرتیپی
ئێ‌ره‌وانی لەگە‌ڵ دوو لقی ئەفشار و سوارانی قەرە‌په‌‌باغی سەندووس و موقە‌ددە‌می
مە‌راغه‌ و موکری هە‌لکه‌نه «سەردەشت»ی موکری و میری پەواندز بپە‌ت‌نن و
نە‌ه‌یل‌ن داخ‌تی بە سەر ناوچه‌که‌وه‌ بمێنێ. شازادە‌ جانگیرمیرزاش بە چارە‌ده‌زگا
تۆپ و جوارسە‌د سالداتی رووسه‌وه‌ که هە‌زاره‌زیله‌ی تازه‌ کۆ‌ک‌راوه‌ی رووسان
بوون و هە‌روه‌ها شە‌مشە‌د سەربازی نوێی خۆیه‌ و هە‌زار سواره‌ی حە‌یدە‌رات‌ل‌وو
بە‌ پێ‌گای سە‌لماس‌دا چوو بۆ ورمی. رۆژی پێ‌نج‌شە‌ممۆ ٢٢ی مانگی
جیمادی یه‌کم‌ لە عە‌سکه‌‌رابادی ملکی عە‌سکه‌‌رخان دابه‌زی و خانی ئەفشار

به به پری ریژموه پیشوازی لیکرد و به دهره ی دا هات و جوو. بق سبه ی نی
 علی نه کبرخانی نووری ماژندمرانی که یه کیک بوو له غولامانی بهر پکیفی
 شازاده جانگیر میرزا، مژگینی چوونی به ریژیانی برد بق نه جف قولی خان له
 ورم و نه ویش قهواره یه ک قوماشی دایه به دمخوشانه. بق به یانی ۷۴ مانگ
 که هه ی نی بوو ته وای جه ماوهری نه فشار چوونه پیشوازی و نیواره یه کی درهنگ
 شازاده ی پایه برز به دروازه ی مه شه (بالا) دا پنی نایه خانه میری ورم و هه
 که گه یشتی له ریوه قهواره یه ک پارچه ی تورمه و دهسنگ جبهی سلسله دار و
 خه نجه ریکی جه وهر داری کرده خه لاتی نه جف قولی خانی به گه ریهگ. وا داندا
 که هه موو رژی له بری شازاده له دیوانی داد دابنیشی و له گه ل خودا قولی خانی
 کوری محهمه د قولی خانی به گه ریهگی سه رۆک دیوان و عهسکه رخانی پیش سپی
 تیره ی عه بدولمه لیکی و عه بدوسسه مه دخان و نه حمه دخانی ساین قه لا و
 مووساخانی قاسملوو به ته وای کاروباری گرینگی مه تبه نده که و هاوار و
 سکالای خیل و خه لک رابهگن. شازاده هه رکام شانی چۆنی هه لده گرت باربووی
 چاکی به خه لات دایه و پله ی سه رۆکایه تی ده زگای پیتاک درایه دهس میرزا
 حوسینی برای عهسکه رخان و به سه ر کرایه و.

پاش ئهم کارانه شازاده ی بهرزه جی جانگیر میرزا، سه ره نا محهمه دخانی
 سه رتیبی ئیره وانی له گه ل بوو لقی جهوت و هه شتی نه فشاری ورم بهرمو شتی
 زمرزا گال دا. لقی جهوت عه بدوللاخانی قاجار سه رکر دایه تی ده کرد و لقی هه شت
 - بی قولی خانی کوری محهمه د عیساخانی قاسملوو سه رلق و علی نه قی خانی
 برای سه رده سته ی بوو. محهمه دخان له بهروه ی سه رۆکانی زمرزا سه بهارت به
 پاراستنی شتی سست جوولا بوونه وه و که مته ر خه مییان نواند بوو هه لپیتجان و
 گوئی بادان و یه کیک له ناغایانی زمرزا به ناوی میرزا مارف که دابوویه پال
 میری ره واندز گرتی و چۆله پیتی کرد. نهوسا هیزمکانی نه فشاری نارده ناوچه ی
 سوما و براندوست و به دهستی زۆر قه لای «کانی میش» ی سه ر به براندوستیان له

چنگ پیاوani سمر به دمولهتي عوسمانی دهرکيتشا و له ونيوه چوونه ناوچهی دهشتي ته رگه وهر و قهلاتي «بهرده سوور» پان گرت. محهمه ديه کی دهشتي له گهل پياوه کاني خويان بؤ رانه گيرا و هه لاتن بؤ قهلاي «که له گاه». پاش شهوي نم ناوچانه هيتور بوونه وه به فهرماني سازادهي بهرزه جي بهرمو قهلاي «سهردهشت» ي موکري نه سپيان تاو دا. «قه ره چؤم ناغا» ناويک له گهل تفهنگچييه کاني له وي بؤي دهرچوو. پاشان محهمه دخاني سهرتيب تۆپه کاني به رموگهي رۆد و هه له مووتا برين بؤ سمر قهلاي دهر بهند و قه مچؤغه^۱ که قهلاتي ميري رهواندز و يه کجار قايم و پته و بوون و تۆپي قه لارميني لئ ئاگردان و خابووري کرين. له و لاشه وه له شكري به غدا و ناميدي هاتنه سمر ميري رهواندز و لتي وه خؤ کهوتن و دهره يان دا. مير وه ختايهک ته ماشاي کرد له چوار لاه دهره ي گيراوه و له شه شنده ري نه رديندا تيماره و جاري ناچاره، سهره تا چواره زار تمه ني به وه زي ري به غدا دا بهر يکرد و هه را ي نه واني له کؤل خؤي کرده وه و پاشان سي هه زار تمه ني دا به محهمه دخاني سهرتيب ي ئيره واني و کاغه زي له سازادهي گه وره فهره يدوون ميرزاي فهرمانفه رماي نازمه ربايجان و محهمه دخاني زهنگه نه ي سپاسالاري سپاي نازمه ربايجان نووسي و په شيماني کردنه وه. نه وسا محهمه دخاني سهرتيب بؤ وهرگرتني پيتاک و داهاتي ديواني سوله يماني راسپيريرا و مايه وه و هيزه کاني نه فشار و سواراني سپاي ورمي گه رانه وه. به راستي ناوچه کاني ورمي و دهره يه ري زؤر چاک هيمن و هيتور بوونه وه و چونکه نم سهرکه و تخانه به ناوي جانگير ميرزا ته واهو بوون، بهر په ري سهر به ستي شاني له حوکه راني شل کرد.

كۆچى بوايى عەسكەر خانى سەردارى

ناودارى ئەفشارى ورمى

لەم سەردەمەدا كە تەمەنى ئايانى عەسكەر خان گەبىيويە سنورى ھەشتا سالىك خوار و ئوورتر، لەبەر لەش بەبارى و لاوازي و پىرى، ئەو خانە كامەرەنە بە جىوبان بۆى كەوت. جەكىمانى ناوچەكە ھەمىشە بە سەرىيەو ھەبوون، بەلام پۇژ بە پۇژ نەخۇشىيەكەى پترى دەتەنىيەو ھەناكو وای لىنھات كە پۇژى شەمەق بەر لە باتىكى نيومرۇى ۸ى مانىكى رەجەبى سالى ۱۲۴۹ى^۱ كۆچى/ ۲۱ى نوامبىرى ۱۸۴۳ى زاپىنى بە پىر بانگاوازي يەزدانەو ھەرىسى و چۆو ھەر دىلغانى زىندوويەكى وا كە ھەرگىز نامرى. بەرىز مىرزا ھەلى ھوسىنى ناسراو بە مونشى بەراستى جوان رېكەوتى كۆچەكەى ھۇنيەتەو:

كاتىك مەلى رووحى پاكى عەسكەر خان لەم رەكەو ھۇنىو بەھەشتى فرى
خامە ھات و نووسى بە گرپانەو سەد ئاخ ھەلەك ھەردەى ئەفشارى ېرى

عەسكەر خانى خودالىخۇشبوو نىزىكەى دوو لەسەر سىنى تەمەنى خۇى لە شەرگاندا تېپەر كەرد و سەلماندى كە لىنى دەومىشنىتەو ھەنا وەك پەكىك لە پىاوماقوولانى دەولەت و خىرخواز و خزمەتكارى خىل و خەلك دابندرى. كۆرەكانى ېرىتى ھوون لە: ھەرەجوللاخان، كەتبالى ئاغا، ئەسەدوللاغا و ھەرەجوللاخان.^۲

۱ - « صد اه فلک پردە ز افشار درید » بە حىسابى ئەبجەد دىبىتە ۱۲۴۹ى كۆچى

2 - دوو جارى ھەرەجوللاخان نووسىو ھىچ سەرچاوەیەك نیه بزانم وایە یان نا.

هر لم ساله دا قه لاكاني نه ميرناباد، خه يووشان^۱ و سه ره خسي سه ر به خوراسان به ده ست [عهبباس ميرزاي] جين شيني مير كه نه و سه رده مه فه رمانفه رمای هه ريمه كه يوو گيران. وه كوو نوو سراوه و ده گيرنه وه، له نه فشاراني ورم نه سه بوللاخاني نه فشاري عه ره بلووي سه رتيبى توپخانه و فه زان ناغاي سه عدلووي سه رلق و محه مهبوه لي خاني نه فشاري قاسملوو وپراي سواراني سپاي نه فشار له خزمهت ركيفي شازاده دا يوون.

۱ - نوو سراوه جنووشان به لام هه لهيه و خه يووشان بروسنه

رووداووه کانی سالی ۱۲۴۹ی کۆچی له سهردهمی حوکماتی جانگیر میرزادا و کۆچی دوايي عه بيباس میرزا و کاردانه وهی له سههه باروئۆخی ورمی

کاتیک جانگیر میرزا حوکمرانی ورمی و خۆی و سهلماس بوو، پاش
ئه وهی که توانی کاروباره کهی ورمی ریکبضا و دهستی کهوته وه بهرخۆی،
ستههاقولی میرزای برای بهر و پشتی خۆی لهو شاره کرده بریکار و بهرهو
خۆی و سهلماس کهوته ئی. دواي پۆیشتنی سازاده، سهتههاقولی میرزای برای که
لاویکی بن تهزموون و له خۆبایی بوو به هه لفریوانی چهند کارگرتیکی گهنده لکار
که له راستی دا شهیتان سرشت و خه یانه تکار بوون سهبارهت به ده ولته چهند
دایکی ناله باری تازهی داخست و باج و پیتاکی زیادهی خسته سهه داهاتی
دیوانی. به ره بهره ناگری داپلۆسین و کړووسینه وه کانی په رهیان تهستاند و
دهسته یه که له خه لکی شاره که که برستی ده رچوونیان هه بوو مهوته نی خۆیان
به جیده هیشته و دمچوونه ناوچه کانی دوور و نیزیک. به ریز شاغاعه لی ته شره لی
نیام جومعه که په نا و به ساری هه ژاران بوو له چنگ شاه و ناله ی جه ماوه ری
بن ده رته تان وه تهنگ هات و به مه بهستی لایردنی زولم و زۆره ملی پۆیی بۆ خۆی و
سکالای خه لکی ورمی گه یانده لای جانگیر میرزای به رزمه هاج. میرزاده نکا و
سکالای ئه و پایه به رزه ی به دل و مرگرت و به وه به ری ریزه وه به رتی کرده وه و
ئه حمه د میرزای برای خۆی له خۆیه کرده بریکاری حکومهت و به ره و ورمی
بزووت. سهه رته ی مانگی سهه ره چووه سهه رته ی ناوچه ی مه رگه وه. کاتیک
گه شته گوندی باراندیز چونکه له تیره ی خه له ج بوون خۆیان له حاند فره مان
حکومه تی کلا ده کرد و حازر نه بوون باج و پیتاک بدن به ده سه لات. هه ر بۆیه

چهند کس له ناوېدمرودکاني نهو تيره سربيزيوې گرت و له رڼي چلې
[نيمام حوسين] دا هرمووي که سزا بدرين. [جه لاده کان] بس سني وېوو کوربان
له بهر چاوي باوک و باوکيان له بهر چاوي کور و وکوو مهر سر برين!! هروها
تاقمیک له ډنان و کچاني خه له چ په خسیر کران و به سر پووتی به شار و
گوندان دا گپړايان!! لم سربوېنده حاجی عهليارخانی سړوکی گوندوزلوو
که پياوړي زهنگين بوو هزار تمه نې لې نه ستاند.

هر لم ساله دا و رڼي چوارشه ممزي ۱۲ مانگی رهبيعي نووم ماموستا
مه لا ناغاعه لي نه مشره في نيمام جومعه کڅچي بوايي کرد. هروها لم ساله پر
نيس و ډان و تاله دا شازاده جگره وې مېري حکومتی هه تاهه تايي [واته
عه عباس ميرزا] وختايه ک له خوراسان سرقالسي ريگخستني کاروباري نهو
هر ټيمه و ودهست هيناني کڅمه ټيک سهرکهوتني ديار و بهرچا بوو، له شهوي
۱۰ مانگی جيمادي نووم دا مالاوایي کرد له جيهانه واني جيهاني نه مين و خونه گر و
ته شريفي هواري ډياني بهرو جې سانه وې هره مان گواسته و و نيسا به
درڼي له سهر چونه تي نه ماني شازاده دروېن. لهو رڼانه دا که بهر ډيزيان
سهرکهوتني خه بووشاني ودهست هينا پېي نايه خاکی پاکی [مه شهيد] و له وېوه
خيراپه کی هه تا توربه تي شيخي جام نه سپي لينگ دا و محمه مدخاني قهرايي
ناسراو به که له کهن (سهرې) که سربيزيوې دهکرد و هداي نهده دا گرتي و به
دهس به سهری ناردي بڼ نازمه باپجان و پاشان کهوته سهر هوای گرتني
غووړيان و قهلاي هيرات. به لام که شازاده شريفي چوويو بڼ خوراسان، بهر ډيز
ميرزا شهبولقاسمي قايم مقام و گه وره پياواني باومرپيکراو کاغهي
رووراستانه يان نووسيويو بڼ فرمانر هوای گه وره و گوتبويان که به پېني
توڅينه وې نوکتوراني شرمزاي فهرنگ و نيران لم کاتانه دا بزووتن و
سواربوني شازاده زهرمدی پيوه و خراپه، به لام بروای به گوتهی حکيمان و
غولاماني رووراستي نهکرد و رڼي. هر بڼه فتح عهليشا نامه لي نووسي و

جه ختی لیکرد که نابین له جینی خوی بچوولیتنه وه. کاتیک جینشین می زانی که قایم مقام نم سالمه خه تهی کرده وه زور لهو به رزم جینه سووره بوو. به لام چونکه نه خوشیه کهی ته نیبوویه وه به ناچار گه رایه وه خاکی پیروز. نه وسه محه مده میرزای کوره گوردهی خوی به شیت هه زار چه کداری زبرو شینه وه نارد هه سر قه لای هیرات. له هیزه کانی نازم ربایجان محه مده وه لی خانی سر کردهی سوارانی سبا و عه لی قوئی خانی سه رتیب و عه لی نه قی خانی سه رلکی برای و پیرای دوو لکی ههوت و ههشتی نه فشاریش لم په لاماردا به شداد بوون. به کورتی نوای محه مده عه لی میرزای^۱ ناسراو به دهولت شای حوکمرانی کرماشان، جینشین می له ته وای کورانی خاقان گورده تر بوو. نه ویش بیست و شهش کوری له نوا به جیما که محه مده میرزای مه زنی هه موویانی جله وی حکومه تی برای دمت و جینی باوکی گرت وه.

پاش کؤچی دوابی عه بباس میرزا، هیندهی پینه چوو که نم هه واله سامناکه تیکرای هه ریمه کانی ئیرانی ته نییه وه. محه مده میرزا به ته گبیر و لیزانی گه لالهی پتکه اتنی له گهل «کامران» ی والی هیرات نارشت و به پرتاو خوی گه پانده وه خاکی پیروز.

۱- ناوبراو نوبه ردهی فته تح عه لی شا بووه و سالی ۱۲۰۳ی کؤچی پینی ناوه ته جه غزی ژیان و سالی ۱۲۳۷ی کؤچی مردوه.

ئەو رووداوانەى كە لە ساىەى زەبروزەنگى جانگىر مىرزاوە

لە ورمى قەومان

كاتىك ھەوالى كۆچى دواى جىنشىنى مىر لە تەورىز تەواو بىلەو ،
مەمەدخانى سىياسالارى پىشكارى شازادە ھەرىدوون مىرزا قاقەزىكى سەبارەت
بەم رووداوە نووسى بۇ نەجەف قولى خانى بەگەربەگ و بە نامەبەرىكى نىزەبەزدا
ناردى بۇ ورمى . نەجەف قولى خان كە نامەكەى گەيشتە دەستى لەگەل پىزدار
مىرەبدولحەمىدى شىخولئىسلام و مىرزا موسلىمى عارفى سەربەدەرموھ پۇزى
ھەينى ۸ى مانگى رەجەب لە پەنادا چوونە خزمەت شازادە جانگىر مىرزا و بە
سەرى زمانان ھەوالى نەمانى جىگرموھى مىريان بە گوتى ھەلينا . شازادەى
بەرزەجى بە بىستى ئىم ھەوالە بە چەپۆك و مستان وەرگەرپاىە سەر و سىنگ و
بەرۆكى دانرى و ئۆرەى لى ھەلگىرا و كەوتە تازىەدارى و شىن گىزان . پاش
سەرەخۇشى و تازىەتبارى ھىندەى پىنەچوو كە خەبەرى داندرانى شازادە
مەمەد مىرزا بۇ جىنشىنايەتى مىر روون بۆوھ و ھەموو ولاتى داگرت .

ھەر لەم سەروپەندەدا تەتەرىكى باوھ پىكراو لە لاىەن خوسرەو مىرزاى
براى بەر و پىشتى جانگىر مىرزا گەيشتە ورمى و پەنامەكەى بە شازادەى راگەپاند
كە قايمەقەم پىلانكى گىراو ھەتا نىوانى ئىمە بشىوئىنى و بۆيە دەبىن و رىپا
بىن و ھەنگاوى بەپارىز باوئىن . شازادە جانگىر مىرزا ھەم بە نەمانى باوكى
ناودارىپەوھ تەواو دلستەنگ بوو ، ھەم جىنشىنايەتى مىرى و پادشاىەتى
مەمەد مىرزاى دواى باوھ گەورەى تاجدارى بە لاوھ تال و ناخۇش بوو ، چونكە
لە دەرووندا خۇى بە شىاوى ئىم پلە و پاىەيە دەزانى . تەنانەت چەند جارێكى بە
سەر زمانىدا ھات و گوتى ئەى خوداىە جانگىرى غولامى تۆ چۆن سەر وەبەر

گوښک په رستی بڼې؟! به کورنی چونکه هه وای سهره لدان و تاسه ی تاج و ته ختی ئیرانی له سهری دا بوو ، ململانی و دژایه تی خوی به ته پی عالم ناشکرا کرد . به ریز محهمه دخانی زهنگه نه ی سیاسلاز چند جاریک کاغه زی دلدانه ووی ناردنه خزمه تی و له و خه یالاته پوچ و بڼه ووده یی ده گپرایه وه و به په ند و ناموزگاری پښتای راستی و بهر دنا به لام هیچ هایده ی نه بوو . سهره نجام وادیاره به ناچار ی که وته حق ساز کردن بؤ پېشوازی محهمه دمیرزای جیگره ووی فرمانروای ئیران که له تارانوه و وکوو فرمانفرمای نازره بایجان ته شریفی ده هات و مسته فاقولی میرزای برای له بری خوی کرده حوکمداری ورمی و به په له تیکش . کانی که میرگی ئوجان تاول و خپوه تی سهرابه رده ی شازاده ی جیگره ووی میری لی هه لدرابوو ، که یشته خزمه تی و شهره یی دیداری پې پرا . جا له به رده ی که میرزا نه بولقاسمی قایم مقام زور چاک به نیازی ناله بار و پېنجه وانسه ی جانگیر میرزای ده زانی ، هه روه ختایه ک که لین و هه لی بؤ هه لکه وتبایه زمانی سه بارت به و شازاده به رزمجپیه به خراب دسووړا و نه ونده ی کرابا بؤی تیده چاند . هه تا واهات که پووی جوونه ته ورپز که ۱۸ه ی ره بیعی په کم بوو به دزی جانگیر میرزا و خوسره و میرزای برایان گرتن و چاوبان کولین و به دس به سهری نارديان بؤ نه ردموئل پاشان براکانی دیکه ی واته نه حمه دمیرزا و مسته فاقولی میرزا که و وکوو بریکاری جانگیر میرزا له ورمی و خوی و سه لماس حکومه تیان دکرد [لیخراڼ] . جینشینی پایه به رزی میر فرمانیک نووسی بؤ نه چه فاقولی خانی به گهر به گ که و وکوو سهرده می پېشوو ده کړیته وه حوکمران و پېویسته مسته فاقولی میرزا به دس به سهری بنیرج بؤ ناوه ندی دسه لات . به گهر به گ به پیتی حوکمی محهمه دمیرزا ، شازاده ی ناوېراوی به عه بدوسه سه مه دخان و هه رجولابه گی سهرده سته ی سواره ی سپادا به پکړده ته ورپز . به لام کاتیک به گهر به گ دیسانه وه گه رایه وه سهر بؤخی جارانی و خه لاتی حوکماتی نه فشارانی کرده و به بری و له سهر ته ختی شکو مه ندی دسه لات

پالی داوه، سه‌ره‌تا به شوکرانه‌ی ئهم به‌سه‌ر کرانه‌وه‌یه ته‌شریفی برده
خویندنگای شار و فه‌رمانی نۆژمن و ساز کردنه‌وه‌ی حوچه‌کانی مزگه‌وتی
که‌وره و لی‌درا‌نی تۆقی زیرینی گومبه‌ز و هه‌لا‌وسرا‌نی چلچرا و دانانی مینه‌ری
دا. پاشان فه‌رمو‌وی که میرزا محهمه‌شه‌ریفی [خه‌تخۆش] سوور‌ه‌ی موباره‌کی
«ئینسان»^۱ له تاته‌له‌ی دامینی مزگه‌وت بنووسیت‌ه‌وه.

هه‌ر له‌م ساله ده‌نگ و باسی کۆچی دوا‌یی خاقانی خوابه‌خشیو
فه‌تح‌عه‌لی‌شا له ئیسه‌فه‌هان ته‌وا‌وی ولاتی داگرت. جیگره‌وه‌ی پایه‌به‌رزی میر
محهمه‌دشا له ته‌وریزه‌وه ته‌شریفی برده تارا‌نی پایته‌خت و له پۆ‌زی ۱۴ی
ره‌مه‌زانی پیرۆزی ئهم سال‌دا که ۱۲۵۰ی کۆچی مانگیه، له جیگای باپیری
خاوه‌ن‌شکۆی کام‌ه‌وا‌ی دانیشته سه‌ر ته‌ختی فه‌رمان‌ه‌وا‌یه‌تی و تاجی
پادشاهانه‌ی گه‌یاند هه‌ پۆ‌ه‌ی ئه‌ستێره‌کانی بووبه‌راله.

جوونی جانگیرخان بۆ تاران و بردنی دیاری له لایهن

نهجهف قوئی خانه وه بۆ محهممه دشای قاجار

باش ئه موهی فه رمانه وهی پایه بئیند محهممه دشای قاجار له سه ر ته ختی
پادشاهی ته پالی دایه وه و جارئ پله ی به رزی وه زاره تی ئه سپارده دهمستی
لئوه شاهوهی به ریز میرزا ئه بولقاسمی قایم مه قامی سه یدی فه راهانی، خاکمانی
خاوه ن دهمه لات و به گه ره گانی ته واهی ناوچه و مه له به نده کان به دیاری و
پیشه که شیه وه روویان ده کرده باره گای پیشه وایه تی و لاشیپانه ی ده رگانه ی
میریان ماچ ده کرد. بۆ وینه نه جهف قوئی خانی به گه ره به گی نه فشار که حوکمرانی
ورم بوو، جانگیرخانی کوری پاک سرشتی خوی به کۆمه لیک دیاری شایانه وه
نارده پیرۆزبایی پادشای نوێ بۆ تاران. به گه ره به گزاده پاش ئه موهی شانازی
چوونه به رده رانه ی به رزی پێ بپرا، نامه ی پیرۆزبایی باوکی و ئه و شتانه ی که به
دیاری برده بونی وه به رچاوی موباره کی پادشای خستن و ئه ویش به سۆزی
میرانه به سه ری کرده وه. چونکه فه رمانه وهی مه زن ده یزانی که ئهم بئه ماله یه
له میژه تیکه لی خانه دانی پادشاهی تین و بوونه خزم و به راستی خزمه تکارن،
یه کیک له کچانی قاقان که له باوکه وه خوشکی شازاده یه حیا میرزا و
جیهانسۆز میرزا و پوورزای جانگیرخان بوو، له و خانزاده یه ی ماره کرد.
هه روه ها فه رمانه ی دا که بپری پێنسه د ته من به رپشته سه ر مووچه و مانگانه ی
نه جهف قوئی خانی به گه ره به گ. دوا ی ئهم کارانه له کانگا و سه رچاوه ی
پیشه وایه تی را حوکم نووسرا که نه جهف قوئی خان بۆ سه ری سه چاره حکومه تی
نه پسیته وه و سه ره بخۆ بئ و هه روا بیته وه جانگیرخانی کوری هیژای بجیته

شوینی بر ایم خلیلخانی برای به گه ربه گ که پیشتر بریکاری بوو. نهوسا جانگیرخان به شادی رووی کردهوه ورمی و پژی پنجشهمم ۲۵ی مانگی ره بیعی دووم گه یشتهوه. نهجه فقولی خان جووه پیشوازی خه لانی پادشا و شایی و داوه تیکی شایانی بؤ زه ماوهندی کوره کهی ساز کرد. به کورتی ماوهی چند سالتیک به سهریستی له ورمی حکومتی ده کرد هتا سهرله نوی دمسه لات درایهوه دمست شازاده مهلیک قاسم میرزا.

گه رانه وهی دهسه لات بۆ شازاده مه لیک قاسم میرزا

و نه و رووداوانه ی که له و چاخه دا قه ومان

پۆزی جوارشه ممق ١٩ی جیمادی یه کم حه سه نه گ به کێک له غولامانی
شازاده مه لیک قاسم میرزا به نامه ی چاره نووس و حوکمی ده سه ته ی
محهممه بشاوه گه یشته ورمی. له ده قی فه رمانه که ی پادشادا نووسرا بوو: ده بی
نه جف قو لی خانی به گه ره به گ بزانی که مامی به ریز شازاده مه لیک قاسم میرزا له
هه ره تی میزمانی را لایه نگریکی رووراستی ده ولت بووه و گه لێک خزه تی
شایانی کردووه به جێنشینی خواجه خشیوی میر. هه ره ها سه رده میگ که
قارمان میرزای برای دایک و باوکمان ده سه لاتداری ئازمربایجان بووه، هم له
ده ورانی ژیا نی دا و هم پاش نه مانی زۆری دلسۆزی و دلسۆانی بۆ نواندووه،
بۆیه ئێستا که بۆ خۆی داوای حکوومه تی ورمی له به ریزمان کردووه که زیدی
باب و باپیرانی دایکیتی، ئیمهش به و پهری مه یل و په زمانه ندی باربووی نه و مامه
مه زنه مان کرد. فه رمان ده ده یین به و نۆکه ره ده ولتخوازه که خۆی و تێکرای
ئه فشار له مرق به و لاوه به حوکمرانی سه ره به خۆی خۆیانی بزانش و له حوکمی
ربه ره ک لانه دن و ئیتر نه و او.

بوا به دوا ی ئهم فه رمانه خۆدی شازاد مه لیک قاسم میرزاش له ئارانه وه
هاته ته وریز. چونکه له و کاته دا قارمان میرزای برای محهممه بشا حوکمرانی
تێکرای ئازمربایجان بوو، شازاده مه لیک قاسم میرزا لایه نی به سه رکردنه وه ی
تایبه تی میرانه و سامیتی و گه وره یه تی تێپه نا و گوینی نه دایه واژی
به هه من میرزا و مالاوایی خواست و گه یشته ورمی. ئهم کاره ی له دلی

به همن میرزا گران هات و بوو به گری له دموونی دا و رقی لی ه لگرت و له جی خوی دا باسی ده کری که چونی توله لیکر دوته وه.

شازاده مه لیک قاسم میرزا که بؤوه به حوکران، ههوساری کاروباری بریکاری حکومه تی دایه دهستی لیو مشاوهی نه جف قو لی خانی خالوزای. میرزا باقری قهزویی و میرزا حوسینی ناشتیانی کردنه سهرحیسانی دیوانی دارایی. خوی به پنی ته مانی گهنجی که ونه گهشت و سهیران و راوشکار و چوونه دهشت و کیوان. نم کاره ده گهریته وه بؤ سالی ۱۲۵۸ ی کؤچی / ۱۸۴۲ - ۱۸۴۳ ی زاپینی.

ئەو پروڧاۋانەى كە يوۋنە ھۆى لەسەر كار لادراڤەھى

شازادە مەلىك قاسم مېرزا

ئەھى راستى بىن مەلىك قاسم مېرزا كە لەگەل مەلىك مەنسور مېرزا لە بەر و پىشتى دايك و باۋكىك كەوتبۇۋە و كچەزاي ئىمام قولى خانى بەگكەربەگى ئەفشار بوو، لە نىۋ كورانى خاقانى خۋابەخشىبۇدا بۇ جوانچاكي و گەلەكەتى و ئاقمەندى بەناۋبانگ و لە ھەموۋان سەرتر بوو. لەم سەردەمەدا كە بۇ جارى دووم لە لايم پادىشاى غەزاكەر مەھمەدشاۋە كرايەۋە ھۆكمرانى ئەفشارى ورمى، چونكە سرىشتى ئەو شازادەپە تىكەلاۋى غەيش و نۇش و رابۋاردن و كەيف و جەفەنگ بوو، سەرنجىكى واى نەدەداپە كاروبارى ھۆكۈمەتى و لاى نەنەكردمۇ. زۆرتر دەچوۋ بۇ گەشت و سەيران و راۋ لە نىۋ باغ و كۆساران. جا بۇپە واى لىھات كە ئاقمىك ئادەمىزادى نزم و نەۋى و خۇپرى لە دەۋرى دامۋەزگاي مىرى كۆپۈنەۋە و دەرگاكانى دەسدرىۋى و چەوساندەھى جەماۋەرى ئەفشارىيان خىستە سەرىشت. داپى تازەى ناشىاۋيان داھۇنا و كەوتنە لارپىي و خەتاكارى. كاتىك لاسارى و خېرەسەرى ئىم خەنىمانەى دەۋلەت : - غزى ھەلبۋارد و لە رادە دەرچوۋ، سەرۋكان و سەرگەدەكانى ئەفشارى ۋەكۈۋ غەسكەرخانى كۆرى پەسەن زادەى لوتف غەلى خانى سەرتىپ، شىخالى خانى كۆرى مەھموودخان، غەبدۈسسەمەدخان مەزنى تىرەى غەبدۈلمەلىكى، حاجى غەلىارخانى كۆندۈزلۈۋ و چەند كەسىكى دىكە بە مەبەستى سىكالا و دادخۋازى بەرمۇ تەۋرىزى ناۋەندى دەسلەت بزوۋتن. لەۋى بە تەگبىر و دنەى بەھەن مېرزا - بۇ ئەھى تۆلەى [سۈوكايەتى] پىشۋو لە مەلىك قاسم مېرزا

بکاتەو - ھەموویان پەنایان بردە ژێر گومبەزی موبارەکی ھەزرەتی سەید ھەمزە کە پەناگای بێتەشان و سێبەر و پەساری داخوازانە و لەوێ کڕوویان گرت و لە شوینی خۆی دا پتری لەسەر دەڕۆین.

لە لایەکی ترمو ھەحیاخانی چێریقی ھاکی سەلماس و ئیلخانی کوردان لەسەر باج و پیتاکی حکومەتی ناوچەیی سۆما و براندۆست لەگەڵ شازادە مەلیک قاسم میرزا ناکۆک بوو. دیارە خوشکی ھەحیاخان لە ریزی ژنانی ڕووبەندەمۆشی ھەمان مۆایەتی دا و دایکی عەبباس میرزای دووم کۆری محەممەدشای غازێ بوو. بۆیە بانگەشەیی ئەوێ دەکرد کارگێڕانی حکومەتی ورمێ کە پیتاکی سۆما و براندۆستیان وەرگرتووە دەبێ بیدەنەو، چونکە ھەردەک ناوچەکە سەر بە سەلماس و نابێ تازە خۆ لە کاروباری وێندەری ھەلقوتین. ھەر بۆیە ھەحیاخان ئەنیا لەبەر ئەم مەبەستە ڕۆژی سێ شەممۆ ٧ی مانگی محەررم گەیشتە ورمێ و پاش ئەوێ چوووە خزمەت شازادە، لە مالی ھەرجوڵلاخانی کۆری خوا بەخشووە عەسکەر خان بوو بە میوان. پاش تێپەڕینی دە ڕۆژی عاشوورا، ھەحیاخان دیداری لەگەڵ شازادە مەلیک قاسم میرزا تازە کردەووە و دەسختێکی محەممەدشای پێنیشان دا کە تێی دا نووسرا بوو لەبەرەوێ ناوچەیی سۆما و براندۆست و داھاتی دیوانی بشکوفتی بەشێک سەر بە سەلماس، حکومەتی ورمێ دەبێ خۆی ئێوەرنەدا. شازادە دەستی دەستی بە ئیلخانی ھۆکمران کرد و لەوێ راپیگرت و نامەییکی نووسی بۆ تارانێ پایتەخت ھەتا بزانی سەرچەلەیی پێشەواوەتی دەفەر مۆی چی.

ھەر لەم سالا دا بوو لەرزەییکی بەھێز ورمێ و خۆی رانتەکاند. شوکر بۆ خۆدای گەورە کە ورمێ زەرەدی پێنەگەیی، بەلام لە خۆیە چەند خانووبەرە و بالەخانە ھەرسیان برد و ڕووخان و خەلکیکی زۆر تێداچوون.

مەلیک قاسم میرزا سەرەرای نووسینی کاغەزێک سەبارەت بە ھەحیاخانی ئیلخانی کوردان بۆ بارەگای محەممەدشای، تۆزیکیش دەربارەیی

شوو لی هه لکیشان و کۆسپ و ته گهره نانه وه کانی فهتحو لالاخانی سه رتیپ دوابوو که لهم کاته دا وێرای دوو لق چه کدار له سه فهری خوراسانه وه گه راپۆوه ورمی. بهم بینه رۆژی جوار شه مەمق ٢٩ ی مانگی محه ررم مه شه دی «شابان» ناویکی غولام و خزمه تکاری شازاده ی به رزمجی که نامه ی بری بویه تاران، هاته وه و کاغه زی ده سخته ی موباره کی له گه ل خۆی هیئا که تیئا دا هاتوو: «دمبی مامی به ریز مه لیک قاسم میرزا بزانی که نامه کی گه یوه ته ده ستم و کاکل و نۆمه رۆکیم بۆ دهر که وتوو. سه ره تا سه باره ت به فهتحو لالاخانی سه رتیپ نوو سیبوت که خه ریکه ته نگ و چه له مه ده خاته نۆ کاروباری ده سه لاتی مامی هیژاوه، بۆیه له سه ر داوای تۆ فه رموو مانه بیته تاران و ماوه یه ک لیڤه به مینیتته وه. سه باره ت به یه حیاخانی ئیلخانی کوردان شه مامه دمبی گوی بۆ قسه و داواکانی شل بکا و وه ریا نگرئ و کاریکی وا بکا شو کرانه ی بیژی ئی نه ک دلی بشکی و نارمزه مند بی. برای کامه روا مان به هه من میرزای ده سه لاتداری نازم ریاچان نامه یه کی له بابته کۆزلیکه به ستنی جه ماوه ری نهفتاری ورمیوه نوو سیوه که ماوه یه که هاتوونه ته وریزی ناوه ندی ده سه لات و په نایان بر دۆته بهر سه یه هه مزه و له وئ مانیان گرتوو. له ولام دا نوو سیمان و فه رموو مان که به هه من میرزا زۆر چاک دلیان بداته وه و به ئومیدواری بیاننیزیتته وه ورمی. شه مامه ریزداره ده بی باشیان له گه ل بجوو لیتته وه، به نایبه ت چاکه ی خزمه ته کانی لوتف عه لی خانی سه رتیپ باوکی عه سه که رخان بۆ کوره کانی وه بهرچاو بگرئ.» دوا ی روون بوونه وه ی کاکلی ده سخته ی پیروژ، فهتحو لالاخانی سه رتیپ سه ری وه بهر فه رمانی میر هیئا و سه ره تای مانگی سه فه ره به ره و پایته خت بزوت. پاش رۆیشتنی وی شازاده ی گه وره، غه فار به گی سه ره ده سته ی لکی جه وتی راسپارد که بجئ و به رۆژی روون دوو به یداخی لکی جه وت و هه شت له مالی نه جه ف قولی خانی به گه ره به گه وه به ریتته خانه میری ورمی. پاشان شازاده ی به ریز

که‌وته خۆ‌نواندن و شان‌به‌شانی باغی نه‌زمر، باغیکی لیدا و به «باغی‌شا» ناوێر کرد و دواتر که‌وته نۆژەن کردنه‌وه‌ی قه‌لا و باله‌خانه‌ی سه‌رده‌ری.

پاش ئه‌وه‌ی قه‌تحو‌ل‌لاخان به‌پیتی فه‌رمان خۆ‌ی گه‌يانده تاران و سه‌ربه‌ری‌ی دیداری فه‌رمانه‌وه‌ی ئێ‌رانی پێ‌پرا، ده‌ستوور برا که له مانی محه‌مه‌دحه‌سه‌ن‌خانی سه‌ردار ناسراو به خان‌باباخانی ئێ‌ره‌وانی نیشته‌جێ بێ. له‌و کاته‌دا حاجی میرزا ئاقاسی ئێ‌ره‌وانی وه‌زیری محه‌مه‌دشا بوو که له دلی خۆ‌یدا مه‌لیک‌قاسم‌میرزای خۆش‌نه‌ده‌ویست و بۆ تێکدانی کاروباری حکومه‌تی شازاده‌ی به‌رزه‌جێ، بڕایم‌ئاغای کو‌ری عه‌لی‌خانی سه‌رداری ماکو‌یی که ئامۆزای خان‌باباخانی سه‌ردار و لاوینکی بو‌یر و ئازا بوو، جارێ کردی به فه‌رمانده‌ی لقی حه‌وتی ئه‌فشار که پێ‌شتر عه‌بدو‌رره‌زاق‌به‌گی کو‌ری میرزا محه‌مه‌دی عه‌بدوله‌م‌لیکی سه‌رکرده‌ی بوو. دیاره فه‌رمانده‌یی لقی هه‌شت هه‌روا له چنگه عه‌زیم‌ئاغای کو‌ری عه‌بدوسسه‌مه‌دخان‌دا مایه‌وه. بڕایم‌ئاغای ماکو‌یی که ره‌نگه وه‌زیر بێ‌وشو‌ینی تێکده‌ران‌ه‌ی وه‌به‌رنابی، دوا‌ی ئیزن خواستن له خزمه‌ت محه‌مه‌دشا پاش چه‌ند رۆژان گه‌یشته ته‌وریز. دوا به دوا‌ی ئه‌و په‌حیا‌خانی‌ش پێ‌ی‌نایه ته‌وریز و به هاوکاری عه‌لی‌نه‌قی‌خانی ئه‌فشاری قاسملو‌وی سه‌رۆک‌دیوان چه‌ند بێ‌وشو‌ینکی بۆ پالېشت و پته‌وبوونی کاری خۆ‌ی له به‌همه‌ن‌میرزای ساحیب‌بیختیار (حوکمران)ی ئازمه‌ریایجان و مرگرت و به‌ره‌و تاران رۆپێ. به‌م شیوه‌یه‌ بوو که له هه‌موو لاوه بێ‌ خۆش ده‌کرا بۆ لای‌رانی شازاده مه‌لیک‌قاسم‌میرزا.

دوا‌ی رۆیشتنی په‌حیا‌خان، به‌همه‌ن‌میرزای حوکمدار بۆ به‌رژمه‌وندی رۆژگار خه‌لاتیکی نارد بۆ مه‌لیک‌قاسم‌میرزای مامی و دلخۆشی داوه که له‌سه‌ر ته‌ختی ده‌سه‌لاتی هه‌روا سه‌ربه‌خۆ ده‌بێ. به‌لام بڕایم‌ئاغا کاتیک له ته‌وریز‌م‌وه گه‌یشته ورمێ په‌کراست چوو بۆ سه‌رسه‌رای عه‌بدوسسه‌مه‌دخان و له‌وێ بنه‌ی دانا. راست له‌و سه‌رویه‌نده‌دا رێژدار مه‌لیک‌قاسم‌میرزا به‌مه‌به‌ستی سه‌یران و

شادی یان دارشتنی بناغی بینایهک له سەر بۆپهی «شیخ تەپەسی» که جێیهکی خۆش و دلگهه و کهوتۆته لیواری رووباری شاراجۆ، تاول و خێوەتی هه لدا بوو. بڕایم ئاغا ی سەرلق له بهر بادیههوايي و بهرزەفری و پشتگهرمی به گهوره پیاوانی دهولەت نهجوو بۆ دیداری شازادهی بهرزەمجي. بۆیه سه بهینێ شازاده گزیری توند و تیژی نارین که پله دارانی لقی ههوت به که له گایهتیی بینن ههتا لییان بهرسیتهوه و هه لیا نیچی که بۆچی بێ ئیزن چوونه پیشوازی سەرلقی نوێ. بڕایم ئاغا بێ شه زمانه لییان وه جواب هات و ترۆی کرین و هه سی دانه وه. چونکه بهیдахی لقی ههوت له خانه میری ورمی بوو، جهند رۆژیک سوال و جوابی توند و تال له مابه بیناندا ئال و گۆر کران. سه ره نهجام بهرێز میرعه بدولحه میداغا ی شیخو ئیسلام له گه ل جهند مامۆستایهک و سه رکرده کانی نهفتار بوونه نیو بۆیوان و گهرد و تۆزی نیوان گرو ی و ههراکه یان رۆم کانه وه. هه ر لهم ماوه یه دا یه حیا خانی چنهریقی که گه ییوویه پایتهخت به پشتیوانی حاجی میرزا ئاقاسی و به خۆتیوهر دانی خوشکێک و کچیکێ که هاوسه ری فه زمانه وای پایه بهرز بوون، بهرگه خه لاتی هوکمرانیی ورمی و سه لماسی و مرگرت و بهژن و بالای پێرازانده وه و شاد و کامه روا بهرمو شوینی مه بهست گهراپه وه. له رۆژی چوونی دا که پێنج شه ممۆی هی مانگی سه فه ر بوو، پیاوماقوولان و نه میرانی نهفتار چاکیان پیشوازی لیکرد و پاش نه وه ی له سه ر تهختی هوکما ت پاتی دایه وه له خێل و خانه دانی نهفتاری روانی و هه ر کهس شانی چۆن هه لیده گرت خه لات و پله ی باریبوو کرد.

خەلاتبەخشىنەۋەي يەحياخان و شەركردنى لەگەل عىلاتى سەربىزىو و ڤووخاندنى قەلاكانى كانى مېش و بەردەرەش

كاتىك بىنەبانى مانكى سەفەرى سالى ۱۲۶۰ى كۆچى / ۱۸۴۴ - ۱۸۸۵ى زايىنى
دامات و دوو كاتەزىمىز بە سەر شەۋى پېنج شەممۇدا تېپسەرى و ھەتاۋ گەيشتە
كەلوۋى كاۋر و خاكەلىۋە خۇى نواند ، ئىلخانى جېزنى نەۋرۇزى بە دابى خۇى
بەريۋە برد و جېزنانە و خەلاتى شايانى دايە جەماۋەرى ئەفشار و بە سەيد و
مەلا و سەركردە و مەزىن و ماقولەۋە ھەموۋى بەسەركردنەۋە و جىبە و مېزەر و
عەبا و قوماشى ماھوۋتى بەخشىيەۋە . دەلتىن ئەۋانەى دابەشى كىرۋون بايى
شەشسەد تەمەنى تەۋرېزى زياتر بوون . يەككىك لەۋ كارە خىزانەى كە ئەۋ پياۋە
بەنل و دەرۋونە لە مەۋداى دەسەلاندارى خۇىدا كىرۋوپەتى ھەلگرتنى مەرانە و
گارانانە بوو لەسەر خەلكى قەلا بۇ ماۋەى دوۋ سال . ھەرۋەھا ئاۋى ڤووبارى
شاراچى كە لە سەردەمى ھوكماتى كەلتالى خانى ئەفشارى يەكەم ھوكمدارى ئەم
مەلبەندەۋە بەستىنى بۇ خۇش كرابوو و بە نېرىنەى شاردا سەرموخوار
دەريۋىي و ھەموو گەرەكەكانى نەدەگرتەۋە و خەلكى بىن پاراۋ نەدەكرا و ھاۋىنان
زۆرى كەم دەكرد . ئىلخانى قۇلى ھەلمالى ھەتا كەريزىك بۇ خېرى خۇى بە
يادگار لى بىدا . ھەر بۇ يە بەريز مەلا مستەفاى كورى مەلا يەحيا كە پياۋىكى
باۋەرپىنكراۋ بوو دايىنا بە دەمراس ت و كەيخوداى ئەۋ كارە چاكە و دراۋىكى زۆرى
لى خەرچ كىد ، بەلام چونكە ھكۈومەتەكەى تا سەر نەريۋى كارەكەش بە
ناتەۋاۋى يەكى كەۋت .

قەلایى «كانى مېش» و «بەردەرەش» دوو قەلای كۆن و لەمىۋىنەى سۇما و
برادۋستىن و ھەركىيان بە خواكرد و سەخت و پتەۋ دادەندىڤىن . لەم سالەدا تاقمىك

له شهرفرښانی بڼه گرتوویان، په لیان بزوت و نه و نه دمی بډیان ده لوا دمیستان
 کرد به چه ته یی و ریگری و د پروو تاندنی کاروانه کانی خه لکی ورمی. هروابیته وه
 وادیاره په لاماریان دمیرد سهر گونده کانی نیزیکی ناوچه ی ورمی و دمیستان له
 تالان ویرق نه دمه پاراست. بډ نموونه له کانی بهر بهر کانی دا کورپکی جحیتی مه لا
 محمه مدی که یخوبای یوورقانلوو به چنگ ناژاوه گیران کوژا. مه لا محمه مدی که
 بیرپکی کونه سالی زمان پاراو و ناویداری پوژگار بوو، له تاوی کوژرانی کوری
 و هکوو شینان پروی کرده تارانی پایتهخت و داد و هاواری خوی برده بهر پکیفی
 محمه مدی غه ژاکه که پنی نابوویه ناوژه نگی و له سهر سهره بوو.
 فرماندهای دانچر و هر که ژور به ریزه وه له پیوانی کونه سالی د پروانی، بهزی
 بهو پیره دل برینداره دا هات و له رپوه فرمانی نووسی بډ یه حیاخانی ټلخانی
 که به هیژی سپای نه فشاری ورمی تاوانباران سزا بدا و قه لا کانیان نهخت بکا و
 داریان له سهر بهر نه هیلتی. مه لا محمه مدی خان حوکی حاکمی و هکوو نوشته ی
 چا ووزار له باسکی متمانه ی شهتک دا و پروی کرده ورمی. ټلخانی به پنی
 فرمان قوشه نیکی زوری له سهر باز و توچی و سواره ی نه فشار و
 قهرمه پاغه کانی دانیشتووی سندووسی کۆکر دنه وه و له شکر ی برده سهر نه وه
 ناوچه یه. بیاماقوولانی نه فشاری و هکوو علی قو لی خان که پیشتر سهر تیپی
 چه کداریان له کانی نه فشار بوو له گهل عه سکه رخانی کوری لوتف علی خان و
 چند مزنیکی دیکهش له و هرووژمه دا به شدار بوون. له ماوه ی دوو سی مانگا
 همدک قه لا گیران و وها کاول کران که ناسه واریان نه ما و تاوانبارانی
 شهرفرښانیش پتو مپوون و گیران.

كۆچىدوايى محهممەدشا: تاج لە سەرنانى ناسرەددىنشا:
باربووكرانهوى حوكماتى ورمى بە نهجەف قولىخانى
بەگلەربەگ بۇ جارى جوارم و پېتھەلاچوونى پلەي
مەلىك قاسم مىراز بۇ فەرمانفەرمايەتى نازەربايجان

سالى ١٢٦٤ى كۆچى/ ١٨٤٧ى زايىنى پادشاي خەزاكەر محهممەدشا ژانى
لاق و جومگەئىشە هيز و برستى لى برببوو. ئەگەرچى زۆرى كەيف بە راپەراندنى
كاران دەهات و هەميشە مەيلى بۇ برپار و بەرەنگارى دەبزوت، بەلام نەخۇشى
دريژخايەن دەستى لىخەي نەدەكردهو و ئەگەر دايدەگرت ئاراقاراي
لى هەلدەگرت. لەم سالەدا ناساغي ئەودەندەي لى توند كرد و هيرشى بۇ هيننا كە
شا ژانى جەنگەي خواحافىزپيه لە تاج و تەختى جيهانى پووخەك و كاتى چوونە
بۇ هەرىتى هەرمان. چونكە جىگرمەوى مىر ناسرەددىنشا لە نازەربايجان بوو،
فەرمانرەوا وەسىتەكانى كردن بۇ مەهدى عولىاي كەلەژنى دايكى ناسرەددىنشا.
سى و پېنج خولەك بە سەر شەوى سى شەممە ٦ى مانگى شەشەكاندا تېپەرببوو
كە پادشا چۆو بەر دلقانى خودا.

كاتىك هەوالى كۆچى شاي بەهەشتەلان گەيشتە تەوريزى ناوەندى
دەسلەت، شازادەي جىگرمەوى مىرى دەولەتى خۇراگر ناسرەددىنشاى قاجار
نوای سەرەخۇشى و تازىەبارى ماوەپەكى كەم لە جىتى خۇي نەبزوت. مىرزا
محهممەدئەقى وەزىرى لەشكر كە لەم كاتەدا وەكوو پاسپاردە چووبوو بۇ
ئەرزەپۇم و گەراپۆو و لە خزمەت رەكئىدا بوو، دەستورى پىن فەرموو كە
شان بەشانى مىرزا فەزلوللاي نەسرولمەلىكى وەزىر بە قۇشەن و ئىلجارەو
بەژنە تاران. لەو دەمەدا عەلى قولىخانى كورى محهممەدعيساخان و

عەلی تەقی خانی بۆرای و عەسکەر خان و یوسف خانی کورانی خوا به خشیو
لوتف عەلی خانی سەرتیپ و هەتووللا خانی کورانی نهجهف قولی خانی
به گهر به گی نهفشاری ورم نه ته وریز بوون. هەرمانه‌وه‌ی تازه‌ شازاده
مه‌لیک قاسم میرزای دانا به هەرمانه‌ره‌ما (هوکمران) ی تازه‌ریباچان و
نهجهف قولی خانی به گهر به گی وه‌کوو بریکاری شازاده کرده هوکمداری ورم نه.
نه‌وسا هەتووللا خانی کوری به هوکمی پانشا و پارچه‌خه‌لاتی بریقه‌باری چه‌شنی
خۆره‌وه‌ گه‌رایه‌وه‌ ورم نه. به‌لام به‌گویره‌ی هەرمان، عەلی قولی خان و
عەسکەر خان و یوسف خان له‌ رکێفی به‌ره‌وه‌ سه‌رکه‌وتنی‌دا چوونه‌ تاران. بوای
برینی مه‌ودای ریگا و هه‌لبۆاردنی چه‌ند جی‌وجانیک، کاروانی به‌شه‌وه‌کتی
ناسره‌ددین‌شا، رۆژی ١١ی مانگی نیوجیژنان گه‌یشته‌ تاران و حق چوو له‌ جی
خۆی دانیه‌شت.

حاجی میرزا ئاقاسی پیر و وزیر ی محهمه‌دشا که له‌ ترسان په‌نای
بریبویه به‌ر گومبه‌زی شاعه‌بدوله‌ه‌زیم، له‌سه‌ر ئیزنی پانشا رۆیی بو
به‌ردمه‌رانه‌ی به‌رزی ئیمامان و به‌ریز میرزا تەقی خانی نه‌میرنیزلم (سیاسالار) بوو
به‌ وزیر و به‌ نه‌تابه‌کی مه‌زن^١ ناودێر کرا.

به‌لام له‌ لایه‌وه‌ بوای ماوه‌یه‌ک شازاده مه‌لیک قاسم میرزا سه‌ره‌له‌نوئ
ه‌کوومه‌تی ورم نه‌ی وه‌کوو بریکار دایه‌وه‌ ده‌ست نه‌جهف قولی خانی به‌ گهر به‌گ.
بۆیه نه‌و رۆژه‌ی که به‌ خه‌لاتی پانشا و شازاده‌ی هەرمانه‌ره‌ماوه‌ خۆی
رازانده‌وه‌ و له‌سه‌ر ته‌ختی ده‌سه‌لات بالی دایه‌وه‌، چۆن شیاوه‌ خزمه‌تکارانی
ه‌کوومه‌تی به‌سه‌رکردنه‌وه‌ و په‌له‌ی شایانی باربوو کردن.

ئەو رووداوانەى كە لە خولى تازەى حوكماتى نەجەف قولى خانى بەگكەربەگدا لە ورمى قەومان

وەكوو ديارە لە سەرەتای ئىم سالدا يەحياخانى حوكمرانى ورمى لەبەر
چەند ھۆيەكى بەرجاوى وەكوو پاكر دەحيسابى چەندىن سالەى داھاتى دىوانى
ورمى و لق و پۇپى زيادەى بانگ كرابوو يە تەوريز و لەوئ مابوو و ھىشتا
مەمەشا دەستى لە داوينى ژيان بەرنەدابوو. دواى رۆيشتنى ئىلخانى، حاجى
غەفوورخانى زەرزا لەگەل ميرزا على سەلماسى پىكەو كاروبارى دامودەزگای
دەسلەتيان ھەلەمسووراند و وەكوو بريكار و دەمراس ت دەجولانەو. كاتىك
ھەوالى سامناكى كۆچى دوايى پادشای غەزاكەر لە تەواوى ئىراندا بلاو بۆو و
مەلەبەندى ورمىشى گرتەو، حاجى غەفوورخان ئىدى ھەل و دەرفەتى ژيانى لە
نيو ئەفشاراندا بەدى نەكرد و بەدى تى تەقاند بەرەو شارى شىنق. لە كاتى
تەپەرىنى بە گوندەكانى دەوروبەرى باراندیزدا، سەربزىوانى خەلەج سەرمەريان
بە حاجى غەفوورخان و حاجى عەبدوللەھابى كورى و پیاوھەكانى گەرت و
بەويەرى سووكايەتى داينمالين و تەواوى ئەسب و تەنگەكانيان لى ئەستاندن و
بەرەتلایان كردن و وا دەگێرنەو كە حاجى برىندارىش كراو. كاتىك حاجى
غەفوورخان و يارانى ئاوا بە شەق و شەرى گەيشتەو شىنق، سەرۆكانى زەررا
دەرھەلبوون و بى ترس و خۆف وىكرا ھەلپانكوتايە سەر باراندیز و بە قەبراى
سەرمەوويەك دەستيان لە تالان و كوشتار نەپاراست و تۆوى بى بەزەبى و
شەرنانەوھەيان لەو خاكەدا چاند. سەرنجام شەپۆلى ئىم رووداوانە بوونە ھۆى
بەدى ھاتنى ھەرا و ھەلچوونىكى گەورە لە مەلەبەندى ورمىندا و وردەوردە ئىم
شو و لى ھەلکەيشانە سەربزىوانى دەشت و تەرگەوھەپىشى گرتەو. ئەوانىش شىرى

نه یاران هیان له کالان هه لکیشا و به سهر گونده کانی ورمییان دادا و هه رچه نندی
 بۆیان لوا کوشنار و تالانیان کرد. لهم کاته دا هه تحو لالاخانی سهر تیپ کوری
 نه جه ف قولی خانی به گهر به گی جیگری حوکمرانی ورمی که خزمی ئاغا کانی
 خه له ج بوو، له لایهن گه وره بیاوانی دمو له ته وه راسپیژنرا بۆ جزدانسی
 سهر بزیوانی دهشت و ته رگه ورم. خان به پینی ههرمان ههنگاوی هاویشته، به لام
 له بهرووی هیژیکی وای به دهسته وه نه بوو، ئه وه جوړه ی پنیو یست و شیاوه
 نه یوانی گوپیان بابدا و بیانته زینی.

رووداویکی دیکه سه بارته به نژایه تی و سهر بزیوی سهرۆکانی دهشت و
 ته رگه ورم له سهر نووروللا ئاغای سهر به دمو له تی رۆم که له نیو عیلى هه کاری دا
 حوکماتی ده کرد. لهم سهر و به نه دا نووروللا ئاغا له دمو له تی خوی
 هه لگه راپه وه و له ترسی لیپرسینه وه و هه لپنچران په نای هینا به بهر سهرۆکانی
 ناوچه ی دهشتی سهر به ورم. کارگێرانی حکومه تی عوسمانی کاغه زیکیان
 دهر باره ی گرتسی نووروللا ئاغا نووسی بۆ شازاده مه لیک قاسم میرزای
 ههرمان فه رمای ئازهر بابجان و ناردیان و ئه ویش حوکمیکه به ریکرد بۆ
 نه جه ف قولی خانی به گهر به گی که به دهستی زۆر له چنگ سهرۆکانی ناوچه ی
 دهشتی دهر بیئن و بیداته وه کارگێرانی دمو له تی عوسمانی.

به گهر به گیش نامه یه کی نووسی بۆ سهرۆکانی دهشت و داوای ناوبراوی
 کرد و ئه وانیش به خزمه تیان راگه یانده وه که جی به جی کردنی فه رمانی
 ده سه لانداری ئیران به ئه رکی سهر شمانی خۆمان ده زانین، به لام دهر په راندنی
 په نابهر له دهرانه ی خۆ به پیچه وانیه ی شه رف و بیا وه تییه، ههر بۆیه به سهر و
 مال بۆ پاراستنی تیده کۆشین و ملمان بۆ جۆنیه تی چاره نووس راکیشا وه. جا
 بۆیه وا هات که به زمبری قۆشه ن نووروللا خان له چنگیان دهر کیشن و
 به گهر به گی به نساچار جانگیر خانی کوره گه وره ی خوی له گه ن
 عه بدوسه سه مه دخان و لقیک سهر باز و ده زگا تۆپیک ناردنی هه تا زۆر چاک

سەربىزىيان بچۇخسىنىن و نورللاخانىيان لە دەستى دەربىتىن و بېگرن. ھىزەكان لە دەوروبەرى ئاۋايى «بەند» كە گەرۋولەى ناۋچەى دەشت و تەرگەومەر ھۆردوبەزىيان كەرد. نەجەف قولى بەگى سەردەستە، نەۋەى حاجى عەلىارخانى كۆندوزلوش لە گەل تەنگدارانى ناۋچەى دۆل و پۇلىك سوارەى ئاۋدار گەشتىتتە. كوردەكانى دەشتىش بە مەبەستى بەرەنگارى پىنگەۋە داۋەرەين و ھاتنە بەرەۋە. چەند پۇڭىك ئاگرى شەپ و تىككەلچۈن ھەر بىلىسەى ھات، بەلام شەپ و پۇڭ بىپسانەۋە كوردەكانى ناۋچەى تەرگەومەر و مەرگەۋەر دەھاتنە يارىدەى خەلكى دەشت. پۇڭىكى تەنگدارانى كورد كە ھىندە ئەنگىيەم كەمتەر ۋايە فېشەكىيان بە خەسار بچى، لە گەرەنگەرى كۆندى بەند خۇيان گەپاندە سەر تېرەشەنى كۆيان و ۋەكۈۋ تەرزە گۈللەيان بە سەر كۆمەلى ئەفشاراندا باراند و پىر لە ھەفتا ھەشتا كەس كە زۆربەيان تەنگچى ناۋچەى دۆل بوون بىرىيان ھىنايان كۆرۈرەن. سەردەنچەم جەماۋەرى ئەفشار كەۋلى شەرمەزارى پاكردىنيان خستە سەر شەنى ۋەھلاتن. لەم كاتەدا نەجەف قولى بەگى سەردەستە كە لاۋىكى بويىر بوو زۆرى ئازاپەتى ئاۋاند و دەلتىن زۇر بىشەرمانە چەند جىتۈۋىكى ئال و ئاخۇشى جەۋالەى عەبدوسسەمەدخانىش كەرد.

پێشه لاجوونی پایه‌ی عه‌سکه‌رخانی کوری لوتفه‌لی خان بۆ
پله‌ی سه‌رتیپایه‌تی لقی جهوت و هه‌شتی ورمی و هیۆربوونه‌وه‌ی
سنووره‌کان له‌به‌ر هه‌لسووڕانی ئهم فهرمانده‌یه

لهم ساله‌دا که خاوهرن شکۆ ناسره‌ددین‌شای قاجار له تاران‌ی پایته‌خت
رۆنیشته سه‌ر ته‌ختی ده‌سه‌لاتی جیهاندا‌ری و پله‌ی وه‌زاره‌تی نایه به‌رده‌ستی
لیۆه‌شاوه‌ی میرزا ته‌قی‌خانی مه‌زنه‌وه‌زیر، وه‌کوو پیشتر باسی کرا
عه‌سکه‌رخان و یوسف‌خانی بۆ له‌ خزمه‌ت رکێفی‌دا چووبوونه تاران. له
سه‌ره‌تای داگیرسانی ده‌سه‌لاتی به‌ختیارانه‌ی فهرمانه‌واده‌ به‌ ته‌گبیر و پای
مه‌زنه‌وه‌زیر هه‌رکام له ئه‌میرانی باره‌گا پایه و پله‌یه‌کیان وهرده‌گرت و لهم
نیۆه‌دا سه‌رتیپایه‌تی دوو لقی جهوت و هه‌شتی ئه‌فشار باربووی عه‌سکه‌رخانی
کوری لوتفه‌لی خان کرا. ئه‌وسا له پۆیه‌ی ده‌سه‌لاته‌وه فهرمان درا به به‌رێزایان
که خێرایه‌کی به‌ره‌و مه‌وته‌نی ببژوێ و به دوو لقی جهوت و هه‌شته‌وه که ئه‌و دم
جه‌عه‌رخانی ئه‌فشار فهرمانده‌ی لقی هه‌شت و غه‌باربه‌گی سه‌رده‌سته جاری
سه‌رکردایه‌تی لقی جهوتی ده‌کرد و له لاجانی سابلاغ بنه‌یان داکو‌تابوو، ئه‌و
مه‌ته‌بنده به‌پاریزی. با شاره‌وه نه‌بی که زۆر که‌س له ئه‌میرانی ئه‌فشار و خه‌تکی
دیکه‌ش به ئاواتی سه‌رکردایه‌تی ئهم دوو لقه‌وه بوون، بۆ وینه‌ عه‌لی‌قو‌لی‌خانی
کوری محهمه‌دعیساخانی ئامۆزای عه‌سکه‌رخان. به‌لام یوسف‌خانی بۆ
عه‌سکه‌رخان ماوه‌یه‌ک له پایته‌خت مایه‌وه هه‌تا سه‌رکردایه‌تی لکی تازه‌ی
ئه‌فشاری وهرگرت و ئیزنی له باره‌گا خواست و به‌ره‌و ورمی بزووت.

ئێستا با بگه‌ڕینینه‌وه سه‌ر قسه‌ی خۆمان. پاش ئه‌وه‌ی عه‌سکه‌رخانی
سه‌رتیپ گه‌یشته‌وه ورمی و له سه‌ردان و دیداری جه‌ماوه‌ر بۆوه، به‌په‌له به‌رمو

لاجان بالی گرت و ماوه په ک کهوته ر ټکښتنی سپای بهرکښلی و ر ټک وپیک
کردنی کاروباری نه و مه لېنده.

هر لم ساله دا عارلی پوخته و ته و او ناخوند مه لا علی صاحب موغېره
کڅجی دوايي کرد. ثم مامؤستایه سه ر تا به کاروباری شهرعی و نایینی
را ده گه یشته و له ناخری دا دمردی قه له نده ری و عیرفان داویننی بیری پاکی گرت و
کهوته چله کڅشانی تاقه ت پرووکڼ و له نیو عارفانی نیعمه تولا هی دا بوو به
عارف و سالکیکی به ناوبانگ.

راگوڼیزانی حکوومه تی ورمی بۆ محهممه دېرهم حیم میرزای

زیانو دده وله کوری عه بباس میرزا

بیشتر باسی کړا که په حیاخانی ئیلخانی حاکمی پيشووی ورمی له
جنگه کی کۆچی دوايي پادشای غازي محهممه دشادا له ته وړیز بوو. کاتيک ناوبراو
له سهر کورسی ده سلاتی ورمی لایرا و چوو بۆ مه راغه، به ته گبیر و راویتی
گه وره پیاوانی ده ولت محهممه دېرهم حیم میرزای زیانو دده وله که میرزاده یه کی
لیوه شاوهمی زانا بوو بۆ حوکمرانیتی و ړیکه ستنی کاروباری ناوچه
سنوورییه کانی خوی و سه لماس و ورمی هه لېژیربرا و نیربرا. بۆ به ړیزیان به
ته اوای هیژ و ده سلاته وه به ړیکای مه راغه دا بزووت و عه بدوسه سه مه دخانی
عه بدوله لیکیشی له ړکفی دا بوو. شازاده وه ختایه ک گه یشته ناوچه ی
شیشه وانی ملکي مه لیک قاسم میرزای هه زمانه هه رما شه و ړوژیک به میوانی
مایه وه. پاشان که وته ړی و به سابلاغ دا تپه ړی و عه سکه رخانی سه رتیب که به
لقی جهوت و هه شتی نه فشاره وه له لاجان بنه ی دانابوو، بزووت و له
دهوروبه ړی ناوچه ی سندووس گه یشته کاروانی شکوه مندی. لهم کاته دا خانانی
١٤. په پاغ و سه رۆکانی بلباس و سایی عیله کورده کان به دیاری و ده ستنی
پرموه چوونه پيشوازی. بۆ وینه سه مه دخانی زه رزا له گهل حاجی غه فوورخانی
برای و عه بدوله تیف خانی کوری گه یشته ړکف پامووسانی به ړیزیان. به
ته گبیری عه سکه رخانی سه رتیب له به روهی خه ریکی ناکۆکی و ناژاوه نانه وه
بوون له ړیوه گیران. هه روه ها له هه ر جتیه کی ناوچه ی بۆل و شوینه کانی تر
نز و ړنگر و شه ړه خۆر هه بوون، یه کیه که له داو ده که وتن و زه ېریان

لیده ومشا و سزا دمران. بۆ نمونه «عهرب قوول»ی رهوند که خه لکی «نه ناس»ی دۆل و شهر فروش بوو، به چنگ نه جهف قولى به گى سرده سته گيرا و به فرمانى حوکرمان کوژرا.

به کورتى کاتیک بیری به ریزبان له بابیت ریکخستنى کاروبارى گرینگ و هیمنايه تى شه و ناوچانه وه ناسووده بوو، به ناوچه ی دۆلدا کشا و به تهنه نه و شه و که و ته وه رووی کرده خانه مېرى دلبروینى ورمى و له سره تاي سره ماومزا گه یشته جی. له وى بهر له هه موو شتیک سه مه دخانى زهرزا و حاجی غه فوورخان و عبدالله تیف خانى به کۆت و زنجیره وه به ریکرده ته وریز. هر لهم رۆژانه دا على ئاغای سرخیتى بشکوفتى که به شکاک مه شهوورن، دۆی ده وله تى هه تاهه تايى ده جوولوه و هه دای نه دما و هر بۆ شه رهنگیزی دستى داگرتبوو به سر گوندی «هووسین»ی ملکى عه سکه رخانه سهرتېپا و رېگای کوپخا و نۆکەر و سهرکار و پاکاره کانی نه دما ده سومرده نه هېچ کارېک. عه سکه رخان چۆنيه تى هه تس و که وتى [ناله بارى] له کاغه زیکا نووسى و به بیاویکی خۆی دا ناردی بۆ کاربه ده ستانى ده وله تى مه زن. هر بۆیه به پېنى فرمانى دیوانداران، بيووک خانى برا جووکه ی سهرتېپ که به ناوی ئیمام قولى خانى باپیرییه وه ناو دیر کراوه و هیشتا شه ده مى هېچ پله یه کى له شکری نه رابوو یه، له گهل چه ند ده زگا تۆپ و لقیکی شه فشار نیربرایه ناوچه ی سؤما و برانۆست و له ده شتى هووسین شه رپان له مابه ینى دا قوما. على ئاغای که تهنه نگار و نه نگیره یه کى به ناویانگ و نازای رۆژگار بوو، خۆی له ئاگرى خه ساربارى تۆپان که نار دا و گه یشته په سار و رموه زى چیاپه ک و له و یوه ده ستى کرد به ته قه. به لام سره نه جام له به ختى بلیندى ده ولت گيرا و هیندیک مال و دارایی و نه غدینه ی بازارگانان و کاروانچیيانى که بیتی بوو، لى نه ستیند رايه وه. پاشان بيووک خان شه و سهریزو می هینایه ورمى و شاهزاده زیانو ده وله له به ندی په ستاوت. له به روه ی لاسارى و سهره لدان و

که له وهکښی نه و پرکښه بله وهزه زور به گوښی به پرپرسانی گه وره ی حکومت
 که یې ووه، به چوله پیچ کړاوی نارديانه تارانې پایته خت. دواتر به ته گبیری
 عه سکه رخانی سهرتیب و له ریگای عه بدوسه مه دخانه وه سرخیلایه تی عیسی
 بشکوفتی درایه «میرزا شاغا» ی برا گه وره ی عه لی شاغا.

هر لم سهر وپه نده نا زیان ودموله له بابته ناها تی کورستانه وه
 عه بدوسه مه دخانی هه لپنچا و گوتی ده بی بریکی بی نی و بیده ی و ناخریبه که ی
 هیندیکې پی به خشی و کښه که چاره سهر کړا و کۆتایی پښهات.

راگويزرانی حکوومهتی نه فشاری ورمی بۆ

مسته فاقولی میرزا

باش نهومی دوو سالتیک به سهر حکوومهتی شازاده زیانو ددهوله دا
تیپه ری، به پیتی قه له سی چاره نووس فه رمانی لایرانی لیدرا و مسته فاقولی میرزای
باوک برای جینی گرتوه و بهوپه ری پارسه نگ و پیاوچاکی دهستی کرد به
حکوومهت و دلی جه ماوه ری راگرت. به لام له سهرده می دهسه لاتی دا ته واوی
کورپان و خزمان و غولامانی عهبدو سه مه دخان که و تنه دله خورتنی و وای لیتهات
که سمالخان و محهمه سادق خان ناسراو به ناغاخان له ترسی تووره می و
سزادانی به ریزی به رزه جی خویان له مه له بنده که پیرانه گیرا و ماوه یک له
که لین و لوژینان خویان شارده وه و ناخریبه که هی هه لاتنه ته وریز که باوکیان
له وئ بوو.

وه کوو پیشتر ئامازه یه کی پیکرا له سهرده تای دهسه لاتی خوابه خشیو
محهمه دشای غه زاکه ردا، جانگیر میرزا که هوکمرانی ورمی و خوی و سه تماس
بوو، که و ته خه یالی دژایه تی و بهر بهر ده کانی له گه ل محهمه دشای کاکی و
باره گای میری پیتی زانییه وه. بۆیه عهبدو سه مه دخان به گویره می فه رمان
جانگیر میرزا و مسته فاقولی میرزای برای به دهس به سه ری سواری بارگینیک
کرد و بهوپه ری سووکایه تی و بن خورمه تی بردنی بۆ ته وریز. لیبره دا بوو که
چاوی جانگیر میرزا و خوسره و میرزایان کۆلین و بهر بیان کردن بۆ ئه ردمو یل. ئهم
رقه هه تا ئیستاش له سینگی بهر یزایان دا مابو وه و بۆیه هه ر رۆژه ی به
بیانوویه ک گه ری له کورپان و دهست و پیوه نده کانی ده هالاند و هینده می ئی شاندن
که باز ره بوون و ده ره پهرین.

داندراڼی لقیځکی تازه‌ی شه‌رکه‌راڼی نه‌فشاری به‌سهرکردایه‌تی یوسف‌خانی برای عه‌سکه‌رخان: لی‌خرانی نه‌میرکه‌بیر و مسته‌فاقولی میرزا و کۆچی‌دوایی عه‌بدو‌سسه‌مه‌دخان

پیشتر باسی کړا که دواي عه‌سکه‌رخانی سهرتیپ، یوسف‌خانی برای له پایته‌خت مابوو و چاوه‌روانی به‌سهرکردنه‌وې میرانه‌بوو. هه‌تاکوو وا‌هات که به‌ته‌گبیری نه‌تابه‌کی مه‌زن میرزا تقی‌خان سهرکردایه‌تی لقیځکی تازه‌ی سپای نه‌فشارانی باربوو کړا و سهر‌به‌رزانه‌ی ئیزنی گه‌رانه‌وې درا‌بق ورم. وا‌داندرا که به‌گویره‌ی بۆ‌جوونی ورد و باریکی عه‌سکه‌رخانی سهرتیپ لقیځکی تازه‌ی بېجگه‌له لقی‌حه‌وت و هه‌شت دابمه‌زړی و پاش ریک‌خرانی به‌په‌له‌له‌گه‌ل سهرل‌قی‌خویان به‌رښان بکاته‌تاران، چونکه‌له‌و‌کاته‌دا‌ئالای سهرکه‌وته‌ن‌نیشان به‌مه‌به‌ستی ریک‌خستنی کاروبار و هی‌ور کردنه‌وې ئیسفه‌هانی ناوه‌ندی دمه‌سلات و ته‌من کردنی سهر‌بزیوانی نه‌و هه‌ریمه‌هه‌لدرا‌بوون. به‌کورتی کاتیځک یوسف‌خانی سهرلق‌گه‌یشته‌وه‌ورمن عه‌سکه‌رخانی سهرتیپ به‌پتی‌فه‌رمان که‌وته‌ساز کردنی لقی‌تازه‌و له‌ماوه‌یه‌کی کورتا‌کۆمه‌لنک چه‌کداری کارامه‌و په‌رداخ‌ی ریک‌خستن که‌بریتی‌بوون له‌سهر‌بازان و پله‌دارانی پیاوماقوولی نه‌فشار و لاوانی تازه‌پنځه‌یشتووی‌ناودار. به‌راستی هی‌زیک‌ی‌ئاوا ریک‌وپیځک و هه‌لی‌ژارده‌له‌نیو سپای‌دوله‌تی شکۆمه‌ندی ئیران‌دا و به‌رچاو نه‌ده‌هات و نه‌که‌س دی‌بووی و نه‌که‌س بی‌ستی‌بووی!

لە بنەبانی ئىم سالەدا سازادە مستەفاقولى مىرزا بە لیخراوی بانگ کرایەو تارانی پایتەخت و لەوی جەلەوی دەسلەتانی مازندەرانی درایە و رۆی. پاش رۆیشتنی وی سازادە مەلیکە مەنسور میرزا وەکوو بریکار حکوومەتی ورمیی بە دستەووە گرت.

هەر لەم سالەدا میرزا ئەفی خانى ئەمیرکەبیر لەبەر کۆمەڵیک ھۆکار کەوتە بەر غەزەبی میرانە و نێردرایە کاشان و لە حەمامی «فین»دا رۆوی کردە دنیای پاشین.^۱ پاش ئەو پلەى مەزنەو مەزیرایەتی یاریبۆی میرزا ئاغاخانى نووری مازندەرانی کرا کە بێشتەر پێی دەگوترا ئیعتیمادبۆدەو لە وەزیری لەشکر بوو. لەبەرەوی مستەفاخانى کۆری نەسروللا بەگى ئۆستاجلوو لە تافی لاویرا سەرماي خزمەت کردنى دەولەت کەسیکی وریای لیۆم شەوای سەرناس و خاوەن قەلەمێکی شارەزا بوو، لەم رۆژگارەدا کە وەزارەتى گرینگى دەروە بە چنگ میرزا سەعیدخانى شوقاقى ئەنسارییەو بوو، ئەویان بەسەرکردەو و بە جیگرى و مەزیری دەروەیان دانا و لە تەوریز نیشتەجێ بوو.

هەر لەم سالەدا عەبدوسسەمەدخانى سەرۆکی تیرەى عەبدولمەلیکی کە لە تەوریز بنەى داکوتابوو بە مەدنی خۆی مرد و دەستی لە داوینی جیهانی نەمێن بەردا. بەراستی پیاویکی ئازا و جوامیرێکی بە دل و دەروون بوو. خوا بەخشوو شاخووند مەلا محەممەد رەزا موفتی ئاواى رێکەوتی ئەمانى ھۆنیوەتەو:

۱ - میرزا ئەفی خانى کۆری حاجى قوربانى سەرئاشپەز گۆیا دەرووبەرى سالى ۱۲۲۳ لە دایک بوو و رۆژى ھەینی ۱۷ی رەبەعى یەكەمى سالى ۱۲۶۸ی كوچى بە فرمانى ناسرەددین شای قاجار كوژراوە بەرێز محەممەد عەلى سولتانى میژوونووس و نوێژمەروەى كورد لاى وایە كوردە و بریارە كۆتییكى لەسەر بنووسن بە ناوی «امیركیبر كورد و كرستان». برۆاننە گو قارى مەھاباد. ژمارە یەك. لاپەرە ۵۲ - ۵۴. سالى ۱۳۸۰ی ھەتاوی ۲۰۰۱ی زایینی

له رڼی و هاتنی دا و ابو له شاری ته وریز
 که خوینا و هاته خواری له چاوی کتوی سورخا
 موغتی نووسی ریکه وتی نه مانی خانی سهردار
 بی پهرده نه جهل هات و پهرده ی نه فشار دادر او^۱

کورانی نهو خوالی خوشبووه بریتیین له: ۱- همیدخان عه زیم ناغا که
 سهرده مایهک فرماندهی لفتیک سهریازی نه فشار بوو. ۲- جه عفر قو لی خان
 سهرلکی توپخانه. ۳- سmail خانی سهرده سته ی توپخانه. ۴- ناغا خانی
 سهرتپ، زاوای میرزا مسته فاخانی به هائولمولک بریکاری و هزاره تی دهره وه.
 ۵- فتح علی خان که به جیتی مرد.

۱ - «بی پرده اجل پرده افشار درید». به حیسابی نه بجه د ده بیتنه ۱۲۶۸ ی کوجی ۱۸۵۱ -
 ۱۸۵۲ ی زایینی

رووداو ده کانی سالی ۱۲۶۹ی کۆچی و بلاو بوونه وهی نه خۆشیی

چاو قولکه له ورمی و پیکهاتنی لقیکی له شکری له لاوانی

ناشۆری و ئهرمهنی

لهم سالتدا فهرمانتيك نووسرا بۆ محهممه دكهريم خاني كورى
حوسين قولى خاني به گهريه گي ئه فشار كه لكیكي سپای ئهرمهنی و نه سارای
ورمی و هكوو پيشتر به چنگ جو برائيل خاني كورى سه مسام خاني مه سيحی
گورجی و سوله يمان خانموه بوون، ريك و پتيكان بكا و خۆی ببيتته فهرمانده يان.
راهينه ريكي فهرانسه وي له لايهن دهوله تهوه داندرا و راسپيريرا كه له سه ر
رئسا و پئوشوينی له شكری رايانبينی و بيانكاته شارمزا و كارامه. خاني
ناويراو به پنی فهران له ماوه يه كي [كه مدا] لقیكي تهواو كه بریتيه له هزار
كهس كۆی كردنه وه و پير و لاوی ئهرمهنی و نه سارای ريكخستن. ميرزا
موته للیبی كورى خود اليخوشبوو ميرزا سه عیدی كه لانته ری پيشووی ورمی بوو
به چاوهدير و عهبدولله تيفی كورى خوابه خشیو حاجی حه مه كهريم به گي
سه رچارچی بوو به يه كيك له سه رده سته کانی ئه و لکه. چونکه لهم جهنگه يه دا
يوسف خاني فهرانده ی لقی تازه و پيرای پهاوه کانی خۆی له ميرگی
قه ره حه سه تلوو بۆ مه شق و راهينانی له شکری تاول و خيومتی هه لدا بوو،
محهممه دكهريم خانیش له گه ل چه کدارانی به ررکيفی له و ميرگ و چيمه نه بنه ی
داکوتا و به کاری خۆيه وه خه ريك بوو. لهم سه روبه نده دا به لای چاو قولکه له
شار و گه ره که کانی دا بلاو بۆوه و کۆمه لتيك له ترسان شار و خانه و لانه ی
خۆيان چۆل کرد و چوونه ده وروبهر و گونده بووره دمسته کان. کۆمه لتيکيش
خۆيان دايه ده ست چاره نووسی يه زدانی و چورته يان نه کرد. کاسپکاران و
بووکانداران و هه زاران له شه قام و کۆلان و مزگه وت و بازار و گه ره کاندا شه و
رۆژ که وتفه به خشینه وه ی خير و سه ده قه و تازيه داری بۆ حه زره تی سه رومری

شهیدان [ثیمام حوسین]. به کورتی زور که سی سهرناس و ناسایی بم به لایه
تیداجوون و سئ مانگی پتر پیچوو هه تا ورده ورده په تاکه هیور بۆوه و پۆمرکا.

هه لعم ساله دا میرزا فه زولولای نووری مازندمرانی برا گه وره می میرزا
ئاغاخانی مهنه و مزیر که و مزیری له شکر و پیشکاری نازمربایجان بوو به
مه بهستی راگه یشتن به کاروباری گرینگی ملکایه تی و له شکر و ورمی له لایه
دهوله تی مهنه و به ریگی سه لماسدا گه یشتن شار و له ته لاری خوابه خشیو
قاسم خانی نه فشاری قاسملوو جی و شوینی بۆ دیاری کرا و پاش ماوه یهک به
ریگی سندووسدا دیسان چۆوه ته ورپژ.

هه له درپژه و کۆتایی ئعم ساله دا میرزا مسته فاخانی نه فشاری
ئۆستاجلوو که جیگری و مزیری دهره وه و دانیشتووی ته ورپژ بوو، له سه ر کاری
خۆی لا برا و به بی ده سه لاتی بانگ کرایه پایته خت.

هه لعم ساله دا حیشمه توده وه هه مزه میرزای فه رمانفه رمای
نازمربایجان له گه ل میرزا فه زولولای و مزیری له شکر بانگ کرا نه پایته خت و
میرزا سادقی نووری ناسراو به قایم مه قلم له رکیف سازاده فیروزمیرزای
مه شهوور به نوسر مه توده وه دا بۆ سه ر زکایه تی و پیشکاری نازمربایجان
راسپێردان. هه لعم سه رده مه دا بۆ سف خانی فه رمانده ی لقی تازه و پیرای
چه کدارانی له میزگی قهرمه سه نلوو بنه ی داکوتابوو و محهممه که بریم خانیش
هه روا تر.

لعم سه ربه نده دا به لای چاوقولکه که له سالی را بر دودا بالی
نه نگاوتبوو دیسان سه ری هه لدا به وه و له ورمی په ره ی نه ستانده وه
جه ماوه ریکی زۆری پێ مرین. هه لعم ساله دا جان محهممه دخانی قاجار له سه ر
حکومه تی نه فشاری ورمی وه لاندرا و حاجی محهممه دشه ریف خانی قاجار برای
محهممه دره حیم خانی عه لا ئوده وه جینی گرت وه و سه ر نه نجام لقی چه کدارانی
نه رمه نی و ئاشۆری له بهر کۆمه لیک هۆ هه لوه شایه وه.

راگويزرانی جلهوی حکوومهتی ورمی بۆ دهست نهکبهرميرزای
کۆری قارهمانميرزا کۆری جينشيني مير له ساڵی ١٢٧٢ی
کۆچی / ١٨٥٥ - ١٨٥٦ی زایینی دا

عهلی قولي خانی ميرپينج^١ و عهسکهرخانی سه رتيپی لقهکانی نه فشار
له گهل بيووکخانی برا چووکهی ماوهی چوار سال و هينديک بوو که
شان به شانی هيزه بالادهستهکان له خوراسان مابوونهوه. نوای ئيزنرانیان
گهرا نهوه تارانی پايتهخت و لهوئ بنهیان داگرت. لهو ده مه دا که ميرزا سادقی
نووری مازندهرانی قايم مه قام دواي بانگ کرانه تاران له سهر بزووتن بوو به ره و
نازه ربايجان. به پيی دهنگ و به ريارى گه وره پياوای دهولهتی مه زن و دانرا که
عهلی قولي خان به پلهی ميرپينجايهتی له ته وريز بئ و به کاروباری گرینگی
لقهکانی سه پای نازم ربايجان را بگا و عهسکهرخانی سه رتيب و بيووکخانی
فرماندهی لقی حهوت پتکه وه بگه رپته وه ورمی.

لهم کاته دا یوسفخانی سه مرکردهی لقی تازهی نه فشاريش که له چنگ
زولم و ئاکاری پيچه وانهی یاسا و پيسای له شکریی حاجی
مه مه شه ريفخانی قاجاری حاکمی ورمی بۆ سکالا و دادخوای هاتبوو
گه يشته ته وريز و به دیداری براکانی شاد بوو. کاتيک ئاکاری ناله بار و
هه لسوکه وتی خراپی حوکران له گهل جه ماومری ورمی، به تايهت له شکرچييان
بۆ به رپرسانی حکوومهت روون بۆ وه، جارئ نادر قولي خانی مافی له گهل
یوسفخانی سه راک نيردرا که له راسته قينهی مه به سه ته کان بکۆلپته وه و

١ سه مرکردهی هيزیکی پينج هزار که سی نووسه ر ميرپينجی به ميرپينجه
هيناوه و هه ر دک شينوه دروستن. به لام دواتر ميرپينج بوته باو

ببین رابگا و به چه شینک پتکیان بینیته وه هتا خودی عهسکهرخانی سهرتیب دهگانه وه. نو کاته ی که حاکمانی به شه وکعت و شان له شازادانی پایه بهرز بؤ ناوچه کانی نازمربایجان هه لدمه یژدران و دهنژدران، ریزدار سولتان نه حمه دمیرزا عهزودمه وه به کیک له کورانی هه رمانر موای خوابه خشو بؤ هوکمداریتی ورمی داندرا. کانتیک بادیه هوایی و فیز و خق بهزلزانی شازاده بؤ عهسکهرخانی سهرتیب پروون بؤوه، داندرا نی به بهرزه وهند نه زانی و هیژا نه کبه رمیرزای کوپی خوابه خشو قاره مان میرزای خاوهن دهسه لانی پیژشووی نازمربایجانی داوا کرد و قوای له سه ر کیشا. له بهروه ی که میرزا سادقی قایم مقام تهواو پروای به ناوه و زیره کی عهسکهرخانی سهرتیب هه بوو، داواکه ی لی قبول کرد. سولتان نه حمه دمیرزای ناره ناوچه ی شهردموئل و مشکین شار و هوکمرانی تی نه فشاری ورمی دایه دهست نه میرزاده نه کبه رمیرزا و میرزا مسته فاخانی نه فشاری ئوسجاجلووی چازان و لیومشاوه ی بؤ کرایه پیشکار. هادی خانی عیراقی ههروهک چاران به نه تابه کی میرزاده داندراپه وه و سه ر قایه تی غولامانی بارهگا و سه ره راشیتی خراوه نه ستوی خان جان خان و حاجی سه فده ره قوای برای.

به لام کانتیک یوسف خانی سه رلک له گهل نادر قوای خانی مافی گه یشتنه ورمی و که وننه راهه راندنی کاروباری حکومتی و لهشکری، لهم ده مه دا حاجی محه مده شه ریف خانی حاکم که له ته لار و باله خانه ی سه ردمری بنه ی دانا بوو، نه نیا بؤ خوی مایه وه و مه هدی خانی کوپی و دوو سی کهس له کؤنه غولامانی و نهوانی دیکه تیکرا بلاوه یان لیکرد.

لهو لاوه چونکه هوکمرانی تازه و عهسکهرخانی سهرتیب ده بوو له بهر چه ند پی و شوپن و قهرار و بریه کی سه بارت به مه لبه نده که له ته ورپیژی ناوه ندی دهسه لات بمیننه وه، عهسکهرخان وای به چاک و بهرزه وهند زانی که ببووک خانی برا چووکه ی پیشتر بچیته وه ورمی و له جیاتیان خه ریکی جی به جی کردنی

کاروباری حکومتی و لهشکری یی و یوسف خان دووباره برواته وه ته وریز. بهین و بهینه لالا بیووک خانی سهرلق له ماوه یه کی کمدا شار و ناوچه کانی سهر به ورمیی ته و او ریکخت و چاومروانی هاتنی میرزاده ی حوکمران و برای دلسوزی خوی مایه وه....

پاش نه وه ی ریزدار نه کبه رمیرزا و عهسکهرخانی سهرتیپ پئوشوینی سهبارت به کاروباری حکومتی ورمییان پیراگه یاندن، له ته وریزه وه که وخته پئ و مزلا و مزل بهرمو ورمی کشان و هینده ی پینه چوو که گه یشتنه شوینی مه یست. به راستی لهو پۆزه دا له بهر پئ و قه ده می پیرۆزی میرزاده ی ناودار و سهرتیپی لیژان و وشیار، مه زن و ماقوولان و خه لکی نه فشار گه شانه وه و داوه تیان له دهروونی دا گه را. دوا ی ئهم کارانه عهسکهرخانی سهرتیپ شانی دایه بهر ریک و پیک کردنی کاروباری سهرسنووران و هیزه نازاکان و وای لیتهات که پاش ماوه یه کی کم خه لک نارلم و ناسووده و نازاد له جی و بانی هیمنایه تی و نه ناهی دا خه وتن.

بەر بەرەکانی عەسکەر خان لە گەل سەربزێوانی سنووران و گیرانی قەلای بەردەسوور و پێشووانی عەلی نەقی خانی نە فشار لە بالتویزی ڕووسیا

وەکوو زۆر جار لەم ڕووبەرەدا باسی کراوە مەتبەندی دلبزێوتنی ورمی
کەوشەنکی گرینگ و گەورەیی نێوان دەرەتانی ئێران و عوسمانییە و بریتییە لە
چەندین ناوچە و هۆز و عەشیرەت و جەماوەریکی بەریلای زۆری دیکە ئێدا
دەژی. بۆ وێنە عێل و عەشیرەتەکانی ناوچەی مەرگەوەر و دەرەتانی تەرگەوەر و
سۆما و برادۆست هەر لە کۆنەووە لەبەر شەرفروشی و پرکێشی قەلای سەخت و
پتەویان لەسەر تیرەشان و دوند و پۆپەیی چیا یەرز و بەردەلانی ڕۆد و
هەلەمووت ساز کردووە. بە پشتگەرمی ئەو قەلاتانە هەرگیز دەستیان لە
هرووژم و تالان و بڕۆ نەپاراستوووە و تەرخنی سەربزێوتی ناکەن. پێشتر لە باسی
سەبارەت بە قەلای کۆنەمێش و بەردەمێشی ناوچەی برادۆست بە چەند دێریک
پوختەیک خراوەتەر و کە لە سەردەمی حوکمڕانیی یەحیاخانی چێهریقی
ئێلخانیدا بە فەرمانی خوا بەخشێو محەممەدشای خەزاکەردا چۆن لەشکر
بەلاماری داوێن و تێکڕوو خاندوون. دوو قەلاتی دیکەش کە یەکیان قەلای بناری
مەرگەوەر و ئەوی تریان قەلای بەردەسووری دەشتە چێی باسن.

بەلام قەلای بنار کە قەلەمی بگێڕەوێ بەسەر هات لەبەر گێڕانەووە و
خووسینەوێ سووچیکێ ڕووداوەکانی دەلەرزێ و خۆین دەدەلێنێ لە شوێنی
خۆیدا باسی دەکری.

جەماوەر و کوردانی دانیشتووی قەلای بەردەسوور کە بنکە و پەناگای
سەرۆکانی دەشت و تەرگەوەرە ماوەیک سەرقاتی شەڕانەووە و پرکێشی بوون و
زەرەد و زیانیان دەگەیاندە گوندەکانی دەرووبەر. هەر بۆیە میرزادە ئەکبەر میرزا
بە تەگبیری عەسکەر خانی سەرتیپ لە نووکهووە هەمووی بە گوتی کار بە دەستانی

نازمربایجان راگه یاند. نهوانیش همرمانیان نووسی و جهخت کرایه وه که سهره تا پاسه وانی وریا و بنکه ی سهربازی له پیاوانی نازای دهسکهره وه دابنن و نه گهر ولامی سهربازانی بنکه یان نه دایه وه و شهر هه لگیرسا، قه لاکه خاپوور بکن و داری له سهر بهردی مه هیلن و جوو قه واری لی بپرن.

به کورتی عهسکه رخانه ی سهرتپ که پیاویکی به ته گیر و دووربین بوو، په پره وخانه یه کیک له سهرۆکان و پرشسپییه کانی ناوچه که ی بانگپنشت و دلی داوه و سهرۆکایه تی دهشتی دایه دمستی. پاشان جه عهفرسولتانی خه له جی و باراندیزی که پیاویکی کۆنه ساتی رۆژگار بوو و پرای کۆمه لیک سهرباز به مه به مستی سه قامگیری و چه قینی دمسه لانی په پره وخان ناردی بۆ قه لای بهرباس. به دزی جه عهفرسولتان و سهربازانی راسپارد که قورخانه و پندوایستییه کانی خۆیان له نیو بار و بارخانه دا بهرن بۆ نیو قه ل و نه گهر دانیشتووانی قه ل له ئایۆره دانی سهربازان تۆقین و ویستیان پینشیان پی بگرن، بلنن ئیمه ته نیا بۆ پشتیوانی و ریکخستنی کاروباری په پره وخان هاتووین و هیچ ئه رکیکی دیکه مان نیه. بعم ته گبیر و پئوشوینه جه عهفرسولتان و سهربازانی چوونه ژووره وه و بی هیچ کویره وه ری و گری و کۆسپی په لامار دمستیان به سهر قه لادا گرت و به که له گایی دانیشتووانیان و مدهرنان و له چنگای دیکه یان نیشته جی کرن.

ههر لعم ساله دا عه لی نه قی خانی نه فشاری ورمی سهرتپیی تۆپخانه راسپیردا بچینه پینشوای نیردراوی دهوله تی پروسیا ژینرال «برۆسیلوف» که هاتبوو هه تا دهوله تی ئیران شاگادار بکاته وه وا «ئه لیکساندر پاولیچ» خوتکاری تازه ی پروس چۆته سهر تهختی دمسه لات. برۆسیلوف لعم سه ههره دا «بارتالامی پالکونیک» نیردراوی جینشینی نوی قه فقا زیشی له گه ل بوو که بهرمو تارانی پایتهخت دمیزووتن. وهختایه ک گه یشتنه سهر کهوشه نی ئیران فیرووزمیرزای نوسره توده وه لی همرمانه رمای نازمربایجان سهره تا قاسمخانی سهرتپیی بۆ میوانداری و پینشوای کردنیان به ری کرد. پاش نه وه ی له ته وریزی ناوه ندی

دهسه لات دابه زین و چند روژیک مانه وه. عهلی نه قی خانی قاسملووی نه فشاری ورمی دانا به میواندار، سهرتیبی ناوبراو به وپه ری گهرم و گوچی له که لیان روچی و دوی برینی مه دای ریگا، روژی یه که شه مموی ۱۷ یه مه زان که یه شته تاران و راسپاردهی سهرشانی خویان را که یاند.

له سهردهمی هوکمرانیتهی نه که به رهمیرزادا که میرزا مسته فاخانی نه فشاری نۆستاجلوو بۆ ماوهی سالتیک وه زیر و پشکاری میرزاده بوو. له بهروهی رووچی به رزی له گهل ئهم کارانه یه کتری نه ده خوینده وه و به دلییه وه نه ده نووسان، خوچی دهستی له کار کیشایه وه و دووره پهریز دانیشته. پاشان کار و پلهی به ریاس به ته گیری عهسکه رخانهی سهرتیب خرایه نه سقوی ئاره حمان پاشا خانی کوچی خودا داخانی نه فشاری قاسملو و ئاموزای سهرتیبی به رزه شان و به خانی وه زیر ناودیز کرا.

شهری قه‌لای هیرات و رووداوه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه تا شوینیکی که به میژووی نه‌فشاری ورمیوه گاوکراون

بی‌شتر باسی کرا که عه‌بباس میرزای جیگره‌وه‌ی میر ده‌بیه‌ویست هیرش
به‌ریته سه‌ر هیرات که به‌فرمانی خاقانی باوکی په‌شیمان بۆوه و
محهمه‌دمیرزای کوره‌گوره‌ی خۆی ناره‌د گرتنی نه‌و هه‌ریمه. به‌لام له‌به‌روه‌ی
عه‌بباس میرزا کۆچی‌بوایی کرد، محهمه‌دمیرزا به‌چه‌شنیک له‌گه‌ل والی هیرات
پیتنه‌ات و گه‌رایه‌وه. که‌چی کاتیک محهمه‌دمیرزا بوو به‌فرمانه‌موا دیسان
مه‌یلی چوونی به‌رمو هیرات بزووت و سه‌ره‌تا «غووریان»ی گرت و پاشان
که‌مه‌ندی گه‌مارۆی له‌ده‌وری هیرات شه‌ته‌ک دا و ته‌نگی پتیه‌لچنی. لم کاته‌دا
ده‌وله‌تی ئینگلیس ناره‌زامه‌ندی و پتیاخۆش‌بوونی خۆی ده‌ربهری و ته‌پلی شه‌ری
کوتا، بۆیه محهمه‌دشا له‌گرتنی هیرات پاشه‌گه‌ز بۆوه و گه‌رایه‌وه. دواتر
ده‌وله‌تی ئینگلیس ویستی که ده‌ستی دريژ بکاته سه‌ر حکومه‌تی نه‌فغانستان و
چه‌ند رووداوێک قه‌ومان که به‌دوور و دريژی له‌دیرۆکان‌دا نووسراون.

هه‌تا ئهم سه‌رده‌مه که هه‌ره‌تی فرمانه‌موايه‌تی ناسره‌ددین‌شایه خه‌لکی
هیرات شازاده محهمه‌دیوسفی نه‌بدالیان به‌حوکه‌مرا‌نی خۆیان هه‌لبژاردبوو،
به‌لام نه‌میر دۆست‌محهمه‌دخان که قه‌نده‌هاری گرتبوو خۆی له‌گرتنی هیراتیش
خۆش کرد. بۆیه محهمه‌دیوسفی نه‌بدالی هاواری هینایه به‌ر ده‌وله‌تی ئێران و
به‌نامه‌ی سه‌رک‌زانه داوای یارمه‌تی کرد. به‌تایبه‌ت پیاوی ناره‌د لای سام‌خانی

ئىلخانى زه غفرانلو و ئه ویش به هزار سواره و پیتسه ده مخالدارى^۱ به نوابانگه بهر و هیرات بزوت. سام خان بویه هات هه تا نه گهر له شکرى کابول بهر و ئه م باله بیزوئ ئىلخانى پىن رابگه یه نئ و ئه و دم قوشه نىكى گه وړه و گران له گه ل والى خوراسان بکه ویتنه بهر بهر هکانى. ئه میر دۆست محهمه دخان زۆر له م هه لویسته ترسا و گه لىكى پیلانگىرا بۇ دهر بهر اندنى سام خان. زۆر واده و به لىنى بن براوى پاسپارد له جه ماوه رى هیرات تا وای لىهات خه لک تین بران و دلیان لىن رهم هه لگه را و ناچار یان کرد که له خاکی هیرات وده رکه وئ و ته نانه ت خویان له کوشتنیشى خوش کرد. بویه سام خانى ئىلخانى له پرووى ناچارى قاقه زى نووسى بۇ حیساموسسه نته نئ والى خوراسان و داواى لىکرد هه ر چۆنیک بۇتان ده کرى له م داوى مه رگه دهر بازم که ن. حیساموسسه نته نه تاقىک چه کدارى ناردن و پرزگارى کرد. چونکه نامى هاوار هینانى عه لى خانى سیستانیش له م پۇژانده له «سى کووه» وه گه پىو ویه که ئه میر دۆست محهمه دخان کورى خۇى نارىۆته په لاماردانى خاکی سیستان و ده بهر وئ ده ستى له کوشتار و تالان نه پارىژئ، کار به ده ستانى بالای ده ولت برىاریان دا که خىرا سپاهى بن نامان به مه به ستى پاراستنى خوراسان و بهر بهر چدانده وى کابولیه کان بنئرن. بویه له سه ر فه رمانى میرى مه زن ناسره ددین شای قاجار موه ده ستور درا که هیز و لق و سواره ی ولات کۆببنه وه. په کىک له و لقانه ی بانگه را، لقى تازه ی بهر کىفى یۇسف خانى سه رلقى ناودار بوو که ناوازه ی بۇ رىکوپىکى و په رداخى له ئىران دا ده نگى داپۆوه. ناوى سه رکرده کانى خوار و ژوورى ئه م لقه بریتیه له: نه جه ف قولى به گى نه وه ی حاجى عه لىار خانى گۆندوزلوو سه رده ستى یه کم، بىووک خانى کورى

۱ - شه مخال جه تىنىک تهنه گى سه ربه بووه. تهنه گى قورس که له دهر دهر دا

مسته فاقولی خانی قاسملوو سردهستهی دووم، ناغابه‌گی برای نه‌جف قولی به‌گ سردهستهی [سینه‌می] به‌هانوران، ناغابه‌گی کوری عه‌دوللابه‌گ سردهستهی چوارم، لوتفوللابه‌گی نه‌فشاری به‌که‌شلوو سردهستهی پینجهم، ناغابه‌گ سردهستهی شه‌شم، مه‌هدی خانی کوری نه‌لی‌خان سردهستهی هه‌وتم، برایم سولتان سردهستهی هه‌شتم، حوسین به‌گی کوری قارهمان سردهستهی نهم و فه‌توللابه‌گی کوری محهمه‌دناغای موکری سردهستهی هه‌والکران.

به‌کورتی عه‌سکه‌رخانی سه‌رتیب به‌پینی فرمان له‌ماوهی چهند رۆژان‌دا لق و ده‌سته و په‌له‌کانی پیکخت و له‌گه‌ل یوسف‌خانی برای ناردنی بۆ تاران. هه‌روه‌ها هه‌موو هیزه‌کان که چه‌شنی ده‌ریا شه‌پۆلیان ده‌دا په‌سپه‌سا وێرای سه‌رکرده‌کانی خۆیان ده‌گه‌یشتنه‌ی لای حیسام‌وسه‌سته‌نه‌ی والی خوراسان. بۆ وینه چه‌کدارانی نازه‌ربایجانی وه‌کوو لقی خۆی به‌سه‌رکرده‌یه‌تی باقرناغا، لقی تازه‌ی مه‌راغه به‌سه‌رلکایه‌تی نه‌سکه‌نده‌رخانی کوری حوسین پاشاخانی موقه‌ده‌می میرپینج، لقی سه‌ریزانی شوقایی به‌فرمانده‌ریتی شه‌بولفه‌تخ‌خانی کوری حوسین قولی خانی به‌گه‌ربه‌گی قاسملوو و سوارانی قه‌ره‌په‌ی به‌رپکێفی حه‌سه‌ن‌خانی کوری نه‌لی‌خانی حاکمی سندووس هه‌موویان چوو‌بوون.

له‌و رۆژانه‌دا که غوریان تاول و خێوه‌تی له‌شکری حیسام‌وسه‌سته‌نه‌ی له‌ته‌درابوو، واهات که بیه‌وه‌ی نیگادێرانی قۆرخانه - که چه‌ند که‌سێک بوون له‌ لقی تازه‌ی نه‌فشار- شاگیان له‌پین، قۆرخانه‌ ناوری گرت و سه‌ت به‌ر بارووت سووتا و بوو به‌ دووکه‌ل و به‌فیرق چوو. له‌پازده‌ی مانگا نه‌للاوێردی خانی سه‌رلقی تۆپخانه به‌چه‌ند ده‌زگا تۆپ و هه‌فتا بار قۆرخانه‌وه له‌خاکی پیرۆزی [مه‌شه‌ده‌وه] رووی کرده‌ غوریان. له‌وکاته‌دا سه‌ردار نه‌حمه‌دخانی قه‌لانگه‌یی و شازاده‌ موحسینی دوهرانی به‌حوکمی میرزاده محهمه‌دیوسف وێرای دووه‌زار سواره‌ی شه‌فغان به‌ره‌و له‌شکرگای

حیساموسسه نته نه بزووتن. کاتیک ثم هه واله گه یشته لای حیساموسسه نته نه، خیرایه کی سام خانی ئیلخانی ویرای سوارانی خوراسانی و هه زاره و سه فرعلی خانی سهرتیبی شاسه یوان و لقیکی تهرشیزی به دوو دهزگا تۆپه وه ناردنی بۆ بهر په رجدانه وهی نه فغانییه کان. له په نا قه لای «زینده جان» نهو دوو له مشکه هارووژاوه تیکه له نگووتن و شهر ی گهرم قهوما. ههر لهو جهنگه دا نه فغانی رهوین و دیل و خه نیمه تیکی زۆر که و ته دهستی هیزه کانی ئیرانی. ثمه به کم سهر که و تن بوو که بۆ حیساموسسه نته نه وه چنگ هات و پاشان به فهرمانی نهو سهر داره دهوړه ی غووریان درا.

لهم کاته دا جه سه نعلی خانی^۱ سهر کرده ی هیزی گه پرووس به که و که به و شه و که ته وه گه یشته هۆر یو وه ز و ئیرانی وره یان بهرز بۆوه و له چوار لاه غووریان دهوړه درا. سهر دار مه جید خانی نه فغانی که حاکمی غووریان و زاوی عیسا خانی سهرتیبی کارگرتی هیرات بوو تۆقی و به قورخانی پیروژه وه گه یشته لای حیساموسسه نته نه و به خشرا. کاتیک غووریان گیرا و بلا بو ونه وهی ثم هه والانه لهرزه یان خسته دهروونی دانیش تووانی هیرات، هۆر یو ی بئ بهر گتړه وه بهر وه هیرات هه ستا و رۆژی دووشه ممق سهر ته تای مانگی شابان له یهک فرسه خی قه لا به شه و که ته وه بنه ی دانا و دوی دوو رۆژ له و یوه بزووتن و رۆیشتن. سام خانی ئیلخانی زه غه رانلوو له گهل پینسه د سواری خوراسانی و کوردان و پاشا خانی موکری برازای عهزیز خانی موکری سپاسالاری تیکرای

۱ - مه بهستی له نه میرنیزامی گه پرووسییه که به فیل و ته له که توانی هه مز اغای مه نگور هه لته تیننی و قازی قاسمی بابیری قازی محهممه به دوی دا بنیرئ و خوشه و دانه خۆره ی بکا و رایکیشنی بۆ سابلاغ (مه هاباد) و سویندی به دروی بۆ بخوا و پاشان ویرای هاور کفغانی بیکووزی نه میرنیزام له بهر خوینتالی و چروچاوی چرچ و کرده و دی ناشیرینی سه باردت به نه ته وهی کورد. له موکریان به «دهزیرده چرچه» ناوی زپاوه.

ښیران و ښو لقی سمنانی و دامغانی و سواره‌ی کورد و تورک و چوار دمرگا توپ و مکوو پېشه‌نگ و پېش‌موی هیزه بالاده‌سته‌کان د‌مېزووتن. قوشمن هه‌تا میړگی سه‌نگه‌سپی (سپی‌سه‌نگ) که تیرهاویتیکی د‌مینی بوقه‌لا چوونه پېش. لم کاته‌دا له‌شکری نه‌فغانان که له بؤسه‌دا بوون بترس د‌هرپه‌پین و شه‌مخالیان لئ‌ناگردان و هیزه‌کانی ښیرانیان به تهرزه‌ی گوللان چزدان. شه‌میر حوسین‌خانی برای سلم‌خانی ښلخانی لټیان و مشه‌ر کهوت و ښلخانی و پاشاخانی موکریش چوونه یاریده‌ی و هه‌لمه‌تیاں برده‌ سر نه‌فغانیانی له بؤسه‌د‌هرپه‌پو و ښو و به هه‌را و قرمه‌قرم و زرم‌وکوتیکی سه‌پړ. لم کاته‌دا حیسام‌وسسه‌نته‌نه که‌پشتی و که دیتی شه‌ریکه کهوچکی تیناگه‌پړ، د‌مستوری فهرموو که حه‌سه‌نه‌لی‌خانی سه‌رتیپی ښو لقی گه‌رووس و نه‌بولغه‌تح‌خانی نه‌فشاری قاسملووی له‌گه‌ل لقیکی شوقای و په‌کیکی نه‌یشابوور و یوسف‌خانی سه‌رلقی تازه‌ی نه‌فشار و کؤمه‌لټک له سوارانی په‌نجه به خوین هه‌راکه‌نه سه‌ر خه‌نیمان، چونکه به‌راستی حیسام‌وسسه‌نته‌نه زؤر به نازاپه‌تی شم هیزانه‌ د‌هنازی. شه‌وانیش له‌ریوه هیزشیاں برد و چالاکی به‌چاپوایان نواند و به لایه‌ک‌دا توپه‌کانیاں برینه سه‌ر گرد و ته‌پولکه‌ی سوار به سه‌ر شه‌رگه‌دا و ناگریان به‌ردایه سه‌ر سواره و پیاده‌ی هیرات. به‌راستی له‌مو شه‌ر و ټپکه‌له‌چوونه‌دا لقه‌کانی گه‌رووس و نه‌فشار به‌وپه‌پړی مه‌ردایه‌تی تیراچوون و سه‌رده‌سته‌کان و سه‌ربازانی گیان‌به‌خکه‌ر چونی د‌ه‌کرئ‌ ناوپایان نازاپه‌تی و پاله‌وانه‌تی نواند. بؤیه نه‌فغانی به‌ناچار شکستیان به ملی‌دا پړا و به راگردن و چه‌ک فریدان به‌ره و شار تپیانقوچاند. ژماره‌ی کوژراوانی شار که‌پشته حه‌فتا که‌س که سه‌رلکیکیشیاں له‌گه‌ل بوو. له‌و گېژاوی هه‌رایه‌دا به‌یادخاری لقی نه‌یشابووری یاسکی برینیکی قوالی هینا و به‌یادخه‌کی له ده‌ستی په‌ری و جه‌ماومری هیرات هه‌لیانگرتوه و بردیان. هؤردووی ښیران باوه‌شی له به‌ژنی قه‌لا وه‌رینا و سه‌رقالی قه‌لاگیری بوو که محه‌مه‌دیوسف‌میرزا به فیژوفرت و ری‌خؤش کردنی عیساخانی سه‌رتیپی هیراتی

که‌وته داو. له‌به‌روهی که قۆشه‌نی ئیتران گه‌رانگه‌ری قه‌لاتی هیراتیان به خۆراگری و وره‌ی به‌رموه ته‌نییوو، شازاده محهمه‌دیوسف زۆری خه‌م خوارد و چه‌شنی ماسی که‌وته نێو تۆر و داوی دله‌راکه و له راستی‌دا وه‌کوو یۆسفی که‌نعانی خۆی له نێو جواریدیاری هیراتا له جالاو و سیاجالا هاته به‌رجاوی و بۆ رزگاربوونی تیتما. به‌ناچار نامه‌یه‌کی نووسی بۆ ریزدار سولتان‌مراد‌میرزا حیسام‌وسه‌سهنه‌نه و برای خۆشی وه‌کوو بارمه‌ نارد نه‌ نێو کاروانی نه‌ستیره‌به‌رز و دوو تۆپیشی ره‌گه‌ل خست که یه‌کیان بێشتر له جه‌نگه‌ی گه‌مارۆی هیراتا توانیبووی له سپای خوا به‌خشوو محهمه‌دشای غازی بیه‌ستینی و نه‌وی دیکه‌ش هه‌مه‌زه‌میرزای حیشه‌توده‌موله دابوو به‌ پارچه‌مه‌دخانی وه‌زیر. هه‌روه‌ها به‌یداخی کابرای به‌یداخدارێ نیشابووریش نێر‌درايه‌وه و تکیا کردبوو که له‌مشکری به‌ختیاری ئیتران هه‌تا غوریان بکشێته‌وه و خودی شازاده محهمه‌دیوسفیش دوا به‌دوايان ده‌گاته خزمه‌ت والی پایه‌به‌رز. دواکسانی وه‌رگه‌ران و ولایان درایه‌وه، به‌لام فیتی کرد و به‌لێنی خۆی نه‌برده سه‌ر و شانی له قه‌لاباری توند کرد و چاوی له ئاکامی په‌یمان‌شکاندنێ نووقاند، هه‌ر بۆیه حیسام‌وسه‌سهنه‌نه له‌رمانی دا که سه‌رله‌نوێ هۆربوو بگه‌ڕێته‌وه. بێشتر مه‌جیدخانی سه‌ردار زاوای عیساخانی سه‌رتیپ له‌ گرتنی غوریان‌دا هه‌نگاوێکی هاویشته‌بوو، ئیستاش ویستی خزمه‌تیکی باش و به‌رجاوی کردبێ، بۆیه له عیساخانی راسپارد و داوای لیک‌کرد ئیزنی بدا ئه‌م کار و خزمه‌ته‌ش پاره‌پێنی. عیساخان قه‌بوولی کرد و تکیا به‌کی که محهمه‌دیوسف‌میرزا له حیسام‌وسه‌سهنه‌نه‌ی کردبوو نووپاتی کرده‌وه و مه‌رج و په‌یمانی دانا که شازاده محهمه‌دیوسف‌میرزا و شازاده محهمه‌دحه‌سهن و نه‌وانی تر که سه‌رچاوه‌ی چه‌په‌لکارین به‌ چۆله‌پیچ‌کراوی بیاننێرێته خزمه‌تی حاکمی پایه‌به‌رز. حیسام‌وسه‌سهنه‌نه دواکه‌ی لێومرگرت و داوای چه‌ند رۆژان عیساخان به‌لێنه‌که‌ی به‌جێهێنا و خۆی له هیرات پالی داوه. هه‌ر له‌م رۆژانه‌دا په‌رویزخانی

سهرکردی سوارانی چهرداوه پروو و نه سکه ندمرخانی کوری حوسین پاشا خان
موقعه ددم له گهل لقیکی هیزی مراغه گه یشته پال قوشه نی شکومه ندی ئیران.
به لام کاتیک حیساموسسه نته نه بوی دهرکهوت که ئم گلت و په یمان و خزمه ته ی
عبساخان سه بارهت به دموله تی گهره ی ئیران له بهر سهر به خویوونی خوی بوو
له هیرات، لیتی و خوقهوت و سپای بالادهستی له غوریانه وه بهرمو هیرات گال
دا و له ریوه فرمانی شهر و هه لمهت و تیکه له چوونی دا و له جیگای خوی دا
ده یگترینه وه.

چەند ھەنگاویک بۆ نۆژەن کردنەوهی دووکان و

بازاری ورمی و سازبوونی دووبەرەکایەتی

وەکوو دیارە عەسکەرخان دواى ئەوهی لکی تازەى لەگەل یوسفخانى سەرلکى براى ناردە قەلای ھیرات، خۆى بە دوو لقى ھەوت و ھەشتەوہ لە ورمى ماڤوہ. بېووکخانى برا چووکەى کە بە ناوی ئیمام قولىخانى باوہگەرەپوہ کرابوو، شەو و پوژ بە دەورەى سەرئېپى کاکىدا ھەلەدەسوورا و خزمەتى دەکرد و بە دلەواو گوێى بۆ ھەرمانەکانى ڕادەداشت. ئەگەرچى لەگەل سەرئېپ لە دایک و باوکێک کەوتبوونەوہ، بەلام لەبەر چاک پەرەردە کران و ڕاگرتنى ئەدەب خۆى بە یەکیک لە خزمەتکارانى کاکى دەزاسى و بە گبان و دل سەرى وەبەر بارى ھەرمانى دیتا.

بەرستى عەسکەرخانى سەرئېپ کات و تەمەنى بەنرخى خۆى بەختى رێکخستنى کاروبارى حکومەتەکەى مېرزا دەکرد. ھەرۆھە ئەرک و خزمەتى دیوانى کە بریتى بوو لە پاراستنى ھێمنایەتى سنوور و وەرگرتنى پیتاک و دانانى سەربازان لەسەر شانى ئەو ھەلەدەسوورا. جا لەبەرۆھى کە بیری بەرزى بە سەر ئاوەدانى ولات و ئاسوودەیی و ھەسانەوہى <‘سپکارانەوہ دەسووراپوہ، تەمای گرت کە بازار و قەیسەرى کۆنى ورمى کە بەراستى دەنگوت کاوڵاشە سەرلەنوێ بە شێوہیەکی تازە و چاک و لەبار نۆژەن بکړینەوہ. بۆیە وەستاکار و نۆیاروانى شارمزا و لێزانپان لە تورپیزی ئاوەندى دەسەلات و خۆپوہ ھێنان و کەوتنە سازکردنەوہ و کەلتەى بازار و دووکانە گەرەکان. لەبەرۆھى کۆلانى زیندرووہکانى ئیستا کەوتبووہ دیوار بە دیواری مەحکەمەى بەرپز حاجى ئاغامەجیدى ئیملمجومەى ورمى و دەرگای کۆلانەکەى

ویکتینا و ته‌نگه‌به‌ری ده‌کردموه و بازاره‌که‌ی پی‌گوره ده‌بۆوه، به‌ریز حاجی ناغامه‌جید و ده‌نگ هات و به‌ری پی‌گرتن و له‌عه‌سکه‌رخانی سه‌رتیبی راسپارد که ئهم کاره به‌پێچه‌وانه‌ی ئایینی رووناکی‌ده‌ری ئیسلامه و به‌مه‌ش رانه‌وستا و به‌کیک له‌نزیاروانانی ته‌وریزی گرت و له‌لاقی کرد و به‌شوولان چزانندی. جا چونکه سه‌رتیب پیاویکی به‌غیره‌ت و ده‌ریای هێمنی و له‌سه‌ره‌خۆیی بوو دانی به‌جهرگی داگرت و پیشی خواره‌وه و به‌ناحه‌زی له‌گه‌ل ئیمام‌جومعه نه‌جوولایه‌وه. به‌لام له‌م کاته‌دا که‌سانێکی فیه‌نه‌گێڕ هه‌له‌که‌یان خواسته‌وه و که‌وتنه‌ شه‌یتانی و شۆفاری و نانه‌وه‌ی دووبه‌ره‌که‌یه‌تی له‌نیوان ئهم دوو گه‌وره‌پیاوه‌دا و کاره‌که‌ گه‌بشته‌ جیگا‌به‌ک که‌ ئیمامی به‌ریز چهند مه‌به‌ستیکی دیکه‌شی کرده به‌لگه‌ و بیانوو و له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک مامۆستای پایه‌به‌رز به‌ مه‌به‌ستی سکالا به‌ره‌و ته‌وریز بزووت و له‌وێوه‌ رووی کرده تاران‌ی پایته‌خت.

زۆر چاک بوو که‌ له‌م کاته‌دا میرزا سادقی قایم‌مه‌قامی پێشکاری نازه‌ربایجان له‌ تاران بوو. کاربه‌ده‌ستانی حکومه‌تی لێکۆڵینه‌وه‌ و پێکهێنانه‌وه‌ی هه‌رێک لایان خسته‌ نه‌ستۆی وی و هه‌یژا حاجی ناغامه‌جیدیان به‌وپه‌ری ریزه‌وه‌ له‌گه‌تی نارده‌وه.

نوای گه‌یشتنه‌وه‌ ته‌وریز عه‌سکه‌رخانی سه‌رتیبیش بانگ کرا و چهند کۆڕ و کۆبوونه‌وه‌یه‌ک بۆ روون‌بوونه‌وه‌ رووی راستی رووداوه‌کان پێکهات. له‌به‌روه‌ی خودی قایم‌مه‌قام زۆری به‌روا به‌ زیره‌کی و مه‌ندی و پته‌وی به‌یر و بۆجوونی عه‌سکه‌رخان هه‌بوو. ته‌نانه‌ت له‌ کاروباری گرینگی حکومه‌تی‌دا به‌رسی پێده‌کرد و له‌ دوو به‌ دووی‌دا راویژی له‌گه‌ل داده‌مه‌زراند. هه‌روه‌ها چونکه‌ ریزی دینی‌شی به‌ ئه‌رکی سه‌ر شانی ده‌زانی، سه‌ره‌نجام پێکهێنانه‌وه‌ و ناشتی کردنه‌وه‌ و ویکرا به‌ریی کردنه‌وه‌ بۆ ورمی. هه‌ر له‌م رۆژانه‌دا قوره‌کاری به‌ خه‌رجی قورس و گرانه‌وه‌ که‌ هه‌موو له‌ گیرفانی سه‌رتیب جوو‌بوو کۆتایی پێهات و دوو‌کان و بازار ساغ بوونه‌وه‌ و به‌نگ و روویان گرته‌وه. له‌به‌روه‌ی بیوو‌ک‌خانی

سەرلقیش تهلاری تازهی دهویست بۆ نیشتهجی بوون. له پهنا قهلا و باله خانه کۆنهکان چهند خانوو بهر پهک به نرخیکسی گونجاو له خاوه نهکانیان کړدراپه وه و به پتی نه خشه بینای تازه بناغه ی داندرا و له ماوه یه کی کورتا کۆتایی پیکهات.

به کورتی دواي تهواو بوونی ته لاره که بۆ و دم و پیرۆزی، عهسکه رخان سه رتیپ میواندارییه کی ساز کرد و لهم کۆرهدا بوو که نئوان ناخۆشی مابه ینی عهسکه رخان و مامۆستانان بنه ی برا و چارمه سه ر کرا.

دریژهای شهری هیرات و ناکامی برانه‌وهی

سالی ۱۲۷۳ی کۆچی/ ۱۸۵۶ - ۱۸۵۷ی کاتیک گه‌مارۆی قه‌لای هیرات رۆژانیک زۆری به سهردا تێپه‌ری، قه‌لانشینان له‌به‌ر نه‌بوونی خورده و خۆراک و هیرش و زه‌هری سپای ئێران وه‌تنگ هاتیوون و پۆل‌پۆل وه‌م‌م‌ده‌که‌وتن و په‌سپه‌سا ده‌هاتنه‌ به‌ر په‌ساری ئالای به‌رزى قۆشه‌نى شکۆمه‌ند و له‌ برسیایه‌تى و په‌ریشانی ده‌خه‌له‌ستن. هه‌ر بۆ په‌ عیساخانى سه‌رتیپ گه‌لیک ده‌ترسا و چه‌ند چاریک به‌ زمان له‌ رۆژدار حیسام‌وسسه‌نته‌نى راسپارد و به‌تینی دان، به‌لام چونکه‌ تازه‌ درۆکانی له‌ لای والی به‌ پووجه‌ل دمرچووون و گه‌لیک جار په‌یمان‌شکاندنێ لێ به‌تاقی کربۆوه، ئیتر گۆنێ نه‌ده‌دا په‌ قسه‌کانی و پتر ته‌نگه‌ی گه‌مارۆی ده‌کیشا. لعم رۆژانه‌دا شازاده‌ محهممه‌دیوسف و حاجی غولام‌عه‌لی‌خانی نه‌لفغان و چه‌ند که‌سیکی دیکه‌ی گیراو که‌ له‌ هۆرمودا دمس‌به‌سه‌ر بوون، ناردنێ بۆ تارانی پابته‌خت و خۆی به‌ وره‌یه‌کی به‌رز و هه‌نگاوی پته‌و چاکتری شان له‌ ده‌وره‌دان شل کرد. به‌لام له‌و لاوه‌ چونکه‌ میری به‌رزه‌جێ به‌ دریژبوونه‌وه‌ی ماوه‌ی گه‌مارۆی هیرات قه‌لس و توپه‌ ببوو چه‌ند حوکمیکێ ئوند و تیژ و پڕ هه‌ره‌شه‌ی نارین بۆ حیسام‌وسسه‌نته‌نى مامی به‌رزی خۆی و گه‌لیک به‌لێن و په‌یمانی خسته‌روو. کاتیک حیسام‌وسسه‌نته‌نه‌ و سپای ئێران به‌ هه‌لچوونی بیرى پیرۆزیان زانی، تیکرا نامه‌یان نووسی بۆ خزمه‌تى موباره‌کی و گه‌تیان پێدا که‌ ئه‌ركی سه‌ر شانی خۆیان راده‌په‌رێتن و قه‌لای هیرات به‌رده‌ست ده‌کهن. بۆ نموونه‌ حه‌سه‌ن‌عه‌لی‌خانی گه‌رووس، نه‌بوله‌تخ‌خانی نه‌فشاری قاسملوو، عه‌بدوله‌لی‌خانی موله‌دده‌می مه‌راغه، یوسف‌خانی نه‌فشاری قاسملوو سه‌رکرده‌ی لقى تازه، که‌ریم‌خانی نه‌فشاری قاسملوو برائى نه‌بوله‌تخ‌خان و چه‌ند که‌سیکی دیکه‌ به‌لێنیان دا و سووریوونی خۆیان له‌سه‌ر گرتنی قه‌لای هیرات راگه‌یاندا. به‌لام محهممه‌دزه‌خانی کۆرکۆری و

یوسف خانې سهرلکې نه فشار و نه سکه نده رځانې موقه ددم وپېش هم موو کس
که وټن و بهر موړووی بورجی فیلخانه سته گهری قایمیان دایه ست و که وټه قوول
کردنی زمو و هتا ریکې دولايسی خنده کی گه رانگه پي قه له ره هوله کانیا ن
رؤ بردن. حه سته عه لی خانې گه وروس و خان باباخان و نه بولفه تېج خانې
نه فشاریش رېچکې به پېچ و گه ویدان هتا لیواری خنده ک بردن و شازاده
حیسا موسسه نته نش ناوچه ی هیراتی و کوو ماستی مه ییو لیکرد و له سر
نه ستوی سهر کرده کانی دانا که له نیوه راست مانگی محه رده موو هتا سهره تاي
سهره قه لاکه بگرن و خویان له برویانووی پوچ و بی جی لادمن. به کورتي
رؤی ۲۵ مانگی محه ردم له و کلاو قووجه و که قاسم خانې سهرتېپ سازی
کرېوو. و هختایه ک داویان کرد رېچکېه ک به ره و شار بکریته وه. توپیک له
بورجی خواجه عه بدولمه هدی را هتدرا و له پری گولله هات و لای کابرایه کی
توپی لی گرده پر کرد. قاسم خان زوری له دلی گران هات و هه رمانی هیرشی دا و
هتا ۲۹ مانگی محه ردم نه و گورستانه ی که خه لکی شار به شانی خنده که وه
کرېوو یانه مه ته ریز، سهر بازه کانی به په لاماری بویرانه و چاونه ترسانه
گرتیان و لم هه لته تدا نوو سهر بازی قه یی و ته رشیزی زامدار بوون.
جاریکی تر نه افغانی هه لیانکو تايه سهر سته گهری قاسم خان و کریانه ته قه،
به لام هیزه که ی بهر رېکفی خویان راگرت و هه نگاویان به ره و دواوه نه نا و دموری
سه د که سپان نه افغانی گوره موو کردن و نه وانی دیکه شیان تاراندن. بؤ سبه یینی
نحیک چه کداری قه زوینی هرو و میان برده سهر کلاو قووجه یه کی که قه لانشینان به
مه به ستی بهر په رچی لی دانی ره هؤل و بنکوالی سپای نیرانی له وئ بته بیان
داکوتابوو. نه افغانی به و رېگایه دا که له دمروه ی بورج بؤ پاریز و کاتی پیویست
هه یانبوو دمربه رین و نو کس له سهر بازانی لقی قه زوینیان دانه بهر گوللان،
بویه پاشماوه ی هیزه که به پرتاو گه رانه وه مه ته ریزه کانی خویان. لم جهنگه یه دا
نه جه فقولی به کی نه فشاری گوندوزلوو که شوره لاویکی شازا و به جه رگ بوو

وېرې سهربازاني لقي تازهې نه فشار و نه سکه ندهرخاني موقه بده ميش له گه
چه کداراني موقه بدم سهرقالي شهر و ليکدان بوون. به لام هيندهې پينه چوو که
نه فغاني شکستيان به سهر شاني خه لکي شارد ا سها پاند که ويرا بويان بزيان
دهر که ون و هه لير دابريان تيخستن.

گه مارو دريژه کيتشا و هيچ رږږيک چه کداراني نيران له شهر و ليکدان
نه ده کشانه وه و پييان له سهر به ليني خويان دده گرت و نازايه تي بي وينه پان
ده نواند. وای ليها ت که عيساخان و قه لاداران که و تنه باري نه نگه تاوي و به ناچار
سها برت به راده ست کردني قه لا پيکه وه باس و راويزيان دامه زرانده. ناخريه که ي
رږږي شه موق ۲۵ ي مانگي سهر سهر عيساخان چه شني قابوړيکي بي گيان به
باله پرژه و سهر لني شواو چاره ي نه ما و کليله کاني قه لاي به ده سته وه نا. به
ناماژه ي حيساموسسه نته نه خودبه و سکه به ناوي ناوداري شاهه نشاي نيران
خويندرايه وه و ليدرا و سهر که و تننامه نيردرايه باره گاي فرمانر وه وای
پايه ببرز و حيساموسسه نته نه و سهر کرده کاني ديکه له لايه ن پادشاه و خه لات
کران و که ولي سهر به رزي به شانيان دادرا.

کاتېک يوسف خاني سهر لک هه والي ثم سهر که و تنه ي به نامه يک نووسي
بق عه سکه رخاني سهر تيبي کاکي هيژاي و بوي ناره ورمي، به فرماني ميرزاده
نه که بر ميرزاي حوکران و عه سکه رخان سي شه و و رږږ بازار پان رازانده وه و
کرد يانه چراخان و جيژن و شادي.

راپه‌پینی میرسولتانی بناری و شه‌هیدبونی

عه‌سکه‌رخانی سهرتیب

بۆ شپکردنه‌وه و به‌هواداجوونی ئهم باسه به‌ دوور و درێژی، ده‌بی بلیم ناوچه‌ی مهرگه‌وه‌ر که هه‌روا چه‌ند فرسه‌خێک له‌ شاری ورمیوه‌ دووره و که‌وتۆته‌ فراوسینه‌تی ده‌شت و ته‌رگه‌وه‌ر و به‌رمو‌پووگه‌ هه‌لکه‌وتوه‌، شوینیکی به‌رنا‌زاهیه و فیتنه‌ی له‌ هه‌لده‌ستی. دانیش‌توانی بریتین له‌ کوردی چه‌ند توخمه و تیکه‌لو و قه‌لای بنار که‌ یه‌کێک له‌ قه‌لا سه‌یر و به‌رزه‌کانی سه‌ر به‌ ورمیه‌، به‌ شانی قیبله‌دا که‌وتۆته‌ سه‌ری ئه‌و سه‌ری مهرگه‌وه‌ر و فرسه‌خێکی له‌گه‌ل «ناوچیا»^۱ی خاکی عوسمانی نێوانه و له‌ کۆنه‌وه‌ ملکی باب و بابیری میرسولتانی بنارییه‌. میرسولتان له‌ تۆرمه‌ی شه‌میرخانی برادۆستی بناغه‌دانهری قه‌لای بدمه‌ که‌ پیشتر باسی سه‌ربزێوی و سه‌ره‌لانی خرایه‌وو.

لهم سه‌رده‌مه‌دا سه‌رکایه‌تی ناوچه‌ی به‌رباس له‌ لایه‌ن ده‌وله‌تی مه‌زنه‌وه‌ یرابوویه ده‌ست شازاده‌ مه‌لیک مه‌نسوورمیرزای دایک‌برای مه‌لیک قاسم‌میرزای فه‌رمانفه‌رما و شه‌ویش له‌بری خۆی شازاده‌ نیعه‌مه‌توللامیرزای کوری مه‌حموودمیرزای به‌ حوکمران دانا‌بوو، به‌لام نیعه‌مه‌توللامیرزا و جه‌ماوه‌ری دیکه‌ له‌به‌ر شه‌رنا‌نه‌وه‌ و ده‌سد‌رێژیه‌کانی میرسولتانی بناری نه‌دمه‌سه‌انه‌وه‌ و ده‌ستیان نه‌دم‌رۆیی. بۆیه‌ بوو که‌ شازاده‌ی پایه‌به‌رز به‌ مه‌به‌ستی خاشه‌کێشانی فیتنه‌ی ئه‌و سه‌ربزێوه‌ یاغیه‌ ده‌سته‌ودا‌وینی عه‌سکه‌رخانی سهرتیبی خالۆزای بوو. به‌ ته‌گبیری وی چۆنیه‌تی بارودۆخه‌که‌یان به‌ گه‌وره‌بیا‌وانی حکومه‌ت راگه‌یان‌د. کاربه‌ده‌ستانی ئازمه‌ربایجان له‌رێوه‌ حوکمیان نووسی و جه‌ختیان کرد‌وه‌ که‌ عه‌سکه‌رخانی سهرتیب بێ‌راگا و ته‌واوی قه‌لاکانی سه‌ر به‌ ورمی و

۱ نووسویه‌تی نه‌وجه و به‌لام ناوچیا به‌ ناوبانه‌.

به تايبته قه لای بنار بکه نه بنکهی له شکری و پاسه وانیان بۆ دیاری بکړی. سهرتپ سهره تا قه لای به رده سووری کرده نامانج و به ته گير و راوینزی به ری و چی تا فمیک سهر بازی له وی خزان و پاشان تیکپروو خاند. پاشان به ته گيری له بار و گف و به لینی بن د راو توانی میر سولتان بانگ بکاته لای خوی و نیوړوکی همرانی گه وره پیاوani ده سلاتی پیرا بگه یه نی، چونکه هه تا شه دم میر سولتان گوئی نه ده دایه حوکی هچکام له حاکمان و نه ده هاته قه لای ورم و سهری و بهر نه دینان. به پئی هه لومهر چی ته نگه تاوی سهر دم میر سولتان دهستی به رداوه و به لینی خزمه ت کردنی دا. دواتر و پرای حاجی میرزا عه ولا و لوتفوللا به گی سهرکاری دیهات و دمست و پیوه نده کانی سهرتپ و چنه سهردهسته و سهر بازیک شیزنی گه رانه وهی در بۆ قه لای بنار. به لام کاتیک گه شسته وه قه لاتی خوی ملی نایه وه له سهر بزوی و بادیه موایی و گوئی من سهر به ده لته تی عوسمانیم! حاجی میرزا عه ولا و لوتفوللا به گ له ناکاری لاسارانه ی توفین و ترسان که بیانکوژی، بۆیه به په ند و ناموژگاری لاواندیانسه وه و به خیرخوازی ریگی چاکیان و بهر نا، به لام هه توزیکش به گوئی شه و پیاو ودا نه جوو و پتری بی لن هه لئنا و که و ته پرکیشی. دانیش توانی به رده سووریش وه شوین هه لویتستی میر سولتان که و تن و به ده نگ نیتری تیکه و تن و که و تنه سهرده شینی. بوو که بخودا باوه پیکراوه که له رووی ناچاری و په نامه کی نامه په کیان نووسی بۆ عه سکه رخانی سهرتپ و ره پ و راست گوئیان که ئیمه ئیستا له قه لاتی بناردا له ترسی پرکیشی و نیتاتی ئیم پیاوه چه شنی ماسی که و تووینه تۆر و داوی دله راوکه و ته نگه وه و چاوه روانی همرانی به ریژ تانین. سهرتپیی ناودار به بیستنی ئیم هه والا نه خوی له خاشه بر کردنی شه و پیاوه هه لکرد و دهس به کار بوو. هیشتا له هیزه کانی رانه سپاردبوو که بن راوه ستان له گه ل شازاده مه لیک مه نسوور میرزا و نیعمه توللا میرزا پیی نایه رکیف و که و ته ری. لایه نگرانی به تايبته حاجی میرزا مه هدی مسته و فی زوریان

و بهر هره لخوا ټیند و به دهوری دا هاتن که نه چې بؤ شو سه فوره پر سام و ترسه و که لیک به لگهی پته ویان به گویی دانا، به لام هیچ فایدی نه بوو. رږزی شه معق کلکهی مانگی جیمادی په کم له گهل لږیک سرباز و توپخانه و سوارانی د و نازا له ورمیوه بزووت و رږزی په کم له قه لای باراندیز لای دا و بؤ به یانی هر له سر شو هوایه هه لیکړده قه لای تر گه و و فرمانی خاپوور کرانی دا. په پرمو خانی له بهر چهند سوچ و ناوانیک گرت و به زنجیر پیچی ناردی بؤ ورمی و له وئړا رږزی بؤ ناوچه می رگه و. شازاده مه لیک مه نسوور میرزا و نیعمه تولامیرزا له سهر تاوه وئړای بوون و نهوسا می رگی «د زگیر» سهر به دهشتی مهر گه وری کرده هژو وگا و تاول و خټو ته لی هه لدا. لم کاته دا حه سن خانی سهر تیپی سواره ی قه ره په پاغ له گهل چه کدارانی و میرزا ناغای سهر خټلی شکو ته وئړای ټیلجاری سؤما و برادوست به پټی حوکی مه زنه پیاوایی ده ولت دوا به وای په کتر پیدا بوون و دایانه پال هژو و. له راستی دا ژماره ی له شکر چی پانی دهشتی مهر گه و سهری ده گه یشته سین چواره زار سواره و سهر باز و کټو و سارای ناوچه ی مهر گه و له بهر هاژانی چه کدارانی قوشه ن دهنگوت دهریای پر شه پؤلی به سامه.

به کورتی سهر تیپ بؤ سبه یین محهمه سولتانی خه له جی له گهل دهسته سهر بازیک ناره قه لای بنار و داوای کرد میر سولتان بټ و نهویش ژور نازایانه بهر و هژو و به ز که و نه ئی. کاتیک گه یشته خزمهت سهر تیپ دهستی کرد به جامه لووسکی و ریایی بازی و سهارهت به رابردو و داوای لیټو و ردنی کرد و پارایه وه که قه لای بنار ټیک و پیټک نه ئی و له بهر امبه ربا نه و نه دی بؤ بلوی دیاریه یک ده ئی بؤ کار به دهستانی بالای نازم ربا یجان. سهر تیپ ثم جارهیان له بهر به رږم و نه دی رږږگار په زامه ندی له سهر داواکانی دهر بری و لم باره وه کاغه زی نووسی بؤ نوسره توده و له ی فرمانفرما (حوکمران) و میرزا سادقی قایم مقام و چؤ نیه تی رو و داوه کانی لیټو و ن کرد نه وه و هه تا هاتنه وه ی و لام هر

لەوئ ماپەو. میرسولتانیشی ئیزن ئەدا کە بگەریتەو قەلای بنار و لە هۆربوودا دەست بەسەر راپگرت. ئەو پیاووە ئەگەرچی لەبەر چاوان ڕەش ببوو، بەلام گرفتار و بێکۆت و زنجیر لە ژێر دەواری حاجی مەرزا عەولا و لوتولەلایەگدا هەلکۆرما. هەتەت لەوئ بەدزی هەوالیکێ درۆ و بێبنەمای بیستبوو کە محەممەدسولتانی خەلەج و سەربازەکانی کۆتوپر بە دەست جەماوەری قەلای بنار کوژراون. میرسولتان بەم نەنگۆیە زۆر تۆقی و تەماشای کرد کە تازە لەو داوی بەلایە ڕزگاری نابێ و بە خراپترین شێوە سزا دەدرێ و تۆلەئێ لێدەکریتەو. بۆیە لەبەر خۆپەو بیریکی گەڵالە کرد کە ئەگەر بێتوو هەلیک و مەجنگ بێنێ و لەناکاو سەرتێپ بە زەبری خەنجەر بکووژێ، دەتوانێ لەو گۆزاووە پڕسام و خۆفە دەریاز بێ و هەلێ. هیچکەس بەم ئامانجە شاراوێ نەدەزانی و خۆشی فکری لەو نەدەکردەو. ناخەر ئەگەر شتێکی ئاوا بکا لەرێو دەکوژیتەو. پەتکۆو ئەو کابرایە چەندە نەفام و خەیاڵووی بوو کە لە نێو هۆربوویەکی سێهەزار کەسی و گیانفیدایانی جوامێردا خۆی لە کوشتنی ئەمیریکی ئاوا ئاقلەند خۆش دەکرد.

بەکۆرتی میرسولتان هەموو پۆلێ بە دەم ئەم خەیاڵەووە راپدەبوارد کە دەرفەتێکی بۆ بڕەخسێ و ویستی حەشاردراوی دەروونی وەکردەو بگێرێ. شەویەک لە شەوان پاش ئەوێ بەیان بەریوو، ئەو کابرایە بە سەر لێشێواوی لە خێووە و حەپسخانەئێ خۆی کە نیزیکی ئاوالی عەسکەرخانێ سەرتێپ بوو دەرپەڕی. وەختایەک کە شازادە مەلیکەمەنسورمیرزا و سەرتێپ و نیعمەتوللامیرزا بێکەووە لە دوو رەگات نوێژی بەیانی ببوونەو و خەریکی نزا و پارانەو و تەسبیحات بوون. لەپێڕ خۆی بە ئاوالداکرد و پاش سەلام و کێنۆش بێرێن. سەرتێپ تێڕاخوڕی و فەرمووی بۆچی بێئیزن و سەریەخۆ ھاتوویە ئێرە؟ لە ولامدا عەززی کرد کە قەسەیکێ نەهێنیم بێتە و دەبێ بە گۆی بەرێزتانی دا بچرێنیم. ھەر کە ئیزنی وەرگرت، لە سەرتێپ نیزیکی بزوو و

دهسبه چې به خه نجر داگزايه سينگ و شان و پيلي. لم كاته دا شازاده مهليك مه نسوور ميرزا و نيعمه توللاميرزا ساميان پښت و به بزرگاوې له تاول دمپرېن و هاوريان كرد. نو كهسانې كه له دواړي سهرتيب نيزيك بوون ومخو هاتنه وه و سهرمتا لوتفوللا به گي سهركار بهرو هه راكه رويي و نه قې خاني وه كپليش دوا به دواي گه پشتنې و كاتي و مژوور كهو تن سهرتيبې شوړه لاو له ژير قه لافه تي چوارشانې شو پياو ده شل لاسي خويني خوي بيوو. له ريوه لوتفوللا به گ ليسي وه دمست هات و خه نجره كې له چنگي دهرهينا و سوراني به كې پر دايه و له مه چكي خوي هالاند و رايكشا و به خه نجره كې زه بريكي واي له دمي دا كه نو كي له پشته سهرې هاته دم. نو سا كهساني گيانفيدا په پتاپه پتا گه پشتنې و هموويان دا يگزانې و بريني نه ستميان تيكرد. سهرتيب و مختايه ك خوږن به همو و نازاي نه دامي دا دهاته خوار هه ستا و هه تا له تاوله كې هاته دم نه و دندې خوږن له بهر رويي و فيجقه ي كرد كه به لا دا هات و گياني دايه دمست خولقينه ري جيهان. بيم كار ه ساته بوو به رويي واوهيلا لهو سهرراپه دا و شه قزني شين و شه پور و گريان گه پشته په رپر وچكې ناسمان. جه ماو مري قوشه ن به جاريك هرو و ميان هينا و جهنده كي مير سولتانيان به شير و خه نجران قه لت و پر كرد و به له ت و په تي به دم ناوړ يانه وه نا و سووتانديان.

پاش شهوي كه بالي به ختي شه هيد بوون سينه ري به سهر سهرتيب كيشا. قوشه نچي توقيز و پول پول دهر و پشتن و بلاو ميان ليكرد. لم كاته دا جه غه ر قولي خاني سهرلك و لوتفوللا به گي سهردهسته و حاجي ميرزا عه ولا و لوتفوللا به گ تهرمي شو شه هیده خوابه خشيوه يان نايه كه ژاوه و شه ويك له بارانديز مانه وه و بې به ياني گه يانديانه شار. بر دنه وي مه يتي سهرتيب بې شار به راستي وه كوو رويي رابوونه وه و ابوو. گه وړه و گچكه هه لېشكو و تيوون و سينگيان دهكوتا و به سهرې خويان دا ده دا و به بانگ و سه لا دهر گريان و بابهر يان بوو. سهر منجام كلري سهرمخوشي له لايمن ميرزاده ي حوكمران و

مەزن و ماقوولانی ئەفشارەووە بۆ داندرا و لە ئاخیری دا ئەکبەر میرزای حاکم هاته کۆری سەرەخۆشی و کەوتە دلدانەووەی نەجەف قوڵی خانی بەگلەربەگ و دایکی مەینەتباری سەرتیپ.

جەنازیە سەرتیپیان بە ئامانەتی لە موغبەرەیی ئاخوند مەلا علی عارف ناشت هەتا وواتر بەرپی بکەن بۆ بەر دەرانی بەرزی مەزارگەی ئیمامان. «مونشی» شاعیری ورمیی ئاواي ڕێکەوتی ئەمانی ھۆنیوەتەو:

نووسی پێنووسی مونشی ميسرە عتيك پر و تەواو
حەیف بۆ عەسکەر خانی^۱ ناکامیکی شۆرەلاو

پۆڤگار تێپەرین و کاتیک لەم سالەدا ھەوای کۆژانی عەسکەر خانی سەرتیپ گەیشتە ھیرات، یوسف خانی سەرکردەیی لقی تازەیی ئەفشاریش کە لە ڕیزی ھیزە بالادەستەکاندا بوو، لەسەر فەرمانی ناسرەددین شا پلەیی سەرتیپاھەتی ھەرسێک لقی ئەفشاری باربوو کرا. لەبەرەوێ بیووک خانی سەرلک لەگەڵ چەگدارانی لکی ھەوت ئەرکداري پاراستنی تەوریزی ناوەندی دەسەلات بوو، پاش ئەوێ ھەوای کۆژانی کاکي بلاوبۆو، میرزا سادقی قایمەقام سێ پۆڤان لەسەرێک ڕووی کردە بنگەیی سەرکردایەتی و بەشداری بوو لە کۆری پرسی عەسکەر خاندا و پاش سەرەخۆشی لە بیووک خان و دلداری دانەوێ، ئیزنی دا هەتا بگەڕیتەووە ورم بۆ پتەو بوونی کاروباری ھۆکومەت و ڕێکخستنی ئەرکەکانی. جا لەبەرەوێ زۆر بەتوندی جەختی کربۆووە لەسەر سزادانی کورانی میرسولتان و ڕێک و پێکی ناوچەیی مەرگەوەر کە پاوانەمیری شازادە مەلیک مەنسور میرزا بوو، ھەر کە گەیشتەووە ورم، جەغەر خانی سەرلکی ویزی لکی ھەشتی ئەفشار بەرێکردە مەرگەوەر.

نیردرانی جه عفرخانی سەرلک بۆ ریکخستنی کاروباری ناوچهی مەرگهوه و قهلاى بنار و ناكوکى نىوان سنووردارانى ئيران و عوسمانى له سەر ملکایه تی نهو قهلايه

جه عفرخانی سەرلک به ئامانجی راپهراندنی ئهرك و فهرمانی سهر شانی
له ناوهندی ناوچهی مەرگهوه بیهی داکوتا و هموو رۆژیک ئاگری شهر و
لیکدان دهمته چیلای زیاتر وهیهر کرا. ئاخریه کهی خان ئهبدال و مهحمود و
جانگیرى کورانی میرسولتان خویان بۆ رانهگیرا و به فهران فهران ههلاتن و
بوونه دهسته داوینی پاشای مووسل و خویان به رعیت و جه ماومری دهوله تی
عوسمانی دانا. پاشای مووسل «ئهممه دئاغا» ناویکی له گهل ئاقمیک چه کدار
ناردنه یاریدهی کورانی میرسولتان و رایئه سپاردن رهم و راست بلتن که خاکی
بنار کهوتنه «ناوچیا» و سهر به دهوله تی عوسمانیه و دانیشتوانی له
کۆنه وه به ره فرمانی حکومه تی رۆم بوون. جا بۆیه به گویره ی پهیمانی نىوان
ههردک دهوله ته که ، دهستیه وردانی کاربه دهستانی دهوله تی ئیران لهو خاکه دا و
نانه وهی سه رنیشه بۆ دانیشتوانه کهی ئابه خیر و به پیچه وانیه یاسایه . کاتیک
ئهممه دئاغا گه یشته ورمی دیداری کرد له گهل ئه کبه ره میرزای حوکمران و
بیوو کخانی سه رلق و راسپارده کانی پاشای مووسلی پی راگه یاندن. میرزاده ی
حوکمران و بیوو کخانی وره یین تۆزیک لهم کاره رامان و قول بوونه وه و وایان
به باش و به روه وه ند زانی که جارئ هیز و تۆپخانه یان له مەرگه وه ره وه
بگیر نه وه شار و که ره مخانی سه رخیتلی ره وه ند به مه به ستی راگرتنی بارودوخ
ناوچه که بنیزن . هه تا پاش پرس و را له گهل کاربه دهستانی ئازهر بایجان بزانن
دهوله ت ده لئ چی ، له سه ره ئه و بێ ودانه برون و ره خنه ی حکومه تی نه یه ته وه
سه ریان. حاجی میرزا محمه دخانی سه ره له می وه زاره تی کاروباری ده ره وه ی

نازه ربايجان كاغه زېكي له ولايې نه كېر مېرزاى حاكمى ورسېدا نووسيوه و چونكه كاكل ومېه سته كې سېاره ته بېم روډاوه ده قاوودق ده خريته روو:

«له دهورت كېرېم! نوينې كه ۲۱ مانگې رېه مېزان بوو، پياوې ناغا بيووك خانې سهرلك هات و نامه ي به نرخی نيوه ي هېنان و بهرېز وه رگيران و سېاره ته به باروېوځي شو ناوچانه نه وېهېرې ئوخزنى خسته دل و دهروونه وه. مه لاي [پړمې] ده لې:

چونكه تې بووې كانياوې مه سته وې

بېتوو كېر زياديش بكا هر تې هه وې

نووسراوه كانې پېنځترې بهرېزې بهر زېجېتان زوړې نېگه رانې و دله راوكه ي ناپه وه، بړيه ده يوو نامه يه كې ئاواش بگاتې كه دل پېي بگه شېنه وه. لم يه كېډوو رڼوډا كه نامه بهرې پايتخت ده روا ئېم كاغه زه ي بهرېزېستان ده نېرېنه خزمهت كې وه رېپاوانې ده سولات، مه تاكوو نه وانېش هه لسووران و تېكوشانې نيوه يان له بابته رېك وېنېك كړدنې كاروبارې مه رگه موږ و بناره وه بړ روون بېته وه و چله وډارانې ده وله تي بهر وه كېشه لېي ئاگادار بې. چونكه له پړووي نيوه رڼو كې شو نامانې پېنځتر نيوه ي هېژا و سهرلك نووسيووتان و نېرېرېپوونه پايتخت، به شېنېكي له لايېن كار به دمستانې مه زني ده وله تي كېر وه وه وا لېكدرېپووه كه بې و نه بې حكومته ي عوسمانې به هېز و قوشه نه وه بهر مو مه رگه موږ و بنار تېكشاوه، هر بړيه هېندېكي ئالوړې و هه لچوون به شوېنه وه بوو. مني خزمه تكار به په له ئېم كاغه زانه ده نېرېم هه تا هه موو گومانه كان بېرېنه وه. عه لي قولي خانې نهفتارې مېرېنېجي سهر به فرمان كه [قهراره] له تارانه وه بې، نه كېر بهرېزې بهر زېجېتي به شه وكه تي هېژا مه زنه ومزير بزانې چما قوشه نېك له ولاتې عوسمانې را نه هاتوه، ناينېرې و خوبه خود ده بې كېشه و ده قهره كه بېرېته وه و رېگا نه درې كه ئاغايان بخزېنه نيو خاكې ده وله تي

گه ورهوه. ری و شوی نیک دباری کړووه و نووسیو به تی که پوخته کی له کاغزی شازاده ی به ری ز روکنوده وله ندره شیر میرزا دا و بهر چاوی جه نابان ده که وی. هر چو نیک بی نه گهر بم ته گبیره چاکه ی نیووی به ری ز و سهرلک، که ری مخانی سهرخیلی ره وند بتوانی بارودخی مهرگه و مر هیور بکاته وه و شهر نانه وهی جه ماوه ری [قه لای] بنار داکو وینن باشترین ری چاره یه. مه زنانی دولت به شاکرا نووسیویانه و هر موویانه که له پیش دا به شاکل و ته گبیر و راویژ و دلدانه وه [له که لیان تیکه ون]، پاشان نه گهر نه کرا به قوشه نی ورمی بچنه سهریان و جما پیویست بوو له چند شوینی دیکه وه ده بی هیژ کویته وه و توخمه یان قه لاجو بکری. به کورتی شیوه ی هه لسو که وت و جوولانه وهی جه نابان و ته گبیری جونی که ری مخان بق مهرگه و مر و بنار نه گهر به هیوای خودای گه وره بتوانی بارودخی که ری بکخانه وه نه وه نده و بهر دلان ده که وی که هر نه بیته وه. نه حمه دشاغای نیردراوی پاشای مووسل هاته نیر و ژور چاکي جواب درایه وه و بیده نگ بوو. نامه ی کی به ری ز تانی پیبوو، ناردی و چاوم پی کی که وت عه بیکی وای تیدا نه بوو^۱. به لام چونکه نه مجار هس جله و دارانی دولت ژوریان راسپاردووه و نووسیویانه و هر مور یانه که نه کن سه باره ت به مهرگه و مر و بنار له که ل بهر پرسانی نیردراوی عوسمانی و نه وانه ی دژ بهرن و له مهرگه و مر و بنارن نامه بگور نه وه، عه رزتان ده کم نه گهر هاتوو له وهی به ولوه کاریکی شاوا هاته پیش هه تا ژور پیویست نه بی هر به سوال و جواب و راسپاردی زاره کی باشتره [کاره کان راپه رن]، نه گهر هاتوو زانیتان هر پیویسته، به ری ز تان ته نیا نه وه نده تان له سر شانییه که بنووسن له فلان خاک که تل هاتوویه وی و دمه وهی شاوا وه بنییه وه و بیگری سهرله بهری ملکی

۱ - بی گومان به باری سیاسی دا نامه کی حاکمی ورمی هه له ی تیدا بووه بویه میر قه لم شاوا به نه ده بانه نووسیویه تی: «عه بیکی وای تیدا نه بوو». پاشان ریوینی ده کا که ده بی شاوا بکن و شاوا نه کن م پ

دوله تی مه زنه و به ئیمه ی نه سپار بووه و له لایه ن دهوله ته وه ئیز زمان نیه که یق ساتیکش پئی مانه وه ی که سانیک بده ی که کاروباری که وشه نی هه ریک لا دمشیوینن. دهوله تی عوسمانی له ته وریز کار به ده ست و شابه ندمری^۱ داناهه . نه گه ر قسه یه کتان هه یه برۆنه لای نه و با خۆی له گه ل کار به ده ستانی نازه ربا یجان بکه وپته گفتوگۆ. سه باره ت به که سوکار و کورانی میرسولتان که ئیستا له مه رگه وه ن، نه گه ر به نه حمه دناغا ده خورن و به پشتیوانی هیزی وی له وی ده جوولینه وه و سه ریان دینن و دبه ن، به رموو که پتیا ن بلین نه حمه دناغا چۆته ته وریز و ولامی به جیتی براوه ته وه و به ریگای سابلاغ دا ده چیته وه مووسل، ده ی ئیوه که به گورسیتی رزیو که وتوونه چال ده لین چی؟ به رموو که له لایه که وه ته وای ناھومیدیان بکه ن و له لایه کی تره وه به کجار هیوایان وه به ربینن یق نۆکه رایه تی خۆتان. چه شنیک له گه تیا ن بجوولینه وه هه تا نووسراوه یه کیا ن لی وه ده ست بپنن که تپی دا خۆیا ن به نۆکه ر و رعیتی دهوله تی مه زنی ئیران دانابن و ئهم کارانه زۆر پنگاخۆشکه رن. ئیدی به ریژی پایمه برز چونکه خۆی ئاگاداری مه به سه ته کانه ، باشتری لیدمزانن، به لام به راستی ده بی چه نابتان به وردی و خیرا کاره که راپه رینن و نابن هینه بخایه نن، ده نا وه کوو په تا هه موو لایه ک ده گرپته وه. [ئیترا ته وای.]

به کورنی کانتیک کورانی میرسولتانی بناری به جاریک له پشتیوانی و یارمه تیدانی دهوله تی عوسمانی سه باره ت به خۆیا ن ناھومید بوون، به ناچار که وتنه شوین که یخودا و به ریوان و ده ستیا ن یق ئیروشه وی بریز ده کرد. سه رمه نجام که ریمخانی ره وه ند که راسپارده ی ریکخسته وه ی کاروباری مه رگه وه ر بوو به چه ند واده و به لیتنیک دلی ره و برنووی دلداری دانه وه و یق رعیتایه تی دهوله تی به رز هیوای وه به رنان و به گشتی ئاگری شه رنانه وه دا کووژا.

ئەو رووداوانەى كە سالى ۱۲۷۴ى كۆچى / ۱۸۵۷ - ۱۸۵۸

زايىنى قەومان و گەرانەومى يۇسف خانى سەرلىق

لە سەرەتاي سالى ۱۲۷۵دا

يەككە لە رووداوانەى ئىم سالى سەبارەتە بە عەلى ئاغاي سەردارەيتلى
بىشكوفتى مەنشور بە شىكەك كە پىياوتكى سەربىزىو بوو. ھەمىشە ئۆكەر و
چەكدارانى رىگايان بە رىبوارانى كەلى قوشچى و قولنجى دەگرت و رووتيان
دەكرىن و ئازاريان دەدان و دەيانچازاندن و مالى بازىرگانانان بە تالان دەبرد.
خودى عەلى ئاغاش دەستى داگرتىبوو بە سەر بەرھەم و حاسلاتى گوندى
«ھوسىن»ى ناوجەى سۇمادا كە ملكى ئايىبەت و پاوانى كورەكانى
لوتف عەلى خانى سەرتىپىى خوابەخشىو بوو. سەرخىلى بىشكوفتى ئىزنى
خۇتتومردانى نەدەدا بە راسپىراوانى بىووك خانى سەرلىق و ئەويش بەگويەرى
رىگەپىندانى كاربەدەستانى جەلەوكىشى دەولەت ئاقىك سەربازى لىقى ھەوتى بە
سەرۆكايەتى ھەسەن عەلى خانى گەزنىقى و ھاوكارى لوتفوللا بەگى سەركارى
دېھات و ناوچەكان بەرىگىردە دەقەرى سۇما. نىرەراوەكان لە دەموربەرى
ھوسىن لە شويىنك كە پىيەدەتەن «ئاشتيان» و مالى عەلى ئاغاي لىبوو،
ئاورىكى شەر و لىكدانپان داگىرساند. ھەسەن عەلى خانى گەزنىقى و رىزدار
لوتفوللا بەگ ھەردووك لە پىشەومى رىزى سەربازان راوەستابوون و
ئازايەتپيان دەنواند. عەلى ئاغا دابوويە سەر گىردىكى قوتىلە و بە زەبىر و
پرىشكەى فىشەكى ئاگىر بار مەرشەى سەربازانى لە كۆل خۇى دەكرەدەو. لىم
بگىرە و بەردەپەدا ھەسەن قولى خانى گەزنىقى ومبەر گولەى عەلى ئاغا ھات و
كوژرا. لە زمان خودى لوتفوللا بەگەو دەگىرنەو كە چونكە عەلى ئاغا زۇرى
ناخۇش دەويستەم و دەيوغزاندم. دەيەويستەم بىمكووژى. مەن دەمزانى. ھەر بۇيە
جوو بووم جلوبەرىگى كوردىم كرديوەبەرم و لە پىشە سەلى سەربازان چەقىبووم.
عەلى ئاغا بە لىتتىكچوون واى زانىبوو كە ھەسەن قولى خان، لوتفوللا بەگ

فیشه کیک که زړبه ی جاران د مینه نگاوت، نهو بیچاره یی گوزاند، به لام دیسانیش سرباز هکان هه نگاویان شل نه کرد و راومستان و علی ناغیان دمړه راند.

یه کیک له روډاو هکانی دیکه ی شم ساله گه رانه وهی یوسف خان ه. هرو ه کوو پښتر نو سړا له کۆتایی شهر و کښه و گیرانی هیراتا که شازاده حیساموسسه نته ویرای هیزه کانی نیران لهوئ بنه یان ډاکو تاپوو، له ورمیوه قافه نیک سهاره ت به شه هید بوونی عه سکه رخانه سهرتپ له ناوچه ی مهر گوه ر گیشته ده ست یوسف خانی سهرلک و له پایته ختیش هوه به حیساموسسه نته راگه یه ندرا. به پتی فرمان پرسه یان بۇ دانا و به وپه پری ریز و شه وکه ته وه تازی ه یان بۇ داگرت. پاش ته و او بوونی تازی ه تباری هرو ه کوو له سهرچاوه میژووی به کانی سهرده می قاجاری دا و مبرچا و دئ، کاروباری گرینگی ریکه و تنی نیوان نیران و نینگیس سهاره ت به شاری هیرات را ده پهری و ده بری ته وه. هر بویه ده سته یه ک له هیزه کان بانگ ده کرین بۇ پایته خت و هیند پکیان له رکفی حیساموسسه نته دا لهوئ ده میتنه وه. حیساموسسه نته نه قه لای هیراتی چۆل کرد و گه رایه وه خاکی پیروزی [مه شه د]. لهوئ یوسف خان نیزن برا که بجیته پایته خت و پاش نه وهی نیکلامی پادشای کیشا، له بهر کۆمه لیک خزمه تی بهرچا و و گه لیک سهرکه و تنی شایان که به پاتپشتی لقی تازه ی نه فشار به تایبعت له پوژانی گه مارؤدا نو اند بووی، به سۆز و سیله چاوی میرانه به سهرکرایه وه و که و ته بهر نیره یی نامپا کانی و پله ی سهرتپ نو وه می نه فشار و بروشم و نیشانه ی تازی ه تی دراپه و سهری پتی بهر ز کرایه وه. دوات. نیزن درا بهر مو ورمی بروا و بهر له خوی چه کداره کانی له گه ل خانلار خانی سهرده سته کوپی نار ه حمان پاشا خان و نه جه ف قولی به کی سهرده سته بهر یکر دنه وه بۇ موه نه تی دل به سته ی. خوشی دوا به دوا یان گیشته وه زید و مه ل به ند و تازی ه داگرت بۇ عه سکه رخانه سهرتپیی رمشیدی برای.

شهر له گهال تورکمانان و نهو دهوره گرینگی که سرکرده کان و
جهنگاوهرانی نه فشاری ورمی لم تیکه له جوونه دا گتیرایان

نیستا کاتی نهو هاتوو تا جلهوی قهلم بهرو رووداوهرانی مهوری
خوراسان وهریسووری و بکه وینه سر نویسنه وهران که شازاده هه مزه میرزای
حیثمه توده وله کوپی جینشین خواجه خشیوی میر سرکرده یه تی گردوون.
خاکی خوراسان که یه کیکه له هه ریمه کانی ئیران هه له سره تاوه مه کوپی
ناژاوه و تیکه ولیکه بووه و بۆ وینه جووته قهلاهی سره خس و مهور لهو شوینه
هه لکه وتوون و نیشمه نگای تیره و تۆرمه گومراکانی تورکمانانی خوراسان.
هه له کۆنه وه تورکمان کاریان کوشت و بر و تالان و پیکری و پروت کردنی
کاروان و رېبوارانی نهو سرزمینه یه. له راستی دا تورکمان رېبواران پشره له
سده زار هۆبه نشین و له هه سره ددیکا پادشاهانی ئیران به تایبته
سهفه و بییه کان و نادرشای نه فشار له شکیان ناردوونه سهری بۆ لیدان و دهمکوت
کردنیان و زۆر جارن گه لیکیان به له په شیران لئ قهلت و بر گردوون و چاکیان
چیتومچه داوون. به کورتی لم چاخه دا چونکه هه والی سهریزوی و سهره لدانی
دووباره ی نهو تۆرمه یه په یتا په یتا به گوپی گه وره پیاوانی بارگای
ناسره ددینشای قاجاری فرمانه روا ناشنا ده کرا، شازاده ی هیژا هه مزه میرزا
حیثمه توده وله که پیشتر له رووداوی سهربادان و هه لگه رانه و می
مهمه دحه سه ن خانی سالار کوپی ناسه فوده وله و شیوانی خوراسان دا خزمتی
به رچاو و هونه ری شیواوی نواند بوون، له سهر فرمانی میری به رزمه چن و تیرای
هیزه نه به زه کان شان به شانی میرزا مهمه دی قهواموده وله ی ناشتیانی

وهزیری بهرهنګاری راسپیتردا بۆ لیدان و سهرکوتی تورکمانانی مهرو و سهرهخس. بۆیه فهرمانی شانازی نووسرا بۆ هاتن و جهمبوونهوهی هیزهکانی ولاتی ئێران. لقی ههوت و ههشتی نهفشاری ژیرحوکمی یوسفخانی سهرتیپ و لقهکانی مهراغه و پێرای جهغهرقولی خانی نوسرهتولمولک و زۆربهی هیزهکانی ئێران له ناوچه و مهلبهندهکانی ولاتهوه به سهرکردایهتی سهرکرده ناودارهکانی نهو سهردهمه بانگ کرانه تاران.

بهکورتی شازاده حیشمهتودهوله بهو ههمووه هینز و دهمسهلاتهوه له تارانهوه ئینز برا و بهرهو خاکی پیرۆز بزووت. سهرهتاکانی مانگی مبارهکی رهمهزان گهیشتی و لهبهر دم دمروازهی ئهگریدا رهشمال و دمواری ههلدرا و چهند رۆژیک سهرقال بوون به کۆکردنهوهی جهکوجۆل و پیتاویستییهکانی شهڕ و تیکههتچوون. دواي لیبوونهوه لهم کارانه جوولانهوه و له شوپینیک که پیتی دهلین «کال» تاو و خێوهتیان وهکوو نهستیژهی ترووسکهدار خۆیان نواند. لهم کاتهدا میرزا محهممهدی قهوامودهولهی وهزیری بهرهنګاری گهیشته کاروانی کهژاوهی لهشکری بهرهو سهرکهوتن. شازاده حیشمهتودهوله سهردارانی سپای بانگهێشتن و لهگهلیان کهوته باس و پاوێژ و سهبارت به داگیرسانی شهڕ گفتوگۆی کرد. ههموویان وایان به باش زانی که شازاده جیهانسۆزمیرزای سهرتیپ کۆمهلتیک سهرباز و سواره لهگهڵ خۆی ههلبگرێ و ببێته پێشهنگ، ههتا ههم لهبهر ئاپۆرای ههشامهت پێگای چوون تهنگه بهر نهی و ههم ئاوی رووباری سهرهخس بهو شانهدا بهرداتهوه به لکوو خێرا لووزمو بیهستی و بگاته «کووجهی قوم» و سپا تیراو و پاراو بێ و توونیایهتی برستی بزووتن و رۆیشتن ویشک نهکا. لهسهر ئهم بریاره شازادهی بهرزمجێ له مانگی شهشهکاندا و پێرای دوو لقی بهرپرکێفی خۆی و لقی موزهفههزی مهراغه و لقی نژی خۆیه و چاره دهزگا تۆپ و کۆمهلهسواریک رووی کرده «نهروژئاوا» و شانی دایه بهر ههلبگیرانهوهی ئاوی رووباری سهرهخس به شانی کووجهی قومدا. لهو

جەنگەیدا سازادە حیشمەتوددەولە بەشان و شەوکهتەو گەیشتی و دواى چەند
 رۆژان بەستینی ئاوەکە ھەلگەرایەو و لەویو لەشکری زال بارگە و بنەى خستە
 نیوەندى کاروانى شکۆمەند و بزوت. رێژدار حیشمەتوددەولە و قەواموددەولەى
 و مزیری بەرەنگارى و کۆمەلێک سوار لە دواوێى ھۆردو و مەڕێکەوتن. وا داندرە
 کە سوارانى خوراسانى لە جىبۆسە و پەساران قەرمول بن و ھۆردو و بپارێزن.
 ھەموو رۆژێک بەم شێوەیە شەش فرسەخیان رێگا کوتا ھەناکو و گەیشتنە
 کووچەى قوم. خوداوارستان لەوێ ئاو و گێر نەدەکەوت و لەشکرچى لە ھەر
 شوێنێک چالوایان لێدان بەلام شوینەواری ئاو بەدى نەکرا. شەو و رۆژێک ئاوا
 تێپەڕى و ئوونیاپەتى ھێرشى ھێنا و بەتایبەت خومارانی بپالە بە دەستى
 لەشکر خرابیان لێقەوما! کەچى لەپەر بە قوردەتى خودای تاق و تەنیا لە نێو
 جى خێوەتەکانى لقى ھەوتى ئەفشارى ورمەدا ئاویکی زۆر و سارد و سووک
 ھەلقولى و تەواو جەماومەرى قۆشەن و تەنانەت یەكسەکانیشیان پێسى تێپراو و
 پاراو بوون و بۆ شەو و رۆژێکی دیکەشیان پاشەکەوت کرد. سەر لە ئەنگۆرێ
 لەویو و بزوتن و نیوەشەو گەیشتنە مزلى «داشرمبات» و بەیانى کە خۆر بالى
 ئەنگاوت بەرمو «قۇریاب» کەوتنەڕێ. لەو رۆژمەدا حیشمەتوددەولە لەگەڵ
 چەكدارانى ئەفشارى بەرپرکێفى یوسفخانى سەرتێپ پێشەنگ و قەواموددەولە
 پاشەنگ بوو. چونکە سوارانى تورکمان ھەمیشە لە ھەلیک دەگەران، ئەماشایان
 کرد بۆلى پاشەنگان شەپرکەریکی وایان تێدا نە، بۆیە بەجاریک پەلاماریان
 دان و بە ھەلمەت و ھەلسووران خۆیان ھیناوبرد، بەلام ھیچیان بۆ نەکرا و تەنیا
 چەند لەشکرچییەکی ئێرانى بریندار بوون و بریکیش لە بارگە و بنە بە تالان
 رۆیى. لای ئێوارە ھێزە بالادەستەکان گەیشتنە «قۇریاب» کە جینگای کشتوکالى
 تورکمانان بوو. دەغل و دانێکی زۆر کەوتە بەرجنگى قۆشەنجییان و تەواو بە
 دلتیایی دووسى رۆژان سەنگەریان داوەست و بنەیان داگرت. پاش ئەم ماوەیە
 فەرمانى بزوتنى قۆشەنى دا و خۆشى لەبەرەوى نەکا دیسان تورکمان کە لە

د مرفه نیک ده گهران هه لکه نه وه سهریان و بیکه نه وه ترا تین، برای سپاسالاری له گهل بوو لقی بهر کلفی خوی و لقی نه رده ویل و مشکین شار و لقی شنازده ی شوقاقی و جوار تۆپه وه کوو به رایى بهر یکرد. خوشی ته شریفی ویرای هیزه کانی نه فشار و مەرغه و کۆمه نیک سوار له دواوه بزووت. لىم پۆرمشدا تاقمیک سوارى تورکمان هه لمه تیان هینا و کردیانه ههرا، به لام کاروانى له شکری زال تووشى هیچ خه ساریک نه بۆوه. سهریازانى لقه کانی نه فشار و موافه دم به گورمى دلیرانه و پیاوانه بهر پرچیان دانه وه. دواى نه وه ی گه یشتنه چى له نگمرى تورکمانان ته ماشایان کرد خو له وى نه ماون و بار و کۆچیان لیتاوه و چند فرسه خپک بوو کمو تو نه وه. حیشمه تودموله یۆلیک سواره و سهربازى و مشوین خستن و نهوانیش [گه یشتنه سهریان] و به جاریک هاواریان کرد یاعه لى و به هه لمه نیک پیتشه نگانى تورکمانیان هه لچنین و هه تا لیواری بووبار هه لیا تیرین. تورکمانه کان له ترسی گیانى خویان بووباریان برى و بهرینه وه و چند منالیکى ته من کالپان لى تیکه و تن و له مه مگۆله ی نه مان شیریان مژى. راست له وه جهنگه نا سواره ی «هه زاره» به تیشکاو ی گهرانه وه و رموین و اکر دنیان سهریازانى تۆقاندن و وړه ی تورکمانانى پیهه لا برد و سهر له نوئ و مشه ر کمو تنه وه. له وى باره که به شپوه یه کى سامناک هه لگه راپه وه و نیزیکه ی بیست سهرباز و سهر ده سته یه کى پالنه وانانى لقی نه رده ویل و مشکین شار کوژران و گیران. تورکمان لىم تیکه له چوونه نا به سهر کمو تو و یی گهرانه وه. ئیتر شنازده حیشمه تودموله په یکه رده ی نهوانى به پیتچه وانى پاریز دانا و به بهر موه ندی نه زانى. له شکری به ختیار بوو پۆل له وى بنه ی خست و نهوسا شاغارمزا خانى سهر ناجودان به پیى فه رمان له گهل کۆمه نیک نه انداز یار چوونه نئو قه لای مەرو و جیگای بنه گریوونى هۆربوویان دیارى کرد. حیشمه تودموله که ئىم جهنده پۆله له دهر موه ی قه لا بنه ی دانا بوو له کاتیکى بهومى روانى و نهوکات بهو بهر ی شهوکه ته وه پنی نایه قه لای مەرو.

لهوێ پتر له ماوهی مانگیك ته شریفی موبارهکی حیشمه توددوله وێرای یهکیك له سهركردهکانی سبا هه موو رۆژی یه کسم و دهموی هۆربوویان بۆ لهومر دهبردنه دهر و دهشت و لای تاو پهڕی دهگه رانهوه و جار جار ههش چهند سهه نهسپ و یهستری تورکمانانان رادهدا. رۆژگار خولی دا و مانگی مههررم داهات و هیزهکانی ئێران له ده رۆژی یه کهمی عاشوورادا تهکیهکانیان رێک و پێک کرن و کهوتنه له خۆدان و تازیهداری.

ئهووی راستی بێ لعم ماوهیهدا تۆرهمهی «سالوور»ی دانیشتووی «یۆلئووتن» که له سهه رێگای هات و چۆ بوون، پهلاماری قافلهی تایفهیی «سارووق»یان دهدا که له شوپنهکانی ترهوه نازوو خهیان دینا بۆ جبهه ماوهی هۆرموو. حیشمه توددوله وهختایهک شته کهی لێ پوون بۆوه، لێدان و ده مکتوبانی به شهڕکی سهه شانی خۆی زانی. دهمو ئیوارهیهک کۆمهله چهکارێکیان ناردنه سهه و خودی شازادهی پابه بهرزیش له گهه چهکارانی ئەفتار و مهراغه و دهسته سوارێک که نازاترین پیاوانی هۆرموو بوون بهرمه یانی چوونه دهستهی تورکمانان و یه کسم و خه نیمه تێکی زههه ندیان و مچنگ هێنان که ههر باسی ناکرێ. لعم کاته دا پهرویزخانی چهرداو ههرو هه لیکرده سهه تورکمانان که له دهمووی قهلاي «یۆلئووتن» چاوه و جیغیان هه لدا بوون و رایانه نگاو تبهوون. تورکمانهکان به جارێک دهمسری یان لێکردن و سوارانی چهرداو ههرویان پاشهکشه پێکردن. به دیتنی ئهم دیمه نه پهرویزخان په.هی غیرهتی بزووت و جارێکی تر توند و ئیژ هه لمهتی برد و زۆر چاکی ههول دا. له گهرمهیی تهقه کهدا برای پهرویزخان له گهه بیست و شهش کهس سوارهیی بهر پکیزی برینی قولیان هینا. ئهسپه کهی پهرویزخانی به فیشهکی تورکمانان نهنگوا و سهکته بوو، بهلام دیسانیش ئهه پیاوه دلێره به پێیان ههر شهههه دهکرد. قهواموددهوله که ئاواي دیت له رێوه ئهسپێکی بۆ نارد و پهرویزخان لێی سوار بۆوه و هۆمه نی برد و ههتا ئیژه هۆبهی تورکمانان رانهو مستا و خه نیم

بەرگەيان نەگرت و پەنایان بىردمەۋە بەر پەسارى قەلا و تاقىمىكىيان بازارە بوون.
 ئەوسا شازادە حىشمەتوددەۋلە فەرمانى تەقەى دا بە تۇپخانە و گوللەتۇپىك بە
 سەر دىۋارى قەلادا ئاۋەۋوۋو بۆۋە و ئىنكى تۈركمانى كۈشت. دەرۋەراۋان بە
 دىقتى ئەم دىمەنە شەئەن و بەناچار پارانەۋە و ئامانىيان خواست و پەناران.
 ئوۋى ئەم رەۋادەۋە دان و دانەۋىلە و نان و پىخۇرىيان لە قەلادە دىنان و لە فەتسى
 نرخی رۇۋ بە جەماۋەرى ھۇردوۋىيان دەرۋىشتىن. پاش سىنچۈار رۇۋان بەگۈيرەى
 فەرمانى شازادەى پاىەبەرز سىسەد كەسىيان وەكۈو بارمە دانە دەست دەۋلەتى
 شۇمەند و بەروالتە ملىان بە جەلەمەى ھكۈمەتا ھىنا. شازادەى بەرزەجى
 گەرايمەۋە مەرۋ و ئوۋى نوو رۇۋ سۈۋارنى «سالۋور» كە وەكۈو بارمە لە نىۋ
 ھۇردوۋا بوون نىۋەشەۋە دەرپەرىن و شوۋرەى قەلايان ھەلبۈارد. خېلى
 «سالۋور» ىش مال و كۇچيان لە «يۇل ئوۋتن» پىنچايمەۋە و خۇيان گەياندە شۇنر و
 ھەۋرازى چىپاكان و ماتەيان ھەلگرت. لەم كاتەدا غەبدوللەلى خانى سەرئىپى
 تۇپخانە لەگەل نوو لەقە سەرباز راسپىزدرابوۋ كە بچىتە «يۇل ئوۋتن» و ئەۋ
 دەغلۋدانەى لە چالاندا شارىدوۋىيائەۋە، بىياندۇزئەۋە و رايانگۈزئە قەلا،
 بۆيە لەسەر ھەست و بەپارىز دەرۋىشتىن. بەلام جەماۋەرى «تەكە» كە نىزىكەى
 پىنئەسە سۈۋارىكى نر و ئازا بوون، بۇسەيان نابوۋىيە و لەناكاۋ دەرپەرىن و
 پەلامارى سەربازەكانيان دا، كەچى غەبدوللەلى خانى موقەددەم بە يارمەتى
 تۇپخانە شۇكىتىكى قورسى بە سەر شانىدا سەپاندن. كاتىك ئەم رەۋادەۋە بە
 گۈنى حىشمەتوددەۋلە گەيشتەۋە، وپراى كۆمەلىك لە چەكدارانى ئەفشار و
 سۈۋارنى شاسەيۋانى «قورتبەگۈۋ» رۇۋى و لە گۈنگەتەپەى يەك فرسەخى مەرۋ
 سەرەپى پىگرتن و سۈۋارە و سەرباز سىنچۈوۋ وەشەر كەۋتن. تۈركمان
 بەرگەيان نەگرت و بە بالەپرۇۋە رەۋىن. پتر لە بىست و پىنچ كەسىيان بوۋنە
 چىشتەى شەمشىرى خەزاكەران. سۈۋاران و سەربازانى ئىرانى سەرى براۋى ئەۋ
 كەسانەيان بە سەرى نىزانمەۋە كرېن و گەرانەۋە قەلا.

رؤښتکی حیښمه تودمه له که سهرکرده کانی قوشه نی کؤکر دېووه و
 سه باره ت به ختلی شهر فرؤشی «ته که» قسه ی هیئانه گؤر، گوتی ماوه ی دوو
 مانگ زیاتره که له قه لای مهرو ماوینه وه یان له راستی دا که مارؤ دراوین. چاک
 ده زانم که ورده ورده سبا برستی لن پراوه و لاواز بووه و دوژمن برشتی پتر
 پټه لاچووه. لم ماوه یه دا به هیچ چه شتیک له خوراسانه وه یاریده ی ئیمه یان
 نه داوه. وا باشتره که هه موومان بؤ خاشه بر کردنی ئم تۆرمه یه لیبېرېن و چی
 دیکه رؤښگار به فیرؤ نه دین و بزانیڼ خودا چؤنی دین با وایې. سهرکرده کانی
 سبا هه موویان یه کدل و یه ک زمان عه زیان کرد که ئیمه غولامی دهوله تین و
 گویمان به راداوته وه بؤ فهرمانی شازاده ی پایه بهرز، هر حوکمکی بیکه ی ملی
 وه به ردینین و تؤ خاوم ده سه لات و داوه ری. جا که وایوو له کلک ی مانگی
 محه ررمدا به وره ی بهرزه وه پالیاڼ به پشتیوانی یه زدان ی تاک و ته نیاوه دا و
 بزووتن. نه وه ی پیر و په ک که و ته و شه رپټنه کراو بوو و پرا ی بارگه و بڼه له قه لا
 به چی هیئت شران. سئ لکی سهر بازانی خؤیه و فهران و ناسرپیه خراڼه به رده ستنی
 ناغاره زاخانی سهر شاجودان بؤ پاراستنی قه لا. بؤ سبه یڼی هیزه کانی ئیرانی
 جمین و له یه ک فرسه خ ی شوینی نیشته چی بچوونی تورکمانان هؤرنووبه زیان
 کرد. به هه لکه وت دوو تیره ی عیلى «ته که» که بسم جوولانه وه یان زانییوو،
 چووبوون و نهو شه قه جؤ گانه ی که له مهوای رپیه دا هه بوون ناویان و ینگېر ابوون
 هه تا رڼگای ټپه رپنی له شکر ی ئیران بگیری. کاتیک یؤسف خانی شوجا عوده وه
 م مه به سته ی زانی له گهل لقی چه کدارانی سینگی وه پټش دا و گوتی ده چین و
 جؤباره کان پر دیاڼ له سهر هه لده به ستن. شازاده ی بهرزه چی بسم ناخواز و
 هه ناگوه ی یؤسف خانی نه فشار ئؤخؤنی له دل و دهر وونی گهرا و رایسپارد که
 برؤا و ئم ئهرکه راپه رینئ. یؤسف خانی سهر تیپ هر له و شهو دا به سه خته دار و
 نالووداران پردی له سهر جؤباران هه لبه ستن. پرده کان نه وه نده قایم بوون که نهو
 دهریای له شکره به نه سپ و یه ستر و بارگینه وه پټیاڼ دا په رینه وه به لام کون و

كەلەبەريان تىنەكەوت و چورته شيان نەكرد. بىم شىۋەيە لەشكرچى لە چۆمل و
 شەقەجۇگان پەرىنەو و بەرەورووى مەتەرىزى توركمانانى دەشتەوان سەفیان
 بەست و چەقین. توركمانیش ریزەكانى خۇيان دابەش كىرىن و ھەرئەو
 رۆۋە نىزىكەى نوازەدەھزار گوللەتۇپى ئاگرىبار لە تۇپانەو و ھەوانان. بەلام
 توركمان و ھۆبە و چادر و چىغیان ھىچيان بە سەرئەھات. لای ئىۋارە
 گەرانەو و گەلىك سەنگەرى قايمیان دابەستن و ھەرچىيەك لەبار بوو
 سەرباز و قەرەولى لىداندرا. چەند رۆژىك ئاوا ئاگرى شەر لە ئىۋان ھەردىك لادا
 ھەلدەگىرسا ھەتاكوو لە مانگى سەفەردا بە ئامانجى ھىرش بزووتن و چوونە
 سەر مەتەرىزەكانى تاپىغەى تەكە. لە لاپەن شازادەو و داندرا كە يۇسەف خانى
 ئەفشار و قاسم خانى سەرتىپ و پىراى لىقنىك سەربازى ھەراھان بە دەستى راستا و
 شازادە جىھاننۇزىمىزا و جەغەرقولى خانى نوسەرەتولمولىك بە بالى چەپا و
 تىكراى ھىزەكانى دىكەش بە نواى بارگە و بنەى ھۆردوودا بىزۈن. خودى
 حىشمەتۈددولە لەگەل چەند لىق سەرباز و تۇپخانە لە جەرگەى لەشكرىدا
 راۋەستان و ھەرۋەھا قۇلى راست و چەپىش تۇپيان رەگەل خستىن. بەلام بەر لە
 بزووتن قارەمان بەگى سەردەستەيەكى لىقى ھەوتى ئەفشارى ورمى بىن ئىزن لەگەل
 سەربازانى خۇى ھەلەتەيان بىرد و توركمانىش لە شانى راستەو و جىمىن.
 تاقىمىكىش لە بۇسە دەرىپەرىن و ھىرشىيان ھىنا. لەو جەنگەدا سەربازانى
 ھەراھانى شكان و تىكشكانى ئەوان سەربازانى ئەفشارى پاشەكشە پىكرد. لەو
 تىكەولىكە و پىكىشەنە سەربەخۇيەى قارەمان بەگدا، مەھمەدسەن خانى
 سەرتىپى ناۋەدەدەو نواى كوشتىنى چوار كەسى توركمان بە دىل گىرا و كوۋرا.
 دوو سەردەستەى ئەفشار و بىست سەربازىش كەوتنە شوپىن پىنى
 مەھمەدسەن خان. لەم كاتەدا يۇسەف خانى سەرتىپى لىقەكانى سپاى ئەفشار
 بە دىتنى ئىم باروھەوايە لە سەرلىق و سەردەستە و سەربەلەكانى ئەفشارى
 راخورى و نەراندى و ئىزنى شەرى دان. چەكداران و پلەداران نازايانە

تېراچوون و بە تۆزە ھەلسوورانىك توركمانيان بىردىنبەپاش. ئەوسا ھەردىك لا بەكمەل ھىرشىيان كىرد و شەرىكى بەسام قەوما. لەو رۆژدە سەركردەكانى سېاى ئىران بەگىشتى و جەغھەر قولى خانى نوسرەتولمولى قاجار بەتابىھى چالاكى و ئازابەتپىيان نواند و حىشمەتودەولەش دىنى دان و ئافەرىمى لىكرىن. لای بانگى شىۋان ھەردىك لا دەستىيان لە تىكۆشان ھەلگىرت و گەرانەو ھە جى ھەسانەو ھى خۇيان و چەند رۆژىك شەپ رومىستا.

ۋا ھەلگەوت كە رۆژىكى خۇدادادخانى سەرتىپ ئەسپ و بارگىن و ماين و يەستىرى بىردىنبەو ھەلومر و لىك سەربازى ئەردەۋىل و مەشكىن شىار و لىكىسى ھەرب و ھەجەم و دوو تۇپتىشى وىرايوون. لەپىرى سوارانى توركمان لىيان دەرپەرىن و بە سەرياندا دان و خۇدادادخان و ھاورپىيانىيان بەزاند و دوو تۇپكەشيان لىگرتن. دەۋرى پەنجاشىست كەس و بگرە پىرىش سەرباز و تۇپچى ۋەبەر لەپەشپىرى توركمانان كەۋتن و تىنداچوون. بە قەومانى ئەم رووداۋە قۇشەنچى شەۋان و ترسان و ھەروەھا كەم بوونى ئازووخەش لە ھۇردوۋدا رۆژ بە رۆژ زىاتىرى خۇ نواند. چەند جارىك حىشمەتودەۋلە روۋى دەكرە سەركردەكانى سېا و دەبگوت كى دەتوانى بچىتە قەلاى مەرو و پىداۋىستى و خورد و خۇراک بېنى؟! ھەموۋىيان خۇيان لەم ئەركە لادەبا. سەرنەجام يۇسەفخانى سەرتىپى ئەفشار بە دوو دەزگا تۇپ و دوو لىقى بەركىلى خۇيەو ۋە ئەم خەزمەتە قىبوول كىرد. سەركردە ئەفشار لە ماۋەى نوو شەو و رۆژدا ئازووخەش لە ھۇردوۋدا و تفاق و پىداۋىستىيەكى زۆرى لە قەلاتى مەروەو ۋە راکواست بۇ نىۋ ھۇردوۋ و ئافەرىمى لىكرا و لە ھاۋشانەكانى تىپەرى. بىم قەرارە ھەموو رۆژى بەكىك لە سەردارانى سېا بە تۇپ و سەربازەو دەروۋى و تفاق و ئالىكى دىنا بۇ ۋەلىسات و يەكسىمى قۇشەن و سەر لە تارىكان دەگەرايەو. بەلام ھەموو رۆژىك بىننىۋىر نوو سى كەس لە سەربازانى ھۇردوۋى ئىران بە چىنگ توركمانان يەخسىر دەكران. سەرنەجام حىشمەتودەۋلە ۋاى

بېرىار دا كە نىۋەشەۋىك ھۇردوۋ بەرىتە نىۋ قەلەي مەرو و چۇنەتەى بارونۇخەكە
 بە مەزەنەپپاۋانى دەرلەت رابگەيەننى و داۋاي يارمەتەى بكا. ھەموۋ لايەك لەسەر
 ئىم تەمايە پىككەۋتن و شەۋى ۱۷ى پەببەي يەكەم لاي بەيانى جارى كۇچيان
 كىشا و بەرەۋ قەلەلە بزوۋتن. قەۋاموددەۋلە ۋىراي دوۋ لىقى سىمىنان و دامغان و
 لىقىكى ھەراھان ۋەپىش كەۋت و قۇرخانە كە پرى ھەشتەد بار بوۋ ئرايە دەست
 لىقى ئەردەۋىل و مىشكىن شار. خۇدى حېشەتوددەۋلە لەگەل دوۋ لىقى ئەفشارى
 ئىرپىكىنى يۇسۇفخان و لىقى ئەرشىز و مەراغە كەۋنەپى، بەلام ھەر كە ھىزەكانى
 ئىران باريان لىنا و لە سەنگەرەكانى خۇيان ئرازان، سىۋارنى توركەمان بە
 سەريان دادان و لەپۈۋە ئاگرى شەر و لىكدان ھەلگېرسا.

گهردهلوولی شهر و بهزینی حیشمهتودهوله ئهسیرکرانی یوسفخانی سهرتیپ به چنگ تورکمانان

لهم بوومه لیتی به پانمه هه تاکوو ناوهلات شهریکی قورس قهوما.
ئهگهرچی یوسفخانی سهرتیپی ئه فشار و قاسمخانی سهرتیپ بیکهوه و پیرای
هیزه کانیان پیاوانه خویان راگرت و گهلیکیان چاونه ترسی و نازیبهتی نواند،
بهلام سهریازهکان فیشهکیان لایبرا. بهیتا پهیتا رایانه سپارد و داوای
تهقه مه نییان کرد، کهچی له ترسی گیان کهس نه یویرا بویان بهرئ. سهره نجام
وه ختایهک سهرارهت به گه پشتنی تهقه مهنی و یارمهتی ناھومید بوون و
تورکمانهکان پهسا پهسا هه لیانویژنین و زالتر بوون، قاسمخان له گهل
چه کدارهکانی به سووکایهتی ههلات و بۆی دهریاز بوو، بهلام یوسفخان راگردنی
به شهره زاری و پهلهی سهرشانی دهزانی و چهشنی سهدهی ئهسکه ندهر
خۆراگر و پتهو شهری پیاوانه ی دهکرد و ناخریبه کهی تورکمان دهره یان گرت و
له گهل بۆلنیک له پیاوهکانی گرتیان. پاشماوهی چه کدارهکانی رهوین و له نیزیک
گوینگته په سهنگه ریان دابهست و راههستان. لهو مهتریزانه دا چه عه ره قولی خانی
نووسره تولمولک و حاجی عهسکه رئاغای ئه فشاری برای فهزان ئاغای سهرلھی
تۆپخانه کوژان.

پهرویزخانی چه رداوه روو سهره پای ئه وهی که دهمی به شمشیر برینی
تیبوو، دیسانیش ههر شهری دهکرد. لهو گهردهلوولی تیکه لهچوونه دا زیرانی
دهست لیکبهردانی سپای ئیران هه لیکردئ و حیشمهتودهوله و قهوامودهوله
ویرای بۆلنیک چه کدار له کاته ژمیریکا مهوای جوار فرسه خیاب بری و خویان
گه یاندموه قهلا ی مهرو. لهو یوهش بهرمو شوینی نیشته جی بوونی تایفه ی

سارووق جىمىن و لەگەل سوارانى «هەزارە» پۇيشتىن و لەشكرىيان بىخاۋەن و خىۋ و سەردار بەرەللا كىرد. كاتىك سىپا گەيشتە قەلاى «يۇلئوتىن» بوۋنە دوو قۇل. دەستەيەك بە لىۋارى رووباردا تېپەرىن و دەستەكەش پىگى «نەۋرۇزئاۋا» و «كوۋجەي قوم» يان گرتەبەر، بەلام دوۋسى ھەزار كەس لە توۋنيان خىكان و تىداجوون و دوۋسى ھەزارىش بە دەرد و مەردى بىئاۋى و توۋنيان يەتپەۋە ڭاكان و سەرەنجام گەيشتە سەر رووبار و دوۋسى ھەزارىكەش بە دىل گېران. لەو لاۋە ھەزار كەسىك لە شوپىنى نىشتەجى بوۋنى سارووقان گەيشتە بال قۇشەنى تىكشكاۋ. دۋاى شەۋ و پۇڭىك شەر لەگەل ئايغەي سارووق قەۋما و دىسان شكانى لىكەۋتەۋە. حىشمەتۈدەۋەلە و قەۋامۈدەۋەلە ئەۋنۇيان لەرزى و خۇيان بۇ پانەگىرا و جوۋنە خاكى پىرۇز. لەو پەۋىنەدا عەبدولەلى خانى موقەددەمى سەرتىپى تۇپخانى كە بۇ پەشيدى و جوامىزى بەناۋبانگ بوۋ بە دىل گىرا. جەغفەرخانى ئەفشارى لەماندەي لىقى ھەشتى ورمى باسكى بىرىنكى قوۋلى ھىنا و ھەلگلا. ئەبۇلقاسم ئاغاي نەۋەي، خۇي گەياندە سەرى و تەماشاي كىرد كە [لە ھەۋەت سالان راست بۇتەۋە] و گىيانى داۋەتە دەست گىيان پەروەرىنى. نەۋەي بەگى كۆھەكلۋى ئەفشارى سەردەستەي لىقى ھەشتىش گىرا و ھەر خۇداش دەزانى چەند كەسى دىكە يەخسىر كراۋن.

يوسف خانى سەرتىپى ئەفشارى ورمى لە زىندانى

تورکماناندا

داۋى گىرانى يوسف خان ومختايەكى تورکمان بۇيان دەرکەوت كە يەككە
لە سەرۆكانى عىلى ئەفشارى ورمى و ئىستا لە سەردارانى سىپاي ئىرانە زۆر
چاكيان دەورە تەنى و وەها كەوتنە پاراستنى كە ھەر باسى ناكرى. لە نىو
خۇياندا لىيان بوو بە كىشە و دەمەقرە كە بە چنگ كامەيانەو بە سەرەنجام
ھەكىم تووپال و قوشىدخان كە لە نىو تورکماناندا بە لەشكرزۆرى و
دەولەمەندى دەناسران بە سەر ھەموو لايەكدا زال بوون. پاشان يوسف خانى
سەرتىپى ئەفشار و جەوادبەگى ھاۋىكىلى برانە نىو چار و چىغى ئەوان و چۆنى
پىويستە ئاۋايان چاۋەدىرى كردن كە دەرياز نەبن. زۆربەى ئەم رووداۋە لە زمان
خودى عەلى مەمەدى وەكىلى لىقى ھەوتى ئەفشارمەو گىرئارەتەو كە
خزمەتكارى تايبەتى يوسف خان بوو و لەگەل جەۋادبەگ پىكەو گىرابوون.
ناۋىراۋ ھەتا پىرۇز گارېوونى سەرتىپ لە بەند و داۋى تورکمانان لە مەرو بوو و
وەكوو پىزىشك ھات وچۇى نىو خاۋخىزانى تورکمانانى كىردەو و پىسى
لى ئەگىراۋ. پاشا سولتانى دەمراستى كاروبارى ملك و ماشى سەرتىپ لەم
ماۋەپەدا لە خاكى پىرۇز چاۋەدىرى مال و بارگە و بنەى سەرتىپ بوو. چاروبارە
بەپى پىويست و لەسەر داۋى ئاغا و ساپەچەورى خۇى دىچوۋ بۇ خزمەتى و لە
نىو تورکمانانى مەرودا چاۋى پىسى دەرکەوت و دەگەراپەو. ماۋەى گىرانى
يوسف خانى ئەفشار بە چنگ تورکمانان بە بوو سال زياترى قسە لىدەكرى و ھەر
خوداش دەزانى وايە يان نا. پاش ئەۋەى كە ماۋەيسەك بە سەر ئەم رووداۋە
تەپەرى. يوسف خانى ئەفشار لاي خۇى بېرى كىردەو كە ئەۋەندەى بۇى دەرکى

خۆی هەلکا لە کڕینهوه و رزگار کردنی ئەسیرهکانی سەپای ئێران ئەخاسمە
 سەربازانی ئەفشار و بێم کار و هەنگاوهی ناوبانگی باش لە پۆلگاریا بەجێبێت.
 بۆیە ئێم وێست و ئامانجەیی خۆی بە تورکمانان راگەباند و ئەوانیش بە بیستنی
 ئێم هەوالەیی کە بەراستی ئاواتەخوازی بوون کە یەفیان گەلیکی گول کرد و
 هەركامەیان وردە وردە بەخسیری خۆیان دێنا و بە نرخێکی زۆر پێیان دەفروشت.
 پاشان بە پێی بەلگە و پەسۆلە لە خاکی پەرۆزی [مەشەد] دراوە کە یان لە
 سولتان پاشای دەمراستی و مردەگرت.

هەر لەم سەرووبەندەدا ئەقەبە گەلی ئەفشاری کۆهەکلۆوی سەردەستەیی لقی
 حەوت کە بە دیل گیرابوو، ئەسپێکی تورکمانی وەگیر هێنا و بەدزی پێی نایە
 رکێف و بە نێو تورکماناندا رۆیی و رووی کردە تارانێ پایتەخت. کاتیەک
 ناسرەددین شای قاجار ئێم چوست و چالاکیەیی ئەقەبە گەلی بیستەوه ئافەریمی
 لێکرد و مواجیبی پێهەڵبەرد و ئیزنی گەڕانەوهی درا بۆ مەوتەنی خۆی. جا با
 ئێستایوسف خان لە زیندان بەجێبێتین و بگەرێنەوه سەر پووداوەکانی ورمی.

دهی به لām با بزانیڼ له ورمی چ راده بری؟ کۆچی دوايي نهجهف قولی خانی به گهر بهگ

نه کبر میرزای کوری قاره مان میرزا هروا له سهر ته ختی دهسه لاتی ورمی
پالی داوخته وه. به کتیک له رووداوه کانی لسم چاخه سه باره ته به
نهجهف قولی خانی به گهر بهگی کوری خودا لیخوشبوو حوسین قولی خان. لسم
رؤزگار ده نهجهف قولی خان خانه نشین کرابوو و بهوپه ری ریزه وه ده لیا و وای
لیهات که پیری په کی خست و هیز و پرستی لست بیا و بهرم بهره نوایه وه و
نیشانه ی مهرگ سهری له سوپگه ی ژیا نی نا. دواي ماوه پهک ته واول له پئی په ری و
به جیوبان بوی کهوت و سهره نجم رؤزی پنج شه مق ۲۰ی مانگی جیمادی دووم
پاش وه سیته کردن به ره و باغی به ههشت بالی گرت. تهرمی شه خوابه خشیوه له
گورستانی خان نیژرا که دواتر له سهر وه سیته خوی راگو یژرئ بق خاکی بهر
دهرانه ی بهرزی نیامان. موفتی شاعیری ورمیی ناوای پیکهوتی کۆچی دوايي
خان هونیومه وه:

سروش هات و له ناکاو هه لیخویند به گوپی هؤشا

به گهر بهگ کۆچی لینا و رۆیی بق به هه شته لان^۱

شوینه واری خیر و چاکه ی که له دواي شه خوابه خشیوه به جیماوه
بریتیه له نۆژمن کردنمه وای میحرابی مزگهوتی گه وری ورمی و هه لاهه سیننی
چلچرا و زیرتیگرتنی بۆپه ی گومبه ز دانانی مینبه. شه خودا لیخوشبووه پتر
له ههفتا ساتی نه مه ن به خۆشی و کامه رانی تیبهر کرد.

۱ - «بیگریکی بمنزل جنت مقام کرد» دهینته ۱۲۹۱ و دروستیش نیه

حوکمرانیتی نهسروللامیرزای کوپی حاجی

محهمه دوه لی میرزا

له ماوهی تئپه ربوونی شهش سال به سهر حوکماتی شازاده شهکبر میرزای کوپی قاره مان میرزادا له ورمی، نیمام قولی خانی سهرتیبی شه فشار ناسراو به بیووک خان بالی بۆ راخستبوو و شهویش به داد و هاواری جه ماوهری شه فشار راده گه یشت. به لام رۆژیکی به پیچه وانهی شه دهب جوولایه وه و له کوپی مهی خواردنه وه و قومار کریندا به ناحهزی له گهل خوابه خشیو مه لیک مه نسوور میرزا تیکه وت، که شهویش به فیتی حاجی ره جه بعه لی خانی سهرتیبی توپخانه و شه سه دوللا خانی وه زیر بوو. مه لیک مه نسوور میرزا سکا لای برده بمر دیواندارانی مه زن و شه وانیش خیرایه کی له سهر ده سه لاتیان لاهرد. نهسروللامیرزای کوپی حاجی محهمه دوه لی میرزا له جینی داندرا و بوو به حوکمرانی ورمی. شه و پایه به رزه بیجگه له پوخته می و زانایی پیاوکی وریا و کارزان بوو. به لام له گهل تۆرمه می شه فشاران نه ده سازا و لییان به گومان بوو. زۆری سووکایه تی به سهر کوپه کانی نه جه فقولی خانی به گهر به گه هینا و تۆماتی خرابی پیوه به ستن و تاوانی به نرۆی له سهر سوور کردنه وه. له راستی دا شه حاکمه هینده می ده سه لاتی ورمی به ده وه نه ده نووسا و دوا می ماوه یه ک بیانوو یه کی دپته وه و رۆی بۆ شه وریز و ده سستی له کاری حوکماتی ورمی کیشمایه وه. دوا می شه و له سهر دوا می نیمام قولی خانی سهرتیبی شه فشار پله می حوکمداری برایه شه سه دوللا خانی قاجار که پیشتر پیشکار بوو. له ده ورانه دا حاجی محهمه دوه لی خانی شه فشاری قاسملوو کوپی حوسین قولی خانی به گهر به گه که له نیو براکانی دا به پیاوکی زیره ک و ناقلمه ند دانه ندرا و هیچیان تایان نه ده کرد و ماوه یه کی بریز گه لیک پله و پایه می گرینگی حکومه تی له سهر شانی بوو. مالاوایی خواست له دنیای پروخه ک و نه مین. کوپه کانی بریتین له:

- ۱- محهمه نرمان خان. ۲- محهمه دباقر خان. ۳- محهمه دسابق خان. ۴- حاجی ره حیم خان. ۵- شه حمه ده لی خان. ۶- مه نوو چیهر خان. ۷- موحیب عه لی خان.

درانی جلهوی دهمسه لاتی ورمی به مه لیک مه نسوور میرزا

کوری فه تحه لی شای قاجار

له سالی ۱۲۷۹ی کلژی/ ۱۸۶۲ - ۱۸۶۳ی زایینی دا مه لیک مه نسوور میرزا که
برای دایک و بابی مه لیک قاسم میرزایه و هه ردو وکیان له داوینی کچی
ئیمام قولی خانی به گهر به گی ئه فشار به ربوونه وه ، پوئیشته سه ر ته ختی
دهمسه لاتی ورمی. شازاده مه لیک مه نسوور میرزا لای ناسرمدین شا زور
خوشه ویسته و لینی نیزی که و گه لیک به شوینی دا ده نیتری و په کیکه له
هاور کێفانی. لهم ساله دا وه کوو هه میشه دیسان له رکێف و خزمه تی دا خۆی
ده نواند و چونکه زمانی ده گیرا شا به قسه کانی که یلی ده بزووت. پوژیک له
هه ویل بادشادا هتندیک باسی کهش و هه وا و گهشت و سه یران و دلجزوینی
مه لبه ندی ورمی هاته گۆر. شازاده ی به رزمجی به و په ری پێداگری داوای هوکما تی
وینده ری کرد و بی یه کونوو باربووی کرا و هوکمی بۆ لێدرا. شازاده ی پایمه یرز
به خه لاتی تایبته به سه ر کرایه وه و له خزمه ت فه رمانه وه ئیزنی خواست و
به هه شتاو پووی کرده ته ورپیزی ناوه ندی دهمسه لاتی [نازمر بایجان] و ئیمزای
فه رمانی وه رگرت و دوو کاغه زی سه باره ت به هه والی چوونی خۆی نووسین بۆ
جانگیر خانی به گهر به گ و ئیمام قولی خانی سه ر ئیبی ئه فشار و ناردنی و پاشان
بپی نایه ئاوزه نگی و پووی و گه یشته گوندی «به ده لیبوو» ی ملکی ئیمام قولی خانی
سه ر ئیب. بوای شه ویک مانه وه و میوانداری کران. بۆ سه ببه یی پووی و گه یشته
بنکه ی دهمسه لاتی و کۆری دیداری گشتی له ته لاری کلاوه په نگی به جیماوی

خوابەخشىو مەلىك قاسم مىرزا پىكەيتنا. بۇ پۇژى داۋىي جانگىرخانى بەگلىرىگى
 بە بىرىكار دانا و وا بېرىار برا كە غەلى ئەقى خانى سەرتىپ و شازادە پىكەو لە
 ديوانى حكومت دابىشنى و زۆر ورد بە داد و سكاۋى جەماوەر پابگەن. پاشان
 كاروبارى دەسلەتتى بەپىتى لىو شەو مىي بە سەر سەرۋكان و مەزنانى ئەفشاردا
 دابەش فەرموو. ئەومى سەبارەت بوو بە كاروبارى لەشكرى خرابوويە ئەستۆي
 ئىمام قولى خانى سەرتىپى ئەفشار. لىرەدا دەگەپ ئىنەو سەر حال و بالى
 بۇس خان كە لە بەند و داۋى توركماناندا مابۇو.

خاوهن شکو به سیله چاوی میرانه خویندییوه و کردی به سهرتیب یه کم و مووچه ی بؤ زیاد کرد و له نیو هاوشانه کانی دا که ولی شان به رزی خسته سهر شانی. جا به راستی سهرتیب هر چو نیکي که به سهرکرا بو له نیو ده و مشاوه و هه قی خوی بو.

به کورتی چونکه دواي ماوه یه که گهره پیاوانی ده سه لات ده پانه و یست له شکر بنیزنه سهر نه سهر اباد، ئیز نیا ن فهرموو که یوسف خانی سهرتیبی نه فشار له بارگاوه بگه ریته وه مه ونه نی و دواي ریکخستنی هیزه کانی بهر فهرمانی بگه ریته وه تاران. له سهر ئهم قهراره سهرتیب پروی کرده وه ورم و چاوی ئیمام قو لی خانی سهرتیب و خزم و کهسانی خوی به دیداری پروون بوونه وه.

هر له کاته دا جهواد به گی نه فشار که وه کوو بارمه له نیو تورکمانان مابوو به نرخیکی گران کر برایه وه و ئازاد کرا.

ههر وه که پیتشت باسی کرا له بهر وهی سه فهری نه سهر اباد له بهر دا بوو، یوسف خان به مه بهستی ریکخستن و ساز و بهرداخ کردنی له کانی هه لده سوورا و ده مێک نه ده جه جمی. له سهر و به نه ده له علی ئاغای سهر دار عیلى شکاک که چه ند جارێک بانگ کرابوو به تاران و له وئ به پیتی فهرمان خرابوو به به ندیخانه و به نکای یوسف خان بهر دار بوو و پاش گه رانه وهی ببوو به سهرخیل، سهر له نوئ دهستی کرده وه به سهر بادان و که له وه کیشی. کاتیک چو نیه تی مه به سه ته که به باره گای میری را گه یه ندرا، به گو یزه ی فهرمان سهرتیبی یه کم یوسف خان و یرای هیزه کانی نه فشار راسپێردرا بؤ ده مکوت و لیدان و گرتنی علی ئاغا. نه و برکیش و گوینه بیسته ی شکاک له گه ل جه ماوه ی خوی هه له مه تی بر دبوو به سهر «جینیزه» و هه رای نابوو یه وه. یوسف خانی سهرتیب له گه ل سهر بازانی نه فشار بهر وه پروی بؤ وه و گرتی و هینایه ورم و چه ند رۆژیک زیندانی کرا. دواي چه ند رۆژیک دیسان به که یخودایه تی و نیو بزیوانی سهرتیبی یه کم، شازاده

مه ليک مه نسوورميرزای حوکمرانی نه فشار، دیواندارانی مه زنی دلتیا کرده وه و به لگه ی دانی که عیله که ی سر وه بهر دموله ت دینی و هرچی پیتاکی له پیتی دایه دهیدا و دووباره بۆوه سرخیل و گه رایه وه سو ما و برانوست. به لام چونکه له گهل میرزا ناغای برای له سر لایران و سر عیلاهی تی قره یه کیان له مابه ی نی دا بوو، دوا ی چوونه وه ی علی ناغا له نا کاو میرزا ناغای برای به سر مالی دادا و تالانی کردا لم بگره و بهره دهیدا علی ناغا به فیشک شهنگوا و به راکردن خوی گه یانده ورمی و چۆنیه تی پرودا وه که ی به خزمه ت مه ليک مه نسوورمیرزا را گه یانده. دیسانیش هیزیک نیردرایه سر کورستان و میرزا ناغایان گرت و هینایانه ورمی و به پیتی حوکمی حاکم فه لاقه یان کرد و به شوولان ته زان دیان و ریشی درژیان تاشی! «علی قاسوو» ی شه رفروش یه کیک له دهست و پیژنده کانی علی ناغا که ته نانه ت خۆشی لیی ده ترسا!! له مه ی دانی تو پخانه به داریکی نه ستووره وه هه لیانواسی و وه کوو مهر له نیوگه لانی را هه لیانقلیشاند و کردیانه دوو کوت و به خرابترین شیوه کوشتیان. پاش شم کارانه ناوچه کان هیور بوونه وه و ته ناهی بالی به سر کیشان.

دوا ی نه وه ی یوسف خان توانی لقی جهوت و هه شتی نه فشار ساز و ناماده بکا، به پیتی فرمانی گه رانه وه، نیمام قو لی خانی سه رتیپ دووه می برای له ورمی به جی پیتشت و نه رده شیرخانی کوری که شه ی تانی پتکه نیبوو و پرای خوی بردی و رویی بۆ خزمه ت پادشا. لم کاته دا میرزا علی خانی کوری میرزا مسه فاخانی به هائو لمولکی ئۆستاجلوو فرمانده ی لقی لقی تازه ی نه فشار بوو. لقی هه شت محه مه ده سه ن به گی کۆهه کلوو سه رکر دایه تی ده کرده و لقی جهوت که سیکی تاییه تی بۆ دیاری نه کرابوو. به کورتی یوسف خان گه ی شته تاران و دوا ی له سان درانی سه ربازان، هیزه کانی وه به ردلی گه وره پیاوانی دموله ت کهوتن و خانی نه فشار و پرای چه کدارانی خوی و هیزه کانی دیکه به رمو نه سه تراباد کهوتنه یی هه تا شه ر و کیشهی له میژینه ی ناژا وه گیرانی تورکمانی نه وه مه لجه نده کۆتایی

بەینن و هیمنی و تەناهی بانی بنگیوی و خەلک ئاسوودە بن. دواى راپەراندنى
 ئەرك و خزمەتى ئەستەراپاد و گەرانەو تاران، لەسەر داواى باوكى ئاودارى
 سەركردایەتى لقی حەوت باربووى ئەردەمشیرخانى كۆرى كرا. جا لەبەرەوى كە
 بەپێى فرمان دەبوو یوسف خان لە تاران بەمێنیتەو، ئەردەمشیرخانى كۆرى
 لەگەڵ دوو لقی حەوت و هەشت بەریكردەو ورمی. هەر لەم سەفەرەدا بوو كە
 محەممەدحەسەن بەگى كۆهەكلووى ئەفشارى فرماندەى لقی هەشت چۆو بەر
 دلوغانى خودا.

نارەزامەندی ھېزەکانی مەراغە لە ئاغاخانێ میرپېنجی

سەرکردەیان و بەخشرانی ئەم سەرکردایەتی

بە یوسفخانێ سەرئێپ یەکم

ئەوێ راستی بێ وەختایەکی کە یوسفخان لە سەفەری ئەستەراباد
گەرابۆو و لە تاران لەنگەری خستبوو، ھەرای نارەزامەندی و دەنگەدەنگی بوو
لە موزەفەر و تازە مەراغە پەنگی دایەو و وردەوردە گوێی گەورمپیوانی
دەولەتی پێزینگایەو. وا دیارە کە سەربازانی ئەو بوو لکە لەبەر
ھەلسووکەوتی ئالەبار و دەسدرێژیەکانی ئاغاخانێ میرپېنج ھاواریان دەھات و
بەرمبەرە ھەوێنی دژایەتی خۆی گرت و توورەیی گەیشتە رادەیک کە پوژیکیان
ھەموو پیکەو چوونە مالی میرپېنج و بەیداخیان دەرکێشا و بە بلمەبلم و
ئاپۆرەستەن لە جەرگەقەڵادا مانیان گرت. وەک دەلێن چلەوکیشتی ئەم بوو لکە
دەمراستێکی ئازا و زمانپاراو بوو کە بە کۆمەلێک بەلگە زۆرمیلیەکانی ئاغاخانێ
سوور دەکردنەو. میرپېنج زۆری سەر سوپما و بە چەند پاسپاردەیکە خۆش و
نەرم و نیان نامۆگاری کردن و گوێی دەست ھەلگرن لەو ھەرا و گروو گرتنە،
بەلام ھیچ فایدە نەبوو. سەرەنجام مەبەستەکە بە گوێی ناسرەددینشا
یشتەو و توورەیی کرد و [فەرمووی] دەبێ ھەلیاندن. بەلام چونکە کوشتن و
تێدابردنی بووھزار مرۆف کاریکی نارەوا بوو، ھەروەھا بوای لیکۆلینەو
زۆلم و زۆرمیلی میرپېنج سوورکرانەو، وا داندا کە ئەو دوو لکە ھەرکام لە
ئەفسەرەکان بۆ سەرکردایەتی ھەلیژێرن خۆیان سەرپشکن. ئەوانیش لە نیو
تەواوی ھاوشان و ھاوتاکاندا یوسفخانێ ئەفشاریان بۆ سەرکردایەتی خۆیان
داوا کرد. لەسەر داوای ئەوان میرزا محەممەدخانێ سیاسالار، یوسفخانێ

نه فشاری ناره نېو مه کوی نهو دوو لقه. کاتیک بهرېزبان گه پشته بهر دهر گای
 جهر گه له به پېر یې مه چوون و به خیریان هینا و که و تنه سپاس و
 شوکرانه بډیری. یوسف خانی نه فشار بری سه د تمه نی بار بووی سر د مه سته و
 سه رپه له کانیا ن کرد و هه مووی به چاکه می رانه هیوادار کردن و متمانه می
 پی به خشین. نهو سا به لالوه له جهر گه له دهر که و تن و بردیا نه مالی
 یوسف خان. ثم خزمه ته می بهرېزبان خراپه سه خزمه ته کانی پیشووی و له بهر
 چاوی کار به دهستانی گهره می حکومت جوانی رنگ دایه وه و که و ته بهر د لان و
 له ماکه می ده سه لاته وه ناز ناوی «شو جاعود د موله» می بډ نوو سرا. له سه سر د مه ده
 شازاده حاجی حیساموسه سه نه ته می سولتان مراد میرزا کور می چنگر موه می میر که
 هوکمرانی هر یمی فارس بوو. به مه به ستنی پاراستنی قه لهر موه می داوای هیزیک می
 کرد بوو له باره گای پادشا. گهره پیاوای ده سه لات وایان به باش زانی دوو لقی
 مه راغه به سه رکردایه تی تیمام قولی خانی سه رتیب، برای یوسف خانی
 شو جاعود د موله که له ورمی بوو بانگ بکری و بنیریرینه فارس. پاش نهو می له
 ماومیه کی کورتا هرمانی چوونی گه پشته ده ستنی، سه رتیب نه دمه شیر خانی
 سه رلکی برازای خوی له گهل حاجی میرزا موحسینی شاستیانی سه ر حیسینی
 له شکری کرده جینشین و خوی به په له پووی کرده پای ته خت. له وپوه نیرایه
 فارس بډ ژیر پکلی حاجی حیساموسه سه نه ته و پتر له دوو سال خزمه تیک می
 زوری کرد و زحمه ت و کویر موه می کینا. له ماومیه ده چه ندین جار نامه می
 رمز مه ندی و دل پیخوشی حیساموسه سه نه ته سه بهار مت به سه رتیب ده گه پشته
 ده ستنی مه ز نه پیاوای ده ولت.

لایرانی مه‌لیک‌مه‌نسوورمیرزا له‌سه‌ر حوکماتی ورمی و راگوێزانی ده‌سه‌لات بۆ ئه‌حمه‌دمیرزا مو‌عینو‌دده‌وله و کێشه‌کانی له‌گه‌ڵ شو‌جا‌عو‌دده‌وله

سالی ۱۲۴۸ی کۆچی/ ۱۸۶۶ - ۱۸۶۷ی زایینی، چونکه له راستیدا شازاده مه‌لیک‌مه‌نسوورمیرزا سه‌ره‌رای چۆتینی نامی خزمه‌ت رکێفی پاکی پادشای پیرۆز، ببوو به‌ جێ‌راز و هاو‌ده‌می ده‌ربار، دووری خزمه‌ت فه‌رمانه‌وای به‌ شه‌که‌نجه‌یه‌کی به‌ئیش و ژان ده‌زانی و لایه‌کی وای له کاروباره‌کان نه‌ده‌کرده‌وه. که‌مه‌ترخه‌می و بێ‌مه‌بالاتی به‌رێزبان له‌ ماوه‌ی دوو سال‌دا شیرازه‌ی کاره‌کانی لیکه‌له‌وه‌شاند و وه‌رگه‌ڕانی پیتاک به‌جاریک چه‌نی تیکه‌وت و حکومه‌ت له‌سه‌ر ته‌وه‌ره و بستمی یاسا تراز. وای لێهات که‌ بێ‌ سێ‌هه‌زار ته‌من باجی دیوانی به‌ هه‌له‌سه‌یراوی مایه‌وه و نه‌نێردا. جله‌ودارانی حکومه‌تی ئازمه‌ربایجان گزیری به‌ده‌ف و توند و تیزبان ئارده‌ سه‌ری و هه‌له‌بانپێجا. شازاده‌ی به‌رزه‌جێ میرزا باقری کۆری میرزا غولام‌ره‌زای ئۆستا‌جلوو که‌ پێشکار و وه‌زیری بوو له‌گه‌ڵ خۆی بردی بۆ ته‌وریز هه‌تا له‌وێ پێیان بلێ که‌ من هه‌رگیز ده‌ستم وه‌نه‌داوه‌ته کاروباری وه‌رگه‌ڕانی پیتاک و هه‌مووی ئهم وه‌زیره‌ بریوه‌یه‌تی و خواربوویه‌تی. -خه‌ل ئه‌مه‌ش‌دا قسه‌ و داد و هاواری شازاده‌یان نه‌سه‌لماند و زۆر توندیان لێ‌کێشا و له‌ راده‌یان برده‌ده‌ر. شازاده‌ی هیژا سه‌یر سه‌ری له‌ کاری خۆی سو‌رما. له‌م جه‌نگه‌یه‌دا شازاده‌ به‌ختی چاکی هی‌نا چونکه‌ کاروانی مو‌باره‌کی فه‌رمانه‌وايه‌تی به‌ مه‌به‌ستی زیاره‌تی خاکی پیرۆز ده‌به‌زوت و پێویست بوو مه‌لیک‌مه‌نسوورمیرزاش له‌ رکێفی‌دا بێ. بۆیه‌ له‌ تاران‌ه‌وه‌ برووسکه‌یه‌کیان لێ‌دا که‌ بچن و ئه‌ویش به‌مه‌له‌ له‌ ته‌وریز‌ه‌وه‌ رووی کرده‌ باره‌گا. فه‌رمانه‌وای هیژا

نهو سې هه زار تمه نهی که مابوو به شازادهی گه وره مه لیکه نسوور میرزای مامی به پریزی به خشی و نه حمده میرزا مه عینوده وله یان ناریده ورمی. کاتیک مو عینوده وله گه یشته ته ورپز به هه لکه وت یوسف خانی شو جاعوده وله ش لهوی بوو. لهو سرده مه دیا به پریز عه زیز خانی موکری سردار، پتیکاری نازدیر بایجان بوو. مو عینوده وله چونکه له دوری یه که می حکومتی دا جه ماو مری نه فشار ویکرا به یکه دنگ و بهوپری سووکایه تی له ورمی به دهرکراوی ناریدوویانه وه ته ورپز و ثم کۆده نگیهی به فیتی شو جاعوده وله دمزانی، ته و او به پریزیانی ناخوش دهویست. کاتیک که زانی عه زیز خانی سردار له پیره و می شو جاعوده وله خزمی سبالاره و یه کیکه له لایه نگرانی، بویه به پریزیانی خوش ناوی، به نامه کی له گهل سرداری گشتی و میرزا قاره مانی نه مین له شکر کۆبۆوه و کوتی ئهرک و ری وشوینی ده سلات و حکومتی نه فشارم بق دیاری بکن. نه وانیش پتیکار گوت که مهرچی سهر به خۆ بوونی تۆ له حکومتی ورمی دا بی ده سلاتی و دم له پووش کردنی شو جاعوده وله و دست و پیوه ند و که سه کانیهی چ له بواوی گرینگی له شکری و چ له کاروباری ملک و ماش و ناوچه کانی ژیر ده سلاتیان دا. مو عینوده وله بهم ریتموونیه نه هینیه وه به خاکی مراغه و سابلاغ دا رۆیی بق ورمی و شو جاعوده وله له ته ورپز مایه وه.

کاتیک مو عینوده وله گه یشته ناوچهی دۆل به مه به سستی لیکنۆ تسینه وه و ناگادار بوون سهرامت به کاروباری گرینگ و بهرچاوی حکومتی له و پیوه حاجی میرزا مه هدی مسته و فی سهرکاری شاره زای ورمی بانگ کرده لای خۆی و کاکلی مه به سته کانی لیوه رگرت و به زانیارییه کی ته و اووه چوو بق شار و پاش نه و می گه یشته جی له باغی سهردمری و باله خانه ی کلاوه رهنگی رۆنیشته سهر نه ختی ده سلات. ههروه کوو باوه و ختایه ک نابزه ی مامۆستانایانی ئایینی و بیاماقوولانی مه لیه ند و سهر کرده کانی قۆشه ن به شه و که تیکی ته و او کۆبوونه وه و پوره یان دا و چوونه به خیره یانان و سلای و پاش بلا بوونی

كۆرى جېزنى دىدار و پىشوازى ھەر كەس چۆۋە مالە خۇى. حاجى مىرزا مەھدى
 مستەۋلى پىلەى سەركارى و بەرپرسايەتى پىتاكى دىۋانى دراىە و خودى
 موغىنودمولىش ھەمو رۇۋىك بە كاروبارى مەلەبەندەكە رادەگەىشتن و كەس
 مافى ئەۋمى نەبوو كە خۇ تىھەلقوتىنن و بە دزى و بە ئاشكرا شەش دانكى
 خەيالى لەسەر تىكدان و شىۋاندنى كارەكانى سەر بە شوجاعودمولىش بوو.
 لەبەرۋى شوجاعودمولىش لە تەۋرېز بە چۇنەتى ھەلۋىستەكانى دىۋانى،
 ئەردەشېرخانى سەرلىق و حاجى مىرزا موھسىنى ئاگادار كرىۋونەۋە و ئەركى
 خۇيانى تىگەياندېۋون. ئەۋانىش بەپىى ھەرمان ھەمو رۇۋىك لە ژۋورى
 سەركردايەتىدا ئامادە دەۋون و بە كاروبارى ھىزەكانى مەلەبەند رادەگەىشتن و
 موغىنودمولىش لە دلى گران دەھات و پىتى ناخۇش بوو. رۇۋىكى قاقەز و
 بەلگەنامەيەكى غەزىرخانى سەردارى گشتى خستەروو كە دەرىدەخست پاشابەگى
 كارگېرى ملكوماش و گوندەكانى شوجاعودمولىش پىۋىكى غەيانە سەبارەت بە
 دمولەتى ھەتاهەتايى و ئەۋ دزى و رېگرى و كوشتارەى كە لە نىۋان رېگى
 تەۋرېز و ئاۋچەكاندا روۋيان داۋە و دەقەۋمىن بە رىخۇشكەرى و ھىتى ئەۋە و
 لەبەرچاۋى دىۋانى بالا تاۋانبارە، بۇيە دەۋغىنودمولىش دەپى بېگىرى و بە
 زنجىرپىچ بىنئىرېتە تەۋرېزى ئاۋەندى دەسەلات. پاشابەگ بە بېستنى ئەم
 ھەۋالە ماۋەيەك بە پەرەۋازەپى خۇى شارەۋە و حاجى مىرزا موھسىنىش لە
 مالەۋە موۋشى داگرت و دەرنەكەۋت. بەلام ئەردەشېرخانى سەرلىق ھەمو
 پىرىك سەردانى ژۋورى سەركردايەتى دەكرد و ھىزەكانى لە سان دەدا و
 پىدادەھات و لە راكردىۋان و ئامادەنەۋىۋانى دەپرسىيەۋە و بە قەدرايە
 سەرەموۋىەك لە رىۋشۋىنى شوجاعودمولىش باۋكى لای نەدەدا.
 شوجاعودمولىش بۇى روۋن كرىۋونەۋە كە ھەرچىيەكى موغىنودمولىش سەبارەت
 بە ئۆۋە دەيكا بە ھىت و دىنى سەردارى گشتى و كاربەدەستانى بەرزى
 ئازمربايجانە، بۇيە ھەتا بۇخۇم دەگەرېمەۋە ناپىن ۋستە بىكەن و دەپىن زۆر جوان

بجۆولتێنەو. لەسەر ئەم پێشویینە پۆلێکی حاجی میرزا موحسین،
 ئەردەشیرخانێ سەرلای بێرە لای رێزدار موعینوددەوڵە و بە تەگبیری زانایانە
 کۆتایی بە گە و گازندەیی نێوانیان هێنا. خوداوارستان لەم پۆلێنەدا کە
 نێوەراست مانگی محەررەم بوو نەخۆشی چاوقۆلکە لە ورمێ بە بەرپانی سەری
 هەتدا و بەرەبەرە پەرەیی گرت و مەحمودمیرزای پەکیک لە کورپانی
 موعینوددەوڵە تووشی هات و بە نوو پۆلێن کۆشتی. هەرەها مەموو پۆلێک جگە
 لە کەسانی ناوبەدەرەو ژمارەپەکی دیکەش پێیدەچوون. شازادەیی حوکمران
 و پیرای قەرەموشانی حەرەمی، مالی راگواست بۆ باغی «عشیرەت ئاباد»ی
 برابەر خەلیلخان و لەوێ بنەیی دانا. ئەردەشیرخانێ سەرلای بە کەس و کارەو
 پۆلی بۆ ناوچەیی بەناوبانگی «دەشتەبیل» و خاتوونی شوجاعوددەوڵە لە باغی
 کەمال ئاباد مزی دانا. خەلکی ولاتەکە شەو و پۆل سەرقالی نایەزداری و
 [لە خۆدان و چەمەری گێران بوون] بۆ حەزەرەتی سالاری شەهیدان
 [ئیمامی حوسێن] سلاوی لێبێ و لەبەر خودا دەپارانەو ئەم بەلایە برەوێتی و لە
 کۆتایان بکاتەو. هەر ئەم پۆلێنەدا شوجاعوددەوڵە گەیشتەو ورمێ و نوای
 دیداری راستەوخۆ لەگەڵ موعینوددەوڵە تەشریفی چوو بۆ باغی کەمال ئاباد و
 نوای برانەوێ پەتاکە تەدارەکی زەماوەندێ ئەردەشیرخانێ سەرلای کۆری
 پیکهێنا.

شەرى نىۋان بلباس و قەرەپە باغ و پاسبىردرانى

شوجاعوددەولە بۇ چوونە لاجان

لەبەرەھى ھۆزى بلباس ھەمىشە شانپان داۋەتە بەر تالان و كوشتارى خەلكى ورمى و مەراغە، [عەبباس مىرزى] جىگەرەھى مىر قەرەپە باغى بىردوون و لە [دەشتى] سىندووس نىشتە جىتى كىردوون و بەپاسى ئىوانىش وەككۈ كىو لە بەرامبەرىيان دا چەقبون و ئەۋاۋ بىكەۋە دوۋمىن. سالى ۱۲۸۴ى كۆچى/ ۱۸۶۷ - ۱۸۶۸ى زاپىنى، دەستەپەك قەرەپە باغ لە [شارى] سابىلغ بە قەرەۋل داندرايوون. شەۋىكى ھەمزاغى سەردارغىلى بلباسان لە ئاكاۋ ھەلىكوتايە سەر ئەۋ باغى كە قەرەپە باغ بە مەستى لىنى ئوستىوون و سىۋىپەك كەسى لىنى كوشىتىن. پاشان جىلۋەبەركى كۆرۈۋەكەنپان دامالەن و لە بەر خۇيان كىردن و بەرمو قەلە لاجان بىزووتن ھەتا ئىشكىجىبەكەنى ئەۋىش لە ھەۋشەى ژيان دەپەرەيتىن. باقارغاى سەردەستە و مەھدى سولتانى تۇپچى ھەركام بە دەستەپەك سەرباز و تۇپخانەى ئاگر بارەۋە لەۋى خەرىكى پاراستنى قەلە بوون. كۆمەلى بلباس وىستىپان لە قەلە ۋەۋوركەون، بەلام كاتىك دىتپان پارىزەران ورىپان و تۇپەكان دەمپان داپچىۋە، خۇيان كلا كىرد و چاۋەروانى دەرفەت مانەۋە. قەلاداران بە كاغەزىك جۇنىەتى بارىۋەكەپان لە شوجاعوددەۋلە پوون كىردەۋە و ئەۋىش بە دىۋاندازانى مەزنى راگەياند. بۇيە ھەرمانىك لە لايەن گەۋرەپىۋانى دەۋلەت دەرجوۋ بۇ بەرپىزىپان كە ھەلگاتە سەر بلباسان و بىپانتەزىنى و قەلەپەكى تازمىش لەۋى ئىۋست بىكا كە ھەمىشە ئاقمىك سەرباز و چەند تۇپى لىنى. شوجاعوددەۋلە ھەتاكوۋ ھاتنى ئىم ھەرمانە ئاقەتى نەھىنا و بە ھىزى بەرپەكى خۇيەۋە پوۋى كىردە لاجان. ھەمزاغا و پىۋەكەنى لە خۇيان رانەدى راۋمىستىن و

په نایان برده بهر خاکی عوسمانی. نهوسا شو جاعودموله وهستا کارانی
 شمارمزی کؤکردنموه و له ماوهی سیمانگدا به بری دووهزار تمه نه لایه کی
 ساز کرد. کاتیک هه والی تهواو بوونی قه لا به خزمهت جله و داری دمو لهت
 راگه یه ندرا محهمه دمیرزای نه اندازیار کوری سازاده مهحمو و دمیرزایان نارد که
 چاوی پی بکهوئ و نه خشه ی قه لاکه به ریتقه وه باره گای پیروژ. نهویش به پیی
 له رمان که بشته لاجان و نه خشه کی له گه ل خوی برده وه تاران. شو جاعودموله
 نه خزمه ته شی و به ردلان کهوت و خه لاتیک تاییه تی بق نیردرا و خه رچی
 تیچووی قه لاش له داهاتی دیوانی ورمیوه باربوو کرا. لهم سه رویه ندده مزگینی
 نیژن درانی نیمام قولی خانی سه رتیب له شرک و کاری شیراز و گه رانه وهی بق
 تاران شو جاعودموله ی گه شانده وه و نوخونی خسته دل و دموونی.

نیردرانی میرزا سادقی قایم مقام بۆ تهوریژ و بیله لاجوونی ههتا
پلهی پیشکاری موزه فقهه رهدین میرزا؛ بانگ کرانی
شوجاعوددهوله بۆ تهوریژ و راسپیردرانی
لقی جهوت بۆ مانهوه لهوی

میرزا سادقی قایم مقام یهکیکه له ئاموزاکانی میرزا ئاغاخانی نووری
مهزنه مزیر و بیایکی لیزان و پر و تهواوه. پیشتر خه لکی تهوریژ له بهر جهند
هۆیک لیتی هارووژان و بهردهرگایان پنگرت و بهوپهری سووکایهتی
دهریانپه راند و [تهنه کهیان له دووی کوتا] و بی دهسه لاتیان کرد و لهو ده مهوه
ههتا ئیستا له پایتهخت به دووره پهریزی ده لیا. لهم کانهدا که عهزیزخانی
سهرداری گشتی له پلهی پیشکاریتی ئازمه ربايجان لاسرا و هیچی به چنگ نهما و
بانگ کرایهوه تاران، قایم مقام سه ره له نوێ داندرایهوه به جله وباری
ئازمه ربايجان و پیشکاری موزه فقهه رهدین میرزا، نیردرایهوه تهوریژ. ده لێن بۆ ئهم
کاره گه وره بیوانی ده سه لات و باوه رپیکراوانی دام ودهزگای فرمانروایهتی
یه که دهنگ نه بوون. ئاقمیک که خه لکی تهوریژ بوون وه بالیان بۆ کیشا و
دهسته یه کیش لهت پتیان خوش نه بوو. به لام چونکه به ریزی چی نشینی میر به دل
شوشی ده ویست و متمانه ی بی بوو، نه وانیش مه قیان لی برا. میرزا سادق له
مه ودا ی رینگانا حوکمی ئهرک و راسپارده کانی ئازمه ی خوی نارین بۆ حاکمان و
نه میرانی ئازمه ربايجان. بۆ وێنه کاغه زیکی نووسی بۆ شوجاعوددهوله و باسی
ئومه ی کردبوو که هه روا چاوێکم به ئیمام قولی خانی سه رتیبی برات که وتوه که
له فارس مه وه گه رابۆوه. ئیومش ده بی هه تا کوو من ده گمه تهوریژ بهوپهری
وریایی و سه ره کایه تی ته نهاهی سنووره کان بیاریژن و چاوتان به سه ر

رېک وپټکی کاروباری گرینگی له شکره وه بڼ و چاوه پروانی فرمانی داهاتووم بڼ. میرزا سابق زوری عه سکرخانی سهرتیبی شهید خوش ده ویست و له که لسی کرم وگور بوو. نیستا له که ل یوسف خان و نیمام قولی خانیش هر وایه و نه گوراوه.

به کورتی کاتیک قایم مه قامی به ریز له سهره تاکانی مانگی نیوجیژنان دا که شته ته وریز و پیښوازیبه کی به شه و که تی لیکرا، له به روی به ل له خه لکی ته وریز و ښا پورا و هرا و هه لایان ده ترسا و هه قیشی بوو، پروا و متمانهی به هیچکام له هیزه کانی تازه ربايجان نه ده کرد و به یزی نامه یه کی نووسی بق شوجا عوده وله که لقیکی نه فشار له که ل پله دارانی زیرهک و وشیار به ری بکا بق پاراستنی تایبه تی خودی قایم مه قام. لم رږانه و له ۲۵ ی مانگی نیوجیژنان دا ساتی [هتاوی] تازه بږوه و شوجا عوده وله دواي به جیپینانی ری وره سمی نه ورزی میری کاروباری گرینگی له شکری نه سپارده دمست خان باباخانی برازای و جارئ جله وی حکومتی دایه چنگ جانگیرخانی به گه ربهک و له رږزی هی مانگی قوربان دا به ره و ته وریز که و ته ری. نه رده شیرخانی کوریشی له که ل لقی حوت بوو.

هر لم سهره بڼه ددا به ریز میراز علی حوسینی سه لماسی که پیاوټکی نه دیب و زانا بوو کچی بوايي کرد.

هاتنى ميخائىلى جېنشىنى خونكارى رووسيا بۇ ئىران و راسپېردانى شوجاعوددەولە بۇ پېشوازى و بەخىرھىفانى

سالى ۱۲۸۵ى كۆچى/ ۱۸۶۸ - ۱۸۶۹ى زايىنى كه شوجاعوددەولە له تەوريز بوو. هەوالى هاتنى ميخائىلى جېنشىنى [سەرۆك] دەولەتى شكۆمەندى رووسيا به خزمەت هېژا ناسرەددىنشا راگەيەندرا. چونكه دەبوو كەسېك لە شەميرانى دەربار بچتە پېشوازى، يۇسفخانى شوجاعوددەولە له بەختى بلىندى بازى ئىم شانازىيەى لەسەر شانى نىشت. بېريار درا كە بېرى هەزار تەن بۇ خەرچ و بەرجى ئىم سەفەر و ميواندارىيەى ميخائىل وەربگرى. شوجاعوددەولە به مەبەستى دەريزىنى سپاس و بېزانين سەبارەت به شانازى راسپېردانى بۇ ئىم ئەرکە، بۇخۆى راوستەخۆ كەوتە تەدارەكى ئىم گەشت و دیدارە و تىژ بەرەو لەنكەران ئەسپى تاو دا. يۇسفخان بەر لە رۆيشتن هاوړپايانى خۆى لە نىو پياوانى مەند و ماقوول هەلبژارد و رۆژى ۱۴ى مانگى مەهررم بزووت. لە مزلى «خەلات پۇشان»ى يەك فرسەخى تەوريز چاوى به كۆنسوولى رووسيا كەوت كه له تەوريز دەبوو. ديارە كۆنسوول بۇيە هاتبوو هەتا له نيزىكەوه چاوى به كۆمەلى ميوانداران و پىوشوینى پېشوازى بكەوى. پاشا ئەوێ مالاوايى پان راست و رۆيشتن له گوندى «واسمەنج» كه له دوو فرسەخى تەوريزە لايان دا و رۆژى شەممۆ ۱۵ى مانگ لەوێوە بزووتن و لە پەناى «قورى گۆل» جەمى نيوە پۇيان كرد. پاشان سوار بوونەوه و شەو گەيشتنە ئاوايى «كوركەندى» كه يازدە فرسەخ لەو شوپتەوه دوورە و لەوێ دابەزين و وچانيان دا و رۆژى يەك شەممۆ ۱۶ى مانگ ريگان داگرت. بەكورتى شاندى شوجاعوددەولە ئەواو به شەوكت و شكۆمەند مزلامۆزل رۆيى و لە ئەردەوێل تېپەرى و گەيشتنە

نیزیک کهوشه‌ن. پاش شه‌وی که نیو فرسه‌خی دیکه به ریگادا رۆیشتن سهردهسته‌یه‌کی قازاخان که به زمانی ده‌وله‌تی روروسیا پنی‌ده‌لتن کاپیتان به خوی و بیست چه‌کداره‌وه له لایه‌ن جیتشینه‌وه گه‌پشتی. به دابی خویان سه‌لامی کرد و ریزی نواند و شرکی سهرشانی راگه‌یاند. شوجاعودده‌وله‌ش سهردهسته و یارانی زور به گهرموگوری به‌خیره‌ننان و چاک‌وخوشتی له‌گه‌ل کردن. تهنه‌نگداریانی پیاده که له پینشه‌وه ده‌رۆیشتن ئیزنی دان بگه‌رپنه‌وه و له یه‌ک فرسه‌خیش غه‌فاربیه‌گی کارگیزی سه‌یفولمولک و حاجی سه‌فه‌ره‌علی به‌نده‌ردار و ئیکرای که‌یخودا و پیواماقوولان به پیر شانده‌که‌وه چوون و میواندارییان لیکرین. ئه‌وی که قهره‌ولخانه‌ی روروسانی لیبوو بازده که‌س سواره‌ی قازاخی ناماده له‌سهر داب و ده‌ستوری خویان ریزیان به‌ست و شوجاعودده‌وله‌یان به‌خیره‌ننا.

شوجاعودده‌وله به‌وپه‌ری دلۆفانی به به‌رده‌میان‌دا رابرد و [ومک پاسه‌وانی شه‌ره‌ف] به‌سهری کردنه‌وه پشکنینی. ئه‌و بازده که‌سه له‌گه‌ل سهرپه‌لی خویان له پینش شوجاعودده‌وله‌وه ده‌رۆیشتن. دوی به‌رینی فرسه‌خیک ری، له جیگایه‌کی دیکه نیزیکه‌ی بیست قازاخ راومه‌ستابوون و له‌سهر دابی شه‌وانی پینشوو جوولانه‌وه و له‌گه‌ل ئه‌و بازده که‌س جیگۆرکه‌یان کرد و به‌م چه‌شنه رۆیشتن هه‌تا گه‌یشتنه خودی ئاستارا. له زارکی بازاری ئاستارا خه‌لک گاوه‌گه‌ردوونیان کرد و پاش شه‌وی له‌وی تپه‌ره‌ین، چوون و له مالی خانه‌خوئ دابه‌زین. میرعیسابه‌گی ئامۆزای سه‌یفولمولک که سهردهسته‌ی قازاخان بوو له مالی قولی‌خانی سهرلک دابه‌زی و بیست قازاخیک له له‌نکه‌رانه‌وه وپرای هاتبوون. چونکه له لایه‌ن حاکمی روروسه‌وه بۆ میوانداریتی پاسپیرداریو به قولی‌خانی سهرلکی راگه‌یاند و تکی لیکرد که چاوی به شوجاعودده‌وله بکه‌وئ. پاش ئیزن دران شانازی دیداری پین‌بیرا و شوجاعودده‌ومه‌ش زور به گهرمی و مریگرت. به‌ه‌ورتی رۆژی پینچ‌شه‌مۆ ۲۰ی مانگی مهررم له ئاستارا بزوتن و به‌ره‌وه له‌نکه‌ران تیراچوون. له‌ویوه هه‌تا له‌نکه‌ران مه‌ودای ریگا پینچ فرسه‌قه که به نیو

لیږه وار و دهریادا دمخوشی و هر لهو شوینه دوو ئاستارا ههیه که یهکیان هی دهوله تی شکومه ندی ئیرانه و نهوی دی ئی رووسیایه. دواى نهووی که له رووبار بهرینه وه چوونه نیو خاکی رووسیا و لهوئ سهرؤکی گوومرگ به جلی رهممیوه به پیریانه وه جوو. پاشان لهوئ را رۆیشتن و له یهک فرسه خی له نکهران «ئه لیکساندر ئوویچ» ی جیگری حاکم به جل سوار وه پېشوازی لیکن. له هه موو شوپنیک بیست کهس قازاخ له نوا و دواى شوجاعوده وه دهر رۆیشتن. له کاته دا میر عیسا به گی میواندار به قولی خانی سهرلکی گوت که به پتی نامه ی جینشین پابه رز خه رچ و به رچی سه هری شانده که به ته واودنی دابین کراوه و ئاماده یه. بقیه عه رزی شوجاعوده وه بکه ن که هاوړکښانی وه ریگرن. وه ختایه ک قولی خان مه به سه ته که ی به خزمه ت شوجاعوده وه راگه یاند هه رمووی که له سایه سهری پاشای ئیرانه وه نه گه ر رۆئ هه زار ته نه یش بدن قبول ناکړئ و وه ناگیرئ و پتویستمان پنی نیه، به لام با خه رچی جه می شه و نیومړ له سه ر نه وان بی. کاتیک گه یشته له نکهران نیزیکه ی چوار پینچ هه زار که سیان به پیره وه ها تېوو. شوجاعوده وه هاوړپیانى شه و میوانی کار به ده ستانی حکومه تی بوون و رۆی هه ینى ۲۱ مانگی مه ررم چوونه سه پرانی ده ریا.

شهوی دوا تر سئ کاته ژمیتری به سه ردا تېبه رېوو که جینشین پابه رز به رتگی «بېله سه وار» دا گه یشته له نکهران و نه وای رهوگی نیو [شاری] بؤ چراخان کرایوو. پاش چوونی «میخائیل» نوینه ریکی تایبه ت له لایه ن حاکمی شاره وه بؤ به خیره تیان گه یشته خزمه ت شوجاعوده وه و سه به رت به جۆنیه تی کم و کووړی میوانداری داوای لیبورودنی کرد چونکه زۆربه ی به رپرسان و پله داران جوو بوونه پېشوازی جینشین. به لام سه به ینى دوو کاته ژمیتر له دانی به یانی تېبه رچ له خزمه ت شوجاعوده وه دا حازرم و «تیربوسکی»

سهرتیبیش له لایهن جینشین پابه‌رزموه دی. پوژی شه‌مق ۲۲ی مانگ له کاتی دیاری‌کراودا حاکم و هاورپیانای هاتنه دیداری شاندى ئیران.

بۆ پوژی داهاتوو شو‌جاعودمه‌وله له‌سەر داب و دمستووریکى جوان و به‌شه‌وکهت چوو دیداری جینشین و به خزمهت خۆی و خاتوونى هاوسهرى گه‌یشت و دواى ناساندنى خۆی و هاورپیانای فهرمانى ئهرکى سهر شانى پیتشکەش کرد و به سۆزى مه‌زنانه به سهر کرایه‌وه. پاش به‌شدار بوون له شه‌وه‌خواندا و له‌سهر داواى جینشین دیداری نواتر خرایه بادکووبه.

بۆ به‌یانى جینشین و پیرای شو‌جاعودمه‌وله به داب و دمستوورى ره‌سمى سواری که‌شتى کرا و پوژی شه‌مق ۲۴ی مانگی مهررم گه‌یشتنه بادکووبه.

له‌سهر داواى جینشین شاندى ئیرانى له بادکووبه‌ش به‌شداری میوانبى جه‌مى شه‌و بوون. پاش ئهم کارانه میواندارى ئیرانى و هاورپیانای لی‌سى‌سواری که‌شتى بوون و به‌رمو ئیران تێکشان. کاته‌ژمێر یه‌کى پاش نیوه‌پوژی شه‌مق ۲۹ی مانگی مهررم که‌شتى گه‌یشتنه له‌نگه‌رگای ئاستارا و له‌ویوه به‌رگای ئه‌رده‌وی‌لدا چوونه ته‌وریز.

شو‌جاعودمه‌وله دواى ئه‌وه‌ی له ته‌وریز رکیفی به‌تال کرد، چاویکی به میرزا سادالى قایم‌مه‌قام که‌وت و دواتر پوژی سى‌شه‌مق له‌گه‌ل هاورپیانای چوو خزمهت موزه‌فهرده‌دین میرزای جیگرمه‌وى میر و به‌سه‌رکرایه‌وه. با له بیرمان نه‌چى که جینشینى [سه‌رۆک] ده‌وله‌تى رووس به‌تێنى دابوو به شو‌جاعودمه‌وله نیشان و میدال و هه‌مايه‌لى له خوندکار بۆ وه‌ریگرى و به ده‌وله‌تى ئیراندا بۆى بنێژى.

ئەسپىزدىرانى كورسى دەسلەتلى مەلبەندى سىكچىكى ورمى و
خۇي و سەلماس بە يۇسۇفخاننى شوجا ئوددەمۇلە و ھەلبىزىرانەمۇلە
دووبارى موعىنۇددەمۇلە وەككۇ وەكمدارى ورمى

باش ئەمۇلە شوجا ئوددەمۇلە لە ئەركى مېواندارى بۇۋە و گەيشتە
تەورپىزى ناۋەندى دەسلەت، چۇنەتلى كار و پاسپاردەكانى بە نوور و دىرپىزى لە
لايەن شازادەى ھىزا و مىرزا سادىقى قايمەقامەمۇلە بە نووسىن بە خزمەت
بارەگەى مىرى مەزن راگەيەندرا. خاۋەن شىكۇ وەبەردەلى كەوت و فەرمەۋى
خزمەت و زەخمەتەكانى پېشۋى شوجا ئوددەمۇلە ھەمىشە لەبەرچاۋە و شايانى
ھەر چەشەنە بەسەركىدەنەۋەيەكە، بۇيە جارى دەسلەتلى مەلبەندى دلتىشىنى
خۇي و سەلماس ھەتا خاكى دلتىزۋىنى ورمى و لاجان كە سەرزەمىنى كۇنى
ئىران و سەرسنورن، دەكەينە باربۋى. پىۋىستە بۇخۇي لە خۇيە دابنىشى و
كاروبارى ئەو ناۋچە و مەلبەندەنە پىكبخا و تەناھى و ئارامى بالى بىنگىۋى.
بۋاى دەرچۋونى ئەم فەرمانە شوجا ئوددەمۇلە بە خەلات و واۋۇ بەرپىزى
جىگىرەۋەى مىر سەربەرز كىرا و نىردرا بۇ بىكەى دەسلەتلى. لەبەرۋەى
كەنيزە ھاۋسەرانى ئەخمەد مىرزاى حاكىمى پېشۋو لە خۇيە بوون،
شوجا ئوددەمۇلە لەگەل مەحرەمانى خۇيان بەرپى كىردن بۇ تەورپىز. بەلام لە
مەۋداى رېيەدا نامەيەكى شازادە موعىنۇددەمۇلەيان لە تەورپىز مۇە پىگەيشت كە
من جارىكى دىكە بوومەۋە وەكمدارى ورمى و زانىۋمە كە شوجا ئوددەمۇلە ئىۋەى
لە خۇيەمۇ پال پىۋەناۋە، بۇيە ھەركە نووسراۋەكەى مىنتان گەيشتە دەستى
دىسان بگەپىنەۋە بۇ لاي ورمى ھەتا خۇم لەو چەند رۇۋەى داھاتۇودا دەگەمەۋە.
ئەۋانىش بەپىنى فەرمان سەرى ولاخىيان بەرمۇ ورمى وەرسوۋراند و باش ئەمۇلە

که گه یشتنه شار محهمه دره حیم میرزای کورپه چکوله‌ی حاکی میژا که وته راگه یشتن به داد و داوای خه لک و له جیتی خوی دا باسی ده که ین.

به لام لهو لاهه پاش نه وهی که شو جاعوددموله له خویه رونیشته سه ر ته ختی دهسه لات، شه رانی و چته و ریگر له ترسی هه لمهت و گورمی زه برورنه نگی نهو نه میره زیرهک و لیوه شواوه به جاریک دمستیان هه لگرت و خزانه نیو کون و کاژپران و خویان مه لاس دا، له ماوه یه کی کورتا هیمنایه تی و نه ناهی له و ناوچانه دا وه های بال نه نگاوت که چاوی رۆژگار و گوئی ناسمانی له رزۆک هه تا نیستا نه دیوپه تی و نه بیستووپه تی.

هه ر له م رۆژانه دا نیمام قولی خانی سه رتیپ ناسراو به بیووک خان، برا چووکه ی شو جاعوددموله که له سه فهری فارسه وه گه رابوو تاران و له باره گای پادشاهه ئیزن برابوو گه یشته ته وریزی ناوه ندی دهسه لات و چوو زیا رته تی شازاده ی به ریژ، دوا ی چهن رۆژیک لقی هه وتی نه فشار که به سه رکر دایه تی نه ردمشیر خانی کوپی شو جاعوددموله له وئ پاسه وانی تایبته بوون ریگه ی گه رانه وه یان درا بق ورمی و خودی بیووک خانی سه رتیپ له بهر وه رگرتنی چهن رینوینییهک له ته وریز مایه وه.

ئەو رووداوانەى كە لە سەر دەمى دەسەلاتى موغىنوددەولە و لە
جەغزى پەيوەندىيەكانى دا لەگەل خەلكى ورمى قەومان

شازادە ئەحمەدمىرزا موغىنوددەولە يەكێك لە كورانى جىگەرەوئى
خوابەخشىوئى مىر پىاويكى وريا و لىۆەشاوئە و تىگەيشتوو بوو ، بەلام ئاشكرايە
كە دادموانى و ماھى [جەماوئە] لە ژىر بارى چنۆكى و بىدادى دا دەياننالاند . بۆ
بەريۆمىردنى فەرمان و لا بردن و دانانى حاكمان و شكاندنەوئى خەلكى تايبەت و
رەمەكى سەرەرق بوو . سەرەراى داھاتى ديوانى ، مىلكدارانى ھەتدەپىنجا و
دايدەكرووسىن و ئەمىران و مەزنانى ئەفشارى بە ھىچ دانەدەنان . پىاوماقوولانى
ئەفشار ماوئەك گوئى خۇيان لە حاند ھەتسوكەوتى ئالەبارى ئاخنى و
مەتەيان نەكرد ھەتا سەرەنجام بە پشتىوانى زانايانى ئايىنى لىئىوئەخۆكەوتن و
بۆ لادان و دەرپەراندنى بە ھىزى خۇيان رەھيان شكاند و رىگيان تەخت كرد و
چەند جار ئىكيان ھەرەشە بۆ ئارد . كەچى موغىنوددەولەى مىھور ئەو
ورنەورتانەى بە لڤەى قشقەلە و ئەو زەنازەنايەى بە ھازەھازى مىشووولان
دادەنا و بە وئى دەخوئى كە مامى پادشايە و قەت رانەدەچەنى و شان و باھۆى
ئەك انەدەبرد و ولامىكى بەجىئى نەدەدايەوئە پرسیارى مامۇستايانى ئايىنى و
ئەمىران .

كانێك چۆن ئەتى ھەتسوكەوتى لە ھەموو شوئىنێك دەنگى داوئە و
بەتايبەت لە خۆيە بۆ شوجاعوئەولە روون بۆوئە ، چونكە ئاكلم و سەرەنجامى
كارانى تىدینا و پىاويكى ئاقل بوو ، وىستى كە بە تەگبىرى بەرئىوچى ورمىنى
مەوتەنى لە بوونى پىاوانى غەوارە پاك بكاتەوئە و ببخاتە سەر خۆى و

سه لاس. جا بویه کاغه زیکی نووسی له بهرین میرزا علی نه کبهری
عبدولمه لیکي موشته هیدی^۱ ورمی و به نه سیرسولتانی نه فشاری که لهوری
بیایو نه مین و رازداری خوی دا بوی نارد و راینه سپارد که له گهل تیگرای
ماموستایان و سررؤک و سرکرده کان به مه بهستی خاشه کیشانی زوره ملی
موغینودده وله قوتیان هه لمان و نه وندهی که ده توان به به لکه و بونهی
شهرعی و پرسیایی له گه لی تیگه ون و له هه لپنجانی گه ورم بیایوانی ده ولت
نه ترسن، چونکه نه وان فامیده و دادپهروهرن. کاتیک نه سیرسولتانی که لهور
به نزی نامه کی خسته بهرچای بهرین میرزا علی نه کبهر وری بهرتر بویه و
به تیگرای مه زنه ماموستایانی نیشان دا. زانایانی ناوبه دهرووی دینی له و
سهرده مه دا بریتی بوون له: ۱- حاجی میرزا علی فقهیه. ۲- میرزا
محمد مه دسه میعی شیخی. ۳- سهید ناغای سه درولعه له ما. ۴- حاجی میرزا
مه هدی. ۵- ناخوند مه لا رهزا فقهیه. ثم تاقمه به دنی پیزدار میرزا
علی نه کبهر له مزگه وتی بازارپاشی کویونه وه و بنه یان داکوتا و به ته پل و
دهه ول جاریان کیشا و کردیانه هه را و هه نگامه ی رۆزی رابوونه وه. شازاده
موغینودده وله هه تا بلتی نازا بوو. به خزمایه تی و مامیتی پادشا ده خوری و به
فیز و ده مار له ته لاری سهرده ی دانیشتبوو. ثم قریوه قریوه ی به کایه ی
منلان و گالته جاپیی شیشکه پران و بن شاوهمان ده زانی.

به لام رۆز به رۆز ئاپورای جه ماوهر و هه رای هه مووانی زیاتری په ره
ده گرت. له کۆنیشه وه گوته وویانه نز بازاری شیواوی ده وی. شه ویک کۆمه لی
نه زان و لاته وپاته ی نه فشاران ده ستیان تیگرت و ویکرا به گورمگور و هه راهه را
په لاماری باله خانه ی خانه میریان دا له سهرده ی و به دهنگی بهرز و نه ره نه
کردیانه قهرمچی و عۆین و جنتویان به موغینودده وله دا. موغینودده وله له و

کاته دا حاجی په جبهه بعلی خانې سهرتیبې تۆپخانه ی نه فشار کورې فهزان ناغای میرپینجی بانگ کرد و هه رمووی که به تهله ی تۆپی ناگربار ساژاوه ی جه ماوه ر پورم کینئ. سهرتیب به په ند و ناموژگاری و سهرکونه هه رچونک بوو پېشهنگی لات و شه لاتانی بلاوه پیکردن و گوتی پرۆن هه دا دن هه تا سیه یئ. ناپوراکه گه رانه وه و هه ر که س چۆوه مالی خۆی. مو عینوددموله بۆ به یانی ساژاده مه لیک مه نسوورمیرزای مامی له گه ل جانگیرخانی به گه ربه گ نارینه خزمه ت ماموستانای دینی هه تا یزان شه وه للا و هه رایه بۆ چیه و به ریزان چیان ده وئ؟! کاتیک شه وان چوونه لای ریژدار میرزا عه لی شه کبه ر و ماموستانایان و راسپارده که یان راگه یاند ، ولامیان دانه وه که ئیمه به حکومه تی وی رازی نین و غه رده کانایان ده نکه دنک بژارد. به ناچار مه لیک مه نسوورمیرزا و به گه ربه گ به ناھومیدی ته شریفیان گه رانه وه. توخم و تۆوی نوژمنایه تی و هه را په ساپه سا پتری ته شه نه ده کرد و سهره نجام وای لیها ت که پوژیکسی لای نیومرۆ هه موو پیکموه له مزگه وته وه هه ستان و به جه ماوه ریکسی زیاتر له پېشوو چوون و به رده رگای سهرای حکومه تیان گرت و رانه وه ستان و شوویان لیته لکیشا و خۆیان به باله خانه ی سهرده ری دا کرد و زرز ناله بار و ناحه ز جوولانه وه. مو عینوددموله خوتخوته ی که وته دلی و خوشی بۆ مالی مه لیک مه نسوورمیرزا که به شه ند مروون دا ریپه کی هه بوو. له وئ گوتی مامه گیان له و هه شامه ته بپرسن که ئامانچیان چیه له م هه رایه و شه که سه ی که بئ له رمانی پادشا ده یه وه ئ -سهر دسه لاثم لابه ری کپیه؟ مه لیک مه نسوورمیرزا چونکه ئاکامی کاره که ی ده زانی ولامیکسی سه باره ت به پرسپاره که ی نه داوه و ناریدی به شوین نه رده شیرخانی سهرلقی کورې شو جا عودده وه دا که به هیزموه بی و قه ره و هه راکه دا کووژینئ. کاتیک هه والیان دا به نه رده شیرخان جاری دمه سه سهر بازیکی پاسموانی شاری ئاماده کرد و گه یشته مه یدانی تۆپخانه و که ناپورای جه ماوه ری بینی به وپه ری ریژموه به مو عینوددموله ی گوت که تازه مانه وه ئیوه ی پایه به رز

له خانه میردا باش نیه و نه گهر بهر یزتان پښتان خوښ بښ من و سهر بارزانی
 حازر و چه کدار له رکښتاند د پښتن یو باغی دلکوشا و نه وی نه هوه منتره. شازاده
 مه لیکه مه نسوور میرزا قسه که یو سله ماند و مو عینودده وله و پرای کورپه کانی
 خوی کامران میرزا و نه بولغه تح میرزا و محه مسمه نر حیم میرزا جوونه باغی
 دلکوشا، به لام خه لکی شار و نه و حه شامه ته که و تنه شو پښیان و له وی هر چی
 قسه ی پوچ و جنتوی تال و ناخوښی که یو گوښ نه د بوو له پارسه نگیان نان.
 سهره نجام نه رده شیر خانی سهرلق به سوور و شین هه لکه پان و هه رهمه ی
 ټپکه له به بهر نه و مندی ناواوه که یو مرکاند و چه ماوه ری له باغی دلکوشا
 بلاوه پیگرد. مو عینودده وله له گهل کورپه کانی ماوه ی سښ شو و پوژان به
 دله خورتی و مه پنه تباری له باخی دلکوشا مانوه و نه و پوژ و کات و ساتانه
 هر گیز به ډیان نه ده هاتنه ډمار. په کټک له رووداوه گالته جار پیه کانی پوژگار
 هینانی هه والیک بوو له لایمن علی به کی شاجودانه وه که ده یگوت چه ماوه ری
 شار ریژدار میرزا علی نه کبه ری مو شته هیدی ریش دریژی بالا بهرزی نه ستووری
 چوارشانه بیان به مینه روه له سهر سهر بیان داناوه و هر ټیستا له لای دهر وازی
 بازار پاشمو بهر و باغی دلکوشا ډڼ و با فیشان دهر ده کمن. نه گهر چی نم قسه په
 له نوکه وه ترق بوو، به لام مو عینودده وله نه و منده تو قلیبوو که لیتی و هراست
 گهرا و باومری کرد و له پړیوه گوتی نه سپان زین که ن و په کسهر بهر و گوندی
 قشلاخی قهره شاغاجی ملکی شاغاجانی سهر ټپ که قه لایه کی تازه ی لښ ساز
 کردیوو، بالی گرت و په وی. نوای رقیشتنی [حاکم] ته وای نه و هرا و هوریا په
 دامرکا. هر له وی مایه وه هتا پوژایه کی که حاجی میرزا مو حسینی حیسابداری
 هیزه کانی نه فشار له حه ج گهرا پووه و بهر و ورمڼ ده هات و به قهره شاغاج دا
 تیده په ری. کاتیک به چو نیه تی رووداوه که ی زانی، چووه لای مو عینودده وله و له
 نیو قساندا عهرزی کرد هتا چه د پوژ دیکه بیووک خانی ټیقبا لودده وله که له
 سهره ری فارس گهرا و نه وه ده گاته وه ورمڼ. به هیوای خودا هر که نه و

گه پشته وه پاش ته منی کردنی قه له وقوته و جه ماومری ره مه کی و سر مواندنه وهی مه زنه ماموستا کان کاروباری حکومه تی [شازادهی] پایه بهرز ده چیته وه سر بۆخی جارانی و جۆنی پیتخۆشه ئاوات ئاوا وه دی دئ.

مو عینودمهوله نه و کاتهی که له باغی دلکوشا بوو، داوای له حهسه ن خانی سهرتیبی قه ره په پاغ کر بوو بیته هانای و به کاغه زیك سهره لدانی خه لکی ورمیی بۆ شازادهی هیژا موزه فقه ره دبدین میرزا پوون کر بووه. بۆیه وهختایه ک بیوک خانی سهرتیبی برای شو جا عودمهوله که له سر ئیزنی شازاده به ره ورمی ده چۆوه. جه به بار خانی پیتخۆشه تی میری ره گه ل خرا که بجئی و له کیشه که بکۆ لیته وه و له گه ل ئیقبا لودمهوله، مو عینودمهوله و مه زنه مه لاکانی نه فشار پیک بپننه وه و شم ئه رکه راهه پینن. کاتیک گه پشته دور و به ری «غیلمان سهرای» ئیقبا لودمهوله به مه بهستی دیدار و زیاره تی شو جا عودمهوله له جه به بار خان هه لبرا و رۆیی بۆ «خۆی» و پینشی ئه سپارد و گوئی هه تاکوو من ده گه ریمه وه و دیمه وه ورمی تۆ له باغی دلکوشا دانیشه و شته که مه رکیته و باسی هه یج مه که. به لام پاش نه وهی گه پشته ورمی و به به ریمه و چوون و جێ و پێی بۆ دیاری کرا، له به ره وهی پیاویکی ساویله و بێ نه زموون بوو رۆژیکی بێ ئاگاداری ئه رده شیر خانی سه رلک و میرزا عه لی خانی سه رلک که هه ر بووکیان به پیتی فه رمانی نوورا و نووری ئیقبا لودمهوله به دورهی نا ده هاتن و خۆمه تیان ده کرد و میوانداری بوون، یه کسه ر چوو بۆ گوندی سه زه قه لای ئاغا خانی سهرتیب بۆ لای مو عینودمهوله و له وێوه هینایه وه شار. لای ئێواره غولامان و فه راشانی عێراقی له راست و چه په وه سه فیان کیشه و مو عینودمهوله یان برده وه باله خانه ی سه رده ری و دایانفایه وه سه ر ته ختی ده مه لات. جه به بار خان به خۆی ده نازی و سمیلی باده دا یانیها هیژ و به ر شتم نواندوه. کاتیک ماموستایان و جه ماومری هاوده نگ لیتیان پوون بۆوه و به هاتنه وهی نه و کابرا به گه یه و پیندا گره یان زانی تووره بوون. مه لاکان و

سهرکرده کان هه شامه تی کۆده تکیان لى تین دا و سه ری شه و هه لپشکووتن و ساز و په رداخ و چه کدار هروژمیان برده سه ر خانه میری [ورمى] و به رده بارانیان کرد. به ناچار سه یر شه مزان و ئالۆزکان و هوکمران و جه ببارخان له ترسی گیانیان له رزه یان که و ته سه رتا پای نه دمای و به هه له داوان ناریدیان به شوین حاجی په چه به عه لی خانی سه رتیپی تۆپخانه و حاجی رۆستم خانی سه رده سته دا و هینایان و گو تیان که به ته قه ی تۆپی سمانه مشکین دیسان ئاوری ئه م هه را و ئاواوه په رۆمرکینن. جه ماوه ره که به م که فانه نه سه مینه وه و پتریان پیداکرت و هینده ی نه ما یوو که پرکیشی بکه نه سه ر حکومت. وه ختایه ک مو عینودمه وله ته ماشای کرد نه مچار له جارى پيشووی خرابتری لیقه وماوه و به ختی وه رگه راوه. به ته گبیری جانگیرخانی به گه ره به گی میژده پووری و به ریخۆشکهری حاجی په چه به عه لی خان هه ر له و سه ری شه وه دا به و په ری سه رشۆری و تیشکاوای چاره ی نه ما و رۆیی بۆ ئاواپی «گه جین» ی ملکی حاجی په چه به عه لی خانی سه رتیپی تۆپخانه. له و ئی به ی داکوتا هه تاکوو بزانی دواړو چۆن ده بی. کاتیک هه شامه تی کۆده نگ به را کردنی هوکمران و جه ببارخانیان زانی و بۆیان روون بۆوه که ته ختی دمه سلات به تال و بی هوکمدار به جیماوه، گه رانه وه خانه و لانه ی خۆیان و سه نیری خاترجه مییان وه و ئیر سه ری دا و لپی خه وتن.

به لام له و لاوه پاش ئه و ی بیوو ک خانی سه رتیپ گه پشته خۆیه په یتا په یتا بیستی که خه لکی ورمى راپه ریون و هه را که ولاتی نه نیوه ته وه و زۆریشی سه ر له په له و بی نه زمونی چه ببارخان سو رما. هه ر بۆیه ختیرا په کی ئیزنی له شو جا عودمه وله ی برای به رزمجیی و مرگرت و به پرتا و ریگای ورمیی هه لپوارد. له په نا قه لای «که ریم ئاوا» ئه رده شتیرخانی سه رلک و ئیرای کۆمه لیک پيشوازی که به خزمه ت مامی به ناوبانگی گه یشته و ده ستنی ماچ کرد. کاتیک له قسه ی پيشوازی که رانه وه چۆنیه تی روودا وه کانی بۆ روون بۆوه، رووی کرده ئاواپی

«گهچین» که فرسهختک له شارهوه دووره و چوو بۆ لای موغینودهوله و جهببارخان و چاوی پټیان کهوت. پاش دیدار و تواندنی موغینودهوله و گفتوگۆیهکی زۆر، وا قهرار کرا که به پټی فرمان و ئیزنی شازادهی جیگرهوهی میر سه رله نوێ موغینودهوله به ریته وه سه ر تهختی ده سه لاتنی ورمی و له گه ل [خه نیمه کانی] پټیکان بخاته وه. به م شتیه یه و یترای حوکمران و جهببارخان روویان کرده شار و موغینودهوله یان برده کۆشکه لی سه رده ری. به لام به قه ولی نه ستیزه گهران چونکه نه و پۆه بۆ گه رانه وه مال و شار موباره ک نه بووا بیووک خانی سه رتیپ له باغی «نووه» که ده روانیته دلکوشا ختیه تی هه لدا و شه وی له وێ پۆژ کرده وه. بۆ سه به ینی به ری به یانی مه زنه مامۆستایان چوونه دیداری سه رتیپی به رپژ و له مابه ینی قساندا دیسان ده ستیان کردمه وه به سکا لا له چنگ هه لئس و که وتی ناله بار و زۆره ملییه کانی موغینودهوله و په پ و راست گوئیان نه گه ر بټتوو جارێکی دیکه بکریته وه حاکم له سه رمان و ده ولت لاگه ری بټ، ئیمه هه موومان ولاته که چۆل ده که یین و ده چی نه جینگای نوورمه ده ست و سه ر وه به ر زۆرداریکی ئاوا ناهینین. سه رتیپ هه رچی وه به ری هه لخوا نیدن و دوا رۆ و نووره یی و ده ره له بوونی فرمانه روای وه به ر. هینانه وه هه ر به راستی بټ فایده بوو. ئاخیرییه که ی مامۆستایان به ناچار له کۆره که هه ستان و هه ر نه و پۆه شاریان به جیهینشت و چوونه لیواری ده ریای شاه ی (گۆلی ورمی) هه تا به سواری که شتی برۆنه ته ورپژ. وهختایه ک سه رتیپ باروبۆخه که ی ئاوا هاته به ره چاوی له به ر سه ره وه به رهینانی ده ولته تی شکۆمه ند و داکووژاندنی ئاوری ئه م به لایه ، زه ممه ته ی وه به ر خۆی نا و پټی نایه رکێف و به خسته نه پرووی به لگه و بۆنه ی ئاقله ندانه مامۆستایانی هینانه وه سه رخۆ. ئه وانیش به مه رجی رازی بوون که موغینودهوله هه ر هه تا ئاخیری سال له ورمی به مینیتیه وه و ده ست و ره نه داته کاروباری حکومه ته ی، ده نا هه مان تاس و هه مان جه مام. هه ر چۆنیک بټ له به ر خۆشه ویستی و راوێژی سه رتیپ مامۆستایان په کی چوونه که یان خسته وه و

گەرانەوه و حوکمرانیش بە شیۆە لاری کەوه و مەیریۆە لە گەلی هێنان. لەم کاتەدا جەببارخانی پاسپاردە بە کار و کردە کال و نەکولییوی خۆی زانی و تێگەشت کە ئەم خزمەتە گەورە بە ناوی بیوووکخانەوه تۆمار دەکری. ئەگەرچی سەرەرای ئەمەش دەسەڵاتەکانی جاکێ بۆ کۆکراپۆوه و لە لای میرزا لەز لوللای کە لانتەر داندراپوو. بۆیە پۆلێکی لە ناخاڵ پێی نایە ئاوەزەنگی و بە بیانووی پاو بە سەرەو بەرەو تەوریز فری! شازادە مەلیک مەنسور میرزا و بیوووکخانی سەرتێپ و حاجی پەمەبەلی خان شۆینیان هەلگرت و وەختایەک گەیشتنە سەری هەرچەندی خۆیان هێناوەرد و ویستیان بیگێرنەوه نەیبیست و پتر پێی لە سەر لاساری خۆی داگرت و تیژتر لە تیری ساردە کەوان بەرەو تەوریز تێپاچوو.

بەراستی لەبەر پێوەندەمی بەودمی بیوووکخانی سەرتێپ گیانی گەورە و گچکە خەلکی ورمێ گورمی لافاوی پق و سوورەیی دەولەت نەبگرتنەوه و خەلەستن. موغینۆدەوله ماوهی سێ مانگ بەو پەری سەر شۆری و سووکایەتی لە سەر کورسی دەسەلات تۆتەکە گرت و دەوروبەری نەورۆزی میری دەستی لە حوکمرانیتی بەردا و بەرەو تەوریزی ناوەندی دەسەلات بزوووت و کەوتە شۆین کاری خۆی.

كۆچى داۋايى مەلىكەنسورمىرزا و چۆنىەتى پروداۋەكان

ئەۋەى راستى بىن لەم سەروبەندەدا كە مانكى شكۆدارى رەجەب بوو، خەلك سەير بە كەيفخۇشى ھەر ترىنگەيان دەھات. رۆژىكى بىيووكخانى سەرتىپ وەختى لە مەزن و ماقولانى مەلىكەند خواستبۆۋە و بانگەبىشتى كرىپوون بۇ باغى دلگوشاى خۇى. لەم كاتەدا شازادە مەلىكەنسورمىرزا شەشريفى ھات و ھەر گەيشتە تەلارى باغ ھىلنچ دايانگرت و رشاپەۋە و خوتىنكى زۇر و لەتەجەرگى ھىناپەۋە. لەرپۆە ھەكىم سىنىقۇرى جوولەكەيان گەياندە سەرى و كەوتە چارەسەر كردنى. جىوبانى خودى شازادەيان ھىنا و لە تەلارى نىو باغ بۇيان راخست. ئەگەرچى شادمانى كۆرەكە وەسەر خەم گەرا، بەلام شازادە ھىچ پىتىخۇش نەبوو خانەخوئ بە خۇىدا بشكىتەۋە و دلەنگى چەترى ھەلدا، بۇپە داۋاي كرد كە تارژەن و گۇرانىبىز بىن و بىدەنگ نەبن و خۇى پىۋە سەرقال كرىن، يانىھا جۋاناۋى نەدەرشت. كاتىك مىواندارى كۆتايى پىھات و كۆرەكە بلاۋەى لىكرەد، شازادەيان بە سۋارى فايتوون بىردەۋە مال و سەرسەراى خۇى و پاش سىن پۇژان پۇيى بۇ بەر دلۇقانى يەزدانى. پاشان سىن پۇژيان سەرەخۇشى بۇ دانا و جارئ تەرمى ئەو خوابەخشىۋەيان لە حوجرەپەكى مزگەوتى مەمەدەۋەلىخان دانا ھەتا رايگۈيزن بۇ ژىردەرانەى بەرزى ئىمامان. چەند شوپىنەۋارىكى چاكى كە ئەو خوابەخشىۋە لە داۋاي خۇى بەجىي ھىشتوون برىتىن لە: ۱- نۆژەن كرىنەۋەى تەكپەى قەرەسندوۋق كە شوپىنى خەلۋەنشىبىنى دەروىشانى جىھاندېدە و گەرىدەپە و بە پارمەتى

حه‌سه‌ن‌ئاغای سهره‌فراش دیوارێکی قایمی به خشت و گچ به دهوره‌ی‌دا کێشا و چه‌ند ژووریشی لێ‌زیاد کرد. ۲- سازکردنی خه‌زیناوێک له مه‌یدانی تۆپخانه.
شازاده‌ی خودالیکۆشیوو به [ومجاخ‌کویری مرد] و پاشه‌واری نیر و می‌سی له پاش به‌جێنه‌ما.

هر لهم سه‌روبه‌نده‌دا شو‌جاع‌وده‌وله به مه‌به‌ستی تاوتوێ کردنی هیندیک کاروباری گرینگی مه‌تبه‌نده‌که‌ فهرمووی که بیوک‌خان بگاته‌ خۆیه.
ئه‌ویش جله‌وی کاره‌کانی ئه‌سپارده‌ ده‌ست ئه‌رده‌شیرخانی برازای و حاجی مهرزا موحسینی حیساب‌داری سپا و چوو بۆ خۆیه و دوا‌ی دیداری کاکی به‌رزمجینی به‌پیتی فرمان رۆیی بۆ ته‌وریز.

نیردرانی خەلاتی تایبەتی خونکاری ڕووسیا بۆ

یوسفخانی شوجاعوددەولە

پێشتر باسی کرا کە جێنشینی [سەرۆک] دەولەتی ڕووسیا نوای ئەو
هەموو ریز و میواندارییە بەلانی دا بە شوجاعوددەولە کە میدال و ھەمایەتی
تایبەتی بۆ وەرگری کە نیشانەی پلەی سەردارییە. ھەر بۆیە لە ئاخروئۆخری
ئەم سالەدا کاغەزی فەرمانی خونکاری خاوەن شکۆ لەگەڵ میدال و ھەمایەتی
تایبەت بە چەند کەسیکی ماقوولی ئەو ولاتەدا کە یشتە بارەگای پیرۆزی پادشای
بەرزەجینی ئێران. فەرمانڕەواش بە سیلەنیگای میرانە لاواندییەو و ھۆکمیکی بۆ
مۆر کرد و دەستیک قوماشی بالاووشی ئاوریشمی کشمیری ترووسکەدار چەشنی
خۆری بۆ خستە سەر. پاشان بە یەکیک لە پیاوماقوولانی بارەگادا نیردران بۆ
شوجاعوددەولە، نوادار. رۆژی گەیشتنی خەلات و فەرمان لە لایەن دوو
پادشاوە، شوجاعوددەولە بەو شەوکەت و ڕوشت و دەسلەتە کە بووی وەھای
پیشوازی کرد کە دیدە پۆلگار دیمەنی ئاوازی زۆر کەم دیتبوو. کۆریکی جیژن و
پیرۆزیایی ئەوەندە خۆش و جوانی رازاندەو کە دار و بەرد کەوتنە سەما و
ھەلپەڕین و شادمانی. نوای برانەوێ کۆر و کۆبوونەو و میوانداری کرانی بە
دا، و دەستووری ئەو کەسانەی خەلاتیان ھێنابوو، شوجاعوددەولە دەستووسی
فەرمانەکانی ناردن بۆ ئەردەشیرخانێ کۆری. ئەویش جانگیرخانێ بەگلەربەگ و
مامۆستایان و پیاوماقوولان و سەرکردەکانی سبای بانگێشتن کردن و کۆری
جیژن و پیرۆزیایی و رازاندەو.

ئاغامحەممەدخان، ۷، ۸، ۹، ۱۶۱،
۱۶۴، ۲۳۶، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۷۸، ۲۹۸،
۳۱۱، ۳۱۲، ۳۲۱، ۳۲۳
ئاغامحەممەدشالا، ۲۹۸، ۳۰۶، ۳۰۷،
۳۲۰.

ئاغزىو ئۇرخانى بىگدلى، ۳۳
ئاۋرەحمان پاشاخان، ۳۵۴، ۵۰۴
ئەبۇلھەتەمىرزا، ۵۷۱
ئەبۇلقاسمناغا، ۵۴۱
ئەبۇلھەسەن ئىسمىگ، ۲۶۹
ئەبۇئالىپ، ۲۸
ئەبۇۋەئىفە، ۶۱، ۶۳
ئەبۇسەئىد ئەبۇلخىر، ۴۵
ئەھمەدناغا، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۱، ۵۲۴،
۵۲۷

ئەھمەدبەگ، ۱۷۹، ۲۸۲، ۳۱۰،
۴۰۲، ۳۶۳

ئەھمەدپاشا، ۳، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۵۵،
۱۰۲، ۱۰۴، ۳۵۳

ئەھمەدخان، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۳۳، ۱۸۸،
۲۰۵، ۲۰۶، ۲۱۹، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۳۴،
۲۳۶، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۲، ۲۴۴،
۲۴۵، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۴، ۲۵۷،
۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۷، ۲۶۸،
۲۶۹، ۲۷۱، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۹۹، ۳۱۰،
۳۱۲، ۳۲۵، ۳۲۸، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۸،
۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۹۳،
۳۹۴، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۷

ئەھمەدخان سەۋادكوۋى، ۳۱۲
ئەھمەدخان قەلەنگەيى، ۵۰۷
ئەھمەدمىرزا، ۱۴، ۴۷۰، ۵۰۰، ۵۵۴،
۵۵۵، ۵۶۸

ئەردەمىرزا، ۵۲۴

ليزگه‌ي ناوي كسان

(ئى)

ئۇلۇغبەگ، ۵۲، ۵۳، ۵۴

ئۇلامەسولتان، ۳۱، ۳۲، ۳۳

ئازادخان، ۵، ۶، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶،
۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴،
۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰،
۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷،
۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۶، ۱۶۸، ۱۶۹،
۱۷۰، ۱۷۳، ۱۷۷، ۱۸۲، ۱۸۴، ۱۸۷،
۱۹۱

ئاسەفودمولى، ۴۴۲

ئاغا رەزا، ۱۸۸

ئاغا مېرھەسەن، ۱۸۸

ئاغا مېرھوسىن، ۱۸۷

ئاغاتەقىبەگ، ۲۱۰

ئاغاجانبەگ، ۲۵۶، ۲۶۹، ۲۹۳

ئاغاجەيدىم، ۳۹۸

ئاغاخان، ۱۴، ۳۰۸، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۸،
۵۵۲، ۵۵۶، ۵۶۱، ۵۷۲

ئاغاسولتان، ۵۳

ئاغاسىبەگ، ۲۸۴

ئاغاعەلى ئەشەرەف، ۴۲۰، ۴۴۱، ۴۴۷،

۴۵۳، ۴۶۶، ۴۶۷

ئاغافەتخوللا، ۴۵۹

ئاغاقاسم، ۳۹۶

ئاغامەجىد، ۵۱۳

۵۲، ۵۴، ۶۵، ۶۶، ۳۷۸، ۳۸۸، ۴۱۴

۴۴۲، ۴۴۳، ۵۱۸

نهميرخان بهگ، ۲۱۰، ۲۸۵

نهميرنيزامي گهرووسي، ۳۵۰

نهنور سولتاني، ۱۹

نهنوشار، ۲۸

نهنوليابهگ، ۴۸

نهنشيوختور، ۳۴۲، ۳۵۶

نهنوزوون همسهن پاشا، ۳۸

نهنسرافيل، ۱۰۲

نهنلدروم بايه زيد، ۳۰

نهنمام عهلي بهگ، ۴۳۳

نهنمام قولتي خان، ۶، ۷، ۹۷، ۲۳

۲۰۰، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۱، ۲۱۲

۲۲۳، ۲۲۲، ۲۱۶، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶

۲۲۷، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳

۲۳۴، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۱

۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۷، ۲۴۸

۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۹۹، ۲۷۳

۳۲۸، ۳۳۴، ۳۳۶، ۳۵۴، ۳۷۸، ۳۸۰

۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۷، ۴۰۶، ۴۲۳، ۴۲۴

۴۳۷، ۴۴۲، ۴۵۵، ۷۶، ۴۹۱، ۵۱۲

۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۳

۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۷

نهنمام حوسين، ۱۵۷، ۵۵۷

نهنمام عهلي، ۲۸، ۱۵۶

نهنناق زهنند، ۱۸۶

(ب)

بابا بهگ، ۲۹۳، ۳۷۸

باباخان، ۳۰۳، ۳۰۹، ۳۱۱

باباعهلي بهگ، ۱۱۱، ۱۱۶، ۳۹۱

باباعومر، ۵۲

بابير، ۲۲۱، ۴۱۹

بابير ناغا، ۲۲۰

بارام بهگ، ۱۰۰

نهنسه بهگ، ۲۸۴

نهنسه دولتا ناغا، ۴۶۴

نهنسکه ندمر بهگ، ۴۶، ۵۱، ۶۳، ۱۸۲

نهنسکه ندمرخان، ۳۴، ۶۷، ۱۴۸، ۱۸۹

۱۹۱، ۱۹۲، ۴۳۴، ۵۰۷، ۵۱۱، ۵۱۶

نهنسکه ندمرخاني نهنمانلوو، ۳۴

نهنشر دفي نهنفغان، ۹۸

نهنللاقولي خان، ۲۹، ۳۴، ۳۵

نهنللاويزدي بهگ، ۴۲۰

نهنللاويزدي خان، ۳۸، ۴۰، ۱۰۳

نهنللايار بهگ، ۲۱۰، ۲۵۶، ۲۸۳

نهنللايار خان، ۶۷

نهنفرا سياه سولتان، ۲۵۵، ۲۷۷، ۲۷۹

۲۸۵، ۲۹۴، ۳۱۹

نهنكبر ميرزا، ۱۳، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱

۵۰۲، ۵۱۲، ۵۱۷، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۴۴

۵۴۵

نهنليكساندر نئويچ، ۵۶۴

نهنليكساندر باوليچ، ۴۴۰

نهنليكساندر باوليچ، ۵۰۳

نهنلياس بهگ، ۱۹۹

نهنلياس خهليفه، ۵۰

نهنلياسي نهنفشار، ۱۹۹

نهنمانو سلاخان، ۷، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲

۲۳۵، ۲۴۱، ۳۷۰، ۴۶۱

نهنمير نهنسلان بهگ، ۲۸۶

نهنمير نهنسلان خان، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۷

۱۱۸، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۸، ۲۴۵، ۲۴۹

۲۵۲، ۳۷۲

نهنمير نهنسلان سولتان، ۲۸

نهنمير بهگ، ۳، ۳۹

نهنمير خان، ۱۱، ۱۳، ۴۰، ۴۱، ۴۲

۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۱

۵۲۸، ۵۴۵، ۵۶۷، ۵۷۱، ۵۷۲،
۵۷۳، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷

(پ)

باشاسولتان. ۵۴۸، ۵۴۲
په‌رره‌وبه‌گ، ۹۹، ۱۰۱
په‌رره‌وخان، ۱۰۵، ۱۱۱، ۵۰۳، ۵۲۰
په‌رغه‌یپ‌خان، ۵۷
په‌رویز شه‌هریار شه‌نشار، ۲، ۱۸، ۱۹،
۲۰، ۴۱۲
په‌رویزخانی جه‌رناو‌م‌روو، ۳۷۱-۴۲۸،
۴۲۹، ۵۳۴، ۵۴۰
په‌روین په‌ره‌بابی، ۲، ۲۰
په‌ریزادخاتون، ۵۲
په‌ناخان، ۶، ۱۳۳، ۱۳۹، ۱۴۲، ۱۴۳،
۱۵۶، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۶، ۱۷۹، ۱۸۱،
۱۹۰، ۲۹۹
په‌نسک‌ویج، ۴۴۴، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱
په‌ران‌به‌گ، ۲۸۱
په‌ربوداق‌خان، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۷، ۴۹،
۵۳
په‌رشالیار، ۱۰۰
په‌رقولی‌خان، ۳۶۵، ۳۷۰، ۳۷۲، ۳۹۱،
۴۰۱

(ت)

توماس‌سولتان، ۲۹
توماس‌سب‌قولی‌خان، ۷۵، ۹۷،
۱۰۰، ۱۰۱، ۹۸
تاتار، ۲۵
تاهیرناغا، ۲۶۸
تاهیرسولتان، ۲۴۴، ۲۶۹، ۲۸۳
ته‌مرخان، ۴، ۴۳، ۵۰، ۶۶، ۷۱، ۷۲
ته‌ماس‌سولتان، ۳۴، ۳۶
ته‌یمووریاشا، ۹۸

بارتالامی پالکونیک، ۵۰۳

باق‌ریه‌گ، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۱، ۲۱۰

بالی‌خان، ۲۵۰

به‌دول‌به‌گ، ۳۷۵

به‌م‌خوردار‌به‌گ، ۴۷، ۶۳

به‌ستام‌خان، ۲۱۴، ۲۱۵

به‌ک‌ریه‌گی موک‌ری، ۳۳

به‌ک‌رسو، ۵۵

به‌گ‌ویز‌دی‌به‌گ، ۱۱۵

به‌هاب‌وری‌به‌گ، ۱۱۲

به‌هم‌من‌میرزا، ۴۷۴، ۴۷۶، ۴۷۸، ۴۷۹

بیژمن‌خان، ۴۴۴، ۴۴۹

بهنستون‌به‌گ، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱

برؤسیلوف، ۵۰۳

برایم‌خان، ۵، ۸، ۷، ۱۲، ۹۸، ۱۰۷،

۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۹، ۱۲۶، ۱۳۴، ۱۵۵،

۱۸۲، ۱۸۹، ۲۱۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۴،

۲۵۲، ۲۵۴، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸،

۲۶۱، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷،

۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۷، ۲۸۹، ۲۹۷،

۳۰۷، ۳۰۹، ۳۳۴، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۶۶،

۳۷۰، ۳۸۲، ۳۸۳، ۴۰۱، ۴۲۳، ۴۳۳،

۴۴۴، ۴۵۵، ۴۵۸، ۴۶۰، ۴۶۱

برایم‌خانی دامغانی، ۳۰۷

برایم‌خلیل‌خان، ۹، ۱۷۲، ۱۷۶، ۱۸۱،

۲۲۴، ۲۳۳، ۲۳۷، ۲۹۹، ۳۰۳، ۳۱۰،

۳۱۵، ۳۱۹، ۳۴۱، ۳۶۴، ۳۷۰،

۴۷۳، ۵۵۷

برایم‌سولتان، ۳۳۲، ۵۰۷

بوداق‌خان، ۸، ۲۲۱، ۲۳۶، ۲۶۲، ۲۷۱،

۲۷۳، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۷۹، ۲۸۴، ۳۰۴،

۳۲۷، ۳۳۱

بوداق‌سولتانی مامی، ۳۳

بیروک‌خان، ۳۵۴، ۳۷۸،

۴۲۳، ۴۲۴، ۴۵۱، ۴۹۹، ۵۰۰،

۵۰۶، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۲۴، ۵۲۵،

تەيموورخان، ۴۳

تەيموورى گورەكان، ۳۰، ۳۱، ۳۸۱

تسیتسیانوف، ۳۴۲، ۳۵۷، ۳۵۹، ۳۷۱

توركى كورى يافس، ۲۸

توتوتى، ۳۸۱

(ج)

جېچېن ئوغلى، ۴۳۳، ۴۳۴

جراغ سولتانی شاملو، ۳۳

(ح)

حاتەمبەگ، ۴۵، ۴۷، ۴۸، ۵۰

حاجى ئاغامەجید، ۴۲۰، ۵۱۲، ۵۱۳

حاجى برايمخان، ۲۸۴، ۳۰۷، ۳۰۹

حاجى رەمەزان، ۲۷۳، ۴۲۶

حاجى ەبدولودەھاب، ۴۸۵

حاجى غەفورخان، ۴۸۵، ۴۹۰، ۴۹۱

حاجى قەولم، ۳۰۷

حاجى قوربان، ۴۹۵

حاجى میرزا ەلى، ۲۱۸، ۵۶۹

حاجى میرزا ەلە، ۵۱۹، ۵۲۱، ۵۲۲

حاجى میرزا مەھمۇد، ۵۱۹، ۵۵۵، ۵۶۹

حاجى بابا، ۱۳۰

حاجى خان، ۱۲۲، ۱۳۵

حافىز ەلىپاشا، ۴۳۴

حافىزپاشا، ۵۷

ەزەمنى پېغەمبەر، ۱۶۹

ەسەن ئاغا، ۳۴۷

ەسەنپاشا، ۵۷، ۵۸، ۶۰

ەسەنپاشاخان، ۳۵۳

ەسەنخان، ۳۴، ۳۶، ۴۳

، ۴۵، ۴۹، ۵۱، ۱۱۰، ۱۱۹، ۱۲۳

، ۳۶۱، ۳۷۰، ۴۰۴، ۴۲۷، ۴۳۲

، ۴۳۳، ۵۰۷، ۵۲۰، ۵۷۲

ەسەنخاننى ئەفشار، ۳۴

ەسەنقولى خان، ۱۰، ۳۶۴، ۵۲۸

ەسەنمەرا، ۳۷۳

ەككىم سىفىۋر، ۵۷۶

ەمەسالەبەگ، ۲۹۰، ۲۹۲

(ج)

جازى، ۴۱۳

جانگىر بەگ، ۲۸۴

جانگىرخان، ۱۲، ۱۲۶، ۱۹۲، ۲۱۱

، ۲۱۲، ۲۹۹، ۲۱۴، ۲۹۷، ۳۱۱، ۳۱۳

، ۴۷۲، ۴۸۶، ۵۴۶، ۵۶۱، ۵۷۰، ۵۷۳

۵۷۸

جانگىرخانى سىستانى، ۳۱۱، ۳۱۳

جانگىر، ۱۹۲، ۴۶۹، ۵۲۴

جانى خانى ئەفشار، ۸۱

جانى خانى شاملو، ۳۳

جەبارسولتان، ۲۴۶

جەبارخان، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۵

جەغفەرخان، ۷، ۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶

، ۲۳۰، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۸۵، ۲۸۷، ۲۹۸

، ۳۲۵، ۳۲۸، ۳۴۲، ۳۲۹، ۳۶۱، ۳۷۱

، ۳۹۱، ۴۸۸، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۴۱

جەغفەرسولتان، ۲۳۴، ۵۰۳

جەم، ۳۷۵

جەمشىد، ۲۰۸

جەمشىدبەگ، ۴۴۸

جەمىل رۇبەيانى، ۵۲

جەوانبەگ، ۵۴۲، ۵۴۸، ۵۴۹

جېنىمىار، ۳۸۶

جوبرائىل خان، ۴۹۷

جېھانسۇزشا، ۳۲۳

جېھانسۇزمىرزا، ۳۳۷، ۴۲۲، ۴۲۴

، ۴۷۲، ۵۳۱، ۵۳۷

۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۴۶، ۳۵۴.

۴۰۶، ۵۰۴، ۵۳۸، ۵۸۳

خوداقولی خان، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۵۳

خودامراد، ۳۷۲

خوداویردی بهگ، ۴۲۰

خوسرمو خان، ۱۹۷، ۲۰۰، ۴۶۱

خوسرمومیرزا، ۴۶۹، ۴۹۳

(د)

نقست محهمه دخان، ۵۰۵

دیخودا، ۲۵، ۳۰، ۳۴۲

(پ)

رؤستم، ۵۲

رؤستم خان، ۱۸۲، ۱۸۷، ۱۹۳، ۱۹۷،

۱۹۹، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۱۱، ۲۵۱، ۳۸۳،

۵۷۳

رؤشیحؤف، ۳۸۸

راجر سنیفری، ۵۴

رمجه به علی بهگ، ۴۲۰

رمجه به علی خان، ۵۴۵، ۵۷۰، ۵۷۳

ره حممتوللا خانی گیزازی، ۳۸۵، ۴۴۵

ره حمید بهگ، ۲۱۰

ره حمید خان، ۳۳۵

ره زاقولی، ۲۶۸، ۳۴۸

ره زاقولی خبان، ۶، ۷، ۸، ۲۳،

۱۶۰، ۱۸۸، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵،

۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۳، ۲۲۸،

۲۴۸، ۲۵۰، ۲۵۲، ۳۰۲، ۳۸۱، ۳۸۵

ره شیدخان، ۶، ۱۹۲، ۲۱۴

ره شیدسولتان، ۳۵۱، ۳۵۲

(ز)

زاهیر ناغا، ۲۶۸

همه که رهم بهگ، ۴۹۷

همیدمرقولی خان، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۳۹

همیدمری که برار، ۱۰۳، ۳۵۹

حوسین پاشا خان، ۳۵۳، ۵۰۷، ۵۱۱

حوسین خان بهگ، ۶۲

حوسین خان، ۳۳، ۳۷، ۵۹، ۱۶۴، ۳۳۵،

۳۶۱، ۳۷۷، ۴۰۴، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۳۰،

۴۳۲، ۵۰۹

حوسین خانی مافی، ۳۳

حوسین علی خان، ۱۱۰، ۱۸۲، ۲۳۴

حوسین قولی سولتان، ۲۳۷، ۲۳۹

حیرت، ۲۵۱، ۲۵۶، ۲۹۱

حیساموسسه نته نه، ۵۰۶، ۵۰۸، ۵۰۹،

۵۱۵، ۵۱۷، ۵۲۹، ۵۵۳

(خ)

خان نه بدال، ۵۱، ۵۲۴

خان نه حمه دی نه رده لانی، ۵۶، ۵۹

خان نه میر بهگ، ۲۳۴، ۲۳۷، ۲۳۸،

۲۵۰، ۲۵۵، ۲۹۳، ۳۲۵، ۳۴۷، ۴۲۶

خان جان بهگ، ۲۰۱

خانلار خان، ۵۲۹

خاوه ندی، ۳۰

خه زان ناغا سولتان، ۳۹۵

خه لیل بهگ، ۲۹۶، ۳۴۷

خه لیل پاشا، ۷۵

خه لیل خان، ۳۴، ۳۵۳

خه لیل خان سولتان، ۴۹

خه لیل خانی گوندوزلو، ۲۹

خودا دابهگ، ۴، ۸۳، ۸۴، ۸۶

خودا دادا خان، ۸۰، ۸۴، ۸۶، ۸۷، ۸۸،

۱۵۹، ۱۵۹، ۱۹۱، ۲۰۰، ۲۴۱، ۲۵۱، ۲۵۶،

۲۵۷، ۲۶۱، ۲۷۴، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۳

سه لمان خان، ۲۲۵	زه کی خان، ۷، ۱۶۴، ۱۷۸، ۱۹۰، ۲۱۵
سه لیم پاشا، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۲	۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۵۴
سه مه دخان، ۴۹۰، ۴۹۱	زهینو لعابیدین، ۲۱۸
سه مسام خان، ۴۹۷	زهینو لعابیدین بهگ، ۵۹، ۶۰، ۶۲
سهید محممه دی نیسفه هانی، ۴۴۱	زولقه برخان، ۴۲۳
سه یفه ددینی موکری، ۵۲	زیاد نوغلی، ۳۳۶
سه یف عه لی بهگ، ۴۵۴	(س)
سه یفولمولک، ۵۶۳	سورخای، ۱۱۱، ۱۱۲
سدیق سالح، ۲	سوراب بهگ، ۳۳۳
سلیمان بهگ، ۴۲۶	سیداق خان، ۷، ۸، ۱۹۱، ۲۱۵، ۲۳۰
سمایل بهختیاری، ۲۰	۲۵۷، ۲۵۸، ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۶۵، ۲۷۴
سمایل ناغابا، ۱۱، ۲۱۹، ۳۵۰	۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۳۰۳، ۳۱۰
۳۸۲، ۳۹۷، ۴۰۱، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲	۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶
سمایل بهگ، ۲۱۸، ۴۰۸	۳۲۹، ۳۳۰، ۳۵۳
سواراغا، ۳۵۰	سادق سولتان، ۲۴۲، ۲۴۶
سوبخان ویردی خان، ۴، ۳۳، ۸۲، ۸۳	سارو و مسته فاپاشا، ۹۳، ۹۵
۸۴، ۸۵	ساری نه سلان، ۱۲۷، ۱۲۸، ۳۷۷، ۴۲۷
سورخای خان، ۳۶۵	۴۳۲
سولتان بهگ، ۴۲۵	سالح خان، ۱۱۰، ۱۵۲
سولتان مراد میرزا، ۵۵۳	ساقی بهگ، ۲۱۰، ۲۶۷، ۲۷۸
سوله یمان خان، ۵۵، ۵۸، ۲۴۷	سام، ۵، ۵۶، ۸۹، ۹۲، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱
۲۶۸، ۲۹۹، ۳۱۰، ۳۳۰، ۳۳۵، ۳۳۷	۱۱۲، ۱۱۷، ۱۳۲، ۱۶۵، ۲۰۴، ۲۰۶
۳۴۱، ۴۲۳، ۴۹۷	۲۴۵، ۲۷۵، ۲۹۳، ۳۲۱، ۵۰۵، ۵۰۶
سوله یمانی سه باحی بیدگولی، ۲۵۸	۵۲۰
سو و باشی بهکر، ۵۵	سه بز عه لی، ۱۶۴
سیلسیوورخان، ۴، ۸۱، ۸۲	سهدرو لعه لهما، ۵۶۹
(ش)	سهرمه ست بهگ، ۲۱۰، ۲۲۷، ۲۳۷
شاپاز بهگ، ۳۷۵	۲۸۶
شاپاز خان، ۱۳۲، ۱۳۶، ۱۵۱، ۱۵۳	سه عاده ت قولی خان، ۳۵۳
۱۵۵، ۱۵۷، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۶۷، ۱۶۹	سه عیده مین بهگ، ۳۹۶
۱۷۱، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۸۸، ۲۱۵، ۲۴۷	سه فدر قولی، ۵۰۰
شاقو ماس، ۲۸، ۳۳، ۳۹	سه فی یار بهگ، ۱۰۰
۹۱، ۱۰۱، ۱۹۷، ۲۲۳	سه فی یار خان، ۱۳۷
	سه لاحم دین ناشتی، ۲۰، ۲۰، ۵۲، ۳۱۳

۴۹۶، ۴۷۹، زید ئاغا،

١٢٢٢، ١٢٢١، ١٢٢٠، ١٢١٨، ١٢١٦، ١٢١٥

49. 549

49. 549

کازم‌بگ، ۳۴۷	فەزان‌ئاغا، ۲۱۰، ۴۳۱، ۴۶۵، ۵۷۰
کازم‌خان، ۱۲۷، ۱۳۳، ۱۴۲، ۱۴۳	فەزل‌عەلی‌بگ، ۲۲۴
۱۵۶، ۱۵۷، ۱۷۸، ۱۹۰، ۴۵۵	فەزل‌عەلی‌خان، ۴، ۸۲، ۱۴۱، ۱۴۲
کامران، ۴۶۸	فیرووز‌میرزا، ۴۹۸، ۵۰۳
کامران‌میرزا، ۵۷۱	(ق)
کەریم‌بگ، ۳۴۷	قوجم‌بگ، ۲۸۱
کەریم‌خان، ۵، ۶، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۴۸	قارەمان‌بگ، ۱۰۰، ۱۸۲، ۲۵۰، ۵۳۷
۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۶۱، ۱۶۳	قارەمان‌میرزا، ۱۳، ۳۷۴، ۴۹۹، ۵۰۰
۱۶۵، ۱۶۸، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۶، ۱۷۷	۵۴۴، ۵۴۵
۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۶	قازی قاسم، ۵۰۸
۱۸۷، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۸، ۲۰۲، ۲۰۸	قازی محەممەد، ۵۰۸
۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۶، ۲۳۰، ۲۳۶	قاسم‌بگ، ۸۳، ۱۰۰
۳۱۴، ۳۱۵، ۵۲۴، ۵۲۶، ۵۲۷	قاسم‌خان، ۳، ۸، ۳۸، ۵۷، ۵۹، ۶۱
کەریم‌خانی زەند، ۵، ۶، ۱۴۵، ۱۴۹	۶۲، ۶۴، ۹۱، ۱۰۳، ۱۱۶، ۱۵۹
۱۵۱، ۱۵۳، ۱۶۱، ۱۶۸، ۱۷۳، ۲۱۴	۲۵۱، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶
۲۱۶، ۳۱۳، ۳۱۴	۳۵۲، ۴۴۴، ۵۱۶، ۵۴۰
کەلبالی‌بگ، ۳۸، ۲۰۲، ۳۰۰	قاسم‌سولتان، ۳، ۲۹، ۳۴، ۳۶، ۳۷
کەلبالی‌خان، ۴، ۴۴، ۶۶، ۶۸، ۷۰	۳۸، ۵۵، ۵۶، ۳۵۱، ۳۸۲
۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۶، ۲۶۸	قاسم‌میرزا، ۳۳۴
کەلبەرەز‌ئاخان، ۴۰۰	قاسمی میرغەزەب، ۳۸۱
کەلب‌عەلی‌بگ، ۵۶	قەببازخان، ۵۱
کەمەران‌بگ، ۲۸۱	قەرەمچۆم‌ئاغا، ۴۴۳
کەییومەرس، ۱۸، ۴۳۹	قەرەمچوغازخان، ۵۶
کۆشکین، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۹۰	قەرەمخان، ۲۸
(گ)	قەرەمەهەدی، ۱۱۰، ۱۲۸
گۆناویج، ۱۰، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۳، ۳۷۴	قەرەفی‌ئاغا، ۷، ۸، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۳۴
۳۸۶	۲۴۴، ۲۴۷، ۲۵۲، ۲۵۰، ۲۵۳، ۲۷۱
گۆنەخان، ۱۹، ۱۵۹، ۴۱۲	قزئاقا، ۱۳۹، ۱۵۹
گەنجالی‌بگ، ۵۶	قلیج سولتان، ۴۴۴
گەنجالی‌خان، ۴، ۷۱، ۷۸، ۸۰، ۸۱	قووشیدخان، ۵۴۲، ۵۴۸
۱۸۲	(ک)
گەنج‌عەلی، ۷۱	کۆتروفسکی، ۳۸۹، ۳۹۱، ۳۹۲
	کابایز، ۱۹۴، ۱۹۵

محمود میرزا، ۵۱۸، ۵۵۷، ۵۵۹	کورگین بهگ، ۳۰، ۳۱
مهدوف، ۱۲، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۷	کورگین خان، ۳۳۶
مهدو علی خان، ۳۳	کول چینجین مؤغلی، ۴۳۲
مہغول، ۲۵	(د)
مہلا پنا، ۱۸۱، ۲۳۳، ۲۳۴	لوراسب بهگ، ۱۰۰، ۱۰۳، ۱۱۶، ۱۳۴
مہلا رجزا، ۵۶۹	لوتف علی بهگ، ۱۰۱، ۱۰۶
مہلا صالح، ۴۱۱	لوتف علی خان، ۹، ۱۲، ۱۳، ۲۳
مہلا سہفر، ۲۵۵	۱۱۰، ۱۲۰، ۲۵۱، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۷۸
مہلا علی، ۲۲۸، ۲۵۶، ۴۸۹، ۵۲۳	۲۹۹، ۲۹۸، ۳۰۳، ۳۰۶، ۳۰۸
مہلا علی عارف، ۲۲۸	۳۰۹، ۳۱۱، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۲۷، ۳۴۶
مہلا محمودی موئزین، ۱۹۸	۳۵۳، ۳۸۵، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۱
مہلا محممد، ۲۲۸، ۲۴۹، ۲۵۵، ۳۱۶	۳۹۲، ۳۹۹، ۴۰۱، ۴۱۶، ۴۲۵، ۴۲۷
۳۱۸، ۳۳۸، ۴۵۹، ۴۸۲، ۴۹۵	۴۲۹، ۴۳۱، ۴۳۳، ۴۴۲، ۴۴۴، ۴۴۵
مہلا محممد باقر، ۲۲۸، ۲۵۶، ۴۵۹	۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۶
مہلا محممد حوسین، ۲۲۸، ۲۴۹	۴۷۶، ۴۷۸، ۴۸۲، ۴۸۴، ۴۸۸، ۵۲۸
۲۵۵، ۳۱۶، ۳۱۸، ۳۳۸	لوتفولابہگ، ۵۲۱
مہلا محممد رجزا، ۴۹۵	لوتفوللاخان سولتان، ۴۴۶
مہلا مستہقا، ۴۸۱	لیستکین، ۳۸۷
مہلا یحیا، ۴۸۱	(م)
مہلیک قاسم میرزا، ۴، ۱۱، ۱۲، ۲۱۱	ماموستا هه‌زار، ۲۲، ۵۲، ۵۷، ۷۰، ۸۹
۴۲۲، ۴۳۷، ۴۳۹، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹	۴۶۸
۴۵۱، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷	مامه‌نداغا، ۳۳۲، ۳۳۴
۴۷۹، ۴۸۴، ۴۹۰، ۴۸۶، ۵۱۸، ۵۴۷	محمود، ۵۲۴
مہلیک مہنسور میرزا، ۱۴، ۱۵، ۳۳۶	محمود رامیان، ۲، ۱۸، ۱۹، ۲۰
۴۲۲، ۴۳۷، ۴۷۶، ۴۹۵، ۵۱۸، ۵۱۹	۴۱۲
۵۲۱، ۵۲۳، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۵۰، ۵۵۴	محمود پاشا، ۲۲۱، ۲۲۲
۵۵۵، ۵۷۰، ۵۷۵، ۵۷۶	محمودخان، ۱۰، ۱۱، ۳۵
مہولا محمود، ۲۳	۲۲۷، ۲۴۰، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۶۹، ۲۷۰
مہدی، ۴۰۲، ۴۴۱، ۵۵۶	۳۰۳، ۳۰۵، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۵
مہدی خان، ۵، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱	۳۲۹، ۳۳۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۷
۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳	۳۵۱، ۳۵۵، ۳۵۷، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۷۸
۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۳، ۱۳۴	۳۸۰، ۳۸۲، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۴۰۱
۱۸۷، ۵۰۰، ۵۰۷	۴۰۶، ۴۲۵، ۴۲۱، ۴۲۰، ۴۲۶، ۴۲۸
مہدی سولتان، ۵۵۸	۴۳۵، ۴۳۶، ۴۴۴، ۴۵۲، ۴۷۶
مہدی عولیا، ۳۳۹، ۳۴۴، ۴۸۳	محمود سولتان، ۲۹، ۳۴

مه‌مه‌دعه‌لی ناشتیانی، ۴۵۳	مه‌هده‌ی قولی خاز به‌گ، ۳۵
مه‌مه‌دعه‌لی ناغا، ۱۶۴	مه‌مه‌د ده‌مه‌باقی، ۱۹، ۲۰
مه‌مه‌دعه‌لی به‌گ، ۱۰۹، ۳۲۲، ۳۷۸	مه‌مه‌د ناغا‌ی موکری، ۵۰۷
مه‌مه‌دعه‌لی میرزا، ۴۶۸	مه‌مه‌دنه‌مین خان، ۲۵۰
مه‌مه‌د عیسابه‌گ، ۷۹، ۸۰	مه‌مه‌د بارقه‌گ، ۳۷۳
مه‌مه‌د عیساخان، ۴، ۵، ۳۳، ۸۰	مه‌مه‌د بارقه‌خان، ۴۰۱، ۴۵۵
۱۰۰، ۸۱، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۰۹، ۲۰۰، ۲۵۱، ۳۴۴، ۳۲۷، ۳۴۵، ۴۰۶	مه‌مه‌د پاشا، ۳۶، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۹، ۵۸
۴۴۶، ۴۶۲، ۴۸۳، ۴۸۸	مه‌مه‌د ده‌سه‌ن به‌گ، ۲۶۹، ۲۷۳
مه‌مه‌د قاسم خان، ۴، ۹۰، ۹۱، ۹۳، ۱۰۰، ۱۰۵	۲۸۴، ۲۹۳، ۲۹۶، ۳۰۸، ۳۱۲، ۳۵۹، ۳۶۵، ۳۷۲، ۳۷۴، ۳۸۰، ۴۰۹، ۴۳۹، ۵۵۰
مه‌مه‌د قولی خان، ۷، ۸، ۹، ۱۰۰	مه‌مه‌د ده‌سه‌ن خان، ۶، ۱۴۵
۱۰۵، ۱۱۰، ۱۱۰، ۲۰۷، ۲۱۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۹، ۲۷۱، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۵، ۲۹۷، ۲۹۸، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۶، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۵، ۳۱۹، ۳۱۸، ۳۱۶، ۳۲۰، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۸، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۳۶، ۳۳۸، ۳۴۰، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۴۵، ۴۶۲	مه‌مه‌د ده‌سه‌ن خان، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۶۸، ۲۶۰، ۲۳۶، ۲۹۸، ۳۱۴، ۳۷۹، ۵۳۰، ۵۳۷
مه‌مه‌د کریم خان، ۵، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۲۳، ۴۹۷	مه‌مه‌د جو سین خان، ۱۱۷، ۱۷۹، ۳۳۵، ۴۱۹
مه‌مه‌د موئین خان، ۱۱۶	مه‌مه‌د ده‌خان به‌گ، ۸۳، ۲۱۰، ۲۳۴، ۲۴۹، ۲۵۳
مه‌مه‌د مووسا خان، ۶، ۹۵، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۱۰، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۵۳، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۰، ۲۰۲، ۳۵۳	مه‌مه‌د ده‌خان، ۳۳، ۱۳۸، ۱۴۶، ۱۵۰، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۶۳، ۱۶۶، ۲۷۴، ۳۰۰، ۳۰۲، ۳۰۷، ۳۲۶، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۷۱، ۳۷۴
مه‌مه‌د میرزا، ۸۰، ۴۲۵، ۴۴۲، ۴۵۰	۳۸۶، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۲، ۳۹۶، ۴۵۷، ۴۵۹، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۷، ۴۶۹، ۴۷۰
۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۵۰۵، ۵۵۹	مه‌مه‌د ده‌خانی قهرایی، ۴۰۷
مه‌مه‌د بودلی خان، ۳۰۳، ۳۱۴	مه‌مه‌د دره‌حجیم میرزا، ۱۳، ۴۹۰، ۵۶۷، ۵۷۱
۴۱۶، ۴۲۳، ۴۳۳، ۴۴۲، ۴۴۴، ۴۵۴	مه‌مه‌د در قیچ به‌گ، ۴۳۹
۴۶۵، ۴۶۸، ۴۶۵، ۵۷۶	مه‌مه‌د دره‌مان خان، ۴۵۵
مه‌مه‌د ریوسفی نه‌بدالی، ۵۰	مه‌مه‌د دسادق خان، ۴۹۳، ۴۵۵
مراخان سولتان، ۴۹	مه‌مه‌د سه‌فی به‌گ، ۲۸۵
	مه‌مه‌د شتا، ۱۲، ۱۳، ۱۹، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۴، ۴۷۷، ۴۷۹، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴
	۴۸۵، ۴۹۰، ۴۹۳، ۵۰۲، ۵۰۵، ۵۱۰
	مه‌مه‌د شهری خان، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰

میرزا شهبولقاسم، ۳۷۸، ۳۸۰، ۳۹۳،

۴۲۱، ۴۲۵، ۴۴۸، ۴۵۲، ۴۶۷، ۴۷۰،

۴۷۲

میرزا نهجعه، ۳۰۷، ۳۹۱

میرزا نهجعه دی کاشانی، ۳۹۱

میرزا شهسودولا، ۱۵۵، ۱۷۹

میرزا شمسحاق، ۴۵۷

میرزا بابا، ۱۸۷، ۴۲۱

میرزا باقری قهزوینی، ۴۷۵

میرزا بوزورگی فراهانی، ۳۴۳

میرزا تهقی خان، ۴۸۴، ۴۸۸، ۴۹۵

میرزا جانی، ۴۲۱

میرزا جهعفر، ۱۱۶، ۱۷۱، ۲۰۲،

۲۰۳، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۳۰، ۲۸۶

میرزا جهواد، ۱۱۶، ۱۸۸

میرزا حوسین، ۶۲، ۲۲۹، ۲۵۵، ۴۴۱،

۴۵۲، ۴۵۴، ۴۶۲، ۴۷۵

میرزا حوسینی ناشتیانی، ۴۷۵

میرزا حوسینی مستهوفی، ۲۲۹

میرزا خان بهگی قاجار، ۶۲

میرزا رهاقوئی، ۳۳۵، ۳۴۴، ۳۴۷،

۳۴۸، ۳۵۵

میرزا رهنشید، ۱، ۲، ۱۸، ۱۹، ۵۴،

۱۹۸، ۴۱۲

میرزا رفیع، ۳۳۸

میرزا زمان، ۲۳۸

میرزا زهیر، ۱۸۸

میرزا سادق، ۱۵، ۳۵۹، ۴۹۸، ۴۹۹،

۵۰۰، ۵۱۳، ۵۲۰، ۵۲۳، ۵۶۰، ۵۶۵،

۵۶۶

میرزا سادقی مروهزی، ۳۵۹

میرزا سالت، ۲۷۷، ۲۷۸، ۳۳۶

میرزا سهعید، ۹۰، ۴۹۷

مسته فاناغا، ۱۱، ۴۱۶، ۴۱۷

مسته قایهگ خان، ۳۴۷

مسته فاخانی هاشمی، ۳۸۸

مسته فاقوئی خان، ۲۴۶، ۳۰۶، ۳۴۸،

۳۵۳، ۳۵۵، ۵۰۷

مسته فاقوئی میرزا، ۱۳، ۴۶۶، ۴۷۰،

۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵

موشین بهگ، ۱۰۰

موحسینی بوررانی، ۵۰۷

موحیب علی خان، ۴۵۵

مورته زاپاشا خان، ۳۵۳

مورته زاقوئی بهگ، ۶۲، ۲۸۲

مورته زاقوئی پاشا، ۷۵

مورته زاقوئی خان، ۱۸۸، ۳۱۱

موزه فقهه ربیدین میرزا، ۱۵، ۵۶۰، ۵۶۵،

۵۷۲

موفقی، ۴۹۵، ۴۹۶، ۵۴۴

موشنی، ۴۶، ۴۲۲، ۴۶۴، ۵۲۳

موسا رها، ۱۸۸، ۲۴۹، ۲۵۵، ۴۲۰،

میحرا بهگ، ۱۹۹، ۲۸۲

میخائیل، ۱۵، ۵۶۲

میر خدر، ۵۲

میر عهلم فاخانی قاشینی، ۱۳۴

میران بهگ، ۱۱۶، ۱۳۴، ۱۶۷، ۱۸۲،

۲۵۶

میرحه میدناغا، ۴۵۸

میرزا ناغورلو، ۲۴۹، ۲۵۱، ۲۵۶

میرزا شافاسی، ۴۲۴، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۴

میرزا شهبولحه سمن، ۸، ۲۱۰، ۲۲۹،

۲۳۷، ۲۴۹، ۲۵۳، ۲۵۵، ۲۷۳، ۲۷۴،

۲۷۷، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۳، ۲۸۵، ۲۹۰،

۲۹۲، ۳۰۱، ۳۳۸، ۳۸۰، ۳۹۰، ۳۹۴،

۴۲۶

میرزا محمدهدی نهیشابووری، ۳۶۶
میرزا مستهفا، ۱۸۸، ۲۱۰، ۲۵۳، ۲۵۵،
۳۳۸، ۳۴۷، ۴۹۶، ۴۹۸، ۵۰۰، ۵۰۴،
۵۵۰

میرزا موده للیب، ۴۹۷
میرزا موسلیم، ۴۶۹
میرزا موقیم، ۴۴۰، ۴۴۱
میرزا موساخان، ۴۲۵
میرزا نسیر، ۱۴۱، ۱۴۲، ۲۱۰
میرزا همزمه، ۹۰، ۳۷۸، ۴۱۸

میرزا شایا، ۲۳۴، ۳۵۰، ۳۶۲،
۴۱۰، ۴۱۳، ۴۲۰، ۴۹۲، ۵۲۰، ۵۵۰
میرزا سلطان، ۱۴۰، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰،
۵۲۱، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۷
میر عیسا بهگ، ۵۶۳
میر قاسمی قازی، ۳۴۵
میر موفید، ۲۰۷
میری رهواندن، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۶۱، ۴۶۲

(ن)

نادر، ۵، ۹۷، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲،
۱۰۴، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۹،
۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۶، ۲۱۷، ۳۴۴، ۳۵۲

نادرخان، ۱۷۷، ۱۷۸
نادرشایا، ۹۷، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۱۱،
۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۸۴، ۱۵۹،
۲۱۷، ۳۴۳، ۳۵۲، ۵۳۰

نادر قوئی، ۹۷
نادر قوئی بهگ، ۴، ۹۷
نادر میرزا، ۳۱۴، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۵۲

نادر مدین شایا، ۱۳، ۲۲، ۴۸۳،
۴۸۴، ۴۸۸، ۴۹۵، ۵۰۶، ۵۲۳، ۵۳۰،
۵۴۳، ۵۴۶، ۵۴۸، ۵۵۲، ۵۶۲

نهجه فقولی خان، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳،
۱۴، ۲۳، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۸۸، ۲۱۷

میرزا سید محمدهدی موده للی،
۱۳۴

میرزا سولتان حوسین، ۲۱۰
میرزا عهبدوللا، ۳۸۰، ۴۲۵
میرزا عهلی نهکبر، ۱۷۴، ۵۶۹، ۵۷۱
میرزا عهلی حوسین، ۴۶۴
میرزا عیساخان، ۴۲۵
میرزا فتهوللا، ۳۰۸
میرزا فزوللا، ۴۳۴، ۴۸۳، ۴۹۸،
۵۷۵

میرزا فزوللای خاوری، ۴۳۴
میرزا کهبیر، ۱۸۷، ۲۱۰
میرزا کهلب حوسین، ۲۱۰
میرزا لهتیف، ۴۰۸
میرزا مارف، ۴۶۲
میرزا مهسعود، ۴۴۰، ۴۴۱
میرزا مهسعود، ۶۳

میرزا محمدهدی قی، ۱۱، ۴۰۸، ۴۱۹،
۴۳۵، ۴۳۶، ۴۴۹، ۴۸۳
میرزا محمدهدی عهفر، ۱۶۷، ۱۸۶،
۱۸۷، ۲۰۰، ۲۲۸

میرزا محمدهدی سهن، ۲۱۰، ۳۳۸
میرزا محمدهدی خان، ۳۰۸، ۵۲۴، ۵۵۲
میرزا محمدهدی مرزا، ۱۲۹، ۱۳۵
میرزا محمدهدی رفیع، ۶۸
میرزا محمدهدی عید، ۴۰۷، ۴۲۴
میرزا محمدهدی میع، ۵۶۹
میرزا محمدهدی شریف، ۴۲۴، ۴۷۱

میرزا محمدهدی شریف، ۲۲۹، ۲۳۰،
۲۳۱، ۲۹۹، ۳۰۹، ۳۵۹، ۳۸۰، ۳۹۵

میرزا محمدهدی علی، ۱۲۱، ۱۳۵،
۱۸۰، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۹۶، ۴۰۳، ۴۰۶،
۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴

میرزا محمدهدی بی، ۳۰۱، ۳۳۸

همزغا، ۳۵۰، ۵۰۸، ۵۵۸

هیدایه توللاخان، ۴۴۹

همممت بهگ، ۲۹۳

(ی)

یوسف، ۲۰، ۵۱۶

یوسف پاشا، ۴، ۹۳، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰

یوسف خان، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۹

۱۳۶، ۱۳۹، ۱۵۳، ۱۵۶، ۱۵۸

۱۵۹، ۳۵۴، ۴۱۶، ۴۳۶، ۴۴۹، ۴۸۴

۴۸۸، ۴۹۴، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰

۵۰۱، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۹، ۵۱۲، ۵۱۵

۵۱۷، ۵۲۳، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۱، ۵۳۲

۵۳۶، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۲، ۵۴۳

۵۴۷، ۵۴۳، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۲

۵۵۵، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۶، ۵۷۸

یۆلدوزخان، ۲۸

یادگار سولتان، ۳۳

یارمه ممه دخان، ۵۱۰

یه حیا بهگ، ۴۱۳

یه حیا میرزا، ۴۲۲

۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۳۳، ۲۳۵

۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۴

۲۴۵، ۲۴۷، ۲۵۱، ۲۵۶، ۲۷۴، ۲۸۹

۳۵۳، ۳۸۰، ۳۸۴، ۴۰۰، ۴۰۱

۴۰۷، ۴۰۸، ۴۱۹، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴

۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۳۱، ۴۳۵، ۴۳۶

۴۳۷، ۴۳۹، ۴۴۹، ۴۵۱، ۴۵۲

۴۵۵، ۴۵۷، ۴۶۲، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۲

۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۸، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵

۴۸۶، ۵۲۳، ۵۴۴، ۵۴۵

نهرخان، ۳۵، ۵۶

نهرقولی بهگ، ۹۷

نهرمرعلی، ۳۹۶

نهرمرعلی خان، ۱۹۱، ۲۲۴، ۲۲۵

۲۲۶، ۲۳۳، ۲۳۷، ۲۳۹، ۳۹۸، ۳۹۵

۴۰۱، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۷

۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۳، ۴۵۴

نهروللاخان، ۳۰۳

نهروللامیرزا، ۱۴، ۱۰۷، ۱۱۱، ۱۱۲

۵۴۵

نهریرخان، ۱۹۱، ۳۱۰

نهرقی خان، ۵، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴

۱۳۶، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۶۷، ۲۱۰، ۲۵۶

۲۹۴، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۳، ۵۰۷، ۵۲۲

نهرورقوعه لی سولتان، ۲۵۶

نهروج، ۲۵، ۲۸

نهروروده هره بهگ، ۴۲

نهروروللاخان، ۴۸۶

(ق)

وده کیلی زنده، ۱۸۹

وده لی خان، ۳۵

وده لی سولتانی مافی، ۳۳

(ه)

هادی بهگ، ۲۸۱

هه باس، ۲۹

ليزگه‌ي ناوي شويټه‌كان

(نـ)

نؤترار، ۳۱

نؤجان، ۱۷۶، ۳۰۴، ۳۵۷، ۳۹۵، ۴۷۰

نؤريوياد، ۳۷۴، ۴۵۰

ناران، ۲۸

نازمربايچان، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۳، ۲۳،

۲۶، ۲۸، ۳۳، ۳۶، ۳۹، ۴۰، ۴۱،

۴۳، ۴۷، ۴۹، ۵۳، ۶۷، ۸۲، ۹۳، ۹۸،

۹۹، ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۵،

۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸،

۱۲۹، ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۴۱، ۱۴۴، ۱۴۵،

۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸،

۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۶۸، ۱۷۱، ۱۷۳،

۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۸۱، ۱۸۲،

۱۸۴، ۱۹۰، ۲۰۹، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۲۲،

۲۲۳، ۲۲۴، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۴۱،

۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۵۱، ۲۷۴،

۲۷۵، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۸۸، ۲۹۸، ۳۰۴،

۳۱۰، ۳۱۵، ۳۲۰، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۸،

۳۲۹، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۹،

۳۵۳، ۳۵۷، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۸۴، ۳۸۶،

۴۰۱، ۴۰۳، ۴۰۹، ۴۱۴، ۴۲۷، ۴۳۱،

۴۳۷، ۴۴۰، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۵۱،

۴۵۷، ۴۵۸، ۴۶۳، ۴۶۷، ۴۷۰، ۴۷۴،

۴۷۸، ۴۷۹، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۳، ۵۰۷، ۵۱۳،

۵۱۸، ۵۲۰، ۵۲۴، ۵۲۷، ۵۴۶، ۵۵۴،

۵۶۰، ۵۶۱

نازمريشار، ۱۳۹

ناستارا، ۵۶۳، ۵۶۵

ناشتيان، ۳۷۹، ۵۲۸

نالباغ، ۱۱، ۲۵۸، ۴۱۶

ناغجه‌قه‌ل، ۳۴۵

ناغ‌زيارمت، ۲۸۳، ۲۹۳

ناق‌سوو، ۱۱۲

ناميدي، ۴۴۳

ناوده‌گرم، ۴، ۸۳، ۸۵، ۲۵۹

نهبهرقوو، ۳۴

نهبووجه‌نيغه، ۶۱، ۶۳

نهبومرد، ۹۷، ۱۰۱، ۱۰۶، ۱۱۰

نہ‌خلات، ۷۶

نہ‌رمدويل، ۳۰، ۴۵، ۹۱، ۱۷۵، ۲۲۴،

۲۳۳، ۲۳۹، ۲۹۹، ۳۰۳، ۳۶۵، ۳۶۸،

۴۴۷، ۴۵۳، ۴۵۶، ۴۷۰، ۴۹۳، ۵۳۳،

۵۳۸، ۵۴۲، ۵۴۵

نہ‌رمرؤم، ۳۵۸، ۴۸۳

نہ‌رکه‌وان، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۱

نہ‌روه‌نه‌ق، ۳۲۵

نہ‌سته‌رايان، ۱۶۴

نہ‌سلاندووز، ۱۰، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۱،

۳۹۲

نہ‌للاه‌وونہ‌کبه‌ر، ۸۹، ۲۰۹

نہ‌فغانستان، ۵۰۵

نہ‌ميرناباد، ۴۶۵

نہ‌نزاب، ۳۲۵

نہ‌نزار، ۳۱

نہ‌نزل، ۴۸، ۴۹، ۸۴، ۹۱، ۹۲، ۹۳،

۲۰۵، ۲۴۶، ۲۵۹، ۲۶۱، ۲۶۶، ۲۶۶،

۲۹۳، ۳۰۹، ۳۱۹، ۴۴۸

نہ‌نهر، ۴، ۶۸

نہ‌واجيق، ۴۲۷، ۴۳۱

نہ‌ههر، ۳۹۲، ۴۴۶

نیسلا مآبادی لهرې، ۶۲	نیسراق، ۱۴۵، ۱۵۱، ۱۷۳، ۱۷۶،
نیسمازاده زهید، ۳۱۴	۱۹۰، ۲۱۵، ۲۳۱، ۲۳۶، ۲۴۱، ۲۴۲،
نیسما کهندی، ۲۴۷	۲۴۳، ۲۵۳، ۲۶۰، ۲۶۸، ۲۷۸، ۲۹۸،
نینگیس، ۵۰۵، ۵۲۹	۳۳۶
(ب)	نیران، ۴، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۲۸، ۲۶،
بادکوبه، ۱۰، ۳۶۴، ۳۶۵، ۵۶۵	۳۰، ۳۶، ۳۷، ۳۹، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۵۴،
باراندیز، ۹۰، ۹۳، ۹۵، ۲۰۷، ۲۳۴،	۵۵، ۵۷، ۶۱، ۶۳، ۶۴، ۶۶، ۷۵، ۷۶،
۲۳۷، ۲۵۱، ۲۷۸، ۲۹۰، ۳۰۰، ۳۰۲،	۸۰، ۸۲، ۸۸، ۹۱، ۹۶، ۱۰۲، ۱۰۴،
۳۲۷، ۳۴۰، ۴۱۸، ۴۲۳، ۴۶۶، ۴۸۵،	۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۴۵، ۱۵۹، ۱۶۸،
۵۲۲، ۵۲۰	۱۷۶، ۱۸۴، ۲۰۲، ۲۱۲، ۲۴۳، ۲۴۴،
بازارباش، ۱۸۲، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۸۱	۳۰۶، ۳۰۷، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۷،
بازارباشی، ۲۰۰، ۳۳۳، ۵۶۹	۳۱۸، ۳۲۹، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۵۵، ۳۵۶،
بازاری به زان خانه، ۴۲۳	۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۵، ۳۶۷،
باغی ته قی سولتان، ۱۶۶	۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۷،
باغی دگوشا، ۲۱۲، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۶	۳۸۹، ۳۸۹، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۴۰۲،
باغی نه زمر، ۲۷۳، ۲۹۴، ۴۷۹	۴۰۴، ۴۰۶، ۴۱۴، ۴۱۶، ۴۲۷، ۴۲۹،
بالق، ۴۷	۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۴۰،
بالو، ۴۲۵، ۴۶۲	۴۴۱، ۴۴۳، ۴۴۵، ۴۴۷، ۴۵۰، ۴۵۱،
بانی، ۷۲، ۳۷۳	۴۵۴، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۷۰، ۴۷۹، ۴۸۶،
بانیه، ۳۵، ۱۱۵	۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۵، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۵،
بایه زید، ۳۰، ۳۴۱، ۴۲۸، ۴۳۳	۵۱۶، ۵۱۷، ۵۲۴، ۵۲۷، ۵۲۹، ۵۳۰،
به حرکه ی شاهي، ۲۷	۵۳۲، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۸، ۵۴۰،
به حری خوئ، ۲۶	۵۴۳، ۵۴۸، ۵۶۲، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۷۸،
به ده لیبو، ۵۴۶	نیر هوان، ۵، ۹، ۳۹، ۴۲، ۷۵، ۱۰۹،
به ردمر مش، ۱۲، ۱۱۵، ۴۸۱	۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲،
به رده سوور، ۱۳، ۷۸، ۴۶۳، ۵۰۲، ۵۱۹	۲۴۶، ۲۹۹، ۲۷۲، ۳۱۵، ۳۲۶، ۳۴۱،
بمرکه شات، ۱۷۵	۳۵۶، ۳۵۷، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۷،
به ستام، ۲۱۵، ۳۰۳	۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴،
به غدا، ۳، ۳۶، ۳۷، ۵۵، ۵۸، ۶۱، ۶۲	۳۷۷، ۳۷۸، ۴۰۴، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۳۲، ۴۵۰،
۶۴، ۷۰، ۱۰۴، ۱۴۵، ۱۶۸، ۱۶۳،	۴۶۱، ۴۶۲، ۴۷۹
به ند، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۴۷، ۲۰۸، ۲۲۳،	نوج ته په، ۳۳۴
۲۷۸، ۳۲۷، ۳۴۰، ۳۹۳، ۴۸۷، ۵۴۲،	نوروومی، ۲۳، ۶۸، ۱۶۷، ۴۲۲
۵۲۷	نوروومی به، ۱۶۷
	نیرمچ، ۳۰۷
	نیسفه هان، ۴۷، ۴۹، ۵۴، ۸۴، ۸۶، ۹۱،
	۹۷، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۵۰، ۱۵۱،
	۱۵۲، ۱۵۳، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۸، ۱۹۱،
	۲۱۴، ۲۱۶، ۲۵۸، ۲۹۸، ۳۰۴، ۴۱۹،
	۴۴۱، ۴۷۱، ۴۹۴

۴۸۳، ۴۸۸، ۴۹۲، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۹،
 ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۷، ۵۱۳، ۵۱۵، ۵۲۵،
 ۵۳۱، ۵۳۳، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۲،
 ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۷
 تاروم، ۱۱۰، ۲۲۴، ۲۲۶
 تالش، ۲۹۹، ۳۶۵، ۴۵۰
 ته‌ته‌هو، ۲۲۱
 ته‌رشین، ۵۰۸، ۵۱۶، ۵۳۹
 ته‌رگ‌ه‌ومر، ۳۹، ۴۰، ۶۸، ۷۸، ۲۷۹
 ۳۳۴، ۴۵۸، ۴۶۳، ۴۸۶، ۴۸۷، ۵۰۲،
 ۵۱۸، ۵۲۰
 ته‌سس‌ووج، ۲۲۵، ۲۳۵، ۲۳۶، ۳۴۷،
 ۳۵۷
 ته‌وریز، ۵، ۷، ۱۵، ۴۰، ۴۲، ۴۷، ۶۲،
 ۹۹، ۱۰۱، ۱۱۵، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۲۴،
 ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۹، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳،
 ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۴،
 ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۸،
 ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۶،
 ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۱، ۱۸۸، ۱۸۹، ۲۱۷،
 ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۹، ۲۳۳،
 ۲۳۵، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱،
 ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۹، ۲۵۶، ۲۵۷،
 ۲۶۱، ۲۶۵، ۲۸۹، ۲۹۲، ۲۹۵، ۲۹۶،
 ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۶، ۳۱۲، ۳۱۳،
 ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۷، ۳۲۹، ۳۴۹، ۳۵۷،
 ۳۶۰، ۳۷۸، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۵،
 ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۹، ۴۰۴، ۴۰۵،
 ۴۰۶، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۷، ۴۱۳، ۴۲۰،
 ۴۲۱، ۴۲۴، ۴۲۶، ۴۲۸، ۴۳۶، ۴۳۷،
 ۴۳۹، ۴۴۱، ۴۴۴، ۴۴۶، ۴۴۸، ۴۴۹،
 ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۹، ۴۶۹،
 ۴۷۰، ۴۷۴، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۱،
 ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۳،
 ۴۹۵، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۳،
 ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۲۳، ۵۲۷، ۵۳۶، ۵۴۶،
 ۵۵۴، ۵۵۶، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۵،
 ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۷
 ترکه‌ش، ۱۰۷

به‌هارخانه‌ی سه‌مه‌رقه‌ند، ۲۷
 برادوس‌ست، ۳۹، ۴۲، ۴۴، ۵۰، ۵۲، ۷۸،
 ۸۴، ۱۱۵، ۲۸۱، ۴۵۸، ۴۶۲، ۴۷۷،
 ۴۹۱، ۵۰۲، ۵۱۸، ۵۲۰، ۵۵۰
 برووجیر، ۱۴۷، ۱۵۱، ۴۵۹
 بنار، ۵۱۹
 بناو، ۶۶، ۶۸، ۹۳، ۱۸۹، ۱۶۹، ۱۶۸، ۱۹۹،
 ۱۹۴، ۱۹۷، ۲۷۳، ۲۷۹، ۲۸۶، ۴۱۰
 بناوی روزه، ۹۳، ۲۷۳
 بناوی سه‌هنا‌باد، ۱۹۴، ۱۹۷
 بناوی نازلوو، ۶۶، ۲۸۶، ۴۱۰
 بورچی خواجه عیدولمه‌دی، ۱۶
 بورچی فیلخانه، ۱۶
 بیچار، ۲۵۰
 بیدکار، ۲۷، ۶۷
 بیل‌ه‌س‌وار، ۵۶۴
 (پ)
 بۆلا‌هرگا، ۱۷۱
 پاریس، ۱۰، ۳۸۱، ۳۸۴
 په‌نیک، ۳۵۸، ۳۷۳، ۳۷۴
 پیت‌ریز‌بورگ، ۴۵۱
 پشتکۆ، ۱۴۸

(ت)

تۆپراق‌له‌لا، ۱۱، ۲۶، ۳۰، ۵۴، ۶۶،
 ۱۳۵، ۱۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۶، ۴۳۱،
 ۴۳۲
 تاران، ۹، ۱۲، ۱۸، ۲۵، ۳۰، ۱۰۲،
 ۱۶۳، ۱۷۵، ۲۷۸، ۲۹۸، ۳۱۱، ۳۱۴،
 ۳۱۹، ۳۲۸، ۳۳۸، ۳۴۳، ۳۴۴،
 ۳۴۵، ۳۵۷، ۳۶۴، ۳۶۳، ۳۷۷،
 ۳۸۰، ۳۸۴، ۴۱۹، ۴۵۹، ۴۲۴،
 ۴۲۶، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۴۱،
 ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۴، ۴۵۶، ۴۷۰،
 ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۲

دیلمه‌قان، ۲۵۴

دۆلامه‌له‌ر، ۲۷۲، ۳۳۲

(ر)

دۆم‌بۆم، ۲۵

رۆم، ۲۶، ۳۰، ۳۴، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰،

داشره‌بات، ۵۳۲

۴۵، ۴۹، ۵۰، ۵۹، ۶۱، ۶۳، ۶۴،

داغ‌باغی، ۱۱۱، ۳۲۵

۸۲، ۹۳، ۹۶، ۹۸، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴،

داغ‌ستان، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۱، ۳۲۱،

۱۴۵، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۲۸، ۴۳۲، ۴۳۴،

۳۳۶

۴۸۶، ۵۲۴، ۵۲۵

دهره‌بند، ۱۷۱، ۳۱۵، ۳۶۴، ۳۷۴

ره‌شست، ۱۵۳، ۴۹، ۱۵۴، ۲۲۴، ۳۳۲،

دهره‌تنگ، ۵۹

۴۴۹

دهره‌گه‌ز، ۱۰۱

ره‌واندن، ۱۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۶۱، ۴۶۲

دهره‌ی جمز، ۱۰۱

ره‌موزه، ۶۸، ۲۷۹، ۳۹۲

دهره‌ی قاسطوو، ۴۱

رووس، ۹، ۱۰، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۸،

دهره‌ی بالوو، ۱۲۴، ۱۸۲، ۲۸۳،

۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۷،

۳۸۱

۳۷۰، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۶، ۳۸۶، ۳۸۷،

دهره‌ی عسکه‌رخان، ۲۴۸، ۳۱۹

۳۸۸، ۳۹۱، ۳۹۳، ۴۰۵، ۴۰۶،

دهره‌ی نیشالی، ۷۱

۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۴، ۴۴۷، ۴۴۹، ۴۵۰،

دهره‌شست، ۳۹، ۶۸، ۷۸، ۱۹۷، ۲۷۹،

۵۰۳، ۵۰۵

رووس‌سیا، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۹۸، ۳۱۵،

۲۹۶، ۳۳۴، ۳۴۶، ۴۳۴، ۴۴۵، ۴۵۸،

۳۴۲، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۶۴، ۳۶۷، ۳۶۸،

۳۷۵، ۴۸۵، ۴۸۶، ۵۰۲، ۵۱۸، ۵۳۴

۳۷۰، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۸۶،

دهره‌ی بیژل، ۱۹۴، ۵۵۷

۳۸۹، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۴۰۴، ۴۴۰،

دهره‌ی نیکورگان، ۱۳۹، ۲۱۸، ۳۳۰، ۴۴۹

۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۷، ۴۵۱، ۴۵۴،

دهره‌ی نیکاله، ۱۸۲، ۱۸۷

۵۰۲، ۵۰۳، ۵۶۲، ۵۶۴، ۵۷۸

دهره‌ی دهره‌شست، ۸۵

(ز)

دهره‌ی سیاوه‌ش، ۳۴۰، ۴۲۳

زۆرکاوا، ۹۹

دهره‌ی نیکور، ۵۲۰

زهره‌قان، ۳۰۶، ۳۰۷

دهره‌ی نیکور، ۳۰۶

زهره‌مند، ۳۰

دهره‌ی نیکور، ۳، ۴، ۲۵، ۳۹، ۴۱، ۴۲، ۴۴،

زهره‌نجان، ۲۴۱، ۲۵۱

۴۵، ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۵۱، ۵۲، ۵۳،

زهره‌نگی، ۳۵۷

۶۶، ۷۱، ۷۳، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰

زهره‌هاو، ۳۷

دهره‌ی نووناو، ۱۴۹

زهره‌ده‌جان، ۵۰۸

دهره‌ی نیکور، ۳۴، ۳۶، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۷۵،

(س)

۳۵۸

سۆلدوو، ۲۷

دهره‌ی نیکور، ۶۳

دهره‌ی نیکور، ۳۰۶

دهره‌ی نیکور، ۱۴۴

۲۵۲، ۲۷۴، ۲۷۰، ۲۵۸، ۲۵۴، ۲۵۲
۲۹۶، ۲۹۵، ۲۹۴، ۲۹۲، ۲۸۸، ۲۸۳
۴۰۸، ۳۴۱، ۳۳۵، ۳۲۰، ۳۰۳، ۲۹۹
۴۶۶، ۴۶۱، ۴۵۰، ۴۴۹، ۴۴۸، ۴۱۶
۵۶۶، ۴۹۸، ۴۹۳، ۴۹۰، ۴۷۷، ۴۷۰
۵۶۹

سه عدلوی، ۳۵۶، ۴۳۱

سه عیدلوی، ۲۹۶

سه عیدلوی، ۱۸۲، ۲۱۰، ۳۲۷، ۳۲۸

سه فاخانه، ۲۷، ۹۸

سه میره، ۱۴۸

سه نگر، ۴۶، ۷۲، ۱۳۸، ۱۵۶، ۱۷۲

۱۸۳، ۴۳۴

سه نگره سپی، ۵۰۹

سه ید همزه، ۴۷۷، ۴۷۸

سینداقه، ۱۸۲، ۱۸۷، ۴۴۹

سینجی، ۳۸۲

سلیمانی، ۲، ۳۱۳

سمورکینو، ۱۰۷

سندوس، ۶۷، ۲۷، ۱۱۴، ۸۸، ۱۲۱

۲۶۳، ۲۶۲، ۲۲۷، ۲۱۹، ۲۰۸، ۱۵۶

۳۴۹، ۳۳۲، ۳۰۴، ۲۹۴، ۲۷۲، ۲۶۴

۴۶۱، ۴۵۳، ۴۲۸، ۴۱۵، ۴۰۷، ۳۹۴

۵۵۸، ۵۰۷، ۴۹۸، ۴۹۰، ۴۸۲

سسته، ۷، ۱۹۷، ۹۸، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۵

۲۴۱، ۲۳۸

سورخاو، ۴۹۶

سولتان ناوا، ۳۸۶

سولتانییه، ۳۲۹، ۳۵۹، ۴۰۷، ۴۰۸

سولیمانی، ۱۹، ۵۲، ۳۵۴، ۳۵۳

۴۶۳، ۴۵۶

سوقاتلوی، ۳۱۶

سیدهک، ۱۰، ۴۰، ۴۰۲

سیرداغی حیدرلوی، ۲۱۱

سیستان، ۳۱۳، ۵۰۶

سوما، ۲۵، ۳۹، ۴۸، ۷۸، ۸۴، ۱۱۵

۲۸۱، ۴۲۰، ۴۵۸، ۴۶۲، ۴۷۷، ۴۸۱

۴۹۱، ۵۰۲، ۵۲۰، ۵۲۸، ۵۵۰

سابلاخی موکری، ۵۳، ۵۱، ۱۵۶

سابلاغ، ۵، ۸، ۱۰۶، ۱۱۴، ۱۲۰، ۲۳۴

۲۶۲، ۲۷۱، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۸۴، ۳۲۵

۳۳۱، ۳۹۴، ۴۸۸، ۴۹۰

۵۵۸، ۵۵۵، ۵۲۷، ۵۰۸

سابلاغی موکری، ۱۰۷، ۲۲۱، ۲۴۱

۳۲۷، ۴۲۸

ساری، ۱۲۷، ۱۲۸، ۲۹۱، ۳۰۲، ۳۵۳

۳۶۵

ساوجبلاق، ۲۷

ساوخ بلاغ، ۲۷

ساوه، ۳۴، ۵۵

ساین قهلا، ۵، ۲۷، ۶۷، ۸۷، ۹۸، ۱۰۰

۱۰۱، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۳۷

۱۴۷، ۱۸۸، ۱۹۳، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۹

۲۲۵، ۲۳۵، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۴۱

۲۴۵، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۶۹، ۳۲۰، ۳۲۵

۳۲۹، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۵۱، ۳۵۵، ۳۸۴

۳۹۴، ۳۹۶، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۳۶، ۴۲۸

۴۶۲

سه به لان، ۴۰۴

سه به هوار، ۱۱۰

سه مدی نه سکندر، ۸۵، ۲۲۳، ۳۵۰

سه راب، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۳۹، ۲۴۲، ۲۴۶

۲۵۷، ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۹۵، ۲۹۹، ۳۰۳

۳۱۰، ۳۲۳، ۳۳۰

سهره خس، ۴۶۵

سهره مری، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۶

۴۳۸، ۴۴۰، ۴۴۹، ۴۵۵، ۴۷۹، ۵۰۰

۵۵۵، ۵۶۹، ۵۷۲، ۵۷۴

سهره شت، ۴۶۱، ۴۶۳

سه تاس، ۷، ۱۵، ۲۷، ۳۹، ۴۰، ۴۸

۵۲، ۶۶، ۸۵، ۱۰۲، ۱۰۱، ۱۰۷، ۱۳۶

۱۸۱، ۱۸۸، ۲۰۶، ۲۲۵، ۲۳۳، ۲۴۵

سیلاخور، ۱۴۹

(ع)

عهرزهرم، ۴۳۴

(ش)

شادمروازه، ۱۷۱

عمسکه‌رایاد، ۴۶۰، ۴۶۱

شاره‌زا، ۱۵۱، ۱۹۱

عسکه‌راواته‌به، ۳۳۵

شاراجق، ۷۷، ۹۶، ۳۲۷، ۴۱۸، ۴۸۰، ۴۸۱

ععلی‌ناباد، ۱۵۴

ععلی‌به‌گلوو، ۲۰۳، ۲۴۶

شاره‌زوور، ۵۶، ۱۳۲، ۴۱۴

ععلی‌به‌گلووی وه‌ققاسلوو، ۲۰۳، ۲۳۴، ۲۴۶

شاعه‌یدولعه‌زیم، ۴۸۴

ععلیشکور، ۲۹، ۳۶، ۳۸

شه‌قاسی مه‌عرووف، ۱۸۸

ععلیمان، ۲۵۰، ۲۵۳

شه‌ککی، ۳۹۲

ععیراق، ۳۵، ۵۸، ۵۹، ۶۵، ۱۰۵، ۱۱۰، ۱۵۳، ۱۶۳، ۱۷۳، ۱۷۷، ۱۸۸، ۱۹۱، ۲۱۴، ۲۲۱، ۲۳۰، ۲۴۱، ۲۴۵، ۲۹۸، ۳۰۴، ۳۳۷، ۵۰۰، ۵۷۲

شه‌مزینان، ۲۷۹، ۳۴۹، ۳۵۰

شه‌نبی‌غازان، ۲۴۰

شه‌میدان، ۲۷، ۲۹۱، ۴۹۸، ۵۵۷

عشیرمت‌ناباد، ۵۵۷

شینخالی، ۸۴

عوسمانی، ۴، ۱۱، ۱۶، ۳۰، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۵۵، ۵۷، ۶۶، ۷۵، ۸۲، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۶۶، ۴۳۱، ۴۳۳، ۴۵۸، ۴۶۳، ۴۸۶، ۵۱۸، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۷، ۵۵۹

شینخهلر، ۴۲۳

شینراوا، ۲۸۶

شینروان، ۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۶، ۱۸۳، ۱۹۰، ۲۳۳، ۳۱۵، ۳۲۳، ۳۶۵، ۳۹۳، ۳۶۸، ۳۷۰

شینروانات، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۶، ۱۸۳، ۱۹۰، ۲۳۳، ۳۱۵، ۳۲۳، ۳۶۵، ۳۹۳، ۳۶۸، ۳۷۰

شینروران، ۱۰۵

(غ)

غهنه‌نهر، ۱۸۸، ۲۶۹

شینروران، ۱۰۵

غورویان، ۴۶۷، ۵۰۵، ۵۰۷، ۵۰۸

شینروران، ۱۰۵

غیلیمان‌سمرای، ۵۷۲

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

(ف)

فارس، ۵، ۲۸، ۲۹، ۶۵، ۱۲۸، ۱۴۵، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۸، ۱۶۱، ۱۹۰، ۱۹۱، ۲۲۱، ۲۳۰، ۲۴۱، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۶۰، ۲۷۸، ۲۹۸، ۳۰۷، ۳۰۹، ۵۵۳، ۵۶۷، ۵۷۱

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

شینروران، ۱۰۵

قـزـوین، ۳۰، ۳۴، ۱۰۷، ۱۵۳، ۱۵۶،
۱۶۱، ۱۶۲، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۴۸، ۳۴۹،
۳۵۶، ۳۵۷، ۳۶۱، ۳۸۵، ۴۷۵،
۵۱۶

قه‌ققاز، ۳۵۶، ۴۴۰، ۵۰۳

قه‌لاتی خشت، ۱۵۱

قه‌لاچوالان، ۱۳۲، ۲۲۱

قه‌لای به‌ریووک، ۶۷

قه‌لای بنسار، ۱۴، ۵۰۲، ۵۱۸، ۵۱۹،
۵۲۴، ۵۲۰

قه‌لای به‌ری، ۱۴۶

قه‌لای دهریه‌ند، ۴۶۳

قه‌مچوغه، ۴۶۳

قه‌نده‌هار، ۵۰۵

قه‌ندیل، ۸۸، ۱۹۴، ۳۵۱

قزل‌ش‌یاغی، ۱۵۶

قزقه‌لا، ۱۱۵، ۲۸۳

قوری گول، ۵۶۲

قوشچی، ۲۴۶، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۳۲، ۴۵۵

قولنجی، ۸۴، ۱۲۱، ۲۰۶، ۵۲۸

قوم، ۳۴، ۳۳۲

قومشه، ۱۹۱، ۱۹۲، ۲۱۴

(ک)

کۆریلاغی، ۴۴۸

کۆه‌گیلویه، ۲۹، ۱۵۰، ۱۵۱

کایول، ۳۴۳، ۵۰۶

کاخت، ۳۱۷

کاریتیل، ۳۱۷

کاشمان، ۱۰۵، ۳۹۱، ۴۵۴، ۴۹۵

کال، ۶۸، ۹۵، ۴۳۷، ۵۳۱، ۵۷۵

کانی‌میش، ۱۲، ۴۶۲، ۴۸۱

کاورد، ۵۲

کهریزمی نه‌نزهل، ۲۳۶

فهرهان، ۱۵۶، ۵۳۶، ۵۳۹

فهره‌ناباد، ۵۸

فیرووزکۆ، ۱۵۴

فین، ۴۹۵

(ق)

قۆنوو، ۷۶

قۆرخ‌بلاغ، ۳۶، ۳۸

قۆرخ‌بلاغ، ۹، ۳۵۷

قۆریاب، ۵۳۲

قانشقه‌گه‌بووک، ۶۶، ۲۷۲، ۳۳۲

قه‌ببه، ۳۳۶

قهرمان‌گاج، ۳۷۳، ۵۷۱

قهره‌باغ، ۷، ۱۴۲، ۱۷۲، ۱۷۱، ۱۷۵،

۱۷۹، ۱۸۱، ۲۰۵، ۲۲۴، ۲۳۳، ۲۳۶،

۲۵۹، ۲۸۹، ۲۹۲، ۳۰۹، ۳۷۰،

۴۰۴، ۴۴۳، ۴۵۵

قهره‌باغی نه‌نزهل، ۲۰۵، ۲۳۶، ۲۵۹،

۲۸۹، ۲۹۲، ۴۵۵

قهره‌ته‌به، ۲۳۳، ۲۳۶

قهره‌جهداغ، ۱۲۷، ۱۴۳، ۱۵۷، ۱۷۵،

۳۰۳، ۳۹۲، ۴۲۸، ۴۴۳، ۴۴۶

قهره‌جهداغی، ۱۲۷، ۱۳۳، ۱۴۲، ۱۵۶،

۱۵۷، ۱۷۸

قهره‌جهداغ، ۱۲۷

قهره‌جه‌من، ۱۷۷

قهرمه‌سه‌نلوو، ۶۹، ۹۲، ۱۲۲، ۱۲۴،

۱۸۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۱۰، ۲۵۰، ۲۵۱،

۲۵۶، ۲۶۹، ۲۹۳، ۳۳۳، ۳۳۹، ۴۲۵،

۴۳۸، ۴۹۷، ۴۹۸

قهرمسندوو، ۴، ۱۰۲، ۱۰۳، ۲۲۸،

۵۷۶

قهرمسوو، ۴، ۶۶، ۶۸، ۲۰۵

قهرمسووی ته‌مه‌ر، ۱۱۰

قهرده‌لەر، ۲۵۴

که‌نجسه، ۱۰، ۱۱، ۱۸۳، ۳۱۰، ۳۱۶،
۳۲۲، ۳۳۶، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۶۶، ۳۶۷،
۳۶۹، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۶

که‌نمان، ۳۰۷

گنلان، ۱۵۳، ۲۲۴، ۳۶۴

گنله‌سمن گوی‌رسمه‌ن، ۳۶۵

گرداوا، ۳۵۶

گوینگته‌په، ۱۱۴، ۱۲۲، ۲۴۴، ۲۴۵

۲۶۲، ۳۳۳، ۵۳۵، ۵۴۰

گورجستان، ۱۰۹، ۱۴۱، ۱۷۰

۱۸۳، ۱۸۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۳۶، ۳۴۲،
۳۶۷

گومبه‌زی شه‌نبی‌غازان، ۲۲۴

(ل)

لاجان، ۱۱، ۱۴، ۷۷، ۸۸، ۱۰۶، ۱۰۷

۱۸۹، ۱۹۳، ۲۱۹، ۲۲۱، ۲۲۷

۲۶۲، ۲۷۱، ۳۲۵، ۳۳۴، ۳۴۵، ۳۴۹

۳۹۳، ۳۹۴، ۴۱۴، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰

۵۵۸، ۵۶۶

له‌ندمن، ۱۹۰، ۴۲۶

له‌نکمران، ۱۰، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲

۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴

له‌یلان، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۷۹، ۱۸۱

لورستان، ۳۵، ۳۷، ۵۹، ۱۲۸

(م)

مازندران، ۹، ۵۸، ۵۹، ۱۴۵، ۱۵۵

۱۵۸، ۱۶۳، ۲۴۶، ۲۶۰، ۳۳۴، ۳۳۶

۳۴۰، ۳۵۳، ۳۹۱، ۳۹۶، ۴۰۶، ۴۰۷

۴۴۲، ۴۵۳، ۴۶۲، ۴۹۵، ۴۹۸، ۴۹۹

ماسوله، ۲۹۹

ماکو، ۳۴۲

ماهیده‌شت، ۵۵، ۳۷، ۶۲

مهرآغه، ۶، ۹، ۱۴، ۲۷، ۴۴، ۵۰، ۵۱

۵۳، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۶، ۱۲۰، ۱۲۶

۱۳۴، ۱۴۴، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۴، ۱۷۳

که‌رکوک، ۵۶، ۵۹

که‌ریم‌شاوا، ۵۷۳

که‌لله‌گا، ۴۶۳

که‌لی قوشچی، ۸۴، ۱۲۱، ۲۴۶، ۲۶۶

۵۲۸

که‌مال‌نابار، ۳۹۷، ۴۲۳، ۴۳۸، ۴۵۵

۴۵۸، ۵۵۷

کینه‌سیر، ۹۶

کچه‌باش، ۱۱۵، ۳۳۴

کرماشان، ۶۲، ۱۰۲، ۱۴۵، ۱۵۰، ۴۶۸

کرمان، ۲۹، ۳۵، ۴۵، ۱۱۰، ۱۲۸، ۱۸۸

۳۰۸، ۳۱۱، ۳۱۳، ۳۹۹، ۳۷۴، ۴۵۷

کوردستان، ۱۷، ۲۰، ۴۳، ۵۶، ۷۱، ۱۲۸

۱۶۸، ۱۹۷، ۲۳۰، ۲۳۱، ۳۳۵

۴۱۵، ۴۳۸، ۴۶۱، ۴۹۲، ۵۵۰

کوردکه‌ندی، ۵۶۲

کولته‌په، ۲۵۰

کووجه‌ی قوم، ۵۳۱، ۵۴۱

(گ)

گورستانی شیخ نه‌یویه‌کر، ۴۲۵

گورچین‌له‌۹، ۹۱، ۲۶۲

گورچین‌لق، ۴۹

گولی ورمین، ۲۷، ۴۹، ۷۷، ۲۰۶، ۲۹۳

۴۵۳، ۵۷۴

گادمر، ۱۲۱، ۳۳۲، ۳۴۹

گازران، ۱۵۰

گاودۆل، ۵۱

گه‌جین، ۵۷۳، ۵۷۴

که‌رووس، ۱۵۶، ۲۵۰، ۲۹۹، ۴۵۰

۵۰۸، ۵۱۵

که‌رمه‌سیرات، ۱۵۱

که‌رم‌روود، ۱۰۶، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۶۱

۳۱۰، ۳۲۳

که‌زنه‌ق، ۴۰۸

موسسل، ۲۹، ۳۴، ۳۶، ۵۶، ۵۸،
۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۹۳، ۱۱۴،
۵۲۴

مووش، ۱۱، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱،
۴۳۲، ۵۵۶،
میانج، ۱۷۶

میان‌دواو، ۹۸، ۱۲۶، ۱۷۹، ۱۸۱،
۲۵۰، ۲۹۴، ۳۲۸، ۳۹۴، ۴۰۳،
۴۴۹

میان، ۱۷۶، ۲۴۲

(ن)

ناسریه، ۵۳۶

ناسکه‌له‌، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵

ناوجیا، ۵۱۸، ۵۲۴

نه‌جفی، ۵۷، ۳۲۱، ۳۲۴، ۳۸۷، ۴۹۱،
۵۰۶، ۵۱۶، ۵۲۹

نه‌خج‌ه‌وان، ۳۹، ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۷۵،
۲۳۳، ۲۴۶، ۲۹۹، ۳۱۰، ۳۲۶، ۳۵۶،
۳۵۷، ۳۸۰، ۳۷۸، ۴۵۰

نه‌ناس، ۴۹۱

نه‌هاو‌ند، ۱۴۷

نیسا، ۳۵

نیک‌په‌ی، ۳۲۹

(و)

واسمه‌نج، ۵۶۲

وان، ۲۲، ۷۵، ۹۸

وهرامین، ۱۶۳

وهرگو‌یز، ۲۰۶

ورمن، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱،

۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۹، ۲۳، ۲۵،
۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۵، ۳۹،
۴۰، ۴۱، ۴۵، ۴۸، ۵۱، ۵۲، ۵۴، ۶۴،
۶۶، ۶۸، ۷۱، ۷۳، ۷۵، ۷۶، ۷۸،
۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۴، ۸۵، ۸۶،
۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۳، ۹۵، ۹۸، ۹۹

۱۷۵، ۱۷۹، ۱۸۱، ۱۹۰، ۲۱۷، ۲۲۱،
۲۲۷، ۲۳۶، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۴، ۲۴۶،
۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۵، ۲۷۱، ۲۹۵، ۳۱۰،
۳۲۶، ۳۲۸، ۳۳۱، ۳۳۳، ۳۴۱، ۳۴۹،
۳۵۰، ۳۸۶، ۳۹۵، ۳۹۰، ۳۹۴، ۴۰۳،
۴۰۶، ۴۱۴، ۴۲۸، ۴۶۱، ۴۹۰، ۵۰۷،
۵۱۱، ۵۱۵، ۵۳۱، ۵۳۴، ۵۳۹، ۵۵۲،
۵۵۵، ۵۵۸

مهره‌ند، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۵۵، ۱۷۹،
۱۸۱، ۱۸۹، ۱۹۰، ۳۳۰، ۴۰۱، ۴۴۲،
۴۴۳، ۴۴۷

مهرگ‌ه‌وهر، ۱۴، ۴۰، ۴۱، ۷۸، ۳۲۷،
۴۶۶، ۴۸۷، ۵۰۲، ۵۱۸، ۵۲۰، ۵۲۳،
۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۷، ۵۲۹

مهرگه‌ی، ۶۱، ۶۳، ۴۲۰، ۴۲۲، ۴۵۷،
۵۲۳

مهرزای ریواسان، ۱۴۳

مهرشه، ۱۸۲، ۳۴۳، ۴۴۲، ۴۶۷، ۴۷۸،
۵۰۷، ۵۲۹، ۵۴۳، ۵۴۸

مهره‌نی خویی، ۲۷۴

مه‌لایر، ۱۴۶

مه‌هایاد، ۲۷، ۸۴، ۴۹۵، ۵۰۸

میرگی باغی، ۲۳۴، ۴۳۱

میتهران‌روود، ۶۷

مزه‌وتی‌ه‌زردتی‌ساحیب، ۲۲۳

مزه‌وتی‌که‌بوود، ۲۲۳

مشکین‌شار، ۴۴۷، ۵۰۰، ۵۳۳، ۵۳۸

موغان، ۱۵۶، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۲۳، ۳۶۸،
۳۸۶

موغان‌جوق، ۳۳۱

موکری، ۸، ۲۷، ۳۳، ۴۳، ۵۰، ۵۱، ۵۲،

۵۳، ۹۸، ۱۰۵، ۱۲۰، ۱۲۲، ۲۰۸،
۲۲۱، ۲۳۴، ۲۳۸، ۲۴۸، ۲۶۲، ۲۷۱،
۲۷۳، ۲۷۵، ۲۷۸، ۲۸۹، ۳۰۴، ۳۲۵،
۳۳۱، ۴۲۶، ۴۴۴، ۴۶۱، ۴۶۳، ۵۰۷،
۵۵۵، ۵۰۸

موکریان، ۱۰۷، ۵۰۸

٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢،
٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٧،
٥١٨، ٥٢٠، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦،
٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣٢، ٥٣٧، ٥٤١، ٥٤٢،
٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٩، ٥٥٨،
٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٧، ٥٥٩، ٥٦٦،
٥٦٧، ٥٦٩، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٣، ٥٧٥

(هـ)

هاروون شاپاد، ٦٢

هه باساوا، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٧، ٣٧٨

هه ريمى جوارم، ٢٦

هه زاران، ٣٢٨

هه كارى، ٧، ١١، ٧٥، ٧٧، ١٥٨، ١٦٨

٢٥٨، ٢٦٥، ٣٣٩، ٣١٦

هه ————— بان، ٣٦، ٦٢، ٩٣، ٩٨، ١٠٢

١٠٦، ١٢٦، ١٧٨

هه رات، ١٣، ١٤، ٣٣، ٣٣٣، ٣٦٧، ٣٦٨

٥٠٥، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٢، ٥١٥، ٥١٦

٥٢٣، ٥٢٩

هه نديو، ١٠٢، ١٨٢، ٣٨١

هه نديوستان، ١٠٩

(ي)

يول شووتن، ٥٣٤، ٥٤١

يام، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٧٨، ٣٨٠

يه زو، ٣٥، ٤٥٧

يوورتشا، ١٨٢، ٢١١، ٣٨١

١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٤، ١٠٥،
١٠٦، ١٠٧، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٤،
١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١،
١٢٦، ١٢٧، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٦،
١٢٩، ١٣١، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩،
١٤٥، ١٤٦، ١٤٨، ١٤٩، ١٤٧، ١٤٨،
١٤٩، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦،
١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣،
١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩،
١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥،
١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١،
١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧،
١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣،
١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ٢٠٠،
٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦،
٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢،
٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٩،
٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧،
٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣،
٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩،
٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥،
٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١،
٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧،
٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣،
٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩،
٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥،
٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١،
٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧،
٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣،
٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩،
٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥،
٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١،
٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧،
٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣،
٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩،
٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥،
٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١،
٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧،
٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣،
٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩،
٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥،
٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١،
٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧،
٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣،
٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩،
٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥،
٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠

۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۱، ۱۴۴، ۱۴۶، ۱۴۸،
 ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵،
 ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۶۷،
 ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۸۱،
 ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸،
 ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۷،
 ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴،
 ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰،
 ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۲۲،
 ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۳۰، ۲۳۱،
 ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۵، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹،
 ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵،
 ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۵، ۲۵۷، ۲۵۹،
 ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۹، ۲۷۱، ۲۷۲،
 ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۹۲،
 ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱،
 ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۷، ۳۰۹، ۳۱۰،
 ۳۱۲، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۲۰،
 ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۵، ۳۲۸، ۳۲۹،
 ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸،
 ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۷، ۳۴۸،
 ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۵، ۳۵۶،
 ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۷، ۳۶۸،
 ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۵،
 ۳۷۸، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۵، ۳۸۸،
 ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴،
 ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱،
 ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۶،
 ۴۱۸، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴،
 ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۳،
 ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۴۰، ۴۴۱،
 ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷،
 ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۴،
 ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۱، ۴۶۲،
 ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸،
 ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴،
 ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰،
 ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶،
 ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲،
 ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷،
 ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲،
 ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸،
 ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱،
 ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷،
 ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳،
 ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹

لیزگی ناوی نه‌ته‌وه و

هۆز و خێل و خانه‌دانان

(ن)

نۆزیه‌ک، ۳۵، ۱۰۷، ۱۲۸، ۱۴۹

نۆساتلوو، ۳۰

نۆستاجلوو، ۵۷، ۱۱۶، ۱۸۸، ۲۰۲

۲۱، ۲۸۱، ۲۸۳، ۳۳۸، ۳۷۸، ۴۹۵

۴۹۸، ۵۰۴، ۵۵۰، ۵۵۴

نایره‌ملوو، ۱۱۰

نه‌حه‌به‌نه‌د، ۲۱۰، ۲۸۶

نه‌رمش‌لوو، ۵، ۶، ۲۸، ۳۵، ۵۷، ۶۷

۱۰۰، ۱۰۵، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۴، ۱۱۶

۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۳، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۹

۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶

۱۷۱، ۱۸۲، ۱۸۸، ۱۸۹، ۲۱۰، ۲۱۳

۲۱۴، ۲۱۵، ۲۳۴، ۲۳۷، ۲۵۳، ۲۵۶

۲۷۳، ۲۸۳، ۳۷۶

نه‌رده‌لان، ۵۶، ۵۹، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۴۱

۳۰۸

نه‌فشار، ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰

۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۳، ۲۴

۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۳، ۳۴، ۳۵

۳۶، ۳۷، ۳۸، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸

۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۴، ۶۶، ۶۸، ۶۹

۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۸، ۸۱

۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۸، ۹۱، ۹۳

۹۵، ۹۶، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲

۱۰۳، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۲

۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۲۶

۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵

بینگلی، ۳۳، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۲۱۷
 برابوست، ۳۹، ۴۲، ۴۴، ۵۰، ۵۲، ۷۸،
 ۸۴، ۱۱۵، ۲۸۱، ۴۵۸، ۴۶۲، ۴۷۷،
 ۴۹۱، ۵۰۲، ۵۱۸، ۵۲۰، ۵۲۰
 بشکوفتی، ۱۱، ۲۶۲، ۲۸۱، ۲۸۶، ۳۴۹،
 ۳۵۰، ۳۸۲، ۳۹۷، ۴۰۱، ۴۱۰، ۴۱۶،
 ۴۲۰، ۴۷۷، ۴۹۱، ۵۲۸
 بلباس، ۳، ۶، ۱۴، ۸۸، ۸۹، ۹۵،
 ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۸۹، ۱۹۳،
 ۱۹۴، ۱۹۵، ۲۰۸، ۲۱۹، ۲۲۱، ۲۲۷،
 ۲۲۸، ۲۳۴، ۲۴۶، ۲۵۰، ۲۵۲،
 ۲۵۳، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۷۱، ۲۸۹، ۳۰۴،
 ۳۰۶، ۳۲۵، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۴۵، ۳۴۶،
 ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۹۴،
 ۴۱۴، ۴۹۰، ۵۵۸

(پ)

پاپالوو، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱
 په‌هله‌وی، ۴۵۱
 پیران، ۱۸۹، ۱۹۴، ۳۳۲، ۳۵۰، ۴۲۵

(ت)

تاجیک، ۸۰

ته‌که، ۵۳۵، ۵۳۶

ته‌که‌لوو، ۵۵

تورک، ۸۱، ۶۹، ۸۰، ۸۲، ۱۳۳، ۵۰۹،
 تورکمان، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۹۵،
 ۲۲۴، ۵۳۰، ۵۳۲، ۵۳۴، ۵۳۳، ۵۳۵،
 ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۴۰، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۵۰

(ج)

جه‌لای، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۹، ۴۸، ۸۱، ۸۲
 جه‌وان‌شیر، ۶، ۷، ۱۳۳، ۱۴۲، ۱۴۳،
 ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۷۱، ۱۷۶، ۱۷۹، ۱۸۱،
 ۱۹۰، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۷، ۲۹۹،
 ۳۰۳، ۳۱۰، ۳۱۵، ۳۲۲، ۳۲۴، ۳۲۶،
 ۳۷۰، ۴۴۳

۵۴۹، ۵۴۸، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۳، ۵۵۵،
 ۵۶۱، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱،
 ۵۷۲

نه‌فشاران، ۳، ۱۱، ۲۳، ۱۲، ۳۰، ۳۵،
 ۶۴، ۶۷، ۷۸، ۸۵، ۹۳، ۱۰۶، ۱۱۷،
 ۱۱۸، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۷،
 ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۷، ۱۵۹،
 ۲۰۲، ۲۰۶، ۲۴۹، ۲۵۲، ۲۵۴، ۲۵۹،
 ۲۹۳، ۲۹۸، ۳۰۵، ۳۰۸، ۳۱۴، ۳۲۳،
 ۳۳۵، ۳۳۷، ۳۰۸، ۴۰۶، ۴۲۵، ۴۳۷،
 ۴۴۴، ۴۴۸، ۴۵۳، ۴۶۱، ۴۶۵، ۴۷۰،
 ۴۹۴، ۵۴۵، ۵۶۹

نه‌فشاری نیم‌اتلو، ۳، ۳، ۲۶، ۳۶،
 ۳۷، ۵۵، ۵۶، ۶۰، ۸۲، ۱۷۱، ۲۳۱

نه‌فغان، ۵، ۸۷، ۹۱، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۲۱،
 ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۸، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۵،
 ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳،
 ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹،
 ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷،
 ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۵،
 ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۸۷،
 ۱۹۱، ۱۹۵، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۵، ۲۱۶

نه‌نبارلوو، ۱۳۹

نوسالوو، ۳، ۳۰، ۳۳

نیم‌اتلوو، ۲۹، ۳۴، ۳۹، ۵۸، ۶۷، ۱۰۱،
 ۱۱۶، ۱۶۷، ۲۰۰، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۲،
 ۲۳۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۳، ۲۵۵، ۲۷۲،
 ۴۵۳، ۴۵۹

(پ)

پۆربۆر، ۲۱۰، ۲۵۰

پیان، ۲۳۸

پاجیلوه‌ند، ۱۶۳

باله‌ک، ۳۳۲، ۳۵۰

به‌ختیاری، ۱۰۷، ۱۴۵، ۳۰۰، ۳۹۸،
 ۴۳۱، ۴۳۲، ۵۱۰

به‌کشلوو، ۷۷، ۱۸۲، ۳۷۸، ۵۰۷

به‌لووچ، ۱۰۷

(ج)

۳۵۱، ۳۴۹، ۳۲۷، ۳۲۵، ۳۱۹
۴۸۵، ۴۶۲، ۴۵۸، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۵۲
۴۹۱، ۴۹۰

زدهغه رانلوو، ۵۰۸، ۵۰۶

زنده، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷،
۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۶۱،
۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۸، ۱۷۳، ۱۷۶، ۱۷۷،
۱۷۸، ۱۸۱، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶،
۱۸۷، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۲۱۴، ۲۱۵،
۲۱۶، ۲۲۱، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۶،
۲۳۸، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۵، ۲۵۲، ۲۵۴،
۲۵۸، ۲۶۰، ۲۷۴، ۲۷۸، ۲۹۸، ۳۰۳،
۳۰۶، ۳۱۱، ۳۱۳، ۳۱۴

زدهگه نه، ۳۳، ۴۵۷، ۴۵۹، ۴۶۳، ۴۷۰

زولقه در، ۳۳، ۶۳

زیلان، ۳۴۱

(س)

سارووق، ۵۳۴، ۵۴۱

سالور، ۵۳۴

سه عدللو، ۳۵۶، ۴۳۱

سه قهوی، ۲۸، ۵۴، ۷۸، ۸۲، ۸۳، ۸۶

۱۳۴، ۱۴۵، ۲۴۵

سه یدلوو، ۱۸۸، ۳۳۸

سیستانی، ۳۱۱، ۳۱۳

(ش)

شاسسه یوان، ۷، ۱۳۳، ۱۴۲، ۱۷۴

۲۲۳، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۳۹، ۳۱۰، ۵۰۸

شامبه یاتی، ۳۰۳، ۳۶۵، ۳۷۰، ۴۰۱

شاملوو، ۳۳

شهمزینان، ۲۷۹، ۳۴۹، ۳۵۰

شکاک، ۱۱، ۴۱۰، ۴۹۱، ۵۲۸، ۵۴۹

شکوفتی، ۲۶۲

شوقاقی، ۷، ۸، ۱۲۷، ۱۳۳، ۱۴۲

۱۷۴، ۱۹۱، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۳۳

۲۳۷، ۲۳۹، ۲۴۲، ۲۴۶، ۲۵۷، ۲۶۱

جایوقلو، ۹۱، ۹۳

جگنی، ۲۴۹

(ح)

حه یدمه رانلوو، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۸۷، ۲۹۳

۳۴۱، ۴۶۱

(خ)

خه لجه، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۳۴، ۲۳۷

۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۶، ۲۷۸، ۲۸۶، ۲۹۰

۲۹۲، ۳۰۰، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۹

۳۴۳، ۳۴۷، ۳۸۹، ۴۰۷، ۴۲۳، ۴۲۶

۴۶۶، ۴۸۵، ۵۲۰، ۵۲۱

خیلی شیروان، ۱۰، ۳۹۳

خودابه نده لوو، ۳۷

(د)

دهوانلوو، ۱۶۴، ۳۴۱

دوبیولی، ۷، ۸، ۹، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۶

۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۵۷، ۱۶۱، ۱۶۵

۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۱، ۱۷۴، ۱۷۷

۱۸۸، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۱۷، ۲۲۲، ۲۲۳

۲۲۵، ۲۲۳، ۲۳۴، ۲۳۸، ۲۴۱، ۲۴۲

۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۲، ۲۵۴

۲۵۶، ۲۵۷، ۲۶۱، ۲۶۵، ۲۶۷، ۲۶۸

۲۶۹، ۲۷۳، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۶

۲۹۲، ۲۹۵، ۲۹۸، ۳۰۳، ۳۰۵، ۳۱۰

۳۲۰، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۸، ۳۳۶

۳۴۱، ۳۴۲، ۳۵۶، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۷۰

۳۷۱، ۳۷۲، ۳۹۲، ۴۴۶

(ر)

رمومند، ۳۰۴، ۴۰۷، ۴۹۱، ۵۲۴، ۵۲۶

۵۲۷

(ز)

زده زلا، ۹۵، ۱۶۷، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۰۸

۲۳۴، ۲۳۸، ۲۵۵، ۲۶۲، ۲۷۷، ۲۷۹

۲۸۵، ۲۹۴، ۳۰۲، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶

۵۴۳، ۵۴۸، ۴۹۹، ۵۰۶، ۵۳۰، ۴۹۸
۵۴۶، ۵۴۵

قاسملو، ۵، ۱۱، ۲۳، ۲۷، ۲۴، ۲۹

۱۰۳، ۱۰۰، ۹۵، ۸۶، ۸۳، ۶۷، ۳۵
۱۱۶، ۱۱۱، ۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۶، ۱۰۵
۱۸۸، ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۵۹، ۱۳۸، ۱۱۷
۱۹۸، ۲۰۲، ۲۱۱، ۲۲۸، ۲۲۴
۲۳۷، ۲۴۹، ۲۵۱، ۲۵۳، ۲۵۶
۲۹۴، ۲۹۶، ۳۰۰، ۳۰۳، ۳۰۷، ۳۰۹
۳۱۹، ۳۱۹، ۳۲۲، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۳۳
۳۳۶، ۳۳۸، ۳۵۱، ۳۵۷، ۳۶۲، ۳۷۸
۳۸۰، ۳۸۲، ۳۸۸، ۳۹۱، ۳۹۹
۴۰۱، ۴۰۶، ۴۱۶، ۴۲۰، ۴۲۳
۴۴۲، ۴۴۸، ۴۵۴، ۴۵۶، ۴۶۲
۴۶۵، ۴۹۸، ۵۰۴، ۵۰۷، ۵۰۹، ۵۱۵
۵۴۵

قهرمب، ۱۴، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۳
۴۶۱، ۴۸۱، ۴۹۰، ۵۱۷، ۵۲۰، ۵۵۸
۵۷۲

قهنشایی، ۱۴۵

قورت به گلو، ۵۳۵

(ک)

کۆمه گلو، ۶۶، ۱۸۲، ۱۸۳، ۲۵۰
۲۵۶، ۲۶۹، ۲۹۳، ۴۲۰، ۵۴۱، ۵۴۳
۵۵۰، ۵۵۱

کهلهوری، ۲۴۶، ۲۷۴

کهنگرلو، ۲۴۶، ۲۷۴

کۆر، ۸، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۵
۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۷، ۳۹، ۴۱
۴۲، ۴۴، ۴۸، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۶۴
۶۷، ۶۸، ۷۶، ۷۲، ۸۱، ۸۴، ۸۲
۹۵، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۳، ۱۱۴، ۱۱۷
۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۷، ۱۳۲
۱۳۳، ۱۳۹، ۱۴۷، ۱۵۸، ۱۵۹
۱۶۴، ۱۶۹، ۱۸۳، ۲۰۰، ۲۰۵، ۲۰۶
۲۱۹، ۲۲۱، ۲۲۵، ۲۳۱، ۲۳۷، ۲۳۵
۲۳۹، ۲۴۲، ۲۴۶، ۲۴۸، ۲۵۹، ۲۸۲
۲۸۷، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۰۰، ۳۰۳، ۳۲۹
۳۳۱، ۳۳۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۴۰۷، ۴۱۰

۲۶۳، ۲۶۵، ۲۷۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷
۲۹۸، ۳۰۳، ۳۱۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳
۳۲۴، ۳۲۹، ۳۵۳، ۴۹۵، ۵۰۷
۵۰۹، ۵۳۳

شوقاقیش، ۳۲۵

(ع)

عمبدولمه لیکی، ۸، ۱۱۶، ۱۸۷، ۲۰۰
۲۱۰، ۲۳۴، ۲۵۵، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۸۱
۲۹۱، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۷، ۳۰۹
۳۱۰، ۳۱۴، ۳۲۰، ۳۲۵، ۳۲۹، ۳۳۷
۳۳۸، ۳۴۳، ۳۶۸، ۳۷۲، ۳۷۸، ۳۸۴
۳۹۶، ۴۰۱، ۴۰۴، ۴۱۰، ۴۱۵، ۴۱۶
۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۶۲، ۴۷۶، ۴۷۹
۴۹۵، ۵۶۹

عجم، ۵۳۸

عهرمب، ۳۶، ۵۵، ۵۷، ۵۸، ۶۰، ۸۶
۳۲۸، ۳۳۵، ۴۹۱، ۵۳۸

عهرمبلو، ۱۰۰، ۱۸۲، ۲۵۰، ۲۵۶
۲۹۳، ۳۷۸، ۳۹۳، ۴۰۱، ۴۳۱، ۴۳۳
۴۴۴، ۴۶۵
عیززمدینلو، ۳۰۰، ۳۰۳

(ق)

قورخلو، ۴۰۰

قورقلوو، ۳۵، ۶۷، ۹۷، ۱۰۱
۱۰۵، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۷، ۲۹۳

قاجار، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۴

۱۹، ۲۷، ۳۳، ۶۲، ۷۵، ۱۱۷، ۱۴۵
۱۵۳، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۹، ۱۶۱
۱۶۳، ۱۶۵، ۱۶۸، ۲۱۱، ۲۲۹، ۲۳۶
۲۵۸، ۲۷۸، ۲۹۸، ۳۰۰، ۳۰۲، ۳۰۳
۳۰۶، ۳۰۷، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۴، ۳۲۰
۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۸، ۳۳۰، ۳۳۴، ۳۳۵
۳۳۶، ۳۳۷، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۵۹
۳۵۷، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۷
۳۶۸، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۸۶، ۳۸۸
۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۴، ۳۹۵، ۴۰۱
۴۱۴، ۴۱۹، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۷، ۴۲۹
۴۳۳، ۴۳۴، ۴۴۲، ۴۵۵، ۴۶۲، ۴۷۲
۴۸۳، ۴۸۸، ۴۹۵

موقه‌ده‌م، ۹۷، ۱۰، ۵۳، ۵۴، ۱۰۱، ۱۰۵

۱۰۵، ۱۱۵، ۱۶۸، ۱۶۹، ۲۱۷، ۲۱۹

۲۲۱، ۲۳۶، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۴، ۲۴۶

۲۶۲، ۲۶۳، ۲۷۱، ۲۷۲

۲۷۴، ۲۹۹، ۳۱۰، ۳۲۶، ۳۲۸

۳۲۹، ۳۳۱، ۳۴۹، ۳۴۸، ۳۴۱، ۳۵۰

۳۶۹، ۳۵۸، ۳۶۵، ۳۷۰، ۳۸۶، ۳۹۰

۳۹۳، ۴۰۳، ۴۱۴، ۴۴۴، ۴۴۶

۴۶۱، ۵۰۷، ۵۱۱، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۳۳

۵۳۵، ۵۴۱

موقه‌ده‌می مراغه، ۵۰، ۱۰۱، ۲۱۷

۲۳۸، ۳۵۰، ۴۶۱، ۵۱۵

موکری، ۸، ۲۷، ۳۳، ۴۳، ۵۰، ۵۱، ۵۲

۵۳، ۹۸، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۲۰، ۱۲۲

۱۵۶، ۲۰۸، ۲۲۱، ۲۳۴، ۲۳۸، ۲۴۸

۲۶۲، ۲۷۱، ۲۷۳، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۷۸

۲۸۹، ۳۰۴، ۳۲۵، ۳۳۱، ۴۲۴، ۴۲۸

۴۴۴، ۴۶۱، ۴۶۳، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹

۵۵۵

(هـ)

هه‌خامه‌نشی، ۴۵۱

هه‌رکی، ۳۰۴

هووته‌کی، ۱۵۳، ۱۵۶، ۱۵۸

یه‌مووت، ۱۵۴

۴۱۳، ۴۱۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹

۴۵۸، ۴۷۷، ۴۸۷، ۴۹۰، ۴۹۵، ۵۰۲

۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۸، ۵۲۸، ۵۶۲، ۵۶۹

(گ)

گوندوزلوو، ۲۹، ۳۴، ۶۶، ۸۸، ۱۰۱

۱۲۰، ۱۲۱، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۹۳، ۲۳۴

۲۵۶، ۲۶۹، ۲۸۳، ۳۷۶، ۳۷۸، ۴۱۸

۴۳۹، ۴۵۲، ۴۵۴، ۴۶۷، ۴۷۶، ۵۰۶

۵۱۶

گورجی، ۱۰۹، ۱۴۱، ۳۱۷، ۳۷۳، ۳۷۸

۳۸۳، ۴۱۶، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۹۷

گیله‌ک، ۱۵۴، ۱۶۳

(ل)

له‌گزی، ۱۰۸، ۱۱۲

لور، ۳۷، ۳۸، ۱۴۵، ۱۶۲

(م)

مامه‌ش، ۸، ۱۸۹، ۱۹۴، ۲۲۰، ۲۲۷

۲۴۷، ۲۵۰، ۲۷۱، ۳۳۲، ۳۵۰

مه‌حموودلوو، ۲۳، ۱۰۰، ۱۱۲، ۱۱۵

۲۷۳، ۲۸۴، ۲۹۶، ۳۰۸، ۳۱۲، ۳۳۴

۳۵۹

مه‌حموودی، ۷۶، ۹۱، ۲۶۳

مه‌نگور، ۱۸۹، ۱۹۴، ۲۲۰، ۲۴۷، ۳۳۲

۳۵۰، ۵۰۸

مینهرانی، ۳۹

مه‌مه‌دلوو، ۶۸، ۲۴۹
